UNIVERSAL
LIBRARY
OU_228619
UNIVERSAL
LIBRARY

جغرافیای مفصّل ایران

۳

اقتصادی

با ۵ نقشه و ۸ گراور و ۱۱ گرافیك

تألیف

مسعود کیهان

معلّم دار المعلّمین عالی

تصویب شورای عالی معارف

حق طبع محفوظ است

محل فروش : کتابخانه ابن سینا ـ تهران میدان مخبر الدوله

مطبعه مجلس ـ تهران ۱۳۱۱

فهرست مندرجات	صفحه
مقدمه	
تاریخ اقتصادی ایران	۳
تاریخ ارتباطات تجارتی ایران با سایر ممالك	۳
تقسیمات راجع باقتصادیات ایران	۶
مبادلات جنگلها	۷
آفات جنگل	۱۴
اصلاحات راجع باحیاء و نگاهداری وطرز استفاده ازجنگلها	۱۵
نباتات طبیعی	۱۸
۱ ـ نباتات دهنی	۱۸
۲ ـ نباتات رنگی	۱۹
صورت صادرات حنا بحسب وزن	۲۱
۳ ـ نباتات طبی	۲۲
٤ ـ صمغیات	۲۳
٥ ـ نباتات معطر	۲٤
شکار و حیوانات	۲٤
۱ ـ شیلات بحر خزر	۳۲
۲ ـ خلیج فارس ۳ ـ دریاچهٔ پریشان	۳۷
مروارید	۳۷
معادن	۳۹
معادن معلومهٔ ایران	۳۹
زغال سنگ	۳۹
آهن	٤۰
مس سرب	٤۱
نقره فیروزه نفت	٤۲

فهرست مندرجات	صفحه
طلا اکسیددوفر یاقوت سوخته	۴۳
تجزیهٔ مواد مختلفهٔ بعضی از معادن ایران	۴۵ - ۴۷
وضع فعلی فلات ایران	۴۸
سنگهای آهنی	۴۹
سنگهای مسی	۵۰
سنگهای معدنی سرب	۵۱
تاریخچهٔ معادن ایران	۵۱
فلاحت	۵۴
بهره برداری	۵۶
۱ ـ آبیاری	۵۷
الف ـ آب رودخانه	۵۸
ب ـ قنوات	۵۹
۲ ـ طرز شخم	۷۹
۳ ـ تعمیم اطلاعات علمی وفنی راجع بزراعت ۴ ـ بانکهای فلاحتی	۸۰
۵ ـ حفظ الصحه و ازدیاد نفوس رعایا	۸۱
۶ ـ اقدامات راجع باجاره داری املاك وتقسیم اراضی	۸۵
۷ ـ تمرکز دادن قسمتهای مختلفهٔ فلاحت برای دادن اطلاعات برعایا	۸۷
محصولات زراعتی	۸۷
گندمهای امتحامی	۹۰ - ۹۱
صورت صادرات برنج بحسب وزن	۹۵ - ۹۶
صورت صادرات برنج بحسب قیمت	۹۷ - ۹۸
سیب زمینی چغندر	۱۰۰
صورت واردات قند بحسب وزن	۱۰۴

فهرست مندرجات	صفحه
صورت واردات قند بحسب قیمت	۱۰۵
درختهای میوه	۱۰۶
صورت صادرات خشکبار بممالك خارجه	۱۱۳
صورت صادرات خشکبار ایران در مدت ۲۰ سال	۱۱۵
صورت صادرات خشکبار ایران بحسب وزن	۱۱۷
صورت صادرات خشکبار ایران بحسب قیمت	۱۱۸
نباتات صنعتی	۱۱۹
توتون	۱۱۹
صورت صادرات توتون و تنباکو بحسب وزن	۱۲۱ - ۱۲۲
صورت صادرات توتون وتنباکو بحسب قیمت	۱۲۳ - ۱۲۴
پنبه	۱۲۵
کرم خاردار واهمیت اقتصادی آن در زراعت پنبه	ذیل صفحات ۱۲۵ الی ۱۳۵
صورت صادرات پنبه بحسب وزن	۱۲۷ - ۱۲۸
صورت صادرات پنبه بحسب قیمت	۱۲۹ - ۱۳۰
نباتات نسجی	
کنف و شاهدانه خشخاش	۱۳۱
صورت صادرات تریاك بحسب وزن	۱۳۸ - ۱۳۹
صورت صادرات تریاك بحسب قیمت	۱۴۰ - ۱۴۱
درخت تود چای	۱۴۲
صورت صادرات چای بحسب وزن	۱۴۵
صورت صادرات چای بحسب قیمت	۱۴۶
نی شکر	۱۴۷
نباتات علوفه نباتات معطر	۱۴۸
نباتات مختلفهٔ طبی و دهنی	۱۴۹
احصائیهٔ محصولات فلاحتی ایران درسال ۱۳۰۹	۱۴۹ - ۱۸۱
گله داری و تربیت اغنام	۱۸۲

فهرست مندرجات	صفحه
تربیت اغنام	۱۸۲
گاو	۱۸۴
احصائیه قسمتی از ذبایح ایران درسال ۱۳۰۹	۱۸۵ - ۲۰۸
شتر قاطر الاغ اسب	۲۰۹
طیور اهلی	۲۱۱
ابریشم	۲۱۲
صادرات پیله ابریشم خام وفضلات آن	۲۱۶
زنبورعسل	۲۱۷
صنایع فلاحتی وحیوانی	۲۱۷
صورت صادرات روده بحسب وزن	۲۲۰
صورت صادرات روده بحسب قیمت	۲۲۱
صورت صادرات پشم کار نکرده بحسب قیمت	۲۲۳ - ۲۲۴
صنایع معدنی	۲۲۵
زغال سنگ	۲۲۷
نفت	۲۳۷
راپرت مسیو هوفمان متخصص جهت مساحی اراضی جنوب خوریان	ذیل صفحات ۲۳۹ الی ۲۴۰
متن فرانسه امتیاز نامه دارسی راجع به نفت جنوب	ذیل صفحات ۲۴۱ الی ۲۴۵
آهن	۲۵۳
۱ - ناحیهٔ قراداغ	۲۵۷
۲ - ناحیهٔ جنوبی البرز	۲۵۸
۳ - ناحیهٔ شمالی البرز	۲۵۹
مس	۲۶۱
سرب	۲۶۲
پنبهٔ کوهی فیروزه	۲۶۳

فهرست مندرجات	صفحه
صنایع دستی	۲۶۳
صنایع مختلفهٔ ایران	۲۷۳
صنعت معماری و حجاری	۲۷۳
صنعت منسوجات ابریشمی و غیره صنعت گلدوزی	۲۸۴
صنعت قالی بافی	۲۸۵
صورت صادرات قالیهای پشمی رنك ثابت بحسب قیمت	۲۹۲ - ۲۹۳
صورت صادرات قالیهای پشمی رنك جوهری بحسب قیمت	۲۹۴ - ۲۹۵
مصنوعات متفرقه	۲۹۶
صنعت نقاشی	۲۹۷
صنایع کارخانه	۲۹۸ - ۳۰۸
مبادلات	۳۰۸
تجارت و اصول علمی آن	۳۰۸
صورت خلاصه معاملات ایران بامالك خارجه درسنوات ۱۳۰۷-۱۳۰۹	۳۱۱ - ۳۱۹
بیلان تجارتی یا فوائد حاصله ازاجرای قانون انحصار تجارت	۳۲۰ - ۳۲۳
صورت مقایسهٔ صادرات و واردات ۱۱ ماهه ۱۳۱۰ نسبت به ۱۱ ماهه ۱۳۰۹	۳۲۵
صورت جوازهای صادره و میزان اعتبار و موازنهٔ تجارت سه ماههٔ اول ۱۳۱۰	۳۲۷ - ۳۲۹
صورت درخواستها و جوازهای صادره در ششماههٔ سال اقتصادی تا تاریخ ۱۰ اسفند ۱۳۱۰	۳۳۰ - ۳۳۴
صورت مفصل گمرکات در سال اقتصادی ۱۳۱۱	۳۲۶ - ۳۷۳
صورت اجناسیکه در گمرکات وارد سال اقتصادی ۱۳۱۱ منظور نشده و ورود آنها ممنوع است	۳۷۴ - ۳۸۲
میزان محصولات مملکتی	۳۸۲
عایدات مملکتی	۳۸۲ - ۳۸۹
اوزان و مقادیر	۳۹۰
مقایسهٔ مقیاسهای وزن	۳۹۱
مقایسهٔ مقیاسهای طول	۳۹۲
ضرابخانه و مسکوکات	۳۹۳ - ۳۹۸
بانك	۳۹۸ - ۴۱۱
گمرك	۴۱۱ - ۴۱۴

فهرست مندرجات	صفحه
صورت ادارات ودفاتر عمدهٔ پستها وشعبات گمرکی فعلی ایران	٤١٤ - ٤٢٩
مراکز تجارت	٤٣٠ - ٤٣٢
راهها	٤٣٣
١ - جاده و راهها	٤٣٣
٢ - کشتی رانی	٤٥٦
٣ - راه آهن	٤٦٨
٤ - خطوط پستی و تلگرافی	٤٧٤
٥ - خطوط هوائی	٤٩٠

فهرست نقشه ها

	صفحه
جنگلهاي ايران	۸
معادن مکشوفهٔ ایران	٤٠
راههای ایران	٤٣٤
خطوط پستی و تلگرافی ایران	٤٧٦
مراکز و خطوط تلفنی ایران	٤٨٧

فهرست گراورها

	صفحه
نقش برجستهٔ دیوارطالار صد ستون (درپرس پلیس)	٢٦٥
نقش برجستهٔ پلکان طالار خشایارشا (درپرس پلیس)	٢٦٦
نقش برجستهٔ پلکان طالار خشایارشا (در پرس پلیس)	٢٦٧
شیر بالدار که ازکاشی برجسته ساخته شده (درشوش)	٢٦٨
شیر مفرغی که درحالت خواب است (در شوش)	٢٦٩
کوزهٔ دسته دار که بسبك ایران و یونان قدیم ساخته شده	٢٧٠
شکارگاه خسرو دوم در طاق بستان (٦٢٠ میلادی)	٢٧١
نمونهٔ پارچهٔ ابریشمي زمان ساسانیان (نیمهٔ اوّل قرن هفتم میلادی)	٢٧٢

فهرست گرافیك ها	صفحه
گرافیك برنج ـ صادرات در مدّت ده سال اخیر	۹٤
« قند و شکر ـ واردات در مدّت ده سال اخیر	۱۰۳
« میوه جات تازه و خشک از هر قبیل ـ صادرات در مدّت ده سال اخیر	۱۱۰
« توتون و تنباکو	۱۲۰
« پنبه ـ صادرات در مدّت ده سال اخیر	۱۲٦
« چای از هر قبیل واردات در مدّت ده سال اخیر	۱٤٤
« صادرات روده	۲۱۹
« صادرات پشم	۲۲۲
« قالی وقالیچه های پشمی از هرقبیل ـ صادرات درمدت ده سال اخیر	۲۹۰
« دهنیات معدنی از هر قبیل ـ واردات در مدّت ده سال اخیر	۲۵۲
« دهنیات معدنی ازهر قبیل ـ صادرات درمدّت ده سال اخیر	۲۵۲

جغرافیای

اقتصادی ایران

بنام یزدان پاك

مقدمه

در قرون قدیمه شوکت و عظمت ملل در سایهٔ کشورستانی وجنگجوئی بوده وپایهٔ زندگانی ملّی یك قوم برروی قدرت نظامی ومملکت گیری وتهاجم بملل دیگر استوار وجنگهای ایران بایونان وروم وغیره بهترین دلیل برای این مطلب است.

تقریباً از سه قرن باینطرف که قوهٔ بخار و برق کشف گردید وعموم ملل و ممالك اروپا بایجاد صنایع جدیده و ترویج تجارت توجّه نمودند مبنای ترقّی ملل ثروت و تجارت و عظمت صنعت آنها گردید و از این رو امروزه شوکت و قدرت هرمملکت قوی و مقتدر از ترقّی صنعت و تجارت و استحکام پایهٔ اقتصادی ووسعت دائرهٔ حمل و نقل محصولات مملکتی و مبادلهٔ آنها فهمیده میشود.

مملکتی که ازثروت طبیعی ومصنوعی محروم باشد طرف توجّه نیست وازدائرهٔ ملل حیه خارج و در دنیا مقامی نخواهد داشت، هم چنین است حال ممالکی که با داشتن ثروت طبیعی بسیار کلیّهٔ صنایع وکارخانه ها و تجارت و کشتی رانی و حمل ونقل وجنگل ها ومعادن ایشان را دیگران اداره کرده و از نتیجه و محصول آنها متمتّع میشوند و معلوم است اهالی این گونه ممالك فقط بعمل آوردن مواد خام پرداخته وشغل آنها از مزدوری تجاوز نمی کند وروشن است که مقام این نوع اهالی از نظر اقتصادی بسیار پست وازحق حیات محروم وهمیشه دوچار اسارت و

ذلّت میباشند چنانچه استیلای انگلیس در عالم فقط در نتیجهٔ نفوذ اقتصادی و ضعف واسارت ممالك واقوام زیردست بواسطهٔ عدم قدرت وتوجه بامور اقتصادی خودشان است .

پس ازذکر این مقدّمه اصلی راجع باقتصادیات گوئیم که برای آشنائی بحقیقت اوضاع ایران بهترین راه مطالعه و فهمیدن اوضاع اقتصادی این مملکت است که بطور اجمال بدانیم مملکت ایران چه دارد و چه میتواند داشته باشد وبرای ترقّی وتعالی خود چه راه‌هائی را دراقتصادیات که مبنای ترقّی هرملّتی است باید بپیماید.

تاریخ اقتصادی ایران

تاریخ ارتباطات تجارتی ایران با سایر ممالك

ازقدیم الأیّام مملکت ایران شاهراه بین آسیا ودریای مدیترانه وبحراسود بوده واغلب مسافرتها ومراودات تجارتی ملل مغرب با آسیای مرکزی ازراه ایران انجام میافته است . مثلاً فنیقیها که اوّل ملّت تاجر عهدخود بوده‌اند از راه خلیج فارس بآسیای مرکزی رفته وازهمان راه به صور و صیدا مراجعت مینمودند ولی اززمان اسکندر تا قرون وسطی راه سوئز را بر راه ایران ترجیح دادند ومراودات تجارتی از آن طریق بعمل میآمد تااینکه بعدها دردورهٔ رومن ها(۱) دوباره راه ایران رونقی بخودگرفت ورفت و آمد قوافل ازاین مملکت شروع گردید وتاوقتی که دولت روم وجود داشت راه متداول تجارت همان راه ایران بود .

انحطاط دولت روم باعث تزلزل بلکه ازبین رفتن تجارت شرق با غرب گردید و بروابط تجارتی دوقارهٔ آسیا و اروپا سکتهٔ بزرگی وارد آمد تا آنکه دوباره آمالفی‌ها (۲) و ایطالیائی‌ها وخصوصاً تجار ژنوا(۳) واز همه بیشتر ونیزیها(٤) باز ازهمان راه ایران بنای مراودات تجارتی را با شرق گذاردند واین راه همان راهی است که از سوریه و حلب گذشته از طریق فرات و بغداد و یا از راه دیار بکر و از روم بایران میآمده است .

مملکت ایران با اینکه در یکی ازشاه راه های بزرگ دنیا واقع شده معهذا چه

(۱) - *Romains* (۲) - *Amalfis* (۳) - *Genois* (٤) - *Venise*

در زمان قدیم و چه بعد ها همیشه عبور از آن فوق‌العاده مشکل بوده است زیرا در قسمت مشرق صحرای لوت از شمال بجنوب ممتد و عبور قوافل و کاروان در این صحرای بی آب وعلف معلوم است چه اندازه مشکل وخطرناك میباشد ودر سمت شمال و مغرب فلات ایران را سلسله جبال عظیمی احاطه نموده که باید برای گذشتن ازآنها از گردنه های سختی که راه آمدورفت منحصر بآنها است عبور نمود. باوجود اشکالات فوق الذّکر اقوامی که ازمراکز چین وهندوستان بطرف سواحل اقیانوس اطلس مسافرت و مهاجرت میکردند قبل از تاریخ ارتباطات بین آسیا و اروپا از راه های موازی در جنوب روسیه یعنی از دشت های مغول و بخارستان یاازطریق جنوب بحر اسود ازقفقازیه ودامنهٔ هندوکش و فلات ایران میگذشتند وازبدو تأسیس ارتباطات تجارتی کاروانها بامعیّت وراهنمائی ایلات وچادرنشینان آن نواحی طی طریق مینمودند.

جادهٔ قدیم مهاجرینیکه ازشمال ایران عبور میکردند بعدها جادهٔ شاهنشاهی شد ودراوایل اقتداردولت روم بمناسبت تجارت زیادابریشم که از این راه بعمل میآمد موسوم به جادهٔابریشم گردید وبوسیلهٔ همین راه‌ها وجاده‌ها است که درقرون وسطی فنیقی ها و اهالی بندر ژن (۱) با تحمّل هزاران مشقّت ارتباطات تجارتی با چین داشتند و علّت انتخاب این راه سخت و مشکل فقدان راه دیگر بوده است.

تاریخ اقتصادی ایران در نتیجهٔ این موقعیّت جغرافیائی ایجاد گردید و اگر موقعیّت ایران باوضع جغرافیائی دیگری ترکیب میشد یعنی راه‌های آن برای مسافرت سخت نبود وبرای مراودات قوافل آسان بود مسلّماً این مملکت بازار تجارت دوقارهٔ اروپا و آسیا میگردید زیرا باهمهٔ مشکلات فوق الذکر در تمام مدّتی که هندوستان بواسطهٔ منابع ثروت خود تجار را از اکناف واطراف عالم جلب میکرد راه تجارت هند منحصر بایران بود و این مملکت بازار بزرگ تجارت دنیا محسوب میشد و شهر های دور از یکدیگر آن مراکز تجارتی عالم بود و همین صحرا های بی آب و علف ودرّه وکوههای صعب العبور جاده های مهمّی را تشکیل میداد ـ امّا همینکه

(۱) ـ *Gène*

دراواخر قرن پانزدهم میلادی دماغهٔ امید درجنوب افریقا بوسیلهٔ واسکو دُ گاما(۱) سیاح معروف پرتغالی کشف گردید راه تجارت تغییر و بازارهای ایران رونق تجارتی را از دست داده این مملکت مجبور شد که فقط از منابع ثروتی خویش استفاده نماید.

متأسفانه در این دوره نیز ایران دوچار مشکلات زیادی گردید بدین معنی که دول اروپا بعد از فراغت از جنگهای داخلی و برهم زدن اساس ملوك الطوایفی شروع به ترقیات مادی و معنوی نموده واز راه توسعهٔ تجارت بخیال ازدیاد ثروت افتاده و بنای تجاوزات و تصرفاتی در خارج ازقطعهٔ اروپا را گذاردند: انگلیس در مشرق جانشین فنیقی ها و ونیزیها و پرتغالی ها گشته بواسطهٔ تشکیل شرکت های تجارتی نفوذ اقتصادی خویش را در تمام هندوستان مستقر نمود.

بدیهی است که در این کشمکش وتأسیس مستملکات رقابت هائی هم بین دول اروپا ایجاد گردید وهمان وضع جغرافیائی دراین موقع نیز ایران را دوچار مشکلات کرد و خصوصیّاتی که در موقع مهاجرت وتهاجم قبایل وحشی بمنطقهٔ حاصل خیز بین النهرین و آسیای صغیر ایران را از سمت مشرق مورد تهدید میساخت در این موقع نیز با تغییر جهة یعنی از شمال بجنوب برای مملکت تولید مخاطره نمود.

سیاست روسیه از زمان پطر کبیر برای دست یافتن به دریای آزاد و وصول بهندوستان قوای بیشمار تازه نفس روس را همواره بطرف ایران سوق میداد و بالنتیجه قسمت مهمّی ازایالات شمالی ازایران منتزع وعهدنامهٔ گلستان وترکمانچای بما تحمیل گردید. انگلیسها هم که در هندوستان مستقر گردیده و بالاخره تمام این مملکت وسیع را متصرّف شده بودند نزدیکی روس را از سمت شمال و نفوذ آن دولت را در ایران برای سیاست خود در هندوستان خطرناك دیده بوسائل ممکنه ازپیشرفت رقیب خود بنای جلوگیری را گذاردند. روشن است دراین کشمکش منافع ایران بیشتر از همه در مخاطره و در نتیجه اوضاع اقتصادی آن دوچار وقفه گردید وبازار تجارت کساد شده ومنابع ثروتی مملکت نیزمورد استفاده واقع نگشت زیرا کوچکترین قدمی که درراه اقتصاد برداشته میشد سیاست رقابت آمیز همسایه‌های

(۱) - *Vasco de Gama*

شمال و جنوب از آن جلوگیری مینمود . با ایجاد چنین وضعیتی که راه های تجارت بروی مملکت بسته شد هرقدر هم در داخلهٔ مملکت از حیث عمل آوردن موادخام یاترقیات صنعتی وفلاحتی اقدام می‌شد بی‌نتیجه بود زیرا مخرج محصولات مملکتی که منحصر بشمال و جنوب بود مسدود و واضح است هر مملکتی که محصور و راه باز از دریا و غیر دریا نداشته باشد تجارت آزاد نخواهد داشت .

مساعی روسیه وپیشرفت آندولت درایران برای حصول همین مقصود وجدّیت انگلستان برای بدست آوردن بنادر مهم آسیا وافریقا ونقاط دیگر نیز مبنی برهمین اصل است .

یك نظر به نقشهٔ ایران وضعیّت جغرافیائی آن را از این حیث خوب روشن مینماید که این مملکت از دو طرف نمیتواند محصولات خود را بخارج بفرستد : یکی از طرف شمال و شمال غربی یعنی بحر خزر و آذربایجان که منتهی به بحر اسود و مدیترانه و بندرباطوم میشود که دراین قسمت روسیه و ترکها مانع هستند ، دیگر از طرف جنوب و بنادر خلیج فارس که دراین طرف نیز سیاست انگلیس حایل گردیده است(۱) .

تقسیمات راجع باقتصادیات ایران

جغرافی اقتصادی یك مملکت را میتوان بدو قسمت عمده منقسم کرد :

اوّل ـ از نظرمحصولات طبیعی (سطحی و تحت‌الارضی) .

دوّم ـ از نظر مبادلات .

محصولات طبیعی نیز بدوقسمت منقسم میشود :

۱ ـ منابع طبیعی و محصولاتی که در سطح زمین یادر رودخانه و دریا بدون کمك ومداخلهٔ انسان یافت میشود مانند جنگل‌ها ونباتات طبیعی (صمغ ، کتیرا ، نباتات طبی وغیره) و شکار (طیور ، حیوانات وحشی وماهی) ومروارید .

۲ ـ محصولات تحت الارضی مانند معادن .

محصولات طبیعی که بواسطهٔ کوشش انسان بعمل میآید فلاحت است که آن نیز

(۱) ـ براه های ایران رجوع شود

بردوقسم است : قسم اول زراعت وقسم دوم محصولات فلاحتی ازقبیل کلّه‌داری و تربیت دواب و اغنام و ابریشم (درخت توت و تخم نوغان) . صنایع فلاحتی ، صنایع حیوانی ، صنایع معدنی ، صنایع یدی و صنایع کارخانه .

مبادلات در این قسمت از مسائلیکه مربوط است بمیزان محصولات ، عایدات مملکتی ، تجارت و اصول علمی آن ، اوزان و مقادیر ، ضرابخانه ، مسکوکات ، بانک ، گمرك ، مراکز تجارت ، بنادر ، خطوط شوسه ، وسائل حمل و نقل ، کشتی رانی ، راه آهن وطیاره بحث میشود .

بطوریکه درقسمت جغرافیای طبیعی اشاره‌شد مملکت ایران بواسطهٔ اختلاف طبیعت و پستی و بلندی و شرایط اقلیمی نباتات و محصولات طبیعی آن در تحت تأثیرات عوامل مختلفهٔ فوق بعمل آمده و بطوری مختلف است که نباتات مناطق معتدله و حاره هردو در آن موجود و مهمترین آنها در اینجا ذکر میشود .

جنگل ها جنگل عبارت است از مقدار زیادی اراضی که بطور طبیعی یاغیر طبیعی از اشجار انبوه مستور باشد .

جنگل هائی که درازمنهٔ قدیمه قسمت عمدهٔ کرهٔ ارض را مستور داشته کم کم بادست بشر قطع وبجای آن برای زراعت صحاری ایجاد گردیده است و براثر توسعهٔ احتیاجات بشر و ازدیاد جمعیّت هرناحیه بروسعت اراضی زراعتی افزوده و بهمین نسبت نیز ازجنگل‌ها کاسته شده است ، متأسفانه در ایران بواسطهٔ مهاجرت اقوام مختلفه و تاخت و تاز قبایل وحشی و غیره و عدم مواظبت ساکنین مملکت این عمل از سایر جاها محسوس تر و نه فقط جنگل‌های طبیعی آن بمرور ایّام از بین رفته بلکه بجای اراضی زراعتی صحاری لم‌یزرع ایجاد گشته است .

صرف نظر ازاینکه جنگل فی‌حدّ ذاته برای هرمملکتی یك نوع ثروت طبیعی عمده محسوب میشود در آب وهوای آن مملکت نیز مؤثر است ، زیرا در نقاطی که جنگل وجود دارد بارانهای متوالی باعث ازدیاد آب آن ناحیه شده و بر اثر همین زیادتی آب ، هوای اطراف جنگل نیز معتدل میگردد .

جنگل های ایران را اساساً بدو قسمت میتوان تقسیم نمود :

اوّل جنگل های انبوه دست نخورده که قابل استفاده بوده ومیتوان به‌ترتیب علمی از آنها استفاده و نگاهداری کرد .

دوّم جنگل هائی که در معرض دستبرد اهالی مجاور و ایلات و کلّه داران واقع شده وکم کم از بین رفته یادر شرف ازبین رفتن است .

قسمت اول واقع است درسواحل جنوبی بحرخزرگیلان : (لاهیجان ، سردام حسن آباد ، یارکارود ، رشت ، انزلی ، طالش دولاب ، ایلالان آستارا) و مازندران (اشرف ، سوادکوه ، ساری ، آمل ، نور و کجور ، آئین محلّه ، چمنستان ، تنکابن) و استراباد (قره سو ، رازیان ، فندرسك ، گل فشاه) در کوه های لرستان نیز جنگل های انبوه یافت میشود .

قسمت دوّم واقع است درخراسان (دره گز وکلات ، سرخس ناصری ، قاینات ، تربت حیدری ، سیستان ، سبزوار ، مشهد) و کردستان (مریوان ، روانسر ، دوانرود سقز وبانه) و کرمانشاهان (سرخه دیزه) و لرستان (خرّم آباد ، الشتر ، چگینی ، خاوه ، ترهان ، اطراف رود خانهای سیمره و کشکان ، کوه دشت ، خاك جودی و قسمت عمدهٔ کبیر کوه) و اردستان و اسپاهان و فارس (اصطهبانات ، لارستان ، آباده) و کوه کیلویه و کوه‌های بختیاری و کرمان وآذربایجان (قراجه‌داغ ، ساوجبلاغ ، اردبیل).

انواع درختهائی که درکلیّه جنگل‌های ایران یافت میشود بقرار ذیل است :

اِسْبَرْ ــ برگ آن برای پوشش بام وچوبش برای زغال ومیوهٔ آن برای تغذیهٔ گاو است.

تُوسِهْ ــ چوب آن بادوام و برای ساختن پیپ نفتی و کرجی بکار میرود .

اَمْرود ــ چوب آن محکم است .

پَلَتْ ــ از تبریزی محکم‌تر وبرای بنا بکار میرود .

تُو ــ برای سوخت مصرف میشود .

کُوکُو ــ چوب آن شبیه به چیت است .

گُوجی ــ برای پیپ نفت و کرجی استعمال میشود .

آرْنا ــ برای ساختمان جنگلی بکار میرود .


خاک ترکمن
دریای خزر
تبریز
نمایج
تهران
شاهرود
سمنان
مشهد
کرمانشاه
سلطان آباد
اصفهان
دزفول
بندر شاپور
شیراز
کرمان
یزد
بم
بندر عباس
خلیج فارس
چابهار
بحر عمان
جنگل
نقشه جنگلهای ایران

آزاد ـ برای ساختن پل وشانه و عمارت استعمال میشود.

سَرْدار یاسرخ دار ـ برگ آن بمصرف حیوانات وچوب آن صنعتی است.

جَلَرْ ـ برای پاروب و دسته بیل و سوخت استعمال میشود.

طرح خُچْ ـ میوهٔ آن قابل استفاده است.

آلو ـ میوهٔ آن قابل استفاده است.

کَهرْ مازو ـ برای سوخت و نجاری استعمال میشود.

نیم دار ـ » » » »

غلاس تیغ‌دار ـ برای ساختن مبل بکار میرود.

عُنّاب.

لله کی ـ برای چپر و پرچین مصرف میشود.

کُنوس ـ میوهٔ آن برای خوردن وچوب آن برای سوخت است.

لِوروُت ـ برای طبق و لاوك و قاشق استعمال میشود و از پوست آن پاشنه چاروق درست میکنند.

اِج ـ مصرف صنعتی دارد.

کمار ـ میوهٔ آن خوراکی وشبیه به زال زالك است.

آلَشْ ـ صنعتی است.

وِنْ ـ برای الوار و در عمارت بکار میرود.

سیب ـ چوب آن محکم است.

چنار.

اَنجیر ـ چوب آن صنعتی است.

اَقاقیا ـ برای سوخت مصرف میشود.

شب خوش ـ برگ آن برای دواب وگل آن بمصرف تغذیه زنبور میرسد.

آغُوز ـ برای ساختن مبل بکار میرود.

تود ـ چوب آن صنعتی است.

شمشاد ـ » » » »

افرا ـ برای لاوك وطبق است .

مُو ـ از میوهٔ آن استفاده میشود .

توشکا ـ چوب آن صنعتی است .

زیتون ـ از میوهٔ آن استفاده میشود وچوب آن صنعتی است .

تلخه کوچین ـ چوب آن صنعتی است .

تمشك ـ از میوهٔ آن استفاده میشود و برای چپر بکار میرود .

زرشك ـ از میوهٔ آن استفاده میشود .

تُو ـ بهترین زغال از آن تهیّه میشو د .

خرمای جنگلی ـ از میوهٔ آن استفاده میشود .

گردو ـ چوب آن صنعتی است ومیوهٔ آن بمصرف میرسد .

صَمَدْیاقره اقاج ـ چوب آن صنعتی است .

انار ـ چوب آن در خراطی استعمال میشود .

سفید پَلْتْ ـ برای سوخت وطبق استعمال میشود .

چیت ـ چوب آن صنعتی است .

توئی ـ در خرّاطی استعمال میشود وبهترین زغال را میدهد .

شغال به ـ برای سوخت استعمال میشود .

زربین ـ برای عمارت بکار میرود .

مَمْرزْ ـ برای سوخت است .

وَزَم ـ برای طبق و لاوك است .

بید و بید مجنون ـ پوست و چوب آن مورد استفاده است .

داغ داغه ـ برای نجاری وسوخت است .

راچ چلَرْ ـ » » » »

زال زالك جنگلی ـ برای چپر استعمال میشود .

آلوچهٔ جنگلی ـ از میوهٔ آن استفاده میشود .

کیش .

مازو ـ چوب آن برای بخاری است ، برگ آن را دواب میخورند .

شَرَمْ ـ برای سوخت مصرف میشود ، برگ و پوست آن را دواب میخورند .

جَلی ـ درزمستان گوسفند از برگ آن تغذیه میکند .

لی ـ برای نجاری است .

کُوهُول ـ برای ساختمان منازل دهاقین استعمال میشود .

راش ـ برای ساختمان منازل دهاقین است .

آلوچه ـ میوه آن خوراکی وچوب آن برای سوخت استعمال میشود .

انجیری ـ » » » »

ارملك ـ » » » »

زنکَنْ ـ برای تغذیهٔ گاو است .

مَنْجر ـ درزمستان سبز است .

واش ـ یك نوع پیچی است برای تغذیه حیوانات .

اقسام بلوط ـ استفادهٔ صنعتی میشود وبرای بنا بکار میرود .

نارون ـ برای سوخت استعمال میشود .

کوپ یاکوف ـ برگ آن برای تغذیه گاو است .

اسپیدار ـ برای نجاری است .

گلابی وحشی ـ چوب آن صنعتی است .

موزی ، کلهوبید ، سنجد وحشی ، ازگل .

برابیك ـ یك نوع درختی است در لرستان .

وزم ـ » » » » »

شن ـ » » » »

کگراسِوَن ـ نوع بلوطی است در کردستان و از آن روغن مخصوص میگیرند و میوهٔ آن خوراکیست .

خُج ـ میوهٔ آن خوراکی است .
شالدون ـ استعمال طبی دارد .
لیشی ـ برای حیوانات شیرده غذای مقوی است .
چد .
نمدار یا نیمدار ـ در نجاری استعمال میشود .
شیردار ، گوجه وحشی ، ال ، اوجا ، صور ، کرات ، ولیك ، کسکام .
شاه بلوط ـ چوب آن صنعتی ومیوهٔ آن خوراکی است .
بـه ـ چوب آن برای نجاری است .
زَرْ .
بیدمشك ـ استعمال طبی دارد .
کنگه ، سوتره ، کوتوکوتو .
صدریاسردار ـ ازآن قطران میسازند وچوب آن صنعتی است .
لیور ، گل‌ابریشم ، هلی ، کوشوار ، لَرْك ، شال‌به ، هلی‌کك .

جنگل‌های قابل استفاده که‌بتوان مورد بهره برداری قرار داد فقط درایالات شمالی یعنی مازندران و استراباد و گیلان وطالش و آذربایجان واقع است ، وسعت تقریبی این جنگل‌ها یك میلیون و نیم جریب است ولی علاوه برجنگلهای مزبور معادل یك میلیون و نیم جریب اراضی مشجّرکه در قدیم جنگل بکر بوده و فعلاً صورت‌جنگل خرابه‌را پیدا نموده درایالات شمالی یافت میشود وتقریباً یك‌میلیون جریب باقیمانده جنگل های قدیم در سایر ایالات مخصوصاً در سمت جنوب غربی واقع گردیده ولی این قسمت از جنگل ها بقدری مورد سوءِ استفاده واقع شده‌و خراب گردیده‌که باید بدواً فقط بحفاظت و احیای مجدّد آنها پرداخت تا اینکه در آتیه بتوان‌ازآنها استفاده کلّی نمود . پس مجموع اراضی مشجّر وجنگلی درایران به چهارمیلیون جریب بالغ میگردد که با $\frac{۱}{۲۴}$ وسعت مملکت مساوی است .

درگیلان ومازندران تخمیناً اراضی بوسعت پانزده هزار جریب جنگل‌قابل استفاده وجود دارد که باید بترتیب علمی‌درآن عمل شود یعنی نباید فقط باستعمال

و استفاده از مواد جنگلی قناعت نمود بلکه در عین حال تجدید و احیای آن نیز لازم میباشد.

جنگل های مزبور یا اربابی است یعنی ملك اشخاص متفرقه است که از قدیم تصرّفات مالکانه در آنها نموده و بمیل خود اشجاررا قطع یا باجاره واگذار مینمایند، و یا خالصه است که ملك دولت میباشد و تا این اواخر بهیچ وجه در صدد اداره کردن این جنگل ها نبوده و بهمین جهت قسمت مهمّ آن از بین رفته و حالیّه هم در دسترس عموم است وهرکس دخالت در سوزاندن یا قطع اشجار آن مینماید و شاید فعلاً نقاطی وجود دارد که بواسطه راه های صعب الوصول وعدم دسترسی بآنها هنوز دولت از وجود جنگل های آن نقاط بی اطلاع است.

از قدیم الأیام تا کنون میتوان گفت طرز استفاده ازجنگل ها تفاوتی نکرده زیرا سابقاً که باب مراودات بین ایران و همسایه ها مفتوح نبود ساکنین نواحی جنگل مقداری از آنرا برای سوخت مصرف و مقداری را نیز برای ساختن ابنیه خود بکار میبردند امّا پس از باز شدن راه تجارت چون خارجی ها باین قسمت از ثروت مملکت پی بردند آنرا قابل استفاده قرار داده یا بوسیله اجاره از اشخاص متفرقه ویا بوسیله کنتراتهای مخصوص بدون رعایت اصول علمی بقطع اشجار وحمل آن بخارجه همت گماشتند.

درقسمت شمالی مملکت ایران حمل چوب یکی از شعب مهمّ تجارت را تشکیل میدهد، درقسمتهای مرکزی وغربی تجارت چوب نسبةً کمتر وفقط اشجار جنگل برای مصرف زغال و سوخت اهالی و سایر احتیاجات محلّی بکار میرود.

اهمیّت این جنگلها ازراپورت اخیریکی از متخصصین فنی ادارهٔ فلاحت که فقط منحصر بیك قسمت جنگلهای شمالی ایران است بخوبی معیّن میشود:

مساحت تقریبی جنگل ازسرحدّ ترکمن تا تنکابن (حدّ غربی) در حدود (یك میلیون ودویست هزار) ۱،۲۰۰،۰۰۰ هکتار میباشد که مشتمل است برسه قسمت:

قسمت اوّل شامل جنگلهای انبوه و درهم و در آن چوب های صنعتی از قبیل شمشاد وبلوط وزبان گنجشك ونارون وافرا وزیرفون واسپیدار یافت میشود،

مساحت این نوع جنگل به پانصد هزار هکتار بالغ میگردد که میتوان در هر هکتاری صد و پنجاه متر چوب صنعتی برید پس جمعاً در این قسمت هفتاد و پنج میلیون متر مکعّب چوب صنعتی موجود است .

قسمت دوّم جنگلهای درجه دوّم دارای درختان پست میباشد و این وضع در نتیجه قطع اشجار و بی مبالاتی شده است . مساحت آن تقریباً چهار صد هزار هکتار میباشد و بطور متوسّط میتوان هفتاد و پنج متر مکعّب چوب صنعتی از آن استفاده نمود که جمعاً به سی میلیون بالغ میگردد .

قسمت سوّم که پوشیده از تیغ زار و اشجار خاردار میباشد ، مساحت آن سیصد هزار هکتار میشود ، این نوع جنگل از نظر تجارتی فعلاً قابل استفاده نیست .

اگر قیمت جنگل های فرانسه را که برحسب اهمیّت آنها درختهای صنعتی آن از پنجاه تا دویست و پنجاه فرانك برای هر متر مکعّب تقویم شده مأخذ بگیریم قیمت هر متر مکعّب بطور حدّ متوسّط صد و بیست و پنج فرانك ارزش خواهد داشت ، پس جنگلهای قسمت اوّل درحدود ۹,۳۷۵,۰۰۰,۰۰۰ (نه میلیارد سیصد و هفتاد و پنج میلیون) ارزش خواهد داشت و قسمت دوّم که ازحیث اهمیّت پست تر است هر متر مکعّب آن را به ۲۵ فرانك میتوان تخمین زد که جمعاً هفتاد میلیون فرانك میشود و جمع کل آن به ده میلیارد فرانك بالغ میگردد .

آفات جنگل آفاتی که طبیعةً ممکن است باعث خسارت جنگل و از بین رفتن آن بشود عبارت است از : برق که باعث حریق میشود وسیل و پوسیدن تنهٔ درختهای قوی که تولید کرم مخصوص نموده باعث ناخوشی سایر اشجار میگردد و دیگر حشره موذیه که مخصوص درخت است و قارچهای مخصوص و بالاخره حیوانات وحشی و اهلی .

آفات غیر طبیعی قطع اشجار برای استفاده تجارتی چوب ، سوزانیدن شاخه برای زغال ، حریق بواسطه بی مبالاتی ، قطع اشجار برای تهیّه زمینهای زراعتی می باشد .

اصلاحات راجع باحیاء و نگاهداری وطرز استفاده از جنگلها

درمؤسسه بین‌المللی فلاحتی روم که ازطرف تمام ممالك متمدّنهٔ دنیا نماینده‌بانجا فرستاده میشود کلیّه تجربیّات واختراعات جدیده فلاحتی وجنگلی درآنجامطرح و تعلیمات و سرمشق هائی برای نگاهداری و استفاده ازجنگلها تهیّه شده است که بالنّتیجه جنگلها که ازنظر آب وهوا واقتصاد ثروت گرانبهائی برای نوع بشر است محفوظ بماند. عملیّات مزبور به ترتیب ذیل خلاصه میشود:

۱ ــ تعیین مساحت جنگل های مملکت و اوضاع آن وْ تعیین اشکال مختلفه جنگل‌داری وطریقه عملیّات اهالی درجنگل.

۲ ــ تعیین وضع مالکیّت جنگل.

۳ ــ تعیین جنگل‌های قابل استفاده و همچنین تعیین جنگل هائی که مورد استفاده نیست ولی از حیث استفاده اقلیمی مخصوصاً برای حفظ از باد های سموم وخطرناك نگاهداری و وجود آنها لازم است.

٤ ــ تعیینَ جنگل هائی که در تحت تنظیم قرار میگیرد و جنگل هائی که خارج ازاین قسمت است و ترتیب نظارت دولت نسبت بآنها.

۵ ــ تعیین مقدارکلیه چوبی که در جنگل موجود است.

٦ ــ تعیین مقدار چوبی که در اثر نمو و روئیدن اشجار تولید میگردد و تعیین مصرف‌سالیانه چوب ازحیث مقدار وارزش‌آن نسبت بمساحت‌هرجنگل.

۷ ــ تعیین آفات از هر قبیل.

۸ ــ تجارت و اقسام مختلفه چوب.

برای اصلاح امر جنگل ها دو اقدام اساسی باید بشود: اوّلاً نگاهداری و حفظ جنگل‌های موجوده واستفاده ازآنها بطریق علمی، ثانیاً احیاء جنگل‌هائی که در شرف از بین رفتن است برای اینکه در آتیه مورد استفاده واقع شود.

در سنوات اخیره که دولت بخیال اداره کردن جنگل ها افتاد متخصصینی از اروپا جلب ودرصفحات شمالی خصوصاً ودر قسمت های دیگر بطوراجمال مطالعاتی نموده وپیشنهاداتی بدولت داده‌اندکه خلاصه مجموع پیشنهادات مزبوره این است:

اوّلاً ـ دولت ایران برای تنظیم امور جنگل‌ها باید اصول وتجربیّات حاصله در اروپا را تا آن اندازه که موافق باوضعیّات ووسائل محلّی است بکار برد برای حصول این مقصود باصرفه ترین وسهل‌ترین طرق این است که بدواً قطعه کوچکی را در نظر گرفته طرز تأسیس جنگل و ترتیب تنظیم درخت و غرس اشجار و قطع آنها را درآنجا باهالی نشان داده و فوائد حاصله از اجرای ترتیبات علمی را درجنگل بطور کلّی بیاموزد که بعد ها بدون خرج زیاد و تحمیل برعایا بطریق فوق از جنگل استفاده نمایند.

ثانیاً ـ برای تشخیص جنگل‌های اربابی وخالصه رسیدگی وتحقیق‌کامل نسبت باسناد مالکین‌فعلی جنگل ها ودقت دراجاره نامه هائی که باشخاص متفرقه برای استفاده داده شده است بنماید.

ثالثاً ـ دولت باید بعد ازنقشه برداری واحصائیه کامل جنگل ها مراقب باشد که قطع اشجار بطرز صحیح علمی انجام گرفته و بنسبت اشجاری که قطع میشود اشجار جدید غرس نمایند و برای ترتیب این امر بدواً مأمورین دولت مکلف باشند هرساله درختهائی که موعد قطع آنها رسیده تعیین و از بریدن اشجاری که باید نگاهداری شود جلوگیری نمایند ، همچنین جنگل‌های منفرد و حواشی آنرا همیشه باید محفوظ نگاهداشت.

رابعاً ـ احیاء جنگل های قدیم و تأسیس آنها در نقاطی که استعداد غرس اشجار را دارد.

خامساً ـ نظارت مأمورین دولت درطرز ساختمان ابنیه جنگل که از وقوع حریق جلوگیری‌شود.

سادساً ـ تعیین مناطق کوهستانی ودشت که قابل تأسیس جنگل است وطرز غرس اشجار در این مناطق مطابق آب و هوا و ارتفاع آنها و جنس درختهائی که ممکن‌است در آنها بعمل آید.

درخاتمهٔ بحثی که راجع بجنگلها نمودیم‌چون ایجاد کارخانهٔ کاغذسازی مربوط بهمین بحث است لهذا شمه ای از آن‌ذکر مینمائیم.

ایجاد کارخانهٔ کاغذ سازی در حقیقت یکی از وسائل بزرگی است که باعث احیای جنگلها میشود زیرا اقسام چوبهائیکه مصارف صنعتی نداشته و طرف توجه نیست و در عین حال جزء عمدهٔ جنگلهای ایران را تشکیل میدهد در مؤسسه کاغذسازی مورد استعمال پیدا کرده و ذی قیمت میشود ، فقط اشکالی که هست این است که این مواد برای کارخانهٔ کاغذ سازی مخصوص اما کن معیّنی نبوده بلکه در هر جا مقداری کم یا زیاد از آنها وجود دارد .

فایده ایجاد کارخانهٔ کاغذ سازی برای احیای جنگلها وقتی محسوس میشود که در محلّ احداث آن آنچه از مواد مفیده برای کار خانه موجود بوده تمام شود و اصول صرفه جوئی اقتضای حمل آن مواد را از خارج ننماید آنوقت ناچار باید نقاطی را که از قدیم و جدید جنگل آن قطع شده مجدّداً احیا نمایند و مخصوصاً مجبور می شوند بجای اراضی تیغ زار و بیمصرفی که جزء عمدهٔ اراضی ساحل را تشکیل داده احداث جنگلهای متّحدالشکل نمایند .

در صورتیکه وجود کارخانهٔ کاغذ سازی مفید ولازم باشد باید مسائل ذیل را در نظر گرفت :

۱ ــ تعیین مواد لازمه برای تهیّه کاغذ .

۲ ــ تعیین بهترین و مناسب ترین محلی که باید کارخانه در آنجا دائر شود .

اولاً ــ مواد اوّلیّهٔ لازمه برای تهیّه کاغذ .

اشجاری که برای کاغذ سازی مفید میباشد عبارت از آن قسمت اشجاری که فعلاً در مازندران موجود است از قبیل : اسپیدار ، توسکا ، لرگ ، بید ، نمدار ، ون ، افرا ، اوجا ، تود ، انجیلی ، کلهر ، بی‌ولی ، انجیر ، کواست ، ولیك ، پیچك ، پوزی ، چلر ، پوست اوّل و دوّم اشجار(۱) .

موادیکه برای کاغذ سازی مفید میباشد سوای اشجار عبارت است از :

کاه برنج ، نی‌شکر ، بوته پنبه ، خزه که خیلی فراوان است ، نباتات باطلاقی از

(۱) ــ اشجاریکه ازآنها توده هاي انبوه و فراوان درجنگلها یافت میشود دربالای آنها خطّ افقی رسم شدهٔ است .

قبیل جگن و اقسام نی‌ها، علفهای مختلفه جنگلی، هومولوسی رازَك (۱) و مخصوصاً اقسام گَرَنه.

صرف نظر از مواد مزبوره وقتی کارخانه کاغذ سازی ایجاد شد باید مواد مخصوصه کاغذ سازی را نیز متدرجاً کاشت، آنچه امروز در مازندران کاشته میشود کَنَف است و باید بتدریج کتان رومی سویت کا و اقسام شاهدانه و غیره نیز کاشته شود.

ثانیاً ـ انتخاب بهترین محل برای تأسیس کارخانه کاغذ سازی.

برای انتخاب محل کارخانه باید مراعات نکات ذیل را نمود:

الف ـ جائیکه بمحل زراعت نباتات لازمه کاغذسازی که الیاف طویل دارد نزدیك باشد.

ب ـ جائیکه مرکز مواد اوّلیّه کاغذ سازی باشد و همیشه بتوان تهیّه آن مواد را در آن نقطه کرد.

ج ـ قریب کوهستان یعنی نزدیك مرکز و دور از سرحدّ سیاسی باید باشد.

د ـ تأسیس قسمتهای مختلفه کارخانه باید در اماکن متناسب باشد نه در یکجا.

ه ـ نزدیك بودن کارخانه برودخانه ای که دارای آب صاف باشد.

نباتات طبیعی

درایران انواع و اقسام نباتات طبیعی یافت میشود از قبیل: نباتات دُهنی و رنگی وطبی و صمغی و معطّر و غیره.

۱ ـ نباتات دهنی

امروز نباتات دهنی بواسطه روغنی که از آن گرفته میشود فوق‌العاده اهمیّت پیدا کرده است و شعبه مهمّی از صادرات تجارتی محسوب میشود، صرف نظر از زیتون که علیحده ذکر آن خواهد شد نباتات دهنی که در ایران بعمل میاید از قرار ذیل است:

کرچك، بزْرَكْ، کنجد که در اغلب نقاط مرکزی ایران زراعت و بمصرف سوخت و ساختن صابون و یا مصارف طبّی میرسد، منداب که از دانه های آن روغنی بعمل آورده و برای حفظ شتر از حرارت آفتاب و نگاهداری پشم آن بکار میبرند.

---

(۱) ـ *Hublon*

۲ ـ نباتات رنگی مهمّ ترین نباتات رنگی ایران عبارت است از : نیل ، روناس حنا ، زعفران ، مازو ، کافشه ، سیاه‌چهره . نباتات مزبوره اغلب در مازندران ، دزفول ، بم ، خوزستان ، استراباد ، سیستان ولرستان بعمل میاید.

بوته نیل مثل بوته یونجه است و بهمان فراوانی هم بهره میدهد ، برگ نیم کوبیده آن وسمه است (سابقاً درایران مورد استعمال زیاد داشت و حالیّه مصرف آن در داخله نسبةً کمترشده وبخارجه صادروبرای رنگ وغیره آنرا عمل آورده بکارمیبرند).

کافشه درحوالی اسپاهان ووارمین میروید ـ مورد استعمالش درصباغی و تخم آن را برای ادویه طبی بکار میبرند .

زعفران در قائنات و کرمان بعمل میآید . زعفران قائنات درجه اوّل و زعفران کرمان در درجه دوّم واقع است(*) .

تجارت خارجي زعفران ، درسنه ۱۳۰۳ شمسی ۸,۰۰۰ کیلوگرم درایران بعمل آمده که ۶,۵۰۰ کیلوی آن بافغانستان و هندوستان و بین النّهرین صادر شده ، صادرات زعفران درسنه ۱۳۰۹ (۲۵۸,۱۰۵) قران بوده .

زعفران سابقاً در قائنات زیاد بعمل میآمده و حالیّه کمتر بآن اهمیّت میدهند در صورتیکه این گیاه مصرف زیاد طبی وغیر طبّی دارد و ممکن است رشتهٔ تجارت مهمّی را تشکیل دهد .

(*) طرز کاشتن زعفران ـ درخرداد ماه پیاز زعفران را اززمین بیرون میاورند وتا شهریورماه درمحلّی که آفتاب نداشته باشد نگاه میدارند دراوّل شهریور پیاز ها را درزمینی که ۲۵ سانتیمتر عمق شیار داشته باشد بفاصله های ده سانتیمتر می نشانند (از اوّل شهریور تا نیمهٔ ابان موقع زعفران است) در آذر ماه بزمین کود میدهند و شروع به آبیاری مینمایند و تااوّل فروردین سال دوّم سه مرتبه آب یاری کفایت میکنند از اوّل فروردین سال دوّم الی اوّل مهر ماه برای زمین مزروع آب و کودی لازم نیست و فقط باید در مهر ماه سال دوّم مقداری کود و بعد از آن آب بدهند پس از آب یاری زمین را باید مجدداً بقسمی شیار نمایند که ضرری به پیاز های کاشته شده وارد نشود در بیستم مهرماه سال دوّم مقدار قلیلی گل میدهد و آبیاری دراین سال تا اوّل فروردین هر دوازده روز یك مرتبه است ، در سالهاي بعد طرز شیار و کود وآب یاری تاده سال مثل سال دوّم است (در بعضی اراضی تاپانزده سال هم عمل میکنند) برداشت محصول زعفران از سال چهارم تا سال دهم است و از آن ببعد محصول آن روي بنقصان میگذارد ، در سال پانزدهم پیاز را از زمین خارج کرده و بترتیب فوق بزمین جدید انتقال میدهند ، چیدن گل زعفران باید قبل از طلوع آفتاب تمام شود و در هر سال قریب بیست روز از پانزدهم مهر تا پنجم آبان همه روزه چیدن گل شروع و قبل از طلوع آفتاب ختم میشود .

روناس بیشتر در آذربایجان و حوالی یزد بعمل میآید و مصرف آن در صباغی است .

حنا بهترین قسم آن از خبیص نزدیك کرمان که موسوم به‌حنای دستروك است بعمل میاید ، نوع دیگر آنرا حنای خرمنی میگویند ، سابقاً فقط درداخله مصرف میشد ولی حالا تجارت خارجی آن هم مهم و در اروپا مورد استعمال آن روز بروز زیادتر میشود ، در سنه ۱۳۰۶ مبلغ ۱,۶۱۱,۰۰۰ و در سنه ۱۳۰۹ ۵۶۱,۰۴۹ قران قیمت حنای صادر شده بوده است .

مقدار حنای صادرهٔ ایران را بممالك مختلفه بحسب وزن در مدت ده سال اخیر ازجدول ذیل میتوان استنباط نمود .

صورت صادرات حنا بحسب وزن

ممالك	١٣٠٠	١٣٠١	١٣٠٢	١٣٠٣	١٣٠٤	١٣٠٥	١٣٠٦	١٣٠٧	١٣٠٨	١٣٠٩
	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار
افغانستان	١٤	١٠	١١	٤	١٦	١٠	٢١	١٨		٢٧,٩٥
انكليس	٥٢	٧٥	٣٥	٨	—	—	—	١		٠,٠٠١
فرانسه	—	—	—	٢	—	—	—	٤		١,٩٣
روسيه	٥٧	٢٩٠	٣٢٩	٥٢٠	٧٦٥	١٧١	١١١٤	١٢١		١٢,٨٠
عراق	١٠٥٠	١٠٤٣	٥٧٨	٤٨٩	٢٥٣	٣١٠	٥٣١	٤٨١		٨٥٣,٣٣
عمان	٢٢٦	٣٣٢	٢٧٩	٥٣٠	٢٨٢	٣٢٨	٢٠٦	٣٠٩		٢١٥,٥٢
تركيه	٤٨	٦٢	٨٨	٦٢	١٠٢	١١٥	٥٩	٦٧		٩٠,٢٦
هندوستان	١٨	١٠	٢	١٣	—	٥٥	٧٠	١٣		٦,٤٠
سايرممالك	—	—	—	٦	٣٦	١٠	٥	١٢		٦٣,٣٨
جمع	١٤٦٥	١٨٢٣	١٣٢٢	١٤٠٩	١٤٥٤	٩٩٩	٢٠٠٦	١٠٢٦		١٢٧٢,٩٤

مازو درختی است که درجنگل های کردستان و خراسان و لرستان بعمل میآید و ایلات وصحرانشینان جمع آوری نموده از فروش آن بهرهٔ کافی میبرند.

سیاه چهره درحوالی خراسان و قزوین بعمل میآید.

درسنه ۱۳۰۶ صادرات نباتات ومواد نباتی ۱,۵۷۲,۰۰۰ قران بوده است.

۳ ـ نباتات طبی انواع واقسام نباتات طبّی در ایران میروید مانند: ریباس، سنای کلّی، افسنطین، کُندر، اسپند، خردل، بادیان، رازیان، گشنیز، آنچوچك، زیره، زیره سبز، زیره سفید، ترنجبین که در شمال و مشرق ایران یافت میشود، شیرخشت که از گیاهی که در کوه البرز و خراسان فراوان است بدست میآید، شیرین بیان که ممکن است ازآن استفاده کامل درتجارت خارجی ایران نمود، ثعلب که بهترین نوع آن دردشت ایجرود زنجان است، کحل فارسی که درکازرون ولرستان وخوزستان بعمل میآید، گزانگبین که درخونسار و فریدن فراوان است و بهترین جنس آن معروف به گز علفی و گز خونسار (۱) و

(۱) درجنوب خونسار کوهی بلند واقع شده که درقسمت فوقانی آن سطحی جلگه مانند است که آنرا گلستان کوه خوانند (وجه تسمیه آن اینستکه پس از ذوب برف بلا فاصله سطح مزبور از گلهای معطر فراوان پوشیده میشود).

درگلستان کوه گوشهائی بطول دو گز وجود دارد که هر یك از آنها داراي شاخهاي زیاد که بطور کلی وسعتی را بطول ۸ و بعرض ۳ فرسخ فرا گرفته اند: پوست گوشها سیاه و خار فراوان آنها را احاطه نموده و دارای خلل و فرج نیز میباشند. این گیاه اغلب متعلّق به ۲۰۰ تا ۵۰۰ سال قبل است، ده سال بده سال شاخهای قدیمی خشکیده و جوانه های تازه شروع بنمو مینمایند. پشه های ریزی در اطراف گوشها میباشند که اوایل عمر از گلهای معطر گلستان کوه تغذیه نموده و بعد خود را در روي شاخهای گون قرار میدهند و قبل از اینکه هوا سرد گردد در خلل و فرج ساقه ها داخل شده تخم میگذارند و کمی بعد از سرما تلف میشوند و تخم های آنها موقع بهار پشه های جدیدی شده و مقارن شروع تابستان بال در آورده و از برك های تازك تغذیه میکنند.

از ۱۵ شهریور پشه های تازه شیره گون را از جوانه ها مکیده (شیره ساقهای قدیمی غلیظ و شیره جوانه های تازه رقیق تر است) و پس از آن تار هائی مانند کرم ابریشم تولید میکنند که بساقهای گون آویزان است، طول این تارها یك الی یك ذرع و نیم میرسد. بعد اهالي محل اسبابی شبیه بغربال که ته آن از چرم و اندکی گود است در دست چپ گرفته وبا چوبی ضخیم و کوتاه که در دست راست دارند بشاخهای گون میزنند و در نتیجه تار ها در ظروف مزبور جمع میشود، پس از پاك کردن آنها گز خالص که بشفافی شکر است بدست میاید.

تنها آفت این محصول باران است زیرا در موقع محصول اگر باران ببارد پشه ها و گز را شسته و از بین میبرد، مردم بومی خونسار در شب مخفیانه به محل مذکور رفته چوب های ضخیم این گیاه مضر را از ریشه در آورده و برای سوخت استعمال میکنند.

گز معروف اصفهان است ، زرشك ، سماق که مصرف آن زیاد است و در غیر طبّ هم استعمال میشود ، جوز که ریشه آن در طبّ قدیم زیاد استعمال میشده .

۴ ـ صمغیات کلیّهٔ صمغ های ایران از حیث جنس به چهار قسمت منقسم میشود : صمغ اعلی و وسط که از کرمانشاهان و بروجرد و کردستان و نهاوند بدست میآید ، صمغ زرد که عربی میگویند در کوه های دالاهوبین ذهاب و کرمانشاهان و پشت کوه وخرّم آباد و بروجرداست .

صمغ کره که صمغ سنگی نیز میگویند و از دالاهو ، پشت کوه و خرّم آباد بدست میآید ، علاوه براین در لرستان وهمدان وفارس نیز مقدار زیادی صمغ بعمل میآید . صادرات صمغ باستثنای صمغ عربی و کتیرا وانقوزه درسال ۱۳۰۹ مبلغ ۲,۴۹۹,۸۲۵ قران بوده است .

کتیرا صمغی است که ازریشه گیاه خودروئی (گَوَنْ) که درجبال لرستان بختیاری واغلب نواحی ایران میروید بدست میآید . این متاع غالباً تجارت صحرا نشینان است و منافع کلّی میتوان ازآن بدست آورد فعلاً ازپنجاه الی هفتاد هزار من محصول آن است که از قرار منی ٤ قران الی یك تومان بفروش میرسد ، در سنه ۱۳۰۶ (۱٤,٤۰۰,۰۰۰) قران و در سنه ۱۳۰۷ (۱۵,۸۵۱,۰۰۰) ودر ۱۳۰۹ (۱٦,۱۷٦,۹۸۷) قران قیمت صادرات کتیرا بوده است .

سقّز ازجنگل های پشت کوه بدست میآید و بر سه قسم است : سفید ، زرد و سیاه .

سریش ریشهٔ نباتی است که دراکثر کوه های ایران میروید و برای چسب بکار میبرند .

انقوزه ازنباتات صحرائی بیرجند وطبس وبلوچستان و مخصوصاً یزد و کرمان وسیرجان است ودرصورتیکه بارندگی خوب بشود ازده الی پانزده هزار من ممکن است بخارج حمل شود ، بازار عمده آن هندوستان میباشد ، صادرات آن درسال ۱۳۰۹ معادل با ۱,٤٦۹,۹۷۱ قران بوده است . (ریشه و شاخه های بعضی از نباتات مزبوره نیز برای موارد طبّی بسیار مفید است) .

صمغ های دیگر نیز بین شیراز و اصفهان و کوه های لرستان یافت میشود.

صمغ مخصوصاً کتیرا از منابع ثروتی مهمّ ایران محسوب و مقدار زیادی ازآن استفاده میبرند، صادرات آن همواره در ترقّی و تا میزان شانزده میلیون قران رسیده است.

۵ ـ نباتات معطر انواع نباتات معطّر در ایران بعمل میآید که ممکن است برای تهیّهٔ عطر ازآنهااستفاده تجارتی نمود وحالیّه فقط ازگل سرخ که مقداری برای مصرف داخلی بکارمیروداستفاده میشود، علاوه برنباتات فوق انواع قارچ ها نیز درایران فراوان است مانند دُنبلان، و قارچهای خوراکی ونوعی از پسته کوهی که برگ آن مانند پوست انار در صنعت صباغی بکار میرود.

درعمل آوردن وجمع آوری نباتات مزبوره اگر اندك ترغیبی شود ودرخارجه بازار هائی برای آن ایجاد کنند هریك از آنها ممکن است شعبهٔ مهمّی از تجارت صادرات را تشکیل دهد زیرا اغلب این نباتات مخصوص مناطق معیّن و در غالب ممالك یافت نمیشود وچون درطبّ یاغیر آن مورد استعمال دارد یا اینکه برای گرفتن روغن های مختلفه و عمل آوردن رنگ های ثابت مورد احتیاج است خریدار و طالب زیاد خواهد داشت.

شکار وحیوانات موضوع شکار اساساً دردنیای امروز دارای اهمیّت زیاد وبشعب مختلفه تقسیم میشود: اولاً ـ شکار ازنظر تجارت ازقبیل پوست وموو گوشت شکار برای صادرات. ثانیاً ـ برای تفریح. ثالثاً ـ شکارحیوانات سبع وعظیم الجثّه مانند شیر وببر وپلنگ و فیل وغیره و در هریك از این انواع قواعد ونظاماتی است که در سایر ممالك ازآن پیروی مینمایند مثلاً برای حفظ جنس یك قسم حیوان یا یك قسم پرنده وغیره عدّه‌ای که باید ازآنها شکار شود محدود است ودر بعضی ممالك اجناس مخصوصی از حیوانات وطیور آورده وتربیت نموده جنس آنهارا زیاد مینمایند واین نکته را باید دانست که انواع حیوانات و طیور درهر مملکتی یافت نمیشود بلکه هرجنسی مخصوص منطقه معیّنی است مثلاً فیل وکرکدن بیشتر درمناطق حارّه زندگانی مینمایند ویك نوع خرس مخصوصی درمناطق بارده و حدود قطبین زیست می کنند.

درمملکت ایران انواع حیوانات وطیور که در مناطق مختلفه زیست مینمایند یافت میشود ولی تاکنون باین‌قسمت از ثروت طبیعی مملکت اهمیّتی داده نشده است ، شکار فقط جنبه تفریحی دارد و اگر کم و بیش از پوست حیوانات یاپر بعضی طیور استفاده میشود بقدری نیست که اهمیّت تجارتی داشته باشد وبتواند رشته مخصوصی از تجارت مملکت را تشکیل دهد .

در ایران مناطقی که حیوانات مختلفه در آن زندگانی مینماید بپنج منطقه تقسیم میشود .

۱ ــ سواحل بحرخزر ، ۲ ــ فلات مرکزی ، ۳ ــ کوه های لرستان و کوه گیلویه ، ٤ ــ خوزستان ، ٥ ــ سواحل خلیج فارس و بلوچستان .

درسواحل بحرخزر که هوای آن گرم ودارای کوهستانهائی مستور ازجنگل است حیوانات عظیم الجثّه از قبیل ببر و پلنگ و خرس یافت میشود و حیوانات کوچك مانند روباه و شغال و خوك وحشی و گراز و سمور و سگ آبی و سنجاب و خارپشت و خرگوش زیست مینماید وگاومیش وگربه وحشی نیز دیده میشود و اقسام مارهای زهردار و آبی و انواع بزکل ، مرال ، پازن و انواع لاك پشت نیز در این منطقه وجود دارد .

در فلات مرکزی پلنگ و یوزپلنگ ، کفتار ، گورخر ، آهو ، گربه وحشی ، روباه ، خرگوش ، گرگ ، شغال و در قسمت کوهستانی بزکل ، مرال ، پازن یافت میشود .

در کوهستان های لرستان وکوه گیلویه یوزپلنگ ، خرس ، وگرگ ، روباه ، گربه وحشی وندرةً پلنگ وبزکل ، پازن وآهو ودرجنگل ها مرال یافت میشود .

درخوزستان سابقاً درنیزارها شیر زیست مینموده وتا پنجاه سال قبل هم ندرةً دیده میشد ولی اکنون بکلّی تمام شده ، فعلاً آهو وانواع موشهای صحرائی درآنجا زندگانی میکنند .

در سواحل خلیج فارس و بلوچستان پلنگ و یوز پلنگ وگرگ و شغال و اقسام شکار از قبیل بزکوهی و آهو وگاوکوهی یافت میشود ودر تمام خاك ایران

آن قسمت کوهستان که گرمسیر است انواع مارهای سمّی موجود میباشد. صادرات پوست های خام پلنگ و پوزپلنگ وگرگ و سگ آبی و خرگوش و غیره در سال ۱۳۰۹ مبلغ ۸۳۵,۱۱۵ قران بوده است.

دراغلب ممالك پوست حیوانات سبع وخز وغیره ازلحاظ تجارت اهمیّت فوق العاده دارد، دراروپا و امریکا این اجناس از حیث قیمت با اشیاء تجمّلی و جواهرات برابری مینماید و بلکه در رأس آنها قرار گرفته است وصادرات پوست های خام خز و سنجاب در سنه ۱۳۰۹ معادل با ۱,۱۷٤,٤۷۷ قران بوده است.

اگرچه ایران از این حیث در درجه دوّم اهمیّت است و پوست سباع ایران خصوصیّات پوستهای نواحی شمالی سیبری و کانادا را ندارد ولی میتوان تااندازه‌ای از این تجارت بهره مند شد چه حیواناتی که پوست آنها در ممالك خارجه بمصرف لباس وغیره میرسد درایران نیز یافت میشود وچون روباه در ایران فراوان است لهذا باید اوّل از آن ذکری شود.

روباه حیوان گوشت خواری است ازجنس سك وباشکال مختلفه، تقریباً در تمام نقاط کرهٔ ارض زندگانی میکند ونمونه های آن درایران عبارت است از روباه قرمز که شکمش سفید وگوشهایش سیاه است، روباه سیاه یا شمالی و روباه زرد که پشت آن زرد و قرمز رنگ و پهلوها و شکمش خاکستری است و عدّهٔ این قسم روباه در ایران خیلی کم و فقط در جنوب یافت میشود، روباه خالدار که قدّ آن کوتاه وپوست قرمز رنگ دارد، پوست آنها دارای موهائی است که انتهای آن سفید است (از توالد و تناسل اقسام مزبوره عدّه زیادی ازحیوانات دو رگ تولیدشده که مخصوصاً از حیث رنگ تغییر میکند)، صادرات پوست های خام روباه در سال ۱۳۰۹ معادل ۱,۸۷۲,٤۱۳ قران بوده است.

حیوانی که درایران کمتربوده ودرنواحی شرقی بیشترزندگانی میکند سنجاب است و از حیث رنگ سنجاب مشرق ایران سیرتر از آنهائی است که در مغرب یافت میشود.

شغال که یك نوع آن مخصوصاً در اطراف سمنان و شاهرود زیاد است، پوست آن را دراروپا برای آستر لباس استعمال مینمایند.

از جمله حیواناتی که نسبةً گرانتر ولی کمتر وجود دارد یکی سمور آبی است که در رود خانه ها زندگانی میکنند ، از این حیوان یك نوع در ایران هست که در بازار های اروپا به اسم لوتر(۱) بغدادی معروف است . صادرات پوست های خام سمور در سنهٔ ۱۳۰۹ بمبلغ ۴۷,۰۰۲ قران میرسیده است .

از انواع گرگهای عالم نوعی مخصوص ایران است که پوست آن برنگ زرد و خاکستری و دارای گل های سیاه است .

موش کور حیوانی است که در اروپا و امریکا پوست آنرا برای آستر لباس استعمال مینمایند ، رنگ آن از خاکستری سیر به آبی مبدّل میشود ودر تمام ایران فراوان است .

راسو با وجود اینکه در شمال ایران زیاد است اهالی آنرا شکار نمی‌کنند ، پوست آن سفید و در اروپا خیلی طالب دارد .

موش سلطانی زرد رنگ و در اطراف خراسان زیاد است .

موش خرما پوست آن آبی ودر تمام نخلستانها فراوان است ، این دو حیوان کوچك در ایران از حیث تجارت اهمیّت ندارد در صورتیکه در خارجه یکی از شعب مهمّهٔ تجارت محسوب میشود .

اقسام گربه از قبیل گربهٔ صحرائی که مخصوص به کویر های جنوبی است و گربهٔ باتلاقی که در نواحی گیلان و طارم و مازندران یافت میشود و گربهٔ کوهی که در جنگل های شمالی است و بالاخره گربهٔ وحشی که دربیابانهای جنوب شرقی زندگانی می‌کند ودر اروپا مواد تجارتی بزرگی را تشکیل میدهد .

حیوانات عظیم‌الجثّه در جنگل های مازندران و جنگل های نواحی بجنورد ولرستان یافت میشود .

یك قسم ببری که رنگ راههای پوست آن جلوه وبرق پوست ببرهای سلطانی بنگاله را ندارد ولی‌بواسطهٔ عظمت قد وهیکل با آن برابری مینماید درنواحی‌شمالی ایران یافت میشود .

پلنگ ایران از جنس قشنگ ترین نوع خود میباشد و در مازندران و اغلب

(۱) - *Loutre*

جبال ایران فراوان است .

طیور بطور کلّی اطّلاعات صحیحی درایران راجع بطیور دردست نیست و اگر تحقیقات محلّی در نواحی مختلف ایران بشود میتوان نام فارسی هر یك از آنها را پیدا نموده و از آنگذشته جنس و نوع آنانرا از نظر علمی بیان کرد .

چنانکه درجغرافیای‌طبیعی‌اشاره شد نواحی‌ایران ازحیث‌اوضاع‌اقلیمی ووضع پستی و بلندی یکسان نبوده و بهمین جهت طیور و پرندگان آن نیزمختلف میباشد و بطور کلّی میتوان سه ناحیه مشخّص برای طیور ایران تعیین کرد :

۱ ــ سواحل بحر خزر و قسمتی از البرز شمالی ۲ ــ فلاتهای مرکزی ۳ ــ سواحل خلیج فارس .

هر یك از نواحی فوق دارای طیور مخصوصی است که آشنائی بدانها متضمن تحقیقات علمی صحیح می باشد ولی باید دانست که بعضی‌از پرندگان ایران مدّت کمی در این مملکت زندگی کرده و پس از آن راه دیار دیگر پیش میگیرند چنانکه پرندگان شمالی روسیه هنگام سرمای سخت زمستان بنواحی ساحلی بحر خزر مهاجرت کرده و دراوایل تابستان بمحلّ اصلی خود مراجعت مینمایند .

بطور معمولی‌طیور را در ایران بدو نوع تقسیم میکنند :

اوّل طیور اهلی (که اغلب حلال گوشتند) وشامل انواع مرغ ها از قبیل : اردك ، غاز ، کبوتر ، مرغ شاخدار ، بوقلمون وغیره میباشند .

دوّم طیوروحشی (که بعضی ازآنها حلال‌گوشت وبرخی‌دیگرحرام گوشتند) حلال‌گوشتها عبارتند از : اردك وحشی، درنا ، سیاه سنبلی، بلدرچین، یلوه ، هوبره خروس کولی ، کبوتر چاهی ، توکا ، سار ، تیهو ، باقرقره ، زنگوله بال ، کبك ، کبك دری ، قمری ، چکاوك و غیره .

و حرام گوشتها از اینقرارند : عقاب ، باز ، طرلان ، شاهین ، بالابان ، لك لك ، قوش ، قره قوش ، قرقی ، کرکس ، سبزه‌قبا ، هدهد ، حواصیل ، ماهی‌خوار واقسام جغد و موش خوار و غیره .

این تقسیم چنانکه گفته شد علمی نبوده وباید تحقیقات صحیحی در اینخصوص بشود .

اسامی پرندگان ذیل که بتوسط Heinrich متخصص طیورشناس درسنهٔ ۱۳۰۷

شمسی تهیه شده فقط متعلّق بناحیهٔ ساحلی بحر خزر و البرز است ، چون اسامی فارسی بعضی از آنها پیدا نشد عیناً آنرا بهمان زبان لاتینی درج میکنیم .

Corvus corax corax L.	کلاغ سیاه
„ corone cornix L.	کلاغ دورنك
„ frugilegus tschusii Hart.	کلاغ سیاه یا خاکستری
Pyrrhocorax pyrrhocorax pontifex Stres.	کلاغ یا قرمز کوهی
„ graculus graculus L.	زاغچه یا قرمز
Pica pica pica L.	دار شکنك
Garrulus glabdarius hyracanus Blan.	زاغی
Sturnus vulgaris heinrichi Stres.	سار
Pastor roseus L.	سار سیاه
Oriolus oriolus caucasicus Sar.	پری شاهرخ
Coccothrauates coccothrauates coccothrautes L.	
Chloris chloris turkestanicus Sar.	
Carduelis carduelis loudoni Sar.	سیره
„ spinus L.	
„ cannebina persica Koud.	قناری
Serinus pusillus Pall.	سیره کوچك
Pyrrhula pyrrhula caspica Wit.	
Erythrina erythrina kubanensis Laub.	
Fringilla coeleps alexandrowi Sar.	کنجشك طوق دار
Montifringilla nivalis alpicola Pall.	کنجشك کوهی
Passer domesticus hyrcanus Sar	کنجشك معمولی
„ montanus transcaucasicus Bu.	گنجشگ کوهی البرز
Miliaria calandra calandra L.	کاکلی کوهی
Emberiza melanocephala Scop.	توکا
„ cia prageri Laub.	
„ hortulana L.	
Galerida cristata ambergi Harms.	کاکلی
Alauda arvensis schach Ehmcke.	غاز الاق
Eremophila alpestris albigula Bp.	
Anthus campestris campestris L.	
„ trivialis trivialis L.	
„ spinoletta caucasicus Laub.	
Motacilla alba duklumensis Syk.	
„ „ transcaspica Stres.	
„ cinerea caspica Gmel.	

„ flava kelinczenkii Kel.
Certhia familiaris persica Sar. & Loud.
Sitta europaea rubiginosa Tschusi u. Sar.
„ neumayeri rupicola Blanf.
Parus major karelini Sar. چرخ ریسك ابلق
„ coeruleus raddei Sar. » » آبی
„ ater gaddi Sar. » » سیاه
Aeggithalus caudatus alpinus Habl.
Lanius binor turanicus Fed.
„ collurio kobylini Bu.
Muscica pa striata neumanni Po.
„ albicollis semitorquata Hom.
„ parva colchica Dombr.
Phylloscopus collybita abeitinus Nilss.
„ nitidus nitidus Blyth.
Hippolais icterina alaris Stres.
„ pallida elaica Linderm.
Sylvia hortensis crassirostris Cret.
„ atricapilla dammholzi Stres.
„ communis icterops Menetr.
„ curruca curruca L.
„ nana nana Ehrenb.
„ mystacea Menetr.
Scotocerca inquieta striata Bro.
Turdus viscivorus L. طرفه
„ philomeles philomeles Brehm.
„ torquatus amicorum Hart.
„ merula aterrimus Mad.
Monticola saxatilis L.
Oenanthe oenanthe oenanthe L.
„ deserti atrogularis Blyth.
„ finschii barnesi Oet.
„ leucomella leucomella Pall.
„ isabellina Cret.
„ lugubris picata Blyth.
Saxicola rubetra L.
„ torquatus maurus Pall.
Phonicurus phonicurus samamusicus Habl.
„ ochruros ochriros Gm.
Luscinia megarhynchos africana Fisch. & R.
Erithacus rubecula hyrcanus Blanf.

Irania gutturalis.
Prunella collaris montana Habl.
„ ocularis Radde.
„ modularis obscura Habl.
Troglodythes troglodythes hyrcanus Sar.
Cinclus cinclus caucasicus Mad.
Hirundo rustica L.
Caprimulgus europaeus europaeus L.
„ „ unevini Hume,
Merops apiaster L.
Upopa epops epops L.
Coriacias garrulus garrulus L. زاغی
Alcedo ispida L.
Pious viridis karelini Brand. دارکوب
Dryobates major poelzani
„ minor hyrcanus Sar.
Driocopus martius martius L.
Jynx torquilla torquilla L.
Cuculus canorus canorus L. کوکو
Otus scops pulchellus Pail. جغد
Strix aluco talyschensia Sregm.
Falco subbuteo centralasiae Bu.
„ naumanni Fleisch.
„ tinunculus tinunculus L.
Buteo vulinus menchiesi Menzb.
Accipiter nisus nisosimilis Syk.
„ badius cenchroides Sewe.
Milvus milvus milvus L.
„ nigrans nigrans L.
Pandion haliaetus haliaetus L.
Strephopelia turtur turtur L. قمری
Pterocles orientalis L.
Charadrius bdubius curonicus Gm.
Tringa hypoleucos L.
Tetraogallus caspius caspius Gm.
Phasianus colchicus dalischehsis Lor. قرقاول قفقازی
„ „ persicus Sew. قرقاول ایرانی

ماهی در ایران استفاده و صید ماهی در نقاط ذیل بعمل میآید:

۱ ـ بحر خزر، ۲ ـ خلیج فارس، ۳ ـ دریاچهٔ پریشان.

۱ ـ شیلات بحر خزر رود خانه های شمالی که بدریای خزر میریزد دارای انواع زیادی ماهیهای خوراکی است و بهمین جهة صید ماهی یکی از منابع مهمّ ثروت مملکت محسوب وایران را ازاین حیث در ردیف ممالك درجهٔ اوّل قرار داده است ، چون مجرای رود خانه های ایران و مخصوصاً مصب آن عمیق نیست لهذا اغلب ماهی را باکمال سهولت در مصب صید میکنند باین ترتیب که سد هائی از شاخ و برگ وچوب در مصب رود خانه ها می بندند ودرمواقعی که ماهی از رود خانه بدریا میرود باینوسیله آنرا صید میکنند .

اسامی رودخانه ها بزرگ و کوچکی که به بحرخزرمیریزد ومحلّ صید ماهی است بقرار ذیل است :

بهبر ، خالکانی ، کلیرویر ، کچلك ، شفا رود ، تیز رود ، طالش ، ملارود ، الکام دیناچال ، خالاسرا ، الالان ، ناورود ، گل‌پارود ، هنده کران ، توله‌رود ، کرگانرود ، دیه کری ، نارمندان ، لپار ، خطبه سرا ، شیرآباد ، حریق ، چوبار ، وزنه ، شلمان‌رود ، لنگرود ، چنی‌جان ، رودسر ، کیارود ، پل‌رود ، نورجان ، گزاف رود ، حسن‌رود ، پیربازار ، راجا ، زات خاله ، للهکا ، مبارك آباد ، سیاه درویشان ، چکور ، شوراب ، شرور ، کیلاخاله ، راست خاله ، هندو خاله ، سیاری ، وکر ، لاکار ، چومثقال ، بلکور ، کله دار ، اسپند ، بیجارخاله و نوکند .

علاوه بر رودخانه های فوق رودهای دیگری نیز ازقبیل رود ارس ، قره سو ، رود چالوس و سفید رود که رود اخیر در اراضی بین لاهیجان و رشت واقع است دارای صید گاه های ماهی است و اهالی از آن استفاده میکنند .

مراکزبزرگ شیلات ایران عبارت است : ازآستارا ، پهلوی (انزلی) ، حسن کیاده ، مشهد سر ، خواجه نفس ، خلیج استراباد (در مصب قره سو) وگمش تپه .

درگیلان چهارده قسم ماهی خوراکی صید میکنند واسامی آنها ازاینقرار است :

ماهی سفید ، سوف ، سیم ، کپور ، آزاد ، گلی ، کله ، تیان ، ماشك ، قزل آلا ، پلور ، ماشی ، بینو ، پلت .

در مازندران هشت قسم صید میکنند :

اوّلاً ماهی سفید وآزاد که برای تجارت خارج است ثانیاً ، ماهی کپور ، سوف ،

اورنج ، چکا ، سیم ، تلاوج که خوراك اهالی است .

در استراباد چهار قسم صید میکنند :

تلاجي ، لیش ، سازان وسفید .

علاوه برصید ماهیهای فوق همه ساله مقدار کثیری خاویار در صید گاههای بحرخزر بدست میآید که آنرا بشکل خاویار سفید وسیاه در خارج ایران مخصوصاً درروسیه بفروش میرسانند ومقدار کمی ازآنرا در داخلهٔ مملکت مصرف مینمایند .

صید ماهی درایران دو عنوان دارد : صید حلال و صید حرام . بعضی ماهیها که درایران مصرف میشود باسم ماهی حلال وبرخی دیگررا که درایران نمیخورند ماهی حرام مینامند که معروفترین آنها ماهی اسپاك است و دربازار اروپا مشتری زیاد دارد .

(فصل صیادی درشمال ایران از ۲۳ آذرماه تا ۲۰ اردیبهشت سال بعداست) .

وضع شیلات ازتاریخی که دولت رسماً ازشیلات بحرخزر بهره برداری نموده تا حال به ترتیبی است که ذیلاً نگاشته میشود :

۱ ــ در هفتم ذی قعده ۱۲۹۶ (۱٤ اکتبر ۱۸۷۹) توسّط حاجی میرزا حسین خان مشیرالدوله سپهسالار و وزیر امور خارجه صید حلال و حرام شیلات ایران از رود آستارا تارود اترك بمدّت پنجسال به برادران ملیك بیلكف(۱) لیانازوف (۲) و ملیك آزاریانس (۳) ارامنهٔ تبعهٔ روسیه اجاره داده شد که سالیانه مبلغ پنجاه هزار تومان بدو قسط متساوی در ۱۵ ژانویه و ۱۵ مارس بپردازند و درضمن شرط شده بود که اگر دولت ایران بخواهد صید حلال را مستثنی کند سالی دوازده هزار تومان از مال‌الاجاره کسر شود و نیز چنانچه پرداخت اقساط بتعویق افتد تومانی یکصد دینار فرع بآن تعلّق گیرد ، لوازم واشیاء ازگمرك معاف باشد ، پس از انقضاء اجاره لوازم صیادی متعلّق بمستأجرین خواهد بود و اگر هریك از طرفین برخلاف شرایط رفتار نمایند باید صدهزار منات جریمه بطرف دیگر بپردازند .

---

(۱) - *Melik Bilkoff* (۲) - *Lianazoff* (۳) - *Melik Azariants*

٢ ـ در ماه جمادی الثانی ١٣٠٠ (اوّل اوریل ١٨٨٣) کامران میرزا نایب السلطنه امیر کبیر وزیر جنگ و حاکم طهران و گیلان و مازندران و استراباد و میرزا سعید خان مؤتمن‌الملك وزیر امور خارجه شیلات شمالی ایران را به لیانازوف ساکن حاجی طرخان بمدّت شش سال سالیانه ٥٦,٠٠٠ تومان اجاره دادند ، سایر شرایط مثل اجاره نامهٔ سابق است .

٣ ـ در ٢٠ ربیع‌الثانی ١٣٠٦ (١٢ دسامبر ١٨٨٨) میرزا عباسخان قوام‌الدوله وزیر امورخارجه شیلات شمال‌را بمدّت ده سال به لیانازوف اجاره داد مال‌الاجارهٔ سالیانه شصت‌هزار تومان که درسه‌قسط متساوی بپردازد، اگریکی ازطرفین تخلّف نمایند پنجاه‌هزار تومان‌جریمه بدهد ؛ سایر شرایط مثل اجاره نامهٔ ١٢٩٦ است .

٤ ـ در ٢٦ ربیع اول ١٣١١ (٢٥ سپتامبر ١٨٩٣) میرزا علی اصغر خان صدر اعظم اجارهٔ شیلات را بمدّت ده سال دیگر با لیانازوف تجدید کرد ، مال‌الاجاره سالیانه ٤٨٢,٠٠٠ فرانك‌طلای فرانسه وبسه‌قسط متساوی پرداخته شود واگر طرفین تخلّف کنندششصد هزار فرانك طلاجریمه بدهند ، سایرشرایط مطابق اجاره نامه ١٢٩٦ است .

٥ ـ در ١٤ جمادی الاولی ١٣١٤ (دهم اکتبر ١٨٩٦) میرزا علی‌اصغر خان‌صداعظم‌اجاره‌را مجدداً بالیانازوف منعقدنمود ، مال‌الاجاره سالیانه ٢٥,٠٠٠ نیم امپریال روسی از قرار هر نیم امپریال بیست فرانك ، این اجاره نامه شرطی که اضافه‌بر شرایط اجاره نامه های سابق داشت این بود که مستأجر حق داشت مطابق قوانین روسیه شرکتی برای شیلات ایران تأسیس کند .

٦ ـ در ١٧ صفر ١٣٢٤ (٣٠ مارس ١٩٠٦) سلطان عبدالمجید میرزا عین الدوله اتابك اعظم شیلات را بوراث لیانازوف بشرایط ذیل اجاره داد :

مستأجرین در ١٥ آوریل ١٩٠٦ مال‌الاجاره سه‌ساله راکه یك میلیون و سیصدو هشتادهزار فرانك باشد پس ازکسر تنزیل ٦ ٪ سالیانه بپردازند و دراوّل دسامبر ١٩٠٦ مبلغ ٤٦٠,٠٠٠ فرانك ازبابت‌مال‌الاجاره ١٩١٠ تأدیه کنند ، در ١٥ آوریل ١٩٠٨ مال‌الاجاره ١٩١١ راکه ٤٦٠,٠٠٠ فرانك باشد

بپردازند و هردفعه ٦٪ تنزیل سالیانه را کسر بگذارند، در مقابل این مساعدتها دولت ایران متعهّد شده است که بدون رضایت ورّاث اجاره را فسخ ننماید.

در سال ۱۲۹۷ شمسی (۱۹۱۷) لیانازوف ها که بایستی ٤٦۰,۰۰۰ فرانك مال‌الاجاره بدولت ایران بپردازند باین عذر متعذّر شدندکه بواسطهٔ انقلاب روسیه و بسته شدن راههای تجارتی ماهی ایران بخارج نمیرود و نمیتوانندمال‌الاجاره تأدیه نمایند، دولت ایران هم در ۱۲ جوزا ۱۲۹۷ اجارهٔ آنها را فسخ ودرمقابل طلب خود بعضی ازمؤسسات ایشان را درسواحل بحرخزر تصرّف نمود وچون بعضی ازاتباع ایران ازمستأجرین مزبور مطالباتی داشتندکه وثیقه آن شیلات بحرخزر بود برای تأمین این نوع مطالبات قسمتی از دارائی آنها را نیزدرسواحل بحرخزر توقیف نمود.

۷ ـ از ۱٤ جوزا ۱۲۹۷ الی ۲٤ جوزا ۱۲۹۸ شیلات بحرخزر اجاره داده نشد، در ۲٤ جوزا ۱۲۹۸ گریگورپطرویچ وانیتسف(۱) تبعه روسیه بضمانت تجارتخانهٔ برادران طومانیانس در طهران تمام شیلات بحر خزر را باین شرایط از دولت اجاره کرد:

مدّت اجاره بیست‌سال از ۲٤ جوزا ۱۲۹۸ تا ۲٤ جوزا ۱۳۱۸ سهم دولت ایران ٥۰٪ ازعایدات خالص مطابق دفترمستأجر بعلاوه درسال اوّل ۱۰۰,۰۰۰ تومان، سال دوّم ۱۵۰,۰۰۰ تومان، سال سوّم ۲۰۰,۰۰۰ تومان، سال چهارم ۲۵۰,۰۰۰ تومان، سال پنجم ۳۰۰,۰۰۰ تومان که جمعاً یك میلیون تومان در پنجسال باشد و پس از آن از سال ششم ببعد هر سال ۵۰۰,۰۰۰ تومان در ظرف پانزده سال آخر، سهم دولت ایران دردوقسط متساوی در ۲۳ جدی و ۲٤ ثور هر سال پرداخته شود، قلمرو اجاره از آستارا تا رود اترك است و در ضمن شرط شده بود رود هائی که کمتر از هزار پوط در سال ماهی داشته باشند از این اجاره مستثنی است.

برای رسیدگی بدفاترمستأجر یکنفرکمیسر از طرف ایران مأمور وسالی شش

(۱) - *Grigor Petrovitch Vanitsoff*

هزارتومان حقوق او را مستأجر باید بپردازد ، ادوات و لوازم شیلات از گمرك معاف و در پایان مدّت اجاره از اموالی که قیمت آنها بحساب جاری آمده نصف و از سایر اموال ثلث بدولت ایران تعلّق خواهد داشت ، اراضی که برای تأسیس مؤسسات شیلات لازم است اگر متعلّق بدولت باشد مجاناً بمستأجر واگذار خواهد شد و اراضی که مستأجر از دیگران خریداری کرده است پس از انقضاء اجاره مجاناً بدولت ایران واگذار خواهد کرد ، مستأجر مجاز است که تلفن ، الکتریك ، دکویل و غیره در قلمرو اجارهٔ خود دائر کند و نیز مجاز است که برای شیلات ایران شرکت اسهامی تشکیل نماید .

این مستأجر هم نتوانست بتعهدات خود عمل نماید و بهمین جهت اجاره او در ۱۳ اردیبهشت ۱۳۰۰ فسخ شد و پس ازآن شیلات بحرخزر بحالت تعطیل افتاده و دولت ایران نتوانست منافع عمده از آن بر دارد .

فصل چهاردهم عهد نامهٔ مورخه ۲۶ فوریه ۱۹۲۱ منعقده ما بین ایران و روسیه که پس ازآن بموجب یك قرارداد مخصوص فصل جدیدی برای بهره برداری از شیلات گشود ذیلاً نگاشته میشود .

بموجب فصل چهاردهم عهد نامه مسئله بهره برداری شیلات سواحل جنوبی بحرخزر باید بین دولتین ایران و روسیه حل و تسویه شود ، بنا براین بر طبق قرارداد علیحده امتیازصید ماهی وتهیه محصول آن از طرف دولت ایران بشرکت مختلط تجارتی و صنعتی واگذار میشود ، شرکت مزبور را دولتین تشکیل میدهند واسم شرکت کمپانی نامیده میشود ، شرایط از این قرار است :

قلمرو عملیّات شرکت همان قلمرو لیانازوف است ، ماهیهای حرام متعلّق بکمپانی ولی ماهیهای حلال متعلق باشخاصی است که خودشان صید میکنند ، مدّت امتیاز بیست و پنجسال وابتدای آن تاریخی است که مفاد قرار داد اجرا میشود ، دولت ایران و روسیه هر کدام در کمپانی سهم متساوی خواهند داشت ، سرمایه شرکت نباید از سه میلیون تومان تجاوز کند ، حق الامتیاز سالیانه که باید بدولت ایران تأدیه شود اوّلاً مبلغ هشتاد هزار تومان از عایدات مطلق کمپانی است .

ثانیاً ۱۵ ٪ از بقیّه عایدات کمپانی بعد از وضع مخارج خواهد بود و بعلاوه تمام منفعت خالص کمپانی بالمناصفه بین شرکاء تقسیم میشود.

اقامتگاه هیئت مدیره کمپانی در تهران و مرکّب از شش نفر است که برای یکسال معیّن میشوند: سه نفر آنها از طرف دولت ایران وسه نفر دیگر از طرف روسیه انتخاب خواهند شد و اعضاء ایرانی سمت ریاست خواهند داشت، کمپانی مطیع تمام‌قوانین جاریه ایران است، اسباب وادوات کمپانی ازحقوق‌گمرکی معاف میباشد، اراضی که‌در حوزه امتیاز برای ابنیه شیلات لازم است با رضایت خاطر مالکین آن بکمپانی واگذار میشود.

۲ـ خلیج‌فارس در خلیج فارس ماهی خوراکی نسبت به بحر خزر کمتر است و بهمین‌جهت‌شیلات خلیج‌فارس‌اهمیّت‌زیادی‌ندارد، ماهیهائی که درخلیج فارس یادر رودهای آن صیدمیشود مقدار قلیلی است‌که برای‌خوراك اهالی میباشد و اقسام آن از این‌قرار است:

ماهی‌قباد، حلوا، شوریده، سَنکسرْ، شئوم، رشد، گزاف، بیدا، طار، سفید، صدف، شور.

۳ـدریاچه پریشان معروفترین صیدگاههای جنوب ایران دریاچه پریشان است که در سه فرسخی کازرون واقع شده ودر سال تقریباً پانصد من ماهی در آن صید میکنند و بعد از آن هم رود شاپور میباشد که صید آن بی اهمیّت نیست.

مروارید بنادر وجزائر ایران که محل صید مروارید است و یا سفائن غواصی دارد بقرار ذیل اند:

بندرطاهری، عسلویه، بستانو، شیوه، مقام (هنگام)، چیرو، تاونه(طاحونه)، چارك، حسینه، مغو، دوان، بستانه و لنگه که مرکز تجارت مروارید بنادر ایران است.

جزیرهٔشیخ شعیب که‌یکی ازمراکزداد وستدمروارید است، جزیرهٔ هندرابی، کیش، فرور، هنگام، قشم، خارك و بحرین.

(از سواحل ایران درسال مبالغی مروارید صید میشود) .

موسم غواصی از اوّل اردیبهشت شروع و در اوائل مهر ماه خاتمه می‌یابد . اسباب ووسائل غواصی فوق‌العاده ناقص ومتصدّیان این‌کار نمیتوانند درنقاط‌عمیقهٔ دریا که دارای مروارید های درشت و اعلی است کاملاً جستجو و کاوش کنند و علاوه برآن بواسطه نقص اسباب وآلات اغلب غوّاصان پس ازمدّتی ضعیف ونابینا میشوند و کمتر بسنّ پیری میرسند .

مروارید چند قسم است : رنگ سفید که کمی بسرخی مایل باشد ، رنگ سفید که زیاد بسرخی مایل باشد ، رنگ سفید که با رنگ سبز مخلوط باشد و این رقم پست‌است ، رنگ شیشه ، آسمانی رنگ وکبود وبهریك ازاین انواع هم اسم مخصوصی داده‌اندازقبیل جیون که‌مروارید غلطان‌است‌ودر کف دست میغلطد ، یکه ، ثانی ، سماوی ، ثانی سماوی ، بدَله و ناعمه که‌خاکه مرواریداست . مروارید سفید عموماً باروپا و سایرالوان بممالك هندوستان فرستاده میشود . مروارید خلیج فارس از حیث خوبی جنس در درجهٔ دوّم و سوّم قرار گرفته و پس از مروارید عمان و بحرین میباشد .

ایرانیانی‌که تجارت مروارید مینمایند فقط اهالی بندر لنگه و بنادر شیبکو یه و جزیرهٔ کیش میباشند .

از روی احصائیهٔ گمرکی نمیتوان قیمت مروارید صادره را تعیین کرد زیرا قسمت مهمّی از آن بطور قاچاق بهندوستان میرود و آن قسمتی‌را هم که از مجرای گمرك میگذرانند برای اینکه حقوق گمرکی زیاد بآن تعلق نگیرد قیمت های خیلی کمی بآن میدهند .

روی هم رفته نسبت بمروارید تا کنون توّجه خاصی نشده و اشخاص‌مختلف از روی بی ترتیبی این متاع گران بها را از سواحل وجزائر ایران صید نموده و با پرداخت حقوق قلیلی (درصورتیکه بطور قاچاق نباشد) باروپا و هندوستان میفرستند در صورتیکه اگر بوسیله اسباب و آلات کامل و از روی قواعد صحیح وتحت نظارت‌کامله دولت صید نمایند قطعاً یك‌رقم مهمّ صادرات را تشکیل‌میدهد .

احصائیه ۱۳۰۵ و ۱۳۰۶ مبلغ صادرات مروارید را ۱,۹۶۰,۰۰۰ قران و ۲,۱۴۳,۰۰۰ قران معیّن میکند ومتأسفانه بواسطه عدم توجه باین ثروت مهمّ مقدار صادرات آن در سنه ۱۳۰۹ رو بتنزل گذاشته و بمبلغ ۱۵۱,۳۱۰ قران رسیده است.

معادن

معادن ترکیباتی است شیمیائی و نباتی که بمرور زمان درقعر زمین تشکیل ومواد یرا ساخته است که موسوم به زغال‌سنگ و آهن و سایر فلزّات و غیره گردیده و بواسطه شکافهائی که در اثر زلزله یا آتش فشانی در زمین یافت شده از قعر بسطح آمده و قابل استفاده گردیده است.

معادن بردو قسم است : معادن مطبّق (۱) ومعادن شکافی(۲).

در معادن مطبّق توده‌های معدنی بطورموازی رویهم قرارگرفته ولی درمعادن شکافی مواد مزبوره بطور رگه خارج میشود، معادن شکافی نیز بر دوقسم است : یکی منظم که معدن بطور رگ است و دوّمی غیر منظم که توده ای از مواد معدنی در آن موجود میباشد.

معادن از حیث وجود در اعصار مختلفه یکسان نبوده وبه ترتیب ذیل از زمین خارج شده‌است : مثلاً آهن درتمام اعصار معرفة‌الارضی یافت میشود، مس درعهد اوّل وسوّم، سرب درعهد اوّل و دوّم، طلا در رگه هائی که باسنگ‌های آتش‌فشانی همراه است وجود دارد واغلب نیز با دُرّ کوهی دیده شده است.

معادن معلومه ایران

زغال سنك

تهران وتوابع : رودبار قصران، شمشك، روته، انبارك، ابمشك، گَرْما بدَرْ، لالون، خاتون بارگاه، دربندسر، میلو، لار، گلوگچ، آلوم، ترشك‌چال، آرو، پونه زار، نمك کوثر، محل زمین، دیو آسما، کاشانك، سرخك، مرتع پیازك، آردهه، مهرك، سنگ زغالك، که رود، مرغ سر، بستک، گل زرد، کاجره، لواسان، کمرود، کلرم، سیاه بلاغی، طالقان، جوزانك، کته ده، دماوند، دشت هزار، مومج، ساوجبلاغ، هسیو، فشند، شاه بلاغی.

(۱) - *Gîte stratifié* (۲) - *Gîte fracturé*

همدان : در یك فرسخی شهر دردرّه مرادبیك معدن گرافیت موجود است .
کاشان : آب مانه ، سو ، کلهرود در نطنز .
اسپاهان: شاه سید علی اکبر درنزدیکی شهر ، سیاه‌چال ، باغ شوران و گیلارود.
یزد : پشت کوه .
شاهرود : پرسخان ، محمّد آباد ، تاشی و ممقان .
سمنان : سارو ، توهه ، دربار ، فولاد محلّه .
خمسه : قل ممکلو ، علی آباد ، زنجان رود و نظام آباد .
قزوین: رودبار ، آب یك و همایونك افشاری .
آذربایجان : ساری داغ ، حاجی‌داغ ، زنور ، قریه بورق و خلخال .
آستارا : اطراف کوه‌لندل، دامنه‌ساوالان (دریك فرسخی ابهر) وقریه امیربیك یك فرسخی مراغه .
کرمان و بلوچستان : اسفندقه ، کوه بادامان ، کوه سیدی ، رود خانه شهرود ، بازرگان ، بافق و کوه بنان .
مازندران : گلوگاه ، گنبدکوه و هزار جریب .
خراسان: نقندر ، طرقه ، کلات عبدل ، کوه ارومیه ، کوسار (قلعه نو) و کراجال در هفت فرسخی شهر .
لرستان : کوه نمال .

آهن تهران و توابع : دوشان تپه ، رباط کریم (منگنز) .
کاشان : جوشقان .
اسپاهان : جهرود و چهارمحال .
خمسه : پشت کوه ، کلهر رود ، سیاه رود وزنجان چای .
آذربایجان : سنگین تپه (حسن آباد) ، امیرحی کندی تپه (حسن آباد) و حوند (اهر) .
کرمان و بلوچستان : استر (بلوچستان) ، ناریگان و بافق .
مازندران : کلوگاه ومابلغ نور .

گیلان: ماسوله .

خراسان : تربت حیدری .

مس تهران و توابع : سیاه کوه و قریه دنبلی (طالقان)

کاشان : نطنز .

یزد : انارك .

قم و ساوجبلاغ : کوه مسگران .

شاهرود : میامی .

خمسه : امیر آباد ، علی آباد وپراچینه .

قزوین: لومین زرده ، زیاران ، توداران ، قریه‌حصار ، پروان وهمایونك‌افشاری .

آذربایجان : خلخال ، قراجه داغ ، مشکین (دامنهٔ کوه ساوالان) ، انگیراهر (قراجه‌داغ) ، اغجه‌قلعه (دردیزمارقراجه‌داغ) ودانقه وکوه‌منال (قراجه‌داغ) .

کرمان وبلوچستان : بهرآسمان (کرمان) ، کوه کبود (بم) ، قریه بانت (مرنجان) واطراف رفسنجان .

مازندران : هزار جریب .

استراباد : شاه کوه .

فارس : فسا .

خراسان : سبزوار ، کوه یخ‌آباد (طبس یا کلشن) ، بیرجند، یك فرسخی کنبد خدا بنده ، سه فرسخی مرجانه ، شش فرسخی در سرخك آباد ، چهار فرسخی در کلایه‌سرگل ، هفت فرسخی درخمار ، چهارفرسخی درخان‌سالار وهشت فرسخی در پیش کدکان .

قائنات : مزرعه کهو (چهار فرسخی‌سرخه) ، هلهلان (چهار فرسخی بیرجند)، خور نمو (ده فرسخی) ، مزرعهٔ تولول (جنب بیرجند) و زیرکوه (بیست فرسخی آهنگران) .

سرب تهران وتوابع : پس‌قلعه ، غش (لارمرغان) ، کته‌ده (طالقان) ، کوه بی‌بی شهربانو، کیکا (شهرستانك) ، سیاه‌کوه ، دوشان تپه و زندان (اطراف شهر) .

کاشان : میمه (جوشقان) و بیدهند (نطنز) .
اسپاهان : چهارمحال .
یزد : انارك و پشت کوه .
سمنان : ارشك ، توهه و دربار .
خمسه : انگوران ، سیاه رود ، پشت کوه ، طارم و علی آباد (منجیل) .
قزوین : مزرعهٔ شاه نگاه (طارم) .
آذربایجان : خلخال ، قریه شاه علی و قریه الوارکف (آذربایجان) .
کرمان و بلوچستان : کوه بمرج ، کوه نان و کوه کبود (بم) .
استراباد : شاه کوه .
خراسان : جادر که مشهد ، اسفراین (قاسم آباد) ، نیشابور ، اخلومد و تخت مغان ، یکفرسخی گنبد خدا بنده .

نقره اسپاهان : لنجان .
بلوچستان : سرحدّ بلوچستان .
خراسان : بیرجند و ازفشك (دربلوك) .
قائنات : در فوق جنگ بیدان (٥ فرسخی قائنات) .

فیروزه قم و ساوجبلاغ : خلجستان .
قزوین : قریه درکن .
کرمان و بلوچستان : شهربابك و لشر .
خراسان : نیشابور و طبس (گلشن) .
فارس : فسا .
قائنات : شهندان (٢٣ فرسخی کوه اسفندقه) .

نفت آذربایجان : اردبیل .
بلوچستان : کهنوبالا .
سمنان : حاجی آباد ، قریه ملاّ و کوه پیغمبران .
مازندران : ساری و محال سوادکوه .
استراباد : شاه کوه .

گیلان : لاهیجان .

خوزستان : نفتون ، شوشتر ، مسجد سلیمان ، قصر شیرین و دالکی .

طلا آذربایجان : قریه مجهن ، داغلان و خوی .

کرمان و بلوچستان : کوه هزار و کوه شاه .

خراسان : کوه ملك سیاه ، بیرجند . شاهرود و قائنات (هیجده فرسخی دامنهٔ دلفین) .

دامغان : کوه‌زر درقسمت شمالی کویر ، (طلای سفید درخمسه، همدان وعراق).

اکسید دوفر بنادر ، جزیره هرمز ، کوه حجیران بستکه ، لارك و کچین .

قائنات : کند زار هشت فرسخی بیرجند .

یاقوت سوخته قائنات در حدود نهبندان (۲۷ فرسخی) .

علاوه بر معادن فوق در غالب نقاط ایران معادن ذیل یافت میشود :

معدن نمك درآذربایجان ، خمسه ، قزوین ، قم ، عراق ، کاشان ، اسپاهان ، سمنان ، فارس ، کرمان ، بلوچستان ، لرستان ، یزد وسایر نقاط مرکزی .

معادن سولفات دوسود در اغلب کویر های مرکزی مخصوصاً بین تهران و قم و تهران و قزوین و بلوچستان یافت میشود .

معادن سنگ‌آسیا درآذربایجان ، مازندران ، اسپاهان ، اطراف‌قم وسربندعراق‌و حدود بنادر خلیج فارس وسایر نقاط .

معادن خاك چینی اغلب در آذربایجان و بین تهران و قم .

معادن زاج‌سفید وسیاه درخمسه ، قزوین ، آذربایجان ، یزد ، کاشان ، شاهرود فارس ، لرستان ؛ حدود بنادر جنوبی و خراسان وسمنان .

معادن گل سفید در لرستان ، نائین ، یزد و سایر نقاط .

معادن گل سرشور در سمنان ، سیستان ، بلوچستان و گیلان .

معادن لاجورد : درکاشان و آذربایجان .

معادن‌گوگرد : دراغلب طبقات آتش‌فشانی مخصوصاً دراردبیل ، سمنان ،لارستان فارس ، آذربایجان ، خراسان و دماوند ، معادن آبهای گوگردی نیز در این نقاط یافت میشود .

معادن زرنیخ : سنگ‌قلیاب ، پادزهر ، سنگ سمباده و زرنیخ زرد ، معروفترین آنها است .

شوره : در اغلب نقاط آذربایجان و خراسان .

سنگ مرمر : که غالباً در یزد ، آذربایجان . خراسان و لرستان یافت میشود .

نوشادر و آمیانت : درشبستر و کرمان و بلوچستان .

سنگِ تراش و سنگِ سبز اغلب در خراسان .

کات کبود : در شاهرود و بعضی نقاط خراسان و آذربایجان .

پنبهٔ کوهی : در خراسان و کرمان .

طلق : در گیلان .

مومیائی در بهبهان ، خراسان و لرستان .

آبهای مختلف معدنی که معروفتر ازهمه آنها آبهای گرم گوگردی است بیشتر در آذربایجان ، عراق عجم ، لاریجان و مازندران وجود دارد .

معادن فیلیپسیت(۱) درسهند باکمی نقره قرمز که سابقاً تصور میکردند مس است.

رگه های دُرِّ کوهی که درهر تنی ۶۷۰ گرم نقره دارد مخلوط به آهك (در تخت سلیمان و درافشار) و رآلگار(۲) ، سولفوردارسنیك(۳) وسینابر(٤) ، سولفور دُمرکور(٥) در این نقطه هست ، بعلاوه استیبین(٦) ، سولفوردانتیموان(۷) ورگه‌های نقره باکالسیت(۸) وفلوُارین(۹) که درتوده‌های میکاشیست(۱۰) مخلوط است نیز یافت میشود ، از پانزده تن سرب این محل ۳٦٦ گرم نقره بدست میآید .

معدن اسبلیت(۱۱) درکاشان ومعدن کبالت(۱۲) درجیرفت نیز موجود است .

---

(۱) - *Phillipsite* (۲) - *Réalgar* (۳) - *Sulfure d'Arsénique*
(٤) - *Cinabre* (٥) - *Sulfure de mercure* (٦) - *Stibine*
(۷) - *Sulfure d'antimoine* (۸) - *Calcite* (۹) - *Fluorine*
(۱۰) - *Micaschiste* (۱۱) - *Asbolite* (۱۲) - *Cobalt*

تجزیهٔ مواد مختلفهٔ بعضی از معادن ایران

نمونهٔ تجزیهٔ زغال سنگ شمشك			نمونه تجزیهٔ گرافیت همدان		
مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد	مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد
آب	H^2O	۱۰ درصد	زغال	C	۸۵,۵۳ درصد
خاکستر	—	۳,۵۱ »	سیلیس	SiO^2	۵ »
زغال	C	۸۶,۹۱ »	آهن الیژیست	Fe^2O^3	٤,۷۵ »
ئیدرُژن	H	٤,٤۲ »	گوگرد	S	۳,٤۵ »
گوگرد	S	۲,۲٦ »			
ازت	Az	۱,٤۰ »			
اکسیژن	O	۱,۲٦ »			

نمونهٔ تجزیهٔ آهن بندر لنگه			نمونهٔ تجزیهٔ آهن بافق		
مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد	مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد
آهن	Fe	٦۰ در صد	آهن	Fe	٦٦,۸ درصد
آهك آبندیده	CaO	۱,۵۳ »	منگنز	Mn	۰,٤۵۲ »
فسفر	P	۰,۳٦ »	فسفر	P	۰,۹۰۱ »
آهن مقناطیسی	Fe^3O^4	۸٤,۲۵ »	گوگرد	S	۰,۱۹۱ »
مس	Cu	۰,۸٤ »	سیلیس	SiO^2	۲,۵۰ »
سیلیس	SiO^2	۰,۰٦٤ »	آهك آبندیده	CaO	٤ »
آهن الیژیست والومین	$Fe^2O^3+Al^2O^3$	۸۹,۲۵ »	منیزی	MgO	اثر کمی »
			آهن الیژیست و الومین	$Fe^2O^3+Al^2O^3$	۹٦,۳ »

نمونهٔ تجزیهٔ سنگ مس بهر آسمان			ایضاً نمونهٔ سنگ مس بهر آسمان		
مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد	مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد
مس	Cu	٥٦,٦٨ درصد	مس	Cu	٢٧,٢ درصد
آهن الیژیست	Fe^2O^3	٤,٧١ »	آهن الیژیست	Fe^2O^3	١,٣ »
الومین	Al^2O^3	٢٠,٤٣ »	الومین و آهن الیژیست	Al^2O^3+ Fe^2O^3	١,٥٧ »

نمونهٔ تجزیهٔ سنگ سرب بهر آسمان			نمونهٔ تجزیهٔ سنگ سرب سادات در نزدیکی نخلك		
مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد	مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد
سرب	Pb	٦٧,٠٩ درصد	سرب	Pb	٤٢,٤٨ درصد
مس	Cu	٣,٣٣ »	الومین و آهن الیژیست	Al^2O^3+ Fe^2O^3	٠,٠١ »
آهن الیژیست و الومین	Fe^2O^3+ Al^2O^3	٥,١٤ »	منیزی	MgO	٠,٠٨ »
سیلیس	SiO^2	٢,٢٤ »	سولفات دوباریم	SO^4Ba	٠,٢٨٤ »

نمونهٔ تجزیهٔ سنگ سرب سونجین در قرچه داغ			نمونهٔ سنگ سرب انارك		
مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد	مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد
سرب	Pb	٢٢ در صد	سرب	Pb	٣٩,٧ درصد
مس	Cu	٢,٢٧ »	مس	Cu	٠,٩ »
آهن الیژیست والومین	Fe^2O^3+ Al^2O^3	١٨,٧ »	آهن الیژیست والومین	Fe^2O^3+ Al^2O^3	٣٨ »
			جرم	—	٥٠,٠٤ »

نمونهٔ تجزیهٔ سنگ ژیپس آذربایجان			نمونهٔ سنگ سمنت حضرت عبدالعظیم		
مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد	مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد
آهك آبندیده	CaO	٣٤,٩٨ »	آهن الیژیست	Fe^2O^3	١,٠٣ درصد
منیزی	MgO	٠,٣١ »	سیلیس	SiO^2	٤,٧٣ »
الومین	Al^2O^3	٠,١٢ »	آهك آبندیده	CaO	٥٠,٤٦ »
سیلیس	SiO^2	٠,١٠ »	الومین	Al^2O^3	١,٣٧ »
انیدرید سولفوریك	SO^3	٤٥,٢٣ »	منیزی	MgO	١,٧٠ »
انیدرید کربونیك	CO^2	٠,٧٦ »	جرم	—	٦,٠٣ »
آب	H^2O	٢٠,٥٠ »			

نمونهٔ تجزیهٔ سنگ سمنت دوشان تپه			نمونهٔ زرنیخ افشار آذربایجان		
مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد	مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد
آهن الیژیست و الومین	Fe^2O^3+ Al^2O^3	٢,٥٠ درصد	ارسنیك	As	٥٠, درصد
سیلیس	SiO^2	١٠,٢٥ »	کوگرد	S	٢٤ »
آهك آبندیده	CaO	٤٨,١٢ »	جرم	—	٢٦ »
منیزی	MgO	٨,٧٥ »			

وضع فعلی فلات ایران

ایران مرکزی فلاتی است بارتفاع ۹۰۰ الی ۱۰۰۰ متر از سطح دریا که مرکز آنرا صحاری شن و کویر نمك مستور داشته ودورا دور آن کوههای مُرتفعی واقع شده که درمقابل جریانات مرطوب دریائی سدّی عظیم کشته مانع ورود آنها بداخل می‌شود و ازاین راه تولید آب و هوای خشك دراین ناحیه مینماید.

صحرای نمك از نظر علم زمین شناسی تا دورهٔ پنسین(۱) دریاچه‌ای بوده که پس از این عهد در اثر تبخیر خشك گشته و در هزاران سال از رسوبات کوه ها پر شده است.

در بعضی از طبقات همین اراضی موادی وجود دارد که بسیار قابل استفاده و ذی قیمت میباشد، محل اینگونه مواد موسوم بمعدن (کان) و مورد توجّه عموم ملل متمدنه است. مملکت ما ایران خوشبختانه ازاین حیث یکی از پر ثروت‌ترین ممالك روی زمین و بی‌نیاز ترین آنها بشمار میرود زیرا انواع واقسام مختلفهٔ معدن درآن موجود ولی متأسفانه تاکنون چنانکه باید مورد استفاده قرارنگرفته است(*).

در میانه معادن بعضی قابل استخراج و برخی دیگر با وسائل فعلی صلاحیّت استخراج را نداشته دخل وخرج نمیکند. معادن قابل استخراج عبارتست از: رشتهٔ احجار آهنی که دارای نیم الی دو متر ضخامت و ۳۰ الی ۵۰ در صد فلزخالص میباشد و یك قسمت اعظم مملکت ایران را احاطه کرده است.

رگه‌های زغال سنگ وآهن و الومی نیم(۲) ورگه‌های زغال سنگ درالبرز، از شاهرود الی قزوین ودرجنوب کویر از کرمان الی اسپاهان کشیده شده ودارای ککی است که ۷ الی ۸ هزار کالری(۳) حرارت میدهد و ضخامت رگه های آن از نیم الی یك متر و ندرةً بدو متر میرسد.

معادن نفت و قیر حاشیه خارجی رشته های کوه را (در جنوب از شوشتر الی بوشهر و درشمال از استراباد تا بادکوبه) تعقیب مینماید.

(*) - اطلاعات راجع بمعادن ازراپورت دکتر بُنه زمین شناس که سابقاً بوزارت‌فوائد عامّه تقدیم داشته اقتباس شده.

(۱) - *Pontien* (۲) - *Aluminium* (۳) - *Calorie*

معادن نمك عهد سوّم با جزئی نفت در حاشیهٔ کوههای داخلی گاهی پدیدار می شود.

کلیّهٔ معادن قابل استخراج بخصوص معادن فلزّات متعلّق بعصر آتش فشان جوان می باشد.

معادن مزبور عبارتست از اجزائی که بعضی دارای کمی اسید و برخی دارای اندکی مواد قلیائی میباشد مخصوصاً سی ینیت(۱) که ازدوره‌های ائوژوراسیك(۲) تاعهد سوّم بتدریج درروی رگه‌های قدیم منبسط شده و بهمین ترتیب آنْدزیت(۳) نیز جای گرفته است.

اغلب در یك چنین معادن کوچکی معادن آهن مقناطیسی و مس وپیریت(٤) اتّصال یافته واندکی دور ازمرکز آتش فشانی بجای مس سرب یافت میشود وهمچنین ترکیب معادن فیروزه بواسطه تجزیه وترکیب مواد مختلفی است که دراثرحرارت آتش فشانی انجام گرفته و درنقاط مذکور یافت میشود.

معادن پنبهٔ کوهی که چندان مهمّ بنظر نمی آید مجاور با سنگهای سماق است و از دورهٔ ژوراسیك میباشد. رگه های آهن که غالباً مخلوط با منگنّز است و همچنین منگنّز خالص نظیر معادن تورنیگ(٥) (درآلمان) درقشر های انْدزیت موجود میباشد.

سنگهای آهنی مهمترین معادن آهنی مقناطیس که بشکل کوه سیاه مخروطی میباشد و وزن آنرا پانزده میلیون تن تخمین کرده اند دربافق کرمان وجود دارد وچون این معادن مجاورزغال‌سنگ میباشد اهمیت آن زیاد است.

معدن مزبور دارای ٦٢ در صد آهن و ٠,٨ الی یك در صد فسفر (٦) میباشد و سنگهای آهکی آن متعلّق بدوره ائو ژوراسیك و مجاور با سی ینیت است. سنگ های آهن که دارای منگنّز ولی بدون فسفر (٦ درصد منگنّز و ٣٥ الی ٤٠ درصد آهن) است در نزدیکی آن یافت میشود.

از آنجائیکه معادن مزبور در قسمت های بایر و غیر آباد و خارج از راه ها

(۱) - *Syenite* (۲) - *Eo-Jurassique* (۳) - *Andésite* (٤) - *Pyrite*
(٥) - *Thurnige* (٦) - *Phosphore*

درحاشیه صحاری نمك وجود دارد اهمیت اقتصادی آنها فعلاً کم است

نظیرمعادن فوق ولی نسبةً کوچکتر بااحجار معدنی، مجاورخط حاشیه‌جنوبی تاحاشیه شمالی کویر ازکرمان الی کاشان وازشاهرود تاحوالی تهران دیده‌میشود. بین سمنان ودامغان رگه های معادن آهن مقناطیسی که بعضی بافسفر وبرخی بدون آن است یافت میشودواین معادن درحدود یك میلیون تن احجار فلزّی رادرسطح زمین تشکیل داده اند.

سنگهای مسی معادن‌فوق‌الذّکروقتی اهمیت‌پیدامیکندکه‌بارگه‌های کبالت(۱) و مس قطع شده باشد. در جنوب کاشان معدنی وجود دارد که مخلوط با آهن وترکیبات فلزّی‌دیگر میباشدو درقدیم استخراج وبعضی رنگهای مخصوص که برای کاشی های مساجد اسپاهان بکار برده میشده ازاین معادن بدست میآمده است.

معادن مس قراجه‌داغ واقع درشمال غربی ایران اهمیت اقتصادی زیادی دارد، دراین‌معادن آهن مقناطیسی وپیریت باکمی مس یافت میشود. مهمترین معادن مزبور واقع در سونجین است که دارای رگ آهن مقناطیسی بضخامت ۱۲ متر وبا ۷ درصد مس بطور متوسط مخلوط میباشد.

سنگهای معدنی سرب از ۶ الی ۲۷ درصد سرب ودوتا ۸ درصد مس درانجیر کوه واقع در شمال اهر بامتداد رگ آهن مزبور پدیدار است.

معادن مس قراجه داغ که مهمترین آنها عباس آباد وعین لو است که اولی دارای ۲٤ درصد مس میباشد وبعد معادن سبزوار وانارك ومهم‌تر ازهمه بهرآسمان در جنوب کرمان است که در ردیف معادن درجه اوّل مس محسوب میشود، در خصوص معدن اخیر چندین بار بین دولت ایران و شرکتهای آلمانی مذاکرات شده است.

بغیر از جزئی مس خالص احجار فلزّی معدن اخیر عبارت است از سولفور دوکویر(۲) (*Cu S*) که تقریباً دارای ۶۰ درصدمس است ودرچندین رشته بضخامت

(۱) - *Cobalt* (۲) - *Sulfure de Cuivre*

یك انگشت الی ضخامت دست ازمنطقه ۱۲ متری فلزّ عبور میکند و بعد ازاستخراج احتمال دارد که بزودی مبدّل به کالکوپیریت(۱) (Cu Fe S2) بشود .

سنگهای معدنی‌سرب معادن سرب که دور ازمراکز آتش‌فشانی یافت میشود بیشتر در منافذ سنگهای کچ وآهك دورهٔ کاربنی‌فر(۲) و ژوراسیك ویا قسمتهای تجزیه شده سنگهای عهد سوم موجود است ، ازمعادن نامحدود سرب که اغلب فلزّ قابل استفاده میباشد فقط مهمترین آنها را شرح میدهیم (هریك ازایالات ایران دارای یکدسته ازآنها است) .

رگه‌های سرب که درسنگهای آهنی است درتوهه دامغان وقسمت جنوبی البرز وشاهزاده‌عبدالعظیم ومخصوصاً درانارك بضخامت ۶ و ۸۰ متر دیده‌شده . معدن‌مزبور ازکربنات دُپلمب(۳) (Pb CO3) تشکیل ودرمجاورت سولفات دُباریم(۴)(So4 Ba) و سولفور دُپلمب (Pb S) قرار گرفته است . حدّ متوسط سرب خالص در این معدن بیش از ۴۰ در صد و احتمال میرود که تمام معادن مذکور بتدریج مبدّل بسولفور دُزنک (Zn S) گردد .

معادن کوه سرب بنان وکوشك و ناریکان (کرمان) وپس قلعهٔ تهران خالص نبوده وچون مخلوط با سولفور دپلمب و کالکوپیریت و پیریت و سولفور دوکویر میباشداستخراج آنهامشکل وبهمین جهت تاکنون‌مورد استفاده واقع نگردیده است .

تاریخچهٔ معادن ایران

اغلب کوههای ایران‌بواسطه خشکی زیاد مناظرمختلف پیدا کرده بدین‌معنی که رنگ آمیزی‌طبیعی کوهها که نشانه‌ای از معادن آنها است کاملاً آشکار وچون تقریباً همه عاری ازگیاه ونبات میباشند تشخیص معادن از دورکاری آسان‌وبهمین جهت اغلبْ شکارچیان و چوپانهای این مملکت بخوبی تشخیص فوق را میدهند وحتّی درقدیم استخراج معادن بواسطهٔ نظریه مذکور زودتر از سایر ملل شروع گردیده . آثار احداث معادن و کوره ها که مخصوصاً در اطراف شهر های قدیم ظاهر است این مسئله راکاملاً مدلّل میسازد .

---

(۱) - *Chalcopyrite* (۲) - *Carbonifère* (۳) - *Carbonate de plomb*
(۴) - *Sulfate de Barium* (۵) - *Sulfure de Zinc*

طریقهٔ استخراج معادن ازروی اصول قدیمی بواسطهٔ شست وشو بوده ، پیش بردن چاه با چرخ در معدن طریقهٔ معمولی است و بالعکس احداث تونل بواسطه فقدان آب و چوب حتّی در نواحی کوهستانی هم سابقه ندارد .

اوّلین فلزّی که درابتداء استخراج شده است مس بوده بطوریکه امروز اغلب ظروف را از آن میسازند ، بعد استخراج سرب و فیروزه و ترکیبات کبالت شروع شده که از ترکیبات اخیر در دوره اسلام برای زینت مساجد بکار میبردند ، در مازندران سنگ های آهن را بواسطه شست و شوی رودخانه ها بدست میآورند ، احتمال میرود که طلادر ایران بهیچ وجه استخراج نشده است .

از قرن شانزدهم باینطرف قضیهٔ استخراج معادن کم کم رو بقهقرا گذاشته و اکنون تقریباً از بین رفته است فقط استخراج سنگهای سربی در بعضی نقاط باقی مانده واستخراج زغال سنگ هم دراطراف تهران بآن افزوده شده است ، عمیق ترین چاه سربی ، چاه سادات در نخلك نزدیکی انارك بعمق ۸۰ الی ۹۰ متر است که بوسیله چاه ها و راه های مخصوص استخراج فلزّ را تعقیب نموده اند .

استخراج سنگ سرب سفید بوسیلهٔ کلنگ کوتاه سنگین انجام میگیرد ، پس ازآن سنگ را بتوسط عملجات دست بدست در کیسه‌های چرمی چهارمنی از چاه خارج میکنند و چرخ در اینجا وجود ندارد .

در معادن زغال سنگ اطراف تهران که در ٤۰ کیلومتری شمالی و ۱۰۰ کیلومتری سمت غربی شهر واقع شده طرز استخراج نسبةً جدید تر است ، درچاه‌های این قسمت بعمق ۳۰ الی ٤۰ متر وبوسیله چرخ رگه‌های عمودی را تعقیب میکنند ، در هرپنج مترعمق تونلهائی ازطرفین رگها حفر مینمایند واین عمل تاوقتی که براثر عدم جریان هوا چراغهای روغنی خاموش نشود امتداد دارد . زغال سنگی که با کلنگ کنده میشود با کیسه های چرمی بطرف چاه کشیده شده وبعد آنرا با طناب خارج میکنند (دربعضی نقاط فعلاً طریقه مزبور مبدّل بحفر تونل شده است) پس ازاینکه زغال سنگ را سره کردند ازخاکهٔ آن درکوره‌های مربع گلی کلك بعمل میآورند .

طریقه بدست آوردن فلزّات مانند استخراج آن قدیمی ، کوره های مسی از

کار افتاده و فقط کوره های آهن و سرب وجود دارد. کوره های مزبور عموماً عبارت‌از کوره های ذوب کوچکی است بارتفاع ۲ الی ۳ متر که از گل وسنگ ساخته شده و باآتش زغال چوب بکار میافتد.

در دره های مازندران سنگ های آهن را بوسیله کوره های کوچك که دم بآن داده میشود ذوب نموده و آهن خام مایع را بدست آورده و بعد در سطح زمین مبدّل بساچمهٔ تفنگ مینمایند.

در نخلك انارك قریب بیست دستگاه کوره های کوچك سرب یافت میشود که ارتفاع آنها دومتر ولوله دم سی‌سانتیمتر بالاتر قرار داده شده است، متصدیان آنها روی زمین مرتفعی نشسته و با دمهای چرمی مشغول کار هستند، مقابل سوراخی که سرب خارج میشود اجاق قرار داده شده و نزدیك آن قالب ریخته‌گری‌را بکار گذاشته‌اند، سنگهای سربی که استخراج میکنند خرد کرده بعد با آب خمیر نموده وباشکال مختلفه گلوله ازآن تهیّه مینمایند، بعد ازآن که آنهارا خشکاندند بامقدار مساوی سنگ معدنی آهن سیاه درکوره مخلوط نموده و با زغال چوبی که ازصحرا بدست‌میآورند آتش میزنند وهردوساعت عمل کوره اتمام یافته و بعد سرب‌راروی اجاقی که در سطح آن مقدار جزئی زغال چوب ریخته اند خالی کرده و در قالب میریزند، کوره هائی که کوتاه هستند تولید بخار سرب میکنند و بهمین واسطه تمام کارگران بی بضاعت بمرض سرب مبتلا شده اند و مشاهدهٔ چهرهٔ آنها موجب تأسف است.

کوره‌های توهه دردامغان بهتر تهیّه شده یعنی آنهارا بارتفاع دومترساخته‌اند که هم دارای آستر وهم دارای دود کش است وبخار سرب را بارتفاع دومتر خارج میکنند، کارگران بوسیله دم بزرگی کارمیکنند وسرب مایع‌را درقالب میریزند، مواد خام کوره‌عبارت است ازسنگهای سفید سرب‌دار به بزرگی گردو که ازشن رودخانه‌ها بدست آمده و بعد از سره کردن روی تخته شست و شو میدهند.

یك نوع کوره‌دیگر سرب در بلا کوه نزدیکی طارم وجود داردکه ازورقه‌های بزرگ سولفوردوپلمب خالص که درسنگ آهك یافت میشود بطور امتحان سرب

بعمل میآورند. کوره مزبور بشکل کلّه قند ودومتر ارتفاع دارد، درقسمت فوقانی آن سوراخی برای ریختن زغال چوب قرار داده اند و در اطراف آن سه سوراخ دیگر جهة سنگهای خرد شده گذاشته اند وهمچنین درقسمت پائین سه منفذ برای جریان هوا تهیّه کرده اند ودر زیر کوره شکافی برای خارج کردن سرب تعبیه شده وعمل دم در اینجا معمول نیست.

از مطالب مذکور در فوق معلوم میشود که استخراج معادن وبعمل آوردن فلزّات در ایران کاملاً مقدماتی و بهمین جهت است که واردات فلزّات چندین برابر صادرات آن میباشد مثلاً واردات مس پانزده مقابل وواردات سرب سی مقابل بیش از صادرات آنها است.

فلاحت

همیشه گفته میشود که ایران مملکت فلاحتی است ولی باید دید فلاحت بمعنای حقیقی آن در ایران انجام میگیرد یا نه ؟.

امروز فلاحت ایران درحقیقت همان اندازه زراعتی است که برای قوت لایموت اهالی بدست میاید واستفاده ای که درسایر ممالك ازفلاحت میکنند درایران نمیشود. زارع ایرانی که طبیعةً بردبار وصبور وزحمت کش وبالاخره مطیع است بواسطه نداشتن علاقه در ملك بطوریکه باید بامر فلاحت نمی پردازد ودر واقع بین زارعین دهنشین وایلات خانه بردوش فرق زیادی وجود ندارد زیرا می بینیم دراثر همین بیعلاقگی غالب رعایا درحال مهاجرت وبسا دیده شده که بمرور یك ملك آباد بواسطه همین مهاجرتها ویران گردیده. ازاین قسمت که بگذریم مسئله عمل آوردن انواع محصولات فلاحتی است، عدم توجه ملاکین و اشتیاق آنها بمنافع مختصر آنی وعدم وجود مدارس فلاحتی که طرز تربیت وبعمل آوردن نباتات پرمنفعت رابیاموزد ومساعدت نکردن بارعایا ونگاهداری آنها درمحیط بی اطلاعی چندقرن سابق من حیث المجموع باعث شده که فلاّح ایرانی باهمان اسلوب هزارسال قبل بدون اندك تفاوتی مشغول زراعت است وبا این حال نه فقط برای یافتن طرقی که بتوان انواع زراعت رابدست

آورد کوشش نمی نماید بلکه برای ازدیاد و مرغوبی همین محصولی که فعلاً با آن آشنا است اندك توجهی نمیکند و فقط بهمین اندازه که معاش سالیانه اش بگذرد قناعت نموده و بهیچوجه سایر مسائل فلاحتی را مطمح نظر قرار نمیدهد.

ترتیب آبیاری وطرز شخم و عمل آوردن زمین که در نوع زراعت و جنس و ازدیاد آن مؤثر است در نظرزارع ایرانی افسانه میباشد و مانع بزرگ دیگری که فلاحت ایران را بحال انحطاط نگاهداشته مسئلهٔ مصرف محصول زراعتی است که تاکنون دراین رشته‌هم درایران قدمی برداشته نشده و فرضاً که محصولات فلاحتی ترقی نموده ورو بازدیاد گذارد جز مصرف شخصی مصرف دیگری ندارد، فقدان وسائل حمل و نقل و راه های صحیح مانع از این است که محصولات فلاحتی را باندازه ای زیاد نمایند که مازاد آن بمصرف تجارت برسد بنا براین همیشه مقدار حاصله از دست رنج رعیّت فقط بهمان میزانی است که بمصرف سالیانه او رسیده و سهم مالك را نیز بپردازد.

فلاح ایراني بچهارطبقه تقسیم میشود:

۱ ــ ایلاتی که درکوهستان زندگانی میکنند و حرفهٔ آنها کلّه داری است.

۲ ــ ایلاتی که در ییلاق و قشلاق خود زراعت مختصری مینماید.

۳ ــ قسمتی ازایلات که درمحل معینی ساکن وباندازهٔ معاش خودشان زراعت می نمایند.

٤ ــ زارعین ده نشین.

اراضی زراعتی درایران نیز برچهارقسم است:

۱ ــ املاك خالصه که ملك دولت است.

۲ ــ املاك اربابی.

۳ ــ املاك خرده مالك.

٤ ــ املاك وقف که جزء ادارهٔ اوقاف است.

املاك خالصه که عموماً یا باجاره واگذار شده و یا ازطرف مباشرین دولت اداره میشود اساساً خراب وتوجّهی برای آبادی آنها تا کنون نشده است .

املاك اربابی متعلّق باشخاص مختلف و صاحبان آنها غالباً در شهر ها ساکن وکمتر بخود ملك سرکشی مینمایند وفقط عوائد آنرا برای گذران خویش درنظر دارند ، این املاك اندکی آباد تر ازاملاك خالصه است ولی اصولا آبادی آنها بسته بطرز ملك داری مالك میباشد .

تنها قسمتی که زراعت آن نسبةً بهتر است همان قطعات کوچك خردهٔ مالکین میباشدکه رعایا درآن نقاط مالك ومراقب زراعت خودشان هستند ، املاك موقوفه نیز در ردیف املاك خالصه و اربابی است .

ه برداری اصول بهره برداری در ایران به ترتیب ذیل است : پنج یك ، پنج و دو ، سه کوت ، نصف .

چون عوامل اصلی زراعت به پنج قسمت تقسیم میشود (آب ، خاك ، گاو ، عمله ، بذر) حاصل هر ملك نیز مطابق این پنج عامل منقسم میگردد یعنی اگر مثلاً مالك آب و خاك بدهد و گاو و بذر و عمله با رعیت باشد در تقسیم حاصل دو سهم ارباب از بابت آب و خاك و سه سهم را رعیّت که سایر عوامل را فراهم ساخته میبرد ولی دراغلب نقاط این اصل بطرز های مختلف اجرا میشود .

اصلاحات ذیل باید در فلاحت ایران بعمل آید .

١ ــ طرز آبیاری .
٢ ــ طرز شخم و حاضر کردن زمین و آلات و ادوات فلاحتی .
٣ ــ تعمیم اطّلاعات علمی وفنی و مخصوصاً عملی راجع بزراعت .
٤ ــ تأسیس بانکهای فلاحتی .
٥ ــ حفظ الصحّه و ازدیاد نفوس رعایا .
٦ ــ قوانین راجعه باجاره داری املاك و تقسیم اراضی خالصه .
٧ ــ تمرکز دادن قسمتهای مختلفه فلاحتی برای کسب اطّلاعات رعایا .

۱ ـ آبیاری (*) تهیّهٔ آب بجهة تحصیل غذا توسط زراعت برای انسان از بدیهیّات است ، وجود آب دربدو امر عدّه ای را جمع نموده و از بین رفتن آن باعث تفرقهٔ جمعیّت میگردد .

برای برداشتن نباتات دائمی ویاعمل آوردن زراعتهای همیشگی در اقلیم ایران (با تغییرات جوّی هوای خشك که سابقاً ذکری ازآن شد) بایستی در طرز آبیاری آن تغییراتی داد تابدان ترتیب وسائل ازدیاد آب فراهم شود ، زیرا باستثنای سواحل بحر خزر (که در آنجا نیز فقط زراعت برنج آب یاری میشود) و اراضی دیم زار که زراعت آن محتاج بآب نیست درسایر قسمتهای مملکت عموماً زراعت با آب دستی باید بعمل آید . این حقیقت بقدری واضح و آشکار است که دهاقین ایرانی از قدیم الایام برای کشت و زرع خود بهر وسیله که ممکن بوده است متشبّث شده اند و خرابه های بعضی از سدها مانند ترعه هائی که در شهر شوش در زمان داریوش کبیر حفر شده ویك قسمت از آب کارون را به جلگه‌های نزدیك می بردند هنوز

(*) شرح ذیل نتیجهٔ مطالعاتی است که بتوسط گرات وُن رُژن (۱) و گرتهف (۲) مهندسین هلندی که سابقاً دولت ایران استخدام کرده بود راجع به آب یاری قسمت جنوب تهیه شده وچون تاریخچه ایست متضمن آبیاری خوزستان که از نظر اقتصادی مهم میباشد عیناً درج مینمائیم .

درجریان سنوات ۱۹۰۴ و ۱۹۰۵ مسیوگرات وُن رُژن چندین مرتبه بخوزستان مسافرت نموده اطلاعاتی برای تجدید واحیای سدهای قدیمهٔ کرخه وکارون بعمل آورده . درطی این مسافرتها مشار الیه سمت ریاست مهندسین هلندي را داشت و مسیو گرتهف که پیشنهاد و نقشهٔ سدّ اهواز و آبیاري ساحل چپ کارون بین اهواز و محمره را تهیه نمود با مشار الیه کمك میکرد . مسیو وُن رُژن نتیجهٔ تحقیقات خود را در مجموعهٔ مطالعات هیئت علمی ایران جلد هفتم درج نمود و در این یاد داشتها مشار الیه وضعیات قدیم سدّ بندي و حالت فعلی آن صفحات را شرح داده ولی در پیشنهاد های معزی الیه قسمتی که راجع بعملیات جدید است دیده نمیشود و تصور میرود که اسناد راجعه باین قسمت ازبین نوشتجات مهندسین هلندي مفقود شده باشد ؟ باینجهت امضاءکنندهٔ ذیل سعی نمود با مطالعهٔ پیشنهادات مشار الیه نتیجهٔ کار های مهندسین هلندي را که دولت ایران استخدام نموده بود جمع آوری وتدوین نماید . امضاء : گرتهف مهندس . امستردام ۱۹۳۱ .

مطالعات وپیشنهادات مهندسین هلندی

قسمت اوّل ـ وضعیّات فعلی

ولایت خوزستان درسرحدّ جنوب غربی مملکت ایران ودرشمال خلیج فارس واقع گردیده ، این ولایت سابقاً موسوم بشوش وقسمتي ازمملکت ایلام را که پایتخت آن نیز شوش بوده تشکیل میداده است .

(۱) - *D. L. Graatt von Roggen* (۲) - *A. Groothof.*

باقی است . همچنین باقیماندهٔ سدّ وپل کارون که درزمان شاپور ساخته شده و نیز عملیّاتی که در زمان صفویه برای آبیاری میشده مثل پل های اسپاهان که امروزه آثارش دیده میشود دلائل کافی برای این مسئله است .

طرق مختلفه که برای آبیاری استعمال شده به ترتیب ذیل است :

اوّل آب یاری در نشیب (بواسطهٔ قوّه ثقل) . دوّم آب یاری درفراز (توسط ادوات مختلفه از قبیل چرخ چاه ، تلمبه و غیره) . سوّم چاههای آرتزین (۱) .

اوّل آب یاری در نشیب دو قسم است : آب رود خانه ـ چشمه و قنات .

الف: آب رودخانه بواسطهٔ نهر هائی که در اطراف آن احداث کرده اند برای آبیاری بمزارع برده میشود این عمل در ایران بطور سطحی انجام گرفته ولی بهترین نشیب را به نهرها داده‌اند ، نگاهداری ومحافظت این قبیل

از نظر جغرافیائی جلگهٔ وسیع خوزستان قسمتی ازدشت رسوبی‌است که بواسطهٔ رودخانهای کارون وکرخه‌تشکیل گردیده . ناحیهٔ مزبور ازکوه های پشت کوه لرستان و بختیاری شروع میشود و حاشیهٔ جنوب غربی فلات ایران را تا ساحل خلیج فارس که در ازمنهٔ قدیم بیشتر از امروز بسمت‌شمال امتداد داشته تشکیل میدهد . رودخانه های کارون ، آب‌دیز ،کرخه وجراحی در جلگهٔ خوزستان جاری ودرفواصل رودخانه‌های‌مربوراراضی‌وسیع رسی موجود میباشد . درازمنهٔ قدیمه کارون موسوم به‌پازی تیگریس یعنی ببرکوچك بوده ومصب آن در خلیج فارس واقع میشده ولی امروز این رودخانه در نزدیکی محمره وارد شط العرب که از فرات و دجله تشکیل شده میشود. دریاچه ها و مردابهائی که سابقاً در منطقهٔ ساحلی خوزستان وجود داشته بمرور از رسوبات روخانه ها پرشده و از بین رفته اند . فقط مردابهای جاموس در رامهرمز هنوز باقی و بواسطهٔ کیفیات جوّی و مخصوصاً کم بارانی در تمام این جلگه همین که قدری از کنار رود ها دور شوند کم آبی شروع و اگرچه اراضی فوق‌العاده مناسب برای زراعت است ولی بواسطهٔ فقدان آب قسمت عمدهٔ اراضی داخله جلگهٔ مزبور بایرمانده و آبیاری این ناحیه یکی ازشرایط لازم وحتمی برای زراعت نواحی خشك خوزستان میباشد .

درازمنهٔ قدیمه ساکنین این‌نواحی بوسائل مختلفه ازقبیل سدّبستن وجدا کردن نهرهای متعدد از رودخانه ها اراضی خودرا آبیاری مینمودند ولی اغلب وسائلی که برای آبیاری بکار میبردند شاید تاریخ تأسیس آنها دوهزارسال قبل از میلاد مسیح باشد و از مدتی باینطرف بکلی منهدم و ازبین رفته و اهالی نتوانسته اند مجدداً آنهارا احیاء نمایند و باین واسطه این قسمت حاصلخیز امروزه بصحرای لم‌یزرع خشکی مبدّل گردیده وبجای دهات و مزارع سبز و خرم و پرحاصل

---

(۱) - *Artésien*

انهار پر خرج و هدر رفتن آب آن بواسطهٔ فرو رفتن بزمین یا بواسطهٔ شکستن اطراف وجدار نهر و یا بواسطهٔ تبخیر درهوای خشك وگرم ایران قابل ملاحظه میباشد، بعلاوه نظر باینکه تقسیم آبهای رودخانه برای قراء مجاور دارای ترتیب صحیحی نیست اغلب اتفاق میافتدکه دهات بالادست رودخانه نسبت بدهات پائین اجحاف وتعدّی نموده واین مسئله باعث زد وخورد وکشمکش بین رعایا میشود.

ب ـ قنوات که بوسیلهٔ آنها آبهائیکه درپای کوه‌هایادرزیرزمین موجوداست بمحلّ زراعت میآورند. معمولاً قنوات را در زمین حفر مینمایند، گاهی نیز بواسطهٔ سست بودن مجری با کَوَل یاسنگ چین آن را محکم و ازریزش محفوظ میدارند. قنوات برطبق طبیعت زمین ومحلّی که باید زراعت شود متفاوت است، درکوه پایه ها معمولاً قنوات کم طول وکم عمق میباشد بعکس در اراضی دشت هم عمق قنوات زیادتر و هم طول آنها بیشتر است و گاهی اتّفاق افتاده که یك قنات از محلّی که برای زراعت آفتابی‌میشود یعنی بسطح زمین میآید

فعلا خرابه های آثار قدیمه دراین بیابان پهناور بی‌آب وعلف دیده میشود. این دشت وسیع امروزه مسکن صحرا نشینان و ایلات است که مطابق احتیاجات خود گاهی قسمت کوچکی را انتخاب و زراعت مینمایند و بیشتر اراضی آن متعلق بطوایف بختیاری است که در این ناحیه بقشلاق آمده و درفصل گرما بطرف کوهها مهاجرت میکنند.

درسواحل رودخانه‌ها قراء وشهرهائی وجوددارد که ساکنین‌آنها بامختصر زراعتی زندگانی کرده ودرمراکز مهم باولایات داخلی تجارت میکنند. مراکز عمدهٔ تجارت کاروانهائیکه بداخله رفت و آمد میکنند عبارتست از: دزفول، شوشتر و محمّره.

محمره بندری است‌که کشتی های کوچك (تا هفت متر ارتفاع از آب) میتوانند بان نزدیك شوند. در اهواز مال‌التجاره کشتی های کوچك وقایقهای محلی را باید دورتر ازساحل خارج نمود زیراجریان سریع آب مانع نزدیك شدن آنها بساحل میباشد و در این نقطه حمل‌و نقل مال التجاره بوسیلهٔ راه آهنی که دارای دوکیلومتر طول، یك متر و شش سانتیمتر عرض است بعمل میآید و راه دیگری در این ولایت جز جاده های مال رو وجود ندارد که آنهم بواسطهٔ طبیعت زمین رُسی درفصل باران غیر قابل عبور میشود. این جلگه نظیر اراضی مصر و برزخ بین ایران و عربستان میباشد واهالی آن بیشتر ازاعراب تشکیل گردیده که بلسان مخلوط ازعربی وفارسی تکلّم مینمایند.

شطوط

کارون و کرخه در طرز قدیم آب یاری که بعد ها در قسمت دویّم بشرح آن خواهیم پرداخت عوامل مؤثری بوده‌اند. کرخه ازکوه های پشت کوه نزدیك قریه ای موسوم به پای پُل ازمحال

تا سرچشمه چندین فرسخ مسافت دارد، بدیهی است نگاهداری این نوع قنوات گران تمام شده و نسبت مخارج آن بسته به جنس زمین و طول قنات میباشد.

ترتیب حفر قنات در ایران بطور ساده و عبارت از این است که ابتدا کمانه زده و محلّی که آب ده باشد معیّن و بعد آن محل را با اراضی که آب باید در روی زمین جاری شود و برای زراعت بکار رود طراز مینمایند، سپس در هر پانزده یا بیست ذرع دهانهٔ چاهی حفر مینمایند که به بستر قنات میرسد و این عمل برای تسهیل تنقیه و هوای داخلی قنات است. در جائی که قنات بچاه آبده یا مادر چاه میرسد دو سه رشته مجری در اطراف آن حفر مینمایند که آب های اطراف را در یك جا جمع و بجریان می اندازد.

چشمه‌هائی که در اغلب نقاط کوه‌پایه جاری است یا برودخانه های بزرگ میریزد و یا چنانچه در دسترس دهاقین باشد مورد استفاده واقع میگردد.

بختیاری سرچشمه گرفته وهمه‌جا متمایل بجنوب از جلگه عبور نموده و پس‌ازگذشتن از نزدیکهای شهر قدیمی شوش وارد مرداب جاموس میشود.

کارون که رود اصلی و مهم خوزستان است از کوه های بختیاری سر چشمه گرفته و در بالای شهر شوشتر وارد جلگه شده بعد بدو شعبه منقسم میگردد: یکی از شعبات آن که بزرگتر است از شمال شهر شوشتر عبور کرده و موسوم به آب شوشتر و شعبهٔ دیگر از مشرق شهر گذشته و موسوم به آب جرجر (گرگر) است.

در ٦٠ کیلومتری بخط مستقیم بطرف جنوب شوشتر این دوشعبه پس ازدور زدن دراطراف جزیرهٔ شوشتر بهم متصل گردیده در همان قسمت آبدیز نیز بآنها متصل میگردد و پس از آن رودخانه بطرف جنوب جریان پیدا کرده و مصب دیگر ندارد.

نزدیك اهواز بستر کارون از بین طبقات سنگی (*grés*) گذشته و در این نقطه در امتداد دو کیلومتری جریان آن سریع میشود. در دوطرف ساحل طبقات سنگی مزبور تشکیل یکسلسله تپه هائی بارتفاع ٦٠ متر که بطرف شرق وغرب در فضای چندین کیلومتر ممتد است میدهد. نزدیك محمّره کارون وارد شط‌العرب میشود و شط مزبور هشتاد کیلومتر پائین تر بخلیج فارس میریزد. مصب شط در این نقطه ١٥٠٠ متر عرض دارد.

جزر و مدّ دریا در تمام شعبات مصب شط العرب محسوس و حتی از کارون تا قریهٔ اسماعیلیّه بالا میرود. در محمّره تفاوت بین جزر و مد تا یك متر و پنجاه سانتیمتر میرسد. در ایران تنها رودخانهٔ قابل کشتی رانی کارون است ولی بواسطهٔ سرعت جریان آن در اهواز و توده‌های شن متعدد که در بستر رودخانه ایجاد گردیده عبور کشتی از آن خیلی مشکل و بهمین واسطه درفصل کم آبی فقط کشتیهائی که یك متر ارتفاع از آب داشته باشند میتوانند در آن سیر نمایند. در مواقع طغیان آب در بهار و اوایل تابستان سطح کارون چهار متر بالا میآید و بعضی اوقات

دوّم آب یاری در فراز طریقهٔ بالا آوردن آب ازچاه درایران بکلّی ساده و بطرز قدیمی انجام میگیرد و آن عبارت ازاین است : در جاهائی که آب از عمق زیادی باید بالا بیاید دو ظرف یا مشک بدو طرف دو طناب بسته شده که طناب مزبور را بر روی چرخی نصب نموده اند و همین که چرخ را بوسیلهٔ گاو یا اسب بحرکت میآورند همیشه یك مشک خالی پائین میرود و یك مشك پر آب بالا میآید و در جاهائی که عمق محلّ آب کم باشد چرخ بزرگی که دور آن ظرفهای مجوّف گذارده‌اند وبوسیله اسب یا گاو متحرّك است در دوری که میزند همیشه ظروف پر ازآب را در نهر کنار آن حفره خالی کرده و ظروف خالی پر میشود .

اخیراً دراهواز درکنار رودخانهٔ کارون برای زراعت کم کم باستعمال تلمبه‌نفتی اهالی آشناشده‌اند که‌هرقدراین‌عمل‌تعمیم یابد برتوسعهٔزراعت‌آن‌نقاط خواهدافزود.

که طغیان آب زیاداست اراضی پست سواحل رودخانه را نیز فرا میگیرد . معمولا درمواقع عادی سواحل رودخانه بیش از ٤ الی ٦ متر از سطح آب مرتفع تر و درجاهائی که ارتفاع ساحل خیلی کم است سدّ های مصنوعی برای بر گرداندن آب ساخته‌اند .

در نزدیکی مصب رودخانه آب تمام اراضی اطراف را فرا گرفته و ساکنین این محل مزارع خودرا بوسیلهٔ سدّ دائماً باید حفظ نمایند وبهمین علل‌است که امروزه نیز بومیهای ساکن سواحل از سستی قسمتی از زمین استفاده نموده اراضی را مشروب میسازند و ما در موضوع این قسم آب یاری درفصل دیگر صحبت خواهیم‌کرد . آب کارون بسیار گل آلود است خصوصاً در فصل طغیان یعنی از ماه فروردین تا خرداد .

خاك

معمولا درجلگه هائی که درفصل معین آبها طغیان میکند و بارندگی زیاد میشود اراضی همیشه متمایل بطرف سواحل رودخانه ها میباشد وبهمین جهت تمام جلگهٔ خوزستان سراشیب واز سمت جنوب بطرف دریا متمایل است . این اراضی برای حفر انهار و مجاری آبیاری فوق العاده مساعد و بهمین واسطه بطوریکه بعداً ملاحظه خواهد شد در ازمنهٔ قدیم از این وضعیت زمین در خوزستان استفاده میکرده اند .

در جلگهٔ خوزستان اراضی واقعه بین رودخانه ها از یك طبقهٔ چند متری خاك رُس تشکیل گردیده که در اعماق و فواصل مختلفه طبقهٔ شنی نیز ازآن عبور مینماید . این طبقات رس وشن که همیشه بطور افقی‌است بسهولت درسراشیب های تند سواحل رودخانه تمیز داده میشود . کلیهٔ این ناحیه مخصوصاً قسمت واقع در جنوب بند قیر تا دریا از تمام قسمتهای دیگر مسطح تر وفقط بعضی از بستر های انهار وسد های قدیم جلگه را دربعضی نقاط قطع نموده گاهگاهی منظرهٔ یکنواخت این دشت وسیع را تغییر میدهد تا در نزدیکی اهواز که یك قسم بر آمدگی طبیعی در

سوّم - چاههای آرتزین در بعضی نواحی خصوصاً اراضی وسیعی که بین دو کوه واقع شده باشد در طبقات تحت الارضی مخازن آب وجود دارد. عمق این مخازن ازسطح زمین بتفاوت محلّ از پانصد الی هشتصد یا هزار متر میشود و مخصوصاً این آب ها درطبقاتی جمع میگردد که زمین سخت و قابل نفوذ نباشد. برای آبیاری اراضی بین دو دامنه چاه آرتزین حفر مینمایند. حفر این چاه‌ها بوسیلهٔ ماشین آلات صورت میگیرد. این چاه ها معمولاً تنگ و تمام امتداد آن از سطح زمین تا مخزن آب بوسیلهٔ لوله های فلزّی که بسر هم نصب مینمایند مربوط میشود و همین که بآب رسید از همان لوله ها آب فوران مینماید (در ایران فقط یك مرتبه به حفر چاه آرتزین در تهران اقدام شد ودر محلّی که اکنون مدرسهٔ امریکائی است شروع باین امر نمودند ولی بواسطهٔ شکستن ماشین تعطیل شد).

صحرا مشاهده میشود و چند رشته تپه های سنگی بارتفاع ٦٠ متر از شرق و غرب ممتدگشته و شیبی که باعث سرعت جریان آب است و سابقا اشاره نمودیم ایجاد مینماید.

اگرچه وضع زمین برای زراعت مناسب است ولی بطوریکه ذکرشد شرایط جوی ومخصوصا کمی باران در قسمت اعظم این ناحیه برای زراعت غیر مساعد و بدست آوردن محصول زیاد و خوب بدون آبیاری ممکن نیست و بهمین واسطه درازمنهٔ قدیمه بوسائل مصنوعی اراضی را آبیاری میکرده اند.

فعلا قرنها است که این سدّها از بین رفته وبجای آنها ترتیب دیگری برای آبیاری نداده‌اند ونتیجهٔ این غفلت طولی نکشیدکه آشکار شده سد های سابق از بین رفت و این ناحیهٔ حاصلخیز و پرمنفعت که دائماً سبز وخرم بود بصحرای لم یزرع مبدل گست ولی فرق این اراضی‌با اراضی صحرای کبیر افریقا وعربستان این است که اراضی این‌ناحیه از شن تشکیل نشده بلکه ازخاك رس و همیشه مستعد برای حاصلخیزی میباشد.

وضع جوّی

با اینکه جلگهٔ خوزستان جزو نواحی مجاور منطقهٔ حاره بشمار میرود و تقریبا با مصب رود خانهٔ نیل هم عرض میباشدمعهذا هوای آن‌بیشتر شباهت بهوای صحرائی دارد یعنی‌درتابستان فوق العاده گرم و در زمستان بی نهایت سرد است. درفصل گرما یعنی از ماه خرداد تا شهریور ابداً اثری از باران نیست و در این موقع هوای این ناحیه به منتهی درجهٔ گرما رسیده و باد های گرم صحرائی گاه‌گاه نیز میوزد. در زمستان هوا معتدل تر و شبها میزان الحراره تا زیر صفر تنزل میکند ولی بعد ازطلوع آفتاب حرارت بسرعت رو بازدیاد گذارده و در ظهر بمنتهی درجه میرسد. فصل باران فقط از ماه آذر تا اردیبهشت است و غالباً این باران ها برای زراعت کافی نیست مگر درکوه پایه ها که باران زمستانی برای زراعت مساعد بلکه کافی و ذوب برف

درالجزایر فرانسه ها ودر استرالی انگلیس ها بواسطهٔ حفر چاه های آرتزین بسیاری ازاراضی بایررا دایر وآبادی های زیاد نموده‌اند. مطابق تحقیقاتی که شده در صحرا های افریقا برحسب طبیعت زمین مخازن آب زیاد وجود دارد.

وضعیّت جغرافیائی ایران طوری است که باید طبعاً دارای آبهای تحت‌الارضی فراوان باشد واگر دراغلب نقاط مطالعات علمی بعمل آید واقدام بحفر چاه های آرتزین نمایند یك قسمت مهمّ از اراضی بایر را ممکن است آباد نمود و بفلاحت ایران رونقی بسزا داد (اخیراً در یزد در صدد چنین اقدام و تحصیل امتیازی بوده‌اند).

اصلاحات راجعه بآب یاری عدّه ای از رودهای فلات ایران بدون اینکه ازآنها استفاده شودیاداخل مرداب ودریاچه‌ها میگردد، یابزمین فرورفته‌واز بین میرود واگرهم برای زراعت ازبعضی رودخانه استفاده میشود بازقسمت مهمّی

در تابستان وبارانهای بهاری که در این نواحی زیاد است باعث طغیان رود خانه های خوزستان که در فوق بدانها اشاره شد میشود.

نباتات طبیعی و زراعت دیمی

آب وهوای جلگهٔ خوزستان وخصوصاً عدم‌کفایت باران بهیچوجه مساعد برای رستن‌گیاه های طبیعی و زراعت دیمی نیست و باستثنای اراضی اطراف مصب رود خانه که آبیاری میکنند و نواحی که ازبارانهای زمستانی مشروب میشود چمن زار های کم وسعت ودرختهای تك‌تك و نخلستانها فقط درنواحی‌کنار رودخانه و اطراف مردابها دیده میشودکه تمام نباتات طبیعی قسمت اعظم جلگهٔ خوزستان‌را تشکیل میدهد واراضی دیگری که بین رودخانه ها واقع گردیده عاری از درخت و منظرهٔ صحرای غمنا کی‌را دارد زیرا بطوریکه ذکرشد در عرض سال باران بقدری کم می باردکه برای برداشت محصول منظم وبدون آبیاری فقط اراضی کوه پایه است که بواسطهٔ بارانهای زمستان زراعت بدون آبیاری ممکن میباشد.

در حوالی شوشتر و دزفول غله و تریاك و نیل وپنبه عمل میآید.

در اراضی پست جلگه معمولا بعضی از ایلات در بستر انهار قدیمه زراعت مینمایند زیرا اراضی این قسمت بواسطهٔ پستی، رطوبت بارانهائی که نادراً میبارد نگاه داشته و باینواسطه ممکن است‌کاهی ازآن نقاط محصولی بدست آید ولی‌چون عموماً باران منظم نیست‌محصول این‌نواحی خوب نمیشود و درسنوات پرآبی در ماه اسفند و فروردین مزارع سبز جو و گندم کمتر دیده شده و بمحض شروع فصل‌گرمادشت وسیع تیره خشك بی آب و علفی درنظر جلوه‌گر میگردد.

قسمت دوّم ــ ساختمان های قدیم برای آبیاری

برای استفاده از آب رودخانهٔ کارون باید طرز مخصوصی بکار برد و بهمین مناسبت ترتیبی

ازآب آنها هدر رفته و بمصرف زراعت نمیرسد ، بنا بر این صرف نظر از قسمتیکه طرف استفاده است باز مقدار زیادی از منابع آب ایران باقی میماند که باید بترتیب صحیح اداره شده و بمصرف زراعت برسد .

اینموضوع مدّتها مورد مطالعه واقع گردیده و پیشنهادات متعدّده راجع بآن داده شده است . یکی از آنها راجع است به بستن سدّ رود خانهٔ جاجرود که قسمتی از آب آنرا به تهران آورده و برای الکتریك از قوّهٔ آن استفاده شود .

پیشنهاد دیگر راجع به بستن سدّ رود خانهٔ ارس است که موضوع ایندوقسمت در فصل راجعه بآبهای سرحدّی شرح داده شده است .

پیشنهاد سوّم که دراوضاع فلاحتی ایران مؤثرمیباشد عبارت است ازاتّصال آب کُر ند بزاینده رودکه اهمیّت زیاد دارد وزراعت اسپاهان را فوق العاده ترقی خواهد داد و دیگری که از همه مهمتر و آبیاری خوزستان را کاملاً تأمین مینماید

که در ازمنهٔ قدیمه برای آبیاری درخوزستان بکار میبرده اند با وسائلی که در درهٔ نیل اتخاذ نموده اند تفاوت کلی داشته .

در جنوب غربی ایران طغیان رودخانه که بر اثر ذوب برف کوهها و باران شروع میشود در ابتدای تابستان محسوس گردیده و تدریجاً تا ماه خرداد وتیر باتمام میرسد ولي در مصربعکس طغیان نیل نتیجهٔ بارانهای مناطق حاره و خط استواست . در ماه خرداد شروع شده ودر آذرکه درست اول زمستان ومساعد کشت و زرع است به منتهی درجه میرسد . طرز آبیاری مصریها که از زمان فراعنه تاکنون معمول میباشد این است : که اراضی مستقیماً ازفاضل آب رودخانه در موقع طغیان مشروب میشود بدین ترتیب که آب اراضي مزروع را فرا گرفته وتا چند هفته مستور میدارد و پس از تمان شدن طغیان و فرو نشستن آب که در اول زمستان است شروع به زراعت می نمایند .

این طرزآبیاری درجلگهٔ خوزستان یعنی درسواحل کارون ورودخانهای دیگر غیرممکنست زیرا که بلا فاصله بعد از اتمام فصل طغیان آب ، تابستان شروع شده و بهیچوجه مناسب برای زراعت نیست . بهمین جهت از قدیم برای آبیاری عموماً در کنار رود چاه آب یا شادوف بکار میانداختند و ممکن نبود که اراضی راکاملا در فصل طغیان مانند مصریها آب به بندند چه باندازهٔ لزوم میتوانستند آب دستی بکشند وحتی برای اینکه به اراضی دوردست آب برسانند بوسیلهٔهمان شادوف و چاه آب ، آب را وارد مجاری مخصوص کرده بقسمت های دوردست میبردند .

بعضی اوقات هم در امتداد رود خانه انهاری حفرمیکردند که هرقدر طول آنها زیادتربود بهمان‌نسبت باراضی میرسیدندکه مرتفع تر از سطح رودخانه بود دراینصورت بدون بکارانداختن شادوف یا چاه آب فقط بوسیلهٔ سد درجلوی آب ومجرای مخصوصی‌که در سد میساختند آب وارد این انهار میشد ومثل این بود که انهار مزبور مستقیماً با رودخانه مربوط باشد . برای اینکه بتوانند

استفاده از رودکارون و آبدیز در نواحی شوشتر و دزفول است که بوسیلهٔ بستن سد و پلها وترعه های متعدّد فرعی آب رود خانهٔ مزبور بصحرای وسیع خوزستان جاری میشود .

اگر ناحیهٔ بحر خزر و بعضی نواحی دیگر را که جزئی است و نسبت بخاك ایران چندان قابل اهمیّت نمیباشد استثنا کنیم میتوان گفت که بهبودی زراعت ایران در قدم اوّل مربوط بجمع آوری و بکار انداختن آبهای موجودی است که

آبرا باراضی مرتفع تر برسانند ناچار در بعضی ازمحل های رودخانه سد ومانعی ایجاد میکردندکه آبرا بالاتر ببرد و باینواسطه محتاج به بلندی یا پستی سطح آب نبوده در تمام مدت سال مقداری آب برای آبیاری بدست میآوردند ومیتوانستندکه دومرتبه محصول بردارند ، این طرزرا آبیاري دائمی مینامند و برعکس ترتیب متخذه در درهٔ نیل بوسیلهٔ حوض های مخصوص ومحتمل است که اگر سطح آب را با سطح سد میزان میکردند بسهولت می توانستند قسمتی از اراضي خوزستان را کاملا مشروب سازند .

ساختمانهای قدیم ــ آبیاری زمان ایلام ها

قدیمترین ساختمانی که برای سد بندی در جلگهٔ شوش شده در زمان ایلام ها یعنی دو هزار سال قبل از میلاد مسیح بوده و چندین لوح که در شوش بدست آمده مدلل میدارد که سلاطین ایلام سد های متعددی برای آبیاری اراضی ساخته اند . خرابه هاي شوش پایتخت قدیم ایلام فعلا در جنوب شهر دزفول واقع ومخصوصاً در پائین آبدیز وکرخه آثار خرابه‌های انهار قدیمه دیده‌میشود ولی بنا های آجري و سنگی ازبین رفته و محتمل است که در زمان ایلام ها نهر شاور که برای اراضی پست بین کارون و کرخه بکار برده میشد از کرخه منشعب گردیده و بعد بوسیلهٔ انهار جداگانه باراضی تقسیم میشده ، امروز اغلب این انهار خشك و پرشده و ممکن است آب کرخه تامرداب جاموس میرسیده . حالیه شاور از منبع تامصب بیش از ٤٠ کیلومترطول ندارد وعرضش از پنج الی هشت متر تجاوزنمیکند . مقدار آب آن بهیچ وجه متناسب بابستر عظیمی‌که بین تپه ها حفرشده نیست . درقسمت جنوبی شوش تاکنون آثاری ازسدبندي یاحفرنهر بدست نیامده است . درسنه ٦٤٥ قبل از میلاد مملکت ایلام وتمام آبادی های اطراف آنرا اشوربانی پال پادشاه‌آشور غارت ومنهدم نمود ، ساکنین این ناحیه را بطرف آشورکوچ داد . یك‌قرن‌ونیم بعد شهرشوش‌را داریوش کبیر مجدداً بنا نموده ونام شوش‌را بان نهاد واز آنتاریخ این‌شهر مقرّ زمستانی سلاطین هخامنشی گردید . مملکت قدیم ایلام بنام شوش یکی از ایالات ایران شد و مرکز آن نیز شوش بود . سلاطین ایران سدّها وانهار قدیمه را مجدداً تعمیر وحتی مجاری جدیدی برای آبیاری آن صفحه ساختند و آبادي درآن ناحیه دوباره شروع گردید :

نهر داریوش

این نهرداراي ٣٣ کیلومتر طول ومانند شاور درروی پشتهٔ مرتفعی واقع گردیده وبراي آبیاری جزیرهٔ شوشتر واقع بین آب شوشتر و آب جرجر (کرگر) بکار میرفته . امروز نیز باغات

امروزه بطور بسیار ناقص از آنها استفاده شده ومقدار زیادی از آنها بهدر میرود، زیرا اگر از نظر فنی ملاحظه شود درایران زمینهای بایری که ممکن است بمحض داشتن آب دائر شود زیاد میباشد، برای وصول باین مقصود باید درهر نقطه که ممکن باشد آبهای نزدیك کوه ها را ذخیره نموده و بعد بزمین های زراعتی تقسیم کرد ولی بدیهی است اقدام باین امرباید از روی اطلاعات صحیحهٔ فنی وپس از مطالعات دقیقه باشد. مثلاً پیشنهاد راجع برود کارون اساساً مهم اما چون این

واقعه درجنوب شوشتر را بوسیلهٔ این نهر مشروب میسازند. این نهر ازرودخانهٔ کارون در نزدیکی شوشتر منشعب شده و مجدداً واردکارون میشود اسم آن داروان است.

آبیاری زمان ساسانیان

سلاطین ساسانی خصوصاً شاپور اول که در قرن سوم بعد از میلاد مسیح سلطنت داشته کارهای مهم و عمده برای آبیاری شوش کرده اند وبرای اتمام این مقصود پل ها وسدها وآب انبارهای بزرگ وحتی قنوات ومجاری متعدد ایجاد نموده‌اند. ازمختصات پلهای زمان ساسانیان این است که پایه های پل در روی دیواری بناشده که تمام عرض رودخانه را قطع نموده وخود بمنزله سدّی است. ازنقطهٔ نظر فنی بنای این پل وسدّ فوق العاده جالب توجه میباشد. سدهای زیرپایه ها که اساساً برای استحکام پل و وصل نمودن پایه ها بهم بر آن ساخته شده بمنظور اصلی دیگری نیز که بالا آوردن سطح آب ووارد نمودن آن بانهار مجاور بوده کمك میکرده وباین ترتیب آب از فاصلهٔ زیادی وارد اراضی و برای زراعت مصرف میشده. این طرز معماری را ساسانیها درسه پل بکار برده اند. پل روی کارون نزدیك شوشتر، ابدیز نزدیك دزفول وکرخه در مجاورت پای پل. دردزفول چندپایه خراب‌شده وپایه‌های جدیدی بجای آنها ساخته اند. اولین کسیکه سواحل رودخانه هارا در این جلگه بهم وصل نموده و راه دومرکز اصلی مملکت (پازارگاد و بیستون) را بهم مربوط ساخت شاپوراول بود. آنچه محقق است پلهای سابق الذکر ازروی معماری رومیها ساخته شده و محتمل است که شاپور از معلومات فنی صاحبمنصبان رومی که در جنگ با والرین اسیر شده بودند استفاده نموده.

پلهای شوشتر و دزفول باسنك وآجر بنا شده دارای چشمه های متعددی میباشد که پایه های آنها برروی دیواره در قعر رود خانه قرار گرفته، یك قسمت از پل شوشتر دارای پنج چشمه ولی دیوارهٔ آن خراب گشته. درپای پل قسمت های پل وپایه های زیرآنها که در بستر رود بوده بکلی از بین رفته و فقط چند چشمه که در کنار ساحل رودخانه ساخته شده باقی است. چیزیکه در پل شوشتر قابل توجه است این است که این پل را بطور معوج و غیرمستقیم ساخته اند در صورتیکه دو پل دیگر در دزفول و پای پل بخط مستقیم بنا شده اند، احتمال دارد که علت اعوجاج پل شوشتر این باشد که مهندسین آن درنظر داشته اند که پایه های پل در کف رودخانه برروی طبقات تخته سنك قرار گیرد و بسطح آب نزدیك تر باشد و باینواسطه همیشه برای نصب پایه تعقیب خط مزبور را نموده و ازمستقیم بودن پل صرف نظر کرده‌اند. این پل دارای

رود خانه قابل کشتی رانی و استفادهٔ حمل ونقل که خود یکی از منابع ثروتی است ازآن میشود ، باید پل و سدّ کارون طوری ساخته شود که درضمن آبادی زراعت اراضی اطراف به کشتی رانی آن سکته وارد نشود و باین قسمت ازثروت آن ناحیه لطمه وارد نیاید .

بطور کلّی برای ذخیرهٔ آب بهتر آن است که حتّی المقدور در نواحی کوهستانی انجام گیرد تا آنکه ساختن محلّ ذخیره سهل‌تر و تبخیر آب که دراثر دوعامل بزرگ

چهل‌چشمه یا بیشتر بوده ولی پل دزفول ۳۲ چشمه داشته‌است . درشوشتر دیوارهٔ قعر رودخانه بمنزلهٔ پی پایه ها و خود پایه ها از سنك های بزرك سخت تراشیده شده بنا گردیده وقسمت فوقانی دارای دو دیوار موازی بقطر یك متر و سقف پل ها نیز از سنك خاراست .

در دزفول سد ها وپل عبارت از دو دیوارهٔ خارجی است که با سنك بنا گردیده و بوسیلهٔ کلافهای آهنی بهم وصل میشده ودر وسط این دودیوار فضائی که خالي مانده ساروج ریخته‌اند . همین طرز بنا دز پاي پل نیز دیده میشود و بدون شك سبك معماری رومیها است .

تمام پایه بشکل مثلث و دارای دهانه در مقابل جریان آب میباشد . قطر پایه‌ها پنج الي شش متر و چهل سانتیمتر و عرض آنها متناسب با عرض قسمت فوقانی یعني راهی است که از روی پل عبور مینماید . بالاي هر یك از پایه ها یك طاق ساخته شده که موازی با دماغه پائین پایه و عرض آن تقریباً مساوی با ارتفاع پایه است . مقصود از ان گویا این بوده که در مواقع طغیان راه بیشتری برای عبور آب باز و فشار زیادي بچشمه ها و پایه ها وارد نیاید .

در سیصد متری بالاتر از سدّ دهانه نهر اصلی یعنی نهر داریوش واقع است که در سنك تراشیده شده ، از این نهر هم هنوز آثاری از قبیل پل و سد و غیره باقی مانده ولی اساس بنا هاي مزبور منهدم گشته . در فاصلهٔ کمی بالای شهر در ساحل راست کارون مدخل یك نهر زمینی یا بعبارة آخری قناتی است که امروزه بکلی از بین رفته . در محلی که رودخانه کارون منشعب میشود آثار یك سدّ قدیمی که موسوم بسدّ بند قیر یا بند امیر بوده دیده میشود ، این سدّ درست در نه میلی آب جرجر (گرگر) و ازاینرو محقق است که آب جرجر (گرگر) ازشعبات کارون نبوده و سابقاً آب آن از رودخانه‌ای که بموازات کارون بوده جریان داشته . وبطوریکه ازآثار خرابه ها مشاهده میشود بین شوشتر و قصبه بُلیه یك نهر اتصالي در سنك تراشیده‌اند و ابتدای آن کارون و انتهای آن آب جرجر (گرگر) و شاید این نهر برای بر گردانیدن آب کارون بوده است .

عملیات قدیم برای آبیاری در اهواز

در سنوات ۱۹۰۴ و ۱۹۰۵ اینجانب در خود محل پاره ای مشخصات دیگر راجع بعملیاتیکه در اهواز شده است ملاحظه نمودم و مطالعات بعدی اینجانب راپورتهائی را که سابقاً مسیو گرات وُن رژن داده بود تکمیل نمود و ذیلا بدرج آنها مبادرت میشود .

در اهواز در امتداد ۸۰ کیلومتری پنج نقطه است که بواسطهٔ موانع طبیعی آب رود در نهایت سرعت جریان دارد و حتی در مواقع کمی آب در این نقاط آب دو متر ریزش پیدا میکند

حرارت و بادصورت میگیرد کمتر باشد و تقسیم آب نیز آسان بشود.

موضوعی که در ایران بیشتر رواج دارد مسئلهٔ آبیاری در نشیب میباشد. طبیعی است وقتی درموقع آبیاری یعنی درتابستان که آب رودخانه بزمینهای اطراف سوار میشود مسئلهٔ آوردن آب رود بواسطهٔ نشیب مورد دارد ولی وقتی زمینهای اطراف رود خانه دو یا سه ذرع یا بیشتر از بستر رود خانه بلندتر باشد نصب تلمبه لازم میشود.

در جائی که آب از تمام نقاط سریعتر جریان دارد خرابه های سد قدیم ملاحظه میشود که تکیه وپای آن برروی تخته سنگی است که ازساحل بداخل رود پیش‌آمده ، این تخته سنك داراي صد متر طولِ و عرض متوسط آن از ده الی سی ۳۰ متر و ارتفاعش ۸ الی ۱۰ متر است . دراین سنك پنج نقب زده‌اند و علاوه بر این نقب ها مجاری نسبةً بزرك و کوچك دیگری نیز در آن موجود وغالب این مجاری براي بردن آب ازدو رودخانه بوده چنانکه در فاصلهٔ کمی از این محل بستر نهرها که خشك شده هنوز هم مشاهده میشود ولی نهر اصلی که برای بردن آب ازرودخانه حفر شده از بالا دست اهواز تقریباً در صد متری سدّ واقع گشته ، در مدخل نهر بسترآن بکلی از گل و لای مسدود و ابداً آثاری از ساختمان آجری و سنگی در آن دیده نمیشود ، صد متر دور تر آ ثار خرابهٔ پل قدیمی است که در تنك ترین نقاط نهر و در جائی که از سنك مجرا را گذرانیده‌اند بنا شده از باقیماندهٔ پایه ها اینطور استنباط میشود که این پل دودهانه داشته هریك تقریباً بعرض ده متر و شاید محلی که این نهر برودخانه وصل میشده همین نقطه باشد ، ابتدای نهرازپنج الی‌هفتادمتر عرض‌دارد وازبین خرابه‌هاي شهرقدیم اهواز عبورمینماید . دردوکیلومتری جنوب پل قدیم پس از گذشتن از تخته سنك هائي که از خاك بیرون آمده‌اند نهر مزبور دارای صد تا صد و پنجاه متر عرض شده و بنظر میآیدکه مجدداً در دوازده کیلومتر پائین تر از اهواز بکارون میریزد . شاید این نهرآب برای برگرداندن آب کارون در موقع بستن سدّ بکار رفته و بعد ها مجرای آب بجهت آبیاری اراضی اطراف شهر گردیده ، بمرور ایام این نهر هم پرشده دیگر آب از آن عبور نمیکند معهذا هنوز بستر نهر از اراضی اطراف پست‌تر وبعد ازبارانهاي نادری که میبارد رطوبت را بیشتر نگاه میدارد وبهمین واسطه فعلا اهالی قدری گندم دربستر آن میکارند.

در ۱۲۰۰ متری جنوب پل قدیمی آثار سدّی در نهر دیده میشود که با سنگ ساخته اند ، این سد برای برگرداندن آب به نهر موازی دیگری بوده که فعلا خشك ولی آثار آن باقی است.

در ساحل راست کارون در مقابل اهواز آثار انهار متعددي هنوز مشاهده میشود که بطرف هویزه امتداد داشته . ازباقی‌ماندهٔ قطعات سد قدیم میتوان استنباط کرد که این سدّ بخط مستقیم ساخته نشده طول آن ۹۰۰ و عرض ٤ و ارتفاعش از بلند ترین تخته سنگهائی که سد روی آنها بناشده ازدومترونیم الی چهار متر تغییر میکند ، دراین‌سد آثار پل دیگری مانند سدّ شوشتر و دزفول و پای پل مشاهده نمیشود ، نظر باینکه این سدّرا بلافاصله از روی تخته سنگها شروع بساختن کرده وپایهٔ آنرا در روی سنگها جای داده‌اند درمقابل فشارآب مقاومت نکرده ازهم‌دررفته

برای مزید اطّلاع پیشنهاد مهمّی که سابقاً از طرف یکنفر مهندس هلندی راجع به تعمیر سدّ اهواز شده است ذیلاً نگاشته میشود.

اراضی مشرق و جنوب اهواز که سمت چپ رود کارون قرار گرفته فعلاً زراعتش مقدّم و برای اجرای این مقصود اقدامات ذیل لازم است:

۱ ـ سد های رود خانهٔ کارون را که خراب شده بنوعی باید بست که باندازهٔ چهار متر آب برروی هم سوار شود.

و جون بعدها کراراً تعمیراتی درآن نموده اند درست نمیتوان معلوم نمود که ابتدا طرزساختمان آن چگونه بوده. چیزیکه قابل ملاحظه است شکافی است بعرض سی متر که در این سدّ در ۲۵۰ متری ساحل راست پیدا شده، این شکاف را سابقاً خواسته اند مسدود نمایند زیرا آثار دو پایه ودهانه های پل که باسدّ قدیمی مرتبط شده اند مشاهده میشود ولی این پایه ها ودهانه ها درروی سدّ اصلی مانند شوشتر ساخته نشده اند، شاید این بنای جدید برای خالی کردن آب سدّ بجهت جاری ساختن آن در نهر دیگری بوده است.

قسمت سوّم ـ پیشنهادات راجع بتجدید بنای سدها

زوال و تخریب غالب این ساختمانها که برای آبیاری جلگهٔ خوزستان و مخصوصاً کار هائیکه ساسانیان کرده‌اند تقریباً از قرون وسطی یعنی از قرن سیزدهم و چهاردهم مسیحی شروع میشود. قسمتی نیز درزمان استیلای عرب رو بانهدام گذارد و دیگر کسی در صدد تعمیر واحیای این بناها بر نیامد و مرور زمان آنچه را که برپا بود از بین برد، سد ها شکسته شد و انهار از گل و لای مستور گردید و مملکت حاصلخیز و خرم خوزستان بوادی فقیری مبدل گشت. ساکنین فعلی این ناحیه قابل احیا و عودت دادن سعادت و حاصلخیزی آن نیستند، فقط دولت ایران اخیراً بخیال افتاد و برای تجدید بنای سدهای قدیم از معلومات مهندسین اروپائی استمداد نمودوبرای انجام این مقصود درسنهٔ ۱۹۰۳ مسیو گرات‌ون‌رژن مهندس هلندی بخدمت دولت ایران داخل گردید که مطالعاتی برای آبیاری اراضی جنوب غربی ایران بنماید. مسیوون رژن چندین مرتبه بخوزستان مسافرت نموده و معلوم کرد که مسئلهٔ تجدید بناهای قدیم برای آبیاری آن صفحه مصادف بااشکالی نخواهد شد. اراضی که برای آبیاری و زراعت باید تخصیص داده شوند فوق العاده خوب و حاصلخیز خواهد بود، فقط برای اجرای این نیت دولت، مسائل مالی را باید درنظرگرفت ودید که دولت ایران تا چه اندازه میتواند مصارف نماید.

آبیاری این اراضی رابرسه قسمت بایدمنقسم نمود: اوّلاً آبیاری دشت شوش واقعه بین کرخه وآبدیز. ثانیاً آبیاری جزیرهٔ شوشتر واقع بین آب شوشتر وآب جرجر (کرکر) دوشعبهٔ کارون. ثالثاً آبیاری دشت اهواز و بعلاوه میتوان از مدّ دریا درمصب کارون و شط‌العرب استفاده نمود.

تجدید ساختمانهای سدّ پای پل در دزفول و شوشتر و اهواز لازمست، تا آب کرخه و آبدیز و کارون را در آنها ریکه از دشت شوش و شوشتر و اهواز عبور مینماید جاری ساخت.

۲ ـ لازم است حوالی سد نهر هائی حفر شود که چون آب بالا میاید در آن مجاری داخل و باراضی تقسیم گردد.

۳ ـ آبشار ها و استخر های چندی لازم است که در اطراف سد ایجاد شود تا درموسم بهار و طغیان رود خانه ازآب پر شده و برای نهرهای فرعی ذخیره باشد بدین وسیله اراضی بسیار را میتوان آبیاری نمود.

٤ ـ اراضی که درآن نواحی قابل زراعت است بقطعات مختلفه باید تقسیم شود. مثلاً یك نهر و یك استخر هزار هکتار (۱) زمین را آبیاری تواند کرد پس باید اراضی را بمیزان آب تقسیم نمود که همه ساله قطعهٔ جدیدی بر زراعت سال قبل اضافه گردد.

مسیو گرات وُن رُژن مخصوصاً بدولت ایران توصیه و پیشنهاد نمود که از سدّ اهواز در بستر کارون شروع نماید و دولت باو اجازه دادکه مهندسین هلندی برای آبیاری اهواز اجیرکنند. درسنوات ۱۹۰٤ و ۱۹۰۵ مهندسین هلندی در تحت ریاست مسیو وُن رُژن مطالعاتی نموده و بعد از نقشه برداری و مساحی اراضی پیشنهادات اولیهٔ خود را بدولت تقدیم کرد.

اراضی که مناسب تر برای آبیاری و زراعت است و بعلاوه ازنقطهٔ نظرحمل و نقل نیز وضعیات آن بنظر مساعد میآید بین ساحل چپ شط کارون و درجنوب شرقی اهواز واقع گردیده.

وسعت زمینی که باید آبیاری شود تقریباً صد هزار جریب است و این اراضی را بآبشهای سه هزار جریبی باید تقسیم نمود و در هر سال لازمست دوآبش یعنی دو قطعه سه هزار جریبی برای زراعت حاضر شود. هر آبشی به بیست قسمت صد و پنجاه جریبی تقسیم میشود و هرصد و پنجاه جریب نیز به پنج مزرعهٔ سی جریبی منقسم میگردد.

برای اینکه ترتیب آبیاری بر اساس منظمی استوار گردد لازمست سد جدیدی در محل سد قدیم بین اهواز و بندر ناصری بسته شود. آثار سد قدیم موجود است. یك قسمت از سد جدید که پیشنهاد شده باید با سمنت و آهن ساخته شود و دارای دریچه هـای متحرکی خواهد بود که مقدار سطح آبرا بیك میزان نگاهدارد بعلاوه انهار قدیمه را پاك کنند و انهار جدیدی نیز برای آبیاری مزارع حفر نمایند.

برای ارتباط بین دو قسمت کارون که بوسیله سدّ از هم جدا میشوند یك راهی بجهت عبور و مرور کشتی لازمست ساخته شود. از تفاوت سطح آب وریزش آن میتوان برای بکار انداختن ماشین الکتریك استفاده نموده، روشنائی شهر را تامین و کارخانجات دیگری نیز تاسیس کرد ویك بنای مخصوصی برای کارخانهٔ الکتریك میتوان درساحل ساخت وهمین قسم بناهای متعددی برای مهندسین و اجزای اروپائی و غیره درساحل بنا خواهد شد.

---

(۱) - *Hectare*

فعلاً باید سد و بند های قدیم را که خراب شده بطول هزار متر تعمیر نمود و در تعمیر این سدّ ها باید ملاحظهٔ مجرائی بجهت خروج و دخول آب کرد تا در طرف نشیب کارون بتناسب موسم بتوان آب را کم یا زیاد نمود و نیز برای ورود و خروج کشتی‌ها دراین رود خانه وعبور ازسدها درب های مخصوصی بایدبناشود.

برای شخم اراضی وحمل ونقل محصول میتوان از قوّهٔ الکتریك که از آبشارها تولید میشود استفاده کرد، اگر باین ترتیب عمل شود در فصل تابستان در نشیب رود کارون و هم در سطح آب تفاوتی حاصل نشده و بحالت خود باقی و از این‌رو خللی در عبور سفاین راه نخواهد یافت.

اهواز برای صدور محصولات این اراضی بندر بسیارخوبی میباشد ولی‌لازم است

در محمره که بندر مهم ناحیهٔ خوزستان و در محل التقای کارون وشط العرب واقع شده انبار های مال‌التجاره و ایستگاه کشتی تأسیس میگردد. امور زراعتی را برطبق اصولی که در کالیفرنی (۱) اتخاذ شده باید تعقیب نمود زیرا در آنجا نیز بواسطهٔ کمی عمله و رعیت بیشتر از ماشین استفاده میشود. این مسئله یعنی کمی عمله و رعیت در خوزستان خیلی محسوس و بنا بر این در آنجا باید ماشینهای فلاحتی زیادی وارد نمود.

بهترین راهی که برای زراعت و برداشت محصول دراین صفحه بنظرمیاید ترتیب دُوْری ومتناوب آن است.

غله و پنبه دو محصولی هستند که بهتر از هر زراعت دیگر متناسب باترتیب تناوبی میباشند. زیرا موقع کاشت اوّلی درزمستان و دوّمی محتاج بحرارت شدید است.

دستورالعمل تناوب محصول بترتیب ذیل باید انجام گیرد:

سال اوّل: آذر و خرداد غله، خرداد و مرداد زرّت یامحصول دیگر، ابان و آذر راحت گذاشتن زمین بجهت زراعت بعد.

سال دوّم - پنبه دربهار وتابستان. پائیز راحتی زمین. بنابراین، این تناوب دردوسال بعمل میآید که در مدّت دو سال یك محصول غلّه و یك محصول پنبه و چند محصول از درجه دوّم خواهد داد بعلاوه ممکن است درکنارنهرها نخل‌های زیادی غرس نمایند وباین ترتیب با مخارج کمی نخلستانهای متعددی احداث شود. مقدار آبی که لازمست هشتاد مترمکعب در هرثانیه برای صد هزار جریب خواهد بود (حداقل مقدار آب کارون ششصد متر مکعب درثانیه است).

مخارج بنای سدّ و حفر انهار و سایر عملیاتی که برای زراعت صدهزار جریب لازم است به‌سی‌وپنج میلیون فرانك طلا تخمین میشود که بهرجریبی سیصدو پنجاه فرانك تعلق‌خواهدگرفت.

مبلغ پنجاه فرانك طلا نیز برای منافع و استهلاك سرمایه نسبت بهر جریب باید بمبلغ سابق اضافه شود.

---

(۱) - *Californie*

که کارخانجات لازمه برای بستن عدل پنبه و بوجاری کندم و همچنین وسائل حمل و نقل مال التّجاره به کشتی ها و انبار های تجارتی در کنار این بندر بسازند تا مانعی برای پیشرفت امور زراعت در کار نباشد.

فعلاً بواسطهٔ قلّت آب وفقدان اسباب آبیاری حاصل کمی که در این ناحیه بعمل میاید از باران و طبیعی است که هر وقت بارندگی کم باشد این جزئی حاصل نیز بدست نمیاید زیرا که محصول امروزهٔ این نواحی فقط بقدر رفع احتیاج اهالی و اگر اتّفاقاً حاصل کم باشد از حمل و نقل آن ممانعت بعمل میاید و بدین جهت اهالی درفشار هستند درصورتیکه اگر این اراضی را به‌ترتیب‌صحیح علمی‌زراعت نمایند این نواقص مرتفع و همه ساله اهالی قادر بصدور محصول زراعتی گردیده و ثروت آنها طبعاً زیاد میشود.

عایدات هرجریب درسال یکصدو پنجاه فرانك طلا تخمین شده است و اگر دولت نخواهد که خود متصدی این مخارج بشود ممکن است یك شرکتی بنام شرکت آبیاری مانند شرکت هائی که در امریکای شمالی تشکیل داده‌اند تأسیس نمود.

پیشنهاد جدید

چون تقریباً از تاریخ مطالعات سابق مهندسین هلندي بیست سال میگذرد و اکنون وضعیّات مالی و عایدات دولتی ایران مساعد وتفاوت کلی باسابق دارد لهذا موقع آنرسیده که مسئلهٔ زراعت و تمتع از یك دشت وسیعی بیشتر مورد توجه واقع گردد ومسئلهٔ آبیاری صفحهٔ خوزستان و تأسیس یك خط آهن که بحرخزر و خلیج فارس را بهم متّصل سازد توام شود.

قبل از شروع بکار های پر خرج لازمست که در مقدار کمی از اراضی خوزستان امتحانات فلاحتی راجع بمحصولات مختلفه بعمل آید. اراضی نزدیك مصبّ رودخانهٔ کارون برای این مسئله خوبست زیرا که درآن نقاط از مدّ آب برای آبیاری میتوان استفاده کرد ولی در سواحل بالا دست مطلب تغییر میکند و باید در آن نقاط ماشین هاي مخصوصی برای آب کشیدن بکار برد تا آب باراضی زراعتی سوار شود. شاید بعد از امتحانات اولیه بجای بستن سدّ ماشین های قوی متعددی برای اراضي اطراف شوشتر ودزفول درحوالی رودخانه نصب‌نمود واگر این امتحانات نتیجهٔ خوبی داد آنوقت شروع بعملی ساختن مسئلهٔ سدّ بزرك اهواز در شوشتر و پاي پل کرد. امید است که دولت ایران براي تجدید اتمام مطالعات سدّ بندی و آبیاری خوزستان مجدداً بمهندسین هلندی که در اوایل قرن بیستم باین امر شروع کرده‌اند وبیشتر اطلاعات دارند رجوع نماید.

آمستردام (هلند) ژانویهٔ ۱۹۳۱

کرتُهف : مهندس

مطابق تحقیقاتی که بعمل آمده دراهواز محصولات ذیل مانند بهترین قطعات حاصلخیز دنیا بعمل میآید :

۱ ـ گندم تخمی هفتاد یا هشتاد و اگر روی همرفته حدّ متوسّط آن در نظر گرفته شود تخمی چهل تخم بهره خواهد داد .

۲ ـ پنبه . ۳ ـ خرما . ٤ ـ برنج .

مطابق این حساب یعنی حدّ متوسّط حاصل یك قطعه زمین که هزار هکتار باشد درهرسال دوازده هزار تن خواهد بود وقیمت حاصله ازمحصول این مقدار اراضی تخمیناً یکصد هزار تومان به پول امروزهٔ ایران است .

راجع به پنبه چون فعلاً در خوزستان زراعت نمیشود مقدار محصول و قیمت تخمینی آنرا نمیتوان ذکر نمود ولی نظربابنکه این اراضی مانند اراضی عراق عرب وشبیه بسواحل رودنیل وآب وهوایش نیزشباهت تامی بآن صفحات دارد میتوان گفت بهترین پنبه دنیا دراینجا بعمل خواهد آمد ومحققاً زراعت پنبه دراین ناحیه متضمن منافع بسیار است .

در این صفحه درخت خرما چهار ساله باروَر میشود ولی در بصره و بوشهر درکمتر از هفت سال درخت خرما بار نمیدهد ، رسم است بدواً خوشه گل درخت خرما را میبرند که پرقوّت شده وبار زیاد دهد ، حاصل یکدرخت خرمای سه چهار ساله تخمیناً ۱۵ فرانك(۱) (۳٤ قران) خواهد بود ومصارف پرورش آن این است که فقط بطریق شایسته آبیاری شود ، درخت خرما را بفاصله پنج متر از یکدیگر می نشانند واگر فرض شود که درطول مجرای نهرها و دور استخرها دریك قطعه هزار هکتاری پانزده هزاردرخت خرما بنشانند وهریك درسال ۱۵ فرانك حاصل دهد ۲۲۵ هزارفرانك فقط ازاین یك حاصل بی زحمت وخرج بدست خواهد آمد .

مقدار محصول برنج را نیز نمیتوان درست ذکر نمود .

زراعت نیشکر البته در این اراضی بسیار خوب ولی هرگاه دولت مصمّم باین اقدام باشد لازم است که کارخانجات شکر سازی بدواً احداث نماید ، زیرا

(۱) قیمت فرانك درموقع تنظیم این پیشنهاد معادل دو قران و ده شاهی بوده است

بمجرد بریدن نیشکر شیره‌اش را باید کشید. تأسیس این کارخانه‌ها مصارف زیادی خواهد داشت و برای عمل آوردن نیشکر نیز از خارجه باید متخصصینی استخدام نمایند.

در اینکه اراضی این صفحات بسیار حاصلخیز است جای هیچ شبهه نیست مسیو دُپاریس که بریاست هیئت کمیسیون تحقیقات آثار عتیقه بایران آمد و خرابه‌های شوش را حفر کرد و در خوزستان نیز مسافرت نمود، در حاصلخیزی این اراضی عقیده مرا تأیید نموده است، چنانکه در مکتوب خود مورّخه مارس ۱۹۰٤ می نگارد: «چقدر مایه افسوس است، سرزمینی که باین پایه حاصلخیز است بایر گذارده اند البته باید برای تعمیر بندها و سدهای قدیمی مبلغی خرج شود ولی این نکته را باید در نظر گرفت که چون آب رودخانه در این اراضی جاری شود این بیابان وسیع از زراعت مستور خواهد گردید، در این اراضی همه قسم حاصل میتوان بعمل آورد مانند نیل، نیشکر، برنج، گندم، جو، پنبه، خرما و غیره. اهالی این سرزمین با اینکه در زراعت پیرو اصول قدیمه میباشند و بوضع جدید عمل نمیکنند معهذا سالی دو مرتبه از این اراضی حاصل برمیدارند».

اراضی که باید بدواً آباد شود اراضی بایرهٔ اطراف اهواز است که در ساحل رودخانه کارون واقع شده، این اراضی در ازمنهٔ قدیمه هم معروف بحاصلخیزی و مشهور است که هارون الرشید خراج زیادی از این نواحی میگرفته، بدین واسطه هر چه دردائر نمودن این اراضی مصرف شود و در زراعت آن کوشش نمایند فوائد بسیار از آن حاصل خواهد شد چه این ایالت بر حسب طبیعت زمین و آب وهوا حاصلخیز بوده، اینک که سالها لم یزرع وبایر مانده حکم اراضی بکر را دارد، تابش آفتاب بر این اراضی زیاد، آب وهوایش خوب، امراض مسریه ابداً وجود ندارد، حشرات موذیه مانند مار وعقرب وغیره نیز بندرت در این ناحیه دیده میشود و برای اینکه منافع بسیار از زراعت این اراضی حاصل شود جز آب هیچ چیز دربدو امر ضروری نیست وهرگاه آب در این صحرای وسیع جاری گردد زارعین فوائد بیشمار خواهند برد واگر ساکنین این ناحیه دارای علوم وفنون زراعت شوند فایدهٔ آنها دو مقابل بلکه بیشتر خواهد بود وثروت آنان در اندك زمانی دو برابر قرنهای سابق میشود.

عقیدهٔ من این است که بواسطهٔ خرابی سدّ اهواز و شکستن بند کارون زراعت

این نقطه نابود ومعدوم وسبب ازبین رفتن تجارت این ناحیه گردیده ، خلاصه در نتیجهٔ مطالعات وتحقیقاتی که نموده‌ام اقداماتی که لازم است بشود از اینقرارند .

باید اراضی این نواحی را از روی علم و فن زراعت ملاحظه کرده ، نقشه تعمیرات را کشیده و سپس بر آورد مصارف لازمه را نمود . اولیای دولت اهمیت این اقدام را دانسته وبدواً هیجده هزارتومان مصارف ابتدائی آنرا مقررداشته اند که فوراً مطالعات لازمه نموده درکارهای مقدماتی آن اقدام نمایند ، تصور میکنم که تا آخر سال ۱۹۰۵ نقشهٔ کلیه اقدامات را کشیده با بر آورد کلیه مخارج تقدیم دولت علیه نمایم وهرگاه دولت مخارج آنرامهیا نموده باشد ازابتدای سال۱۹۰۶ شروع به تعمیر سد خواهد شد و اصول آبادی اراضی بترتیب ذیل است :

سال۱۹۰۷ یکقطعه که عبارت ازهزارهکتار زمین باشد آباد ومزروع میگردد ، سال۱۹۰۸ فایده دولت کم‌خواهد بود زیرا فقط ازهزارهکتار زمین سابق‌حاصل برداشته و قطعه دیگری بهمان مقدار آباد میشود ، سال ۱۹۰۹ ازدوقطعه اراضی فوق حاصل برداشته قطعه سوّم را آباد و زراعت مینماید ، دراین سال فایده دولت ازاین دوقطعه اراضی یك کرور فرانك خواهد بود ، سال ۱۹۱۰ یکقطعه دیگر ازاراضی‌آباد وقابل زراعت شده دو کرور وسیصد هزار فرانك نفع دولت میشود ، سال ۱۹۱۱ چهار کرور یکصد و پنجاه هزار فرانك ، سال ۱۹۱۲ شش کرور فرانك ، سال۱۹۱۳ هفت کرورسیصد هزارفرانك ، سال۱۹۱٤ نه کروریکصدهزار فرانك ، سال ۱۹۱۵ ده کرور وچهارصد هزار فرانك .

رویهمرفته دردهسالهٔ اوّل فایدهٔ دولت ازاین محل چهل و یك کرور و دویست و پنجاه هزارفرانك خواهد گردید .

ازمیزان فوق معلوم میشود ، پس ازچهارسال که ماشین وادوات لازمه دیگر خریده شود و بکار افتد دولت منافع بسیار خواهد برد و همه ساله منافع مزبور روبتزاید خواهد رفت و تا سالهای متمادی بهمین منوال میتوان هرساله قطعه ای ازآن اراضی‌را آباد و بر دخل افزود ، فقط سال اوّل خرج و زحمت زیاد ودرسال دوّم و سوّم بنسبتی که دخل زیاد میشود زحمت کم و مصارف جزئی میگردد . این

اقدام را تا سالهای بسیار میتوان مداومت داد چه رود کارون در طرف مغرب جبال اهواز واقع ومیتوان اراضی شمال غربی وشرقی را نیز آباد نمود. مسلماً پس از جریان آب درآن اراضی وغرس اشجار خرما هوای این ناحیه نیز مرطوبی شده باران بیشتر از حالا میبارد. ایلات و چادرنشین های این صفحات بواسطه آبادی در یك نقطه اقامت خواهند کرد وبامور زراعت اشتغال میورزند. هم خودشان متمدّن و هم بر آبادی شهرهای این ناحیه خواهند افزود. ثروت وامنیّت ترقّی نموده و این قسمت از مملکت که قرن ها است از آبادی بی بهره و ویران مانده بهترین وآبادترین نقاط مملکت ایران را تشکیل خواهد داد. امیدوارم که این کار بزرگ که فوائدش نسلاً بعد نسل باقی و بر قرار خواهد بود انجام گیرد و مانع و عایقی از بابت مصارف آن پیش نیاید.

سپتامبر ۱۹۰۴ (د[۱] ـ ل ـ گرات رئیس مهندسین هلندی سدّ اهواز)

ترتیب استفاده ازآب سفید رود

شعبات مهمّ سفید رود عبارت است از: خُمام، کیاجوی، نورود، حشمت رود که هریك از این شعبات نیز بچندین نهر تقسیم میشود.

رعایا از حیث رنگ آب را دو قسمت مینمایند یکی تول آب یعنی گل آلود ودیگری روشن آب.

هریك از رود خانه های مزبور دارای سر میرآب، نایب میر آب، آب بند، سالارجوی وعمله میباشد، هرسال قبل ازبهار ملاّکین در ادارهٔ حکومتی گیلان کمیسیونی تشکیل داده وبا کثریت آراء یکنفر سر میرآب ازاهالی یاملاّکین ازبین خود انتخاب مینمایند مشروط براینکه بصیر وبا تجربه باشد و باواختیارات تامّه در خصوص تقسیم آب میدهند بعد سرمیرآب یکنفر نایب میرآب بمیل خود انتخاب و نایب میرآب هم بنظریّه خودش دو نفر آب بند و هر آب بندی شش تا ده نفر عمله که جمعاً ۱۲ تا ۲۰ نفر عمله باشد استخدام مینماید، نایب میر آب علاوه

(۱) - *D. L. Graatt*

برآب بند وعمله جهت هر دهی یك سالارجوی از اهل خود آن ده معین مینماید ولی حقوق سالار جوی را که از ده الی بیست تومان است رعایای خود آن محل میپردازند ، حقوق سایرین بعهده سر میرآب است .

ازهرقوطی برنج ده‌الی دوازده‌شاهی جهت حق میرآبی دریافت میدارند ، مامور وصول هم خود میرآب و یکنفر از اداره حکومتی است ، حقوق میرآب چهار صد تومان باضافه سیصد تومان خرج سفره و حقوق نایب میرآب صد تومان ، حقوق دونفر آب بند نفری پنجاه تومان وهرعمله سی و پنج الی هفتاد تومان ولی حقوق فوق جهت شش ماه کار از اوّل بهار تا آخر تابستان است .

شعبات نهر سفید رود از قبیل کیاجوی وحشمت رود و نورود را بشرح ذیل سدّ می بندند :

ابتدا کنارنهر سه پایه‌ای ازچوب ترتیب میدهند ، سه پایه‌عبارت ازسه چوب بلند قطوری است که طول هر یك از ده تا پانزده و قطر آن $\frac{1}{4}$ ذرع میباشد ، جنس این چوب مختلف واغلب ازچوب توسه است ، سراین چوب‌ها را باشاخه های موجنگلی بسته اطراف سه پایه‌را درقسمت فوقانی چوبهای افقی‌نصب نموده که آنرا باصطلاح پراخوب مینامند ، ته چوبهای سه پایه را تیز نموده و پس از آنکه در خارج این سه پایه را ترتیب دادند تمام عمله ها بطور ایل جار و با کمك یکدیگر سه پایه‌را بدوش گرفته وبداخل نهر میبرند ، در این موقع فقط عمله‌هائی که جهت این کار استخدام شده‌اند داخل نهر شده و با زحمت فوق العاده این سه پایه را بمحلّی که در نظر گرفته‌اند برده واگر قدری غفلت نمایند سه پایه وحتی بعضی از عمله ها را هم آب میبرد .

تمام این عملیّات و دستورات بعهدهٔ آب بند و این آب بندها فوق العاده ماهر و زبردست میباشند ، پس از زحمات زیاد سه پایه ها را بقدر یك چهارم ذرع در کف رود خانه فرو میکنند و در این موقع ابداً ایل جار نمیتوانند با این عمله ها کمك کنند فقط این‌عملیات مختص بآب بند وعمله های مخصوصی‌است که استخدام شده‌اند ، سپس چوبهای نسبةً کوچکی‌بطول‌یك‌متر که قبلاً ته‌آنهاراتیز نموده وحاضر

کرده‌اند بلافاصله جلوی این سه پایه‌ها بشکل مورّب که سرآن بسه‌پایه تکیه داده شده و ته آنرا بکف نهر فرو کرده اند قرار میدهند و باصطلاح رعایا این چوب هارا داراچین مینامند، پس ازنصب چوبهای مزبور فوراً سرشاخه درخت که قبلاً حاضر کرده اند بآب بند داده آنها را طوری جلوی چوب ها میریزند که نصف آن در کف رودخانه و نصف دیگر متکّی بچوب های داراچین و سه پایه باشد، گل و لای رودخانه روی این سرشاخه هارا گرفته و کاملاً محکم مینماید، باید آب بند کاملاً مواظب باشد وسرشاخه هارا طوری بریزد که باعث خرابی نشود مخصوصاً میرآب که دستور میدهد مواظب است که سّد سوراخ نشود، باین ترتیب پنجاه یاشصت بلکه هفتاد سه پایه بشرح فوق جنب یکدیگر میزنند، تمام پایه های این سه پایه‌ها باید در میان یکدیگر قرار گرفته باشد، در بعضی مواقع یك سه پایه جلو و یك سه پایه‌عقب قرارمیدهند ووسط آنرا خاك میریزند ولی این قبیل سه پایه‌هاخیلی گران تمام میشود. در بعضی سنوات بواسطه طغیان آب ممکن است سه‌پایه هاراآب کنده و عملجات نیز تلف شوند و در نتیجه مجبور میشوند سه‌پایه های جدیدی نصب نمایند، پس ازاینکه باین ترتیب سه پایه نصب شد آب داخل نهرهای فرعی‌شده ونایب میرآب آب‌را به نهرهای کوچك دیگرتقسیم وبدهات میرساند وسالارجوی هم وظیفه‌اش تقسیم آب بمزارع است. درسالهای کم آبی بین زارعین وسالار جوی و نایب میرآب وبلکه میرآب نزاع شده و حتّی قتل هم واقع میشودو در مواقع کم آبی‌اوّل اراضی نزدیك رودخانه‌را مشروب مینمایندو بهمین جهت این قبیل اراضی بسیار گران است.

یکی ازعللی که آبیاری امروزهٔ ایران را دوچار اشکال نموده وزارع این مملکت رابانواع واقسام مصائب وزحمات وادارساخته تاآنجاکه آبرابرای آبیاری مزارع خود باقیمت ان خریدار است، عدم توجه و بی‌مبالاتی ساکنین قدیمه ایران بوده که برای منافع آنی وفوائدجزئی بقطع اشجاروبریدن درختان جنگلهائیکه رودخانه‌ها درآنهاجریان‌داشته‌اندااقدام نموده‌اند، چه‌جنگلهای‌برومندی‌که‌سابقاً دراطراف‌رودها قرارداشته‌گذشته ازآنکه فی‌حدّذاته مانع تبخیراب وباعث اعتدال هوا میشده بهترین وسیله برای استحکام سواحل رودها بوده‌است ومانع ازآنکه‌جریان‌رودارا‌ضی‌بستر

را شسته ومجاری خود را عمیق و بالنتیجه دسترسی بآب را مشکل نماید، زیرا در اینصورت مانند اغلب رودخانه های امروزی ایران (بخصوص رودهای لرستان) که برای زراعت اراضی اطراف خود بی اندازه مورد احتیاج هستند در مجاری عمیق جریان پیدا کرده وایجاد سدّ وموانع دیگر را که متضمّن مخارج گزافی برای آبیاریست الزام مینماید.

بنا براین، برای جلوگیری از این اقدام که بعدها باعث مخارج دیگری نشود لازمست از قطع اشجار جنگلهای سواحل رودخانه ها جلوگیری کامل بعمل آید وازآنگذشته سا کنین سواحل رود خانه هائی که فاقد درختان سبز وخرم هستند وادار بغرس آنها بنمایند(*).

۲ ـ طرز شخم شخم عبارت است از برگرداندن زمین و حاضر نمودن آن بوسیله ادوات مختلفه برای زراعت. مقصود از این عمل که اساس زراعت محسوب میشود اوّلاً سست نمودن زمین وثانیاً برطرف کردن گیاه ها و ریشه های بی مصرفی است که مانع نموّ زراعت میشود و بالاخره از بین بردن حیوانات وحشرات موذیه است بوسیله حرارت و نور آفتاب.

زمین را در دوموقع ازسال شخم میزنند: شخم بهاره و شخم پائیزه. درشخم بهاره زمین‌را زراعت نمی کنند زیرا باید برای زراعت زمستان آباد شود و علف‌ها وحشرات آن از بین برود، بعد همان اراضی را که در بهار شخم زده اند مجدداً برگردانده زراعت میکنند.

طرز شخم و عمقی که برای زیرو رو کردن زمین لازم است از حیث طبیعت زمین و زراعتی که باید در ایران بشود متفاوت ولی متأسفانه در ایران این قاعده کلّی را فلاّح مورد توجّه قرارنداده وضع‌شخم اصولاً بر روی همان قواعدقدیمه و تغییر اساسی دران دیده نمیشود ویکی ازجهات عمده عدم ترقی وتوسعه‌فلاحت ایران همین موضوع است که باید کاملاً طرف توجّه واقع‌شود، البته نباید دارای این عقیده بود که اساس شخم فعلی‌را بدون مطالعه وتعمّق تبدیل به شخم با ماشین نمود زیرا بطوریکه دیده شده در این اواخر در پارهٔ نقاط بدون ملاحظه طبیعت زمین

(*) برای طرز استفاده‌ازآبیاری رودخانه‌ها درسایر نقاط ایران بقسمت طبیعی وسیاسی رجوع شود.

و رعایت اینکه چه نوع ماشینی لازم است اقدام باین امر نموده و نتیجه گرفته‌اند، درپارهٔ نقاط برای بعضی زراعت‌ها حتماً باید بیل استعمال نمود در یزد وکاشان غالباً زراعت با بیل ودست انسان بعمل میآید اما این قسم را در همه جا نمیتوان تعمیم داد زیرا خیلی پرزحمت و اگرچه محصول اراضی زیادتر است ولی چون شخم آن بابیل و قوّه انسانی میباشد نمیتوان زیاد استفاده نمود. پس بهترین راه انکه اساساً مسئله شخم وطرزحاضر کردر در ایران بطور کلّی مورد مطالعه قرارداد و پس از دقت کامل در نقاط زراعتهائی که مخصوص این ناحیه است درطرزشخم نواحی مختلفه اصلاح علمی بعمل آورد تااساس زراعت درست واصلاح شود همچنین اصلاحاتی ویجین یعنی برانداختن علفهای هرزه وموذی ازبین زراعت وطرز درو وجمع محصول و انبار کردن وکوبیدن آن بعمل بیاید.

۳ـ تعمیم اطلاعات علمی و فنی راجع بزراعت

در این قسمت مقصود آشنا نمودن فلاّح ایرانی است بعمومی زراعت و نوع آن یعنی باید قطعات مختلفه ایران ناحیه تقسیم وازروی مطالعات فنی وعلمی معلوم شود ناحیه چه قسم زراعت بعمل میآید وبچه ترتیب باید زراعت نمایند وتعیین نوع کودهای مفید برای زمین وهمچنین طرز شخم برای عمل آوردن محصولات که بچه ترتیب و با چه کیفیّات و احوالی باید انجام گیرد.

۴ـ بانکهای فلاحتی

مقصود از تأسیس بانکهای فلاحتی در سایر ممالک نگاهداری خرده مالکین و رعایا است که طبعاً در خرده مالك یعنی رعایا علاقه ملکی دارند اراضی آباد تر و زراعت بهتر درپاره نقاط ایران نقاط خرده مالك وجود دارد ولی کم کم ازبین میروند فروش زمین های خود رعیّت ساده وخوش نشین می‌شوند، علّت آنهم این بواسطه آفت زراعتی یا ناخوشی مواشی رعیّت ازاداره معاش خود عاجز ناچار زمین وملك خود را با ربح زیاد گرو گذاشته متدرّجاً اصل زمین او خارج میشود. برای جلوگیری از این اجحاف بانك های فلاحتی

مینمایند که با سرمایه شرکتی پول را با ربح کم و مدّت زیاد برعایا قرض داده تدریجاً از محصول مسترد دارد. پس از تجربیّات زیاد فعلاً در سایر ممالك بانکهای فلاحتي در دست رس رعایا یعنی درنقاطی است که مستقیماً با رعایا طرف معامله میتواند بود و درشهر ها یا نقاط مرکزی نیست.

در ایران تأسیس بانك اگر بوسیله شرکتهای خصوصی باشد همان معایب که ذکر شد وجود خواهد داشت زیرا بالاخره بانك یا همان اعضاء شرکت صاحب ملك و اراضی شده، حمایتی که باید از رعایا شود بعمل نخواهد آمد. پس بهترآنکه این مؤسسه بوسیله خود دولت در نقاط مختلفه مملکت در مرکز قری و قصبات دائر چه منافع حاصله از آن هم برای دولت بیشتر میباشد زیرا گر از یکطرف ربح پولی که بوسیله تأمین اراضی میدهد کم است ولی‌وقتی رعایا چنین مساعدتی را دیدند در آبادی اراضی کوشیده و طبعاً از این راه مالیات دولت بیشتر و جبران کمی ربح بعمل خواهد آمد و رعایا هم از دست رنج خود بهرهٔ کافی میبرند (اخیراً این منظور عملی شده و دولت بر حسب قانونی که از مجلس شورای ملی گذشت در صدد ایجاد بانك فلاحتی برآمده است).

۵ ـ حفظ الصحه وازدیاد نفوس رعایا اگر عدّهٔ شهر های ایران را استثناء نمائیم دو ثلث و بلکه بیشتر نفوس ایران را رعایای دهات و ایلات صحرا نشین تشکیل میدهند پس باید درحفظ این قسمت که جمعیّت واقعی مملکت است کوشید وحفظ الصّحهٔ آنها را هم مثل شهرنشین ها مورد توجّه قرار داده و رعایت نمود. رعیّت ایرانی بهر اندازه که ازشهرها دور و بهمان زندگانی ساده قدیم معتاد باشد بهمان نسبت ازاتلاف‌نفوس و گرفتاری بامراض گوناگون محفوظ است، بطورمحسوس دیده میشود که هر قدر باب مراودات رعایا با شهرها باز و آمد و رفت آنها زیاد گردد جمعیّت قری بواسطهٔ امراض مختلفه مخصوصاً امراض تناسلی رو بنقصان میگذارد، بدیهی است دوام این ترتیب باعث قلّت تدریجی نفوس مملکت و بدین واسطه قوای مادّی و کارگرهای حقیقی مملکت از بین میرود.

قسمت عمدهٔ فلاّحین ایرانی دوچارمرض مبرم مالاریا شده اند و اقداماتی که

برای جلوگیری آن میشود کافی نیست واوّلین چاره خشکاندن باتلاقها (مولدپشه‌های مالاریا) و احداث جنگلهای مصنوعی بجای آنها و اصلاح مجاری میاه است . در هر سال هزار ها اطفال رعایا ودهاقین که قوای فعّاله آتیهٔ ایران هستند دستخوش مرض آبله میشوند و هنوز در اغلب نقاط سا کنین دهات از کوبیدن آبله اطفال خود داری مینمایند ، باید آنها را بهر وسیله که ممکن است آشنا بمصالح زندگانی نمود وفوائد حفظ الصّحه را عملاً بآنها فهماند تا بدینطریق در وضعیّات حفظ الصّحه رعایا وازدیاد نفوس آنها اصلاحات حقیقی بعمل آید ونیزوضع نگاهداری حیوانات و حفظ الصّحهٔ آنها را که یکی ازاصول حتمیه است باید رعایت نموده ، بآنها نشان داد وتعلیم کرد ، تأسیس مدارس روستائی کمك مهمّی دراجرای این منظور مینماید . درسنوات اخیره بواسطهٔ امراض گاومیری میلیونها خسارت متوجه مملکت شده و از این حیث دهات و قصبات زیاد بایر و لم یزرع مانده و خلاصه اینکه اوضاع حفظ الصّحهٔ ایران بطورکلی خیلی وحشتناك ، مالاریا ، سل ، سیفلیس ، جوش چشم ، تیفوئید(۱) (محرقه) در تمام مملکت شیوع تام دارد .

ازسنهٔ ۱۲۹۱ شمسی تا ۱۳۰۱ مطابق راپورت مجمع حفظ الصّحه امراض ذیل در ایران بمدّتهای معیّنه ای که ذیلاً ذکر میشود شیوع داشته :

کلرا (۲) پنجسال ـ گریپ (۳) و آنفلوانزا (٤) دو سال ـ مالاریا چهارسال ـ طاعون هفت سال ـ طاعون ذات الرّیه یکسال ـ تب ارتجاعی سه‌سال ـ آبله چهارسال ـ حصبه شش سال ـ حصبهٔ مطبقه سه سال .

ازامراض فوق مالاریا وسیفلیس بیش ازهمه سرایت وسوء نتیجه داشته است اوّلی در اغلب بلوکات طوری نفرات زارع را متدرجاً معدوم کرده که بسیاری از قراء بالمرّه خالی ازسکنه شده وقریه ای که یکصد و پنجاه نفر سکنه داشته پس از تفتیشات معلوم شده که از مجموع اطفال آن قریه که کمتر از سه سال داشته اند بهمه جهة دویا سه نفر باقی مانده وهمچنین ازمردهائی که بیش ازچهل سال داشته اند فقط یکنفر در قید حیات بوده است ، مسن ترین اهل این قریه بسن چهل و پنج سالگی رسیده وخود متعجب بوده که چگونه این مرحله اززندگانی را دریافته .

(۱) - *Typhoïde* (۲) - *Choléra* (۳) - *Grippe* (٤) - *Influenza*

گاو های کاری و شیری و گوسفندها عموماً در دهات از مرض تا ول وسایر امراض مخصوص حیوانات دوچار تلفات زیاد میشوند وغالباً دیده شده که ۲۵ الی ۴۰ در صد این حیوانات تلف شده اند بدیهی است در مملکتی مثل ایران که حیات مادّی آن منوط بادامهٔ عملیّات فلاحتی میباشد ظهور اینگونه حوادث را نباید با نظر لاقیدی نگریست .

ترتیب ساختمان منازل اغلب زارعین ایرانی و بنای طویله واغل حیوانات آنها بی‌اندازه مورد تأسف است چه اغلب دهاقین این مملکت درقلاعی ساکن‌اند که بشکل چهارضلعی ودورا دور آنرا دیواری بلند وضخیم احاطه نموده ، درهرگوشه از آن برجي ساخته‌اند ، راه عبور و مرور منحصر بدر بزرگی است که دروسط یکی از چهارضلع قلعه دیده میشود ، درمحوّطه درونی قلعه ساختمانهای منازل دهاقین مشاهده میگردد که ازیکطرف متّکی بدیوار خارجي قلعه و از جانب دیگر بقسمت داخلی که دارای وسعت زیادیست مربوط میشود ، منازل مزبور شامل سه قسمت بدین ترتیب که در جلوی اطاقهای مسکونی آنها ایوانی قرار گرفته و در عقب اطاقها ساختمان دیگریست که جایگاه اغنام و احشام دهاقین میباشد ، این طویله ها راهی دیگر جز از جانب اطاقهای مسکونی زارعین بخارج ندارد بترتیبیکه حیوانات مزبور مجبورند هنگام عصر پس از آنکه از صحرا بازگشتند از ایوان گذشته واز اطاق هم عبور نموده بمنزل خود داخل گردند وصبح هم ازهمانراه خارج شده بچرا بروند ، وواضح است که با همان کثافات و غیره از اطاقهای مسکونی دهاقین عبور نموده آن نقاط را هم بنوبه خود کثیف مینمایند وبعلاوه مجبورند همیشه درهمان جایگاههای متعفّن خودکه ازبوی عفونت کسی را یارای عبور نیست بسر برده ودرنتیجه تولید امراض مختلفه و حیوانات موذیه از قبیل کك و کنه و غیره که نسل حیوان را به نیستی تهدید میکند مینماید .

بنابراین لازمست طرز ساختمان فعلی این قبیل قلاع‌را بکلّی برانداخت ومطابق اصول حفظ‌الصحّه منازل تازه‌ای برای دهاقین و همچنین طویله واغل‌هائی برای نگاهداری حیوانات آنها تهیّه نمود .

موقعیّت ایران بواسطهٔ مجاورت باهندوستان وعربستان طوری است که طاعون و وبا در طبقات جوّی وارضی آن ریشه دوانیده مثلاً ازسال ۱۲۵۹ شمسی باین طرف مطابق احصائیه حفظ الصّحه معلوم می‌شود که این مملکت کم وبیش همیشه باین دو مرض آلوده بوده و اطبّاء متخصّص وادویهٔ لازمه برای جلوگیری وحفظ اهالی وجود نداشته ، راست است که در شهر های عمدهٔ ایران معدودی از اطبّاء خارجه یا اطباء داخله یافت میشوند ولی در دهات و مراکز فلاحت که مالاریا همه روزه هزاران نفوس را طومار مینماید و در ایلات که سیفلیس با سرعت غریبی توسعه می یابد طبیب بندرت دیده میشود . اصلاح این وضعیّات از نظر حفظ افراد و از حیث ترقّی اقتصادی و تأمین قوّهٔ فعّاله مملکت در اوّلین درجهٔ اهمیّت بشمار میرود ، نظری باحصائیهٔ ذیل یك قسمت از مخاطراتی که ساکنین این مملکت را بطرز وحشتناکی تهدید میکند معیّن مینماید .

اسامی ایالات	عدّهٔ ساکنین	جوش چشم	گرانول(۱)	عدّهٔ کورها	ملاحظات
آذربایجان	۲٬۷۵۰٬۰۰۰	٪۱۵	۴۱۲٬۵۰۰	۱۲۳۷	
خراسان وسیستان	۱٬۲۵۰٬۰۰۰	٪۵۰	۶۲۵٬۰۰۰	۱۸۷۵	
فارس وبنادر	۱٬۵۰۰٬۰۰۰	٪۵۰	۷۵۰٬۰۰۰	۲۲۵۰	
کرمان و بلوچستان	۱٬۲۵۰٬۰۰۰	٪۵۰	۶۲۵٬۰۰۰	۱۸۷۵	
اسپاهان و بختیاری	۱٬۲۵۰٬۰۰۰	٪۱۵	۱۸۷٬۵۰۰	۵۶۲	
کرمانشاه‌وکردستان	۱٬۰۰۰٬۰۰۰	٪۵۰	۵۰۰٬۰۰۰	۱۵۰۰	
لرستان و خوزستان	۱٬۵۰۰٬۰۰۰	٪۵۰	۷۵۰٬۰۰۰	۲۲۵۰	
تهران وعراق	۱٬۰۰۰٬۰۰۰	٪۱۵	۱۵۰٬۰۰۰	۴۵۰	
گیلان ومازندران	۱٬۰۰۰٬۰۰۰	٪۱۵	۱۵۰٬۰۰۰	۴۵۰	
	۱۲٬۵۰۰٬۰۰۰	—	۴٬۱۵۰٬۰۰۰	۱۲٬۴۵۹	

(۱) - *Granule*

از اهالی این مملکت مبتلا به مرد چشم و تقریباً دویازده هزار و چهارصد و پنجاه و نه نفر ساکنهٔ ایران از چشم نابینا میباشند.

برای اینکه جلوگیری از این وضعیّت خطرناک شود اصلاحات ذیل بنظر مهمّ است.

الف ـ تفتیش صحّی دقیق و جامع و تهیّهٔ یك نقشهٔ فنّی و علمی برای اصلاحات صحّی داخلی.

ب ـ اقدامات برای تأسیس دواخانه ها که دوا و مخصوصاً کینه کینه را مجاناً برعایا بدهند.

ج ـ تأسیس سرویس منظّم قرنطین در سرحدّات.

د ـ ترقّی و ترویج تعلیمات طبّی.

ه ـ اصلاح وضع نگاهداری حیوانات (گاو، گوسفند، شتر، قاطر و اسب) از حیث چراگاه، آغل و طرز توالد و تناسل و اقدامات لازمه برای ازدیاد حیوانات مزبوره.

ـ اقدامات راجع اجاره داری املاك نسیم اراضی خالصه

خالصجات عبارت ازدهات یا مراتع واراضی است که از زمان سلطنت نادرشاه بدولت تعلّق یافته وبوسیلهٔ مأمورین دولتی اداره می شود. قسمتی از خالصجات سابقاً باشخاص متفرّقه منتقل وفروخته شده وامروز این قبیل قری باسم خالصجات انتقالی دردفاتر مالیه نام برده میشود. تااین اواخر وضعیّت این قبیل دهات غیرمعلوم ومالکین بواسطهٔ سنگینی منال دیوانی درصدد آبادی برنیامده بودند، اخیراً قانونی برای خرید اضافه مالیات این قری وضع شده که موجب تأمین و تشویق مالکین وبالنتیجه باعث آبادی آنها خواهد شد.

اساساً خالصجات دولت با اینکه از املاك مرغوبی است نسبت باملاك اربابی و خرده مالك خراب تر و عایداتش کمتر و همه ساله بطور کلّی بمیزان معیّنی باجاره واگذار شده و مستأجرین مقدار زیادی از عوائد دولت را بعنوان آفت یا خارج ازبین میبرند. اگردولت بخواهد این املاك واقعاً آبادکشته ومنافع زیادتری

ببرد بهتر این است که با رعایا مساعدت نموده املاك مزبوره را به نسبت دارائی واعتبار هررعیّت بین آنها تقسیم وبآنها فروخته قیمت را تدریجاً ازعایدات وصول و بدینوسیله رعایا را ذی نفع در ملك داری نموده هم قیمت را در ظرف چندسال وصول و هم درسنوات بعد مطابق همین عایدی امروزه از آنها مالیات اخذ نماید و تا وقتی هم که این ترتیب عملی نشده اقلاً از اجاره دادن یك ملك به یك نفر خود داری نموده و قوانینی برای اجاره دادن خالصجات بخود رعایا وضع نماید که تا اندازه ای از اجحاف مستأجرین کل جلوگیری بعمل آید و دلسوزی رعایا برای آبادی ملك و پرداخت مالیات دیوانی بیشتر گردد.

قرائی که باسم خالصهٔ دولت ثبت شده بیش از ۱۳۴۵ پارچه نمیباشد که از این عدّه ۱۷۵ پارچه درایالت تهران ووسعت آنها تقریباً هفده فرسخ مربّع است به تناسب این مقیاس وسعت کلّ اراضی خالصه رامیتوان به یکصد وده فرسخ مربّع تخمین نمود، این برآورد راجع به کلّیه خالصجات نیست بلکه فقط آن قسمتی از اراضی است که داخل حدود دهات میباشد مثلاً درخوزستان، بنادر جنوب، قم، محلاّت، استراباد، گیلان و سمنان دولت دارای اراضی وسیعی است که مربوط بخالصجات نمیباشد.

فهرست قراء خالصه در ولایات

اسم ولایت	تعداد خالصه	اسم ولایت	تعداد خالصه	اسم ولایت	تعداد خالصه	اسم ولایت	تعداد خالصه
استراباد	۱۰۲	آذربایجان	۳۶۰	بروجرد	۱۰	فارس	۴۰
اسپاهان	۳۵	کاشان	۵۲	قزوین	۹	کرمان	۱۵
کرمانشاهان	۷۸	خمسه	۱۲	خراسان	۷۰	مازندران	۹۶
نهاوند	۳	سیستان	۱۷۰	سمنان ودامغان	۷	شاهرود	۳
تهران	۱۷۵	یزد	۲	—	—	—	—

عایدات تقریبی کلّیّهٔ خالصجات دولت

در سال ۱۳۰۴	نقد ۶,۶۶۰,۴۲۷ قران	جنس ۶,۴۴۰,۰۰۰ قران
« « ۱۳۰۵	« ۵,۹۴۳,۶۵۸ «	« ۵,۳۰۰,۰۰۰ «

۷ ـ تمرکز دادن قسمتهای مختلفهٔ فلاحت برای دادن اطلاعات برعایا

یکی از نواقص عمده که در امرزراعت ایران وجود دارد مسئلهٔ عرضه محصول است ، فلاحین ایران در این قسمت هیچگونه اطلاعی ندارند و محصول دست رنج آنها بوسائل مختلفه ازدستشان خارج ونفعی اززحمت سالیانه خود نمیبرند ، برای اصلاح این امر دواقدام اساسی لازم است یکی بهبودی وسائل حمل و نقل وراه ها که در قسمت دیگر ذکر خواهد شد، دیگر پیدا کردن بازار فروش بجهة محصولات در مراکز مهمّه .

بایدکلّیّهٔ اطلاعات راجعه بانواع محصولات جمع آوری شده وهمه ساله بدهات و قراء این اطلاعات داده شود : از قبیل اینکه فروش انواع محصولات درکجا و بچه قسم انجام خواهدگرفت وهمچنین نرخ انواع اجناس و یاترتیب مبادله آنها چیست تا رعیّت مازاد محصول زراعتی خود را بسهولت بتواند بفروش رسانیده و از طرف دیگر برای تهیهٔ لوازم زندگانی و بدست آوردن موادّی که در دسترس او نیست در زحمت نباشد .

محصولات زراعتی

از نظر فلاحتی ایران دارای انواع زمین های زراعتی و آب و هوای مختلف و بنابر این دارای محصولات متنوع میباشد .

سواحل بحر خزر در شمال دارای آب و هوای معتدل و مرطوب و زمینی رسوبی و حاصلخیز است درصورتیکه سواحل خلیج فارس در جنوب دارای هوای گرم وخشك (جز درخوزستان) وبین این دوناحیه دور ازهم فلات وسیعی وجود دارد که از سلسله کوه هائی که دامنهٔ آنها رطوبت را متوقف میسازد محصور گشته و دره و جلگه های بین آنها در مقابل آفتاب سوزان واقع شده و در این نقاط آسمان اغلب صاف وگرما و خشکی حکمفرماست و باین جهت زراعتی وجود ندارد مگر در نقاطی که اهالی توانسته اند زمین را توسط وسائل مختلفه از قبیل استفاده از

رود خانه و یا قنوات و چشمه سار ها آبیاری نمایند .

بطور کلّی فلات ایران دارای هوای خشک و زمینی بایر میباشد و فلاحت آن بسته بعملیّات زراعتی است که اهالی انجام میدهند (ممکن است بریدن و ازبین رفتن جنگلهای ایران بمرور ایام بوضعیت کنونی کمك کرده باشد) حال بخوبی معلوم میشود که علّت محدود بودن مناطق زراعتی کم بودن آب است معذلك باوجود اینکه زراعت فلات مرکزی مربوط بوجود آبیاری میباشد ولی از زراعت دیم هم در بعضی نقاط نتایج رضایت بخش حاصل میشود .

آبیاری نه فقط برای نباتات علفی لازم است بلکه برای اشجاری که در کنار جویبار ها و استحکام حواشی آنها غرس شده نافع میباشد .

درخت مو به نظر میآید که از این ترتیب مستثنی باشد زیرا اغلب بر فراز تپّه ها یا در دامنهٔ کوه ها و در مجاورت آب غرس میشود .

نباتاتی که معمولا درنواحی مختلفهٔ ایران کاشته میشود ویابطور طبیعی میروید عبارت است از :

۱ ـ غلاّت : (گندم ، جو ، برنج و زرّت) .

۲ ـ بقولات : (نخود ، ماش ، عدس ، لوبیا وغیره) .

۳ ـ محصولات مختلفه از قبیل : سبزیجات ، سیب زمینی ، هندوانه ، خربزه ، چغندر وغیره .

٤ ـ درختهای : (مو ، زیتون ، مرکّبات ، خرما و خشکبار) .

٥ ـ نباتات صنعتی : (توتون ، پنبه ، کتان ، خشخاش ، نیشکر ، تود وچای) .

٦ ـ نباتات علوفه : (اسپرس ، یونجه ، شبدر وغیره) .

۷ ـ نباتات معطّر (گل سرخ و غیره) .

۸ ـ نباتات مختلفه طبّی و دهنی .

۹ ـ نباتاتی که بطور طبیعی عمل میایند .

اغلب زراعتها در مزارعی میشود که نزدیك دهات واقع ولی بعضی از آنها مانند اشجار میوه یا سبزیجات در باغات مخصوص عمل میآید . آنچه در فوق ذکر

شد برحسب آب وهوا وناحیه واثر اوضاع اقتصادی ازسالی بسال دیگر تفاوت کلّی میکند مثلاً بخوبی میتوان معلوم کرد که بعضی از زراعتها از قبیل درخت تود و زراعت پنبه، کتان و توتون کمتر از قدیم قابل اهمیّت میباشد درصورتیکه زراعت خشخاش در ده سال اخیر برای گرفتن تریاك توسعه زیادی یافته است.

گندم ـ اقسام مختلفه آن که بطور کلّی زراعت میشود عبارت است از گندم: ساتیوم(۱) تریتیکوم(۲) پوالوس(۳) یا گلابرس(٤) و موتی کوس(٥) و اریس تس(٦).

غالباً در ایران گندم را بطور مخلوط می کارند: گندم خوشه سفید، گندم قرمز، سیاه، سخت یانرم بدون هیچ رعایتی نه از نظر مقاومت باحشرات و نه از حیث نتیجه وحاصل آن نسبت بمنطقه ای که کاشته میشود، بطور کلّی گندم را در پائیز میکارند و کود نمیدهند در جلگه ها آبیاری میکنند ودرتپه ها ودامنه‌هائی که در پای کوه ها واقع شده بطور دیم زراعت میشود ولی حاصل آن معمولاً کمتر است، درسالهائیکه باران کمتر می‌بارد گندم دیم خوب عمل نمیآید ودربهار نیز باسم گندم بهاره زراعت میکنند.

اگر خشك سالی و آفت نباشد برداشت حاصل گندم بطور متوسّط در هر جریب از چهل و پنج الی پنجاه من و تقریباً تخمی هفت الی هشت تخم میدهد. بعضی نواحی ایران از این قاعده مستثنی است مانند اراضی سیستان وخوزستان که در این نواحی هر تخمی هفتاد الی هشتاد تخم بهره میدهد.

(۱) - *Sativum* (۲) - *Triticum* (۳) - *Poilus* (٤) - *Glabres*
(٥) - *Mutiqus* (٦) - *Aristes*

گندمهای امتحانی

طبقه بندی گندمهای امتحانی که درمدرسه عالی فلاحت درسال ۱۳۰۸ کاشته ودرسال ۱۳۰۹ برداشته شده ازنقطه نظر کمی و زیادی محصول بقرار ذیل است

نمره ترتیب	اسم	وزن حقیقی دریك جریب (دهزار ذرع)	
		گرم	کیلو گرم
۱	کوسه	۴۰۰	۳۵۷۲
۲	گازرسنك	۵۰۰	۳۵۳۰
۳	خمین کمره	۶۰۰	۳۲۳۶
٤	گندم خوار	—	۳۱۵۱
۵	خرقانی	—	۲۷۲۳
٦	قره قلچك	۴۰۰	۲۵۲۵
۷	Arnaoutka	۴۰۰	۲۵۲٤
۸	سرخسی	۳۰۰	۲۵۱۵
۹	آمریکائی	۷۰۰	۲۵۰٤
۱۰	هشتجرد	۲۰۰	۲٤٤۵
۱۱	طهماسب آباد	۵۰۰	۲٤۳۷
۱۲	Rieti	۳۰۰	۲٤۳۳
۱۳	Redit	۵۰۰	۲٤۳۲
۱٤	Blé hybride Vilmorin	۲۰۰	۲٤۲۲
۱۵	Blé hybride de bon fermier	۵۰۰	۲٤۱۱
۱٦	Kharkoff	—	۲٤۰۰
۱۷	ساری بوغدای تبریز	٦۰۰	۲۲۹٦
۱۸	سفیدك عراق	۷۰۰	۲۰۵۷
۱۹	Gentilrosse	۱۰۰	۲۰۳٤
۲۰	زرندی	٦۰۰	۱۹۵۰
۲۱	بی‌اسم	۵۰۰	۱۸۲۹
۲۲	حنائی	—	۱۵۷٦

نمره ترتیب	اسم	وزن حقیقی دریك جریب (دهمزار ذرع)	
		گرم	کیلوگرم
۲۳	فراهانی	۵۰۰	۱۰۷۵
۲٤	Touzelle rouge de Provence	۵۰۰	۱۰۲۷
۲۵	بردسیری	۲۰۰	۱٤۹۹
۲٦	Hard federation	۷۰۰	۱۲۸۵
۲۷	Kanred	٦۰۰	۱۳۷۲
۲۸	گندم سیاه	٦۰۰	۱۳۷۱
۲۹	Clarendon	۵۰۰	۱۳۵٤
۳۰	Nagpur 8. A.	۵۰۰	۱۲۸۵
۳۱	Wintorka	—	۱۲۸۱
۳۲	Blé du Manitoba	۲۰۰	۱۲۲۲
۳۳	Come back	٤۰۰	۱۲۰٦
۳٤	Florence	۸۰۰	۱۰٦٦
۳۵	Japhet	۲۰۰	۱۰۲۲
۳٦	hybride Bordier	۵۰۰	۱۰۱۵
۳۷	Alborubrum	۹۰۰	۱۰۱۲
۳۸	Vulgare albidum	۱۰۰	۹۸۰
۳۹	Nagpur 122.	۵۰۰	۹۷٦
٤۰	Pundjab 11	۱۰۰	۹۷٦
٤۱	Pundjab 8. A.	۱۰۰	۹۷۵
٤۲	Hybride des alliés	۵۰۰	۹۷۲
٤۳	Pundjab 17.	٤۰۰	۹٦۷
٤٤	Leucospermum	٤۰۰	۹۵٦
٤۵	Nyngan 3.	۷۰۰	۹۵۲
٤٦	Chiddam de mars	٦۰۰	۹۲۲
٤۷	Pundjab cross.	۵۰۰	۸۷٦

آفات گندم ـ عبارت است از : زنگ ، سن و ملخ که گندم را بکلی نابود میسازد .

مقدار محصول گندم کلیّه حاصلی که از زراعت گندم بدست آمده از ۱۳۰٤ شمسی الی ۱۳۰۵ ۳،۷۶۶،۰۰۰ خروار بوده است ، در تمام ولایات و ایالات کاشته میشود و بیست و پنج تاسی درصد کشت سالیانه را تشکیل میدهد ، ولایاتی که دارای زراعت کلی گندم میباشند عبارتند از :

خراسان و سیستان	۵۰۰ الی ۷۰۰	هزار خروار درسال .
آذربایجان	« « « « «	« .
فارس	۳۰۰	هزار خروار در سال .
کرمان	۳۵۰	هزار خروار در سال .
کرمانشاهان	۲۵۰	« « « « .
کردستان	۲۰۰	« « « « .
خمسه	۲۰۰	« « « « .
تهران	۱۹۰	« « « « .
عراق	۱۸۵	« « « « .
اسپاهان	۱۵۰	« « « « .
قزوین	۱۰۰	« « « « .

جو هوردا٘م ولگار(۱) اقسام مختلفه آن: دیس تی کوم(۲) و فتراس تیکوم(۳) و هك زاس تی کوم(٤) . جو معمولاً زودتر از گندم بدست میآید و ترتیب کشت آن تقریباً مثل گندم است ، این محصول برای مصرف چهارپایان و در بعضی نقاط اهالی نیز مصرف مینمایند .

کلیّهٔ محصول جو در ایران در سنه ۱۳۰۵ شمسی ۱،۹۵۹،۰۰۰ خروار بوده است .

رقم فوق محصول تمام جوئی که کاشته میشود نیست زیرا مقداری از آنرا در بهار نرسیده باسم (قصیل) درو نموده بحیوانات میدهند و زراعت آن بطور متوسط درهر جریبی پنجاه تا شصت من و ناخوشی و آفات آن مثل گندم است .

(۱) - *Hordeum vulgare* (۲) - *Distichum* (۳) - *Fetras tichum*
(٤) - *Hexastichum*

برنج (اُریزاساتیوا) (۱) اقسام مختلفه ای دارد که بتفاوت محل و مکان زراعت اسامی مخصوصی بآنها داده اند ومعروفترین آنها درگیلان عبارت است از : برنج صدری یا مولائی ، عنبر بو ، رسمی ، ریحانی ، ا کوله ، بی نام ، چمپا و اعلا.

در مازندران : رزك ، رزك شاهك ، کل پاشاهك ، گرده و صدری که بر دو قسم است صدری سرخ ، صدری سفید زراعت میشود .

در بعضی ولایات دیگر مانند آذربایجان (حوالی دریاچهٔ ارومیّه و مشکین) . واسپاهان (لنجان) ، خوزستان (فلاحیّه) ، فارس ، کرمان ، بلوچستان ، استراباد و قسمت غربی کرمانشاهان (ذهاب) کشت و زرع آن رونقی دارد .

کلّیّهٔ محصول برنج در سال ۱۳۰۵ ۹۰۰,۰۰۰ خروار که هشتصد هزار خروار آن متعلق بایالات شمالی بوده است .

زمینی که زراعت برنج درآن میشود برچند قسم میباشد : رس شنی ، شن رسی ، ولی مرغوب ترین زمین ها همان رس شنی ومخصوصاً اراضی است که درکنار رود خانه واقع شده چه از رسوب آن در موقع بهار استفاده مینمایند .

اراضی چسبنده وزرد رنگ را درگیلان چغال می نامند . زراعت برنج در این اراضی بد ویك قسم ناخوشی موسوم بهماشه دربرنج تولید مینماید که آنراسوراخ سوراخ میکند .

ترتیب کشت آن این است که ابتدا برنج را در یك قطعه زمین کاشته بعد در جای دیگر نشا میکنند ، در هر جریب ده هزار ذرعی ۵۵ من خزانه مینمایند ، فصل خزانه کردن منوط به سرما وگرما است (از ۲۵ اسفند الی ۱۵ فروردین) ابتدا شلتوك را در گونی یا زنبیل ریخته مدّت سه روز در آب خیس مینمایند و و بعد میکارند . محل خزانه که باصطلاح رعایای گیلان طوم بیجار میگویند ابتدا بابیل برگردانیده و بعد کاملاً آن را لگد مال میکنند که کلوخه های گل ازهم باز شود و بعد به کرد های دو ذرعی قسمت نموده برای هر کردی مجرای کوچکی

(۱) - *Oriza Sativa*

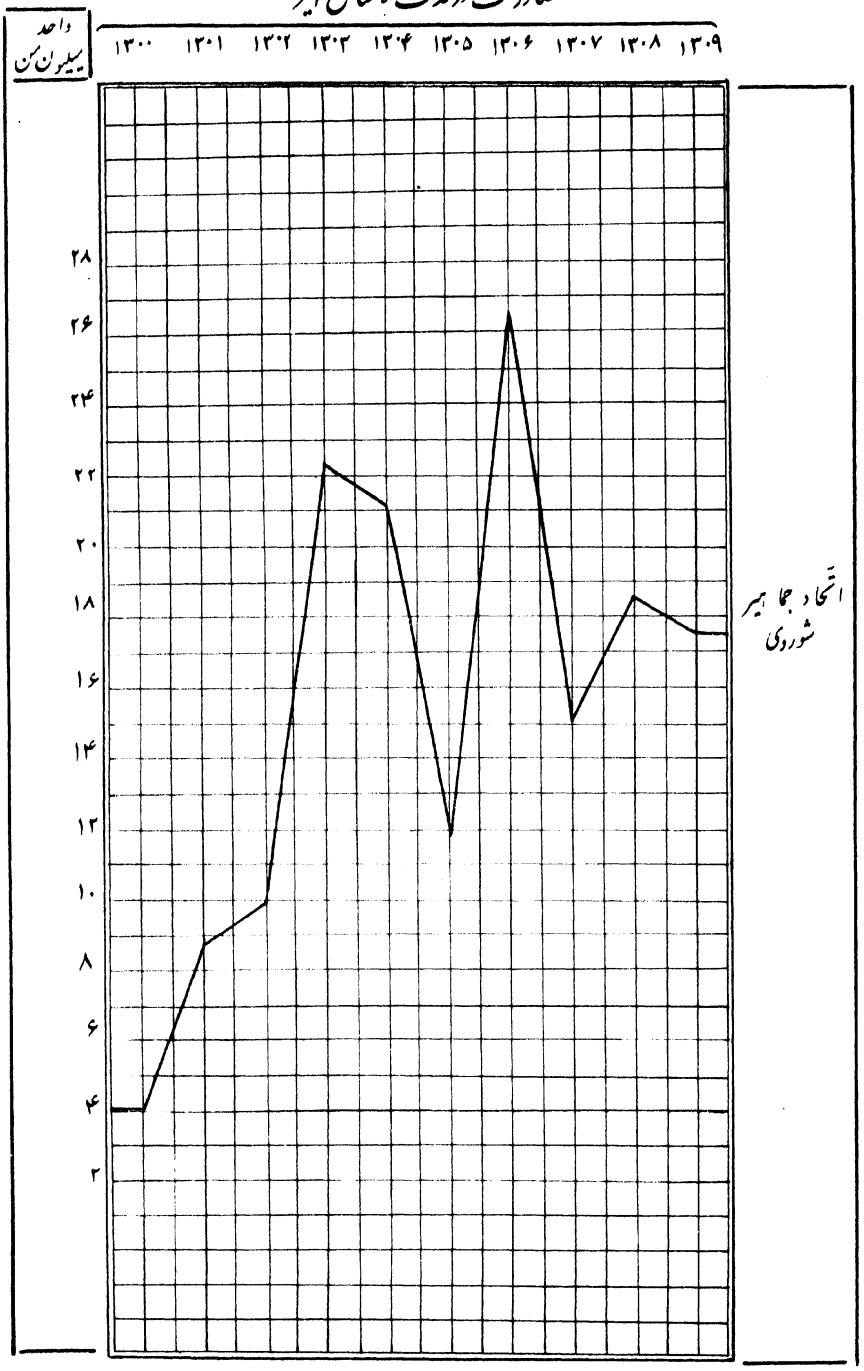
جهة خروج و دخول آب در دو طرف آن قرار میدهند ولی طوری باید باشد که آب درسطح این کردها بطور مساوی قرارگیرد ، سپس شلتوك های جوانه زده را درسطح زمین پراکنده نموده بطوریکه کاملاً سطح کرد ها مستور شود ، دراین موقع درداخل کردها باید چهار تا پنج سانتیمتر آب راکد باشد ، بعد ازخارج شدن آب ازکلش ، برنج را سوزانیده خاکستر آنرا روی این تخم ها میپاشند ، سپس هرروز صبح و عصر باید آب در کرد ها جریان داشته باشد و پس از سی الی چهل روز که‌بلندی ساقه ها به‌هفت سانتیمتر رسید بزمین مزرعه انتقال میدهند و نشامیکنند و بعد از پانزده روز برای برانداختن علفهای هرزه باید مزرعه را ویجین کرد . آفت بزرگ دراین موقع خشکی وبیش ازهرموقع این زراعت آب لازم دارد ، هشتاد وپنج روز بعد ازنشا اقسام زود رس شروع به‌سنبل دادن میکند و پس از نود روز سنبل‌ها زرد شده وتقریباً ده روزبعد درو شروع میشود ، مقدارمحصول یك‌جریب مختلف ودرهرسال بطور متوسّط اراضی لاهیجان ۶۰ تا ۷۵ قوطی برنج میدهد .

در صورتیکه محصول یك جریب زمین ده‌هزار ذرعی شصت قوطی و هرقوطی از قرار دو تومان برآورد شود محصول یك جریب ۱,۲۰۰ قران خواهد شد و شصت و دو تومان مخارج آن است .

صادرات برنج بحسب وزن وقیمت درچند سال اخیرمطابق جداول ذیل‌است :

برنج

صادرات در مدت ۱۰ سال اخیر



صادرات برنج بحسب وزن

اسامی ممالک	۱۲۸۲	۱۲۸۳	۱۲۸۴	۱۲۸۵	۱۲۸۶	۱۲۸۷	۱۲۸۸	۱۲۸۹	۱۲۹۰	۱۲۹۱	۱۲۹۲	۱۲۹۳	۱۲۹۴	۱۲۹۵
	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار
افغانستان	٥		—	١	--	—	—	—	٣	—	—	٣٣	٤	٤
آلمان	—		—	٦	٢	—	—	—	٦٧٣	—	—	—	—	—
انگلستان	٢١		٧٨	١٢	١٤	—	١٣	٢٣٢	٢٧	١٣١٠	٢٩	١٤	٩	—
هندوستان	—		٤٢	٤٧	١٢	—	—	٢	—	٣	٥	—	—	—
هلند	١٠		٨	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
فرانسه	—		—	—	--	١	—	—	—	—	—	—	—	—
روسیه	١٧٠٦٦٧		٢٠٠٠٤٥	١٧٩٤٨٩	١٦٦٢٥٢	٢٠٢١٠٩	١٨٢٦٨٣	٢٣٢٣٦٨	٢٣٨٤٩٨	٢٤٨٢٨٠	٢١٢٤٤٩	٣١٣٤٤١	٣١٨٤٦٨	٣٠٦٥٠٧
ترکیه	٥٧١		٢١١	١٤٢٣	١٨٠٩	٢٢٩٩	٥٨٠	٥٧٦	٣٠١	٥٠٢	٣٨٥	٢٤٨	١٤١	٩٧
عمان	—		—	—	—	١٢	٦٤١	١	١٠٣٥	١١٤٩	٨٧٥	٦٥٤	٤٠٥	٣٣٤
مسقط	—		—	—	—	—	—	—	—	٢	—	—	—	—
سایر ممالک	—		—	٢	٢	—	٢	—	—	—	—	—	—	١
جمع	١٧١٢٧٤		٢٠٠٣٨٤	١٨٠٩٨٠	١٦٨٠٩١	٢٠٤٤٢١	١٨٣٩١٩	٢٣٣١٧٩	٢٤٠٥٣٧	٢٥١٢٩٦	٢١٣٧٥٣	٣١٤٤٩٠	٣١٩٠٢٧	٣٠٦٩٤٣
هزار قران	٢١٦٨٦	١٣٥٢٧	٣٠٩٣١	٢٥٥١٨	٢٤٠٠٠	٢٨٧٥٤	٢٤٣١٥	٢٩٢١٠	٣٤٧٧٣	٤٢٣٠٩	٤٢١٩٨	٥٧١٤٥	٦١٧٩٨	٦٣٠١٧

صادرات برنج بحسب وزن (بقیه)

اسامی ممالک	۱۲۹۶	۱۲۹۷	۱۲۹۸	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار
افغانستان	—	—	—	—	—	۱	—	—	۱	—	۲۱	—	۱	۱,۳۶
انگلستان	۱	—	—	—	۱۴۳	۱	—	—	—	—	—	—	۱۰	—
هندوستان	۱	—	—	—	—	—	۳۵	—	—	—	۲۸۸۹۶	—	—	۱۱,۹۳
روسیه	۷۲۷۴۲	۱۶۴۹	۸۵۰۳۱	۶۵	۴۱۶۶۷	۸۸۱۸۰	۹۸۹۹۲	۲۲۵۴۶۴	۲۱۱۵۹۸	۱۱۷۳۴۷	۱۷	۱۵۰۲۵۶	۱۸۶۵۳۴	۱۵,۳۸۵,۱۲
ترکیه	۲۳	۱	۱۳۸۵	—	۴	۱۴	۱۴	۹	۳۴	۴۸	—	۳۷	۴۰	۶۷,۴۵
عمان	۶۹	۱۳۸	۵۱۰	۲۹۱	۳۰	۶۰	۳۲	۲۲	۱۳	۵	—	۱	—	٪۴۰
عراق	—	—	—	۷۴۹	۱۴۹	۲۷۱	۵۱۰	۱۸۹	۱۴۶	۱۰۱	۴	۱۴۹	۱۵۸	۱۳۰,۷۶
چین	—	—	—	—	۱	—	—	—	—	—	—	—	—	—
لهستان	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۱۰۷	—	—	—	—
سایر ممالک	—	—	—	—	—	—	—	—	۱	۱	—	—	۶۲	۱۵۲,۱۵
جمع	۷۲۸۳۶	۱۷۸۸	۸۶۹۲۶	۱۱۰۵	۴۱۹۹۴	۸۸۵۲۷	۹۹۵۸۳	۲۲۵۶۸۴	۲۱۱۷۹۳	۱۱۷۶۰۹	۲۸۹۳۸	۱۵۰۴۴۳	۱۸۶۸۰۵	۱۵۴,۲۱۶,۱۷
هزارقران	۱۹۶۹۹	۶۵۱	۱۱۶۲۲	۳۶۷	۵۶۴۷	۱۲۳۷۴	۱۲۹۰۶	۷۹۱۳۲	۴۳۲۳۰	۲۰۵۲۷	۶۹۶۵	۲۸۸۶۰	۳۳۱۵۷	۲۹۷۶,۸۹۹

صادرات برنج بحسب قیمت

اسامی ممالک	۱۲۸۲ هزار قران	۱۲۸۳ هزارقران	۱۲۸۴ هزار قران	۱۲۸۵ هزار قران	۱۲۸۶ هزار قران	۱۲۸۷ هزار قران	۱۲۸۸ هزار قران	۱۲۸۹ هزار قران	۱۲۹۰ هزار قران	۱۲۹۱ هزار قران	۱۲۹۲ هزار قران	۱۲۹۳ هزار قران	۱۲۹۴ هزار قران	۱۲۹۵ هزار قران
افغانستان	۲	—	—	—	—	—	—	—	۱	—	--	۱۹	۲	۲
آلمان	—	—	--	۱	—	—	—	—	۳۷	—	—	—	—	—
انگلستان	۳	۲۲ باه هندوستان	۱۲	۲	۳	—	۲	۲۴	۵	۵۴	۷	۳	۲	—
هندوستان	—	—	۶	۸	۲	—	—	--	—	۱	۳	—	—	—
هلاند	۱	--	۱	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
روسیه	۲۱۶۴۱	۱۳۴۵۷	۳۰۸۶۳	۲۵۲۶۸	۲۳۷۷۱	۲۸۴۹۵	۲۴۱۱۵	۲۹۱۰۳	۳۴۰۰۵	۴۱۹۹۵	۴۱۹۲۸	۵۶۹۲۹	۶۱۶۴۱	۶۲۹۲۰
ترکیه	۴۹	۴۸	۴۹	۲۳۹	۲۲۴	۲۵۷	۷۷	۸۳	۵۰	۸۳	۱۰۵	۶۲	۵۷	۲۷
عمان	—	—	—	—	—	۲	۱۲۱	—	۱۷۵	۱۷۶	۱۵۵	۱۳۲	۹۶	۶۸
جمع	۲۱۶۸۶	۱۳۵۲۷	۳۰۹۳۱	۲۵۵۱۸	۲۴۰۰۰	۲۸۷۵۴	۲۴۳۱۵	۲۹۲۱۰	۳۴۷۷۳	۴۲۳۰۹	۴۲۱۹۸	۵۷۱۴۵	۶۱۷۹۸	۶۳۰۱۷
خروار	۱۷۱۲۷۴	—	۲۰۰۳۸۴	۱۸۰۹۸۰	۱۶۸۰۹۱	۲۰۴۴۲۱	۱۸۳۹۱۹	۲۳۳۱۷۹	۲۴۰۵۳۷	۲۵۱۲۹۶	۲۱۳۷۵۳	۳۱۴۴۹۰	۳۱۹۰۲۷	۳۰۶۹۴۳

صادرات برنج بحسب قیمت (بقیه)

اسامی ممالک	۱۲۹۶	۱۲۹۷	۱۲۹۸	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	هزارقران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران
افغانستان	—	—	—	—	—	۱	—	—	—	—	۱۵	—	—	۰/۷۸۵
انگلستان	۱	—	—	—	۴۲	—	—	—	—	—	—	—	—	—
هندوستان	—	—	—	—	—	—	۱۲	—	—	—	۶۹۴۱	—	۲	۲,۰۲۶
روسیه	۱۹۶۸۲	۶۲۳	۱۱۲۰۶	۱۰	۵۵۵۱	۱۲۶۳۸	۱۲۷۷۳	۳۹۰۸۲	۴۳۱۸۴	۲۰۴۴۸	۸	۲۸۸۱۵	۳۳۰۹۰	۲۹۶۷,۹۳۹
ترکیه	۶	۱	۲۹۵	—	۳	۸	۸	۴	۱۰	۱۹	—	۱۴	۱۵	۲۳,۷۱۳
عمان	۱۰	۲۷	۱۲۱	۹۱	۱۰	۱۷	۷	۵	۳	۱	—	—	—	۰/۹۸۰
عراق	—	—	—	۲۶۶	۴۱	۷۶	۱۰۶	۴۱	۳۳	۲۴	۱	۳۰	۳۷	۳۵,۳۳۹
لهستان	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۳۵	—	—	—	—
سایر ممالک	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۱	۱۳	۲۶,۴۱۵
جمع	۱۹۶۹۹	۶۵۱	۱۱۶۲۲	۳۶۷	۵۶۴۷	۱۲۷۴۰	۱۲۹۰۶	۳۹۱۳۲	۴۳۲۳۰	۲۰۵۲۷	۶۹۶۵	۲۸۸۶۰	۳۳۱۵۷	۲۹۷۶,۸۹۹
خروار	۷۲۸۲۶	۱۷۸۸	۸۶۹۲۶	۱۱۰۵	۴۱۹۹۴	۸۸۵۲۷	۹۹۵۸۳	۲۲۰۶۸۴	۲۱۱۷۹۳	۱۱۷۶۰۹	۲۸۹۳۸	۱۵۰۴۴۳	۱۸۶۸۰۵	۱۵۴۲۱۶,۱۷

زرّت واورزن ـ زرّت درمناطق گرم ومرطوب عمل میآید ، در ایران در بعضی صفحات خصوصاً فارس زرّت خوشهٔ بمصرف خوراك اهالی میرسد ، قسم دیگر آن را درغالب نواحی درکنار جالیز میکارند که باصیفی آب داده شود ، خوشه آنرا کباب کرده میخورند و در هرحال محصول عمده ایران را تشکیل نمیدهد .

ارزن : در نواحی سرد سیر که گندم عمل نمیآید یعنی در قسمتهای کوهستانی برای مصرف اهالی یا دانهٔ مرغ کاشته میشود .

بقولات ـ دراکثر نقاط ایران لوبیا ، نخود ، باقلا، ماش ، لوبیا قرمز ، لوبیای سفید لوبیای چشم بلبلی ، خلّر و غیره عمل میآید . بعضی از آنها دربهار وبرخی در پائیز کشت و زرع میشود و برای تغذیه انسان هم بکار میرود . زراعت آن یا درمزارع یادرباغات است وساقه وبرگ خشك آنها علوفه خوبی برای دواب میباشد مقدار کمی از این حبوبات بخارج صادر میگردد .

محصولات مختلفه ازقبیل سبزیجات وغیره ـ بطور کلّی سبزیجات از قبیل پیاز، کاهو ، کلم ، کرفس ، گوجه فرنگی ، نعناع ، تره ، جعفری ، اسفناج و غیره در دهات اطراف شهرها یادر بعضی باغات کاشته میشود ومصرف آن در شهر بیشتر وزراعت آن عموماً بطور تناوب است و عمل آوردن این نوع محصولات کود و زحمت زیاد لازم دارد .

صیفی جات از قبیل خیار ، بادنجان ، کدو و غیره در اغلب نقاط عمل میآید موقع کشت آنها اوّل بهار وآخر تابستان است ، درسال دومرتبه محصول میدهند و مصرف آنها رو بتزاید و اراضی این قبیل صیفی جات کود زیاد لازم دارد .

خربزه وهندوانه ، طالبی و کرمك مصرفشان در ایران زیاد و در غالب نقاط جنسهای خیلی عالی ازآنها دیده میشود ، درایالات جنوبی بعد ازخشخاش بدست میاید ، آب زیاد وکود فراوان لازم دارد . محصول آنها ازمصرف اهالی تجاوز نمیکند و صادر هم نمیتوانند بکنند مگر خربزه اسپاهان که بسایر شهر های داخله حمل میشود . در طرف خراسان خربزه محولات را که فوق العاده شیرین و لذیذ است خشك نموده ودر زمستان مصرف میکنند . هندوانه در اراضی دیمزار نیز

عمل میاید و انواع آن در ایران زیاد و خوب میشود و این اواخر در بهبودی تخم این محصولات بطور کلّی دقّت نموده اند.

سیب زمینی یکی ازنباتات غذائی پرمحصول سیب زمینی است. تااین اواخر اهمیّت زیادی به توسعه زراعت و ازدیاد آن داده نمیشد و تقریباً از چند سال باین طرف در تمام نقاط ایران کم وبیش بزراعت سیب زمینی شروع نموده اند و اگر بطوریکه لازم است این زراعت توسعه یابد یکی ازمحصولات تجارتی عمده محسوب گشته و از قحطی هم جلوگیری خواهدکرد، زراعت سیب زمینی در اراضی اهکی وشنی باستثنای اراضی مرطوب نتیجه مطلوبی میدهد. جنس آن بردوقسم: زودرس و دیر رس موقع کشت زود رس فصل پائیز است ودیر رس که اقسام زیاد دارد از ۱۵ اسفند تا اردیبهشت میباشد. سیب زمینی بذر باید از گردو کوچك تر نباشد و سیب زمینی های خیلی بزرگ را به سه چهار قسمت میتوان تقسیم نمود و بعد بکشت آن مبادرت ورزید، آب فراوان برگ وساقه را زیاد مینماید ولی حاصل آن کم میشود، درهرپانزده روز یکمرتبه آب‌دادن بآن کافی است. یك نوع سیب زمینی دیگر هم بمقدار کم در باغچه ها میکارند که برای ترشی مصرف میشود.

باید دانست که‌زراعت سیب زمینی در برّ قدیم پس از کشف امریکا معمول گشته و بیش از دو ثلث قرن نیست که در ایران آمده است.

چغندر چغندر بر دو نوع است: یك قسم آن که فعلاً هم زراعتش در ایران معمول میباشد برای‌خوراك اهالی وبعضی اوقات بحیوانات هم میدهند، زراعت این قسم چغندر را میتوان گفت تفنّنی ودر کنار جالیزهای صیفی کاشته میشود. موقع کشت آن بهار ومحصول آن دراوایل زمستان بدست میاید، این چغندر معمولاً قرمز وسفید وریشه آن مدور میباشد، قسم دیگر که اهمیّت زراعتی و صنعتی دارد چغندر قند است. در ایران سابقاً زراعتی کمی از این قسم چغندر شده و نتیجه خوبی داده وحتّی قند و شکر هم بمقدار قلیلی ازآن بدست آمده ولی بعد کارخانه قندسازی که درکهریزك بنا شده بود تعطیل گردید(*). این اواخر دولت بخیال

(*) کارخانه قند سازی کهریزك که از مدتی پیش باینطرف بحال وقفه وتعطیل افتاده بود اخیراً مفتوح گردید.

این کارخانه در هر روز تقریباً ششصد من چغندر را تبدیل بشهد نموده و معادل صد و

تأسیس کارخانه قند سازی افتاد وبرای انتخاب محل زراعت چغندر قند متخصّصینی از چك اسلواکی جلب و متخصّصین مزبور در کرج و سایر نقاط امتحاناتی نموده و راپرتهائی بدولت تقدیم داشته اند که خلاصه آنها ذیلاً درج میشود .

در یك فضای ۲۷۱ متر مربع ازاراضی مدرسه فلاحت کرج امتحانات مختصری که نتیجه آن بی اندازه حیرت آور بوده بعمل آمده و حتّی چنین نتیجه در مملکت چك اسلواکی که مهم ترین مملکت صنعت چغندر است تا بحال سابقه نداشته ، برای توضیح این مطلب بی مناسبت نیست که مقایسه ای ازمحصول و مقدار قند کرج و چك و اسلوواکی بعمل آید .

مقدار قند چغندر کرج ۲۳٫۵ درصد در صورتیکه در مملکت چك اسلواکی بطور متوسّط ۱۶ و در بعضی مواقع ۲۰ در صد میباشد و هرگز از این مقدار تجاوز ننموده و مقدار محصول چغندر در کرج ۵۱ تن در هکتار و حال درمملکت جمهوری چك اسلواکی نسبت بجنس زمین و نوع زراعت بیش از ۲۰ الی ۴۰ تن در هر هکتار، نمی باشد .

درتحت تأثیر نور آفتاب زراعت چغندر بقسمی درکرج نتایج فوق العاده خوب داده که میتوان این مملکت را مملکت (ایدال(۱)) کمال مطلوب صنعت قند درعالم اسم برد ، ضمناً باید درنظرداشت که نتایج فوق الذّکر اززراعت درمساحت کمی بوده که منتهای دقّت ومواظبت درآن بکار برده شده وشاید نظیراین دقّت درمساحتهای بیشتر امکان نداشته باشد زیرا مدرسه عالی فلاحت کاملاً واجد همه قسم ماشینهای لازمه برای زراعت می باشد ، درصورتیکه ممکن است پیش بینی کرد که زراعت در

(۱) - *Idéal*

دوازده من قند خالص تهیه میکند . ولی این نکته را باید متذکرشد ، در ممالکی که صنعت قندسازی در آنها رونق و اهمیتی دارد در محوطه‌ای که برای زراعت چغندر اختصاص داده شده دکویل‌هائی بجهت حمل و نقل این محصول وجود دارد که باسرع اوقات چغندر را بمراکز مربوطه رسانده و از تلف کردن وقت جلوگیری مینمایند و در عوض بمقدار محصول روزانه کارخانه افزوده میشود بنابراین لازمست در عوض وسائل حمل و نقل امروزی این مملکت که منحصر بچهارپایان میباشد خطوط آهن جزئی در حوالی کارخانه و مزارع چغندر کشیده شود تا وسایل حمل و نقل سریعتر گردیده و بالنتیجه محصول روزانه کارخانه هم بیشتر گردد .

کارخانه قندسازی کرج هم که ازمدتی بیش بخیال دایر کردن آن بودند بزودی مفتوح خواهدشد .

یك مساحت دو هزار هکتاری بتوسط رعایا که هیچگونه ماشین زراعتی ندارند نتیجه مطلوبه چغندر کرج را نمیدهد.

برای این که اقدام باین امر مقرون بصرفه ومبنای صحیح ومطمئنی قرار گیرد پیشنهادات ذیل مفید است:

از آنجائیکه امتحانات مجدّدی در اراضی وسیع تر لازم میباشد بدین جهة استخدام یك نفر متخصّص زراعت چغندر پیشنهاد میشود تادرزمین هائی که ازطرف دولت ایران در تحت اختیار او گذارده میشود شروع بعملیّات نماید.

باوجودیکه اطراف کرج ازحیث دارا بودن آب بمقدار کافی و نزدیکی بمعادن زغال سنگ و داشتن جاده های خوب برای تأسیس کار خانه قند بسیار مناسب است ولی بهتر آن که در سایر نواحی هم امتحاناتی بعمل آید تا برای تأسیس کارخانه های دیگر قند سازی نیز اساس مطمئن پیدا گردد، با صرفه وجه مختصری برای مسافرت متخصّصین فوق الذّکر درداخله مملکت دولت ایران میتواند کاملاً این نکته را درك نماید: که تأسیس کارخانه قند سازی دراین مملکت مقرون بصرفه هست یا نیست، برای اینکه ازاین فرصت مهمّ که برای پیشرفت مملکت ایران فراهم شده بفوریت استفاده شود توصیه میشود هرچه زودتر متخصّصین فوق را استخدام تادر بهار ۱۹۲۹ درمزارعی که باختیار آنها گذارده خواهد شد شروع بعملیّات نمایند.

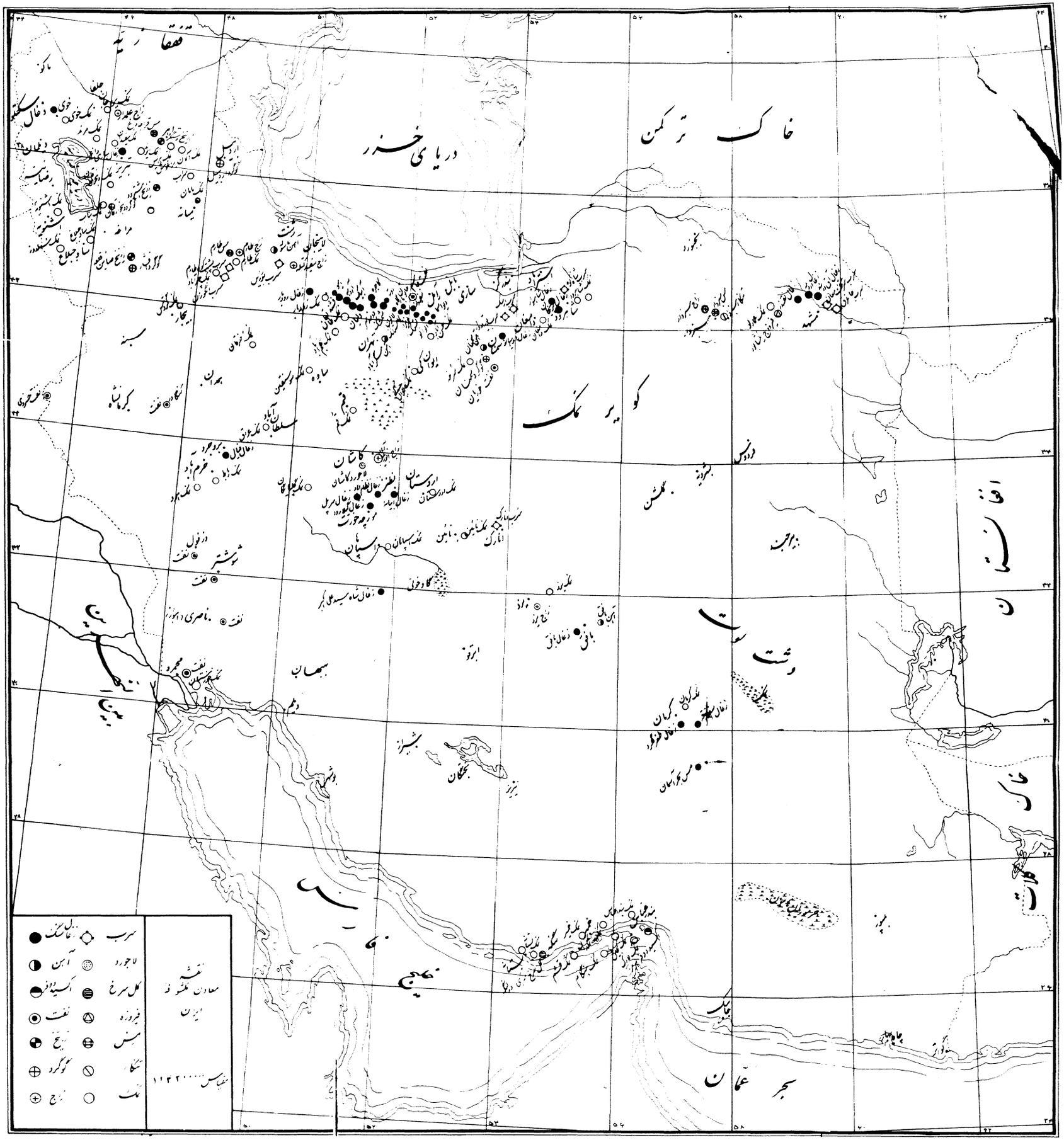
متخصّصین مزبور میتوانند بذر لازمه را همراه خود آورده وظایف ذیل را عهده دار شوند:

۱ ــ دادن دستور و نظارت کردن عملیّات برای تهیّه زمین در نواحی مختلفه بجهت زراعت چغندر که در مزارع یکی دو هکتاری باید بتوسّط رعایا عمل آید

۲ ــ نظارت در کشت و سایر عملیّاتی که بعد از کشت لازم است.

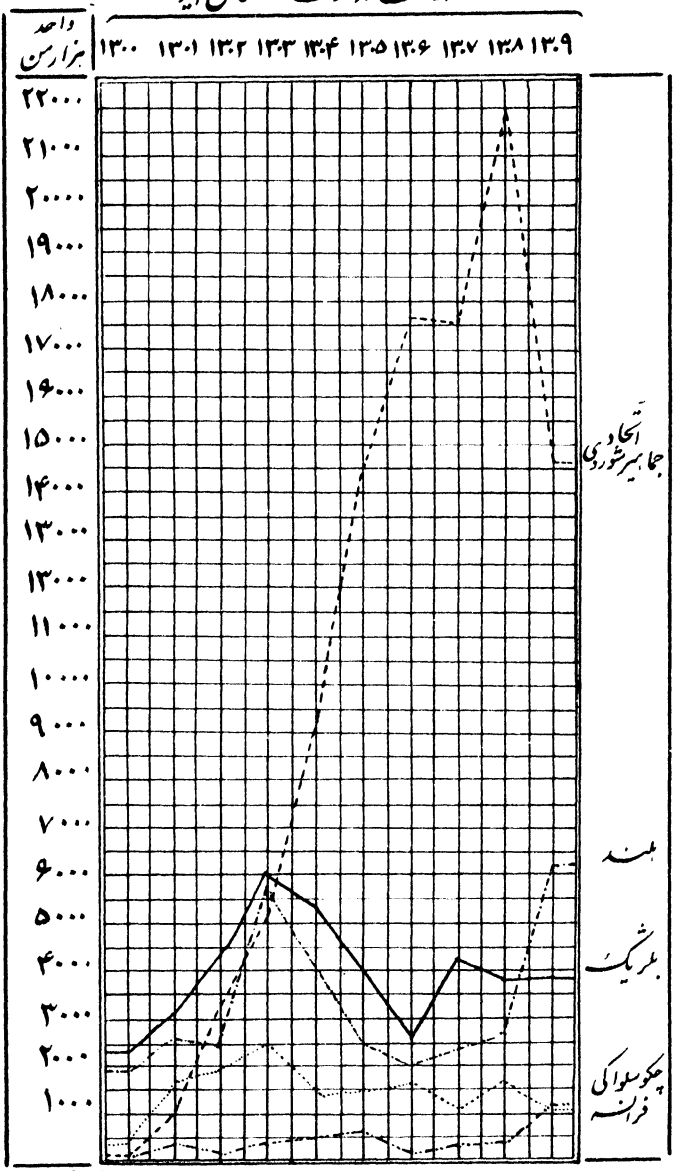
۳ ــ یاد داشت نمودن مقدار شهد چغندر دراراضی مختلفه و موقع تکامل آن که بدین وسیله اطلاّع بربعضی تأثیرات جوی بدست آید وهمین قضیّه برای زراعتهای بعد بسیار مفید خواهد بود.

٤ ــ از بین بردن امراض محتمل الوقوع و سبب آنها.


قفقازیه
خاک ترکمن
دریای خزر
کویر نمک
افغانستان
دشت سیستان
خاک بلوچستان
سجر عمان
خلیج فارس
نقشه معادن مکشوفه ایران
مقیاس ۱:۲۴۲۰۰۰۰۰
سرب
لاجورد
گل سرخ
فیروزه
مس
شنگار
نمک
نمک سنگ
آهن
آسیاب دفی
نفت
زاج
گوگرد
زاج

قند و شکر

واردات در مدت ده سال اخیر



ح. گرنیله

ـ تعیین مقدار نقصان شهد چغندرهائیکه بطریق مختلفه پس از چیده‌شدن نگاهداری میشود تا بدین وسیله طریقه ای که از همه بیشتر مقرون بصرفه است بعد ها اتخاذ گردد .

۶ ـ تعیین مقدار آب لازم برای نموّ چغندر .

۷ ـ تعیین وزن محصول چغندر در هر واحد زمین .

۸ ـ مطالعه در تأثیرات طرق مختلفه آبیاری.

۹ ـ تعیین مخارج لازمه برای بدست آوردن چغندر ازقبیل مرز، عمله، مدّت مصروفه و مقدار بذر .

۱۰ ـ تعیین مقدار آب رودخانه هائیکه باید ازآنها مزارع چغندر را آبیاری نمود در ازمنه مختلفه، و نتیجه ای که از اجرای وظیفه اخیرالذّکر متخصّصین بدست میآید این است که معلوم میگردد آیا آب رود خانه مکفی از برای آبیاری سایر محصولات فلاحتی خواهد بود یا اینکه بوسیله احداث سدّ ها و منابع دیگر قسمتهای وسیع حاصل خیز ایران را که تا بحال بعلّت فقدان آب بمقدار کافی مورد استفاده کامل واقع نشده قابل استفاده نمود تا بدین طریق وضعیّت مالی رعایا را رضایت بخش کرد .

از راپورت فوق معلوم میشود که اساساً زراعت چغندر قند در ایران نتیجه رضایت بخشی خواهد داشت و اگر دولت در تعقیب این اقدام مقدّماتی در جلب متخصّصین جدّیت نموده وشروع بکار کند نتایج حاصله ازآن برای تأسیس کارخانه قند سازی زیاد وگذشته ازتوسعه این زراعت درنقاط مختلفه ایران ممکن است رشته بزرگی از صادرات را تشکیل دهد .

نتیجه تأسیس کارخانه قند سازی فعلاً این خواهد بود که تهیّه قند درداخله مملکت سبب میشود تقریباً بیست کرورتومان که برای خرید قند بخارجه میرود در خود مملکت باقی وازاین حیث کمك مهمّی بتعادل صادرات وواردات خواهد نمود .

از جداول ذیل میتوان فهمید که در مدّت ۱۳ سال چه مقدار قند از ممالك مختلفه بایران وارد ودر مقابل چه‌مبلغ هنگفتی از این مملکت خارج گردیده‌است

واردات قند بحسب وزن

اسامی ممالك	١٢٩٧	١٢٩٨	١٢٩٩	١٣٠٠	١٣٠١	١٣٠٢	١٣٠٣	١٣٠٤	١٣٠٥	١٣٠٦	١٣٠٧	١٣٠٨	١٣٠٩
	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار
آلمان	—	—	—	٣	١١٢٠	٣١١٧	٢٨٤	٢٦٩٥	١١٤٥	٢٦٩	٢١٩	٣٠٨	١٢٩٤,٢٧
اطریش	—	—	—	٨٦	٢٢	—	—	٥٧	٦٢٩	٦١٠	١٢	—	—
بلژیك	٩٣	—	١٢٢٥٤	٢٢٩٢٥	٣٠٧٣٤	٤٢٢٩٣	٦٠٤٢٢	٥٢٩٣٤	٤٠٣٣٥	٢٧٠١٥	٤٢٢٤١	٣٨٢٧٤	٣٨٨١١,٠٥
انگلیس	٨٦	١١٠	٤٨٣	٢٣٢	٦٤	٢٦	٨	٣٤	٢٠	٣٩	٩٠	٦٧	٣٠,١٠
هندوستان	١٤١٤٤	١٢٩٧٦	٩٤٣١	٧٢٨٨	٤٥٩٣	٢٦٩٧	١٩٦٣	٣٢٤	٩٧	١١٩	٩٥	٤٥	٢٢,١٩
فرانسه	٢٧	—	٢١	٣٦٥٧	١٦١٩٩	١٨٣٤١	٢٤٦١٤	١٣٦٣٣	١٤٩٣١	١٥٧٤١	١٢٠٦٢	١٦٣٠٧	١٠٩٩٨,٦١
ژاپون	٣٥٦	٣٢٨	١	٨	—	—	—	—	—	—	—	—	—
هلند	١٨	—	٢١	٣٥٩	٢٠٣١	١٣٦٣	١٥٥٥	٢٦٧٥	٢٠٨	٧٠	٢٤٢	٤٣١	١٢٠٤,٨٤
ترکیه	١٤	٥٨٧	٢٦	٧٨	١٤٦	٢٤٤	١٢٥	١٦٣	١	٢	—	—	٦٦٦,٤٦
چك وسلواکی	—	—	—	—	٦٧	٤٨٠	١٥٥٧	٢٥٣١	٤٤١٥	٦٦١	١٩٤٩	٣٥٠١	١٠١٤٣,٩٢
روسیه	٦١٠	٣٣	٧	٧١٧	٦٧٦٥	٩٦٣٤	٢٥٤٢٥	٥٤٣٩٣	١٠٥٩٦٠	١٤١٠٨١	١٣٩٨٧٨	١٦٩٦٤٣	١١٤٢٠٤,٢٢
مصر	٨١٠٧	٢٢٥٩٢	٢١٥٩٢	١٣٩٢٣	٦٠٧٨	١٠٤٧٥	٤٤٧٩	١١٩	١	—	—	—	—
امریکا	—	٩٨٢	١٣	١٦٦٣	٢٧	—	—	—	—	—	—	—	٢,٠٥
سایر ممالك	٢٠٦	١٨٣	١٣٨	١٨٤	٤٦	—	١	—	—	—	١	٦	٥,٠٦
جمع	٢٢٦٦١	٢٧٧٩٢	٤٣٩٨٧	٥١١٢٤	٦٧٨٩٢	٨٨٦٧٠	١٢٠٤٣٣	١٢٩٥٦٨	١٦٧٧٥٢	١٨٥٦٠٧	١٩٦٧٨٩	٢٢٨٦٨٢	١٣٧٤٨٢,٧٨
هزار قران	٣٥١٠٧	٥٠٨٠٩	٦٠٤٩٦	٦١٠٨٩	٦٢٣٢٨	٧٠٣٣٤	٨٨٤٨٧	٨٦١٤٤	٩١٤٩٣	٧٥٣٩١	٧٨٠٢٩	٩٠٧٩٢	٧٤٩٧٠,٦٤٧

واردات قند بحسب قیمت

اسامی ممالک	۱۲۹۷	۱۲۹۸	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	هزار تومان	هزار تومان	هزار تومان	هزارتومان	هزارتومان	هزارتومان	هزارتومان	هزارتومان	هزارتومان	هزارتومان	هزارتومان	هزارتومان	هزارتومان
آلمان	—	—	۳	۹۰۴	۲۷۲۵	۱۷۵	۱۳۰۱	۵۰۸	۹۹	۸۴	۱۳۶	۴۹۵,۶۷۶
اطریش	—	—	۱۰۰	۳۲	—	—	۳۵	۱۹۳	۱۸۷	۳	—	—
بلژیك	۲۶۰	—	۲۶۹۹۵	۲۶۵۱۵	۳۲۰۴۵	۳۸۵۶۰	۲۸۴۹۰	۱۷۹۸۲	۱۱۴۹۵	۱۵۹۰۱	۱۵۵۵۴	۱۴۸۷۸,۶۱۷
انگلیس	۲۵۸	۱۰۱	۲۹۲	۶۶	۲۲	۳	۱۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۸	۱۲,۴۰۰
هندوستان	۱۱۱۷۰	۱۰۹۶۷	۱۲۴۸۰	۷۹۴۳	۳۷۷۲	۲۴۴۷	۱۳۴۱	۱۸۶	۵۹	۵۸	۴۴	۲۰	۱۱,۵۹۶
فرانسه	۱۹	—	۴۵	۳۴۷۱	۱۲۸۵۶	۱۲۲۱۱	۱۶۶۴۳	۵۵۷۲	۵۸۴۰	۴۷۵۵	۳۸۷۱	۴۹۶۳	۳۲۱۶,۲۶۰
ژاپون	۶۸۳	۵۶۷	۱	۹	—	—	—	—	—	—	—	—	—
هلند	۱۱	—	۲۵	۵۹۷	۲۲۲۷	۱۱۶۱	۱۰۳۲	۱۴۶۲	۱۰۵	۳۷	۱۱۴	۱۹۵	۶۴۱,۷۴۷
ترکیه	۶	۱۲۴۲	۴۷	۱۱۶	۱۸۵	۲۴۶	۱۴۹	۱۶۴	۱	۲	—	—	۵۰۸,۲۹۷
چك‌وسلواکی	—	—	—	—	۵۰	۴۷۴	۱۳۸۳	۱۲۷۸	۲۰۸۴	۳۱۴	۸۴۹	۱۵۷۶	۴۶۳۶,۴۰۱
جامیرشوروی	۱۸۰۶	۸۳	۱۸	۹۰۳	۱۰۳۴۱	۱۱۴۰۷	۲۶۱۶۳	۴۷۴۷۹	۶۴۷۱۰	۵۸۴۲۴	۵۷۱۴۵	۶۸۳۱۴	۵۰۰۰۶,۲۰۷
مصر	۱۵۷۹۸	۲۵۴۸۶	۳۰۰۶۰	۱۷۱۹۸	۵۲۷۱	۷۵۹۶	۳۰۶۷	۶۸	۱	—	—	—	—
امریکا	—	۲۱۶۱	۲۹	۴۱۶۲	۳۷	—	—	—	—	—	—	—	۰/۷۳۰
سایرممالك	۹۶	۲۴۲	۲۵۴	۳۱۰	۳۷	—	۱	—	—	—	—	۶	۴,۴۴۱
جمع	۲۰۱۰۷	۵۰۸۰۹	۶۰۴۹۶	۶۱۰۸۹	۶۲۳۲۸	۷۰۳۳۴	۸۸۴۸۷	۸۶۱۴۴	۹۱۴۹۳	۷۵۳۹۱	۷۸۰۳۹	۹۰۷۹۲	۷۴۹۲,۶۴۷
خروار	۲۴۶۶۱	۲۷۷۹۲	۴۲۹۸۷	۵۱۱۲۴	۶۷۸۹۲	۸۸۶۷۰	۱۲۰۴۳۳	۱۲۹۰۶۸	۱۶۷۷۰۲	۱۸۵۶۰۷	۱۹۶۷۸۹	۲۲۸۶۸۲	۱۷۷۴۸۲,۷۸

درختهای میوه درغالب نواحی ایران درخت میوه دیده میشود ، انواع و اقسام میوه های خوب نیز عمل میآید خصوصاً در اسپاهان ، نواحی تهران و خراسان که انواع سیب ، گلابی ، هلو ، زردآلو ، انگور ، قیسی ، پسته و فندق که در باغات مخصوص میکارند و غیر از مصرف داخلی مقدار مهمّی بشکل خشکبار بخارج حمل میشود .

آب و هوای ایران طوری است که بهترین انواع میوه را میتوان درآن بعمل آورد و اگر در ترتیب غرس اشجار و نگاهداری آن مراقبت های لازمه بعمل آید در آتیه رشتهٔ مهمّی از تجارت این مملکت را تشکیل میدهد و نه فقط ممکن است ازخود میوه جات که تازه وخشک آن صادر میشود بهره‌مند گردید ، بلکه از پوست بعضی از آنها مانند پسته و انار و گردو که در صنایع بکار میرود میتوان استفادهٔ زیاد کرد .

مو انواع مو دراغلب نقاط ایران عمل میآید ، قسمتی برای شراب وقسمتی برای کشمش . غرس مو تاارتفاع دوهزارمتر ودربعضی نقاط بطور دیم ودردامنه ها نیزدیده میشود . درفارس ، اسپاهان ، همدان ، آذربایجان ، قزوین وتهران شراب های خوب تهیّه میکنند . این رشته تجارت بدست ارامنه و یا یهودیها است . باوجودیکه در مملکت تاکستانهای مهمّ موجود میباشد مطابق احصائیه های گمرکی همه ساله معادل سیصد و پنجاه هزار تومان مشروبات خارجی وارد میشود والبتّه اگر در عمل آوردن مشروبات ایران دقّت زیاد تری مبذول گردد علاوه بر آنکه مصرف داخلی را تأمین خواهد کرد مقدار مهمّی هم ممکن است بخارجه صادر نمود .

درخت خرما این درخت در نقاط گرمی که آب داشته باشد رشد نموده محصول زیاد میدهد و نواحی مختلفهٔ ایران که دارای محصول خرما است احصائیّهٔ آن از قرار ذیل میباشد :

محلّ	عدّهٔ نخل	محصول (من)	قیمة (تومان)
خوزستان (آبادان ، محمره و سواحل کارون)	۵۲۳،۰۰۰	۱۸،۷۳۸،۸۰۰	۱،۱۷۷،۳۲۵
هویزه	۳۰۰،۰۰۰	۱،۰۸۰،۰۰۰	۶۷۵،۰۰۰
فلاحیه	۴۰۰،۰۰۰	۱۴،۴۰۰،۰۰۰	۹۰۰،۰۰۰
شوشتر	۱،۴۹۰	—	۲،۰۴۰
فارس (کازرون)	۶،۲۵۴	۱۱،۶۷۸	۳،۴۲۵
دشتی و دشتستان	۸۰۰،۰۰۰	۴۰۰،۰۰۰	۳۲،۰۰۰
فسا و داراب	۵،۰۰۰	۲۵،۰۰۰	۱،۰۰۰
جهرم	۵۷،۷۴۲	۶۶۴،۸۹۰	۶۶،۴۸۹
بهبهان	۱۵،۰۰۰	۱۲۰،۰۰۰	۹۶،۰۰۰
عباسی و میناب	۱،۸۰۰،۰۰۰	۱۸،۰۰۰،۰۰۰	۱،۸۰۰،۰۰۰
خراسان طبس (گلشن) واطراف آن	۵،۵۰۰	۲۷۵،۰۰۰	۲۲،۰۰۰
کرمان و بلوچستان (خبیص)	۲۲۰،۰۰۰	۳۸۵،۰۰۰	۳۴،۶۵۰
بم	۸۰،۰۰۰	۴۰۰،۰۰۰	۶۰،۰۰۰
جیرفت	۳۰۰،۰۰۰	۳،۰۰۰،۰۰۰	۲۱۰،۰۰۰
رودبار	۲۰۰،۰۰۰	۲،۰۰۰،۰۰۰	۱،۴۰۰،۰۰۰
ارزویه	۱۳،۰۰۰	۳۲۵،۰۰۰	۱۶۲،۵۰۰
جمع کل	۱۳،۰۸۶،۴۸۷	۶۳،۴۲۵،۲۶۸	۶۵،۵۴۹،۲۹۰

در هرجریب هزار ذرعی چهل درخت خرما کاشته میشود . مقدار محصول هر جریب ۱۶۳ من است که قیمة آن ۱۶۸ قران و مقدار زیادی خرما در محل بمصرف میرسد یا شیرهٔ آنرا گرفته بخارج حمل مینمایند . مقدار صادرات خرما در سنهٔ ۱۳۰۷ معادل ۱۱،۴۲۷،۰۴۵ من بوده که قیمة آن بالغ بر ۱۰،۴۹۰،۳۷۹ قران ودر ۱۳۰۹ (۹،۱۵۳،۳۴۶) من که قیمت آن ۸،۷۷۶،۴۶۲ قران بوده است .

زیتون در ایالات ساحلی بحرخزر وجود دارد ، مخصوصاً درگیلان یادر شیب های پست البرز یعنی درهٔ سفید رود در راه قزوین و رشت اشجار رشید و رومندی که خیلی قدیمی میباشد مشاهد میشود . حدّ اعلای ارتفاع درخت زیتون ۲۵ الی ۳۰ متر و بهترین نقطه ای که درایران برای عمل آوردن آن استعداد دارد رودبار گیلان است که هوای خشک و گرم دارد . ازدیاد آن بوسیلهٔ تخم ، پیوند ، نلمه ، یاریشه ممکن ودرسال سه مرتبه بدرخت مزبور آب میدهند : یکمرتبه در بهار یعنی هنگام گل دادن درخت چه اگر دراین موقع بدرخت زیتون آب نرسد میوه آن خشک شده ازبین میرود ، مرتبهٔ دوّم درتابستان ودفعه سوّم در پائیز میباشد . معمولاً یکسال محصول آن زیاد و یکسال کم ولی اگر همه ساله آنرا هرس نمایند مقدار میوهٔ سالیانه یکسان خواهدبود . روی‌همرفته میزان محصول هردرخت درصورتیکه خوب‌باشد دو الی شش من واگر درخت مسن باشد محصول آن به‌بیست الی بیست و دو من میرسد .

میوهٔ زیتون بر دو قسم است : سبز وسیاه . سبز آن برای خوردن و از میوهٔ سیاه روغن میگیرند . موقع رسیدن آن آخر پائیز وتقریباً عدّهٔ درخت زیتون رودبار ۲۵۰۰۰ اصله‌ومحصول آن سه‌خمس متعلّق به مالک ودوخمس متعلّق برعیّت است .

محصول زیتون کلیهً درایران زیاد نیست وروغن آن درخود مملکت بتوسّط ارامنه وروسهائیکه دربندر پهلوی ورشت سکونت دارند مصرف میشود وبواسطهٔ طریقهٔ ناقصی که آنرا عمل میاورند چندان خوب نیست ، زیتون‌را درسرکه یانمک نگاه میدارند وبرای‌خوراك استعمال مینمایند ، علّت کم اعتنائی‌اهالی نسبت بازدیاد و توجه درخت مزبور آنستکه مصرف آن در داخلهٔ مملکت بی اندازه محدود در صورتیکه بزراعت آن ممکن است بیش از اینها توسعه داد .

مرکّبات این محصول بطور کلّی درنواحی‌گرمسیر و مرطوب عمل میآید مخصوصاً درسواحل بحرخزر ودر بعضی نقاط جنوب وقسمت عمدهٔ آن که بخارجه حمل میشود از شمال است . سابقاً درگیلان و مازندران مرکّبات زیاد بوده ولی بتدریج بواسطهٔ سرما و آمدن برفهای متوالی رو به نقصان گذارده و در صفحات

جنوبی بحر خزر اراضی کوهپایه را که باد گیر نیست و عمقاً رنگ زار عیباشد برای زراعت درخت مرکبات انتخاب مینمایند ، طریقه کاشتن آن یا بوسیلهٔ تخم ویا بواسطهٔ نهال ریشه داراست ، درسال سوّم درخت مرکبات را برای خوبی جنس و طول عمر پیوند میزنند ، کلّیه پیوند های مختلفه در سافهٔ نارنج از سایر انواع درختهای مرکبات بیشتر وبرای حمل به نواحی دوردست معمولاً مرکبات را زووتر می چینند .

مقدار محصول مرکبات بواسطهٔ تنوّعی که دارد متفاوت وممکن است هردرخت از ۳۰ تا ۷۰۰۰ عدد بار بدهد مثلاً :

بادرنگ	۳۰	الی ۵۰	عدد
نارنج	۴۰۰	« ۵۰۰	«
پرتقال	۳۰۰	« ۵۰۰	«
تو سبز	۲۰۰	« ۲۵۰	«
لیموترش	۵۰۰۰	« ۶۰۰۰	«

حتی باردرختهای لیموترش ونارنگی و نارنج به ۲۰۰۰۰ عدد هم رسیده است .

انواع مرکّبات عبارت است از : نارنج ، پرتقال ، نارنگی ، لیموی شیرین ، عباسی ، لیموی ترش ، پاناوی ، بادرنگ ، نافه . درفارس لیموی ترش منعطّری وجود دارد که کوچکتر ازلیموی ترش گیلان ومازندران واخیراً پیوند آنرا بابالات مزبوره برده اند ولی پوست آن به نازکی پوست لیموی شیراز نمیشود .

قیمت مرکّبات برحسب فصول وصدور آن بخارجه متفاوت ولی قیمة متوسّط آن بقرار ذیل است :

پرتقال	۱۰۰۰	عدد	۸۰ قران
نارنج	«	«	۲۰ «
نارنگی	«	«	۷۰ «
لیموی شیرین	«	«	۷۰ «
لیموی ترش	«	«	۶۰ «

مطابق احصائیهٔ گمرکی درسال ۱۳۰۷ صادرات مرکبات ایران بخاك روسیه ۱۴۰,۸۳۱ من که قیمت آن ۱,۸۹۳,۰۳۳ قران ودرسنه ۱۳۰۹ (۱۱۴,۵۴۸) منّ که قیمت آن معادل با ۱۳۴,۸۱۳ قران بوده است . مقدار جزئی هم بعراق و جاهای دیگر حمل شده که قابل ذکر نیست .

خشکبار بدون اغراق میتوان گفت که اختصاصات طبیعی اغلب میوه‌جات ایران بقدری مساعد است که خشکبار حاصله از آن میتواند اعلی ترین خشکبار باشد و قسمتی از خشکبار ایران که عمل آوردن آن تا اندازه ای محتاج بزحمت زیاد نیست از قبیل پسته و بادام دامغان و گردوی دماوند بواسطهٔ مرغوبیت در شمار بهترین خشکبار دنیا محسوب میشود ولی قسمتی دیگر از قبیل خشکبار حاصله از انگور و زرد آلو مستغنی از اصلاح نمیباشد ، درصورتیکه اگر در این قسمت هم توجهی بنمایند میتوان خشکبار نمرهٔ اوّل دنیا را عمل آورد . تنها نقصی که درخشکبار ایران دیده میشود عدم توجه درطرز عمل آوردن وحفظ نظافت و خشکانیدن آن است و بهیچ وجه مربوط به جنس و مرغوبی خود میوه نیست .

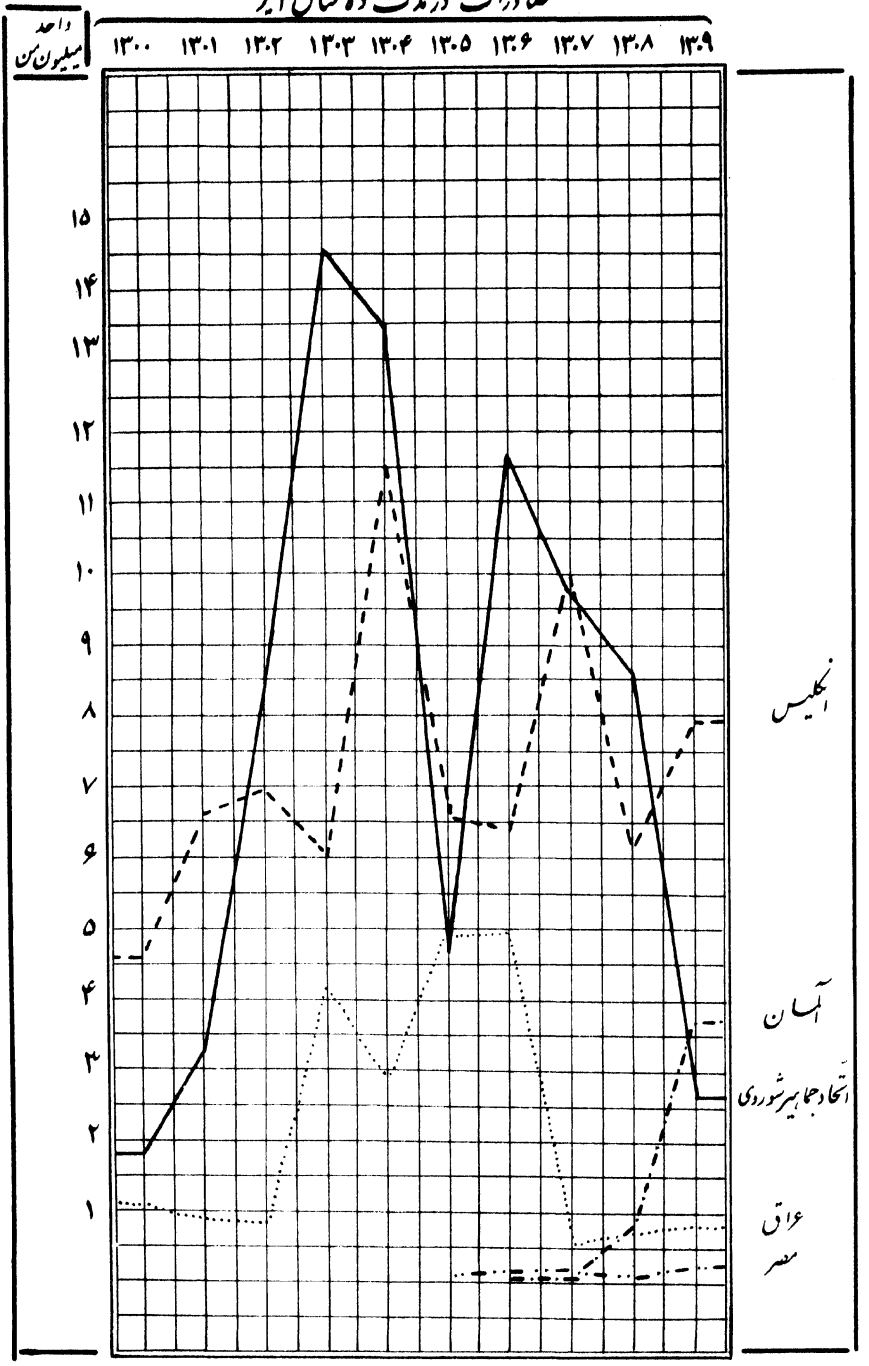
یگانه مملکتی که مصرف کنندهٔ عمدهٔ قیصی و برگه و سبزه وکشمش بیدانه و عسگری ایران است روسیه میباشد که سابقاً چندان اهمیّتی به مرغوبی آن نمیداده ولی از سنهٔ ۱۹۲۲ باین طرف در بازار های روسیّه دقّت بیشتری در خشکبار ایران میشود .

شکّی نیست که مرغوبیّت جنس موجب ازدیاد مصرف آن میشود و بالطّبع باعث تکثیر صدور آنرا فراهم میآورد ، مثلاً زرد آلوی خشک خراسان در روسیّه رواج سابق را ندارد ، پس لازم است برای تکثیرصدورخشکبار وپیدایش بازارهای مهمّ تجارتی مانند سایر ممالکی که صادر کنندهٔ خشکبار هستند در ایران نیز اصلاحاتی درطرز خشک نمودن میوه‌جات عمل آید و اصلاحات مزبوره از قرار ذیل است :

اولاً اصلاح نژاد اشجار میوه .

میوه جات تازه و خشک از هر قسل

صادرات در مدت ده سال اخیر



ثانیاً طرز خشک کردن میوه که باید جنس پیش رس و دیر رس آن جور و مخلوط با میوه های لك دار و معیوب نباشد .

ثالثاً ترتیب عدل بندی و چیدن در قوطی های مخصوص .

رابعاً مراعات ترتیبات مخصوصه راجع بهر یك از میوه جات .

بهترین طرزی که برای خشکانیدن میوه جات ممکن است در ایران اتخاذ شود ترتیبی است که در کالیفرنی معمول میدارند . اخیراً در تبریز کارخانه ای برای تهیه خشکبار تأسیس گردیده و اندك بهبودی در ترتیب خشکانیدن میوه صفحات آذربایجان حاصل شده ولی اقدام مزبور لازم است در تمام نقاط میوه دار ایران تعمیم یابد .

صورت مفصّل اقسام جداگانهٔ خشکبار که از ایران درسال ۱۹۲۵ و ۱۹۲۶ بخارجه حمل شده از این قرار است :

اسم خشکبار	وزن بحسب مَن	قیمت بحسب قران
۱ ـ خرما	۱۵٬۳۸۵٬۰۰۰	۱۶٬۸۳۴٬۰۰۰
۲ ـ سبزه	۹٬۳۶۹٬۰۰۰	۳۵٬۹۲۲٬۰۰۰
۳ ـ زرد آلوی خشک	۱٬۴۲۹٬۰۰۰	۶٬۱۵۵٬۰۰۰
۴ ـ بادام	۱٬۱۳۹٬۰۰۰	۱۱٬۶۲۵٬۰۰۰
۵ ـ گردو	۳۳۵٬۰۰۰	۱٬۲۰۷٬۰۰۰
۶ ـ پسته	۱۱۴٬۰۰۰	۱٬۲۳۴٬۰۰۰
۷ ـ آلوبالوی خشک وغیره	۱٬۸۶۱٬۰۰۰	۴٬۶۴۶٬۰۰۰

از مقایسهٔ اقلام فوق مشهود میشود که میزان صادرات خشکبار ایران دائماً در تزاید بوده وصادرات آن در ۱۹۲۵ و ۱۹۲۶ نسبت بصادرات ۱۹۰۵ و ۱۹۰۶ دو مقابل گردیده و یازده الی ۱۷ در صد کلیّهٔ صادرات مملکتی را تشکیل میداده و اگر میزان صادرات خشکبار با میزان صادرات سایر محصولات زراعتی ایران که ذیلاً درج میگردد مقایسه شود اهمیّت خشکبار این مملکت روشن تر خواهد شد :

صادرات سال ۱۹۲۵ و ۱۹۲۶

نام محصول	قیمت بحسب قران
خشکبار	۷۳٬۶۲۳٬۰۰۰
تریاك	۷۰٬۴۳۰٬۰۰۰
پنبه	۶۱٬۹۶۰٬۰۰۰
برنج	۴۳٬۲۳۰٬۰۰۰
سایر محصولات زراعتی	۱۰٬۹۱۰٬۰۰۰
جمع	۲۶۴٬۱۵۳٬۰۰۰

اقلام فوق معلوم میدارد که سی درصد کلیّهٔ صادرات محصولات زراعتی ایران خشکبار بوده و قسمت عمدهٔ آن چه در سابق و چه در حال حاضر بروسیّه میرفته و از ممالك دیگر که خریدار و مصرف کنندهٔ خشکبار ایران میباشند اوّل مملکت هندوستان و بعد ازآن بین النّهرین و عمان است .

صورت صادرات خشکبار ایران بممالك خارجه در سال ۱۹۲۵ و ۱۹۲۶ ازقرار ذیل است :

اسامی خشکبار	میزان کل صادرات خشکبار	روسیه	صدی	هندوستان	صدی	بین‌النهرین	صدی	عمان	صدی
انگور	۳۵۹۲۲۰۰۰	۳۵۲۷۷۰۰۰	۹۸,۲	۴۹۲۰۰۰	۱,۴	۹۲۰۰۰	—	۴۲۰۰۰	—
زردآلو	۶۱۵۵۰۰۰	۶۰۹۹۰۰۰	۹۹,۱	—	—	۵۵۰۰۰	—	—	—
گردو	۱۲۰۷۰۰۰	۱۰۴۴۰۰۰	۸۶,۵	۵۰۰۰	—	۱۳۲۰۰۰	۱۰	۲۵۰۰۰	۲,۱
بادام	۱۱۶۲۵۰۰۰	۳۹۳۸۰۰۰	۳۳,۸	۴۹۲۶۰۰۰	۴۲,۳	۴۰۰۰۰۰	۳,۴۴	۲۱۰۰۰	—
پسته	۱۲۳۴۰۰۰	۳۷۹۰۰۰	۳۰,۷	۷۳۱۰۰۰	۵۹,۲	۹۴۰۰۰	۷,۶	۱۰۰۰	۱۰
خرما	۱۶۸۳۴۰۰۰	۱۸۱۷۰۰۰	۱۰,۸	۹۶۸۸۰۰۰	۵۷,۶	۲۲۳۱۰۰۰	۱۳,۲	۲۳۳۴۰۰۰	۱۳,۹
سایر خشکبار	۴۶۴۶۰۰۰	۳۵۵۴۰۰۰	۷۶,۵	۱۵۸۰۰۰	۳,۴	۵۴۱۰۰۰	۱۱,۶	۱۵۰۰۰۰	۳,۴
جمع	۷۷۶۲۳۰۰۰	۵۲۱۰۸۰۰۰	۶۷,۱	۱۵۹۹۵۰۰۰	۲۰,۶	۳۵۴۵۰۰۰	۴,۶۶	۲۵۸۲۰۰۰	۳,۳

انچه از جدول فوق معلوم میشود آنستکه مقدار ۹۸٪ و ۹۹ در صد خشکبار انگور و زرد آلو و ½ ۸۶ گردو و ۳۳ بادام و ۳۰ درصد پستهٔ ایران در روسیه مصرف میشود و قسمت عمدهٔ صادرات بادام و پسته و خرما بهندوستان و باقی خشکبار بممالك دیگر حمل میگردد وروی همرفته دوثلث خشکبار صادره ازایران بروسیه و یك خمس آن بهندوستان و بقیهٔ آن که دوازده درصد میباشد بسایر ممالك و از آن جمله باروپا برده میشود .

میزان خشکبار ایران که برطبق اطلاعات گمرکی در مدّت بیست سال (۱۹۰۵ـ ۱۹۰۶) (۱۹۲۵ـ۱۹۲۶) ازایران بخارجه صادر گردیده بقرار ذیل است :

سال	خشکبار انگور		خرما		گردوو پسته وبادام		زرد آلو وغیره		جمع	
	من	قران	من	قران	من	قران	من	قران	من	قران
۱۹۰۵-۱۹۰۶	۲۳۱۱۰۰۰	۴۸۷۳۰۰۰	۲۳۶۳۰۰۰	۱۶۶۴۰۰۰	۷۸۲۰۰۰	۲۹۰۸۰۰۰	۹۱۵۳۰۰۰	۲۴۲۳۰۰۰۰	۱۴۶۱۰۰۰۰	۳۴۶۷۵۰۰۰
۱۹۱۰-۱۹۱۱	۱۲۴۹۸۰۰۰	۲۹۷۱۹۰۰۰	۳۲۴۵۰۰۰	۳۷۷۲۰۰۰	۱۹۲۰۰۰۰	۱۶۰۵۹۰۰۰	۵۳۸۶۰۰۰	۱۲۷۵۹۰۰۰	۲۳۰۴۹۰۰۰	۶۲۱۲۹۰۰۰
۱۹۱۳-۱۹۱۴	۱۰۳۶۰۰۰۰	۳۰۳۴۲۰۰۰	۲۴۶۰۰۰۰	۲۸۰۵۰۰۰	۲۴۳۷۰۰۰	۲۷۱۸۴۰۰۰	۴۵۹۴۰۰۰	۹۷۳۷۰۰۰	۱۹۸۵۱۰۰۰	۷۰۰۶۸۰۰۰
۱۹۲۰-۱۹۲۱	۵۷۵۰۰۰	۱۵۸۳۰۰۰	۵۹۵۸۰۰۰	۶۱۸۶۰۰۰	۶۵۱۰۰۰	۵۳۴۱۰۰۰	۵۱۴۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰	۷۶۶۸۰۰۰	۱۴۶۱۰۰۰۰
۱۹۲۵-۱۹۲۶	۹۳۶۹۰۰۰	۳۵۹۲۲۰۰۰	۱۵۳۸۶۰۰۰	۱۶۸۳۴۰۰۰	۱۵۸۸۰۰۰	۱۴۰۶۶۰۰۰	۳۲۹۰۰۰۰	۱۰۸۰۱۰۰۰	۲۹۶۳۳۰۰۰	۷۷۶۲۳۰۰۰

صادرات خشکبار ایران بنا بر اهمیّت وزن وقیمت آن که بممالك مختلفه درمدّت ۱۳ سال از سنهٔ ۱۲۹۷ تا ۱۳۰۹ شمسی حمل شده مطابق جداول ذیل است :

صادرات خشکبار ایران بحسب وزن

اسامی ممالک	۱۲۹۷	۱۲۹۸	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار
افغانستان	۴۳	۱۳۲	۶۸	۱۳۳۸	۱۱۳	۴	۱۱	۱۶	۳۶	۱۳	۸	۴۱	۳۳,۳۴
آلمان	—	—	--	—	۲	۶۱	۵۲	۱۵۶	۱۰	۳۴۲	۶۹۱	۷۷۰۵	۲۷۱۲۹,۷۰
مصر	—	—	—	—	۸	--	۳	۷	۶۴۰	۱۲۸۸	۹۸۳	۶۳۳	۲۵۰۰,۵۳
انگلیس وتوابع	۷۳	۴۷۱	۸۲۷۱	۵۰۷۹	۸۰۸۲	۲۳۸۰	۴۱۸۴	۷۹۱۳	۱۰۱۵۸	۴۹۰۳	۱۴۴۸۶	۱۱۱۹۴	۵۹۶۸,۴۲
هندوستان	۱۶۲۷۸	۲۹۷۶۲	۴۰۵۶۹	۴۰۸۹۳	۵۸۴۷۱	۶۷۳۶۹	۵۵۹۷۲	۱۰۶۸۴۹	۵۶۰۳۶	۵۹۵۲۵	۸۶۶۹۲	۵۰۳۴۴	۷۴۷۰,۱۶
امریکا	—	—	۲۰	۲۲	۱۷۱	۹۵	۱۲۰	۱۳	۱۷	۳۳۴	۵۹۳	۶۰	۴۵۸,۷۶
فرانسه	—	—	۱	—	۸	—	—	۲۲۵	۹۹	۲	۲۹۱	۳۴۴	۱۳۸۴,۷۸
عراق	—	—	۱۰۰۰۰	۱۱۰۶۳	۸۵۹۸	۸۰۹۳	۴۱۶۵۳	۲۸۳۶۹	۴۸۳۰۹	۴۹۷۹۱	۵۰۴۲	۶۰۷۲	۵۵۷۳,۹۸
مسقط	۱	۵	۱	۷	۴۸۴	۱۴۵	۳۱۵	۶۸	۲۸	۱۳۴۲	۲۷۴	۱۴	۵۸,۵۵
عمان	۸۸۷۸	۲۴۰۳۴	۱۳۳۵۲	۴۱۶۳۶	۲۴۷۶۷	۱۲۳۷۳	۲۲۲۶۵	۲۴۹۰۳	۱۲۴۰۵	۱۱۶۸۰	۹۴۴۷	۲۰۵۶۹	۱۴۶۰۰,۵۱
ترکیه	۱۷۸۸	۷۳۳۰	۱۶۴	۵۰۴	۱۶۵۵	۲۶۶	۲۵۱۳	۷۲۵	۱۴۴۶	۱۴۹۳	۳۳۷۵	۹۳۳۸	۱۲۸۲,۰۱
جماهیر شوروی	۴۰۹۷۱	۵۲۷۰۸	۴۸۴۷	۱۷۹۷۴	۳۴۱۶۴	۸۴۴۵۳	۱۴۵۹۱۷	۱۳۵۱۲۲	۴۶۵۹۷	۱۱۷۷۴۶	۹۷۵۵۷	۸۷۳۱۷	۶۲۴۴۱,۰۴
سایر ممالک	—	—	—	۴	۱	—	—	۱۶۹۲	۷۲۹	۳۵۸	۱۴۲۰۰	۱۲۲۹۱	۱۶۵۲۴,۴۰
جمع	۶۸۰۳۲	۱۲۵۴۴۲	۷۷۲۹۳	۱۰۸۵۲۰	۱۳۶۵۲۵	۱۷۵۲۳۹	۲۷۳۰۰۵	۳۰۶۰۵۸	۱۷۶۵۱۰	۲۴۸۸۱۷	۲۳۳۶۲۹	۲۰۳۴۲۲	۲۲۱۷۲۶,۱۸
هزار قران	۲۱۷۹۴	۲۹۹۳۹	۱۴۶۵۵	۲۶۸۲۳	۳۳۶۳۹	۳۸۹۴۸	۶۸۷۸۱	۷۹۲۹۴	۳۲۰۲۰	۴۸۳۰۵	۴۹۶۱۲	۴۶۰۶۷	۵۲۱۹۵,۴۹۷

صادرات خشکبار ایران بحسب قیمت

اسامی ممالک	۱۲۹۷	۱۲۹۸	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران
افغانستان	۲۰	۷۱	۲۷	۴۴۳	۲۸	۱	۵	۸	۱۱	۷	۳	۱۸	۵٫۷۳۲
آلمان	—	—	—	—	۱	۶۶	۵۷	۱۸۵	۷	۶۷	۷۵۹	۲۹۲۰	۱۵۱۰۷٫۲۱۲
مصر	—	—	—	—	۱۱	--	—	۸	۸۳	۱۰۳	۹۹	۶۳	۱۹۷٫۸۳۶
انگلیس و توابع	۲۱	۱۶۲	۹۴۰	۸۵۹	۲۱۹۵	۷۱۹	۳۵۸۶	۲۴۰۱	۱۴۷۷	۵۵۸	۱۹۸۲	۱۹۱۹	۱۰۸۲٫۹۷۵
هندوستان	۳۲۶۵	۷۵۳۳	۷۳۰۴	۱۰۵۶۹	۱۴۸۱۲	۱۱۷۱۲	۱۰۷۵۹	۱۵۹۹۶	۹۲۵۱	۱۱۲۲۱	۱۴۳۷۵	۱۰۸۵۹	۱۳۳۶۶٫۷۴۲
امریکا	—	—	۵	۴۶	۱۴۴	۱۵۸	۱۲۲	۱۶	۹	۳۳۹	۷۷۸	۹۲	۳۷۶٫۳۹۱
فرانسه	—	—	۱	—	۸	—	—	۳۴	۲۷	—	۳۵۲	۱۷۸	۸۷۲٫۸۹۰
عراق	—	—	۳۴۴۲	۵۶۹۸	۴۱۳۰	۲۴۱۰	۶۹۲۴	۳۵۴۸	۶۵۸۱	۴۳۲۰	۲۴۹۲	۲۲۸۶	۲۴۰۹٫۰۲۵
مسقط	—	۲	۱	۲	۵۸	۲۴	۲۴	۱۱	۶	۸۹	۲۵	۲	۵٫۱۵۰
عمان	۹۶۹	۲۶۴۹	۱۵۰۲	۳۴۸۰	۲۶۱۲	۱۴۶۱	۲۳۴۳	۲۶۱۸	۱۲۵۵	۱۱۸۱	۸۱۹	۴۱۰۱	۱۳۷۹٫۸۵۶
ترکیه	۴۵۷	۲۳۸۹	۷۵	۳۳۲	۱۰۱۴	۱۴۰	۲۰۶۱	۴۷۴	۶۷۵	۴۰۴	۴۷۳۱	۵۹۸۵	۱۰۴۰٫۲۶۲
جاهیر شوروی	۱۷۰۶۱	۱۷۱۳۳	۱۳۵۸	۵۴۰۲	۸۶۲۶	۲۲۲۵۷	۴۲۹۰۷	۵۳۷۴۰	۱۲۵۱۲	۲۹۹۶۵	۲۲۰۹۸	۱۸۲۶۹	۱۴۴۲۸٫۲۲۶
سایر ممالک	۱	—	—	۲	—	—	۳	۲۵۵	۱۲۶	۵۱	۱۰۹۹	۱۳۷۵	۱۹۲۳٫۱۹۹
جمع	۲۱۷۹۴	۲۹۹۳۹	۱۴۶۵۵	۲۶۸۲۳	۳۳۶۳۹	۳۸۹۴۸	۶۸۷۸۱	۷۹۲۹۴	۳۲۰۲۰	۴۸۳۰۵	۴۹۶۱۲	۴۶۰۶۷	۵۲۱۹۵٫۴۹۷
خروار	۶۸۰۳۲	۱۲۵۴۴۲	۷۷۲۹۳	۱۰۸۵۲۰	۱۳۶۵۲۵	۱۷۵۲۳۹	۲۷۳۰۰۵	۳۰۶۰۵۸	۱۷۶۵۱۲	۲۴۹۹۱۷	۲۳۳۶۳۹	۱۰۳۴۲۲	۲۲۱۷۲۶٫۱۸

نباتات صنعتی

توتون (نی‌کوتیاناتوباکوم)[۱] زراعت تنباکو و توتون مدتها است که درایران متداول ویکی برای قلیان و دیگری برای چپق استعمال میشود، توتون سیگار درقرن اخیر ازاروپا وامریکا بایران آمده وزراعت آن درغالب نقاط ایران بطرز های مختلفه معمول و در بعضی نقاط بطور تناوب پس از برداشت محصول برنج یاخشخاش کاشته میشود. پرورش آن هوای معتدل لازم دارد که‌زیاد گرم و خشک نباشد. در زمینهای شنی و رُسی یا آهکی و رُسی کشت آن خوب میشود.

توتون چپق دراشنو، سلوانه، جرمی‌لاهیجان، ساوجبلاغ مُکری، سنندج، کرمانشاهان، سقّز وبانه، همدان، دهخوارقان، نهاوند وتویسرکان عمل میآید.

تنباکو از فارس، کاشان، اسپاهان، خراسان، کرمان، گلپایگان و خونسار، ملایر، تویسرکان، نهاوند وسمنان بدست میآید.

توتون سیگار در گیلان و آذربایجان کاشته میشود.

نواحی مختلفهٔ ایران برای زراعت اقسام توتون استعداد دارد وبااینکه مقداری تنباکو وتوتون سیگار وچپق بخاك ترکیّه و مصر صادر میشود ولی بیشتر مصرف آن درداخلهٔ مملکت واگر درتوسعهٔ این‌زراعت دقّت وسعی شود درآتیه ممکن‌است قسمت مهمّی از صادرات ایران را تشکیل دهد.

تا سنهٔ ۱۳۰۷ تجارت توتون ایران در داخله وصدور آن بخارجه آزاد بود، امّا ازآذرماه ۱۳۰۷ بموجب قانون‌مصوّبهٔ مجلس شورای ملّی وارد وصادرکردن و خرید وفروش و تهیّه و نگاهداری و حمل و نقل اجناس دخانیه و انواع کاغذ سیگار در کلیّهٔ مملکت منحصر بدولت گردیده است.

محصول ایران ازحیث موادّ دخانیه مطابق صورت ذیل میباشد:

محلّ	توتون سیگار	توتون چپق	تنباکو
خراسان	ـ من	ـ	من ۲٬۹۶۱ من
آذربایجان	۵۰۰۰ «	۹۰۰٬۰۰۰ «	ـ

(۱) - *Nicotiana Tobacum*

محلّ	توتون سیگار	توتون چپق	تنباکو
گیلان	۱,۰۰۰,۰۰۰ من	— من	— من
فارس	— «	— «	۳۰۰,۰۰۰ «
کرمانشاهان	— «	۱۰۰,۰۰۰ «	— «
کرمان	— «	۱,۶۱۷ «	۴,۲۵۶ «
مازندران	— «	۵۹,۳۸۴ «	— «
همدان	— «	۶۷۵,۰۰۰ «	— «
گلپایگان و خونسار	— «	— «	۱۱۳,۱۳۹ «
اسپاهان	— «	— «	۲۰۶,۶۰۹ «
ملایر و تویسرکان	— «	— «	۴۰,۰۰۰ «
سمنان	— «	— «	۳۰,۰۰۰ «
نهاوند	— «	۲۰,۰۰۰ «	۸۰,۰۰۰ «
تهران	— «	۴۳۸	

متأسفانه بااینکه ایران ازحیث زراعت توتون میتواند اهمیّت خاصّی حاصل نماید معهذا بین صادرات توتون داخله وواردات توتون خارجه تفاوت کلّی حاصل و بموجب احصائیهٔ گمرکی ۱۳۰۷ صادرات توتون سیگار در سنهٔ ۱۳۰۶ ۱,۹۴۸,۰۰۰ قران ودر سنهٔ ۱۳۰۵ (۲,۸۲۲,۰۰۰) قران و واردات آن درسنهٔ ۱۳۰۶ (۲,۲۴۸,۰۰۰) ودر سنهٔ ۱۳۰۵ (۲٬۲۵۰٬۰۰۰) قران بوده ولی در سنهٔ ۱۳۰۷ صادرات بروارادات فزونی داشته و واردات ۱۳۰۷ (۱٬۱۳۲٬۰۰۰) وصادرات ۲٬۶۲۳٬۰۰۰ قران بوده است .

از جداول ذیل میتوان مقدار کلیّهٔ تنباکو و توتون ایران را که درمدّت ۲۷ سال یعنی ازسنهٔ ۱۲۸۲ تا ۱۳۰۹ بحسب وزن وقیمت بممالك مختلفه صادر شده است استنباط نمود.

صادرات توتون و تنباکو بحسب وزن

اسامی ممالک	۱۲۸۲ خراور	۱۲۸۳ خروار	۱۲۸۴ خروار	۱۲۸۵ خروار	۱۲۸۶ خروار	۱۲۸۷ خروار	۱۲۸۸ خروار	۱۲۸۹ خروار	۱۲۹۰ خروار	۱۲۹۱ خروار	۱۲۹۲ خروار	۱۲۹۳ خروار
مصر	۲۰۲۴		۴۲۲	۱۲۶۸	۶۸۲	۳۳۸	—		۱۴۸	۹۴	۱۰۷۷	۳۸۷
انگلستان	۱۳۳		۲۴۶	۳۹۴	۳۸۸	۲۳۸	—		۵۶۰	۹۰۹	۶۲۲	۲۷۲
فرانسه	۴۶		۲	۱۷	—	—	—		--	۲۷	—	۴۴
ایطالیا	۲۷		—	۵	—	—	—		۳	—	—	—
روسیه	۹۰		۲۴۷	۲۳۲	۱۴۴	۳۲	۸۵		۱۴	۳۰۵	۸۲۵	۵۷
ترکیه	۸۰۷		۴۸۷۸	۴۲۶۲	۴۶۷۹	۳۸۲۴	۹۶۹		۳۵۳۵	۴۰۹۶	۲۵۳۱	۱۴۳۵
هندوستان	—		۴	۹۵	۳	۲۲	۱		۱	۱۸	—	—
امریکا	—		—	۲۶	۲۱	۸	—		۷۲	۴۳	۴۶	۴
آلمان	—		—	—	—	۶	—		—	—	۲۴	۲
عمان	—		—	—	—	۶	۸۳		—	۱	۵۱	۲۰
یونان	—		—	—	—	—	—		۷۸	۲۷۱	۳۱۰	۵۴
سایر ممالک	—		—	—	۱	--	—		۱	۳	—	۴
جمع	۴۱۲۷		۵۷۹۹	۶۲۹۹	۵۹۱۸	۴۴۷۴	۱۱۳۸		۴۴۱۲	۵۷۶۷	۵۴۸۷	۲۲۷۹
هزارقران	۱۳۱۷	۸۸۰	۱۶۰۳	۲۲۸۶	۱۸۱۹	۱۶۱۴	۲۱۴۱	۲۸۷۹	۱۸۵۶	۲۴۲۸	۲۷۹۷	۹۹۰

صادرات توتون وتنباكو بحسب وزن (بقيه)

اسامي ممالك	١٢٩٤	١٢٩٥	١٢٩٦	١٢٩٧	١٢٩٨	١٢٩٩	١٣٠٠	١٣٠١	١٣٠٢	١٣٠٣	١٣٠٤	١٣٠٥	١٣٠٦	١٣٠٧	١٣٠٨	١٣٠٩
	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار
مصر	٣٢٧	٥١	٢٢	٤—	٢٧٦	٢٣٩	٨٥٩	١٦٤٣	٣٧٤٠	٢٨١٤	٣١٤٢	٢٨٦٨	٢٥٢٢	٢٧٣٦	٣٨٥٥	٢٤٤٠,٣٠
انكلستان	١٣٥	٦٩	٧٦	٨	١٣٨	٣٥	١٣٣	١٨٦	٦٥	٨١	٢	١٣	١٨٩	١٣٢	١٨٥	٢١٠,٢٤
فرانسه	—	—	٢١	٤٩	—	—	—	—	—	—	٥	—	—	—	١٠	—
روسيه	٢	٤	٤٨٠	٩٥	١١٠٦	١٠	١٣	٣٧	٥٤	١٢	٥٦٠	١٩٧	٥٧	١	١١٨	١,٠٢
تركيه	١٢٢٥	١١٥٥	٩١٩	١٦٤٠	٢٢٧٢	٤٠	١١	١٩	٤١	٦٦	٧٥	١٢٨	٨٧	٢٤	—	—
هندوستان	٦	١٣٩٣	٥٣٠	٨٢٣	١٧٧٣	٢٠٨٥	١٤٩٠	١٨٢٥	٧٠١	١٥٦	٣٣	—	٢	٩٠	١	٠,٦٩
آمريكا	—	٢٣	٤٩	٢	٤٣	٦٠	٩٣	١١	١٤	—	٣٦	٤	٤	٥٧	٥	٢,٤٣
آلمان	—	—	—	—	—	—	—	١١	—	—	—	١٥	٤	١٧	—	٤,٣١
عمان	٥٣	١٨٧	١٣٠	٧٩	٦١	٢٠	٥٦	٢٢	٣٢	١٣	٢٧	٢٧	١٨	٧٥	٢	٠,٣٤
مسقط	—	—	—	—	—	—	—	—	١	٥	—	—	—	١	—	—
عراق	—	—	—	—	—	١٤٠٦	٦٨٦	٥٦٨	٧٧٤	٥١٣	٤٥٠	٦٠٨	٦٢٧	٨٤١	٤٩٢	٢٢٤,١٨
عربستان	—	—	—	—	—	—	٢٨	—	—	—	—	—	—	—	—	—
سايرممالك	١	—	—	—	١٤	—	—	—	—	٩	٨٥	٤٥	٢٧	١٨٦	٧١	٥٨,٠٦
جمع	١٧٤٩	٢٨٨٢	٢٢٢٧	٢٦٩٦	٥٦٨٣	٣٨٩٥	٣٣٦٩	٤٣٢٢	٥٤٢٢	٣٦٦٩	٤٤١٥	٣٩٠٥	٣٥٣٧	٤١٦٠	٤٧٣٩	٣٠٤١,٥٧
هزار قران	—	٥٣٥٧	٢٠٣١	١٨٧٤	٤١٨٤	٣٧٢٦	٣٢٠١	٤٣٠٩	٥٢١٩	٣٤٧٩	٣٩٠٣	٢٨٣٢	١٩٤٩	٢٦٢٤	٢٤٧٦	٢٢٢٦٤٤٨

صادرات توتون وتنباکو بحسب قیمت

اسامی ممالک	۱۲۸۲	۱۲۸۳	۱۲۸۴	۱۲۸۵	۱۲۸۶	۱۲۸۷	۱۲۸۸	۱۲۸۹	۱۲۹۰	۱۲۹۱	۱۲۹۲	۱۲۹۳
	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران
مصر	۱۰۱۵	۱۰۰	۱۵۹	۴۵۶	۲۴۴	۱۱۵	—	۱۳۵	۵۴	۴۳	۴۵۳	۱۷۹
انگلستان	۴۷	۵۶ با هندوستان	۷۰	۱۰۳	۱۰۰	۵۸	—	۳۷۲	۲۰۵	۳۵۵	۴۱۴	۱۰۲
فرانسه	۱۶	۸	۱	۶	—	—	—	۳	—	۱۸	—	۲۶
ایطالیا	۳۱	—	—	۲	—	—	—	—	۲	—	—	—
روسیه	۳۹	۱۷۵	۱۵۴	۱۶۰	۶۵	۱۴	۱۵۸	۳۲	۱۰	۱۶۱	۵۹۸	۴۲
ترکیه	۱۷۹	۵۳۲	۱۲۱۱	۱۵۲۷	۱۴۰۳	۱۴۱۵	۱۹۱۳	۲۱۷۶	۱۴۹۷	۱۶۰۷	۱۰۵۸	۵۹۷
هندوستان	—	—	۸	۲۴	۱	۶	۲	۲	—	۸	—	—
امریکا	—	—	—	۸	۶	۳	—	۳	۳۸	۱۷	۲۳	۲
آلمان	—	—	—	—	—	۲	—	—	—	—	۱۶	۶
عمان	—	—	—	—	—	۱	۶۸	—	—	—	۱۳	۱۲
یونان	—	—	—	—	—	—	—	۱۵۵	۴۴	۲۱۷	۲۲۲	۲۳
سایر ممالک	—	—	—	—	—	—	—	۱	۱	۲	—	۱
جمع	۱۴۱۷	۸۸۰	۱۶۰۳	۲۲۸۶	۱۸۱۹	۱۶۱۴	۲۱۴۱	۲۸۷۹	۱۸۵۶	۲۴۲۸	۲۷۹۷	۹۹۰
خروار	۴۱۳۷		۵۷۹۹	۶۲۹۹	۵۹۱۸	۴۴۷۴	۱۱۳۸		۴۴۱۲	۵۷۶۷	۵۴۸۷	۲۲۷۹

صادرات توتون و تنباکو بحسب قیمت (بقیه)

اسامی ممالک	۱۲۹۵	۱۲۹۶	۱۲۹۷	۱۲۹۸	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران
مصر	۱٤٤	۳٦	—	۲٦٥	۱۸۲	۷۱۷	۱۵۰۵	۳۷۸٦	۲۷۱۳	۲٦۲۵	۲۱۳۹	۱۳۵۹	۲۰۱۹	۲۰٦۰	۱۸۹٦,۲٤۵
انگلستان	٤۰	٦۹	٤	٦۸	۳٦	۱۰۵	۲۰۳	٤٦	۷۲	۲	۷	۱۱۱	٤۱	۱۲٦	۱۱۸,۱۱۲
فرانسه	—	۲۵	٦۹	—	—	—	—	—	—	٤	—	—	—	۵	—
روسیه	٤	۲۵٦	۸٤	٤۲۵	۷	۱۲	۱۲	٤۰	۹	۷۲۳	۲۸۷	۹۹	۲	٦۰	۲,۱۰۰
ترکیه	۱۸۱۲	۱۰۷۳	۱۱۸۰	۲۰۲۳	۳۷	۵	۱۵	۲٦	٦۲	٤۷	٦۳	۳٦	۱۳	—	—
هندوستان	۳۲۱۳	٤٦۷	٤۹۸	۱۳۰٤	۱۸۲۹	۱۵۳۵	۲۰۵۳	٦٦۹	۱٤۳	۳۲	—	۱	۳۷	—	۲,۱۲۵
امریکا	۵۸	٤۵	۱	۲۸	٤۰	۱۱۹	۱۱	۱٤	—	۲٦	٤	۳	۲۲	۵	۱,٦۲۷
آلمان	—	—	—	—	—	—	۱۱	—	—	—	٤	۱۲	۱٤	—	٦
عمان	۸۵	٦۰	۳۷	٤۷	۱۹	۳٦	۱۷	۳۱	۱۰	۲٤	۲۰	۷	۲۳	۱	۱,۱۵۰
عراق	—	—	—	—	۱۵۷٦	٦٦٤	٤۸۲	٦۰۷	٤۵۷	۳٤۳	۲۷۰	۲۹۲	۲۹۰	۱۹۱	۱۵٤,۸۲۲
سایر ممالک	—	—	۱	۱٤	—	۸	—	—	۱۳	۷۷	۲۸	۲۹	۱٦۳	۲۸	٤۰٤,۲٦۷
جمع	۵۳۵۷	۲۰۳۱	۱۸۷٤	٤۱۸٤	۲۷۲٦	۳۲۰۱	٤۲۰۹	۵۲۱۹	۳٤۷۹	۳۹۰۳	۲۸۲۲	۱۹٤۹	۲٦۲٤	۲٤۷٦	۲۲۲٦,٤٤۸
خروار	۲۸۸۲	۲۳۲۷	۲٦۹٦	۵٦۸۳	۳۸۹۵	۳۳٦۹	۳۳۲۲	۵٤۲۲	۳٦٦۹	٤٤۱۵	۳۹۰۵	۳۵۳۷	٤۱٦۰	٤۷۳۹	۳۰٤۱,۵۷۰

پنبه پنبه کشت بهاری است که مواظبت زیاد لازم دارد و متناوباً بعد از گندم یا جو باید کاشته شود(*) . در نواحی جنوبی ایران بندرت بعد از محصول خشخاش میکارند. موقع کشت آن اواخر فروردین و اوایل اردی بهشت و پس از بیست و پنج یا سی روز آب میدهند واقلاً شش مرتبه باید آب داده شود (مقدار آب لازمه برای پنبه دوبرابر گندم وخشخاش است) . حاصل قوزه های رسیدهٔ آن از آخر مرداد شروع و تا مهر و آبان طول میکشد تا قوزه های نرسیده آن تمام برسند .

درایران اقسام مختلفه پنبه زراعت میشود ودر کرمان، رفسنجان، یزد، اسپاهان، کاشان، قم، محلاّت، کمره، دلیجان، ساوه، زرند، تهران، خوار، سمنان، دامغان، شاهرود، استراباد، سبزوار، نیشابور، ترشیز، مشهد، مازندران، قزوین و تبریز عمل میاید .

بهترین جنس آن از مازندران، کاشان، محلاّت بدست میاید .

محصول کلیّهٔ پنبه درتمام نقاط ایران ۱۱،۰۰۰،۰۰۰ من میباشد، قیمة پنبه از خرواری شصت تا هشتاد و پنجتومان و پنبه خوب ماشینی به نود تومان هم میرسد، وقیمت قوزه از خرواری شانزده الی بیست و پنجتومان است .

(*) کرم خاردار(۱) واهمیت اقتصادی آن درزراعت پنبه(*)

آفات فلاحتی از نقطه نظر تشکیلات عملی معمولاً بدو دسته تقسیم میشود

۱) آفات محلی که از قدیم در داخلهٔ مملکت شیوع داشته .

۲) آفات خارجی که سابقاً در مملکت وجود نداشته و از ممالک دیگر که محل نشو و نما و اقامتگاه دائمی آنها است سرایت کرده است .

درموضوع عملیات فلاحتی دنیا وخصوصاً درباب زراعت پنبه مکرر اتفاق افتاده است که آفت فلاحتی از مملکتی به مملکت دیگر سرایت نموده است و بروز آفات خارجی در نواحی جدید در صورتیکه وضعیت آب و هوای نواحی مزبوره جهت نشو ونما و توسعهٔ آن متناسب باشد معمولاً خسارات عمده را در نواحی مزبوره که جدیداً مبتلا شده است ایجاب نموده و در این گونه موارد حتماً لازم است بهرقیمتیکه باشد اقدامات جدی برای دفع آفت مزبور چه ازطرف دولت وچه از طرف اهالی محل بعمل آید . مثال برجسته‌ای که دراین باب میتوان بیان نمود موضوع آفت انگورموسوم به فیلوکسرا (۲) است که از امریکا به اروپا سرایت نموده و این حشره که از حیث جثه خیلی کوچك (یك میلیمتر) است بسرعت تا کستانهای اروپا که مورد سرایت آن واقع شد معدوم ساخته

(۱) - *Farias Insulana* (۲) - *Phylloxera Vastatrix*

(*) - شرح کرم خاردار ازشرکت پنبه روس وایران اقتباس شده است

تخم پنبه امریکائی در تمام نقاط ایران عمل میاید ولی تخم پنبه مصری بواسطهٔ اینکه حرارت زیاد لازم دارد در مناطقی که حرارت و رطوبت زیاد باشد خوب بهره میدهد. اراضی خوزستان اگر باترتیب صحیحی آبیاری شود معادل تمام محصول فعلی ایران پنبه خواهد داد وجنس آن نیز ازبهترین جنس پنبهٔ دنیا خواهدگردید.

درنتیجهٔ جنگ عمومی محصول پنبهٔ ایران بکلّی ازبین رفته بود بطوریکه درسنهٔ ۱۲۹۹ شمسی صادرات پنبه ایران از ده ملیون من قبل ازجنگ به ۴۶۱٬۰۰۰ من تنزّل نمود ولی درسنوات بعد بزراعت پنبه اهمیّت زیاد داده شد ورقم صادرات درسنهٔ ۱۳۰۶ معادل ۵٬۴۷۵٬۷۱۲ من ودرسنه ۱۳۰۷ مقدار ۶٬۵۰۰٬۰۰۰ من بوده است.

مملکت ایران استعداد عمل آوردن چهار برابر محصول فعلی پنبه‌را دارد واگر در جور کردن تخم و ترتیب زراعت وپاك کردن وبستن عدل وغیره اقداماتی بشود یکی از مهم ترین صادرات مملکت را تشکیل میدهد. صدی هشتاد صادرات پنبهٔ ایران بخاك روسیّه وازجداولی که ذیلاً بدرج آنها مبادرت میشود میتوان مقدار کلیّهٔ صادرات پنبهٔ ایران را که بحسب وزن وقیمت بممالك مختلفه در مدّت ۲۸ سال صادر شده است استنباط نمود.

و بزراعت انگور اروپا خسارت عمده وارد نموده است.

فعلا در امریکا و آفریقا و هندوستان و آسیای صغیر و بلوچستان و بین النهرین و هند و چین و اسپانی و بعضی ممالك دیگر یك سلسله حشرات موذیهٔ متشابهی وجود دارد که خسارات عمده به زراعت پنبه وارد نموده ضمناً ممالك دیگر را که هنوز به آفت مزبور مبتلا نشده است بسرایت خود تهدید میکند.

بروز این آفت ممکن است در ممالك مزبور نیز در آتیه سکتهٔ مهمی بتوسعهٔ طبیعی زراعت پنبه وارد سازد.

حشرهٔ نوك دراز (۱) کرم پشت گلی (۲) را در امریکا وکرم پشت گلی و همچنین کرم خاردار را در مصر و هندوستان میتوان از این قبیل آفات محسوب داشت.

از این به بعد ما توجه خود را به موضوع کرم خار دار تمرکز خواهیم داد چه ممکن است انتشار آن در ایران توسعه یافته و اسباب خسارت زیادی گردد.

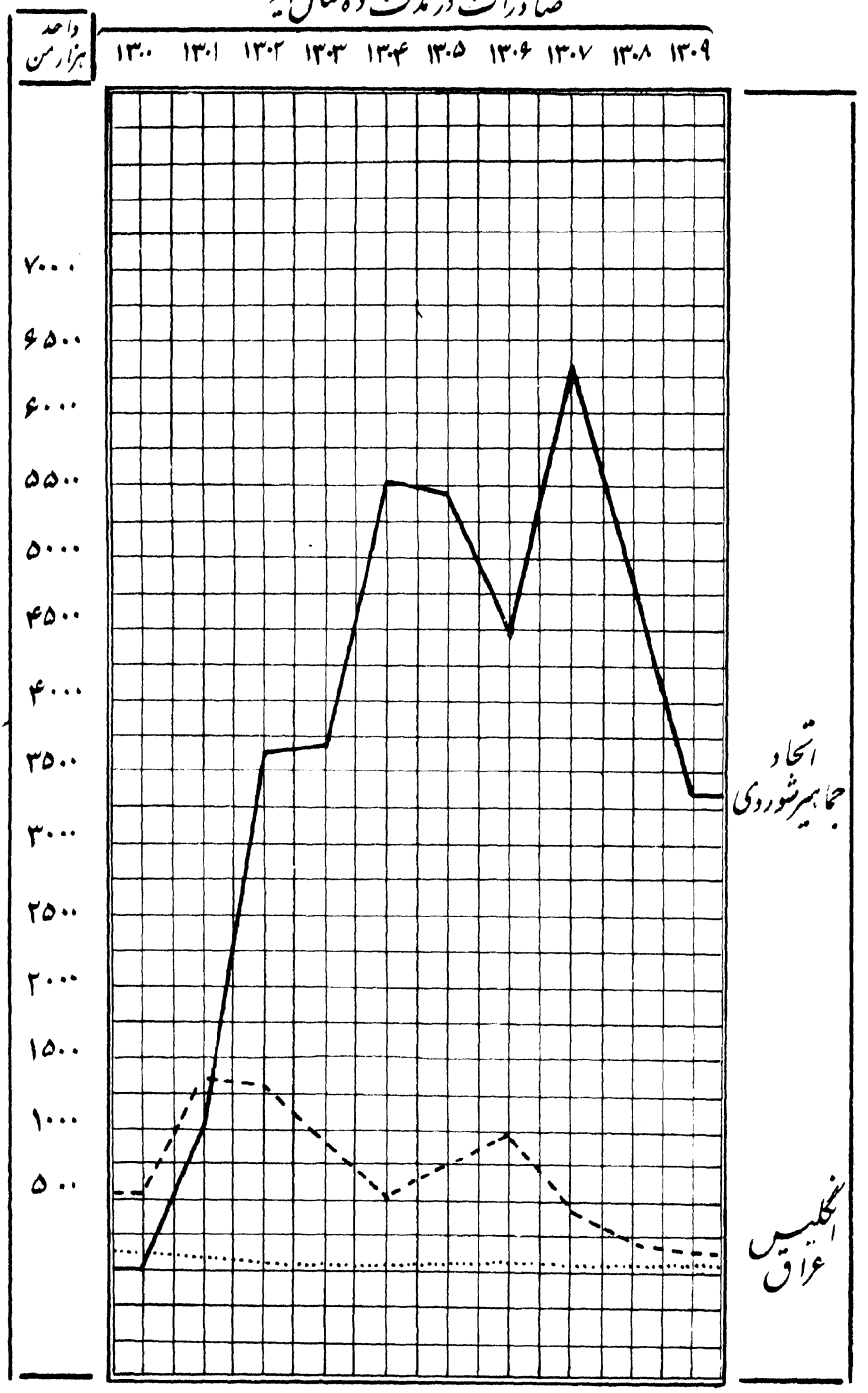
اولین دفعه که کرم خاردار درایران مشاهده شده درسنه ۱۹۲۷ بوسیلهٔ متخصص حشره شناس شوروی موسوم به م. م. سیازف بوده ومشار الیه آفت مزبور رادرنواحی بم وکرمان ورفسنجان کشف کرده است. ازسنهٔ ۱۹۳۰ کرم مزبوربمقدار خیلی کم درسایر نقاط ایران نیز (بقیه ذیل صفحهٔ ۱۳۱)

---

(۱) - *Antonomus Grandis.* (۲) - *Pectinephora Grossypiella*

پنبه

صادرات در مدت ده سال اخیر



صادرات پنبه بحسب وزن

اسامی ممالک	۱۲۸۲ خروار	۱۲۸۳ خروار	۱۲۸۴ خروار	۱۲۸۵ خروار	۱۲۸۶ خروار	۱۲۸۷ خروار	۱۲۸۸ خروار	۱۲۸۹ خروار	۱۲۹۰ خروار	۱۲۹۱ خروار	۱۲۹۲ خروار	۱۲۹۳ خروار
انگلستان	۲۲۹		۵۸	۲۶۳	۱۰۲	۳۵	۲۱		۴۳	۱۴۲	۵۶	۱۲
روسیه	۴۰۶۵۵		۵۶۷۹۰	۶۳۴۷۸	۶۱۰۸۵	۵۶۶۸۰	۸۸۱۸۹		۷۷۳۱۱	۹۵۹۵۹	۸۶۰۹۸	۷۷۶۴۰
ترکیه	۲۰۳		۷۱۵	۲۲۵	۱۹۹	۱۵۰۸	۲۱۳		۹۶	۲۰۳	۱۶۲	۷۹
هندوستان	—		۲۲۴۹	۲۶۷۳	۳۱۸۲	۳۰۶۳	۴۹۸۴		۳۲۱۰	۲۴۹۷	۳۹۳۵	۲۲۰
آلمان	—		—	۸	—	—	—		۶	—	—	—
چین	—		—	—	۷	—	—		—	—	—	—
مسقط	—		—	—	۸۴۰	۱۳	—		—	۱۸	—	—
عمان	—		—	—	۶۰	۹	۳۲		۲۶	۲۱۲	۳۰۵	۲۹
افغانستان	—		—	—	—	۳	۲۷		۱۵	—	—	—
جمع	۴۱۰۸۷		۵۹۸۱۲	۶۶۷۴۷	۶۵۴۷۵	۶۱۳۱۱	۹۳۴۶۶		۸۰۷۰۷	۹۹۰۳۱	۹۰۵۵۶	۷۷۹۸۰
هزارقران	۱۹۴۳۹	۸۳۱۷	۴۰۸۰۷	۴۶۶۸۹	۴۵۰۸۸	۴۲۳۷۸	۷۰۰۱۴	۷۰۳۸۰	۷۲۹۶۴	۹۳۸۴۴	۸۵۲۳۶	۷۳۴۸۴

صادرات پنبه بحسب وزن (بقیه)

اسامی ممالک	۱۲۹۴	۱۲۹۵	۱۲۹۶	۱۲۹۷	۱۲۹۸	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار
انگلستان	—	—	٤	۹۵	۱۷۵	۵۱	۱٤	٤۱	۳۱	٤۰	۱۲	—	٤۵	—	—	۱,۷۷
روسیه	۷۶۸۵۹	٦۰۵٤٦	۲۹۷۹۳	۸۳۰	۳۲۹۹	۲۸۸	۵	۱۰٤۷٦	۳٦٤۷۲	۳٦۷۱۷	۵۵٦٦۵	٥٤۳٦۷	٤٤۵٦٤	٦۳۲۹۱	٤۷۸۹۸	۳۳۳٦,۸۰
ترکیه	۲۲۵	۳۱۹	۲۱۷	۳۸۵	۹۸۸	٤۹۰	۲۹	—	—	—	۱۵	۱	—	—	—	—
هندوستان	۲۵۰۲	۱٦۲۳	۲۵٤۷	۵٦۷۷	۳۷٤۸	۱۱۱۳	۵۰۱٦	۱۳٤۸۳	۱۳۰٦۲	۸۲۰۲	۵۰۸۸	۷٤۳۸	۹۷۷٦	٤٤۱۸	۲۳۵۵	۱۵۷۳,۹۹
عمان	۱۰٤	٤۱	۸۱	۲۰	۱۳۵	٤۳۲	۸۹۰	۹٦	—	—	۵٤	۹۱	٤۷	٤۳۲	۱۳۷	٤۷,۸٦
افغانستان	—	—	۷	۲٦	۳	۳٦	۵۷۲	۲٤۳	٤۲	۹۸	—	٤	—	—	—	۱
عراق	—	—	—	—	—	۱۸۱۱	۱۱۸۹	۱۰۸٦	۳۵۹	۲٤۳	۲٤۰	۳۰٤	۳۲٤	۱۵٦	۲٤٤	٤۱۸,۵۳
عربستان	—	—	—	—	—	—	۱۳	—	—	—	—	—	—	—	—	—
سایر ممالک	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۲۰	٤	۱	٤۳	۵٦	۲۹,۰٦
جمع	۷۹٦۹۰	٦۲۵۲۹	۳۲٦٤۹	۷۰۳۲	۸۳٤۸	٤۲۱۱	٦۹۲۷	۲۵٤۲۵	٤۹۹٦٦	٤۵۳۰۰	٦۱۰۹٤	٦۲۲۰۹	۵٤۷۵۷	٦۸۳٤۰	۵۰٦۹۰	۵٤۰۹,۰۱
هزار قران	۷۱۲۸۹	۵۳٤۷۵	۲٤۰٦۰	۳۷۲۰	٤۵۷۱	۳۳٤۳	۳۰٤۱	۱٦۹۳٤	٤۹٤۰۰	۵۲۹۵٦	٦۱۹٦۰	۵٦٤۹۳	٤۷۰٤۸	۵۲٦۸۰	۳۰۸۵۲	۳۱۲۵۲,۸٤۱

صادرات پنبه بحسب قیمت

اسامی ممالک	۱۲۸۲	۱۲۸۳	۱۲۸۴	۱۲۸۵	۱۲۸۶	۱۲۸۷	۱۲۸۸	۱۲۸۹	۱۲۹۰	۱۲۹۱	۱۲۹۲	۱۲۹۳
	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران
انگلیس	۸۳	—	۳۸	۱۸۶	۵۶	۱۶	۱۲	۵۴	۳۳	۱۱۱	۴۸	۹
روسیه	۱۹۲۱۴	۷۵۷۱	۳۹۳۰۵	۴۵۲۹۴	۴۲۹۳۴	۴۰۱۶۲	۶۸۱۷۹	۶۹۳۱۴	۷۲۶۳۷	۹۲۵۶۶	۸۳۹۵۹	۷۲۲۹۴
ترکیه	۱۴۲	۲۰۶	۵۷	۱۴۲	۳۰۹	۹۸۵	۸۲	۷۰	۵۲	۱۴۷	۱۱۳	۴۹
هندوستان	—	۵۴۰	۸۹۴	۱۰۶۲	۱۴۰۶	۱۲۰۱	۱۷۰۹	۸۵۶	۱۲۰۶	۸۹۶	۹۷۶	۱۱۰
آلمان	—	—	—	۵	—	—	—	—	۳	—	—	—
چین	—	—	—	—	۳	—	—	—	—	—	—	—
مسقط	—	—	—	—	۳۵۱	۵	—	—	—	۱۴	—	—
عمان	—	—	—	—	۲۹	۵	۱۷	۱۳	۲۰	۱۱۰	۱۴۰	۲۲
افغانستان	—	—	—	—	—	۳	۱۵	۷۲	۱۳	—	—	—
جمع	۱۹۴۳۹	۸۳۱۷	۴۰۸۰۷	۴۶۶۸۹	۴۵۰۸۸	۴۲۳۷۸	۷۰۰۱۴	۷۰۳۸۰	۷۳۹۶۴	۹۳۸۴۴	۸۵۲۳۶	۷۳۴۸۴
خروار	۴۱۰۸۷	—	۵۹۸۱۲	۶۶۷۴۷	۶۵۴۷۵	۶۱۳۱۱	۹۳۴۶۶	۸۱۷۰۵	۸۰۷۰۷	۹۹۰۳۱	۹۰۰۵۶	۷۷۹۸۰

صادرات پنبه بحسب قیمت (بقیه)

اسامی ممالک	۱۲۹۴	۱۲۹۵	۱۲۹۶	۱۲۹۷	۱۲۹۸	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزارقران	هزارقران	هزارقران
انگلستان	—	—	٤	٩٤	١٦١	٤٦	٩	٤٠	٣٠	٤٠	١٢	—	١٨	—	—	١,٩٠٠
روسیه	٧٠٤٥٤	٥٢٨٣٩	٢٢٩٨٦	٣٨١	١٥٢٩	١٠٦	١	٦٥٣٤	٣٩٢٦٣	٤٦٣٧٢	٥٧٠٥٨	٥٣٠٧٨	٤٠٨٣١	٥٠٧٩٨	٢٨٨٩٨	٣٠٥٣٢,٦٨٣
ترکیه	١١٤	١٧٦	١٥١	٣٠١	٧٢٦	١٩٧	١٥	—	—	—	١٦	١	—	—	—	—
هندوستان	٧٦٩	٤٣٢	٨٥٠	٢٩١٠	٢٠٣١	٦٦٢	٢٠١٨	٩٤٧٤	٩٨٠١	٦٢٢٩	٤٦٠٢	٣٠٩٨	٦٠١٦	١٦٥٨	٧٢٨	٣٥٢,٠٧٨
عمان	٥٢	٢٨	٦٥	٢١	١٢٣	٣٠٦	٦٨	٩٠	٣٥	٩٧	٤٤	٤٨	٢٧	١٣٢	٧٣	٢٧,٠٦٢
افغانستان	—	—	٤	١٣	١	١٦	٢٤١	١٤٠	—	—	—	٤	—	—	—	١
عراق	—	—	—	—	—	١٠١٠	٦٧٧	٦٥٦	٢٧١	٢٠٨	٢٠٧	٢٦١	١٥٥	٧٣	١٢٠	٣١٧,٩٦٠
عربستان	—	—	—	—	—	—	١٢	—	—	—	—	—	—	—	—	—
سایر ممالک	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	٢١	٣	١	١٩	٣٣	٢٠,١٤٢
جمع	٧١٣٨٩	٥٣٤٧٥	٢٤٠٦٠	٣٧٢٠	٤٥٧١	٢٣٤٣	٣٠٤١	١٦٩٣٤	٤٩٤٠٠	٥٢٩٥٦	٦١٩٦٠	٥٦٤٩٣	٤٧٠٤٨	٥٢٦٨٠	٣٩٨٥٢	٣١٢٥٢,٨٤١
خروار	٧٩٦٩٠	٦٢٥٢٩	٣٢٦٤٩	٧٠٣٣	٨٣٤٨	٤٢١١	٦٩٢٧	٢٥٤٢٥	٤٩٩٦٦	٤٥٣٠٠	٦١٠٩٤	٦٢٢٠٩	٥٤٧٥٧	٦٨٣٤٠	٥٠٦٩٠	٥٤٠٩,٠١

نباتات نسجی

کنف و شاهدانه بیشتر در ولایات ساحلی بحرخزر کاشته میشود . موقع کشت آن ماه دوّم بهار (آخر اردیبهشت) است . درهرجریب ده هزار ذرعی ده الی پانزده من تبریز تخم افشان دارد ، پس از پانزده روز نبات بخوبی نموّ نموده و بعد ازیکماه باید وبجین کنند . درصورتیکه هوا خیلی خشک باشد محصول آن خراب میشود ، بطور متوسّط یك جریب دویست الی چهار صد من کنف حاصل میکند . مصرف آن بیشتر در روسیّه ومقداری هم درداخله است که برای درست کردن طناب و تور ماهی گیری و حصیر و گونی بکار میبرند . در سنه ۱۳۰۵ (۱,۱۸۲,۰۰۰) ودر سال ۱۳۰۹ (۲,۰۲۵,۲۷۸) قران بروسیّه صادر گردیده است .

خشخاش از اقسام مختلفهٔ خشخاش یك رقم در ایران زراعت میشود (پاپاورسومنی فروم) (۱) ولی رنگ گل آنها مختلف وارتفاع

(بقیه از ذیل صفحهٔ ۱۲۶)

دیده شده است اهالی از وجود آفت مزبور بکلی بی اطلاع وتصور میکنند خساراتیکه بوسیلهٔ کرم خار دار وارد میشود نتیجهٔ تأثیرات آب و هوا وقارچهای دودی رنگ وشاید هم میکربهای طفیلی میباشد در صورتیکه علت اصلی آفت مزبورهمان کرم خار دار است که فوقاً ذکر شد .

کرم خاردار از نقطهٔ نظر اقتصادی جهت زراعت پنبه اهمیت فوق العاده‌ای را حائز است و بموجب مطبوعات و کتب خارجه کرم خار دار یکی از مهمترین آفات سه گانهٔ زراعت پنبه است (حشرهٔ نوك دراز و کرم پشت گلی دوآفت مهم دیگر میباشد) و بر حسب اطلاعاتیکه در دست است در هندوستان کرم خار دار از ۱۰ ٪ الی ۷۰ ٪ قوزه‌های پنبه را فاسد میکند ومیگویند درمصر خسارتیکه ازکرم خاردار وارد میشود تا ۲۵ ٪ محصول میرسد ودر سنواتیکه این آفت شیوع کلی داشته باشد تا به ۴/۳ محصول هم ممکن است خسارت وارد شود .

بوسیلهٔ کرم خاردار هم باقسام پنبهٔ محلی و هم باقسام پنبهٔ تخم آمریکا صدمه وارد میشود .

(خلاصهٔ اطلاعات راجع بمراحل نشو و نمای کرم خاردار)

پروانهٔ کرم خاردار که طول پرهای باز آن ۲۲ میلیمتر بوده وطول بدن آن تا ۹ میلیمتر میرسد رنگ پرهای جلوی آن سبز گلابی رنگ و گاهی زرد و قهوهٔ رنگ است و علت سبزی رنگ آن بواسطهٔ این است که کرم مزبور در اواخر تابستان و پائیز تولید میشود و پرهای عقبی آن سفید رنگ و حاشیهٔ پرهای مزبوره تیره رنگ است .

تخمهای پروانهٔ مزبور مدوراست وساختمان مخصوص دارد واندازهٔ آن ها ۰٫۵ میلیمتراست . رنگ تخمها بدواً کبود آسمانی است و بعد به آسمانی سربی رنگ و سربی مبدل میشود کرمهای

---

(۱) - *Papaver somniferum*

متوسط این گیاه یك ذرع است .

قبل از قانون انحصار تریاك درتمام ایران تقریباً درسیصد هزار جریب زمین زراعت تریاك رونقی داشت ، در یازده ولایت ذیل غیر از ولایات ساحلی بحر خزر این محصول عمل میآید :

فارس ، اسپاهان ، خراسان ، بروجرد ، خوزستان ، کرمانشاهان ، یزد ، کرمان ، ملایر ، تویسرکان و تهران ولی در سنوات بعد از ولایات سابق‌الذکر تجاوز کرده در ولایات دیگر نیز انتشار یافت بطوریکه هیجده ولایت باین زراعت مفید اقدام نمودند .

مقدارمحصول تریاك درتمام نقاط ایران درسنه ۱۳۰۳ ششصد هزارمن بوده که قیمة آن بطور متوسط یکمن پنجاه تومان وازهرجریب دومن وکسری حاصل بدست میآمده است .

جلگه های فلات ایران برای تریاك مساعد ولی گاهی بواسطه یخ بندان و

خار دار تا ۱۵ میلمتر طول یافته و رنگ آن‌ها سبز زیتونی و قهوهٔ قرمز رنگ است و خالهای تیره رنگی دارد .

روی بدن کرم مزبور برآمدگیهای کوتاه ضخیمی (مانند خار) است که شکل مخصوص کرم خاردار نتیجه وجود آنها است ، شفیره های کرم خاردار از ۹ الی ۱۱,۵ میلیمتر طول داشته و تبدیل کرم خاردار به شفیره بوسیلهٔ پیله‌های ضخیم مانند ابریشم که بشکل کرجی کوچك ودارای سکانی است صورت میگیرد و رنگ پیله‌های مزبور سفید ویا قهوهٔ رنگ روشن است .

طریقهٔ زندگی کرم خار دار در ایران تقریباً هیچ مطالعه نشده است ولی در ضمن عملیات آتیه باید توجه مخصوص به تعیین وصف حال وزندگی کرم خاردار مبذول گردد ودر جلوگیری آن اقدامات علمی و عملی بشود .

درباب شرح حال کرم خاردار در ایران میتوان اطلاعات خیلی مختصری را بیان نمود . کرم خار دار دراواسط ماه های شهریور ومهرماه به زراعت پنبه بطور محسوس صدمه میزند . مرحلهٔ شفیرهٔ کرم مزبور ۱۷ الی ۲۲ روز طول میکشد .

تا بحال مشاهده نشده است که از کرم مزبور جز بقوزه های پنبه بقسمتهای دیگر بوتهٔ نبات یعنی بساقه های جوان آن صدمه وارد آید .

بموجب اطلاعاتیکه از نشریات خارجه بدست آمده میتوان نتایج ذیل را اخذ نمود :

پروانهٔ کرم خار دار در موقع شب پرواز نموده و روزها درمزارع پنبه و یاابن علفهای‌هرز و غیره پنهان میشود . پروانه های مزبور پس از رسیدن بحد بلوغ در طول مدت ٤ الی ٥ شب متوالی برروی غنچهٔ گل و قوزه و سایر قسمتهای بوته تخم میگذارد و تخم گذاری پروانه های

خشکی زیاد بزراعت آن صدمه میرسد. عموماً تخم را در پائیز و گاهی نیز در بهار میکارند، کودهائی که بمزارع خشخاش میدهند برای زراعتی که بعد از آن کاشته میشود بی‌اندازه مفید است.

تنها درایران زراعت خشخاش باترتیب صحیح علمی دیده میشود: بدین ترتیب که زمین را قبلاً حاضر نموده و بعد با کمال دقت شخم زده سپس آبیاری مینمایند، در بهار وبچین شروع ودر موقع برداشت حاصل چندین مرتبه آنرا آب میدهند، حاصل آن درنواحی مختلفه متفاوت و در اردی بهشت یاخرداد شروع به برداشت محصول میشود، برای استخراج تریاك ازخشخاش زارعین مجرّب کماشته میشوند تا خشخاش راقبل ازرسیدن تیغ زده وصبح روزبعد شیره‌ای که روی خشخاش گردآمده باقاشق مخصوص جمع نمایند. این عمل چندین مرتبه مکرّر میشود ولی جنس تریاك دفعهٔ اوّل بهتر زیرا مرفین آن زیادتر است. اگر بعد از تیغ زدن شب گرم وصبح

مذکور بیشتر روی گیاه پنبه و بامیه و کنف و سایر نباتات متعلق بخانوادهٔ پنیرك (۱) صورت میگیرد. عمر آن پروانه ها قریب بیکماه است وهر یك از ۱۴۰ الی ۲۴۰ عدد تخم میگذارد. از تخمهای مزبور پس از مدت ۳ الی ۱۲ روز (بتفاوت اوضاع آب و هوا و درجهٔ حرارت و رطوبت آن) کرم تولید میشود ودرطول مدت یکسال ازحشرهٔ مزبور ٤ الی ٥ نسل تولیدمیگردد.

کرم های مزبور قوزه های پنبه را سوراخ کرده بدان داخل میشوند و خودرا به تخمهای پنبه رسانده واز پنبه دانه های سالم تغذیه میکنند وکرمهای مزبوربس ازدخول بقوزه الیاف پنبه‌را کثیف و فاسد میکند بقسمی که الیاف مزبور دراثر عملیات مضرهٔ آنها یا بکلی ویا تا حدي از حیّز انتفاع اقتصادی می افتد. تخمهائیکه صدمه دیده‌است الیاف پنبهٔ اطراف آن مرده‌وفاسدمیشود وبوسیلهٔ سوراخهای فوق الذکر که کرم خاردار بداخل قوزه کنده است قارچهای دوده و شاید هم بعضی میکرب های دیگر داخل شده وسایر قسمتهای الیاف پنبه را نیز که درقوزهٔ مزبور سالم‌مانده است کثیف و بکلی فاسد میکند.

بطوری که در نشریات مربوطه تذکر داده شده است در ممالك خارجه کرم خاردار نه تنها بقوزهٔ پنبه بلکه بشاخه های جوان آن نیز صدمه میزند بدین ترتیب که سافهٔ جوان را سوراخ کرده ودراثر آن شاخه های جوان خشك شده وازبین میرود وعلاوه براین نیز اظهار شده است که کرمهای مزبور غنچه هـای گل پنبه را نیز سوراخ میکنند و غنچه های مزبور بالمآل سیاه و خشك میشود.

طول مدت زندگی کرم خاردار از ۱۵ الی ۲۸ روز است وجریان نشو و نمای شفیرهٔ آن از ۱۰ الی ۲۵ روز طول میکشد.

---

(۱) - *Malvanis*

هوا خنك باشد شیره بسهولت خارج میشود ولی اگر شب بارانی باشد ممکن‌است تمام شیرهٔ تریاك از بین برود. بعد از جمع نمودن شیرهٔ تریاك آنرا درظرف مخصوصی ریخته و در محل‌های معیّنی که از طرف دولت تعیین شده میبرند و در تحت نظارت ادارهٔ انحصار تریاك را عمل آورده و پس از آن تحویل میدهند.

عللی که باعث ترویج و توسعهٔ زراعت تریاك در ایران شده عبارت است از:

۱ ــ خشخاش زراعتی‌است پائیزه و موقعی به‌آبیاری محتاج میگردد که درآن موقع آب بقدر کفایت موجود است.

۲ ــ با مزد کم عدّه ای زیاد مستخدم مجرّب میتوان استخدام نمود.

۳ ــ زیادی قیمت آن یعنی هرقدر هم محصول کم باشد مقدارکم بقیمت‌زیاد فروش رفته و مانند سایر محصولات محتاج بوسائل حمل ونقل فراون نبوده وعموماً بازار آن در دسترس رعیّت است.

مبارزه با کرم خاردار و دفع آن عمل بسیار مشکلی است و حتّی در ممالکی که کرم مزبور شیوع کلی داشته ووصف حال وشرح زندگانی آن‌مورد مطالعه واقع شده هنوز ترتیبات اساسی جهت دفع آن بدست نیامده است وعلّت آن این‌است که آفت مزبوز در موسمی که‌مضراست یعنی درموقعی که تشکل کرم خاردار میباشد زندگی مستوری‌داشته و بدین سبب استعمال مقادیر زیاد مواد شیمیائی جهت دفع آن میسر نیست. در ممالك فوق‌الذکر عملیات دفع کرم خار دار بوسیلهٔ معدوم ساختن آن درمحل‌اقامتگاه زمستانی‌صورت میگیرد بدین معنی‌که جبراً اهالی را بجمع‌آوری و سوزاندن باقی مانده‌های مزارع پنبه ملزم نموده ویا اقدامات دیگر فلاحتی (از قبیل ایجاد مزارع مخصوص جهت جلب کرم مزبور ویا شخم زدن مزارع پنبه) بعمل می‌آورند. موضوع جمع‌آوری و سوزاندن قوزه های آفت زده توصیه میشود.

برای جلوگیری از توسعهٔ کرم خاردار در ایران و برای اینکه در زراعت پنبه از آفت مزبور کاسته شود لازم است که پنبه کاران واشخاص ذینفع اقدامات سادهٔ ذیل را بموقع اجراء بگذارند:

۱) مزارع پنبه که ازنقطهٔ نظرفلاحت دارای اهمیتی است از روی کمال دقت معاینه شده و تفحصات مخصوص در مزارع نمونه که جهت تجربهٔ اقسام مختلفهٔ پنبه است بعمل آید.

۲) معاینهٔ مزبور درمزارع مختلفه صورت گیرد (ازحیث ارتفاع ونوع زمین وآبیاری ونوع پنبه که زراعت شده است و غیره).

۳) در موقع معاینه باید حتی الامکان قسمت عمدهٔ سطح مزارع پنبه کاری‌را مورد معاینه قرارداد تا اینکه مساحت وسیعی از مزرعهٔ مزبور تحت معاینه و تفحص قرارگیرد.

٤) باید قوزه های آفت زده را جمع آوری نموده وسوزاند.

مصرف تریاك در دنیا بر دو قسم است : اوّل مصارف طبّی و دوّم مصارف تدخینی.

اخیراً که مسئلهٔ تریاك در جامعهٔ ملل مطرح گردید مملکت ایران را نیز در شمار ممالکی قلمداد کردند که صادر کنندهٔ عمدهٔ تریاك است ونمایندهٔ ایران درجامعهٔ ملل برطبق مدارك و احصائیه های دقیق این اشتهارات را تکذیب نمود زیرا $\frac{77}{100}$ از تریاکی که درظرف چهار سال اخیر بممالك انگلستان وامریکا وسویس وفرانسه وارد گردیده متعلّق به ترکیّه بوده و $\frac{7}{100}$ محصول هندوستان و $\frac{7}{100}$ محصول یونان و ممالك بالکان و $\frac{5}{100}$ محصول اروپا و $\frac{3}{100}$ محصول سایر ممالك و محصول ایران کمتر از نیم درصد بوده‌است . بااین‌تفصیل و باوجودیکه دولت ایران برای تقلیل زراعت خشخاش تعهّدی ننموده ازنقطهٔ نظر رفاه وصلاح انسانیّت اولین قدمی که برداشت گذراندن پیشنهاد قانون انحصار دخانیات از مجلس شورای ملّی بود که درنتیجهٔ این اقدام مقدار صادرات ایران که درسنه ۱۳۰۵ به ۹۶,۱۱۶,۰۰۰ قران رسیده بود در سنه ۱۳۰۶ یکمرتبه بمبلغ ۴۳,۲۶۸,۰۰۰ قران تنزّل نمود ومعادل

۵) در موقع معاینهٔ مزارع پنبه باید هریك از بوته های پنبه که معاینه میشود تمام قوزه‌های آن را یکایك و بدقت معاینه نمود .

۶) باید از تعداد بوته های پنبه که معاینه شده است و همچنین از تعداد بوته هائیکه ازآفت مزبور خسارت دیده و نیز از قوزه های آفت زدهٔ آن با دقت تمام ثبت برداشت و ضمناً باید حد متوسط تعداد کلیهٔ قوزه های مزرعهٔ مزبوره را معین نمود .

۷) باید کلیهٔ مزارع پنبه خصوصاً مزارعی را که دوچار آفت کرم خاردار شده است پس‌از جمع آوری محصول با دقت تمام آتش زده و بوسیلهٔ شخم زیر و رو نمود .

۸) باید موضوع جلب کرم خاردار را بوسیلهٔ زراعت نباتات دیگری که بیشتر به آنها مایل باشد امتحان و نوع این نباتات را معین کرد .

اگرچه‌هنوز معلوم نیست اوضاع طبیعی ایران تاچه‌اندازه توسعه و نشو و نمای‌مقدارزیادی از آفت مزبور را تقویت نموده و یا مانع خواهد شد و اگرچه در اثر تفحصات و عملیات اکتشافی میتوان گفت که فعلا توسعهٔ کرم خاردار درایران هنوز خیلی جزئی وغیر مهم است ولی درهرحال موضوع ذیل بنفع زارعین پنبه خواهد بود که دربدو امر و در ابتدای توسعهٔ آفت مزبور همه‌گونه اقدامات مربوطه جهت جلوگیری از توسعه و سرایت آن ازمحلی بمحل دیگر بعمل آید .

سوزاندن قوزه های آفت زده و آتش زدن حتمی مزارع آفت زده و از کلیهٔ نباتات آن‌پس از جمع آوری محصول و زیر و رو کردن مزارع بوسیلهٔ شخم اقداماتی است که بوسیلهٔ آنها ممکن است مزارع پنبه را جهت سنوات آتیه بحد معتنابهی از آفت فوق الذکر مصون داشت .

در خاتمه ما توجه زارعین ذینفع پنبه کاررا بدین نکته جلب مینمائیم که اجرای اقدامات و عملیات دفع این آفت پنبه نهایت ضرورت را داشته و باید بموقع خود عملی گردد .

۵۲,۸۴۸,۰۰۰ قران دولت ایران در ظرف یکسال متحمّل خسارت گردید و معلوم نیست ممالکی که ۷۷ در صد یا ۷ و یا ۵ در صد تریاك کلّی دنیارا صادر کرده ومیکنند بهمین میزان متضرّر شده‌اند یا خیر ؟ درصورتیکه اقدام برای تقلیل زراعت خشخاش مخصوص ممالکی است که هم از حیث اقتصادیات وضعیّت آنها بهتر و هم صادرات آنها زیاد تر میباشد .

فعلاً صدمهٔ بزرگی باین رشته ازصادرات وارد آمده ودر نتیجهٔ از دست دادن بازارهای خارجه که درسال های متمادی بدست تجّار ایرانی بود هراقدام دیگری بشود باز چندین سال وقت لازم خواهد داشت که تجارت ایران بمیزان سابق برگردد .

راجع باین قسمت دکتر میلیسپو مستشار سابق مالیهٔ ایران در سنهٔ ۱۳۰۲ اینطور راپرت میدهد : « ازچندماه باین طرف تریاکهای ایران دربازار خارجه رونق فوق‌العاده پیدا کرده وباین‌واسطه درمقدار تریاکی که این‌مدّت صادر گردیده یك تکثیر عمده بوقوع پیوسته و رواج عمده تریاك ایران درخارجه نتایج ذیل را بخشیده است :

۱ ــ قیمة تریاك به‌تناسبی که درسال گذشته درهمین اوقات بوده بیش‌ازصدی صد ترّقی نموده است .

۲ ــ بواسطهٔ ترّقی فوق تقریباً تمام تجّار ازفروش تریاك برای مصرف محلّی صرف‌نظر کرده وبخارجه میفرستند وحتی تریاکهای لوله را به‌چونه تبدیل نموده‌اند که بخارجه بفرستند زیرا قیمة بازاری تریاك در خارجه بقدری زیاد است که بعد ازوضع مخارج حمل و نقل وبیمه وغیره بازهم یك سود عمده برای صاحب تریاك حاصل‌میگردد. نقداً تریاك‌چونه‌ای‌یکمن یکصدوبیست‌تومان‌ارزش دارددرصورتیکه سال گذشته چهل‌وپنجتومان بیش نداشته است . اگر این‌مقدار هنکفت تریاك بازار رواجی چنانکه تاحال در خارجه داشته باز هم داشته باشد تجارت صادره طبعاً رو به تزاید خواهد بود ولی اگر پیش آمد ناگهانی این‌تجارت‌را بحال وقفه درآورد

البتّه تجارت تریاك به بازار های داخلی برگشت خواهد نمود و آنوقت دولت باید بواسطهٔ اقدامات جدّی از خطر این بازگشت تازه جلوگیری بعمل آورد » .

مقدار صادرات تریاك ایران که برحسب وزن وقیمت آن بممالك مختلفه درمدّت ۲۸ سال حمل شده مطابق جداول ذیل است :

صادرات تریاك بحسب وزن

اسامی ممالك	١٢٨٢ خروار	١٢٨٣ خروار	١٢٨٤ خروار	١٢٨٥ خروار	١٢٨٦ خروار	١٢٨٧ خروار	١٢٨٨ خروار	١٢٨٩ خروار	١٢٩٠ خروار	١٢٩١ خروار	١٢٩٢ خروار	١٢٩٣ خروار
بلژیك	٣٣	—	—	٨	١٣	٢٥	٤	—	٤	٩	—	—
چین	٨٠٢	—	١٩٢	٣٥٣	١٩٠	٤١٥	٣٤١	—	٢٠٧	٩٨	٣٤	—
انگلستان	١٤٨	—	٣٧	١١٠	٥٢٠	٢٤٢	٣١١	—	٤٧٨	٥٦٣	٤٣٧	٨٨١
جماهیر شوروی	٣٨	—	—	٧٠	٤١	٤٢	٤٤	—	٥١	١٢٢	١١٢	١٨١
ترکیه	٢٠٥	—	٤٥	٢٣٨	٢٨٠	١٣٢	٢٩٨	—	٥٠	٢٣٧	٢٠١	١٥٨
مصر	—	—	٣	١٠	٨	١٨	٤	—	٣	—	١	٩
هندوستان	—	—	٦	٢٣	١٥	٢	١	—	—	—	٢	٦٣
سویس	—	—	٥٧	—	—	—	—	—	—	—	—	—
هلند	—	—	—	١٠	٩	—	—	—	٦	٥١	٣٩٨	٥٣
امریکا	—	—	—	—	١٤	—	—	—	—	—	—	—
سایر ممالك	—	—	٢	—	١	١	—	—	—	٧	—	١
جمع	١٢٢٧	—	٣٤٣	٨٢٢	١٠٩١	٨٧٧	١٠٠٣	—	٧٩٩	١٠٨٧	١١٨٥	١٣٤٦
هزار قران	١٦٥٢٠	٢٩٧٥٣	٨٦٦١	١٤٨١١	١٦٩٢٠	١٤٣٨١	١٧٥٩٧	١٣١٧٠	٢٢٥٠١	٢٤٩١٦	٢٧٧١٤	٤١٤٤٦

صادرات تریاك بحسب وزن (بقیه)

اسامی ممالك	۱۲۹۴	۱۲۹۵	۱۲۹۶	۱۲۹۷	۱۲۹۸	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خراور	خروار
چین	-	—	—	٤	١٠	٢٠	٢٥٢	٢٥٦	٢١١	٢٠٦	٤٧	١٧٨	٣٨	٢٧٨	٦١٠	١٩٥,٦٦
انگلستان	٧٤٨	٤١٤	٦٢٠	٤٦٣	٢٩٨	٤٢٠	٨٢	٤٤٦	١٥	١٤	٤	١٢٤٣	١٦٥	٥٩٥	٤٨١	١٢,٢٥
جماهیرشوروي	٢٨٧	٦٠٢	٣٨٨	٦٦	٥٧	٥١	٣٨	٢٢٠	٦٩٤	١١٢٦	١٤٨٦	٨٠٩	٨٦٣	٣٠٢	٦٧	١٦٨,٢٥
ترکیه	٦	٦	٣	٧	١٧	—	—	—	—	—	٢	—	—	—	—	—
مصر	٨	—	—	—	—	٢	١٠	٢	—	—	—	—	—	—	—	—
هندوستان	١٧٦	١٣٢	٨٢	١٤	١٤	١٧	١١	٥٧	٤	٤	٣٠	١	—	١	—	—
هلند	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	١٠٤	١٩	—	—	—
امریکا	٢	٢٧	٣١	١	—	—	—	—	١٢	—	١	—	—	—	٢٥	—
آلمان	—	—	—	—	—	—	—	—	—	٢٢	٢	—	١	—	١٥٤	٣,٤١
ژاپن	—	—	٢٩	٧	١٠٣	٣٩	—	٣٣	٥٥	٢٥٠	١٥٩	١٠٩	٩٢	٤٣٠	١٢١	٨٠٩,٩٥٠
عراق	—	—	—	—	—	١٣	—	٢	١	٥	—	٥	٢	١	١	١,٠٢
سایر ممالك	٢	—	—	—	—	—	—	—	٧١	—	٨	٤	—	—	١٩٠	٦٤
جمع	١٢٢٩	١١٨١	١١٥٣	٥٦٢	٤٩٩	٥٦٢	٣٩٣	١٠١٦	١٠٦٣	١٦٢٧	١٧٣٩	٢٤٥٣	١١٨٠	١٦٠٧	١٦٤٩	١٢٥٤,٥٤
هزارقران	٤١٧٢٢	٤١٥٩٧	٤٤٧٨٣	٢٨٥٩٦	٢٤١٦٦	٢٢١٧٨	١٥٤٤٥	٤٠٩٠٨	٦٠٢٢٠	٧٩٥٨٨	٧٠٤٣٠	٩٦١١٦	٤٣٢٦٨	٦٥٠٤١	٨٠٢١٣	٤٩١٣٠,٢٩٧

صادرات تریاك بحسب قیمت

اسامی ممالك	۱۲۸۲ هزارقران	۱۲۸۳ هزارقران	۱۲۸۴ هزارقران	۱۲۸۵ هزارقران	۱۲۸۶ هزارقران	۱۲۸۷ هزارقران	۱۲۸۸ هزار قران	۱۲۸۹ هزار قران	۱۲۹۰ هزارقران	۱۲۹۱ هزارقران	۱۲۹۲ هزارقران	۱۲۹۳ هزارقران
بلژیك	۳۹۹	—	—	۱۶۴	۲۸۲	۴۹۹	۶۶	--	۸۱	۲۶۶	—	—
چین	۱۰۶۹۷	۱۲۶۷۰	۴۸۲۷	۶۴۴۵	۲۹۵۰	۶۶۹۲	۵۵۹۴	۲۳۳۱	۶۸۶۸	۳۴۵۶	۱۱۳۸	—
انگلستان	۱۸۸۲	۷۲۵	۹۰۰	۲۱۲۲	۷۸۴۸	۳۷۶۳	۵۱۶۷	۱۷۹۱	۱۱۱۷۹	۱۸۴۱۵	۱۳۵۴۱	۲۸۴۱۹
روسیه	۷۱۲	—	—	۱۵۰۰	۶۹۱	۸۱۹	۹۰۰	۲۱۶۰	۲۵۸۰	۳۴۴۸	۳۴۵۱	۵۶۱۵
ترکیه	۲۸۳۰	۲۷۲۴	۱۰۴۵	۳۷۹۶	۴۳۱۱	۲۲۳۱	۵۷۴۵	۳۷۹۷	۱۴۰۳	۶۹۷۲	۵۷۲۶	۴۱۶۵
مصر	—	۱۱۴	۹۱	۱۶۸	۱۴۳	۳۲۶	۱۰۵	۱۹۰	۹۰	—	۲۴	۲۹۵
سویس	—	۱۳۵۱۰	۱۶۳۹	---	—	—	—	--	—	—	—	—
هندوستان	—	—	۱۱۷	۴۴۷	۲۶۲	۳۲	۱۸	۱۹۹۰	---	—	۶۶	۲۱۷۸
فرانسه	—	—	۴۲	—	—	—	--	--	—	—	—	—
هلند	—	--	—	۱۶۹	۱۴۲	—	—	—	۳۰۰	۲۱۴۰	—	۱۷۲۰
امریکا	—	—	—	—	۲۸۸	--	—	—	—	—	۱۳۷۵۸	—
ژاپن	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۲۱۵	—	—
سایر ممالك	—	--	—	—	۳	۱۹	۲	۹۱۱	—	۴	—	۵۴
جمع	۱۶۵۲۰	۲۹۷۵۳	۸۶۶۱	۱۴۸۱۱	۱۶۹۲۰	۱۴۳۸۱	۱۷۰۹۷	۱۳۱۷۰	۲۲۵۰۱	۳۴۹۱۶	۳۷۷۱۴	۴۱۴۴۶
خروار	۱۲۲۷	—	۳۴۳	۸۲۲	۱۰۹۱	۸۷۷	۱۰۰۳	—	۷۹۹	۱۰۸۷	۱۱۸۵	۱۳۴۶

صادرات تریاك بحسب قیمت (بقیه)

اسامی ممالك	۱۲۹۴ هزار قران	۱۲۹۵ هزار قران	۱۲۹۶ هزار قران	۱۲۹۷ هزار قران	۱۲۹۸ هزار قران	۱۲۹۹ هزار قران	۱۳۰۰ هزار قران	۱۳۰۱ هزار قران	۱۳۰۲ هزار قران	۱۳۰۳ هزار قران	۱۳۰۴ هزار قران	۱۳۰۵ هزار قران	۱۳۰۶ هزار قران	۱۳۰۷ هزار قران	۱۳۰۸ هزار قران	۱۳۰۹ هزار قران
چین	—	—	—	۱۷۰	۲۹۱	۸۰۰	۹۹۶۷	۱۱۰۰۵	۱۱۶۰۵	۱۰۲۷۴	۱۸۷۲	۷۱۴۹	۱۵۳۸	۱۱۱۲۵	۲۵۲۱۲	۷۸۲۶,۷۰۰
انگلستان	۲۵۲۵۱	۱۲۹۵۱	۲۳۵۲۰	۲۴۷۷۰	۱۴۹۳۹	۱۷۴۵۹	۳۴۱۴	۱۸۰۹۹	۸۴۲	۵۲۳	۶۲	۴۹۳۲۱	۶۶۰۳	۲۳۳۳۲	۲۲۴۰۲	۴۹۰
جامیر شوروی	۱۰۲۴۵	۲۳۵۶۰	۱۶۰۷۰	۲۴۶۴	۱۷۴۵	۱۲۳۶	۱۲۸۷	۸۳۷۳	۴۰۹۹۵	۵۳۴۷۰	۶۰۶۲۵	۳۰۸۲۰	۳۰۵۶۹	۱۲۵۵۳	۲۶۹۶	۶۷۲۹,۱۲۰
ترکیه	۱۱۳	۱۵۲	۱۷۲	۲۶۷	۴۶۷	—	—	—	—	—	۷	—	—	—	—	—
مصر	۲۹۰	—	—	—	—	۹۷	۴۲۲	۷۰	—	—	—	—	—	—	—	—
هندوستان	۵۶۳۳	۴۰۲۱	۳۰۹۴	۶۴۲	۵۰۴	۶۲۳	۳۵۴	۲۰۹۲	۱۴۸	۱۶۴۵	۱۱۹۹	۳۹	—	۴۶	۱	—
هلند	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۴۱۵۸	۷۷۶	—	—	—
امریکا	۷۶	۹۱۳	۱۰۴۵	۶۸	—	—	—	—	۶۰۰	—	۴۹	—	—	—	۱۱۲۰	—
آلمان	—	—	—	—	—	—	—	۱	—	۱۰۸۹	۷۲	—	۴۸	—	۶۶۱۸	۱۲۶,۵۰۰
ژاپن	—	—	۸۸۱	۲۱۱	۶۲۲۰	۱۵۷۴	—	۱۱۸۰	۳۰۶۸	۱۲۲۹۷	۶۲۳۵	۴۳۸۸	۳۶۸۶	۱۷۹۴۷	۴۷۹۵	۲۱۴۷۲,۳۴۰
عراق	—	—	—	—	—	۳۷۹	—	۸۸	۴۲	۱۷۶	۵	۱۲۲	۴۸	۳۶	۲۸	۴۰
سایر ممالك	۱۲۴	—	۱	۴	—	—	۱	—	۲۹۲۰	۱۴	۲۹۲	۱۱۹	—	۲	۷۲۴۱	۲۵۲۴,۶۲۷
جمع	۴۱۷۳۲	۴۱۵۹۷	۴۴۷۸۳	۲۸۵۹۶	۲۴۱۶۶	۲۲۱۷۸	۱۵۴۴۵	۴۰۹۰۸	۶۰۲۲۰	۷۹۵۸۸	۷۰۴۲۰	۹۶۱۱۶	۴۳۲۶۸	۶۵۰۴۱	۷۰۲۱۳	۴۹۱۳۰,۲۹۷
خروار	۱۲۲۹	۱۱۸۱	۱۱۵۳	۵۶۲	۴۹۹	۵۶۲	۳۹۳	۱۰۱۶	۱۰۶۳	۱۶۲۷	۱۷۲۹	۲۴۵۳	۱۱۸۰	۱۶۰۷	۱۶۴۹	۱۲۵۴,۵۴

درخت تود این درخت در تمام ایران برای تربیت کرم ابریشم کاشته میشود. ازقدیم درخت تود دارای اهمیّت مخصوصی بوده ومدّتهااست بواسطهٔ ناخوشی کرم ابریشم ازاعتبارسابق افتاده. درخت تود مخصوصاً دراوایل رشدآب زیاد لازم دارد، ازاین جهة در نقاط گرم آنرا درکنار جویبارها وکنار خیابانها که دارای رطوبت زیاد تری میباشد غرس مینمایند. در سواحل بحرخزر که اراضی طبعاً مرطوب است درجا هائی که مخصوصاً تهیّه شده اوّل بهار نهال یکساله نو را از زمین خزانه خارج نموده بدان نقاط انتقال میدهند وتامدّتی که درخت جوان است اززمینهائی که در مجاورت آن قرار گرفته استفاده نموده و صیفی میکارند.

درختهای تود گیلان عموماً متوسّط و ارتفاع آن تقریباً یك متر و چیدن برگ آن برای تغذیهٔ کرم ابریشم آسان تر است، تقریباً از برگ تود یك جریب زمین ۹ جعبه تخم نوغان را میتوان پرورش داد، درسایر نقاط که این درخت را برای محصول میوهٔ آن عمل میآورند بعکس خیلی قوی وتنومند میشود، درخت جوانرا پیوندزده و تود خوب میدهد، مقداری ازمیوهٔ تازهٔ آنرا مصرف نموده مقداری هم خشك مینمایند که در زمستان بکار میآید، دربعضی نقاط شیرهٔ آنرا گرفته یا تازه استعمال مینمایند و یا همان شیره را خشك کرده بجای قند مصرف میکنند.

چای زراعت آن از سنهٔ ۱۲۷۵ شمسی در ولایات ساحلی بحرخزر مخصوصاً درلاهیجان، لنگرود، تنکابن، رودسر وفومن معمول گردیده. کشت چای بواسطهٔ فقدان وسائل وعدم بضاعت زارعین ترقی شایانی نکرده. تقریباً وسعت اراضی که چای کاری میشود درگیلان و مازندران از یك ملیون و پانصد هزار ذرع مربع تجاوز نکرده و ترتیب زراعت آن اینست که نهالهای دوسالهٔ ریشه دار را در زمین می نشانند، درهرجریبی شش الی هشت هزار بوته چای نباید بیشتر موجود باشد، زمین را قبلاً خوب آباد میکنند و کود میدهند ولی چون در سواحل بحر خزر زمینهای زراعت چای محل جنگل بوده و دارای رسوبات کافی است چندان محتاج به کود دستی نیست، زمین آهکی ومرطوب برای زراعت چای خوب نیست واغلب

اراضی که دارای اکسیدُ دفر(۱) باشد محصول فراوان میدهد.

درایران دو قسم چای عمل میآورند: چای سبز وچای سیاه. قسم ثانی بواسطهٔ تخمیر سیاه میشود ولی چون این عمل را از روی قواعد علمی انجام نمیدهند چای گیلان دیر دم است.

درسال چهارم شروع به چیدن برگ چای مینمایند ولی در بعضی باغها درسال سوّم میتوان برگ را چید وعموماً سه فصل برگ را می چینند: بهار، تابستان وپائیز، درهر فصلی دویاسه مرتبه این عمل تکرار میشود ولی چین بهاره بهتر ازسایر فصول است. نظر باینکه عمل آوردن چای درسه سال اوّل متضمن مخارج عمده وهیچ فایده برای رعیّت ندارد لهذا رعایای خرده پا کمتر باین زراعت راغب هستند و با اینکه از سال سوّم وچهارم عوائد عمدهٔ آن شروع میشود معهذا زراعت چای تا کنون توسعهٔ زیاد پیدا نکرده.

مخارج و عایدات تقریبی ده جریب باغ چای کاری شده به ترتیب ذیل است:

سال اوّل	۴۷۹۷۰ قران	مخارج	عایدات ندارد
« دوم	۱۴۹۰۰ «	«	« «
« سوّم	۹۰۰۰ «	«	« «
« چهارم	۱۵۳۰۰ «	«	۳۰۰۰۰ قران
« پنجم	۱۷۶۱۰ «	«	۴۱۰۰۰ «
« ششم	۲۱۹۱۰ «	«	۶۱۵۰۰ «
« هفتم	۲۱۰۷۵ «	«	۵۷۵۰۰ «
« هشتم	۲۳۷۰۰ «	«	۷۰۰۰۰ «
« نهم	۲۳۷۰۰ «	«	۷۰۰۰۰ «
« دهم	۲۳۷۰۰ «	«	۷۰۰۰۰ «
جمع مخارج وعایدات	۲۱۸,۸۶۵ «		۴۰۰,۰۰۰ «

بموجب احصائیه های گمرکی در سنوات ۱۳۰۵ و ۱۳۰۶ شش ملیون

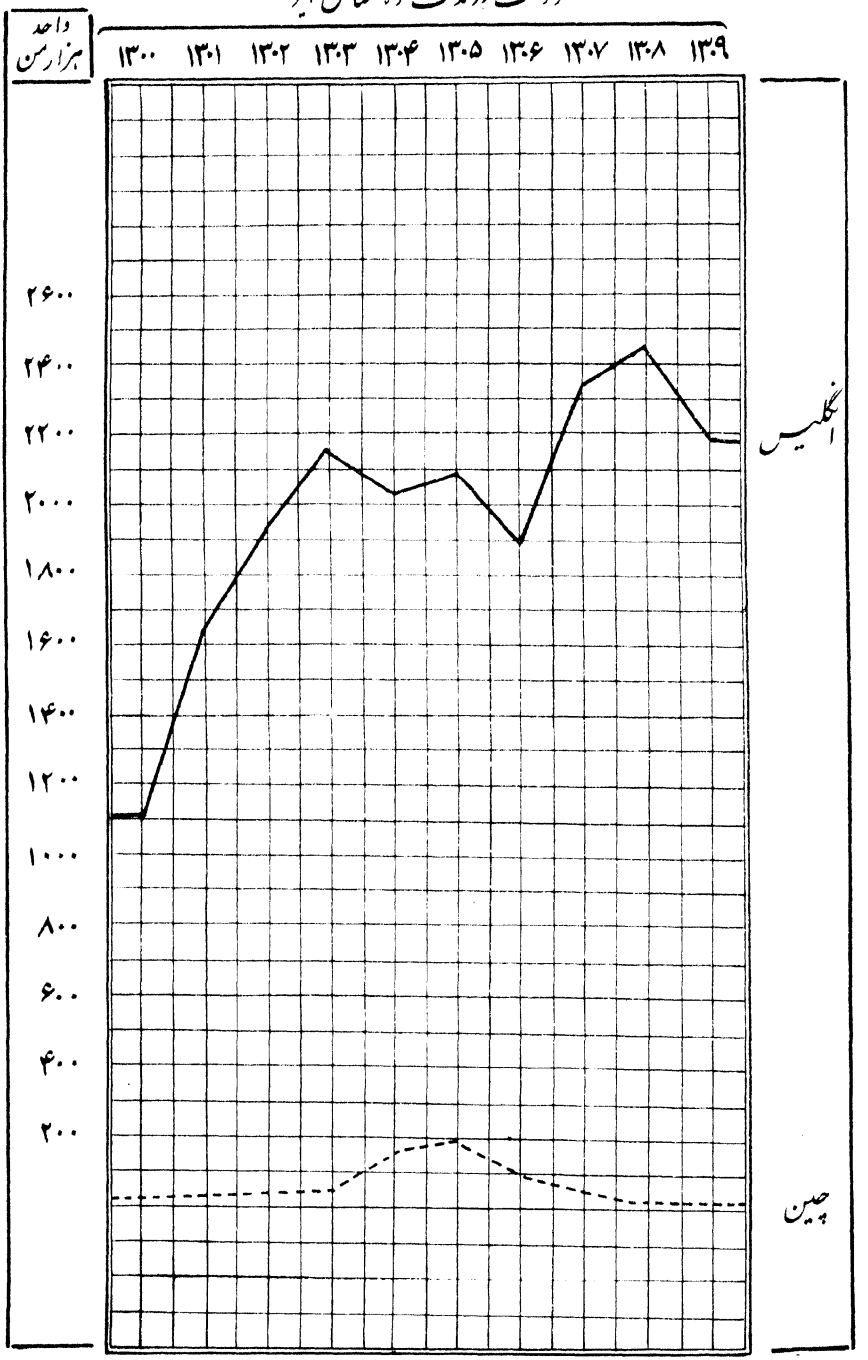
(۱) - *Oxyde de fer*

تومان تقریباً واردات چای بایران بوده ، هرگاه عطف توجهی به توسعهٔ زراعت چای بشود یا تحمل مخارج ابتدائی میتوان این ثروت هنگفت را در داخله مملکت نگاهداشت واز آن گذشته مازاد محصول را هم بخارجه صادر کرد .

واردات چای در ظرف ۱۱ سال اخیر یعنی از سنهٔ ۱۲۹۹ تا ۱۳۰۹ برحسب وزن و قیمت و ذکر اسامی ممالك مختلفه ای که این محصول را بایران وارد کرده اند مطابق جداول ذیل است :

چای از هر قبیل

واردات در مدت ده سال اخیر



واردات چای بحسب وزن

اسامی ممالک	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار
چین	۱۸	۱۵٤	۲۷۲	۳۱۲	٤۲۳	۱۵۷٦	۱۸۸۲	۹۸۸	٤۲۱	۱۹۷	۱٤۱,۷۵
انگلستان	۷۵	۵	۱۳	۸	٤	۱	۲۹	۲٤	۱٤	—	۸,٦۵
هندوستان	۹۹۲۹	۱۱۰٤۲۲	۱٦۷۰۸	۱۹۲۹۸	۲۱۵٦۷	۲۰۳۰۹	۲۰۹۰۳	۱۸۹۳۳	۲۳٤٦۵	۲٤٦۵۱	۲۱۸۸۲,۲٤
هلند	۳۱	۱۱۰	۱۹۸	۱۳۰	۵۸	۸۳	۲٤۵	۲۳	۱٤	۳۳	۷۲,۲۸
ترکیه	۹	۱۵	٦۷	۵۵	۹٤	۷۰	۱۸	۱۳	—	—	۱,۱۵
عراق	۲۹	۲	—	۲	—	—	۲۸	—	۳	۲	۰,۹۹
عمان	۲۳	۹	۳٤	—	—	—	—	—	—	—	—
جامیرشوروی	—	٤	۳	—	—	۲۸	۵	۱	—	۲۰	۰,۰۲
ژاپون	—	—	۵	—	—	—	—	—	—	—	—
افغانستان	—	—	—	—	۱	۳	—	—	—	—	—
آلمان	—	—	—	—	—	—	۲۰	—	۱	—	—
جمع	۱۰۱۱٤	۱۱۳٤۱	۱۷۳۰۱	۱۹۸۰۵	۲۲۱٤۷	۲۲۰۷۰	۲۳۱۳۰	۱۹۹۸۲	۲۳۹۱۸	۲٤۹۰۳	۲۲۱۰۷,۰۸
هزارقران	۲۵۳۷۹	۳۱۲۹۲	۵۱۱۱۷	٦۰۱۷۱	٦٤۳۰۲	٦۵۳۳۹	٦۹۷٤۷	۵٦۱۷۰	٦۸۸۰۸	۷۰۱۲۷	٦۵۷۱۳,٦۸۹

واردات چای بحسب قیمت

اسامی ممالک	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران
چین	۳۹	۴۲۹	۹۴۰	۹۴۷	۱۴۴۹	۴۴۲۲	۵۴۰۷	۲۸۶۸	۱۱۷۹	۴۶۸	۴۸۶,۳۲۳
انگلستان	۲۸۶	۹	۲۷	۲۱	۱۲	۴	۱۰۴	۱۰۰	۳۸	—	۲۸,۲۷۰
هلند	۴۷	۲۲۱	۴۴۴	۳۵۴	۱۶۷	۱۸۰	۶۲۷	۶۳	۴۰	۹۴	۲۲۱,۶۲۹
هندوستان	۲۴۸۹۶	۳۰۵۳۶	۴۹۳۵۳	۵۸۶۱۰	۶۲۲۹۷	۶۰۳۵۵	۶۳۳۴۷	۵۳۰۹۰	۶۷۵۳۱	۶۹۴۷۴	۴۶۹۶۷,۲۹۸
ترکیه	۲۶	۶۰	۲۵۲	۲۳۶	۳۷۴	۲۸۹	۶۹	۴۷	—	—	—
عراق	۵۵	۳	—	۳	—	—	۱۱۲	—	۱۰	۸	۴,۴۸۷
عمان	۳۰	۱۷	۷۱	—	—	—	—	—	—	—	—
افغانستان	—	۲	۸	—	۳	—	۹	—	—	—	—
جماهیر شوروی	—	۱۵	۱۲	—	—	۸۹	۱۸	۲	۱	۸۳	۰,۰۸۲
ژاپن	—	—	۱۰	—	—	—	—	—	—	—	—
آلمان	—	—	—	—	—	—	۵۴	—	۹	—	—
جمع	۲۵۳۷۹	۳۱۲۹۲	۵۱۱۱۷	۶۰۱۷۱	۶۴۳۰۲	۶۵۳۳۹	۶۹۷۴۷	۵۶۱۷۰	۶۸۸۰۸	۷۰۱۲۷	۶۵۷۱۳,۶۸۹
خروار	۱۰۱۱۴	۱۱۳۴۱	۱۷۳۰۱	۱۹۸۰۵	۲۲۱۴۷	۲۲۰۷۰	۲۳۱۳۰	۱۹۹۸۲	۲۳۹۱۸	۲۴۹۰۳	۲۲۱۰۷,۰۸

توجّه بنکات ذیل برای اصلاح زراعت چای و توسعهٔ آن لازم میباشد.

۱ ــ فرستادن چند نفر شاگرد بممالك حاصل کنندهٔ چای برای تحصیل و تحقیقات راجعه بزراعت و ترتیب عمل آوردن آن.

۲ ــ احداث باغهای جدید و بسط زراعت آن در تنکابن و مازندران و اطراف آن.

۳ ــ استخدام چند نفر متخصّص چایکار.

٤ ــ خواستن بهترین نهال و تخم چای از هندوستان و سراندیب و چین وغیره.

٥ ــ تأسیس اداره برای ترتیب بکار انداختن باغات مزبوره بوسیلهٔ متخصّصین فلاحت و ترویج آن بکمك متخصّص چایکار خارجی و دادن جایزه باشخاصی که در مدّت قلیلی در اراضی معینی چایکاری کرده و محصول خوبی بدست میآورند.

٦ ــ احداث کارخانه جهة خشك کردن چای و عملیّات راجعه باین محصول.

۷ ــ تخفیف مالیات اراضی چای کاری از تاریخ احداث باغات الی سه سال.

نی‌شکر کلیةً نی‌شکر محصولی است که در نواحی گرم و مرطوب بعمل میآید. در ایران این زراعت مخصوص سواحل جنوبی بحر خزر یعنی گیلان و مازندران یا خوزستان و بلوچستان است که سابقاً تا اندازه‌ای توسعه داشته ولی اکنون رو بنقصان گذاشته و نظر باینکه زراعت نی شکر آب زیاد لازم دارد سهلتر آن خواهد بود که در اراضی برنج کاری زراعت شود و از همان آبی که به برنج داده میشود استفاده نمایند چه زراعت آن از برنج باصرفه تر و از پشّه مالاریا هم جلوگیری مینماید.

بهترین نواحی ایران برای عمل آوردن نیشکر خوزستان میباشد که میتوان زراعت نی شکر را بقدری در آن صفحه توسعه داد که علاوه بر رفع حوائج داخله از حیث واردات قند و شکر یکی از صادرات مهمّ مملکت را نیز تشکیل دهد و این اقدام مستلزم تأسیس کارخانجات تصفیهٔ نی‌شکر و قند سازی است که در همان نواحی ایجاد گردد.

طرز کشت آن در گیلان اینطور است که زمین را مثل زمین سیب زمینی برای زراعت حاضر نموده نهرهای کوچکی در آن درست مینمایند و بفاصلهٔ سی الی پنجاه سانتیمتر آنرا میکارند (یا بطور نشا یا ریشه یا قلمه ای که از بند نی میزنند) اطراف بوته

را هم کل میزنند و بدیهی است هرقدر کل زیادباشد ریشه قوی تر و نموّ آن بهتر انجام گرفته ودر نتیجه محصول آن رو بازدیاد میگذارد. اگر هوا خشک باشد بیست روز یکمرتبه باید آب داد که کم آبی به بوته های آن صدمه نرساند، از یك جریب زمین ده هزار ذرعی میتوان ده هزار کیلو قند بدست اورد ولی در شمال ایران بواسطهٔ کیفیّت جوّی کمتر از این مقدار محصول برداشت میشود و رویهم رفته منفعت آن از برنج بیشتر وموقع کشت آن بهار و برداشت محصول در پائیز است. درقسمتهای گرمسیر ممکن است بوتهٔ آن دوسال دوام کند.

نباتات علوفه درزمینهائیکه آبیاری امکان دارد نباتات علوفه کاشته میشود ولی مقدارآن محدود ودارای انواع واقسام مختلفه میباشد مثل یونجه، شبدر، اسپرس.

در اسپاهان و دربعضی نقاط یونجه درسال پنج یا شش چین میدهد.

شبدر و اسپرس چهار چین و درهرجریب ده الی پانزده خروار علف ازآنها حاصل میگردد. در ۱۳۰٤ مقدار محصول علف مزبور ۸٤۰٬٦۰۰ خروار ودر سالهائی که بارندگی زیادتر است تا ۱٬۰۰۰٬۰۰۰ خروار هم ممکن است برداشت نمود. دربعضی ولایات مانند فارس چاودار ودوسر وچغندررا بخصوص دراسپاهان برای علوفهٔ چهار پایان میکارند.

یونجه را معمولاً خشک و دسته کرده در زمستان با کاه مخلوط و بحیوانات میدهند علاوه بر علوفهٔ مزبوره که کشت و زرع میشود درنقاط مرطوب علفهای طبیعی هم وجود دارد که برای حیوانات دربهار از آن استفاده نموده ودرزمستان نیز خشک آنها را به دواب میخورانند.

نباتات معطر با وجود اینکه کل سرخ ایران از قدیم معروف و دارای درختهای عالی در باغات میباشد و اقسام مختلفهٔ معطّر دارد درصنعت این کل را بکار نبرده و از عطر آن که بی اندازه قیمتی میباشد استفادهٔ تجارتی نمیشود، فقط دراسپاهان و کاشان و غیره از یك رقم آن که موسوم به کل محمّدی است گلاب میگیرند وبعضی مالکین آنرا تقطیر مینمایند ولی نه برای تجارت کلّی درصورتیکه میتوان ازنباتات معطّر ایران مانند همین کل سرخ و بنفشه وغیره که دراین مملکت

فراوان است استفادهٔ کلّی نموده و مانند ممالک بالکان که یکی از منابع عمدهٔ صادراتشان عطر گل است بهرهٔ کافی برد وعلاوه بر آنکه مصرف داخلی را از حیث عطر تأمین کرد مبالغ زیادی برای خرید عطر بخارجه نفرستاد وبلکه مقدار کلّی هم صادر نمود.

نباتات مختلفهٔ طبی و دهنی

شرح انواع آن در قسمت نباتات طبیعی داده شده است.

احصائیه محصولات فلاحتی ایران در سال ۱۳۰۹

(اقتباس از ادارهٔ کلّ فلاحت)

محصولات فلاحتی ایران و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برنج		حبوبات		برگهای مختلف	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
تهران	۲۷۹۰۰۰	۱۰۸	۱۴۷۰۰۰	۶۷	—	—	۱۸۸۰۰	۱۲۶	۱۱۰۳۵	۱۱۶
آذربایجان	۸۰۲۳۳۰	۷۰	۲۱۴۷۹۷	۴۳	—	—	۱۵۲۱۰	۱۴۵	—	—
خراسان	۷۶۰۵۰۸	۱۰۳	۲۹۸۸۰۶	۴۷	۵۵۰۰	۱۲۸	۲۲۸۷۰	۱۹۶	—	—
کرمان	۱۵۹۲۵۷	۱۹۵	۵۷۹۴۸	۱۲۸	—	—	۱۲۰۳۰	۲۵۰	—	—
سیستان	۸۵۰۰۰	۵۰	۳۵۰۰۰	۳۰	—	—	۵۰۰	۵۰	--	—
فارس	۱۰۰۰۰۰۰	۱۲۵	۱۲۵۰۰۰۰	۷۰	۲۰۰۰۰	۳۰۰	—	—	—	—
خوزستان	۹۹۴۰۰	۱۲۰	۵۶۰۲۰	۵۴	۱۳۵۱۵۰	۲۳۱	—	—	—	—
قزوین وهمدان	۳۴۷۸۷۷	۸۸	۲۰۶۵۹۶	۴۵	۸۷۰	۲۰۰	۸۷۸۰	۲۰۴	۱۰۰	۱۵۰
کردستان ولرستان	۶۲۲۵۸	۶۷	۲۵۴۸۳	۳۶	۷۰۰۰	۱۰۵	۵۰۰	۱۵۰	--	—
گروس و نهاوند	۷۵۰۰۰	۵۵	۴۵۰۰۰	۳۲	۲۰۰۰	۲۵۲	۲۰۰۰	۱۵۰	۵۰۰	۲۰۰
عراق وکلپایگان	۳۶۹۳۸۰	۱۰۰	۸۱۲۲۰	۴۵	—	—	۱۱۶۱۵	۹۳	۱۱۰	۱۷۰
اسپاهان	۱۲۰۰۰۰	۱۰۰	۶۰۰۰۰	۶۲	۱۵۰۰	۱۰۰	۱۵۰۰	۱۰۰	—	—
قم و کاشان	۱۴۷۸۰۰	۱۱۵	۴۵۷۹۵۰	۶۶	—	—	۱۸۹۵۰	۱۴۹	۳۷۱	۲۲۲
سمنان و دامغان	۳۲۴۱۸	۱۳۲	۱۱۰۵۰	۸۰	—	—	۲۶۰	۱۷۰	۳۰۰	۸۰
شاهرود واسترآباد	۶۸۲۶۸	۱۰۰	۱۲۶۳۱۵	۵۵	۶۸۵۴۸	۸۰	۱۳۲۰۸	۱۴۰	۵۰۰۰	۷۰
مازندران وگیلان	۵۵۳۳۳	۸۰	۵۲۱۰۰	۵۰	۹۵۲۰۷۷	۱۴۶	۹۰۰۵	۱۹۰	—	—
بنادر و خلیج فارس	۴۷۷۳۰	۱۷۵	۵۲۲۰۰	۱۲۰	۲۰۰۰	۳۰۰	—	—	—	—

چون از بعضی نقاط اطلاعات خواسته شده و واصل نگردیده تعیین جمع کل ممکن نشد

محصولات فلاحتی ایران وقیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	انگور		کشمش		بادام		گردو		پسته	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	هزارعدد	قران	خروار	قران
تهران	—	—	۶۱۰۰	۱۱۲	۵۱۵۰	۲۱۴	۶۰۰۰	۵	—	—
آذربایجان	۴۵۰۰	۶۹	۱۵۹۰۰	۱۷۰	۱۱۲۰	۷۰۰	—	—	—	—
خراسان	—	—	۳۳۲۲۵	۱۶۵	۳۴۹۹	۳۶۸	۲۲۴۲۲	۷	—	—
کرمان	—	—	—	—	۳۴۰	۲۳۰	۱۰۵۰	—	—	—
سیستان	۱۰۰۰۰	۲۰	—	—	—	—	—	—	—	—
فارس	۱۳۰۰۰	۷۵	۴۵۰۰	۱۲۵	۴۰۰۰	۳۵۰	—	—	—	—
خوزستان	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
قزوین وهمدان	۱۴۸۵۸۵	۵۱	۳۶۸۴۰	۱۰۰	۴۷۰	۳۰۰	۷۷۷۵	۴	۵۰	۱۵۰۰
کردستان ولرستان	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
گروس و نهاوند	۶۰۰۰	۳۵	۲۵۰	۱۵۰	—	—	—	—	—	—
عراق وکلپایگان	۱۶۰۰۰	۳۳	۱۱۵۰	۱۲۵	۲۱۵	۲۶۵	—	—	—	—
اسپاهان	۵۰۰۰	۴۰	۱۰۰۰	۱۷۰	۲۰۰۰	۵۰۰	—	—	—	—
قم و کاشان	—	—	۳۵	۲۲۵	۸۴۰	۲۹۳	۳۰۰	۵	—	—
سمنان و دامغان	۳۹۲۵	۵۰	—	—	۱۵۰	۱۰۰۰	۵۴۴۰	۵	۵۰۲	۱۰۵۰
شاهرود واسترآباد	۷۸۲۰	۵۵	—	—	—	—	—	—	—	—
مازندران وگیلان	—	—	—	—	—	—	۱۰۴۰۰	۴	—	—
بنادر خلیج فارس	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

محصولات فلاحتی ایران و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	خرما		فندق		مرکبات		پنبه		ابریشم	
	خروار	قران	من	قران	هزار عدد	قران	خروار	قران	من	قران
تهران	—	—	—	—	—	—	۱۹۴۵۰	۴۲۸	—	—
آذربایجان	—	—	—	—	—	—	۳۰۹۲	۸۵۴	—	—
خراسان	—	—	—	—	—	—	۴۱۳۰۰	۴۵۰	۲۲۳۰۰	—
کرمان	—	—	—	—	—	—	۲۰۸۵	۴۲۵	—	—
سیستان	—	—	—	—	—	—	۱۵۰۰	۱۲۰	—	—
فارس	—	—	—	—	—	—	۱۰۰۰	۸۰۰	—	—
خوزستان	۱۲۵۱۰۰	۱۱۵	—	—	—	—	—	—	—	—
قزوین و همدان	—	—	—	—	—	—	۶۰۹۰	۸۶۵	—	—
کردستان و لرستان	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
گروس و نهاوند	—	—	—	—	—	—	۲۵۰	۸۰۰	—	—
عراق و گلپایگان	—	—	—	—	—	—	۹۵۰	۶۵۰	—	—
اصفهان	—	—	—	—	—	—	۲۵۰۰	۲۰۰	—	—
قم و کاشان	—	—	۲۰۰	۳۵۰	—	—	۱۱۲۶۰	۷۲۵	۱۱۰۰	—
سمنان و دامغان	—	—	—	—	—	—	۳۴۶۰	۸۰۰	—	—
شاهرود و استراباد	—	—	—	—	۲۰۰۰	—	۱۹۴۹۳	۳۱۵	۲۰۹۰	—
مازندران و گیلان	—	—	—	—	۲۱۷۰۰	—	۴۱۹۵۰	۴۸۵	۱۱۶۴۲۲	—
بنادر و خلیج فارس	۷۸۰۵۰	۱۰۵	—	—	—	—	—	—	—	—

محصولات فلاحتی ایران و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	کنف		تریاك		کتیرا و سایر صمغ‌ها		توتون		مازوج	
	خروار	قران	من	قران	من	قران	خروار	قران	خروار	قران
تهران	—	—	۲۰۶۲	۱۶۰	۴۰۲۰۰	۱۱	—	—	—	—
آذربایجان	—	—	—	—	۲۵۰۰۰	۳۵	۱۰۱۶۶	۳۱۷	۲۰۰۰	۸۰۰
خراسان	—	—	۳۶۷۴۱	۱۶۵	—	—	—	—	—	—
کرمان	—	—	۲۴۱۰	۱۶۰	۴۹۱۵۰	۸	—	—	—	—
سیستان	۱۰۰۰	—	۱۲۰	۱۴۰	—	—	۱۰۰۰	۶۰۰	—	—
فارس	—	—	۹۵۰۰۰	۲۲۰	۲۵۰۰۰۰	۲۵	—	—	—	—
خوزستان	—	—	—	—	۶۱۰۰۰	۵	—	—	—	—
قزوین و همدان	—	—	۲۵۰۰	۱۴۰	۲۵۰۰	۴۰	—	—	—	—
کردستان و لرستان	—	—	۴۲۸۰۰	۱۷۲	۴۰۰۰۰	۳۵	۳۸۰۶	۳۵۰	۵۰۰۰	۴۰۰
کروس و نهاوند	—	—	—	—	۵۱۰۰۰	۲۴	۲۰۰۰	۶۰۰	—	—
عراق و گلپایگان	—	—	۱۰۱۰۰	۱۵۵	۵۵۰۰	۴۷	۴۰	۱۵۰	—	—
اصفهان	—	—	۷۴۳۰۰	۲۱۰	۲۰۰۰۰	۱۷	—	—	—	—
قم و کاشان	—	—	۱۵۴۰	۲۰۰	۶۴۰۰	۴۷	—	—	—	—
سمنان و دامغان	—	—	—	—	۲۱۰۰۰	۹	—	—	—	—
شاهرود و استراباد	۱۰۰۰	۲۵۰	۳۷۰	۱۶۵	۳۰۰	۹	۷۰۰	۳۴۰	—	—
مازندران و گیلان	۱۲۱۹	۲۴۱	—	—	—	—	۷۸۰۹۱	۱۴۰۰	—	—
بنادر و خلیج فارس	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

محصولات فلاحتی ایران و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	کنجد		حنا		روناس		زعفران	
	خروار	قران	من	قران	خروار	قران	من	قران
تهران	—	—	—	—	—	—	—	—
آذربایجان	—	—	—	—	—	—	—	—
خراسان	—	—	—	—	—	—	۲	—
کرمان	—	—	۲۰۰۰۰۰	—	۲۳۵	۳۵۰	۲	۱۲۸۰
سیستان	—	—	—	—	—	—	—	—
فارس	—	—	—	—	٤۰۰۰	٤۰۰	—	—
خوزستان	—	—	—	—	—	—	—	—
قزوین و همدان	—	—	—	—	—	—	—	—
کردستان و لرستان	—	—	—	—	—	—	—	—
گروس و نهاوند	—	—	—	—	—	—	—	—
عراق و گلپایگان	—	—	—	—	—	—	—	—
اسپاهان	—	—	—	—	—	—	—	—
قم و کاشان	—	—	—	—	—	—	—	—
سمنان و دامغان	—	—	—	—	—	—	—	—
شاهرود و استراباد	۵۰۰۰	۲۰۰	—	—	—	—	—	—
مازندران و گیلان	—	—	—	—	—	—	—	—
بنادر و خلیج فارس	—	—	۵۰۰۰۰	۱۵	—	—	—	—

محصولات فلاحتی تهران و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برگه‌های مختلف		حبوبات		تریاك	
	خروار	قران	خروار	تومان	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
خوار	۲۴۰۰۰	۸۰	۲۰۰۰	۵۰	—	—	۱۰۰	۸۰	۲۴	۱۶۰
ورامین	۶۰۰۰۰	۱۲۰	۶۰۰۰۰	۸۰	—	—	۱۲۰۰۰	۱۵۰	۲۰۰۰	۱۶۰
ساوجبلاغ	۵۰۰۰۰	۱۵۰	۲۰۰۰۰	۷۰	—	—	۱۰۰۰	۱۲۰	—	--
ساوه	۵۰۰۰۰	۸۰	۴۰۰۰۰	۴۴	۲۵	۱۰۰	۷۰۰	۱۲۰	۱۰	۱۶۰
غار و پشاپویه	۵۰۰۰۰	۱۲۰	۳۰۰۰۰	۷۰	۱۰	۱۵۰	۳۰۰۰	۱۵۰	۳۰	۱۶۰
دماوند	۳۵۰۰۰	۱۰۰	۵۰۰۰	۹۰	۱۱۰۰۰	۱۰۰	۲۰۰۰	۱۴۰	—	—
جمع کل	۲۷۹۰۰۰	۱۰۸	۱۴۷۰۰۰	۶۷	۱۱۰۳۵	۱۱۶	۱۸۸۰۰	۱۲۶	۲۰۶۴	۱۶۰

محصولات فلاحتی تهران و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		کتیرا و سایر صمغ‌ها		بادام		گردو		کشمش	
	خروار	قران	من	تومان	خروار	قران	هزار عدد	قران	خروار	قران
خوار	۸۲۰۰	۲۷۵	—	—	—	—	—	—	—	—
ورامین	۵۰۰۰	۳۰۰	—	—	۳۰	۲۰۰	--	—	۱۰۰۰	۵۰
ساوجبلاغ	۱۰۰۰	۲۰۰	—	—	—	—	—	—	۱۵۰۰	۱۰۰
ساوه (قیمت پنبه پاك کرده)	۵۰۰۰	۸۰۰	۲۰۰۰۰	۸	۴۹۷۰	۲۷۵	۶۰۰۰	۵	۳۵۰۰	۱۰۰
غار و پشاپویه	۲۵۰	۵۰۰	۲۰۰	۶	۵۰	۲۰۰	—	—	۱۰۰	۲۰۰
دماوند	—	—	۲۰۰۰۰	۲۰	۱۰۰	۱۸۰	—	—	--	—
جمع کل	۱۹۴۵۰	۴۲۸	۴۰۲۰۰	۱۲۱	۵۱۵۰	۲۱۳	۶۰۰۰	۵	۶۱۰۰	۱۱۲

محصولات فلاحتی آذربایجان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		توتون		حبوبات		مازوج	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
سراب	۱۷۵۰۰	۸۲	۷۸۰۰	۳۸	۱۰۰۰	۶۰۰	—	—	—	—
هشترود	۵۰۰۰۰	—	۳۵۰۰۰	—	—	—	—	—	—	—
رضائیه	۴۵۰۰	۶۰	۱۵۰۰	۴۰	۱۱۰۰	۱۰۰	۵۰۰۰	۲۵۰	—	—
ساوجبلاغ	۲۰۰۰۰۰	۶۰	۲۰۰۰۰	۴۰	۵۵۰۰	۲۵۰	۱۰۰۰	۲۵۰	۲۰۰۰	۸۰۰
خوی	۲۱۹۸۸	۹۰	۱۰۹۹۴	۵۰	۹۸	۱۷۰	۳۰۰۰	—	—	—
دهخوارقان	۱۲۰۰۰	۸۷	۴۵۰۰	۴۹	۲۰۰۰	—	۵۰۰	۷۰	—	—
قراچه‌داغ	۱۲۹۹۰۷	۶۷	۶۶۷۸	۳۸	۳۰	۲۰۰	۱۵	۱۶۰	—	—
خلخال	۶۰۰۰۰	۸۰	۲۰۰۰	۴۰	۲۰	۶۰۰	۱۰۰۰	۱۰۰	—	—
مرند	۱۸۵	۸۰	۱۸۵	۵۰	—	—	۱۸۵	—	—	—
ماکو	۸۱۷۰۰	—	۲۹۰۰۰	—	۴۰	—	—	—	—	—
گرمرود	۶۴۰۰۰	۴۰	۳۲۰۰۰	۲۵	۳۸	۳۰۰	۵۰۰	۶۰	—	—
افشار	۵۰۰۰۰	۳۵	۲۰۰۰۰	۲۵	۳۰۰	—	—	—	—	—
مراغه	۱۱۰۰۰۰	—	۴۵۰۰۰	—	۳۰	—	۳۵۰۰	—	—	—
شاهپور	۲۵۰	۱۰	۱۰۰	۵۰	۱۰	—	۵۰۰	—	—	—
آستارا	۳۰۰	۱۰۰	۴۰	۶۵	—	—	۱۰	۱۲۵	—	—
جمع کل	۸۰۲۲۳۳	۷۰	۲۱۴۷۹۷	۴۳	۱۰۱۶۶	۴۱۷	۱۵۲۱۰	۱۴۵	۲۰۰۰	۱۰۰

محصولات فلاحتی آذربایجان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		کتیرا وسایر صمغ‌ها		بادام		انگور		کشمش	
	خروار	قران	من	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
سراب	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
هشترود	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
رضائیه	—	—	—	—	۲۰	۲۰۰	۱۵۰۰	۵۰	۱۵۰۰۰	۲۰۰
ساوجبلاغ	۵۵	۸۰۰	۲۵۰۰۰	۳۵	۱۰۰	۳۰۰	—	—	—	—
خوی	۸۲۷	—	—	—	—	—	—	—	—	—
دمخوارقان	۱۰۰	۱۰۲۴	—	—	۱۰۰۰	۱۵۰۰	۲۰۰۰	۶۰	۵۰۰	۱۲۰
قراچه‌داغ	۱۷۵	۷۰۰	—	—	—	—	۲۵۰	۷۵	—	—
خلخال	—	—	—	—	—	—	۳۰۰	۱۲۰	—	—
مرند	۱۸۵	۱۰۰۰	—	—	—	—	—	—	۴۰۰	۲۰۰
ماکو	۱۶۵۰	—	—	—	—	—	—	—	—	—
گرمرود	۱۰۰	۷۵۰	—	—	—	—	۱۰۰	۶۰	—	—
افشار	—	—	—	—	—	—	۲۰۰	۵۰	—	—
مراغه	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
شاهپور	—	—	—	—	—	—	۱۵۰	—	—	—
آستارا	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
جمع کل	۳۰۹۲	۸۵۴	۲۵۰۰۰	۳۵	۱۱۲۰	۷۰۰	۴۵۰۰	۹۹	۱۵۹۰۰	۱۷۰

محصولات فلاحتی ایالت خراسان و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برنج		حبوبات		تریاك	
	خروار	قران	خروار	من	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
فردوس	۴۰۴۵۰	۱۲۰	۷۷۵۰	۸۰	۳۰۰	۱۶۰	۱۰۲۳۰	۱۳۰	۲۰۰۰	۱۶۰
ترشیز	۵۳۰۰۰	۸۰	۱۵۰۰۰	۴۰	—	—	۲۰۰	۱۵۰	۱۸۰۰	۱۶۰
گناباد	۴۸۵۸	۱۰۰	۲۴۵۶	۶۰	—	—	۳۰	۵۰۰	۳۰۰۰	۱۶۰
نیشابور	۱۰۰۰۰۰	۱۲۵	۲۰۰۰۰	۷۵	—	—	۵۰۰۰	۱۶۵	۳۰۰۰	۱۶۰
سبزوار	۵۰۰۰۱	۱۰۰	۱۰۰۰۰	۷۵	—	—	۲۰۰۰	۲۵۰	۲۰۰۰	۱۸۵
بجنورد	۹۰۰۰۰	۱۰۰	۵۰۰۰۰	۵۰	۵۰۰۰	۱۲۵	۲۰۰۰	۱۲۰	۱۵۰۰	۱۵۰
تربت حیدری	۱۷۸۰۰۰	۸۰	۷۶۰۰۰	۵۰	—	—	۲۶۰	۲۰۰	۵۱۰۰	۱۶۰
قوچان	۹۵۰	۱۴۰	۴۶۰۰	۴۵	—	—	—	—	۲۱	۴۰۰
شیروان	۱۰۰۰۰	۱۰۰	۵۰۰۰	۵۰	—	—	۵۰۰	۱۰۰	۶۰	۱۵۰
قاروج	۱۰۰۰۰	۹۰	۵۰۰۰	۵۵	—	—	—	—	۲۰۰	۱۲۰
بام وصفی آباد	۷۰۰	۷۰۰	۴۰۰۰	۶۰	—	—	—	—	—	—
لطف‌آباد	۲۰۰۰۰	۱۰۰	۲۰۰۰	۱۰	—	—	۱۰۰	—	۱۰۰۰	۱۶۰
سرخس	۲۰۰۰۰	۹۰	۱۰۰۰۰	۴۵	—	—	—	—	۵۰	۱۶۰
باخرز	۲۴۰۰۰	۱۰۰	۱۲۰۰۰	۴۰	—	—	۵۰	۱۵۰	۵۰۰۰	۱۴۰
مشهد	۱۶۰۰۰۰	۱۲۰	۷۵۰۰۰	۶۰	۲۰۰	۱۰۰	۱۵۰۰	۲۰۰	۱۲۰۰۰	۱۵۰
جمع کل	۷۶۰۵۰۸	۱۰۳	۲۹۸۸۰۶	۴۷	۵۵۰۰	۱۲۸	۲۲۸۷۰	۱۹۶	۴۶۷۲	۱۶۵

محصولات فلاحتی ایالت خراسان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		ابریشم خام		بادام		گردو		کشمش	
	خروار	قران	من	قران	خروار	قران	مزارعدد	هزار عدد	خروار	قران
فردوس	۱۲۰۰	۶۰۰	۲۶۰۰	—	۵۱۰	۴۵۰	—	—	۱۰۰۰	۳۰۰
ترشیز	۸۲۵	۵۵۰	۲۰۰۰	—	۲۰۰	۳۰۰	۱۰۰۰	۸	۲۰۰۰۰	۱۷۰
گناباد	۱۵۰	۱۵۰	۳۰۰۰	—	۱۰	۵۰۰	۳۰۰	۸	۴۰۰	۲۰۰
نیشابور	۲۵۰۰۰	۲۵۰	۱۰۰۰	—	۱۰	۳۰۰	—	—	۱۰۰	۲۷۵
سبزوار	۵۵۰۰	۷۵۰	—	—	۲۰	۲۵۰	—	—	—	—
بجنورد	۱۰۰	۶۰۰	۳۵۰	—	—	—	۲۰۰۰۰	۴	۱۰۰	۹۰
تربت حیدری	۲۹۸۰	۲۰۰	۱۰۸۰۰	—	۲۵۲۷	۶۰۰	۱۳۲	۸	۲۲۵	۱۵۰
قوچان	—	—	۵۰	—	۱	۵۰۰	—	—	—	—
شیروان	—	—	—	—	۱۰۰	۳۰۰	—	—	۶۰۰۰	۱۰۰
قاروج	—	—	—	—	—	—	—	—	۱۰۰۰	۱۰۰
بام وصفی آباد	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
لطف آباد	۳۸۰۰	۲۵۰	۱۰۰	—	—	—	—	—	۴۴۰۰	۱۰۰
سرخس	۵۰	۲۰۰	۱۰۰	—	۱	۳۰۰	—	—	—	—
باخرز	۵۰۰	۲۰۰	—	—	۲۰	۳۰۰	۱۰۰۰	۶	—	—
مشهد	۱۲۰۰	۱۰۰	۲۳۰۰	—	۱۰۰	۲۵۰	—	—	—	—
جمع کل	۴۱۳۰۰	۲۵۰	۲۲۳۰۰	—	۳۴۹۹	۳۶۸	۲۲۴۳۲	۷	۳۳۲۲۵	۱۶۵

محصولات فلاحتي ايالت كرمان و قيمت متوسط سيرخرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		پسته		حبوبات		تریاك	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
زرند	۱۳۴۹۰	۲۰۰	۷۷۵۶	۱۶۰	۱۱۲۰	۱۰۰۰	۴۵۰	۴۰۰	۳۵۰	۱۶۰
رفسنجان	۲۰۰۰	۱۷۰	۱۰۰۰	۱۱۰	۷۰۰	۱۲۰۰	۸۰	۲۰۰	۱۲۰	—
حل‌حوم	۹۰۰۰۰	۲۷۰	۱۵۰۰۰	۱۷۰	۲۰	۱۲۰۰	۱۰۰۰	۳۰۰	۱۳۰۰	۱۸۰
سیرجان	۲۰۰۰۰	۱۸۰	۱۵۰۰۰	۱۲۰	۱۰۰	—	۵۰۰۰	—	۵۰۰	—
بردسیر	۱۲۵۰۰	—	۵۰۰۰	—	۰,۷	—	۱۰۰۰	—	۴۰	—
بم‌ونرماشیر	۱۴۲۶۷	۱۲۵	۸۱۹۲	۹۰	—	--	۵۰۰	۱۵۰	۳۰	—
اقطاع	۷۰۰۰	۱۸۰	۶۰۰۰	۱۲۰	—	—	۴۰۰۰	۲۰۰	۷۰	۱۶۰
جمع کل	۱۵۹۲۵۷	۱۵۹	۵۷۹۴۸	۱۲۸	۱۹۴۰۷	۱۱۲۰	۱۲۰۳۰	۲۵۰	۲۴۱۰	۱۶۰

محصولات فلاحتی ایالت کرمان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		کتیرا		بادام		گردو		روناس	
	خروار	قران	من	٪	خروار	قران	هزار عدد	٪	خروار	قران
زرند	۱۶۵	۵۰۰	۱۵۰	۱۲	۳۰	۳۰۰	—	—	۱۰۰	۴۰۰
رفسنجان	۱۵۰۰	۴۵۰	۱۰۰۰۰	—	—	—	—	—	۱۰۰	—
حمل حوم	۲۰	۲۰۰	۵۰۰۰	۷	۲۰	۲۵۰	—	—	۳۰	۳۰۰
سیرجان	۲۰۰	—	۱۰۰۰۰	—	۲۰۰	—	۵۰۰	—	۵	—
بردسیر	—	—	۴۰۰۰	—	۱۰	—	۵۰۰	—	—	—
بم و نرماشیر	۲۰۰	۱۵۰	۱۰۰۰۰	۶	۵۰	۲۰۰	—	—	—	—
اقطاع	—	—	۱۰۰۰۰	۵	۳۰	۲۰۰	۵۰	—	—	—
جمع کل	۲۰۸۵	۳۲۵	۴۹۱۵۰	۸	۳۴۰	۲۳۰	۱۰۵۰	—	۲۳۵	۳۵۰

محصولات فلاحتي سيستان وقيمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برنج		حبوبات		تریاك	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
سیستان	۸۵۰۰۰	۵۰	۳۵۰۰۰	۳۰	—	—	۵۰۰	۵۰	۱۲۰	۱۴۰
جمع کل	۸۵۰۰۰	۵۰	۳۵۰۰۰	۳۰	—	—	۵۰۰	۵۰	۱۲۰	۱۴۰

بقیه محصولات فلاحتی سیستان وقیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		توتون		انگور		کتیرا		کنف	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران	خروار	قران
سیستان	۱۵۰۰	۱۲۰	۱۰۰۰	۶۰۰	۱۰۰۰۰	۲۰	—	—	۱۰۰۰	—
جمع کل	۱۵۰۰	۱۲۰	۱۰۰۰	۶۰۰	۱۰۰۰۰	۲۰	—	—	۱۰۰۰	—

محصولات فلاحتي ايالت فارس و قيمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برنج		کتیرا		تریاك	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران	من	قران
فارس	۱۰۰۰۰۰۰	۱۲۵	۱۲۵۰۰۰۰	۷۰	۲۰۰۰۰	۳۰۰	۲۵۰۰۰۰	۲۵	۹۵۰۰۰	۲۲۰
جمع کل	۱۰۰۰۰۰۰	۱۲۵	۱۲۵۰۰۰۰	۷۰	۲۰۰۰۰	۳۰۰	۲۵۰۰۰۰	۲۵	۹۵۰۰۰	۲۲۰

بقیه محصولات فلاحتی ایالت فارس و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		روناس		بادام		انگور		کشمش	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
فارس	۱۰۰۰	۸۰۰	۴۰۰۰	۴۰۰	۴۰۰۰	۳۵۰	۱۳۰۰۰	۷۵	۴۵۰۰	۱۲۰
جمع کل	۱۰۰۰	۸۰۰	۴۰۰۰	۴۰۰	۴۰۰۰	۳۵۰	۱۳۰۰۰	۷۵	۴۵۰۰	۱۲۰

محصولات فلاحتی خوزستان وقیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برنج		خرما		کنجد وسایر صمغ ها	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
فلاحیه	۱۴۰۰	۸۵	۴۳۰۰	۴۵	۷۴۰۰	—	۵۰۰۰۰	۴۷	—	—
خفاجیه	۲۲۵۰	۱۰۰	۲۷۰۰	۵۰	۱۸۷۵۰	—	—	—	—	—
آبادان	—	—	—	—	—	—	۷۵۰۰۰	۱۰۰	—	—
محمره	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
بهبهان	۴۰۰۰	۱۵۰	۳۰۰۰	۶۰	—	—	۱۰۰	۲۰۰	۲۶۰۰۰۰	۶
دزفول	۶۰۰۰۰	۱۴۰	۳۰۰۰۰	۷۵	۱۰۰۰۰۰	۱۰۲	—	—	—	—
رام هرمز	۲۱۷۵۰	۱۲۵	۱۶۰۲۰	۴۳	۹۰۰۰	۳۵۰	—	—	۳۵۰۰۰۰	۵
جمع کل	۹۹۴۰۰	۱۲۰	۵۶۰۲۰	۵۴	۱۳۵۱۵۰	۲۳۱	۱۲۵۱۰۰	۱۱۵	۶۱۰۰۰۰	۵

محصولات فلاحتی قزوین وقیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برنج		حبوبات		پسته	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
طارم سفلی	۹۷۷۷	۷۰	۴۷۹۶	۴۰	۱۷۰	۲۰۰	۲۷۰	۱۰۰	—	—
افشاریه	۴۶۰۰	۸۵	۴۶۰۰	۳۸	—	—	۱۵۰	۲۰۰	—	—
خرقان	۳۵۰۰۰	۷۰	۳۰۰۰۰	۳۰	—	—	—	—	—	—
رودبار	۶۰۰۰۰	۸۰	۳۰۰۰۰	۴۵	۵۰۰	۲۰۰	۸۰۰	۱۲۰	—	—
الموت	۴۰۰۰۰	۸۰	۲۰۰۰۰	۴۵	۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰	۱۲۰	—	—
قاقزان	۱۵۰۰۰۰	۸۰	۵۰۰۰۰	۴۰	—	—	۲۰۰۰	۲۰۰	—	—
اقبال‌وبشاریات	۱۲۰۰۰	۷۰	۴۰۰۰	۴۰	—	—	۱۲۰۰	۱۷۰	—	—
دشتابی	۱۵۰۰۰	۷۳	۶۰۰۰	۴۰	—	—	۶۰۰	۱۶۰	—	—
قهپایه	۳۵۰۰	۸۵	۲۲۰۰	۴۲	—	—	۶۰	۱۶۰	—	—
دامنه زهرا	۱۸۰۰۰	۷۷	۵۰۰۰	۴۱	—	—	۲۰۰۰	۲۰۰	۵۰	۱۵۰۰
جمع کل	۳۴۷۸۷۷	۷۷	۱۵۶۵۹۶	۴۰	۸۷۰	۲۰۰	۷۲۸۰	۱۵۸	۵۰	۱۵۰۰

محصولات فلاحتی ایالت قزوین و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		گردو		بادام		انگور		کشمش	
	خروار	قران	هزار عدد	خروار	قران	خروار	خروار	قران	خروار	قران
طارم سفلی	۴۵	۶۰۰	۲۰۰۰	۲	—	—	۱۰۰	۵۰	—	—
افشاریه	—	—	۵۰۰	۸	۴۰	۲۵۰	۲۰۰	۲۰	۱۰	۱۰۰
خرقان	—	—	۲۰۰	—	۱۰	۲۰۰	۱۰۰	۲۰	—	—
رودبار	۳۰	۱۰۰۰	۳۰۰۰	۳	—	—	۵۰	۴۰	—	—
الموت	—	—	۲۰۰۰	۳	—	—	۳۵	۵۰	—	—
قاقزان	—	—	۵۰	۵	۲۰۰	۴۰۰	۳۰۰۰۰	۳۰	۸۰۰۰	۸۰
اقبال‌وبشاریات	۱۵۰۰	۶۰۰	—	—	۵۰	۳۰۰	۸۰۰۰	۳۰	۵۰۰	۶۵
دشتابی	۵۰۰	۶۰۰	—	—	—	—	۵۰۰۰	۳۰	۳۰۰	۶۵
قهپایه	۱۵	۸۰۰	۲۵	۵	۲۰	۲۵۰	۱۰۰	۲۵	۳۰	۸۰
دامنه زهرا	۳۰۰۰	۸۰۰	—	—	۵۰	۴۰۰	۲۰۰۰۰	۳۰	۳۰۰۰	۱۰۰
جمع کل	۵۰۹۰	۷۲۰	۷۷۷۵	۴	۳۷۰	۲۰۰	۶۳۵۸۵	۳۲	۱۱۸۴۰	۸۱

محصولات فلاحتی همدان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		حبوبات		برگهای مختلف		تریاك	
	خروار	قران	خروار	من	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
همدان	۲۰۰۰۰۰	۱۰۰	۵۰۰۰۰۰	۵۰	۱۵۰۰	۲۵۰	۱۰۰	۱۵۰	۲۵۰۰	۱۴۰
جمع کل	۲۰۰۰۰۰	۱۰۰	۵۰۰۰۰۰	۵۰	۱۵۰۰	۲۵۰	۱۰۰	۱۵۰	۲۵۰۰	۱۴۰

بقیه محصولات فلاحتی همدان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		کتیرا		بادام		انگور		کشمش	
	خروار	قران	من	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
همدان	۱۰۰۰	۱۰۰۰	۲۵۰۰	۴۰	۱۰۰	۳۰۰	۷۵۰۰۰	۷۰	۲۵۰۰۰	۱۲۰
جمع کل	۱۰۰۰	۱۰۰۰	۲۵۰۰	۴۰	۱۰۰	۳۰۰	۷۵۰۰۰	۷۰	۲۵۰۰۰	۱۲۰

محصولات فلاحتي كردستان و قيمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		حبوبات		توتون		مازوج	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
سقزوبانه	۴۰۰۰۰	۵۰	۸۰۰۰	۴۰	۵۰۰	۱۵۰	۲۲۵۰	۳۰۰	۴۰۰۰	۵۰۰
سنندج	—	۴۸	—	۲۶	—	—	—	—	—	—
كردستان	۱۹۵۸	۶۰	۳۸۳	۴۰	—	—	۱۵۵۶	۴۰۰	۱۰۰۰	۳۰۰
جمع كل	۴۱۹۵۸	۵۲	۸۳۸۳	۳۵	۵۰۰	۱۵۰	۳۸۰۶	۳۵۰	۵۰۰۰	۴۰۰

محصولات فلاحتي لرستان و قيمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برنج		كتيرا		تريالك	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران	من	قران
چايلق	—	۷۵	—	۳۷	—	۱۵۰	—	۴۰	۸۰۰	۱۵۵
خرم آباد	۵۳۰۰	۹۰	۲۱۰۰	۵۵	۷۰۰۰	۶۰	۴۰۰۰۰	—	۲۸۰۰۰	۲۰۰
بروجرد	۱۵۰۰۰	۷۰	۱۵۰۰۰	۴۰	—	—	—	۳۰	۱۴۰۰۰	۱۶۰
جمع كل	۲۰۳۰۰	۷۸	۱۷۱۰۰	۴۴	۷۰۰۰	۱۰۵	۴۰۰۰۰	۳۵	۴۲۸۰۰	۱۷۲

محصولات فلاحتي گروس و قيمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		انگور		کشمش		کتیرا	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
گروس	۲۵۰۰۰	۵۰	۲۰۰۰۰	۳۰	۱۰۰۰	۴۰	۵۰	۲۰۰	۱۰۰۰	۹
جمع کل	۲۵۰۰۰	۵۰	۲۰۰۰۰	۳۰	۱۰۰۰	۴۰	۵۰	۲۰۰	۱۰۰۰	۹

محصولات فلاحتی نهاوند و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو			برنج		حبوبات		توتون	
	خروار	قران	خروار	من	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
نهاوند	۵۰۰۰۰	۶۰	۲۵۰۰۰	۳۵		۲۰۰۰	۲۵۲	۲۰۰۰	۱۵۰	۲۰۰۰	۶۰۰
جمع کل	۵۰۰۰۰	۶۰	۲۵۰۰۰	۳۵		۲۰۰۰	۲۲۵	۲۰۰۰	۱۵۰	۲۰۰۰	۶۰۰

بقیه محصولات فلاحتی نهاوند و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		انگور			کشمش		برگه‌های مختلف		کتیرا	
	خروار	قران	خروار	من	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
نهاوند	۲۵۰	۸۰۰	۵۰۰۰	۳۰		۲۰۰	۱۰۰	۵۰۰	۲۰۰	۵۰۰۰۰	۴۰
جمع کل	۲۵۰	۸۰۰	۵۰۰۰	۳۰		۲۰۰	۱۰۰	۵۰۰	۲۰۰	۵۰۰۰۰	۴۰

محصولات فلاحتي عراق وقيمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		حبوبات		توتون		تریاك	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
عراق	۲۶۴۲۸۰	۱۰۰	۶۶۱۲۰	۴۰	۹۹۱۵	۵۰	۴۰	۱۵۰	۱۵۰۰	۱۵۰
جمع کل	۲۶۴۲۸۰	۱۰۰	۶۶۱۲۰	۴۰	۹۹۱۵	۵۰	۴۰	۱۵۰	۱۵۰۰	۱۵۰

بقیه محصولات فلاحتی عراق وقیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		کتیرا		بادام		انگور		کشمش	
	خروار	قران	من	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
عراق	۲۵۰	۶۰۰	۳۵۰۰	۶۰	۱۵۰	۲۰۰	۷۰۰۰	۲۵	۱۵۰	۱۰۰
جمع کل	۲۵۰	۶۰۰	۳۵۰۰	۶۰	۱۵۰	۲۰۰	۷۰۰۰	۲۵	۱۵۰	۱۰۰

محصولات فلاحتي كلپايگان و قيمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		حبوبات		کتیرا		تریاك	
	خروار	قران	خروار	خرواری قران	خروار	قران	من	قران	من	قران
گلپایگان	۲۵۰۰۰	۱۰۰	۵۰۰۰	۵۰	۶۰۰	۱۶۰	۱۰۰	۳۵	۷۰۰۰	۱۶۰
خونسار	۲۰۰۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۵۰	۱۰۰	۱۵۰	—	—	۴۰۰	۱۶۰
کمره	۶۰۰۰۰	۱۰۰	۱۰۰۰۰	۵۰	۱۰۰۰	۱۰۰	۱۰۰۰	۳۵	۱۲۰۰	۱۶۰
جمع کل	۱۰۵۰۰۰	۱۰۰	۱۵۰۰۰	۵۰	۱۷۰۰	۱۳۶	۲۰۰۰	۳۵	۸۶۰۰	۱۶۰

بقیه محصولات فلاحتي كلپايگان و قيمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		بادام		انگور		کشمش		برگه‌های مختلف	
	خروار	قران	خروار	خرواری قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
گلپایگان	۲۰۰	۷۰۰	۵	۲۵۰	۵۰۰۰	۴۰	۵۰۰	۱۵۰	۱۰	۱۵۰
خونسار	—		۶۰	۲۶۰	۱۰۰۰	۴۰	—	—	۱۰۰	۲۰۰
کمره	۵۰۰	۶۵۰	—	—	۳۰۰۰	۴۰	۵۰۰	۱۵۰	—	—
جمع کل	۷۰۰	۷۰۰	۶۵	۲۲۰	۹۰۰۰	۴۰	۱۰۰۰	۱۵۰	۱۱۰	۱۷۰

محصولات فلاحتي اسپاهان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برنج		حبوبات		تریاك	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
شهر ضا	۲۰۰۰۰	۱۰۰	۱۰۰۰۰	۷۰	۱۵۰۰	۱۰۰	۱۵۰۰	۱۰۰	۳۰۰۰	—
فریدن	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰	۵۰۰۰۰	۵۵	—	—	—	—	۱۳۰۰	—
بقیه اسپاهان	—	—	—	—	—	—	—	—	۷۰۰۰۰	—
جمع کل	۱۲۰۰۰۰	۱۰۰	۶۰۰۰۰	۶۲	۱۵۰۰	۱۰۰	۱۵۰۰	۱۰۰	۷۴۳۰۰	۲۱۰

بقیه محصولات فلاحتی اسپاهان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		بادام		انگور		کشمش		کتیرا	
	من	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
شهر ضا	۲۵۰۰	۲۰۰	۲۰۰۰	۵۰۰	۵۰۰۰	۴۰	۱۰۰۰	۱۷۰	۲۰۰۰۵	۱۷
فریدن	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
جمع کل	۲۵۰۰	۲۰۰	۲۰۰۰	۵۰۰	۵۰۰۰	۴۰	۱۰۰۰	۱۷۰	۲۰۰۰۵	۱۷

محصولات فلاحتي قم و قيمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		حبوبات		کتیرا		تریاك	
	خروار	قران	خروار	وزن	خروار	قران	من	قران	من	قران
قم	۱۵۰۰۰	۱۰۰	۳۵۰۰۰	٦۰	—	--	—	—	۵۰	۱٦۰
محلات	۸۰۰	۱۱۰	۲۰۰	۵۵	۵۰	۱۵۰	٤۰۰	٦۰	۷۳۰	۱٦۰
کنار رودخانه	٤۰۰۰	۹۰	٤۰۰۰	٤۵	۲۰۰	۱۷۵	۱۰۰۰	۸۰	—	—
جمع کل	۱۹۸۰۰	۱۰۰	۳۹۲۰۰	۵۳	۲۵۰	۱٦۲	۱٤۰۰	۷۰	۷۸۰	۱٦۰

بقیه محصولات فلاحتی قم و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		بادام		فندق		گردو		برگهای مختلف	
	من	قران	خروار	وزن	من	قران	هزارعدد	قران	خروار	قران
قم	۸۰۰	۷۰۰	—	—	--	—	—	—	—	—
محلات	۳۰۰	۱۸۰	٤۰	۳۰۰	۱۰۰	٤۰۰	—	—	۱	۱۵۰
کنار رودخانه	٦۰	۷۰۰	۱۰۰	۲۷۵	۱۰۰	۳۰۰	۳۰۰۰	۵	۷۰	۲۷۵
جمع کل	۱۱٦۰	۵۲٦	۱٤۰	۳۲۷	۲۰۰	۳۵۰	۳۰۰۰	۵	۷۱	۲٦۲

محصولات فلاحتي کاشان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		حبوبات		کتیرا		تریاك	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران	من	قران
نطنز	۸۰۰۰	۱۵۰	۴۷۵۰	۷۸	۳۷۰۰	۱۲۵	۲۰۰۰	۲۰	۱۶۰	۳۲۰
کاشان	۱۲۰۰۰۰	۱۲۵	۴۱۵۰۰۰	۷۵	۱۵۰۰۰	۱۵۰	۳۰۰۰	۳۰	۶۰۰	۱۶۰
جمع کل	۱۲۸۰۰۰	۱۳۷	۴۱۸۷۵۰	۸۱	۱۸۷۰۰	۱۳۷	۵۰۰۰	۲۵	۷۶۰	۲۴۰

بقیه محصولات فلاحتی کاشان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		ابریشم خام		بادام		برگهای مختلف		کشمش	
	خروار	قران	من	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
نطنز	۱۰۰	۱۲۰۰	۱۰۰	—	۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰	۱۷۵	۵	۲۵۰
کاشان	۱۰۰۰۰	۱۶۵۰	۱۰۰۰	—	۵۰۰	۳۰۰	۱۰۰	۲۰۰	۲۰	۲۰۰
جمع کل	۱۰۱۰۰	۹۲۵	۱۱۰۰	—	۷۰۰	۲۵۰	۳۰۰	۱۸۵	۲۵	۲۲۵

محصولات فلاحتي سمنان دامغان وقيمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		حبوبات		برگه‌های مختلف		کتیرا	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
دامغان	۲۰۰۰۰	۱۲۰	۸۰۰۰	۶۰	—	—	۲۰۰	۸۰	۲۰۰۰۰	۹
سمنان	۴۳۱۸	۱۲۵	۱۶۵۰	۹۰	۲۶۰	۱۷۰	—	—	۱۰۰۰	۹
سنگسر	۵۵۰۰	۱۲۵	۵۰۰	۹۰	—	—	—	—	—	—
سرخه و غیره	۲۶۰۰	۱۲۵	۹۰۰	۸۰	—	—	—	—	—	—
جمع کل	۳۲۴۱۸	۱۲۲	۱۱۰۵۰	۸۰	۲۶۰	۱۷۰	۲۰۰	۸۰	۲۱۰۰۰	۹

بقیه محصولات فلاحتی سمنان و دامغان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		پسته		بادام		گردو		انگور	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	هزارعدد	قران	خروار	قران
دامغان	۲۰۰۰	۸۰۰	۵۰۰	۱۲۰۰	۵۰	۸۰۰	—	—	۳۰۰۰	۴۰
سمنان	۵۵۰	۸۰۰	۲	۹۰۰	۱۰۰	۱۲۰۰	—	—	۸۰۰	۵۰
سنگسر	۱۰	۸۰۰	—	—	—	—	۵۴۴۰	۵	۷۵	۵۰
سرخه و غیره	۹۰۰	۸۰۰	—	—	—	—	—	—	۵۰	۵۰
جمع کل	۳۴۶۰	۸۰۰	۵۰۲	۱۰۵۰	۱۵۰	۱۰۰۰	۵۴۴۰	۵	۳۹۵۰	۵۰

محصولات فلاحتی شاهرود و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		حبوبات		ابریشم خام		تریاك	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران	من	قران
پشت بسطام	۲۰۰۰۰	۱۳۰	۸۰۰۰	۷۰	۲۰۰	۱۹۰	—	—	۲۷۵	۱۷۰
میامی	۷۰۰۰	۱۰۰	۲۰۰۰	۶۰	—	—	۵۰	۱۴۰	۹۵	۱۶۰
بیارجمند	۲۵۰۰	۱۴۰	۸۰۰	۹۵	۸	۲۰۰	۴۰	۱۲۰	—	—
جمع کل	۲۹۵۰۰	۱۲۰	۱۰۸۰۰	۷۱	۲۰۸	۱۹۵	۹۰	۱۳۰	۳۷۰	۱۶۵

بقیه محصولات فلاحتی شاهرود و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		انگور		برگهای مختلف		توتون		کتیرا	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
پشت بسطام	۲۰۰	۶۰۰	۲۰۰۰	۴۵	۵۰۰۰	۷۰	—	—	۳۰۰	۹
میامی	۷۰۰	۵۰۰	۷۰۰	۴۵	—	—	—	—	—	—
بیارجمند	۲۵۰	۱۳۰	۱۲۰	۸۰	—	—	۷۰۰	۲۴۰	—	—
جمع کل	۱۱۵۰	۴۱۰	۲۸۲۰	۵۶	۵۰۰۰	۷۰	۷۰۰	۲۴۰	۳۰۰	۹

محصولات فلاحتي استراباد وقيمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برنج		حبوبات		انگور	
	خروار	قران	خروار	من	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
استراباد	۱۱۱۵۶	۸۰	۶۸۸۸	۴۰	۶۸۵۴۸	۸۰	۱۳۰۰۰	۱۵۰	۵۰۰۰	۵۵
صحرا	۲۷۶۱۲	۷۵	۱۰۸۶۲۷	۴۰	—	—	—	—	—	—
جمع کل	۳۸۷۶۸	۷۶	۱۱۵۵۱۵	۴۰	۶۸۵۴۸	۸۰	۱۳۰۰۰	۱۵۰	۵۰۰۰	۵۵

بقیه محصولات فلاحتي استراباد و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		ابریشم خام		کنف		مرکبات		کنجد	
	خروار	قران	من	قران	خروار	قران	هزارعدد	قران	خروار	قران
استراباد	۹۰۰۰	۱۸۰	۲۰۰۰	۸۰۰	۱۰۰۰	۲۵۰	۲۰۰۰	۷	۵۰۰۰	۲۰۰
صحرا	۹۳۴۳	۲۲۵	—	—	—	—	—	—	—	—
جمع کل	۱۸۳۴۳	۲۰۲	۲۰۰۰	۸۰۰	۱۰۰۰	۲۵۰	۲۰۰۰	۷	۵۰۰۰	۲۰۰

محصولات فلاحتي مازندران و قيمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		بزنج		حبوبات		توتون	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
مشهدسر	۵۰	۸۰	۱۰۰	۵۰	۸۰۰۰	۱۰۰	۵	۱۵۰	—	—
بارفروش	۲۰۰۰۰	۶۰	۳۰۰۰۰	۴۰	۲۵۰۰۰۰	۱۵۰	۵۰۰۰	۱۷۰	۱۵	۸۰۰
آمل	۳۵۰۰	۱۰۰	۲۴۰۰	۶۰	۱۰۰۰۰۰	۱۸۰	۴۰۰۰	۲۵۰	—	—
اشرف	۳۰۰۰۰	۷۵	۱۹۰۰۰	۳۰	۱۲۵۰۰۰	۲۰۰	—	—	۶	۲۰۰۰
جمع کل	۵۳۵۵۰	۸۰	۵۱۵۰۰	۵۰	۴۸۲۰۰۰	۱۴۳	۹۰۰۵	۱۹۰	۲۱	۱۴۰۰

بقیه محصولات فلاحتی مازندران و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		ابریشم خام		گردو		مرکبات		کنف	
	خروار	قران	من	قران	هزارعدد	قران	هزارعدد	قران	خروار	قران
مشهدسر	۱۹۵۰	۳۵۰	۷۰۰	—	--	—	۷۰۰	—	۳۵۰	۲۵۰
بارفروش	۳۰۰۰۰	۳۰۰	۸۵۰	—	۴۰۰	۴	۱۰۰۰	—	۱۰۰	۳۰۰
آمل	—	—	۱۰۰۰	—	۱۰۰۰۰	۵	۱۰۰۰۰	—	۴۰۰	۳۰۰
اشرف	۱۰۰۰۰	۸۰۰	—	—	—	—	۱۰۰۰۰	—	—	—
جمع کل	۴۱۹۵۰	۴۸۵	۱۰۲۰۰	—	۱۰۴۰۰	۴	۲۱۷۰۰	—	۷۵۰	۲۸۳

محصولات فلاحتي گيلان وقيمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		پرنج		حبوبات		کنف	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
فومنات	—	—	—	—	۱۱۹۸۹۳۰	—	—	—	۲۹	—
طوالش	۳۰۰	—	۶۰۰	—	۶۶۲۰۰	۱۷۰	—	—	—	—
لاهيجان	۱۴۸۳	—	—	—	۶۱۱۹۸	۱۱۰	—	—	۴۴۰	۲۰۰
لنگرود	—	—	—	—	۲۷۸۸۰	—	—	—	—	—
خمام	—	—	—	—	۱۵۰۰۲۱۰	۱۱۰	—	—	—	—
جمع کل	۱۷۸۳	—	۶۰۰	—	۴۱۹۰۷۶	۱۳۰	—	—	۴۶۹	۲۰۰

بقيه محصولات فلاحتي گيلان و قيمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		ابريشم خام		توتون		بادام		کشمش	
	خروار	قران	من	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
فومنات	—	—	۷۵۴۳۷	—	۷۷۰۵۵	—	—	—	—	—
طوالش	—	—	—	—	۲	—	—	—	—	—
لاهيجان	—	—	۲۸۸۷۵	—	۶۳	—	—	—	—	—
لنگرود	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
خمام	—	—	۱۹۱۰	—	۹۵۰	—	—	—	—	—
جمع کل	—	—	۱۰۶۲۲۲	—	۷۸۰۷۰	—	—	—	—	—

محصولات فلاحتي بنادر خليج فارس وقيمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برنج		خرما		حنا	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
بندر لنگه	۷۰۰	۱۵۰	۴۳۰۰	۱۲۵	—	—	۵۰۰	۱۰۰	—	—
بندرعباس	۳۰۰۰	۱۲۵	۱۵۰۰	۷۵	—	—	۱۰۰۰	۵۰	—	—
دشتی ودشتستان	۴۰۰۰۰	۲۰۰	۴۰۰۰۰	۱۰۰	۲۰۰۰	۳۰۰	۷۰۰۰۰	۱۵۰	—	—
میناب	۴۰۰۰	۲۰۰	۶۰۰۰	۲۰۰	—	—	۶۲۵۰	۱۰۰	۵۰۰۰۰	۱۵
جزایر	۳۰	۲۰۰	۴۰۰	۱۰۰	—	—	۳۰۰	۱۲۵	—	—
جمع کل	۴۷۷۳۰	۱۵۷	۵۲۲۰۰	۱۲۰	۲۰۰۰	۳۰۰	۷۸۰۵۰	۱۰۵	۵۰۰۰۰	۱۵

گله‌داری و تربیت اغنام

(دواب ، طیور اهلی ، ابریشم و زنبور عسل)

تربیت اغنام اغنام یکی از منابع ثروت مهمّ ایران و فوائد حاصله از آن رشته های مختلفهٔ تجارت را تشکیل میدهد .

تربیت اغنام و بعبارة اخری گلّه داری در ایران بردو قسم است : یکی آنکه درقراء وقصبات مالکین وزارعین مقداری گوسفند و بزومیش نگاه میدارند وفوائد حاصله ازآن بمصرف احتیاجات شخصی آنها رسیده و نمیتوانند بخارج بدهند و فقط ازشیروروغن یاگوشت وپشم آنها برای حوائج ضروری خود استفاده مینمایند . این گلّه های کوچك ومعدود را هنگام تابستان درمزارع ومراتع اطراف ونزدیك چرانیده و در زمستان در طویله های مخصوص نگاه میدارند و بآنها علوفهٔ خشك میدهند ، ودیگری که مهمتر ازاوّلی است قسمت گلّه‌داری ایلات وغیره میباشدکه گلّه‌های بزرگ نگاهداری کرده وهمیشه باخود به ییلاق و قشلاق برده واز فوائد آن استفادهٔ کلّی مینمایند .

مملکت ایران بطور کلّی برای گلّه داری مناسب و با مخارج کم و مراقبت و توّجه جزئی ممکن است باین قسمت توسعه زیادیّ داده و فوائد کلّی از حیث صادرات حاصل نمود ، متأسفانه درنقاطی که گلّه‌داری میکنندازحیث جنس گوسفند وازدیاد آن ومحفوظ داشتن ازامراض مراقبتی نمینمایند وبسادیده‌شده که خشکسالی مقدار زیادی از گوسفند ها را تلف نموده واز حیث تغذیه شهر هائی که احتیاج بگوشت دارند درزحمت میافتند وحال آنکه روغن وشیر وپنیر وماست وبالاخره گوشت گوسفند قسمت عمدهٔ موادّ غذائی اهالی مملکت ایران را تشکیل میدهد پس لازم است دراین باب دّقت زیاد تری بعمل آمده و در نواحی که متناسب با گلّه‌داری میباشد برای خوبی‌جنس گوسفند وازدیادعدّهٔ آن وجلوگیری ازامراض حیوانی اقدامات مجدّانه بیشتری بشود والبتّه اگر مراقبت بیشتری مبذول گردد و جنس گوسفندرا ترّقی‌دهند طبعاً پشم‌خوب عمل خواهدآمد وهمین‌خود بزرگترین خدمتی است که به صنعت قالی بافی مملکت خواهد شد .

فوائد حاصله از گوسفند از اینقرار است :

۱ ـ گوشت : که قسمت مهمّ اغذیهٔ عمومی را تأمین مینماید .

۲ ـ پشم : که برای قالی بافی و پارچه های مختلف درداخله بکار میرود وخام آنرا بخارجه صادر مینمایند .

۳ ـ مواد لبنی : روغن (برای مصرف داخله وخارجه) پنیر و ماست وغیره .

٤ ـ کود : که برای زراعت بی اندازه مفید است .

٥ ـ پوست برّه وگوسفند و روده وشاخ آنها که تجارت مهمّی را تشکیل داده و بخارجه صادر میشود .

گوسفند سنگسر اگر چه از حیث قد کوچك است ولی گوشت آن در ردیف اوّل و دارای دنبه های خوب و محصول گوشت آنها تقریباً ٦٠ درصد میباشد ، این منطقه گوسفند خیز وقسمت عمده کار اهالی تربیت ونگاهداری گوسفنداست .

خاك ترکمن نیز دارای گوسفندهای فراوان که حامل دنبه‌های کوچك (برزخ بین زل و گوسفند) است میباشند ، گوشت آن بخوبی گوشت سنگسر نیست ولی پشم آن مرغوب تر از آنست .

گوسفند مازندران بدون دنبه و این گوسفند از حیث گوشت درردیف دوّم و محصول گوشت آن ٤٠ درصد و از حیث پشم در ردیف سوّم واقع گشته .

ناحیهٔ بختیاری از نقاط گوسفند خیزیست که مقدار زیادی باطراف میفرستد ، گوسفندهای این ناحیه عظیم الجثّه و دنبه های آنها بزرگ وبواسطه شکاف وسط به دو قسمت تقسیم میشود امّا باوجود بزرگی محصول گوشت آن بطور متوسّط ٤٠ درصد و پشم آن خشن و در درجهٔ سوّم قرار گرفته است .

گوسفندهای لرستان نیز مثل بختیاری منتها با این فرق که دنبه‌های کوچك دارند و پشم آن در درجهٔ دوّم است .

محال خمسه دارای گوسفندهای فراوان وبزرگ میباشد ، پس از آن گوسفند افشار نیز مهمّ ومقدار زیادی برای نقاط مختلفه میفرستند ، از کردستان و کرّوس هم گوسفند

زیاد بنقاط دیگر فرستاده میشود ، از حیث پشم و گوشت در ردیف دوّم میباشد .

گوسفند خراسان دارای دنبه های کوچك و شبیه به زل و پشم آنها را نسبت به پشم سایر گوسفند های ایران میتوان در ردیف اوّل محسوب داشت .

از جاف و افشار بز های بزرگ و عظیم‌الجثّه تهیّه میشود که گوشت آنها بهتر از سایر بز ها است .

مرغز که ازنژاد (آنگرا) ودارای پشم ابریشمین‌است درکردستان (مریوان بانه و سقّز) فروان و پشم آنها بمصرف پستك وعبا و یا پونچی و سایر پارچه های قیمتی میرسد .

تعداد حقیقی اغنام (گوسفند ، بز ، میش) ایران معلوم نیست ولی با درنظر گرفتن مقدار روغن و ماست وروغن وماست وپنیری که درایران مصرف میشود و قسمت کشتاری که همه روزه درشهرها و دهات مینمایند رویهمرفته میتوان عدّهٔ متوسّط آنها را بیست و پنج الی سی میلیون تخمین نمود .

گاو درایران دونوع گاو وجوددارد : اوّل گاو کاری که درزراعت برای شخم زدن زمین و کوبیدن حاصل گندم وجو بکار برده میشود وبعضی اوقات هم برای حمل ونقل استفاده ازآن مینمایند ، دوّم گاو شیرده که فقط برای روغن از آن نگاهداری میشود و علاوه براین دو قسم یك نوع گاو میش هم در سواحل بحرخزر و نواحی باتلاقی ودرخوزستان وسیستان موجوداست که جنس آن قوی‌تر ازسایر اجناس وشیر آنها هم فراوان‌تر میباشد .

چون یکی از عوامل مهمّ زراعت ایران گاواست باید در پرورش وازدیاد آن مراقبت شود و البتّه اگر این اقدام بعمل آید میتوان همه‌ساله عدّهٔ زیادی از آن بخارجه صادر و بر ثروت مملکت هم مقداری افزود .

احصائیهٔ قسمتی از ذبایح ایران درسال ۱۳۰۹

احصائیه ذبایح ایران و قیمت متوسط هررأس بقران در ۱۳۰۹

	بز		گوسفند		بره		کاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس
تهران	۱۷۰۲۲۱	۲۵	۲۰۹۰۶۰	۳۰	۲۷۸۲۷	—	۶۷۶۰	۲۵۰	۵۷	—
شیراز	۴۷۶۲۷	—	۵۴۷۹۲	—	۱۶۰۲	—	۶۱۶۷	—	—	—
لارستان و کازرون	۱۵۰۸۷	—	۲۱۴۷	—	۸	—	۳۶۵	—	—	—
بوشهر	۱۱۰۳۹	—	۷۵۸۸	—	—	—	۴	—	۱۴	—
قزوین و همدان	۳۲۷۵۲	۱۵	۵۷۲۲۵	۳۵	۱	—	۱۲۵۴	۳۲۵	--	—
سلطان‌آباد عراق	۱۶۸۰۷	۳۰	۲۶۰۶۲	۴۰	—	—	۶۱	۲۰۰	—	—
بروجرد و خرم‌آباد	۱۳۴۵۶	۲۰	۲۶۲۲۹	۵۰	۱	—	۱۸۳۰	۲۰۰	—	—
شاهرود	۴۲۹۲	۱۵	۶۴۲۷	۳۵	۱۴۳۵	—	۱۸۳	۲۰۰	۱	—
استراباد و بندرجز	۴۹۹۸	—	۱۰۷۹۳	—	۱	—	۱۷۵	—	—	—
بارفروش و آمل	۴۸۵۹	۱۵	۹۴۶۵	۲۵	—	—	۷۷۲	۲۰۰	۳۳	—
ساری و اشرف	۱۷۴۱	۱۵	۶۰۲۷	۱۷	—	—	۷۵۲	۱۵۰	—	—
مشهدسر و شهسوار	۵۶۷	۱۵	۱۸۱۷	۱۵	—	—	۳۴۷	۱۲۰	۲۴	۳۰۰
شوشتر	۹۱۷۱	۱۵	۷۴۲۰	۲۵	—	—	۲۰۶	۲۰۰	۲۲۷	—
یزد و نائین	۱۱۷۴۲	—	۱۵۴۳۹	—	۳	—	۴۵	—	—	—
اردکان - ابرقو - نافق	۴۳۲۰	—	۷۷۹	—	۲	—	۱۰۹	—	—	—
کرمرود	۱۰۲۹	۱۵	۱۰۲۶	۳۵	—	—	۱۴۷	۱۰۰	—	—
جمع کل	۳۴۹۷۲۸	۱۸	۴۴۲۹۹۶	۳۰	۲۰۸۸۰	—	۱۴۶۶۷	۱۹۵	۳۵۶	۳۰۰

احصائیه ذبایح شهر تهران در ۱۳۰۹ وقیمت متوسط هرراس بقران

	بز		گوسفند		بره		کاووکوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	۶۳۶۳	۲۰	۱۵۷۰۸	۳۰	۵۰۷۹	—	۶۳۱	۲۵۰	۱۱	—
اردیبهشت	۸۳۵۰	»	۱۸۸۳۴	»	۱۱۵۰۱	—	۶۲۲	»	—	—
خرداد	۱۶۳۷۹	»	۲۰۸۷۰	»	۱۸۶۹	—	۳۳۵	»	—	—
تیر	۱۴۵۰۸	»	۱۷۲۶۶	»	۲۹۹	—	۱۸۶	»	—	—
مرداد	۱۵۱۵۵	»	۱۴۲۴۰	»	۷۳	—	۱۸۵	»	—	—
شهریور	۱۹۲۹۰	»	۱۵۶۵۳	»	۲۹۹	—	۲۸۳	»	—	—
مهر	۲۱۴۴۰	»	۱۵۲۶۴	»	۱۰۲۴	—	۴۶۲	»	—	—
آبان	۲۴۴۴۲	»	۱۶۵۲۲	»	۶۹۳	—	۶۹۴	»	—	—
آذر	۱۷۷۷۶	»	۱۹۷۰۷	»	۸۳۰	—	۹۵۷	»	۵	—
دی	۱۴۵۵۸	»	۱۹۱۵۶	»	۱۰۳۷	—	۸۳۶	»	۱۹	—
بهمن	۶۹۷۰	»	۱۷۹۲۵	»	۱۵۵۳	—	۸۴۶	»	۱۳	—
اسفند	۴۹۹۰	»	۱۷۸۱۵	»	۳۵۶۰	—	۷۱۳	»	۹	—
جمع کل	۱۷۰۲۲۱	۲۵	۲۰۹۰۶۰	۳۰	۲۷۸۲۷	—	۶۷۶۰	۲۵۰	۵۷	—

احصائیه نتایج شهر شیراز در ۱۳۰۹ وقیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		کاووکوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	۲۸۵۷	—	۶۰۴۵	—	۱۶	—	۸۳	—	—	—
اردیبهشت	۳۰۷۱	—	۵۵۹۵	—	۲۳	—	۱۱۴	—	—	—
خرداد	۴۵۹۶	—	۵۰۰۰	—	۱۳	—	۱۲۶	—	—	—
تیر	۴۲۳۴	—	۴۱۳۶	—	۱۰	—	۱۳۹	—	—	—
مرداد	۵۱۱۳	—	۳۵۱۸	—	۱	—	۱۰۵	—	—	—
شهریور	۵۸۷۸	—	۳۷۱۵	—	۲	—	۱۵۸	—	—	—
مهر	۵۲۷۹	—	۴۶۷۶	—	۵۴	—	۱۵۱	—	—	—
ابان	۵۰۹۶	—	۴۶۷۱	—	۳۴۵	—	۱۶۷	—	—	—
آذر	۳۸۲۵	—	۴۵۳۸	—	۴۱۸	—	۱۵۲	—	—	—
دی	۳۴۱۲	—	۴۵۷۳	—	۳۳۹	—	۱۷۴	—	—	—
بهمن	۲۳۶۷	—	۴۱۲۳	—	۱۸۱	—	۱۶۳	—	—	—
اسفند	۱۸۹۹	—	۴۱۹۲	—	۲۰۰	—	۱۴۵	—	—	—
جمع کل	۴۷۶۲۷	—	۵۴۷۹۳	—	۱۶۰۲	—	۱۶۶۷	—	—	—

احصائیه دنبایح شهر آباده ـ لارستان ـ فسا ـ کازرون در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		کاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	۱۵۲۸	—	۶۷۱	—	--	—	۱۱	—	—	—
اردیبهشت	۱۸۰۰	—	۵۲۷	—	—	—	۸	—	—	—
خرداد	۲۵۰۳	—	۳۴۳	—	—	—	۹	—	—	—
تیر	۹۹۶	—	۹۶	—	—	—	۹	—	—	—
مرداد	۱۳۴۴	—	۵۶	—	—	—	۱۸	—	—	—
شهریور	۱۲۱۲	—	۵۹	—	—	—	۳۰	—	—	—
مهر	۱۲۱۵	—	۶۸	—	—	—	۳۵	—	—	—
ابان	۱۰۸۸	—	۷۷	—	۳	—	۳۳	—	—	—
آذر	۹۰۷	—	۷۰	—	۱	—	۵۶	—	—	—
دی	۷۱۷	—	۵۷	—	—	—	۵۴	—	—	—
بهمن	۷۹۲	—	۷۶	—	—	—	۶۴	—	—	—
اسفند	۹۸۵	—	۴۷	—	۴	—	۳۸	—	—	—
جمع کل	۱۵۰۸۷	—	۲۱۴۷	—	۸	—	۳۶۵	—	--	—

احصائیه ذبایح شهر بوشهر در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هرراس بقران

	بز		گوسفند		بره		کاووگوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس
فروردین	۵۳۹	—	۹۳۶	—	—	—	—	—	—	—
اردیبهشت	۳۹۱	—	۱۲۸۵	—	—	—	—	—	—	—
خرداد	۳۵۳	—	۱۲۰۸	—	—	—	—	—	—	—
تیر	۷۸۷	—	۱۰۲۰	—	—	—	—	—	—	—
مرداد	۹۲۶	—	۵۵۰	—	—	—	—	—	—	—
شهریور	۱۲۲۲	—	۵۲۳	—	—	—	—	—	—	—
مهر	۱۰۵۳	—	۳۳۵	—	—	—	—	—	—	—
ابان	۱۵۸۸	—	۴۰۸	—	—	—	۳	—	۱	—
آذر	۴۴۵	—	۲۱۸	—	—	—	—	—	۱	—
دی	۱۱۰۳	—	۲۲۵	—	—	—	۱	—	۱۲	—
بهمن	۱۲۳۶	—	۲۶۸	—	—	—	—	—	—	—
اسفند	۱۳۹۶	—	۵۴۰	—	—	—	—	—	—	—
جمع کل	۱۱۰۲۹	—	۷۵۸۸	—	—	—	۴	—	۱۴	—

احصائیه ذبایح شهر قزوین در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هررأس بقران

	بز		گوسفند		بره		کاووگوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	۲٤٤	۱۵	۱۳۰۸	۳۰	—	—	۲۹	۲۵۰	—	—
اردیبهشت	۵۳۸	»	۱۱۲۹	—	—	—	۱۷	»	—	—
خرداد	۷۸۱	»	۱۳۰۸	—	۱	—	۷	»	—	—
تیر	۱۱۵۷	»	۱۲۰۸	—	—	—	—	»	—	—
مرداد	۱۳۲۹	»	۱۰۵۱	—	—	—	—	»	—	—
شهریور	۱۹۰۰	»	۹۹٦	—	—	—	—	»	—	—
مهر	۲۰۹٤	»	۸۸۵	—	—	—	—	»	—	—
ابان	۱۹۳۲	»	۱۰۹۱	—	—	—	۱۰	»	—	—
آذر	۱۵۵٤	»	۱۱۱۱	—	—	—	۲٤	»	—	—
دی	۱۰۹۳	»	۱۲۱٦	—	—	—	۳٦	»	—	—
بهمن	٦۰٤	»	۱٦۲۲	—	—	—	٤٤	»	—	—
اسفند	۳۰۹	»	۱۷۵۸	—	—	—	٤۵	»	—	—
جمع کل	۱۳۰۲۵	۱۵	۱٤۷۵۵	۳۰	۱	۲۱۲	۲۵۰	—	—	—

احصائیه ذبایح شهر همدان در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هررأس بقران

	بز		گوسفند		بره		کاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس
فروردین	۱۵۳	۱۵	۲۶۳۱	۴۰	—	—	۱۶۰	۴۰۰	—	—
اردیبهشت	۲۹۱	»	۴۳۲۶	»	—	—	۱۰۶	»	—	—
خرداد	۷۳۴	»	۴۵۱۸	»	—	—	۳۵	»	—	—
تیر	۱۷۷۰	»	۳۸۳۹	»	—	—	۸	»	—	—
مرداد	۲۵۶۲	»	۳۰۶۳	»	—	—	۴	»	—	—
شهریور	۳۶۸۳	»	۳۶۴۷	»	—	—	۸	»	—	—
مهر	۳۷۷۵	»	۳۳۳۱	»	—	—	۲۶	»	—	—
ابان	۳۱۶۵	»	۳۱۹۵	»	—	—	۳۸	»	—	—
آذر	۲۳۶۴	»	۳۷۰۱	»	—	—	۸۵	»	—	—
دي	۴۳۴	»	۳۷۱۳	»	—	—	۱۸۷	»	—	—
بهمن	۱۰۳	»	۳۴۹۶	»	—	—	۱۹۷	»	—	—
اسفند	۱۸۳	»	۳۹۶۰	»	—	—	۱۸۸	»	—	—
جمع کل	۱۹۲۱۷	۱۵	۴۲۴۷۰	۴۰	—	—	۱۰۴۲	۴۰۰	—	—

احصائیه ذبایح شهر سلطان‌آبادعراق در ۱۳۰۹ وقیمت متوسط هررأس بقران

	بز		گوسفند		بره		کاوگوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس
فروردین	۲۴	۳۰	۲۲۴۲	۴۰	—	—	۹	۲۰۰	—	—
اردیبشهت	۶۶۲	»	۲۴۸۰	»	—	—	۹	»	—	—
خرداد	۱۲۰۶	»	۲۵۹۹	»	—	—	—	»	—	—
تیر	۱۲۲۹	»	۲۳۸۹	»	—	—	—	»	—	—
مرداد	۱۶۷۶	»	۲۰۵۵	»	—	—	—	»	—	—
شهریور	۳۲۰۵	»	۱۲۶۲	»	—	—	—	»	—	—
مهر	۳۰۱۴	»	۱۲۶۷	»	—	—	—	»	—	—
آبان	۲۷۷۷	»	۱۶۲۸	»	—	—	۳	»	—	—
آذر	۲۳۱۱	»	۱۹۶۶	»	—	—	۱۰	»	—	—
دي	۳۲۶	»	۲۶۴۳	»	—	—	۱۲	»	—	—
بهمن	۲۶۳	»	۲۶۵۹	»	—	—	۱۲	»	—	—
اسفند	۱۱۵	»	۲۸۷۲	»	—	—	۶	»	—	—
جمع کل	۱۶۸۰۷	۳۰	۲۶۰۶۲	۴۰	—	—	۶۱	۲۰۰	—	—

احصائیه دنبایح شهر بروجرد و جاپلق و بختیاری در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بتومان

	بز		گوسفند		بره		کاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	۵۵	۲۰	۱۴۸۸	۵۰	—	—	۳۵	۲۰۰	—	—
اردیبشهت	۲۴۳	»	۱۶۱۱	»	—	—	۲۴	»	—	—
خرداد	۵۲۰	»	۱۵۴۱	»	—	—	۲۲	»	—	—
تیر	۸۷۸	»	۱۹۲۵	»	—	—	۱۹	»	—	—
مرداد	۱۳۵۴	»	۱۵۵۱	»	—	—	۲۶	»	—	—
شهریور	۱۹۲۳	»	۱۴۲۷	»	—	—	۲۳	»	—	—
مهر	۱۲۲۵	»	۱۵۴۲	»	—	—	۴۳	»	—	—
آبان	۱۳۵۱	»	۱۹۰۶	»	—	—	۴۲	»	—	—
آذر	۸۹۲	»	۱۹۱۷	»	—	—	۴۴	»	—	—
دي	۳۸۵	»	۱۸۰۸	»	—	—	۳۰	»	—	—
بهمن	۷۶۴	»	۱۹۵۸	»	—	—	۴۰	»	—	—
اسفند	۱۰	»	۱۶۴۵	»	—	—	۳۵	»	—	—
جمع کل	۹۷۰۵	۲۰	۲۰۳۱۸	۵۰	—	—	۳۸۳	۲۰۰	—	—

احصائیه ذبایح شهر خرم آباد در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		کاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	۱۱۰	۲۰	۵۰۲	۵۰	—	—	۲۲	۲۰۰	—	—
اردیبهشت	۱۹۵	»	۷۱۲	»	—	—	۷۶	»	—	—
خرداد	۱۹۹	»	۵۴۷	»	—	—	۹۳	»	—	—
تیر	۲۸۰	»	۵۳۷	»	۱	—	۱۰۵	»	—	—
مرداد	۲۸۰	»	۴۸۲	»	—	—	۱۳۸	»	—	—
شهریور	۳۶۶	»	۴۸۴	»	—	—	۱۵۶	»	—	—
مهر	۴۲۰	»	۴۵۰	»	—	—	۱۶۸	»	—	—
آبان	۴۶۹	»	۴۸۶	»	—	—	۱۴۸	»	—	—
آذر	۴۸۶	»	۴۸۶	»	—	—	۱۵۲	»	—	—
دی	۴۳۶	»	۴۱۸	»	—	—	۱۲۹	»	—	—
بهمن	۳۲۱	»	۴۷۱	»	—	—	۱۶۷	»	—	—
اسفند	۱۹۲	»	۳۳۵	»	—	—	۶۳	»	—	—
جمع کل	۳۷۵۴	۲۰	۵۹۱۰	۵۰	۱	—	۱۴۴۷	۲۰۰	—	—

احصائیه ذبایح شهر شاهرود در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هررأس بقران

	بز		گوسفند		بره		کاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس
فروردین	۵۱	۱۵	۱۸۳	۳۵	۱	—	۲۰	۲۰۰	—	—
اردیبهشت	۱۲۷	»	۵۶۲	»	۳۴۵	—	۱	»	—	—
خرداد	۱۱۵	»	۶۳۶	»	۴۲۱	—	—	»	—	—
تیر	۲۶۰	»	۵۷۶	»	۴۵۸	—	—	»	—	—
مرداد	۳۸۸	»	۵۹۵	»	۱۴۹	—	۱	»	—	—
شهریور	۵۲۱	»	۵۶۳	»	۴۱	—	۱	»	—	—
مهر	۴۷۸	»	۴۲۳	»	—	—	—	»	—	—
ابان	۳۷۰	»	۴۷۷	»	—	—	—	»	—	—
آذر	۲۶۳	»	۶۰۶	»	—	—	۴	»	—	—
دی	۲۰۹	»	۵۸۶	»	—	—	۱۱	»	—	—
بهمن	۲۰۴	»	۴۴۷	»	—	—	۲۰	»	—	—
اسفند	۸۵	»	۳۲۰	»	—	—	۳۸	»	—	—
جمع یکساله قصبات	۱۲۷۱	»	۴۵۳	»	۲۰	—	۸۷	»	۱	—
جمع کل	۴۲۹۲	۱۵	۶۴۲۷	۳۵	۱۴۳۵	—	۱۸۳	۲۰۰	۱	—

احصائیه ذبایح شهر استراباد و بندرجز در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		کاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	۶۵	—	۶۸۳	—	—	—	۱۸	—	—	—
اردیبهشت	۱۷	—	۱۲۹۶	—	۱	—	—	—	—	—
خرداد	۵۸	—	۱۷۴۳	—	—	—	—	—	—	—
تیر	۱۲۷	—	۱۴۴۵	—	—	—	—	—	—	—
مرداد	۲۲۶	—	۱۱۰۸	—	—	—	—	—	—	—
شهریور	۴۹۷	—	۹۴۰	—	—	—	۲	—	—	—
مهر	۹۰۰	—	۵۶۴	—	—	—	۱۸	—	—	—
ابان	۹۱۸	—	۶۲۱	—	—	—	۲۱	—	—	—
آذر	۸۲۲	—	۶۳۴	—	—	—	۲۸	—	—	—
دی	۷۱۰	—	۵۹۱	—	—	—	۳۲	—	—	—
بهمن	۴۵۶	—	۵۱۱	—	—	—	۳۴	—	—	—
اسفند	۲۰۲	—	۶۵۷	—	—	—	۲۲	—	—	—
جمع کل	۴۹۹۸	—	۱۰۷۹۳	—	۱	—	۱۷۵	—	—	—

احصائیه ذبایح شهر بارفروش در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاو و گرساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	۱۰۴	۱۵	۲۴۳	۲۵	—	—	۴۱	۲۰۰	۳	—
اردیبهشت	۱۵۰	»	۳۵۷	»	—	—	۳۰	»	۵۰	—
خرداد	۱۹۲	»	۴۳۱	»	—	—	۱۳	»	۱	—
تیر	۱۴۶	»	۳۴۸	»	—	—	۱۱	»	۳	—
مرداد	۱۷۴	»	۳۶۰	»	—	—	۱۶	»	—	—
شهریور	۲۴۵	»	۴۳۲	»	—	—	۴۹	»	۳	—
مهر	۲۴۶	»	۴۶۲	»	—	—	۹۰	»	۱	—
ابان	۲۰۲	»	۴۶۲	»	—	—	۸۴	»	۲	—
آذر	۱۸۲	»	۴۳۷	»	—	—	۷۲	»	—	—
دي	۱۹۷	»	۵۷۳	»	—	—	۵۲	»	—	—
بهمن	۱۷۰	»	۵۴۹	»	—	—	۶۶	»	—	—
اسفند	۱۳۰	»	۳۱۵	»	—	—	۶۱	»	—	—
جمع کل	۲۱۳۹	۱۵	۴۹۶۱	۲۵	—	—	۵۸۵	۲۰۰	۱۸	—

احصائیه ذبایح شهر آمل در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هررأس بقران

	بز		گوسفند		بره		کاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس
فروردین	۲۴۱	۱۵	۱۰۰	۲۵	—	—	۷	۲۰۰	—	—
اردیبهشت	۲۶۷	»	۴۰۴	»	—	—	۷	»	—	—
خرداد	۱۹۸	»	۵۳۴	»	—	—	—	»	—	—
تیر	۳۳۹	»	۴۶۰	»	—	—	—	»	—	—
مرداد	۲۳۵	»	۲۷۶	»	—	—	—	»	—	—
شهریور	۱۲۴	»	۳۲۸	»	—	—	۲	»	—	—
مهر	۱۷۸	»	۶۰۶	»	—	—	۱	»	—	—
ابان	۱۹۶	»	۶۱۳	»	—	—	۲۷	»	۱	—
آذر	۱۹۷	»	۵۱۸	»	—	—	۲۶	»	۸	—
دی	۲۰۸	»	۳۲۹	»	—	—	۵۲	»	۵	—
بهمن	۲۶۹	»	۱۴۶	»	—	—	۳۸	»	۱	—
اسفند	۲۶۸	»	۱۹۰	»	—	—	۲۷	»	—	—
جمع کل	۲۷۲۰	۱۵	۴۵۰۴	۲۵	—	—	۱۸۷	۲۰۰	۱۵	—

احصائیه ذبایح شهر ساری و اشرف در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هررأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس
فروردین	۱۲۲	۱۵	۳۸۰	۱۷	—	—	۷۸	۱۵۰	—	—
اردیبهشت	۱۲۲	»	۴۳۰	»	—	—	۵۰	»	—	—
خرداد	۱۳۳	»	۵۱۴	»	—	—	۳۹	»	—	—
تیر	۱۱۶	»	۴۲۲	»	—	—	۳۸	»	—	—
مرداد	۱۳۷	»	۴۰۵	»	—	—	۲۶	»	—	—
شهریور	۱۶۴	»	۵۵۱	»	—	—	۴۳	»	—	—
مهر	۱۶۵	»	۵۴۹	»	—	—	۴۷	»	—	—
ابان	۱۷۸	»	۵۶۱	»	—	—	۸۶	»	—	—
آذر	۱۵۷	»	۵۵۹	»	—	—	۹۳	»	—	—
دي	۱۱۸	»	۵۷۳	»	—	—	۹۹	»	—	—
بهمن	۱۶۲	»	۶۲۶	»	—	—	۸۵	»	—	—
اسفند	۱۶۷	»	۴۵۷	»	—	—	۶۸	»	—	—
جمع کل	۱۷۴۱	۱۵	۶۰۲۷	۱۷	—	—	۷۵۲	۱۵۰	—	—

احصائیه ذبایح شهر مشهد سر در ۱۳۰۹ وقیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	۱۶	۱۵	۷۳	۱۵	—	—	۵	۱۲۰	۲	۳۰۰
اردیبهشت	۱۶	»	۱۰۵	»	—	—	۶	»	۱	»
خرداد	۱۴	»	۹۴	»	—	—	۳	»	—	»
تیر	۲۱	»	۱۲۷	»	—	—	۵	»	۵	»
مرداد	۳۳	»	۹۶	»	—	—	۶	»	۱	»
شهریور	۳۰	»	۱۰۸	»	—	—	۱۲	»	۴	»
مهر	۱۳	»	۸۳	»	—	—	۱۵	»	۶	»
ابان	۲۱	»	۷۵	»	—	—	۱۹	»	۴	»
آذر	۲۱	»	۵۷	»	—	—	۲۴	»	—	»
دی	۲۴	»	۸۴	»	—	—	۲۲	»	—	»
بهمن	۳۹	»	۱۰۶	»	—	—	۲۰	»	—	»
اسفند	۱۲	»	۸۲	»	—	—	۲۰	»	—	»
جمع کل	۲۵۹	۱۵	۱۰۹۰	۱۵	—	—	۱۵۷	۱۲۰	۲۳	۳۰۰

احصائیه ذبایح شهر شهسوار در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	۴۲	—	۵۰	»	—	—	۹	»	—	—
اردیبهشت	۳۵	—	۵۴	»	—	—	۱	»	—	—
خرداد	۲۱	—	۴۷	»	—	—	—	»	—	—
تیر	۲۸	—	۵۸	»	—	—	۳	»	—	—
مرداد	۷	—	۳۲	»	—	—	۱۸	»	—	—
شهریور	۱۳	—	۵۷	»	—	—	۷	»	—	—
مهر	۲۶	—	۷۳	»	—	—	۱۴	»	—	—
آبان	۳۴	—	۶۷	»	—	—	۲۹	»	۱	—
آذر	۱۳	—	۴۲	»	—	—	۲۱	»	—	—
دي	۴۲	—	۱۲۴	»	—	—	۳۵	»	—	—
بهمن	۲۷	—	۷۵	»	—	—	۲۴	»	—	—
اسفند	۲۰	—	۴۸	»	—	—	۱۹	»	—	—
جمع کل	۳۰۸	—	۷۲۷	—	—	—	۱۸۰	—	۱	—

احصائیه ذبایح شهر شوشتر در ۱۳۰۹ وقیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		کاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	۵۱۶	۱۵	۴۹۶	۲۵	۵	—	۲۸	۲۰۰	۵	—
اردیبهشت	۷۴۹	»	۶۲۷	»	—	—	۲۱	»	۸	—
خرداد	۷۲۶	»	۸۱۱	»	—	—	۲۰	»	۱۱	—
تیر	۷۹۵	»	۹۷۸	»	—	—	۴۲	»	۱۵	—
مرداد	۷۹۰	»	۸۰۸	»	—	—	۲۸	»	۱۲	—
شهریور	۹۰۲	»	۸۴۰	»	—	—	۱۴	»	۱۹	—
مهر	۹۱۸	»	۷۴۱	»	—	—	۶	»	۳۰	—
ابان	۹۲۸	»	۶۸۷	»	—	—	۴	»	۲۸	—
آذر	۱۰۸۲	»	۳۹۶	»	—	—	۲	»	۳۰	—
دی	۷۴۱	»	۲۵۸	»	—	—	۴	»	۲۴	—
بهمن	۵۶۳	»	۳۲۷	»	—	—	۱۷	»	۳۳	—
اسفند	۴۵۱	»	۳۵۱	»	—	—	۲۰	»	۱۲	—
جمع کل	۹۱۷۱	۱۵	۷۳۲۰	۲۵	۵	—	۲۰۶	۲۰۰	۲۲۷	—

احصائیه ذبایح شهر یزد در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هرراس بقران

	بز		گوسفند		بره		کاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس	تعداد	قیمت هرراس
فروردین	۱۵۰	۲۰	۱۳۴۸	۴۵	—	—	٦	۲۰۰	—	—
اردیبهشت	۷۴۲	»	۱۱٦٦	»	—	—	۱	»	—	—
خرداد	۱۱۴۱	»	۱۱۵۵	»	—	—	۱	»	—	—
تیر	۱۲۴٦	»	۱۰۰۹	»	—	—	—	»	—	—
مرداد	۱۳۴۱	»	۹۲٦	»	—	—	—	»	—	—
شهریور	۱۷۰٦	»	۷۴۷	»	—	—	۱	»	—	—
مهر	۱۷۰۵	»	۹۷۴	»	—	—	۵	»	—	—
ابان	۹۳٦	»	۱۳۸۵	»	—	—	۱	»	—	—
آذر	۱۰۱۲	»	۲۰۲۴	»	—	—	۳	»	—	—
دي	٦۷۰	»	۱۱۹۹	»	—	—	۴	»	—	—
بهمن	۲۸۳	»	۱۴۵٦	»	—	—	۱۳	»	—	—
اسفند	۸۱	»	۱۵٦۹	»	—	—	۴	»	—	—
جمع کل	۱۱۰۰۳	۲۰	۱۴۹۵۸	۴۵	—	—	۳۹	۲۰۰	—	—

احصائیه ذبایح شهرنائین در ۱۳۰۹ وقیمت متوسط هررأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاووگوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس
فروردین	۱٤	«	۲٦	«	—	—	۲	«	—	—
اردیبهشت	۱۲۹	«	۱۰	«	—	—	—	«	—	—
خرداد	۳٦	«	۲٤	«	—	—	—	«	—	—
تیر	٤٦	«	۷۷	«	—	—	—	«	—	—
مرداد	۹۷	«	۲۵	«	—	—	—	«	—	—
شهریور	۹۱	«	۵۳	«	—	—	—	«	—	—
مهر	۹۰	«	۵٦	«	—	—	—	«	—	—
ابان	۷۱	«	۱٦	«	۱	—	—	«	—	—
آذر	٤٦	«	۱٤	«	۲	—	—	«	—	—
دی	۵۷	«	۱۳	«	—	—	۱	«	—	—
بهمن	٤۰	«	۲۱	«	—	—	۲	«	—	—
اسفند	۲۲	«	٤۱	«	—	—	۱	«	—	—
جمع کل	۷۳۹	—	۳۸۱	—	۳	—	٦	—	—	—

احصائیه ذبایح شهر اردکان در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		کاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	٦٩	—	٨٧	—	—	—	٦	—	—	—
اردیبهشت	٢١٨	—	٢١	—	—	—	٣	—	—	—
خرداد	٢٧٨	—	٤٥	—	—	—	—	—	—	—
تیر	١٧٩	—	٩٥	—	—	—	١	—	—	—
مرداد	٢٣٠	—	٥٠	—	—	—	—	—	—	—
شهریور	٢٣٥	—	١١	—	١	—	١	—	—	—
مهر	٢٣١	—	١٤	—	—	—	—	—	—	—
ابان	٢٤٣	—	٩	—	—	—	٣	—	—	—
آذر	١٨٢	—	٣٦	—	—	—	٢	—	—	—
دی	١٤٢	—	٣٦	—	—	—	٢	—	—	—
بهمن	٧٨	—	٥٦	—	—	—	٣	—	—	—
اسفند	٦٧	—	٥٨	—	—	—	٤	—	—	—
جمع کل	٢١٥٢	—	٥١٩	—	١	—	٢٥	—	—	—

احصائیه ذبایح شهر ابرقو در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		کاو و گوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	۱٤	—	۱۰	—	—	—	٦	»	—	—
اردیبهشت	٤٥	»	۱۰	»	—	—	۲	»	—	—
خرداد	۱۲٦	»	۲۹	»	—	—	۱	»	—	—
تیر	۲٥٥	»	۱۰	»	—	—	۱	»	—	—
مرداد	۲۱۲	»	۱۲	»	—	—	—	»	—	—
شهریور	۱۳٥	»	٦	»	—	—	۳	»	—	—
مهر	۱۱۳	»	۲۷	»	—	—	۱۱	»	—	—
ابان	۸٥	»	٤۰	»	—	—	۱۲	»	—	—
آذر	۹۹	»	٥۲	»	—	—	۱۲	»	—	—
دی	٤۸	»	۲٤	»	—	—	٦	»	—	—
بهمن	۲۲	»	۱۲	»	—	—	۰٥	»	—	—
اسفند	۱۷	»	۱۳	»	—	—	۷	»	—	—
جمع کل	۱۲۰۷	—	۲٤٥	—	—	—	٦٦	—	—	—

احصائیه ذبایح شهر بافق در ۱۳۰۹ وقیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		کاو وگوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس	تعداد	قیمت هر راس
فروردین	٤٣	«	٦	«	١	—	٥	«	—	—
اردیبشهت	٣٤	«	١	«	—	—	٣	«	—	—
خرداد	١٤١	«	—	«	—	—	١	«	—	—
تیر	١٢١	«	٣	«	—	—	—	«	—	—
مرداد	٩٧	«	١	«	—	—	—	«	—	—
شهریور	٩٩	«	—	«	—	—	—	«	—	—
مهر	٩٦	«	—	«	—	—	—	«	—	—
آبان	٨٩	«	—	«	—	—	٢	«	—	—
آذر	٩١	«	—	«	—	—	—	«	—	—
دي	٧٢	«	—	«	—	—	—	«	—	—
بهمن	٥٧	«	—	«	—	—	—	«	—	—
اسفند	٤١	«	٤	«	—	—	٧	«	—	—
جمع کل	٩٨١	«	١٥	«	١	—	١٨	«	—	—

احصائیه ذبایح شهر کرمرود در ۱۳۰۹ وقیمت متوسط هررأس بقران

	بز		گوسفند		بره		کاووکوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس	تعداد	قیمت هررأس
فروردین	۵۰	۱۵	۹۷	۳۵	—	—	۲	۱۰۰	—	—
اردیبهشت	۳۰	»	۹۲	»	—	—	۵	»	—	—
خرداد	۷۹	»	۱۲۹	»	—	—	٤	»	—	—
تیر	۸۸	»	۱۱۱	»	—	—	—	»	—	—
مرداد	۸۸	»	۱۶۸	»	—	—	—	»	—	—
شهریور	۱۰۹	»	۲۳۲	»	—	—	—	»	—	—
مهر	۹۸	»	۱۹۹	»	—	—	—	»	—	—
ابان	۱۰۵	»	۲۱۸	»	—	—	۱۶	»	—	—
آذر	۷۹	»	۱۹۹	»	—	—	۲٤	»	—	—
دی	۸۸	»	۱۶۶	»	—	—	۲۷	»	—	—
بهمن	۱۰۳	»	۱۶۱	»	—	—	٤۷	»	—	—
اسفند	۱۱۲	»	۱۵٤	»	—	—	۲۲	»	—	—
جمع کل	٤۲۹۲	۱۵	۱۹۲۶	۳۵	—	—	۱٤۷	۱۰۰	—	—

شتر این حیوان بسیار کم خوراك وقانع ودرنواحی خراسان، خلیج فارس ، کرمان ، بلوچستان بیشتر ودرسایر نقاط کمتر وبرای حمل ونقل بکار میرود . درجنوب ایران قسمتی از آنرا برای سواری نیز تربیت مینمایندکه بهترین آن در سیستان و بلوچستان یافت میشود . پشم شتر برای بافتن پارچه وقالی وغیره مورد استفاده قرار میگیرد .

قاطر حیوانی است قوی که تاپنجاه من بار حمل میکند ، عموماً برای بارکشی ولی برای سواری هم تربیت مینمایند ، بهترین جنس قاطرهای ایران درنواحی جنوبی ومخصوصاً دربروجرد زیاد میباشد . قاطرهای ایران اغلب کوچك وضعیف وباید برای اصلاح آن چند رأس الاغ تخمی از ممالکی که معروف بداشتن این نوع حیوان هستند خریداری نمود .

الاغ باقسام مختلفه در همه جای ایران وجود دارد که تعیین تعداد جنس آن خالی از اشکال نیست . الاغ های ایران اگر چه از حیث جثّه کوچکتر ازالاغهای سایر ممالك اند لکن کارکن‌تر و بردبارتر میباشند ، بهترین الاغ سواری در بوشهر و بنادر خلیج فارس موجود و رنگ آن فلفل نمکی و کوچك اندام ولی سریع و زرنگ است .

اسب مملکت ایران سابقاً دارای بهترین اسب ها بود بطوریکه در ممالك خارجه ایران‌را موطن اصلی اسبهای خوب دنیا میدانسته‌اند . درقرن هفدهم لوی ۱٤ پادشاه فرانسه از پادشاه ایران تقاضای فروش چند رأس اسبهای تخمی جهة اصلاح نژاد اسبهای فرانسه نمود ، ولی شاهنشاه ایران فقط اجازه داد که از ایلخی های متفرّقه چند رأس اسب بفرانسه فرستاده شود و خروج اسبهای تخمی دولتی و اسبهای دم قرمز را از مملکت قدغن نمود و بموجب قرارداد منعقده همه ساله فرانسوی ها هشت رأس اسب تخمی و چهار رأس مادیان از ایران میبردند . نادر شاه افشار نیز توجّهی مخصوص راجع باصلاح نژاد اسب معطوف داشته و برای تهیّهٔ اسب جهة قشون اقدامات مؤثری نمود و بوسیلهٔ اسبهای تخمی معروف

که در تعقیب فتوحات بداخل مملکت وارد کرده و ازان گذشته درداخل مملکت ازراه اصلاح و اختلاط نژاد اقدامات مهمّی بعمل آورده است ولی اکنون از حیث اسب مملکت ایران فوق العاده فقیر و حتّی در ایلات و عشایر هم که در اسب و مادیان داری و سواری معروف بودند بر خلاف سابق جز عدّهٔ معدودی مادیان دیگر اسب دیده نمیشود واگر کار بدینمنوال بگذرد بیم آن میرود که تاچندی بعد نژاد این حیوان زیبا بکلّی منقطع گردد.

برای ازدیاد نوع اسب باید اقدامات سریع و اساسی نمود و سه نوع اسب برای مملکت تهیّه کرد:

اولاً اسب سواری، ثانیاً اسب ممتاز، ثالثاً اسب بارکش.

نژادهای خالص اسبهای ایران را برای خدمات سه گانهٔ فوق میتوان باینطریق تقسیم کرد:

اسبهای عربی برای سواری و ترکمنی ممتاز و قراباغی را بجهت بارکشی میتوان بکار برد. برای نوع اوّل و دوّم فعلاً احتیاجی نیست که ازخارج وارد گردد چه هنوز نمونه‌ای از اسبهای سابق شکیل و نجیب ایرانی در مملکت باقی و ممکن است با جدّیت در اصلاح نژاد هریك یا اختلاط آنها (مثلاً فرستادن اسبهای عربی به ترکمن یا بالعکس) اسبهای بزرگ و زیبا تهیّه کرد ولی راجع به نوع سوّم که مورد احتیاج مملکت میباشد باید ازخارجه وارد نمود ومیتوان باکمال دقّت وبرطبق اطّلاعات لازمهٔ علمی از ممالکی که معروف بداشتن اسبهای سنگین بارکش هستند برای تخم کشی انتخاب نموده و باندازهٔ لزوم و احتیاج این نوع اسب را خریداری کرد و ضمناً برای تکثیر آن باید ایلخیهای اهلی تشکیل داد ودستجات مادیان جهت جفت گیری با مادیانهای اهالی نگاهداری نمود و ضمناً مراقبت تامّه در حفظ الصحّه آن کرد تا متدرّجاً اصلاحاتی در سراسر مملکت راجع باین حیوان نفیس بعمل آید.

بطور کلّی سابقاً درایران به تربیت دواب اهمیّت زیاد داده میشد زیرا بواسطهٔ فقدان راه‌های شوسه یگانه وسیلهٔ حمل ونقل همان دواب بود، بعلاوه عادت مردم بسواری درشهرها ودهات بی‌اندازه زیاد ومخصوصاً ایلات درعمل آوردن اسب‌های خوب مراقبت کامل مینمودند، ازچندی باینطرف که بتدریج احتیاج اهالی ازحیث

مسافرت و حمل و نقل مال‌التّجاره ازدواب رفع شد بتربیت آن نیز اهمیّتی داده نمیشود در صورتیکه در ممالك دیگر با داشتن همه قسم لوازم برای مسافرت و حمل و نقل مانند راه آهن ، اتوبوس ، طیّاره و غیره باز همه روزه در پرورش اسب های خوب وازدیاد آن سعی و کوشش مینمایند .

طیور اهلی مرغ ، خروس ، بوقلمون ، مرغ شاخدار ، کبوتر ، اردك ، قاز ، انواع طیوراهلی را تشکیل میدهد . درچهل سال قبل اقسام مختلفه‌ای ازاروپا واردنموده‌اند . نژاد کاکلی روسی وغیره بانژاد محلّی مخلوط شده . مرغ وخروس خانگی بحدّ وفور در ایران دیده میشود و در بعضی نقاط که شرایط اقلیمی مساعد باشد مرغ ها دو مرتبه جوجه میدهند . مرغ شاخ دار از روسیّه بایران آمده و نادر است . کبوتر اقسام و انواع دارد که برای سرگرمی وتفریح تربیت میشود (در اروپا در مواقع جنگ بجهة فرستادن اخبار از کبوتر استفاده میکنند) . بوقلمون یکی ازمنابع ثروت فلاحتی است که در حوالی تهران فراوان میباشد (در زمان شاه عبّاس بایران آورده اند) . اردك وقاز برای گوشت وپر درمراکز تجارتی پرزیاد وبخوبی نشو و نما میکنند . اقسام مرغابی و قاز درمازندران وگیلان واطراف دریاچه‌های سیستان وبعضی نقاط ایران بی‌اندازه زیاد ومیتوان ازتجارت پرآنها استفاده نمود . درمازندران اقسام زیاد مرغابی وجود دارد ، ازمیان آنها مرغابی گوش‌دراز ومرغابی شانه بسر زمستان را دراطراف بحرخزر بسر میبرند ، این دو قسم حیوان بواسطهٔ رنگ زیبای نقره‌ای خود امتیاز ودرزمستان کلیّةً بواسطهٔ سرمای شدید روسیّه تنها پناه گاه طیور نواحی شمالی بحر خزر و سواحل جنوبی ایران است وباین‌واسطه در این فصل طیور سواحل گیلان و مازندران فوق‌العاده زیاد میگردد .

وسیلهٔ ازدیاد طیور در ایران هنوز بطرز طبیعی یعنی خوابانیدن طیور روی تخم و ندرةً بترتیب جوجه‌گیری با ماشین اقدام مینمایند . پرطیور خیلی گران و طرفٌ احتیاج و در سال مقدار زیادی از سواحل بحرخزر وسرحدّات شمالی تخم مرغ بروسیّه حمل میشود . گوشت طیور را درداخله مصرف میکنند واگروسائل حمل و نقل فراهم شود بخارجه میتوان فرستاد .

بطور کلّی بواسطهٔ وضعیّت آب وهوا اقسام مختلفه طیور اهلی درصفحات شمالی ایران زیاد و به قیمة نازل خرید و فروش میشود و استفادهٔ تجارتی اهالی از پر و گوشت و تخم آنها انجام میگیرد.

ابریشم تربیت کرم ابریشم یکی از منابع بزرگ ثروت ایران وتجارت آن همواره دارای اهمیّت زیاد بوده و میباشد و مخصوصاً از جمله تجارتهائی است که در ترقّی اقتصادی مملکت فوق العاده اهمیّت دارد چه صادراتش زیاد تر از واردات آن وکلیّهٔ ایالات شمالی ایران وچندایالت مرکزی بعمل آوردن آن مشغولند مانند: گیلان، مازندران، استراباد، خراسان، آذربایجان، یزد، کاشان، خوزستان. ولی گیلان درتجارت ابریشم مقام اوّل را دارا و بتنهائی نه قسمت از یازده قسمت صادرات ابریشم را تشکیل میدهد.

تجارت ابریشم و نسّاجی آن ازابتدای قرن اوّل میلادی در ایران معمول بوده ولی معلوم نیست که این ابریشم در آن عهد از چین می آمده یادرخود ایران بعمل میآورده‌اند. بعضی معتقدندکه ایران مانند هند و چین مولد کرم ابریشم میباشد چنانکه دکترپاریزه[۱] ایران وترکستان‌را وطن پیلهٔ زرد وچین‌را مولد پیلهٔ سفید و درخت تود سیاه را ازشمال ایران و تود سفید را از مشرق آسیا میداند.

از مقدار ابریشم ایران و تجارت آن تا قرن هشتم میلادی اطّلاع صحیحی دردست نیست وهمینقدر معلوم است که پس ازقرن هشتم میلادی تربیت تخم نوغان در تمام ممالك توسعه یافته و ایران نیز در عداد یکی از آن ممالك محسوب گردیده مخصوصاً تجارت ابریشم گیلان درقرن ۱۳ میلادی اهمیّت پیدا کرد واهالی معاش خودرا ازراه زراعت وصنعت ابریشم تأمین مینمودند. مارکوپولو[۲] واستخری هردو در نوشتجات خود از اهمیّت تجارت وپارچه های ابریشمی ایران که بوسیلهٔ تجّار ژن صورت میگرفت سخن رانده‌اند و شرف‌الدّین مورّخ و رئیس معارف تیمورلنگ مینویسد که بهترین غنائمی که ابراهیم شاهزاده شروان در سنهٔ ۱۳۰۸ مسیحی درضمن هدایای خود بفاتح مغول تقدیم نمود مقداری ابریشم وپارچه های نفیس ایران بود.

---

(۱) - *Pariset* (۲) - *Marco Polo*

در قرون ۱۴ و ۱۵ میلادی منسوجات ابریشمی ایران مخصوصاً مخمل های خراسان ازبهترین منسوجات دنیا وتجارت ابریشم خام ومنسوجات ابریشمی ایران در بازارهای دنیا مقام مهمّی را احرازومشتری زیادداشت چنانکه ژیوزافاباربارو[۱] و کنت رانی[۲] سفرای ونیز در ایران از پارچه های ابریشمی یزد و آذربایجان که بخارجه حمل میشد تعریف زیاد نموده‌اند ودرنتیجه تجّارارو پائی بایران آمده و شروع بمبادلهٔ نوغان کردند و محصول نوغان ایران درآن زمان ترّقی فوق‌العاده نمود بطوری که درسال دو میلیون کیلو گرم ابریشم ایران بخارجه حمل می شد وگیلان نصف آنرا تهیّه مینمود . میل[۳] که درسال ۱۶۲۲ ازخلیج فارس با کشتی عازم لندن بوده میگوید «کشتی من حامل ۹۷ هزارلیره ابریشم ایران‌است که باروپا حمل میگردد» . درسال ۱۶۲۳ درعهد سلاطین صفوی کمپانی هلندی موسوم بهند شرقی درایران تأسیس وشروع بخرید ابریشم نمود ودرسال ۱۶۵۲ بایادشاه ایران قرار دادی منعقد ساخته متعهّد شد که درسال معادل ششصد عدل ازقرار هرعدلی ۵۶ لیره انگلیسی از شاه خریداری کند و در مقابل مجازباشد چهل هزار لیره مال‌التّجاره با معافیّت مالیات بایران وارد نماید .

مطابق گفتهٔ شاردن[۴] سیّاح معروف فرانسوی که در زمان شاه عباس کبیر بایران آمده محصول ابریشم ایران تقریباً ۶۳۳،۰۰۰ من بوده و از این مقدار ۴۳۳،۰۰۰ من محصول گیلان واین منتها درجه ترّقی ابریشم ایران است . در سنهٔ ۱۶۰۰ مسیحی کمپانی انگلیسی ایست‌اندیا[۵] که بنای رقابت را درایران با کمپانی هلندی گذارد مطابق راپورتهائی که درسنهٔ ۱۶۶۹ داده است محصول ابریشم ایران ۱،۹۰۰،۰۰۰ کیلوگرم بوده ودوثلث آن باروپا حمل میشده ولی این ترّقی چندان ادامه پیدا نکرده است .

در موقعی که در تمام ممالك نوغانی اروپا و آسیا مرض پبرین[۶] بروز نمود زراعت نوغان ایران هم رو به انحطاط نهاد بطوریکه در سال ۱۸۷۷ بصد هزار کیلوگرم رسید . درسنهٔ ۱۸۹۰ مقداری تخم نوغان بغدادی وارد نمودند وکم کم

(۱) - *Giosafat Barbaro* (۲) - *Contrani* (۳) - *Mill* (۴) - *Chardin*
(۵) - *East India* (۶) - *Pébrine*

استعمال تخم نوغان خارجه در ایران رواج یافت تا در سنهٔ ۱۹۰۳ سیصد هزار جعبه تخم نوغان در گیلان و چهل هزار جعبه درسایر نقاط ایران بمصرف رسید وزراعت ابریشم گیلان طوری اهمیّت پیدا کرد که تجّار داخلی وخارجی بیش ازهفتاد تلمبار ولوازم خشک کردن و خفه کردن پیله در گیلان تأسیس نموده وبکار انداختند ومطابق احصائیه دفاتر گمرکی قریب بدو میلیون ونیم پیله خشک حمل بخارجه گردید. این دورهٔ ترّقی نیز چندان دوامی پیدا نکرد زیرا در نتیجهٔ جنگ بین المللی در نقاط ساحلی بحرخزر مخصوصاً گیلان حوادثی پیش آمد که مؤسسات نوغان منهدم وزراعت و تجارت آن موقوف گردید، پس از ختم جنگ واعادهٔ وضعیّات عادّی در گیلان کم کم باز تودکاری شروع ومشغول به تربیت نوغان گردیدند. درسال ۱۳۰۲ قریب به چهل هزار جعبه تخم نوغان در ایران مصرف شده ودرسنهٔ ۱۳۰٦ یکصدوپنجاه هزارجعبه تخم تربیت کردند وبااینکه زارعین ومالکین در تربیت تخم نوغان بی مبالاتی مینمایند و بیش از چندین جعبه در تلمبار هائی که گنجایش سه جعبه را ندارد میگذارند و در قسمت برگ هم دوچار زحمت وصدمه میشوند معهذا فعلاً محصول پیله تازه قریب بدو میلیون کیلوگرم رسیده است.

توّجه مخصوص و تشویق دولت و مالکین عمده به توسعهٔ زراعت ابریشم و تربیت نوغان فوائد زیادی برای مملکت خواهد داشت زیرا مدّت کار کم و منفعت زیاد وخریدار بسیار ودربازارهای تجارت دنیابدون مشتری نخواهدماند ودرنقاطیکه عدّهٔ جمعیت وعمله کم است میتوان زراعت نوغان را ترّقی فوق العاده داد زیرا مانند سایر زراعتها از قبیل چای و توتون وبرنج عملهٔ زیاد لازم ندارد و ازطرف دیگر چون بهار موقع عملیّات زراعتی است وتمام زارعین مشغول کار هستند وابداً برداشتی ازمحصول خود ندارند در این موقع پرورش نوغان امور روزانهٔ آنها را تا دسترسی بمحصول پائیز تأمین مینماید بعلاوه مقدار سرمایه ای که برای تأسیس یك باغ تود باید بکار رود بسیار کم و بنا بر این هر رعیّتی میتواند مقداری توتستان داشته باشد وممکن است درنقاطی که استعداد پرورش نوغان دارد درکنار نهرها درعوض درختهای بیمصرف که جز فائدهٔ سوخت بهرهٔ دیگری ندارد درخت تود غرس نمود

و غالب زنهای دهات را که بیکار هستند به پرورش تخم نوغان وادار کرد.

ترتیب پرورش تخم‌نوغان این‌است که سی الی چهل‌روز بعدازعید که درخت توت شروع بجوانه زدن مینماید در جعبهٔ تخم را باز کرده مدّت دوروز درمعرض هوا قرار میدهند و اگر هوا سرد باشد دراطاق مسکونی که حرارت داشته باشد میگذارند پس‌ازدوروز رنگ تخم‌ها تغییر کرده وباصطلاح دهاقین (کاس) میشود بعد تخم هارا با پارچه‌ای که درجعبه است خارج نموده درروی ظرف سفالی یاطبق چوبی که روی پارچهٔ تمیزی باشدقرار میدهند، بعدکه کرم‌ها بحرکت آمدند بامقداری کلش برنج یاعلف دیگری روی‌آن‌ظرف‌را میپوشانند، کرم‌های اولیّه بعلف چسبیده و آنها را بعد بظرف دیگر انتقال میدهند و این عمل را تاسه مرتبه تکرار مینمایند که تمام کرم‌های ظرف اوّلی بظروف دیگر منتقل ورشد آنها مطابق هم ودرتلمبار تفاوت سن دیده نشود.

تلمبار عبارت‌ازاطاق چوبی‌است که سقف‌آن ازکلش برنج یاگالی بشکل شیروانی پوشیده شده، داخل آن یك ذرع مرتفعتر ازسطح زمین وعرض وطول آن مساوی میباشد، معمولاً تلمبار را دروسط توتستان بنا مینمایند، دراین‌موقع خوراك پیله برگ کاهو یا برگ جوانهٔ توت است. ازموقعی که کرم‌را به‌تلمبار میبرند تا وقتیکه داخل پیله‌شود چندین مرتبه تلمبار را تمیز مینمایند. مدّت پرورش کرم‌چهل‌الی چهل‌و دو روز ومقدار محصول منوط بخوبی و بدی هوا است. معمولاً از تلمباری که سه جعبه تخم خوابانده باشند چهل و هشت من تبریز محصول عمل میآید. بعد ازآنکه پیله بدست آمد آنها را در یك جا جمع نموده وپس ازعملیّات مختلفه‌ای که برای خفه کردن کرم وغیره لازم است شروع بکشیدن ابریشم مینمایند، یك زن در یك روز یك من الی یك من و نیم پیله را ابریشم میکند.

از ده من پیله تقریباً یك من ابریشم وسه چارك الی یك من لاس بدست میآید، هر یکمن ابریشم را بدوازده کلاف تقسیم و مزد ابریشم کشی یکمن ابریشم چهار تومان است.

قیمة پیله یك من شاه بیست الی بیست و پنجقران و قیمة ابریشم بیست و

هشت الی سی و دو تومان و قیمة کج ده الی چهارده تومان است .

اکنون درایران در حدود دویست هزار من ابریشم عمل میآورند که سه ربع خالص آن جزو صادرات بخارجه میرود . درسنهٔ ۱۳۰۶ معادل ۶٬۳۹۸٬۰۰۰ قران پیلهٔ ابریشم و ۱٬۱۰۱٬۰۰۰ قران ابریشم خام بخارجه صادر شده است .

مقدار پیله و ابریشم خام و لاس و فضلات آن که بممالك خارجه صادر شده بحسب وزن و قیمت درسنه ۱۳۰۹ مطابق جدول ذیل است :

صادرات پیلهٔ ابریشم خام و فضلات آن

اسم ممالك	پیلهٔ ابریشم		ابریشم خام		لاس و فضلات ابریشم	
	مقدار وزن	قیمت قران	مقدار وزن	قیمت قران	مقدار وزن	قیمت قران
اتحادجماهیرشوروی	۱۹۰,۸۹۲	۱۱,۵۸۴,۴۲۰	۱۶	۲,۱۵۰	۶	۱۶۰
افغانستان	—	—	۶۷۲	۱۷۲,۵۴۰	—	—
هندوستان	—	—	۱۹	۴,۰۸۰	۲۹۰	۴,۰۰۰
ایطالیا	۳۴,۶۸۹	۲,۷۴۳,۵۹۰	۹	۸۵۰	۱۲۵	۵,۰۰۰
عراق	۴	۴۰۰	۱,۵۰۴	۱۴۶,۵۲۰	۱۴۷	۷,۷۵۵
فرانسه	۵,۸۴۳	۳۹۰,۰۰۰	—	—	۴,۳۲۶	۱۰۳,۲۲۰
ترکیه	—	—	—	—	۶۰	۲,۴۰۰
سویس	—	—	—	—	۸۹۰	۲۰,۰۰۰
متفرقه	—	—	۸	۵۰۰	—	—
جمع	۲۲۱,۴۲۹	۱۴,۷۱۸,۴۱۰	۲,۲۲۸	۳۱۵,۷۹۰	۵,۸۴۴	۱,۰۴۲,۶۲۰

ابریشم ایران بصورت های متعدّده و مختلفه بخارجه میرود و مهمترین آنها عبارتست از :

۱ ـ پیله ابریشم و لاس آن و تار های شانه شده و شانه نشده .
۲ ـ ابریشم روی (زنده) و مخلوع (مرده) و رنگ شده یا رنگ نشده .
۳ ـ منسوجات ابریشم خالص .

علاوه براین بعضی از مال التّجاره های دیگر نیز متعلّق بابریشم است که روی همرفته مقدار عمده بخارج حمل میشود ازقبیل تخم نوغان ، قلاّب دوزی و ملبوس و قالی و غیره .

درسنوات اخیره ابریشم ایران بیشتر بین فرانسه وایطالیا قسمت شده ولی بطور کلّی در تجارت ابریشم مملکت فرانسه مقام اوّل را داراست .

واحد وزن برای خرید و فروش ابریشم در گیلان درهم است که معادل شش مثقال و نیم میباشد .

زنبور عسل حیوانی است ازخانواده حشرات وبسیار با منفعت ودراغلب نقاط ایران آنرا پرورش میدهند لکن کندو های ایران چندان پسندیده نیست و عسل گیری از آنها بی اندازه مشکل ، در صورتیکه اگر از روی ترتیبات جدید علمی عمل شود مقدار جنس آن تفاوت کلّی خواهد نمود . معمولاً زنبور عسل یکساله ودو ساله مقدار عسلی که میدهد چندان زیاد نیست ولی از سال سوّم ببعد مقدار آن فراوان تر میشود . اخیراً معمول شده است که کندو های جدیدی تهیّه مینمایند و بدین ترتیب زنبور مدّتی مشغول ساختن موم برای جای عسل نخواهد بود ومقدار عسل آن نیز روز بروز رو بازدیاد خواهد گذاشت .

صنایع فلاحتی و حیوانی

صنایع فلاحتی و حیوانی عبارت از کار وتصرّفاتی است که انسان برای حصول فایده و احتیاجات زندگانی در زمین و نبات و حیوان بعمل میآورد .

موادّ اوّلیّه بواسطه زراعت واعمال دیگر بدست آمده و مستقیماً بمصرف میرسد مانند میوجات ، شیر و غیره ولی وقتی تصرّفاتی در آن شد این گونه تصرّفات را صنایع فلاحتی و حیوانی گویند (چنانکه در چغندر تصرّفات مختلفه لازم است تاشیره آن مبدّل بقند و شکر گردد یا کتان و ابریشم که باید بعد از عملیّاتی مورد استفاده واقع شود) .

صنایع فلاحتی و حیوانی ایران بطور کلّی عبارت است از :

۱ ـ آرد : که خوراك عمدهٔ اهالی مملکت و گندم یا جو را بوسیله آسیا های آبی و حیوانی (شتر ، گاو ، الاغ) آرد میکنند ، مقدار آردی که هر آسیا میدهد منوط بزیادی آب وبزرگی سنگ آسیا است چه هرقدر آب زیادتر وسنگ بزرگتر وتنوره عمیق تر باشد مقدار آرد زیادتر خواهد بود .

اقسام نانهائی که برای خوراك تهیّه میشود بدین قرار اند : نان سنگك ، نان تافتون ، نان لواش ، نان روغنی ، نان شیرمال ، نان ساجی واقسام نانهای قندی وشکری وغیره .

۲ ـ نشاسته : که از گندم استخراج شده و برای حلویات و آهار پارچه و خورا کهای متفرّقه و پالوده و باسلق بکار میرود .

۳ ـ لبنیّات : چون اغلب کلّه های بز و میش مخلوط است شیر های حاصله ازآن نیز مخلوط میباشد واز شیر ماست ، دوغ ، کشك ، قره قوروت ، پنیر ، روغن ، سرشیر ، کره وخامه عمل میآورند .

٤ ـ میوجات : از انگور سرکه و شیره و مقدار کمی شراب در نقاط مختلفه بدست میاورند و کلیّهٔ استفاده الکلی وغیره که در سایر نقاط ازمیوه‌جات میشود در ایران معمول نیست مثلاً در اروپا از سیب زمینی نشاسته و الکل میگیرند واز سیب یکنوع مشروبی تهیّه مینمایند(۱) .

۵ ـ رنگهای مختلفه : که ازنباتات گرفته میشود مانند : حنا ، پوست انار ، پوست گردو ، پوست پسته ، مازو ، روناس ، قرمزدانه ، اسپرك که ساقه و برگ وگل آن استعمال میشود و این گیاه بیشتر در خراسان فراوان است . زلیل که در کرمان معمول واز خراسان میاورند ودیگر ملیلهٔ سیاه که اهمیّت طبّی دارد .

٦ ـ صابون : که ازپیه وقلیاب بعمل میاید وصابونهای معروف ایران درآشتیان ، یزد ، اطراف تهران ، قم واسپاهان تهیّه میشود ، اخیراً هم کارخانه صابون‌پزی در تهران ، تبریز و اسپاهان دایر شده ولی بواسطه رقابت صابون های خارجی ترقّی نکرده است .

---

(۱) - *Cidre*

۷ ـ پوست وچرم که از حیوانات بعمل آمده و اقسام آن از اینقرار است :

ا ـ چرم برای کفش و زین و برگ وغیره . ب ـ ساغری برای چرم های عالی . ج ـ تیماج . د ـ پوست برّه برای آستر ویقه وکلاه ومقداری هم بخارجه حمل میشود که معروفترین آنها پوست برّه شیرازاست . ه ـ پوست روباه وحیوانات دیگر که در قسمت طبیعی ذکر شده .

بطور کلّی مسئلهٔ دبّاغی و عمل آوردن چرم و پوست در ایران رونق کلّی ندارد وپوستهارا با آهك یا نمك وجو با ترتیبات معیّنی دبّاغی میکنند ، چند سال قبل کارخانه چرم‌سازی درتهران بنا نمودند ولی فوق‌العاده کوچك وکار هم نکرد . معروفترین نقاط ایران ازحیث تهیّه پوست همدان میباشد وبااینکه درمسئله پوست توجّه‌کاملی نمیشود معهذا صادرات پوست های دبّاغی شده در ۱۳۰۶ چهارده میلیون و هشتاد و نه هزارقران وپوستهای خام خشک یانمك زده ۴،۹۲۹،۰۰۰ و پوست خام برّه ۷،۶۴۶،۰۰۰ وپوست های خام سنجاب و روباه و خز وغیره ۷،۹۵۰،۰۰۰ قران بوده است . در ۱۳۰۹ مطابق احصائیهٔ گمرکی صادرات پوست های خام خشک یانمك زده معادل ۴،۳۰۹،۰۲۶ وصادرات پوستهای خام برّه و برّه شیراز و خراسان و سایر انواع پوست خام برّه و پوست گوسفند و بز بمبلغ ۱۳،۱۵۸،۷۴۴ قران رسیده است .

۸ ـ روده : که سابقاً اهمیّتی به تجارت آن داده نمیشد ، درسنوات اخیره صادرات آن رو بازدیاد نهاده و اگر در طرز تهیّه و عمل آوردن آن به ترتیب علمی اقدام شود و در تمام مسلخ ها منظماً جمع آوری نموده وجور کنند رشتهٔ مهمّ صادرات مملکتی‌را تشکیل خواهد داد . صادرات آنرا درمدّت یازده‌سال میتوان بحسب وزن و قیمت و ممالك مختلفه ای که طرف تجارت بوده اند از جداول ذیل دریافت .

صادرات روده بحسب وزن

اسامی ممالک	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار
آلمان				—	۱٤	۲۵	٤۸	۳۱٤	٤۱۷	۳۱۵	٤۷۵,۲۵
اطریش		۹	٤			۱۰	۱۸	۳٤	۲۵	۳۹	۵۷,۹۸
انگلیس	۱		۱۷	۸	۵	۳۱	۲۵	۳۷	۳۲		٤٦,۹۰
هندوستان		۱۷	۳۰۰	۱۹	۲٦	٦۷	۲٦	۵۳	٤۷	٤۰	۳۰,٤۹
امریکا	٤۲	۸۳		۳٦۵	٤٦٤	٦۷۲	۲۸۹	۲۱۸	۱۷۵	۳۰۰	۲۲۲,۹۲
عراق	۱۰۷	۱٦۱	۱۷۷	۱۳٦	۱۵۹	۱۲۱	۵۰	٤۵	٦۵	۸٤	۹۱,۳۳
ایطالیا						٤	۵	۲۳	۸	۱۳	٤,۰۳
سویس			۲		٤۲	۱۲					—
ترکیه	۳۳	۳۵	۸۱	۷۹	۱۳٤	۱۸۲	۱۱٤	۱٦٦	۱۹۱	۸٦	۵۳,۲٦
روسیه		۱	۱۵	۲	۳۵	۱۵۰	۷۹	۱٦۸	۲۲٦	۲۷۵	٤۰,۰۹
فرانسه	۳	۱۸	۲۰	۱٦	۱	۱				۵	—
مصر				۵						۵۱	—
متفرقه			۱	۱			۱	۱	۱	۳	۲,۸۰
جمع	۱۸٦	۳۲۵	٦۱٦	٦۳۱	۸۸۰	۱۲۷۵	٦۵۵	۱۰۵٤	۱۱۸۷	۱۲۱۱	۱۰۲۵,۱۱
هزار قران	٤۷٦	۱۰٦۵	٤۳۳٦	۵۲۹۳	۱۱٦۹۸	۱۰۷۷٤	۵۵۹۰	۸۷۱۷	۱۲۳۵۸	۱۳٦٦۳	۱۰٦۷۳,٤٤۰

صادرات روده بحسب قیمت

اسامی ممالک	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران
آلمان	—	۱	۱	۳	۱۴۴	۳۶۸	۵۵۷	۲۹۹۲	۵۶۸۸	۴۸۷۲	۵۱۷۸,۷۷۷
اطریش	—	—	—	—	—	۱۲۸	۱۸۲	۴۲۸	۳۱۶	۴۵۲	۶۱,۷۶۲
انگلیس	۳	۴۸	۳۸	۸۶	۴۹	۳۰۴	۲۲۴	۳۵۸	۳۲۷	—	۴۰۶,۷۴۶
هندوستان	—	۵۶	۱۰۷	۱۶۸	۲۹۶	۵۴۸	۲۳۲	۳۵۴	۳۶۳	۲۷۹	۲۸۲,۱۳۵
امریکا	۸۲	۱۹۷	۲۴۷۱	۳۰۷۰	۶۵۱۱	۱۰۰۵۹	۲۶۶۵	۲۰۲۵	۲۲۸۱	۴۰۱۵	۳۵۱۳,۸۷۹
عراق	۲۰۹	۳۱۳	۴۷۸	۶۲۴	۱۴۲۱	۸۴۹	۲۸۳	۲۶۰	۳۹۰	۶۵۶	۷۸۴,۰۴۰
ایطالیا	—	—	—	—	—	۴۰	۴۳	۲۱۷	۶۸	۱۹۹	۵۸,۸۲۵
سویس	—	—	۳۰	—	۹۰۲	۱۴۰	۱	—	—	—	—
ترکیه	۱۶۵	۳۰۸	۹۸۶	۱۰۸۳	۲۰۸۲	۲۳۰۸	—	۱۵۲۱	۱۸۳۷	۱۰۷۷	۶۶۹,۳۴۷
روسیه	—	۷	۶	۳	۲۷۴	۱۰۱۵	۱۰۳۶	۵۵۶	۱۰۷۹	۱۵۰۳	۱۵۵,۷۱۵
فرانسه	۱۷	۱۳۳	۲۱۹	۲۰۳	۱۵	۱۰	۳۶۲	—	—	۵۸	—
مصر	—	۲	—	۵۲	۴	۴	۲	—	—	۵۲۱	—
متفرقه	—	—	—	۱	—	۱	۳	۵	۹	۳۱	۲۲,۲۲۵
جمع	۴۷۶	۱۰۶۵	۴۳۲۶	۵۲۹۳	۱۱۶۹۸	۱۵۷۷۴	۵۵۹۰	۸۷۱۷	۱۲۳۵۸	۱۳۶۶۳	۱۰۶۷۳,۴۴۰
خروار	۱۸۶	۳۲۵	۶۱۶	۶۳۱	۸۸۰	۱۲۷۵	۶۵۵	۱۰۵۴	۱۱۸۷	۱۲۱۱	۱۰۲۵,۱۱

۹ ـ پشم که برای مصرف قالي بافی در داخله (در قسمت صنایع یدی ذکر خواهد شد) و مقداری هم بخارجه حمل میشود و از گوسفند ، میش ، بز و شتر بدست میاید و صادرات آن بحسب قیمت در مدت ۲۷ سال مطابق جداول ذیل است :

صادرات پشم کارنکرده بحسب قیمت

اسامی ممالک	۱۲۸۲ هزارقران	۱۲۸۳ هزارقران	۱۲۸۴ هزارقران	۱۲۸۵ هزارقران	۱۲۸۶ هزارقران	۱۲۸۷ هزارقران	۱۲۸۸ هزارقران	۱۲۸۹ هزارقران	۱۲۹۰ هزارقران	۱۲۹۱ هزارقران	۱۲۹۲ هزارقران	۱۲۹۳ هزارقران
افغانستان	۳۳	۲	۱	—	٤	۱۳	—	—	—	—	۸	—
آلمان	—	—	۷	۸	—	٦	۳۰	—	—	٤	—	—
انگلستان	۷۸۵	۲۱۹۹	۱۵۷۷	٦۷۱	۳۵٤	۵۸۵	۲۸۱	۲٦۷	۲٤۵	۱۲۳	۲۳۰	۲۰۲
روسیه	۲۷۸۱	۷۷۲۹	۸۸۷۰	۱۱٤۲۵	۹۳٤۲	۷٦۸۰	٦۵٤۷	۸۰٦۱	۸۹۰٦	۸۷۸۱	۹۲۸۹	۹۵۷٤
ترکیه	۵۹۰٦	۹۵۵	۹٦۵	۱۱۲٤	۷٤۹	۲۹٦	۸۹٦	۷۸٦	۵۹٦	۲٤۵	۲۸۸	۱۰٤
هندوستان	—	—	۱۷۹۳	۱۵۵۵	۱٦۰۵	۱۷۹۹	۱۲٤۲	۱۲٦۷	۱۷۷۵	۲۱۳۸	۲۵۸۹	۲۳۲۵
فرانسه	—	—	—	۱٤۵	—	—	—	—	--	—	—	—
مسقط	—	—	—	—	۸	۵	۱	—	—	—	—	—
عمان	—	—	—	—	۱٦	۳	۱٤	۳	۱	۹	٤	۲
جمع	۹۵۰۵	۱۰۸۸۵	۱۳۲۱۳	۱٤۹۲۸	۱۲۰۷۸	۱۰۳۸۷	۹۰۱۱	۱۰٤۸٤	۱۱۵۲۳	۱۱۳۰۰	۱۲٤۰۸	۱۲۲۰۷
خروار	۱۷۹۰		۱۸۵۵۱	۱۸۵٦۷	۱۵۹۲۰	۲۰٦۰۲	۱۵۷٦۷	۱٦۸۹۱	۱۵٤۱۸	۱٤٤۱٤	۱۵۱۷۱	۱٤٤۲۷

صادرات پشم کار نکرده بحسب قیمت (بقیه)

اسامی ممالک	۱۲۹۵	۱۲۹۶	۱۲۹۷	۱۲۹۸	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران
افغانستان	—	٦	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
آلمان	—	—	—	—	—	—	٦	۲	—	٦	—	—	—	٥	۸,۹۹۰
انگلستان	۱٦۲۰	۲٥	۱	—	—	—	۱	۱۰	٦٥	۹۹	۱۲۲	—	۸	۳٦	۹۳,۲۹۷
روسیه	۱۳۱۲۷	٦۰٤۳	۱	۱۰۸	—	۱۱۸	۳٥۲	۱۰۹۹۳	۱٦٤۰۳	۱۰۸٤۷	۱٥۰۷٦	۱۰۱۳۱	۱۲۱۷۱	۱۱۸۷۹	۲۱٦۳۸,۸۲۰
ترکیه	۲٦٤	۷۳	۱۲٥	۲٤۰	۱	—	—	۲	۲	۲۰	۱۱	۱۱	—	—	—
هندوستان	٤۰۷۹	۱۹۳۹	۹۰٤	۱۰٤۲	۲٤٥۳	۹۸۰	٤۳٦۱	۱۹۹٤	٦۲۲۲	۹۸٥٤	٦۷۹٦	۲۱۷۹	۲۲۱۸	۳۳۱۲	٦۸٥,٤٦٦
عمان	۲۰۰	۱۲	٦۱	٦	۷	—	—	۳۰	—	۱	۱	٥	۳	۱	۳,٤۳۹
عراق	—	—	—	—	۱۱۲	۱۰	٦۸	۳۰٤	٤٥٥	۹٥۹	۱۳٥٤	۱۱٤۱	۲۱٦	٤۰٤	۸۰۱,٤۷۹
سایر ممالک	—	—	—	۱۲	—	۱	۲۰	—	۹	۷	—	۱	—	۱۳۹	۳۳
جمع	۱۹۲۹۰	۸۰۹۸	۱۰۹۲	۱٤۰۸	۲٥۷۳	۱۱۰۹	٤۸۰۸	۱۳۲۳۳	۲۳۱٥٦	۲۱۷۹۳	۲۳۳٦۰	۱۲٤٦۸	۱٥٦۱٦	۱٥۷۷٦	۲۲٤٦٤,٤۹۱
خروار	۲۱٤۷٦	۱۰۲۹۷	۲۰٥۰	۲۳۸۰	٥٥۷۰	۱۹٦٤	٦۱۱٦	۱۲۲٥٤	۱۸۷٤۲	۱۸٦۹۸	۲۰٦۰۲	۱٥۲۰۰	۱۸٦۱۹	۱۷۸۸۹	۱۹۲۷,٥۰۹

۱۰ ـ سمور کرک حیوانات که اهمیّت فوق العاده دارد و در سال ۱۳۰۹ مبلغ ۸۵۷٬۴۱۹ قران بخارجه صادر شده است .

بالاخره توتون ، تنباکو ، توتون چپق ، پنبه ، کتّان ، ابریشم ، رُب گوجه فرنگی ، لواشك ، رُب سیب ، رُب انار ، به لیمو ، آب لیمو ، انواع مربّاجات و شربت آلات ، شیره تود و انواع شیره که ازانگور میگیرند ، گزانگبین ، ناردان ، بهدانه ، زعفران ، سنتونیا ، درمنه ترکی و غیره است که درشمار صنایع فلاحتی محسوب میشود و تنها اهمیّت بهدانه بقدریست که در سال ۱۳۰۹ معادل ۱٬۴۶۹٬۹۷۱ قران بممالك مختلفه صادر شده است .

صنایع معدنی

معادنی که در ایران یافت میشود درفصل سابق ذکر شده و بطور کلّی مملکت ایران دارای انواع معادن است و هر وقت وضعیّت اقتصادی مملکت طوری شود که باستخراج معادن واستفادهٔ ازآنها بپردازند ثروت زیاد عاید این مملکت خواهد گردید . در این فصل مقصود ذکر معادنی است که کم و بیش در ایران بکار افتاده و بطرز های مختلفه از آنها استفاده مینمایند .

ایجاد صنعت منوط بوجود زغال سنگ ونفت وآهن است که میتوان این سه را مولد اصلی صنعت نامید زیرا بمدد زغال سنگ باید فلزّات را آب نمود و از آنها کلیّه اسباب و لوازم صنعتی را تهیّه کرد و ماشین آلات و کارخانجات بخار وبرق را که بیشتر آنها از آهن وفولاد است بکار انداخت وبعلاوه اززغال سنگ ونفت مواد دیگری استخراج میشود که مورد استعمال آنها درطبّ وصنعت میباشد مانند قطران که از زغال سنگ بدست میآید وقسمت اعظم رنگ ها ازقبیل انیلین(۱) وعطریات مختلفه واغلب گازها مانند فرمن(۲) ، استیلین(۳) ، ئیدرژن(٤) واکسیددوکربن(٥) ودرقسمت طبّی انتیپیرین(٦) ، سولفنال(۷) وامونیاك(۸) ومواد دیگر اززغال سنگ گرفته میشود .

---

(۱) - *Aniline* (۲) - *Formène* (۳) - *Acétylène* (٤) - *Hydrogène*
(٥) - *Oxyde de carbon* (٦) - *Antipyrine* (۷) - *Sulfonal* (۸) - *Ammoniac*

ایران از حیث نفت و زغال و آهن (بموجب تحقیقات اخیره متخصّصین فنّی وزارت فوائدعامّه) دارای منابع بی‌شمار ولی بواسطه فقدان وسائل حمل و نقل و غیره تابحال در صدد بکار انداختن واستفاده از آن بر نیامده‌اند ، بدیهی است اگر رشته های خط آهن و طرق سهل‌العبور ساخته شود دولت ایران از معادن خود منافع بیشمار خواهد برد زیرا نه فقط باید بفکر استخراج معدن بود بلکه استفادهٔ از آن مستلزم دو شرط اساسی است که یکی راه و دیگری مخرج باشد ؛ مثلاً اگر در وسط کویر معدن بزرگ زغال سنگ یا نفت پیدا شود باید دید که مخارج استخراج و کرایه حمل آن بنقاطی که باید مصرف کنند چه میزان وبعلاوه ملاحظه نمود که تا چه اندازه میتوان برای مصرف استخراج کرد و اگر زیادتر از میزان مصرف بدست آمد و برای استخراج کننده باقی ماند البتّه چنین معدنی خرج و دخل نکرده محکوم بتعطیل خواهد بود .

دو موضوع مهمّ که راجع بمعادن عموماً باید در نظر گرفت اینست که اوّلاً چون مخارج استخراج معادن غالباً زیاد و اغلب اتّفاق افتاده که معادن مهمّ درممالك کوچك پیدا شده که توانائی استخراج واستفادهٔ از آنرا نداشته‌اند وامتیاز استخراج را بشرکتهای خارجی داده اند شرکتهای مزبور برای جلب نفع بقدری دائره عملیّات خودرا وسیع کرده‌اند که بالاخره نواحی معدنی‌را ملك خود محسوب و از این رو مداخلات سیاسی پیش آمده‌است مانند معادن طلای استرالیا و معادن الماس جنوب افریقا و غیره .

ثانیاً معادن فلزّات که مسائل اقتصادی ملّی در این قسمت همیشه تابع سیاست بین‌المللی است ، زیرا اساساً مسائل اقتصادی هرمملکت بیشترمربوط باوضاع مالیّه آن مملکت وتغییرات نرخ درپول رایج آن میباشد ومیتوان گفت که مخازن فلزّ اساساً داخل در قسمت اقتصادی بین المللی و کاملاً مربوط بتاریخ سیاسی میباشد .

برای معادن دو خطر موجود است : یکی اتمام که با استخراج زیاد آن انجام میگیرد زیرا هیچ معدنی را نمیتوان تصوّر کرد که ابدی و هر قدر از آن استخراج شود باز باقی خواهد ماند ، دیگری که مهمتر و ممکن است اساساً تولید یك انقلاب

اقتصادی در عالم نماید مسئله دست کردن مواد معدنی از مواد دیگری میباشد که سهلتر و کم خرج تر است و باین واسطه اززحمت استخراج معدنی بی نیاز میشوند خصوصاً معادن پر قیمت مانند طلا و الماس و فیروزه و نفط و غیره .

از مدّتی پیش در ایران مسئله معادن مطرح و همه کس معتقد است که از این ثروت طبیعی باید استفاده نمود ولی اقدام باین امر کار سهلی نبوده بلکه مستلزم مخارج گزافی خواهد بود ، پس باید با در نظر گرفتن نکات مزبوره هروقت موقع استفاده ازآنها برسد ووضعیّت اقتصادی اجازه استخراج بدهد ابتدا باید متخصّصینی جلب شوند که تدقیقات کاملی اوّلاً ازمعرفة الارض ایران کرده ونقشهٔ کاملی از این قسمت تهیّه و تقسیم بندی صحیحی از کلیّه معادن ایران بکنند و طرز استفاده از آنها را پیشنهاد نمایند و بعد از مطالعات دقیقه اقدام باستخراج در هر قسمتی که مقرون بصرفه باشد بنمایند .

بطور کلّی اجسام دیگری که از حیث وزن سبك و قیمتشان زیاد تر است مانند توریوم(۱) ، کبالت(۲) و کرُم(۳) و منیزی(٤) و جیوه و غیره ممکن است با سرمایه های کوچك استخراج و حمل ونقل آنها نیز آسان خواهد بود .

زغال سنگ اصل آن از بقایای نباتاتی است که بطور توده دراعصار مختلفهٔ معرفة الارضی درقعر زمین جایگیر شده و بصورت زغال در آمده وآنرا بچند قسم تقسیم مینمایند :

سنگهای زغالی عبارت است ازتورب(٥)ولینیت(٦) وزغال سنگ وآنتراسیت(۷) وگرافیت(۸) و الماس .

۱ ـ تورب از خزه های مخصوصی تشکیل شده که نوع عمدهٔ آن اسفن(۹) میباشد ، این خزه ها پیوسته ازبالا روئیده و از پائین ریشه وبرگ وساقه های آنها متراکم شده ومبدّل بزغال تورب میگردد ومورد استعمال آن نه تنها برای سوخت است بلکه برای ساختن نوعی کاغذ و پارچه بکار رفته و اغلب در نواحی باتلاقی یافت می شود .

---

(۱) - *Thorium* (۲) - *Cobalt* (۳) - *Chrome* (٤) - *Magnesie*
(٥) - *Tourbe* (٦) - *Lignite* (۷) - *Anthracite* (۸) - *Graphite*
(۹) - *Sphaigne (Sphagnum)*

۲ ـ لینیت دارای ۵۰ تا ۷۵ در صد زغال، رنگش سیاه یا تیره والیاف آن شبیه بزغال چوب بوده باشعله بلند ودود غلیظی می سوزد.

۳ ـ زغال سنگ ۷۵ تا ۹۰ در صد زغال دارد وبدونوع تقسیم میشود: یکی زغال چرب که برای گرفتن گاز چراغ استعمال میشود و دیگری زغال سنگ خشك که برای سوخت و ذوب فلزات بکار میرود و اگر در مکان سر بسته بآن حرارت داده شود گاز چراغ و یك نوع زغالی موسوم به کوك بدست می آید.

٤ ـ گرافیت زغالی است خالص که ازخوه اثر سیاهی در روی کاغذ گذاشته و برای ساختن مداد بکار میرود.

۵ ـ الماس زغالی‌است خالص، متبلور وبسیار سخت که شیشه‌را خراش داده و بشکل هشت سطحی منتظم و گاهی محدّب میباشد.

استعمال واستفاده از زغال سنگ تا این اواخر درایران شیوع نداشت، فقط بعد از ایجاد کارخانهٔ چراغ گاز (که کمی پس ازتأسیس متروك گردید) و سپس تأسیس کارخانهٔ چراغ برق در تهران استفاده از زغال سنگ شروع شد ولی این استفاده عمومیّت نداشت. چندیست که زغال سنگ برای سوخت رواج یافته و مردم باستفاده از آن آشنا گردیده اند، متأسفانه ترتیب استخراج آن بطور علمی انجام نمیگیرد و در هر جا که طبقات زغال سنگ بطور طبیعی مرئی و بعمق بیست الی بیست وپنج‌متر رسیده باشد بهره برداری کرده اند وبعد معادن مزبوره سالهای متمادی‌متروك وبواسطهٔ سیل و غیره از بین رفته ونظر باینکه‌طبقات زغال سنگ مستقیماً در دسترس اهالی نیست و از طرفی هم روز بروز برعدّهٔ مصرف کنندگان آن افزوده میشود طالب‌زیاد دارد لهذامعدن چیان ومستأجرین معادن سعی میکنند بوسیلهٔ نقب‌های‌افقی بطبقات آن برسند، اگر چه باین ترتیب مجدّداً مقداری زغال استخراج مینمایند ولی میتوان پیش بینی کرد که عملیّات مزبوره همیشه مفید و مقرون بصرفه نیست زیرا این ترتیب فاقد اصول علمی وبدیهی‌است بدون عملیّات اکتشافی و مصالح فنّی و ماشینی نمیتوان باستخراج و استفاده از معدن ادامه داد.

چنانکه درقسمت معرفة الارضی ذکر شد جزائری که سابقاً درفلات ایران وجود داشته دارای جنگلهای انبوه بوده که بمرور از بین رفته و در قعر زمین مستور و توده های زغال سنگ امروزی را تشکیل داده است .

مناطق زغال سنگ ایران به حوضه های ذیل تقسیم میشود :

۱ ـ حوضه آذربایجان و قراداغ .

۲ ـ حوضهٔ البرز که از آستارا شروع و بشاه کوه ختم میشود و بدو ناحیهٔ متمایز تقسیم میگردد : قسمت شمالی (واقعه دردامنه کوههای مشرف به بحرخزر که نواحی طالش ، گیلان ، مازندران واسترابادجزء این منطقه است) وقسمت جنوبی .

۳ ـ حوضهٔ خراسان یا جزائر توران .

٤ ـ حوضهٔ الوند که شامل همدان و کرمانشاهان است .

٥ ـ حوضهٔ مرکزی که شامل اسپاهان ، کاشان نطنز و یزد میباشد .

٦ ـ حوضهٔ زاگرس (معادن زغال سنگ این منطقه هنوز بطور صحیح کشف نشده و اطلاعات کاملی از آن در دسترس نیست) .

۷ ـ حوضهٔ جنوب شرقی که کرمان و بلوچستان جزو آنست .

۱ ـ حوضهٔ آذربایجان : دراین حوضه هنوزمطالعات دقیقی راجع بقسمت زغال سنگ نشده و فقط در نقاط مختلفه مانند ساری داغ ، حاجی داغ ، زنوز ، قریه بورق وخلخال رگه های زغال موجود واهالی برای مصرف خود بطرز عادی یعنی کندن چاههای کم عمق از آن استفاده مینمایند و بواسطهٔ فقدان راه های فرعی و سرمایه های بزرگ باستخراج و استفادهٔ کلّی از این معادن هنوز نپرداخته اند . بکار نیفتادن معادن زغال سنگ این ناحیه باعث از بین رفتن جنگل های صفحات آذربایجان است واگر دراین باب اقدام کاملی نشود در مدت قلیلی جنگلهای این نواحی رااهالی برای سوخت مصرف وازاین راه ضرر کلّی متوجه مملکت خواهدشد .

۲ ـ حوضهٔ البرز : الف ـ قسمت شمالی ـ رگه های زغالی که دراین قسمت کشف شده در آستارا ، گیلان ، مازندران (گلوگاه ، گنبد کوه و هزارجریب) و آمل است . مطابق تحقیقات اخیر متخصصین رگه‌های زغال سنگ مازندران بقدری ضخیم است که در سایر نقاط ایران کمتر دیده شده و رگه های خالص بعرض ۸۰

سانتیمتر بدون ترکیبات خارجی در این ناحیه فراوان و بعضی از رگه‌های زغال سنگ که در وسط رگه‌های سنگ لوح بعرض پنج الی چهل سانتیمتر قرار گرفته مشاهده میشود و همین امر باعث ناپاکی زغال شده است و رگه های مزبور تا سه متر عرض پیدا مینماید. جنس زغال مزبور از قرار معلوم خوب است، در حوالی زرگه و ماهان تقریباً دوازده رگه زغال سنگ موجود است که عرض آنها از ۶۰ سانتیمتر الی ۱٫۹۰ سانتیمتر تغییر میکند. تا کنون استفادهٔ علمی بطرز جدید از معادن فوق بعمل نیامده و چون در این نواحی قسمتهای معادن آهن نیز با رگه های زغال توأم است میتوان استفادهٔ کافی در این نقاط از آهن برد.

ب ـ قسمت جنوبی ـ که شامل معادن رودبار، هسیو، فشند، اردهه، آبیك، دربند سر، کاجره، شمشک، روته، لالون، گرماب در، کاشانک، خاتون بارگاه، یونه‌زار، سفیدرك، بستك، دیواسما، آرو، سمنان، شاه‌کوه، شاهسوار، وپری خان. در رودبار و طارم رگه های زغال سنگ نسبةً اعلائی موجود میباشد که هنوز باستخراج کلّی و استفادهٔ از آن شروع نشده است.

در تپه و ماهور های شمال غربی آب یك چاه هائی که بطور قوسی در روی تپه حفر شده و نقب هائی که زده اند دوقسمت رگهٔ زغال سنگ را نشان میدهد که دویست و پنجاه متر ازهم فاصله دارند ودراین دوقسمت پنج رگه قابل استخراج موجود ودربین آنها رگه‌های کوچك دیگری نیز وجود دارد که دارای اهمیّت زیاد نمیباشد. محل استخراج ازنقطه‌ای که درچهار کیلومتری شمال غربی آب یك دردرهٔ کوچکی واقع است شروع میشود، رگه‌های این قسمت دارای چهل سانتیمتر ضخامت درقسمت پائین وازدور گهٔ قسمت بالا که بمسافت ۱۰۰ متر ازیکدیگر واقع شده‌اند زغال استخراج میشود ودو رگه دیگر دربین آنها دیده شده که بعرض ۳۰ سانتیمتر است و رگه های فوقانی که فقط سه متر از یکدیگر فاصله دارند ضخامتشان از ۴۰ الی ۶۰ سانتیمتر وتایك متراست. درسطح تپه ماهور مزبور که پیروی از رگه‌های زغال شده‌است بدره‌ای رسیدند که شاهرك زغال بقطر ۸۰ الی یکمتر دیده میشود و نقب‌های سابق این نقاط فعلاً خراب میباشد. رگه های فوق خیلی ممتد واگر در نقطه ای اتفاقاً قطع شود مجدداً در درهٔ نزدیکتری بهمان قطر یا زیادتر شروع میگردد.

زغال سنگ آب یك دارای ۷۵۰۰ کالری حرارت است که بسهولت میتوان آنرا بکوك تبدیل نمود.

زغال‌سنگ زیاران را سابقاً تبدیل بکوك مینمودند ولی تقریباً بیست و پنجسال است استخراج زغال سنگ این نقطه متروك گردیده. استفاده از این معادن ابتدا به ترتیب حفرچاه شروع ودر دوطرف رگه بفاصلهٔ چند متر زغال سنگ را استخراج نموده اند و درعمق ۸ متر زغال سنگ خوبی بدست آمده و درعمق ۲۰ الی ۳۰ متر بآب رسیده اند که مانع ادامه استخراج زغال شده و بهمین جهة اغلب چاه‌ها تعطیل وغالباً دراثر باران زیاد یا سیل ازبین رفته است.

زغال سنگ اسکنان: چاه هائیکه در دامنه های کوه دیده میشود معلوم مینماید که رگه های زغال سنگ بطرف جنوب متمایل و دو ردیف چاههائی که بفاصلهٔ چهل متر در قسمت فوقانی پائین درّه واقع شده است خط سیر دو رگه را نشان میدهد. دراین نقطه بوسیلهٔ چاه های زیاد ودالانهائی که خراب شده در ارتفاع یکصد وبیست متری پنج رگه استخراج نموده واین رگه ها تاپنجاه سانتیمتر ضخامت دارد ولی غالباً قطر آنها از ۴۰ سانتیمتر تجاوز نمیکند. رگهٔ دوّم ۳۰ و رگهٔ سوّم ۴۰ سانتیمتر قطر پیدا میکند، رگهٔ چهارم که شاهرگ باشد دارای ۶۰ سانتیمتر ضخامت است و رگه ای که ازهمه بالاتر واقع شده وخط سیر آن دردامنهٔ کوه میباشد بقطر ۴۰ سانتیمتر میرسد.

دو ردیف چاه که سابقاً حفر نموده‌اند درشمال معادن مزبوره دیده میشود و ازتمام رگه‌های موجوده هفت رگ آن قابل استخراج وبرای آن‌ها بطور متوسط میتوان ۴۰ سانتیمترضخامت حساب کرد. جنس این زغال‌سنگ بسیارعالی ودارای ۸۰۰۰ کالری حرارت و ۴۸ درصدآن زغال‌سنگ خالص وفقط ۵ درصد خاکستر دارد و بهمین جهة برای ساختن کوك در درجهٔ اوّل قرار گرفته است.

رجحان معدن اسکنان بسایرمعادن زغال سنگ ایران اینست که راه شوسه‌ای بطول یك فرسخ ونیم داردکه معدن اسکنان را بجادهٔ تهران وصل مینماید. کرایهٔ حمل و نقل از اسکنان بتهران که یکصد کیلومتر است تقریباً ۲۸ قران می باشد.

معادنی که در مشرق اسکنان در خور واقع شده بیشتر در زیر خاك و شن

مستور وفقط درقسمتهای علیای رودخانه که ثلث فرسخ درغرب خور ازکوهستان پائین می آید بعضی تحقیقات بعمل آمده و وضع اراضی در این نقطه مانند آب یك و اسکنان است . دردامنهٔ جنوبی رشته جبال این ناحیه سه ردیف چاه کنده و رگه های زغال سنگ را تعقیب نموده‌اند . درقسمت شمال باز بوسیلهٔ چاه هائی که حفر شده پیروی رگه‌ها میسّر و ازقرار معلوم این رگه ها جزو قسمت پائین زغال سنگ آب یك است . ازدو رگه پائین که فقط دوازده‌متر ازیکدیکر فاصله دارد رگه بزرگتر آن ۱۵۰ سانتیمتر و رگهٔ دوم که ۷۵ متر با اوّلی فاصله دارد فقط ۳۰ سانتیمتر عرض دارد ، دراین معدن فعلاً کار نمیشود .

رودخانهٔ خور درقسمت علیا درّهٔ سفیدرك را تشکیل میدهد ، درنزدیك دهکدهٔ سفید رك بوسیلهٔ چاه هائی که حفر نموده اند یك رگ زغال سنگ پیداست که عرض آن جمعاً یك متر وده سانتیمتر واین رگ از زغال سنگ وسنگ لوح ترکیب یافته و قسمت زغال آن ۲۵ الی ۴۰ سانتیمتر عرض دارد ولی مخلوط بامواد خارجی و استفاده از آن فقط در درّهٔ سفید رك است .

درطرف شرق قصبه مزبور دردرّه ای که ازطرف شمال ممتداست رگهٔ زغال‌سنگ دیگری دیده میشود که آنهم یك متر عرض دارد ، این رگه ها دربستر رودخانه که از درّه عبور مینماید قطع و مجدداً درکوه های طرف مقابل نمایان میگردد .

درنقاط فوق از آبیك الی اردهه مقدار مهمّی زغال سنگ اعلی که برای کوك سازی بسیار مفید است موجود ولی استخراج آنها تا اندازه‌ای مشکل است و اگر بطور صحیح بخواهند استخراج نمایند باید دالانهای تحت الارضی ایجاد کنند . از حیث حمل و نقل موقعیّت این معادن بمراتب بهتر از معادن شمشك و لواسان است زیرا فاصله آن از جادّه شوسه قزوین به تهران بیش از یك الی یك فرسخ و نیم نمیباشد و تا تهران هفده و تا قزوین ده فرسخ است .

منطقهٔ زغال سنگی شمشك وتوابع آن که در شمال غربی تهران واقع گردیده بیش از ده فرسخ امتداد داشته و از سمت مغرب بمشرق ممتد و کلیهٔ طبقات زغال سنگی این ناحیه از دو طرف معین از بالا و پائین محدود است به دوطبقه از

نمك های ضخیم معیّن و معلومی که طبقهٔ تحتانی آن در کلیهٔ طول خط در بندشر ، شمشك ، روته ، لالون ، انبارك ، گرم آب در ، یونه زار و خاتون بارگاه نمایان واز اقسام اشجار گل رسي و شنی میباشد وطبقهٔ فوقانی طبقات زغال سنگی عبارت است از احجاری که با احجار آهکی مخلوط میباشد طبقهٔ زغال سنگی بانضمام طبقات فوقانی و تحتانی آن در طول خطّ بواسطه رودخانه ها و درّه ها قطع و در بعضی نقاط کوهستانی طبقات فوق بوسیله شستشو در زیر احجار رسوبی مستور گردیده بترتیبي که در نقاط مزبوره دیگر اثری از طبقات فوق‌الذکر پدیدار نیست .

طبقات مزبوره بترتیب ذیل است :

الف ــ شاهرك .

ب ــ طبقهٔ غیر مهمّ که بیش ازچند سانتیمتر قطر ندارد .

ج ــ طبقه‌ای به‌قطر ۷۵ الی ۸۰ سانتیمتر .

د ــ دوطبقه یکی بقطر ۴۰ ودیگری بقطر ۶ سانتیمتر .

ه ــ یك طبقه بقطر یك متر .

و ــ دو طبقه یکی بقطر ۴۰ سانتیمتر و دیگری بقطر ۸۵ سانتیمتر .

ترتیب طبقات مزبوره در سمت راست جنوبی درّه بهم خورده ولی در سمت چپ رودخانه بطور منظّم مداومت دارد ودرمحلّ مزبور ازطبقات مهمّ زغال‌سنگی آنها بهره بر داری شده و بطور کلّی مطابق مطالعات اخیر متخصّصین کلیّهٔ طبقات حوضهٔ معادن زغال‌سنگ ازلار الی اسکنان وآبیك در منطقهٔ شمشك تمرکز مییابد و فقط در محلّ مزبور میتوان تعداد طبقات زغال سنگی را بآسانی شمرده وآنهائیکه قابل بهره برداری‌است تشخیص‌داد وخواص طبقات‌را ازنظر فنّی مطالعه ومسلّم نمود . طبقاتی که فعلاً در شمشك موجود است با تعیین قطر آنها بقرار ذیل است :

۱ ــ طبقه علی‌اعظم بقطر ۷۹ سانتیمتر .

۲ ــ طبقه توسرکانی « یك متر

۳ ــ « شاهرك « دو متر

۴ ــ « بدون‌اسم « ۷۸ سانتیمتر

۵ ـ طبقه روی‌هم بقطر یك متر .
٦ ـ » بدون‌اسم » ۷٦ سانتیمتر الی یك متر .
۷ ـ » لازیس » یك متر الی ۱٤ متر .
۸ ـ » » » ۷۵ سانتیمتر .
۹ ـ » بدون‌اسم » یك‌متر .
۱۰ ـ » » » یك متر .

چهار طبقه دیگر غیر از طبقات فوق موجود میباشد که دنبالهٔ این طبقات بوده و اسامی آنها بقرار ذیل است :

احمدی بقطر ۱,۲۵ متر ، اسدی بقطر ۳,۱ متر ، شوراب بقطر ۱ الی ۱,۵۰ متر ، شوراب بقطر ۲,۷۵ الی ۳ متر .

اخیراً نظر باهمیّت معادن شمشك وخوبی جنس زغال آن پس ازمعاینه و مطالعات متخصّصین ازیکطرف دولت شروع به شوسه نمودن راه شمشك به تهران نموده و از طرف دیگر بوسیله مهندسین به ترتیب علمی شروع باستخراج زغال کرده اند و فعلاً علاوه بر آنچه که دولت بجهت ادارات لازم دارد مقداری نیز برای فروش باشخاص متفرّقه تهیّه میشود و اگر راه شوسه شمشك تمام گردد زغال سنگ این ناحیه را که برای سوخت تهران کمکی بزرگ است از حیث ارزانی در دست رس عامّه خواهند گذارد وبعلاوه برای مؤسسات چراغ برق و غیره نیز سوخت کافی ارزان تهیّه خواهد شد ودر آتیه ممکن است این نقطه بواسطه همجوار بودن بامعادن آهن وغیره یکی ازمراکز صنعتی مهمّ ایران گردد .

سمنان و دامغان وشاهرود: مطابق تحقیقات سطحی که بعمل آمده است رگه های کوچك مختلفی در اطراف سمنان و دامغان و شاهرود وجود دارد ولی از همه مهمتر رگه های زغال سنگی است که در بیست کیلومتری شمال شرقی سمنان در سارو نزدیك کوه پیغمبران واقع شده . محلّ معدن تقریباً یك کیلومتر و نیم در مغرب سارو در دامنه کوهی در عمق چهار متری است در گودال مزبور رگه های زغال سنگ بعرض ۳۰ الی ۵۰ سانتیمتر هویدا ولی استفادهٔ کامل ازان نمیشود ،

فقط در محل برای رفع احتیاجات خود رعایا استفاده مینمایند، ولی بعد از عملیّات منظّم ممکن‌است به‌رگه‌های مهمتری برخورد. باید دانست که در این‌قسمت بواسطه چین خوردگیهای متعدّد رگه های زغال غیر منظّم گردیده است.

در قریهٔ‌دردار و آستانه رگه‌های‌زغال بعرض ۲۰ سانتیمتر پیدا میشود ولی اهمیّت زیادی ندارد. در بیست و پنج کیلومتری شمال غربی دامغان رگه های زغال اعلا وپاك که‌بدون موادّ خارجی‌است بعرض ۶۲ سانتیمتر موجودمیباشد. بالای رگه‌های مزبور یك رشته سنگ های سیاه رنگ بعرض‌یك متر و ۶۵ سانتیمتر واقع که در داخل آنهانیزرگه‌های کوچك‌زغال بعرض ۳ الی ده‌سانتیمتر موجود و در قسمت فوقانی این رگه سنگ‌های کلوخه که دربین آنها نیز رگه‌های کوچك زغال بعرض ده الی پانزده سانتیمتر قرار گرفته دیده میشود ومرغوبی جنس آن باندازه‌ایست که برای استخراج اقتصادی کافی میباشد. اگرچه حمل ونقل زغال‌سنگ معادن مزبور بواسطه ارتفاع زیاد ومسافتی که‌از آستانه دارد (یك فرسخ و نیم) مشکل‌است ولی اشکال آن بیشتر از سایر نقاط کوهستانی نیست.

معادن‌زغال مزبور فعلاً عبارت‌است ازسه کودال که درآن بادست کار میکنند و چون عملیات منظم نمیشود گاهی هم باعث اتلاف عملجات میگردد.

۳ ـ حوضه خراسان یاجزایرتوران: دراین حوضه مطالعات فنّی برای کشف معادن زغال تاکنون بعمل نیامده‌است، فقط در شمال مشهد یعنی دراق دربند سه رگه مهم هویدا ودر قسمت شمال غربی مشهد نیز دراَرْدهه رگه‌های مختلف موجود ودر سر راه قوچان بمشهد در مشرق چناران معادن زغال سنگ دیده میشود ولی استفاده از آن منحصر بمحلّ و اگر در آتیه استخراج علمی شود برای ناحیه خراسان شاید خیلی مفید وبه رگه های مهمّی بر بخورند.

۴ ـ حوضه الوند: (کرمانشاهان و همدان) در این حوضه محقّقاً زغال سنگ موجود ولی چون مطالعات وتفتیشاتی تاکنون نشده اطّلاعات صحیحی از محلّ معدن و مقدار آن در دست نیست.

۵ـ حوضه‌مرکزی: (کاشان، نطنز، اسپاهان، یزد) رگه‌های عمدهٔ‌این‌حوضه

واقع است در قصبه (سُوْ) که امتداد آنها در نطنز و حوالی کاشان هم دیده شده و در دامنه شمالی گردنه سر پل تقریباً دویست متر در زیر ترکیبات آهکی یك رگه زغال سنگ موجود و میتوان تا یك کیلومتر رگهٔ مزبور را تعقیب نمود و در طرف مشرق شاید زغال سنگ ازحیث جنس و مقدار بهتر وبیشتر باشد. در درّه‌ای که از سرپل بطرف شمال میرود رگه‌ای بقطر پنجاه و رگهٔ کوچکتری بضخامت پنج الی پانزده سانتیمتر پیداست. در دره ای که در هشتصد متری مشرق سر پل واقع است قطر زغال به شصت سانتیمتر میرسد ولی زغال خالص آن قطرش ازچهل و پنج سانتیمتر تجاوز نمیکند. جنس این زغالها با جنس زغالهای دامنه البرز یکی و درجهٔ حرارت زغال (سُو) ٤١٠٨ و حدّ اقلّ آن ٣٩٦٤ کالری میباشد. تحقیقات مزبوره راجع به زغالهائی است که درسطح معادن مذکور دیده‌شده وبدیهی‌است که بواسطه وقوع درمعرض هوا وآفتاب گاز آنها تمام شده و اگر بعمق بیشتری برسند البتّه جنس مرغوب تری بدست خواهد آمد.

دراین حوضه درمحال نظام آباد، گیلارود و آبیانه رگه های مهمّی وجود دارد که قطر آنها بیك متر وشصت سانتیمتر (در گیلارود) میرسد وتقریباً یك متر آن زغال سنگ خالص است.

بزرگترین نتیجه‌ای که از مطالعات اخیر متخصّصین بدست آمده این است که رگه های زغال‌سنگ واقعه درکوهستانهای البرز در کویر بسمت جنوب ممتد وحتماً در وسط کویر زغالی موجود است که در زیر رسوبات مخفی و مربوط به رگه های مرکزی و حوضهٔ البرز میباشد و منتهی به آباده و شمال شیراز میگردد.

٦ ـ حوضه زاگرس: درجنوب بروجرد وفیال درکوه های دنا رگه هائی موجود است که جزو حوضهٔ زاگرس محسوب میشود ومخصوصاً درلرستان درناحیهٔ طرهان و غالبي (در امتداد شوسه بین تنگ تیر وکلهر) معادن زغال سنگ کشف گردیده است.

٧ ـ حوضه جنوب شرقی: (کرمان وبلوچستان) سلسله کوه های واقعه‌بین کرمان وبافق بدون‌استثنادارای رگه های‌زغال‌سنگ‌قابل‌استخراج میباشد

ولی اغلب آنها درزیر رسوبات مستور و رگه های زغال بازرگان درسه فرسخی شمال کرمان در سلسله کوههای دور مانو واقع ودارای موادّ جیوه دار نیز میباشد و در جنوب غربی کرمان درمغرب شمس آباد رگه های مهمّی دیده میشود که شصت الی هفتاد سانتیمتر قطر دارد و کاملاً قابل استخراج است . در امتداد درهٔ رود خانه شوراب واقعه در شمال شرقی موادّ زغالی موجود و در شمال جلال‌آباد نیز معادن دیگری دیده میشود که بواسطه شکافهای زمین از بین رفته . در چهار فرسخی شمال کوه بنان در سعید آباد رگه های کوچك قابل استخراجی وجود دارد که قطر یکی ازآنها تا ۰ ٤ سانتیمتر میرسد . کلیّهٔ کوه بنان رگه های مختلف زغال زیاد دارد و اگر باترتیب صحیح استخراج شود ممکن است درآتیه برای معادن سرب وآهن و مس ناحیهٔ کرمان اهمیّت اقتصادی زیاد داشته باشد .

مطالب فوق راجع بمعادن زغال معلومه امروزی ایران و مسلم است که هنوز مطالعات کاملی درباب کشف معادن کلیه نقاط بعمل نیامده و اگر مطالعاتی اخیراً متخصصین درنقاط مختلفه نموده‌اند اساساً بطور سطحی انجام گرفته و شاید درنتیجه مطالعات وتحقیقات بیشتری معادن مهم زغال دیگری نیز کشف گردد . فعلاً استفاده‌ای که از این معادن میشود منحصر باشخاص متفرقه است که در محل های خود یا بطور اجاره یاامتیاز به‌ترتیب غیرعلمی باستخراج زغال اقدام نموده‌اند و بمصرف احتیاجات داخلی میرسانند .

نفت

نفت مخلوطی است از : ریگولین(۱) ، کازلین(۲) ، اسانس(۳) ، اتر(٤) وبنزین(٥) ونفت معمولی وروغن های سنگین و پارافین(٦) و اغلب یامخلوط باشن وآهك است و یا اینکه در حفره‌های زمین جایگیرشده وباگازهای مختلف و مواد نمکی وآب ممزوج میباشد و بهمین دلیل تصورمیرود که نفت از بقایای حیوانات ونباتاتی است که در قعر دریا ومردابهای سابق بوده وبواسطه تبخیر آب مواد فوق در قشرهای

(۱) - *Rhygoline* (۲) - *Gazeline* (۳) - *Essence* (٤) - *Ether*
(٥) - *Benzine* (٦) - *Paraffine*

تحت الارضی مستور و تشکیل معادن نفت امروزه را داده اند . اگرچه بواسطه عملیات شیمیائی موفق بدرست کردن نفت مصنوعی شده‌اند ولی بدست آوردن این جنس نفت خیلی گران تمام میشود .

زمینهای ایران اغلب از سنگ گچ (ژیپس)(۱) و مواد نمکی تشکیل شده و چون فلات ایران قعر دریای قدیمی بوده میتوان حدس زد که مواد نفتی در اغلب نقاط آن موجود میباشد . معادن نفت مکشوفه ایران بقرار ذیل است :

در شمال ۱ ـ نزدیك شور دره در مغرب بندر پهلوی (انزلی) ودر اطراف طالش دولاب .

۲ ـ نزدیك لاهیجان در طرف جنوب .

۳ ـ در اطراف سخت‌سر (امیرآباد) بین گیلان و مازندران .

٤ ـ در نفت‌چاله چرکه رود .

٥ ـ دربیست‌و پنج کیلومتری شمال شرقی بارفروش .

٦ ـ نزدیك ده اعظم در چهل کیلومتری جنوب شرقی ساری .

۷ ـ درجنوب شرقی بندرجز و سمت جنوب شرقی بحرخزر .

۸ ـ در مشرق بندرجز درنقطه معروف به کود محلّه .

۹ ـ درجنوب خلیج حسینقلی .

۱۰ ـ درشاه‌کوه و درجنوب استرآباد .

۱۱ ـ درآذربایجان (خوی واردبیل) .

۱۲ ـ درسمنان (خوریان) .

در نواحی فوق در بعضی قسمت ها چاه های کم عمق معمولی حفر و اهالی استفاده‌های مختصری ازنفت آن مینمایند ، ازبرخی چاه‌ها گاز نیز خارج میشود ، اساساً دراین منطقه تحقیقات علمی دقیق وجزءبجزء نشده وممکن است درنتیجهٔ تفتیشات صحیحه وحفریات علمی غالب این معادن مخازن مهمی ازنفت را تشکیل داده باشد . وتنها نقطه‌ای که درطرف شمال مشغول عملیات صحیحه علمی وفنی شده اند ناحیهٔ

(۱) - Gyps

خوریان است و همان است که فعلاً شرکتی بنام شرکت خوریان تشکیل و برای استخراج نفت مشغول اقدامات مقدماتی هستند . شرح معادن نفت خوریان از راپرت مسیو هوفمان متخصص مساح که درسال ۱۳۰۸ برای بازدید بدان ناحیه مسافرت کرده است معلوم میشود(۱) .

جنوب غربی قسمت عمدهٔ معادن نفت خیز ایران درسمت جنوب غربی در دامنه کوههای زاگرس واقع شده ، این معادن خطی را تشکیل می دهد که

(۱) **راجع بمسافرت سمنان جهت مساحی اراضی جنوب خوریان**

درتاریخ ۱۳۰۸،۲،۳۰ ازتهران حرکت و از طریق فیروزکوه بسمت سمنان عزیمت نمود ودر ساعت شش بعد ازظهر وارد سمنان شده حکومت محل را ملاقات ودر باب اجرای عملیات بامشارالیه مذاکره وتقاضای مساعدت کرد .

درتاریخ ۱۳۰۸،۲،۳۱ قبل ازظهر بحاجی آباد وخوریان عزیمت نموده وحفریات کویر واقع در جنوب خوریان وهمچنین اراضی حوالی آنرا بازدید نمود .

دراثر مذاکره بااهالی محل معلوم شد که اصطلاح کویر خوریان صحیح نیست وشاید هیتوان آنرا کویر جنب کویر خوریان نامید ، شوره زار بزرگی که از سمنان وحاجی آباد خوریان بسمت شمال تاجندق (تقریباً سی فرسنگ) واز سمت جنوب تا ملا آباد واز مغرب تاسنگ سر واز مشرق تقریباً تا ۷۰ فرسنگ امتداد دارد در روی کلیه نقشه جاتی که این جانب تابحال بدست آورده است فقط کویر نامیده شده است واهالی محل نیز آنرا کویر جندق مینامند وصحرای دیگری که درسمت جنوب آن واقع است دشت لوط نامیده میشود ، محل حفر چاه های نفط بقسمی که از روی نقشه نیز دیده میشود از حدود آخرین دهات جنوبی واقعه در جلوی کویر حاجی آباد و خوریان است وضمناً باید نکته ذیل را درنظر گرفت که حدود دهات در قسمت اراضی بایر یعنی کویر خالی از اطمینان است زیرا که اظهارات اهالی راجع بحدود دهات خود متفاوت میباشد .

ادارهٔ عملیات روسها درحاجی آباد معتقد است که از اول امتیاز شرکت حفریات محدود بحدود ذیل میباشد :

درشمال بسمنان و درجنوب به جندق ، درمغرب به ده نمك ودرمشرق به آلاف . ولی صحت وکیفیت این موضوع از اطلاعات این جانب خارج است .

راجع بحفریات روسها مراتب ذیل را بعرض میرساند :

بطوریکه ازروی نقشه نیز ملاحظه میشود دوحلقه چاه حفرشده است ، چاه اول که ۴۰۰ متر عمق دارد بدون رسیدن به نفط متروك شده است ، چاه دوم فعلا درعمل است وبرجی را که روی آن جهة عملیات حفاری ساخته اند درچند روزقبل جمع نموده اند تااینکه بجای آن برج دیگری

(بقیه درذیل صفحهٔ ۲۴۰)

ازشمال غربی بجنوب شرقی ممتدد وابتدای آن ازمعادن نفت موصل شروع ومنتهی الیه آن در شاه کوه نزدیك قصر شیرین است . این خط بسمت شمال و جنوب نیز امتداد می یابد زیرا در نواحی پشت کوه و کبیر کوه و ناحیهٔ بختیاری و رامهرمز و مسجد سلیمان و خوزستان نیز آثار معادن نفت موجود میباشد .

معادن نفت مسجدسلیمان که فعلاً مرکز ناحیهٔ نفت خیز جنوب میباشد دربین درّه های طویل و باریك مختلف الشّکلی واقع شده که آنها هم بنوبهٔ خود در میان چند رشته تپّه هائی که بتدریج مرتفع شده قرار گرفته و همین ارتفاعات است که جبال عظیم جنوب ایران را تشکیل میدهد . طول این درّه ها تقریباً هشت فرسخ وهریك ازآنها اسم مخصوصي دارد مانند زلوی که دریك کوشه وچوب سرخ که در گوشه دیگر آن موجود است ولی کلیّه این نقاط به مسجد سلیمان و میدان نفتون موسوم میباشد .

را که دومرتبه مرتفع تر از اولی خواهد بود سوار کنند و از قرار معلوم برج جدید باندازهٔ برجهای معادن نفط بادکوبه خواهد بود .

وماشین بزرگتری که قوه ۱۲۰ اسب دارد جهة عملیات حفاری جدید تهیه شده وفعلا مشغول سوار کردن آن میباشند .

عملیات ساختمانی تقریباً مدت یکماه طول خواهد کشید و بعد از مدت مزبور چاه دوم را که عجالتاً آن نیز متجاوز از ٤۰۰ متر عمق دارد عمیق تر نموده وبحفر آن ادامه خواهند داد . در نزدیکی چاه دوم سه دستگاه عمارت ساخته شده و در عمارت مزبور آهنگری و چلنگری و نجاري و استاسیون الکتریك و انبار و مغازه و همچنین دفتر مؤسسه قرارگرفته است . موسسهٔ مزبور داراي چراغ الکتریك است وآب خوراکی را ازمحل استاسیون تلمبه که جنب دهکده خوریان برقرار نموده اند تامحل کار بمسافت چهار کیلومتر بوسیله لوله می آورند و چنین لوله نیز بحاجی آباد جهة بردن آب کشیده شده . درحاجی آباد یك سلسله ابنیه جهة ادارهٔ مؤسسه و منزلگاه خانواده های روسها وچندین خانواده ازعملجات ایرانی ساخته شده ودودستگاه عمارت مخصوص نیز جهة حمام و گاراژ بنا شده است . یك رشته سیم تلفن نیز اقامتگاه مزبور را بمحل کار وهمچنین به استاسیون تلمبه آب ارتباط میدهد .

بین اقامتگاه مزبور و محل عملیات حفازی (تقریباً بمسافت نیم کیلومتر) راه اتومبیل رو خوبی ساخته شده است وهمچنین راه بین سمنان وحاجی آباد را نیز براي اتومبیل قابل عبورومرور نموده اند ، هرگاه نفط بمقدارکافی بیرون آید درنظر دارند آنرا بوسیله لوله کشی درمسافت ۱۶۰ کیلومتر تاکنار دریای خزر ببرند .

تهران ۱ ، ۳ ، ۱۳۰۸

امضاء مسیو هوفمان متخصص مسّاح

در قعر ناحیه مذکور قشری از سنگ آهك متخلخل بشکل کمر بند عریضی قرار گرفته که درسمت جنوب غربی این معادن قشر مزبور بواسطهٔ چین خوردگی بیرون آمده و تشکیل کوه اسماری داده است . قشر مزبور دارای مقادیر کثیر نفت میباشد و هنوز حدود این معادن بطور قطع معیّن نشده و بنابراین مقدار نفتی که ذخیره گردیده معلوم نیست .

اگر چه وجود نفت درایران در طی قرون گذشته بهمه کس مسلّم و درزمان قدیم ایرانیها عادت باستعمال آن داشتند و گاهی آنرا مانند اندودبه زورقها میمالیدند که ازنفوذ آب جلوگیری نماید و بعضی اوقات بجای ساروج در بنا ها بکار میبردند وبندقیر معروف درخوزستان بهمین مناسبت باین‌اسم موسوم گشته و نفت شوشتری که درسابق معمول ودرنقاشي برای روغن های مختلف استعمال میشده است ولی کسي باهمیّت محصول نفت و استفاده کلّی که از آن حاصل میشود پی نبرده و تاسنهٔ ۱۳۱۹ هجری (۱۹۰۱ مسیحی) درصفحات ایران عملیّات فنّی شروع نشده بود و فقط ازنفتهائی که درسطح زمین پیدا بود استفاده محلّی مختصری برده میشد .

درسنهٔ ۱۹۰۱ مطابق صفر ۱۳۱۹ امتیاز معادن نفت ایران باستثنای ایالات خراسان، استراباد، مازندران، گیلان، آذربایجان بموعد شصت‌سال به‌ویلیام دارسي (۱) واگذار شد و برای امتحانات اوّلیّه در سال ۱۳۲۱ کمپانی با ششصد هزار لیره سرمایه باسم کمپانی استخراجات تشکیل وبرطبق امتیازنامه شروع بکار کردند .

نظر باهمیّت خاصّی که نفت درایران حائز گردیده عین امتیاز نامهٔ ذیلاً درج واز آنجا که بعضی اصطلاحات متن امتیازنامه فارسي صحیح ندارد متن فرانسه آنهم در حاشیه نوشته میشود .(*)

---

(۱) - *William Knox D'Arcy*

(*)The D'Arcy Concession.

Entre le Gouvernement de Sa Majesté Impériale le Schah de Perse d'une part et William Knox D'Arcy, rentier demeurant à Londres, No. 42, Grosvenor Square (ci-après désigné par l'expression "le Concessionnaire") d'autre part.

Il est par ces présentes convenu et arrêté ce qui suit, à savoir :—

ART. 1.

Le Gouvernement de Sa Majesté Impériale le Schah octroie au Concessionnaire par ces présentes le privilège spécial et exclusif de rechercher, obtenir, exploiter, déve-

مابین دولت اعلیحضرت شاهنشاهی از یکطرف و ویلیام کنکس رانتیه شهر لندن نمره ٤۲ گرس ونر (من بعد در تمام امتیاز نامه بجای اسامی و محلّ توقف وغیره مختصراً صاحب امتیاز ذکر خواهد شد) ازطرف دیگر موافق این امتیازنامه تفاصیل ذیل مقرّر شده است .

فصل اوّل دولت اعلیحضرت شاهنشاه ایران بموجب این امتیاز نامه اجازهٔ

---

lopper, rendre propres pour le commerce et emporter et vendre le Gaz naturel, le pétrole, l'asphalte et l'ozokerit, dans toute l'étendue de l'Empire Persan, pour une durée de soixante années à découler de la date des présentes.

ART. 2

Ce privilège comprendra le droit exclusif d'installer les "pipe-lines" nécessaires des gisements, où il serait trouvé l'un ou plusieurs des dits produits jusqu'au Golfe Persique, ainsi que les embranchements de distribution nécessaires. Il comprendra aussi le droit de construire et entretenir tous puits, réservoirs, stations et services de pompes d'accumulation et de distribution, usines et autres travaux et agencements qui seraient jugés nécessaires.

ART. 3

Le Gouvernement Impérial Persan concède gratuitement au Concessionnaire tous les terrains non cultivés appartenant à l'Etat que les Ingénieurs du Concessionnaire jugeront nécessaires pour la construction de tout ou partie des travaux ci-dessus mentionnés; quant aux terrains cultivés appartenant à l'Etat, le Concessionnaire devra les acheter au prix équitable et courant de la Province.

Le Gouvernement accorde également au Concessionnaire le droit de faire acquisition de tous autres terrains ou bâtiments nécessaires pour le même objet, du consentement des propriétaires, aux conditions qui pourront être arrêtées entre lui et eux sans qu'il leur soit permis d'élever des prétentions de nature à surcharger les prix ordinairement en usage pour les terrains situés dans leurs localités réspectives.

Les lieus saints et toutes leurs dépendances dans un rayon de deux cents Archines Persan sont formellement exclus.

ART. 4.

Comme trois mines de pétrole situées à Schouster, à Kassre-Chirine—province de Kermanschahan—et Dalcki près de Bouchie, sont actuellement affermées à des particuliers et produisent annuellement un revenu de deux mille tomans au profit du Gouvernement il a été convenu que ces trois susdites mines sont comprises dans l'acte de Concession conformément à l'Art. 1, à condition que, outre les seize pour cent mentionnés à l'Art. 10, le Concessionnaire paiera chaque année la somme fixée de 2,000 (deux mille) tomans au Gouvernement Impérial.

ART. 5.

Le tracé des "pipe-lines" sera fixé par le Concessionnaire et ses Ingénieurs.

ART. 6.

Nonobstant ce qui est contenu ci dessus, le privilège accordé par les présentes ne s'étendra pas aux Provinces d'Azerbadjan, Ghilan, Mazendaran, Asdrabad et Khorassan, mais à la condition explicite que le Gouvernement Impérial Persan n'accordera à aucune autre personne le droit de construire un "pipe-line" aux fleuves de Sud ou à la côté méridionale de la Perse.

مخصوص بجهة تفتیش وتفحّص واستخراج وبسط دادن وحاضر کردن برای تجارت و نقل و فروش محصولات ذیل که عبارت از گاز طبیعی ونفت و قیر و موم طبیعی باشد در تمام وسعت ممالك ایران بمدّت شصت سال از تاریخ ذیل اعطا مینماید .

فصل دوّم صاحب این امتیاز دارای حقّ بالانحصار کشیدن لوله های لازمه ازسر چشمه های نفت و قیر و غیره تا خلیج فارس و همچنین شعبات لازمه

ART. 7.

Tous les terrains accordés par ces présentes au Concessionnaire ou qui seront acquis par lui de la manière prévue aux articles 3 et 4 des présentes, ainsi que tous les produits exportés seront francs de tous impôts et taxes pendant la durée de la présente Concession. Tous les matériaux et appareils nécessaires pour l'exploration, l'exploitation et la développement des gisements et pour la construction et le développement des "pipe-lines" entreront en Perse francs de tous les droits de douane.

ART. 8

Le Concessionnaire devra faire partir immédiatement pour la Perse et à ses propres frais, un ou plusieurs experts dans le but d'explorer la région où existent, comme il le croit, les dits produits, et dans le cas où le Rapport de l'Expert serait, selon l'opinion du Concessionnaire d'une nature satisfaisante, ce dernier devra envoyer immédiatement en Perse, et à ses propres frais, tout le personnel technique nécessaire avec le matériel d'exploitation et les machines nécessaires pour forer et foncer des puits et prouver la valeur de la propriété.

ART. 9.

Le Gouvernement Impérial Persan autorise le Concessionnaire à fonder une ou plusieurs Sociétés pour l'exploitation de la Concession.

Les noms, les statuts et le Capital de ces Sociétés seront fixés par le Concessionnaire et les Administrateurs seront choisis par lui, à la condition expresse qu'à la constitution de chaque Société, le Concessionnaire donnera avis officiel de cette Constitution au Gouvernement Impérial par l'intermédiaire du Commissaire Impérial et remettra les statuts avec l'indication des lieux où cette Société doit fonctionner. Cette Société ou ces Sociétés jouiront de tous les droits et privilèges accordés au Concessionnaire, mais elles devront prendre à leur charge tous ses engagements et responsabilités.

ART. 10.

Il sera stipulé au contrat entre le Concessionnaire d'une part, et la Société d'autre part, que cette dernière devra dans le délai d'un mois à partir de la constitution de la première Société d'exploitation, payer au Gouvernement Impérial Persan une somme de vingt mille livres sterling espèces, et une somme additionnelle de vingt mille livres sterling en actions entièrement libérées de la première Société, fondée en vertu de l'article précédent; elle devra payer également au dit Gouvernement, annuellement, une somme égale au Seize pour Cent des bénéfices annuels nets de toute Société ou de toutes Sociétés qui pourraient être constituées conformément au dit Article.

ART. 11.

Le dit Gouvernement sera libre de nommer un Commissaire Impérial lequel sera consulté par le Concessionnaire et les Administrateurs des Sociétés à former; il fournira

لوله های فوق‌را بجهت توزیع و تقسیم نفت بجا های دیگر خواهد بود و نیز حقّ بنای چاه‌های نفت و حوض ها و محلّ تلمبه ومواقع جمع و تقسیم وکارخانه وغیره از هر چه که لازم باشد خواهد داشت .

فصل سوّم دولت علیّه ایران اراضی بایرهٔ خود را در نقاطی که مهندسین صاحب امتیاز بجهت بنا وتأسیس کارهائی که درفوق مذکور است لازم بدانند مجاناً

---

tous les renseignements utiles en son pouvoir et leur indiquera la meilleure ligne de conduite à suivre dans l'intérêt de l'entreprise. Il établira d'accord avec le Concessionnaire le contrôle qu'il jugera utile pour sauvegarder les intérêts du Gouvernement Impérial.

Les susdites attributions du Commissaire Impérial seront indiquées dans les Statuts des Sociétés à créer.

Le Concessionnaire paiera au Commissaire ainsi nommé une somme annuelle de mille livres sterling pour ses services à partir de la date de la constitution de la première Société.

ART. 12

Les ouvriers employés au service de la Société devront être sujets de Sa Majesté Impériale le Schah, exception faite du Personnel Technique tel que les Directeurs, Ingénieurs, Perforateurs et Contre Maîtres.

ART. 13

Dans tout lieu où il pourrait être établi que les habitants du pays obtiennent actuellement du pétrole pour leur propre usage, la Société devra leur fournir gratuitement la quantité de pétrole qu'ils se procuraient eux-mêmes auparavant: cette quantité sera établie d'après leurs propres déclarations, sous la réserve du controle de l'Autorité locale.

ART. 14.

Le Gouvernement Impérial s'oblige à prendre toutes les mésures qui seraient nécessaires pour assurer la sureté et l'exécution de l'objet de cette concession, du matériel et des appareils dont il est fait mention pour les objets de l'entreprise de la Société et protéger les Représentants, Agents et Employés de la Société. Le Gouvernement Impérial ayant ainsi exécuté ses engagements le Concessionnaire et les Sociétés créées par lui ne pourront, sous aucun prétexte, réclamer des dommages-intérêts au Gouvernement Persan.

ART. 15.

A l'expiration de la durée de la présente Concession tous los matériaux, bâtiments et appareils dont il serait fait alors usage par la Société pour l'exploitation de son industrie deviendront la propriété du dit Gouvernement et la Société n'aura droit à aucune indemnité de ce chef.

ART. 16.

Si dans le délai de deux ans à partir de la présente date, le Concessionnaire n'a pas établi la première des dites Sociétés autorisées par l'article 9 de la présente convention, la présente Concession sera nulle et non avenue.

ART. 17.

Dans le cas où il viendrait à s'élever entre les parties intervenant à la présente concession toute question ou tout différend au sujet de son interprétation ou des droits

بصاحب امتياز واگذار خواهد كرد و اگر آن اراضي دايز باشد صاحب امتياز
بايد آنهارا از دولت بقيمت عادله خريداري نمايد ودولت عليّه بصاحب امتياز نيز

ou responsabilités de l'une ou de l'autre des parties en résultant, cette question ou ce différend sera soumis à deux Arbitres, à Teheran, dont l'un sera nommé par chacune des parties, et à un tiers Arbitre qui sera désigné par les Arbitres avant de procéder à l'arbitrage. La décision des Arbitres, ou dans le cas où ces derniers ne tomberaient pas d'accord, du tiers Arbitre, sera concluante.

ART. 18.

Cet acte de Concession fait en double est écrite en langue française et traduite en langue persane avec la même signification.

Mais dans le cas où il viendrait à surgir toute contestation relative à cette signification, ce sera le texte français qui seul prévaudra.

Opposite the signature of William Knox D'Arcy, under the Persian, is a signature in Persian. The following certificate is written opposite the signature:—

"Certified that this writing is the visé or sign-manual of H.I.M. Muzzaffer es Din Shah of Persia.

(Sgd.) GEORGE GRAHAME,
Vice-Consul,
Tehran,
6th June, 1901."

Teheran le Sefer 1319 de l'Hégire soit le Mai Mil-neuf-cent-un

WILLIAM KNOX D'ARCY,
by his Attorney
ALFRED L. MARRIOTT.

Certifié que les signatures ci-dessus ont été apposées en ma présence au Consulat Général Britannique à Gulahek prés Teheran ce quatrième jour du mois de Juin 1901 par Alfred Lyttelton Marriott fondé de pouvoirs de William Knox D'Arcy conformément à l'Acte de Notaire daté du 21 Mars 1901 et vue par moi.

GEORGE GRAHAME,
Vice-Consul.

(Stamp 5s. Consular Service, 4/8/1901.)

Certified that this Seal is that of Amin-es-Saltan Atabeki-i-Azam, Prime Minister of Persia.

Sgd. GEORGE GRAHAME
Vice-Consul,
Tehran,
6th. June, 1901.

Certified that this Seal is that of Mushir ed Douleh Minister of Foreign Affairs. Persia.

GEORGE GRAHAME
Vice-Consul,
Tehran,
6th. June, 1901.

Certified that the writing in the Persian and French languages on this and the preceding seven pages was registered in the Archives (Register Book) of H.M.'s Legation Tehran on pages 117 to 124 on the 5th June, 1901. Dated at Gulahek, near Tehran, this sixth day of June, 1901.

(Stamps 10s., 5s. and 2s. 6d. Consular Service 6/6/1901.)

GEORGE GRAHAME,
Vice-Consul.
Seal of
British Consulate
Tehran

حق میدهد که اراضي واملاك لازمه را بجهت اجرای این امتیاز ازصاحبان ملك برضایت آنها ابتیاع کند و معلوم است که این ابتیاع موافق شرایطی خواهد بود که بین صاحب امتیاز ومالکین ملك مقرّر خواهد شد ولی صاحبان املاك مجاز نخواهند بود که ازقیمت عادلانه اراضي واقعه در حول وحوش تجاوز نمایند.

امکنه متبرّکه وجمیع متعلّقات آنها دردائره ای که دویست ذرع شعاع آن باشد مجزّا و مستثنی خواهد بود.

فصل چهارم چون معادن نفت شوشتر وقصر شیرین ودالکی وبندر بوشهر که فعلاً دایر ومبلغ دوهزارتومان جمع دیوانی آنها و متعلّق بدیوان همایونی است ودولت بموجب فصل اوّل بصاحب امتیاز واگذار مینماید مشروط براینکه علاوه برصدی شانزده مذکوره در فصل دهم که باید بدولت برسد صاحب امتیاز همه ساله دو هزار تومان عایدی حالیّه معادن مذکوره را نیز بدولت کار سازی دارد.

فصل پنجم طرح ریزی ونقشهٔ کار گذاشتن لوله‌ها بتوسّط مهندسین صاحب امتیاز و یا خود او خواهد بود.

فصل ششم قطع نظر از آنچه در فوق ذکر شده این اعتبار شامل ولایات آذربایجان وگیلان ومازندران وخراسان واسترآباد نخواهد بود بشرطیکه دولت علیّه بهیچکس اجازه ندهد که لوله هائی درطرف رود خانه ها وسواحل جنوبی ایران تأسیس نمایند.

فصل هفتم تمام اراضي که بصاحب امتیاز واگذار شده وهمچنین اراضي که صاحب امتیاز بموجب مادّه سوّم استملاك خواهد کرد و نیز تمام محصولات آنها که بخارجه حمل میشود از هر نوع مالیات و عوارض در مدّت این امتیاز نامه معاف خواهد بود و تمام اسباب و آلات لازمه برای تفتیش و تفحّص و استخراج معادن و بسط آنها و تأسیس لوله‌ها در وقت دخول بایران بهیچوجه من‌الوجوه حقوق گمرك را نخواهد پرداخت.

فصل هشتم صاحب این امتیازنامه مکلّف است که بدون تعلّل و تأخیر بخرج خود یك یا چند نفر را از اهل خبره بایران بجهت تفتیش صفحاتی که احتمال

وجود معادن مزبوره درآنها میرود بفرستد و در صورتیکه رایورتهای اشخاص مزبور بعقیدهٔ صاحب امتیاز کافی باشد صاحب امتیاز موظف است که بدون تأخیر و بخرج خود اجزای علمی لازمه با اسباب وآلات و ادوات استخراج بجهة حفر و کندن چاه ها و امتحانات بفرستد .

فصل نهم دولت علیّه ایران بصاحب امتیاز اجازه میدهد که یك یاچند شرکت بجهة انتفاع از امتیاز خود تأسیس نماید اسامی و نظامنامه و سرمایه آن شرکت ها بتوسط صاحب امتیاز معیّن خواهد شد مشروط بر اینکه در ایجاد هر شرکتی صاحب امتیاز آن ایجاد را رسماً بتوسط کمیسر بدولت اطلاع بدهد ونظامنامهٔ آن شرکت را باتعیین محلّی که شرکت مزبور باید درآنجا کارکند بدولت اظهار دارد و مدیر های شرکت ها نیز بتوسط او انتخاب خواهند شد این شرکت یا آن شرکت‌ها تمام حقوق صاحب امتیاز را خواهند داشت ولی ازطرف دیگر آنها باید تمام تعهّدات و مسئولیّت صاحب امتیاز را نیز درعهده خود گیرند .

فصل دهم بین صاحب امتیاز از یکطرف و شرکتی که تشکیل گردد از طرف دیگر قرار داد خواهد شد که یکماه بعد از تاریخ تأسیس رسمی شرکت اوّل صاحب امتیاز مکلّف است مبلغ بیست هزار لیره انکلیسي نقداً و بیست هزار لیره دیگر اسهام پرداخته شده بدولت علیّه بدهد علاوه بر آن شرکت مزبور و تمام شرکتهائی که ایجاد خواهند شد موظف خواهند بود که از منافع خالص سالیانه خود صدی شانزده بدولت علیّه سال بسال کار سازی نماید .

فصل یازدهم دولت علیّه مختاراست که یکنفر کمیسر معیّن نماید که آن کمیسر طرف شور صاحب امتیاز و مدیر آن شرکتها خواهد بود و محض خیر این تأسیس هر گونه اطّلاعات مفیده داشته باشد بآنها داده وهمه نوع راه نمائی بآنها خواهد کرد و برای حفظ حقوق خود دولت متّفقاً با صاحب امتیاز هر گونه تفتیشي که مفید بداند بعمل خواهد آورد . حقوق و مشاغل کمیسر دولتی صریحاً در نظامنامهٔ شرکتی که تشکیل شود معیّن خواهد گردید . صاحب امتیاز همه‌ساله ابتدا ازتاریخ تشکیل شرکت اوّل مبلغ یکهزار لیره انکلیسي به کمیسر دولتی خواهد داد .

فصل دوازدهم عمله و فعله که در تأسیسات فوق کار میکنند باید بر عیّت اعلیحضرت شاهنشاه باشند باستثنای اجزای علمی از قبیل مدیر و مهندس و حفر کنندگان و مباشرین.

فصل سیزدهم در تمام نقاطی که مدعّل شود که اهالی ساکن آنها اکنون از نفت آنجا منتفع میشدند شرکت باید بآنها مجاناً همین مقدار نفت را که اهالی سابقاً جمع میکردند بدهد این مقدار باظهار خود آنها و بتصدیق حکومت محل معیّن خواهد شد.

فصل چهاردهم دولت علیّه متعهّد میشود که اقدامات لازمه را در حفظ امنیّت و اجرای مقصد این امتیاز و اسباب و آلات و ادوات مذکوره در فوق را بعمل آورد و همچنین نماینده ها و اجزای علمی وکلای شرکت را در تحت حمایت مخصوصه خود گیرند و چون دولت علیّه این تکالیف خود را ادا کرد صاحب امتیاز و شرکتهای تشکیل شد دیگر بهیچ اسم و رسم حقّ مطالبه خسارت از دولت علیّه ندارند.

فصل پانزدهم بعد از انقضای مدّت معیّنه این امتیاز تمام اسباب و ابنیه و ادوات موجوده شرکت بجهة استخراج و انتفاع معادن متعلّق بدولت علیّه خواهد بود و شرکت حقّ هیچگونه غرامت از این بابت نخواهد داشت.

فصل شانزدهم اگر در مدّت دو سال از تاریخ این امتیاز نامه صاحب امتیاز نتواند شرکت اوّلی مذکوره در فصل هشتم را تأسیس نماید این امتیاز از درجه اعتبار بکلّی ساقط است.

فصل هفدهم در صورتیکه مابین طرفین متعاهدین منازعه و اختلافی در تأویل و ترجمه این امتیاز نامه و نیز درباب حقوق و مسئولیّت طرفین مشاجره اتّفاق افتد حلّ مشکل در تهران بدو حکم رجوع خواهد شد و آن دو حکم بتوسّط طرفین معیّن خواهند شد و آن دو قبل از مبادرت بمرافعه حکم ثالث را معیّن خواهند کرد حکم آن دو حکم و یا در صورتیکه حکمین مزبورین متّفق نشوند حکم حکم ثالث قطعی خواهد بود.

فصل هیجدهم این امتیاز نامه در دو نسخه بفرانسه نوشته شده و بهمان مضمون بفارسی ترجمه شده است اگر اختلافی در مضمون این امتیاز نامه مابین دوزبان حاصل شود متن فرانسه اولویت دارد و بان متن باید رجوع کرد.

محل امضاء شاه محل امضاء اتابك اعظم میرزا علی اصغر خان محل ثبت وزارت خارجه و امضاء مشیرالدوله محل امضاء نظام الدین وزیر معادن)

تاسنهٔ ۱۳۲۷ حوضهٔ عملیات محدود بوده بهیك میل مربّع درمیدان نفتون و چون بموجب قرارداد جداگانه هرکمپانی که در داخل اراضی بختیاری برای استخراج نفت تشکیل شود باید صدی چهار بخوانین بختیاری بدهد برای تسهیل عملیات این قرار داد یك شرکت امدادیه با سرمایهٔ چهارصد هزار لیره انگلیسی تأسیس گردید موسوم بشرکت نفت بختیاری و برای اینکه عملیات را از آن یك میل مربع بمابقی اراضی بختیاری توسعه دهد کمپانی بختیاری ضمیمهٔ استخراج اولیه گردید.

اراضی که متعلق باین امتیاز گردیده قریب به ۳۳،۱۴۰ فرسنگ مربع است که پانصدهزار میل مربع میشود وتابحال قسمت کوچکی ازحوضه این امتیاز بمعرض امتحان در آمده و اولین دفعه نفتی که از میدان نفتون استخراج شد در بهار ۱۳۲۶ بود.

مسیو دارسی بعد از تحصیل امتیاز ابتدا در قصر شیرین مشغول حفاری شد وتقریباً پانصد هزار لیره بدون حصول هیچگونه نتیجه بمصرف رسانید وبعد کمپانی بیرمانی را که شرکاء اوبودند وبصیرتی درامورنفت داشتند تشویق نمود که دراستخراج نفت ایران بااوشرکت جویند تااینکه دردرهٔ بی‌آب وعلفی دروسط تپه‌های بختیاری که خرابه‌های مسجد سلیمان درآن واقع است وچشمه های متعدد نفت دارد شروع باقدام کردند. در این نقطه درخرداد ۱۲۸۷ شمسی یك‌چاه نفتی زده شد و چاه مزبور باندازه‌ای فوران داشت وبقدری نفت آن زیاد وسرشار بود که ازفراز منجنیق آهنین گذشته وباطراف میریخت کشف این چاه اسباب امیدواری شرکت نفت گردید.

مسجد سلیمان در درهٔ رام هرمز و تقریباً بمسافت چهل فرسخ از ساحل دریا

واقع گردیده جمعیت آن فعلاً به بیست وپنجهزارنفر رسیده . شرکت نفت برای بسط معادن وازدیاد محصول نفتی هرسال برای تجربه مقداری عملیّات حفاری مینماید وچاههای جدید حفر میکند . در سال اخیر چاه‌های متعددی در نواحی‌واطراف میدان نفتون ومیدان نفتک ومسجد سلیمان حفر گردیده ونواحی امتحان شده قریب به هشت فرسخ‌ونیم است بعضی ازاین چاه‌ها استعداد زیاد دارد وازیك چاه موسوم به (F . ۷) متجاوز از بیست و دوملیون خروار نفت تاکنون استخراج گردیده و اکنون چاه مزبور تحت الشعاع چاه های دیگر واقع گشته و ازهمین رو میتوان عظمت این معادن را فهمید .

برطبق راپورت مدیرکل شرکت نفت که در لندن درمجمع عمومی شرکاء قرائت شده چنین گفته است « بدون هیچ شبهه وتردیدی نظیر این‌معادن ازحیث وسعت وازحیث مولدبودن درهیچ جای دنیا یافت نمیشود ، فقط گازی که تواماً همه روزه بانفت خارج میشود بیش‌از ۱٤ میلیون مترمکعب است که چندان مورد استفاده واقع‌نگردیده‌ولی شرکت درصدد ایجاد موسسات لازمه برای استفادهٔ گاز میباشد » .

معادن مسجد سلیمان بامنتها درجه‌دقت و مطابق آخرین اصول علمی کاوش شده ومرکز عمدهٔ فعالیت امور معدنی واستخراجی است . منطقهٔ نفت دراین‌قسمت تقریباً پنج فرسخ و نیم طول دارد و چاه (F . ۷) سابق الذکر پس از یك عمر ۱۵ ساله دائمی تزلزل ناپذیر برای حفظ گاز مسدود گردید . لولهٔ نفت بکمك تلمبه های مخصوص هفده‌هزارتن نفت‌را جریان میدهد ولی قدرت تلمبه های‌مزبور بیش از اینها است .

درجنوب شرقی مسجد سلیمان ناحیه ای جدیداً کشف وعملیات حفاری درآن شروع گردیده واخیراً چاهی درآن حفر شده‌که محصول روزانهٔ آن هشصدتن (تقریباً دوهزارو پانصدخروار) است . عملیّات درناحیهٔ هفت‌گل که تقریباً در ۹ فرسخی جنوب شرقی مسجدسلیمان واقع است روز بروز توسعه می‌یابد و در ۱۳۰۹ محوطهٔ تحت‌الارضی محتوی نفت که طول آن تقریباً بالغ بر دوفرسخ و نیم وعرض آن‌نزدیك به‌نیم فرسخ وعمق عمودی آن متجاوز از ۱۶۰۰ پا میباشد کشف گردیده ، یکی

ازچاههای هفت‌گل درموقع امتحان ۵۴۰۰ تن نفت در ۲۴ ساعت بیرون‌داده، اگر سر این‌چاه باز شود محصول آن مطابق بابزرگترین چاه‌های دنیا خواهد شد، درماه نوامبر ۱۹۲۸ معادن هفت‌گل باخط لوله به ابادان وصل واکنون منظماً از محصول آن استفاده میشود.

چاه های نفت ایران فوق العاده سرشار و بافشار زیاد نفت را خارج میکنند. تصفیه خانه در جزیرهٔ آبادان درمصب شط‌العرب ورودکارون ساخته شده وقریب ششصد فرسخ لولهٔ آهنی برای عبور نفت ازمیدان نفتون تا آبادان کشیده شده است، تصفیه خانهٔ آبادان در سنهٔ ۱۳۰۶ دومیلیون وبهصدو پنجاه هزار تن نفت تصفیه نموده است. تصفیه خانهٔ مزبور به تنهائی روزی ۱۳ هزارتن تصفیه مینمایدودارای سه دستگاه کارخانجات تقطیر میباشد که هریك میتواند درهرروز ۴ هزارتن تقطیر کنند وانبارهای نفت نیزگنجایش دومیلیون تن نفت را دارا میباشد.

برای پاك کردن دهانهٔ شط‌العرب ونزدیك شدن سفاین برای حمل و نقل نفت اقداماتی شده وباین ترتیب هرماهه درآبادان سفاین قریب صدهزار تن بارگیری مینمایند. یکی ازتغییرات عمده‌ای که درتصفیه‌خانه بعمل آمده عبارت ازتقطیر نفت خام است که سابقاً دو دوره در آن عمل میشد واکنون با یك عمل صورت میگیرد بعلاوه آلات وادواتی تهیّه شده‌است که برای تبدیل نفت خام به بنزین وغیره بکار میرود. عمل تصفیه بعبارت ساده ازاینقراراست که نفت داخل ظرف بزرگ یاسماوری میگردد وباندازه‌ای بآن حرارت داده میشود که تبخیر شده وازلوله هائی که ازوسط آب سرد عبور میکند گذشته سپس مبدّل بمایع میشود اولین بخاری که ازسماور مزبور خارج میگردد بنزین است که چون بمایع تبدیل گردد تمام اجزاء متعفّن و کثیف آن از بین می رود، بعد درجهٔ حرارت سماور را زیاد می کنند تا بخار ثانی که نفت چراغ است از آن خارج شود، باز بهمان طریق سابق این بخار نیز مایع شده و بوسیلهٔ اعمال شیمیائی تبدیل به نفت میشود که بدون‌بو وباروشنائی خوب میسوزد.

صورت ذیل محصول نفت مستخرجه درسالهای اخیر وحقّ‌السّهم دولت ایران‌را تا سنهٔ ۱۹۳۰ نشان میدهد:

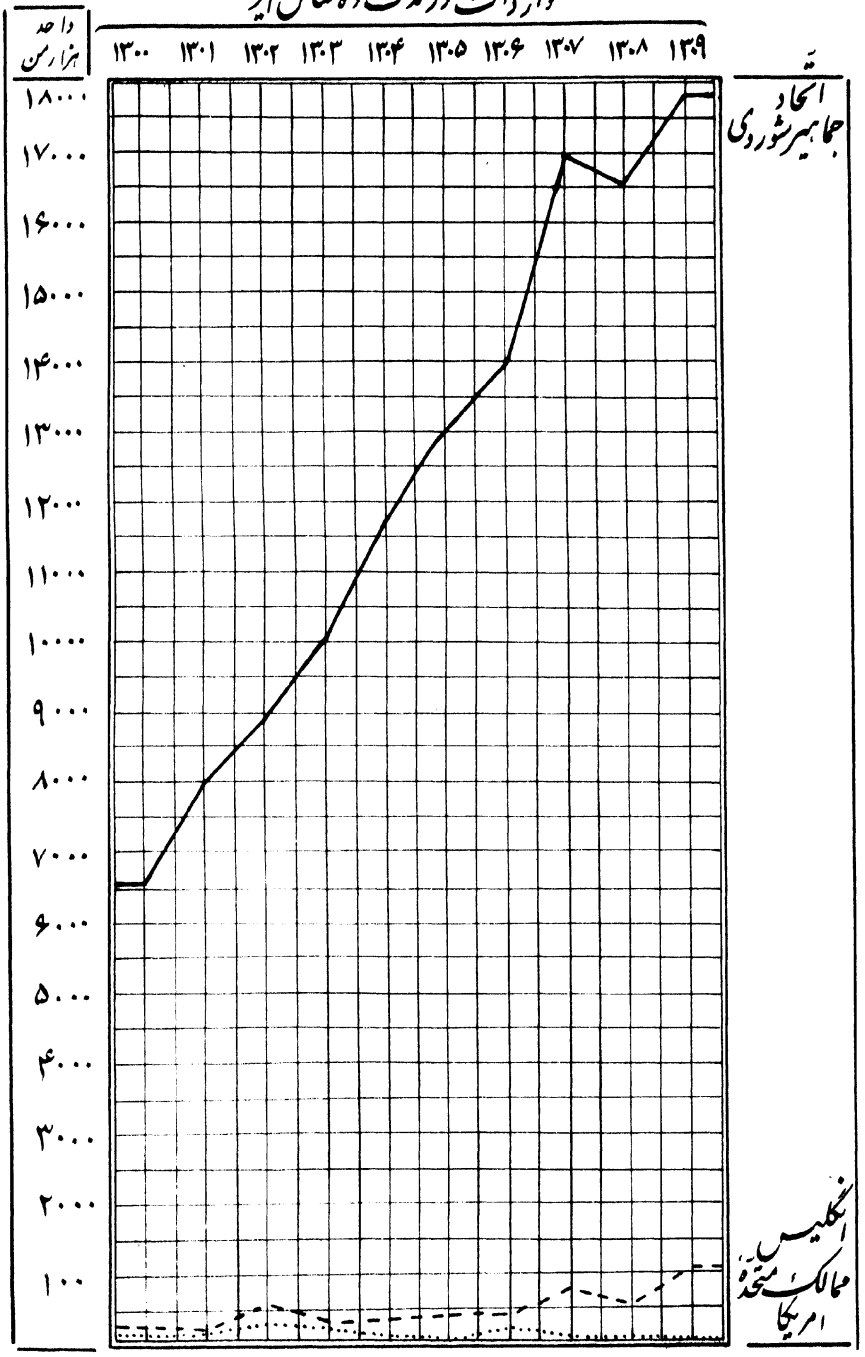
سالی که به ۳۱ مارس ختم میشود	مقدار وزن بحسب تن	حق السّهم دولت (لیره)
۱۹۱۲	۴۳٬۰۸۴	
۱۹۱۳	۸۰٬۸۰۰	
۱۹۱۴	۲۷۳٬۶۳۵	
۱۹۱۵	۳۷۵٬۹۷۷	۱٬۳۲۵٬۵۵۲
۱۹۱۶	۴۴۹٬۳۹۴	
۱۹۱۷	۶۴۴٬۰۷۴	
۱۹۱۸	۸۹۷٬۴۰۲	
۱۹۱۹	۱٬۱۰۶٬۴۱۵	
۱۹۲۰	۱٬۳۸۵٬۳۰۱	۴۶۸٬۷۱۸
۱۹۲۱	۱٬۷۴۳٬۵۵۷	۵۸۵٬۲۸۹
۱۹۲۲	۲٬۳۲۷٬۲۲۱	۶۲۴٬۲۰۰
۱۹۲۳	۲٬۹۵۹٬۰۲۸	۵۶۶٬۷۴۴
۱۹۲۴	۳٬۷۱۴٬۲۱۶	۳۲۷٬۵۲۳
۱۹۲۵	۴٬۳۳۳٬۹۹۳	۸۲۹٬۰۰۰
۱۹۲۶	۴٬۵۵۶٬۱۵۷	۱٬۰۵۴٬۰۰۰
۱۹۲۷	۴٬۸۳۱٬۸۰۰	۱٬۳۴۲٬۰۰۰
۱۹۲۸	۵٬۳۵۷٬۸۰۰	
۱۹۲۸ (نه ماه تا آخر دسامبر)	۴٬۲۸۹٬۷۳۳	۵۲۳٬۸۱۳
۱۹۲۹ (سالی که باخر دسامبر ختم میشود)	۵٬۴۶۰٬۹۵۵	۱٬۴۵۰٬۷۵۲
۱۹۳۰	۵٬۹۳۹٬۳۰۲	۱٬۳۲۳٬۶۷۹
بابت تصفیه حساب ۱۹۲۴ ـ ۱۹۲۹		۱۰۹٬۶۵۰

اضافه بر مبلغ فوق هر سال منافع ۲۰٬۰۰۰ سهمی که دولت در یکی از شرکت های فرعی مؤسسه آنگلو پرشین موسوم بشرکت استخراج اوّلیّه دارد داخل شده است .

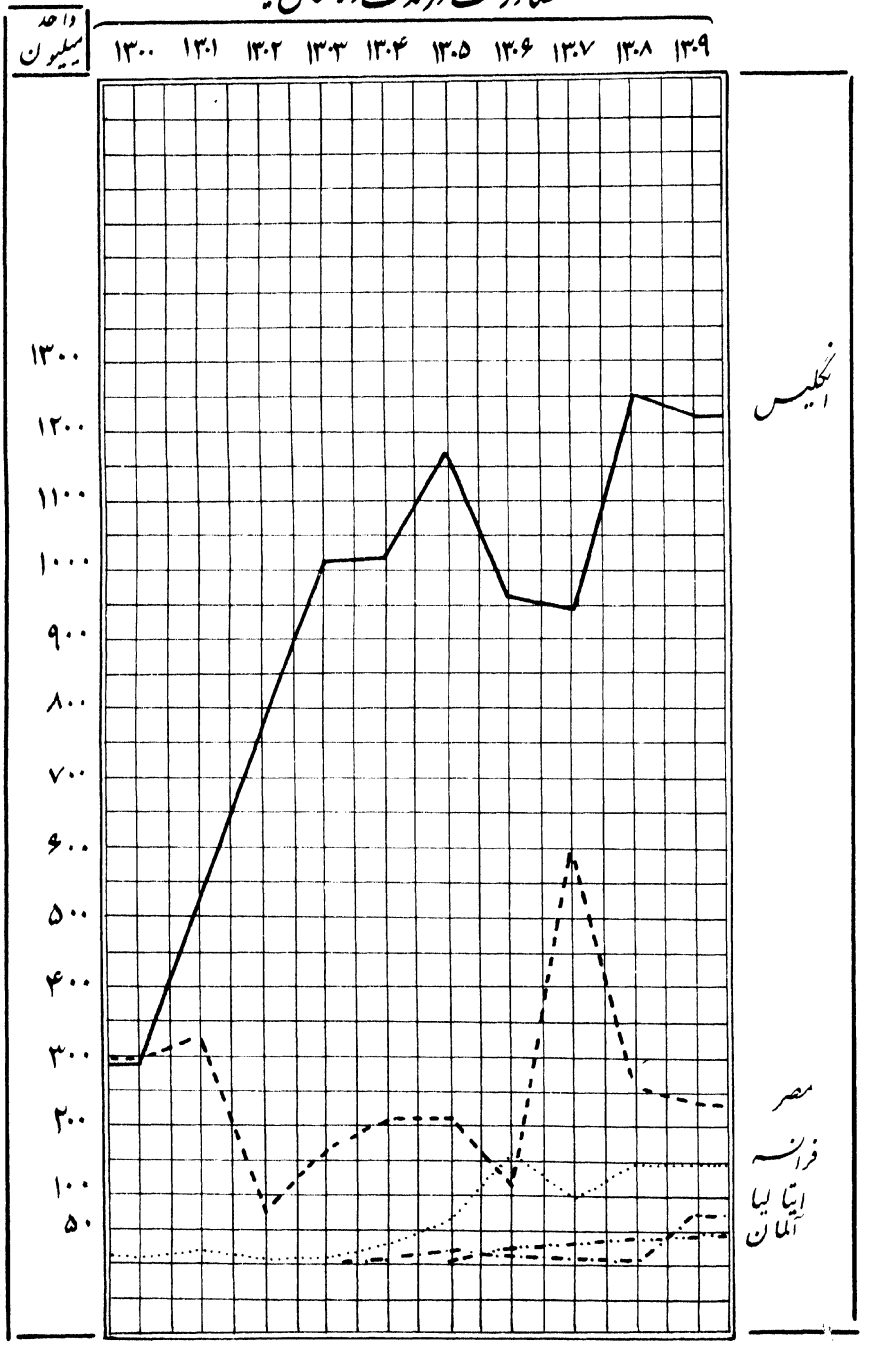
کلیّهٔ نفت استخراجی دنیا در سال تقریباً ۱۴۵ میلیون تُن است که از این

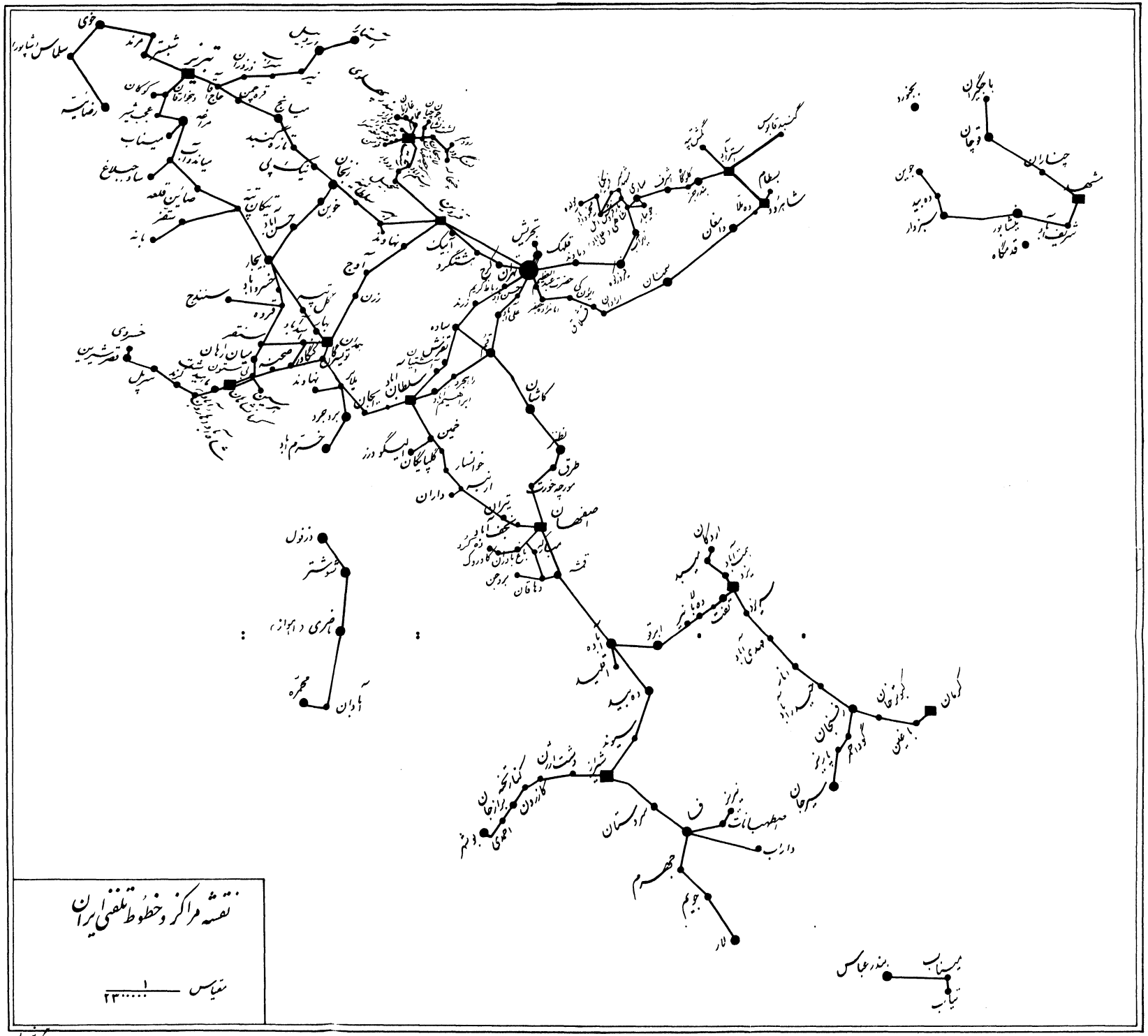
وضعیات معدنی از هر قبیل

واردات در مدت ده سال اخیر



ذهنیات معدنی از هر قبیل
صادرات در مدت ده سال اخیر




نقشه مراکز و خطوط تلفنی ایران
مقیاس ۱/۲۳۰۰۰۰۰۰
تبریز
تهران
اصفهان
شیراز
مشهد
اهواز
بندرعباس
بیرجند
کرمان
بابلسر
ساری
رشت
قزوین
همدان
کرمانشاه
ارومیه
زاهدان
بوشهر
بندرلنگه
بندرعباس
میناب
تیاب
ح. گوتیلی

مقدار هفتاد درصد متعلق بامریکای شمالی و ایران چهارمین یاپنجمین مملکت نفت‌خیز دنیا محسوب میشود.

شرکت نفت ایران و انگلیس دارای هشتاد کشتی است که ظرفیّت هر یك ده هزار تن میباشد، بندر آبادان یکی از بنادر مهمّ و همه‌ساله متجاوز ازششصد کشتی برای حمل نفت بآنجا وارد و خارج میشود و هر ماهه چهل الی پنجاه کشتی دراین بندر بارگیری مینمایند وتقریباً روزی یك کشتی که حامل نفت ایران است از کانال سوئز عبور میکنند. این شرکت همه ساله در ایران دویست و پنجاه هزار تن مصالح کار میکند. تقریباً سیصد فرسخ راه درمحوّطهٔ معادن نفت جنوب ساخته شده که یکصد و پنجاه فرسخ آنرا میتوان در عداد راه های درجهٔ اول دنیا محسوب داشت. تخمیناً سی فرسخ راه آهن در اراضی نفت خیز تا کنون کشیده شده، در سنوات اخیره چند باب مدارس فنّی در مراکز عمدهٔ عملیّات احداث گردیده و این مدارس عبارت از مراکز مخصوصی است که برای تعلیم و تربیت صنعتگران در مسجد سلیمان وآبادان بکار میرود و دو مقصود عمده انجام میدهند: درقسمت اوّل عدّه‌ای بعنوان شاگرد باین مدارس داخل شده وتعلیمات صنعتی میآموزند ودر قسمت دوّم صنعتگرانی که مشغول خدمت و مستخدم شرکت هستند تعلیم میشوند و از ۱۹۲۵ تا ۱۹۲۶ عدّه‌ای که دراین مراکز تعلیم شده وقسمت های مختلفهٔ فنّی‌را آموخته‌اند بالغ بر پانصد نفر بوده‌اند.

آهن

آهن(*) یکی از فلزّاتی است که بیشتر از هرقسم فلزّی مورد استفاده

(*) ـ درنتیجهٔ تحقیقات اخیر مسیو مارتین متخصّص معروف و رایرتهائی که او راجع بایجاد کارخانهٔ دوب آهن وصنایع فولاد سازی و مخارج آن بوزارت فوائد عامّه داده است معلوم میشود که استفادهٔ مهمّی از معادن آهن ایران میتوان برد بنا بر این رایرتهای نمرهٔ ۱۰ و ۹ متخصّص مزبور را که در خصوص مراتب فوق تنظیم شده است عیناً درج میکنیم.

رایرت نمرهٔ ۱۰

نقشهٔ تاسیس ادارهٔ ذوب آهن ـ در تحت همان شرایطی که درجداول رایرت نمرهٔ ۹ ذکر شده است این رایرت تنظیم میشود.

اساس‌حساب یك سرمایهٔ محدودی است که عبارت باشد درسال اول یك‌میلیون وسالهای بعدهم

انسان بوده و ندرةً بحالت خالص یافت میشود بلکه همیشه با سایر اجسام مخلوط و ترکیب گردیده با وجود اینکه این فلز بمقدار زیادی موجود میباشد معهذا در ترکیبات باسایر اجسام طوری است که مقدار آن جزئی وبدست آوردن مقدار خالص

متواتراً نیم میلیون تومان و تعیین اینکه با سرمایهٔ فوق الذکر چه ساختمان و چه ماشین آلاتی ممکن است ایجاد نمود برای مدت تأسیس هفت سال درنظرگرفته شده است .

منظور اینستکه حتی‌المقدور واردات سالیانه‌آهن وفولاد مملکت که ۲۰۰۰۰۰ تُن‌است بواسطهٔ محصولات این مؤسسه بکلی از بین برداشته شود ؛

برای موفقیت باین نتیجه :

یك کورهٔ ذوب آهن ویك دستگاه کوك پزی با محصول روزانه ۸۰ تُن آهن خام ویك‌فولاد سازی ولامینوار های ذیل پیشنهاد میشود .

قیمت تقریبی ماشین آلات ازاینقرار است :

۱ ـ یك دستگاه‌کوك پزی باًمحصول روزانه ۱۰۰ تُن	٤۰۰۰۰۰۰	مارك
۲ ـ یك‌کورهٔ ذوب‌آهن با محصول روزانه ۸۰ تُن	۹۵۰۰۰۰۰	«
۳ ـ یك دستگاه فولاد سازی بطرز مارتین وسه کوره با هر کدام ۲۰ تُن ظرفیت	۱۰۰۰۰۰۰۰۰	«
٤ ـ یك دستگاه لامینوار برای صفحهٔ آهن ، ورقه ، آهن های مدور و چهار گوش ، ریل های ۱۵ کیلو متری ، آهنهای میله و سیم جمعاً	۵۰۰۰۰۰۰۰	«
۵ ـ یك دستگاه لامینوار برای جنس نازك	۲۵۰۰۰۰۰	«
٦ ـ آهن ریزی تعمیر خانه وساختمانهای دیگر	٦۵۰۰۰۰۰	«
۷ ـ یك مرکز الکتریسته برای اخذ قوه وروشنائی		
جمع کل	٤۰۵۰۰۰٤۰۰	«

قیمت هائیکه بمبلغ مارك حساب شده است .

نظربخرید اشیاء وماشین‌آلات فوق ازممالك خارجه ومخارج حمل ونقل وعدل بندی وسوار کردن بمبلغ تومان تمام خواهد شد واز اینقرار ٤۰۵۰۰۰۰۰۰ تومان سرمایه لازم خواهدبود .

تقریباً یك چهارم این مبلغ برای تسطیح زمین کارخانه وبنا و ساختمانهای مختلفه در داخلهٔ خود مملکت خرج خواهد شد و عجالتاً برای توسعه کارخانه درآتیه فقط زمین و ساختمان بطور وسیعی تهیه میشود .

برای مدت تاسیس بطوریکه فوقاً ذکر شده است و با عطف نظر باوضاع نا مساعد مالیه هفت سال درنظر گرفته شده است . مؤسسهٔ فوق الذکر مطابق نقشه‌ای‌که ارائه داده شده است ساخته خواهد شد (از ترسیم نقشهٔ کار خانه صرف نظر شد) برای شروع بکار لازم خواهد بود :

آن عملیّات و مخارج زیادی لازم دارد .

آهن در تمام نقاط کم و بیش وحتّی درنباتات و ابهای معدنی وغیره یافت میشود ؛ این فلز باندازه ای طرف احتیاج بشر گردیده که میتوان آنرا اساس صنایع عمده

در اول سال چهارم	۶۰ نفر عمله
در اول سال پنجم	۱۵۰ « «
در اول سال ششم	۳۰۰ « «

مخارج مزد عملجات وحقوق مستخدمین درسالهای فوق ۲۰۰۰۰۰ و ۵۰۰۰۰۰ و ۱۰۰۰۰۰۰ تومان خواهد شد .

دخلی که ممکن است بدست آید فقط با قسط استهلاك وربح جمعاً در حدود ۲۰ در صد تمام سرمایه خواهد بود . مؤسسهٔ آهن وفولاد سازی فوق طوری بنا خواهد گردید که امکان توسعهٔ آن بطوریکه در راپرت نمرهٔ ۹ شرح داده خواهد شد درآتیه محفوظ بماند .

صورت خرج وعایدات کارخانهٔ آهن وفولاد سازی با محصول سالیانه ۵۰۰۰۰۰۰ تُن .

مخارج :

۱۵ درصد ربح قسط استهلاك ۱۲ میلیون تومان سرمایه	۱۰۸۰۰۰۰۰۰ تومان
برای تعمیرات وخرید لوازمات یدکی و روغن‌های مختلفه	۲۰۰۰۰۰۰ «
حقوق برای ۶۰۰ نفر عمله واجزا	۴۰۰۰۰۰۰ «
قیمت آهن ۱۴۰۰۰۰۰۰ تُن ، هر تُن ۵ تومان	۷۰۰۰۰۰۰ «
قیمت زغال ۱۰۰۰۰۰۰۰ تُن هر تُن ۹ «	۹۰۰۰۰۰۰ «
قیمت آهك ۵۰۰۰۰۰۰ تُن ، هر تُن ۴ تومان	۲۰۰۰۰۰۰ «
جمع کل	۴۰۰۰۰۰۰۰۰ «

عایدات ۵۰۰۰۰۰۰ تُن

ریل های مختلفه ، پروفیل ، آهن های چهار گوش و مدور ، صفحه های آهن ، سیم ، آهن های میله ، حلبی‌های نازك وضخیم و غیره .

بر طبق اطلاعاتی که ازمنابع مربوطه وموثقه از بازار بدست آمده است امروز آهن وفولاد هر تُن ۸۰ الی ۳۰۰ تومان بمعرض فروش میرسد درصورتیکه کمترین قیمت متوسط یعنی ۱۰۰ تومان برای هر تُنی اساس حساب قرار داده شود کارخانهٔ آهن و فولاد سازی در سال پنج میلیون تُن وقیمت آن معادل با ۵۰۰۰۰۰۰۰۰ تومان خواهد بود .

دخل -

ودخلش خرج در رفته در سال ۸۰۰۰۰۰۰۰۰ تومان و بنا بر این خرج تاسیس کارخانه باسرع اوقات بدست خواهد آمد .

تاریخ تقدیم ۱۳۰۵۰۱۰۹

مارتین متخصص ذوب آهن

راپرت نمره ۹

صنایع آهن وفولاد درایران ـ درصورت موجود بودن مواد آهن و زغال با جنس

محسوب داشت و شاید بدون کشف آهن تمدّن امروزی وجود نداشت .

اعلا ومقدار کافی کارخانهٔ آهن و فولادسازی ذیل پیشنهاد میشود :

درسال ۱۳۰٤ واردات آهن وفولاد ایران برطبق احصائیهٔ گمرکی ۲۰۰۰۰۰ تُن بوده است و اشیاء مختلفه ازقبیل شمش ، پولاد ، آهن ، میله ، صفحه ، سیم آهن ، ورقه و آهن ساختمان و صفحه های حلبی وغیره وارد شده است و برای ساختن راه آهن هم در سال ٦۰۰۰۰ تُن ریل خوب با لوازمات آن سفارش خواهد شد . نظر باینکه بعد از ایجاد راه آهن ما یحتاج ولوازم آهن ترقی خواهد نمود محصول سالیانهٔ کارخانهٔ آهن و فولاد با رعایت مقداریکه درنتیجهٔ گداختن و غیره بهدر میرود از اینقرار خواهد بود :

۱۰۰۰۰۰ تُن ریل های مختلفه وآهن پروفیل .

٤۰۰۰۰۰ تن ملیه آهن ، ورقه و حلبی های مختلفه و سیم و غیره .

درسال ۵۰۰۰۰۰ تن فولاد یا درروز ۱٦۵ تن . برای این مؤسسه اشیاء ودستگاههای ذیل لازم خواهد بود .

۱ ـ یکدستگاه کوك پزی با لوازمات آن	۵۰۰۰۰۰۰	مارك
۲ ـ دو کورهٔ ذوب آهن با محصول روزانه هر دام ۱٦۵ تُن	۳۰۰۰۰۰۰۰۰	«
۳ ـ یك ماشین بخار	۱۰۰۰۰۰۰	«
٤ ـ یك کورهٔ فولاد سازی بطرز مارتین و دو کوره برای مخلوط کردن ویك کوره برای اقدامات اولیه وامتحان جمعاً	۲۰۰۰۰۰۰۰۰	«
۵ ـ یکدستگاه آهك و دولومیت پزی و لوازمات آن	۱۰۰۰۰۰۰	«
٦ ـ یکدستگاه لامینوار ریل سازی و یك دستگاه لامینوار برای میلهٔ آهن و یکدستگاه لامینوار برای سیم و صفحهٔ آن و غیره جمعاً	۳۰۲۰۰۰۰۰۰	«
۷ ـ یکدستگاه برای ساختن حلبی های نازك و ضخیم	۱٦۰۰۰۰۰	«
۸ ـ یك دستگاه آهن ریزی	۳۰۰۰۰۰۰	«
۹ ـ یك دستگاه تعمیر و آهنگری و آسیابهای مختلفه	۳۰۰۰۰۰۰	«
۱۰ ـ یك دستگاه ماشین برای تلمبه وغیره	۱۵۰۰۰۰۰	«
۱۱ ـ یك مرکز الکتریسیته برای اخذ قوه و چراغ ها	۵۰۰۰۰۰۰	«
۱۲ ـ یك دستگاه راه آهن دستی درکار خانه	۵۰۰۰۰۰۰	«
جمع	۱۲۰۲۵۰۰۰۰۰	«
برای ساختمان لابراتوارها ، دفترخانه ، امتحان خانه ، جای عملجات ، حمام ، سیم کشی ، لوازمات دیگر	۳۵۰۰۰۰۰	«

مخارجی که در آلمان بمبلغ مارك برای تأسیس کار خانهٔ فوق لازم است در ایران بواسطهٔ ۱۲۰٦۰۰۰۰۰۰ مارك خرج های حمل و نقل وعدل بندی وسوار نمودن ماشین آلات تقریباً بمبلغ تومان تمام خواهد شد و این مبلغ معادل با ۱۲۰۰۰۰۰۰۰۰ تومان است . این قسم خیال شده که عملجات کارخانه در لابراتوار های مختلفه بطرز تبدیل کار بنمایند .

در ایران معادن آهن در بسیاری از نقاط وجود دارد منتها تا کنون در اغلب آنها مطالعات علمی نشده که مقدار آهن و کیفیّت معدنی آن بدست آید. نقاط عمده‌ای که معدن آهن در آنجا دیده شده درفصل سابق ذکر گردید و دراینجا فقط معادنی که از آنها استفاده میشود و مطالعاتی که اخیراً متخصّصین راجع بمعادن آهن ایران نموده اند شرح داده میشود.

۱ ـ ناحیهٔ قراداغ در شمال اهر معدن آهنی است که در مجاورت سنگ آهک و مخلوط با مس میباشد. معدن مزبور که بوسیلهٔ کندن غار ها استخراج شده بد نیست و بنظر میآید که مقداری آهن داشته باشد و از وجود کوره‌های نزدیك بآن استنباط میشود که درقدیم آهن این معدن را ذوب واستعمال مینموده‌اند چنانکه درسال ۱۲۵۳ در شهر اهر یك شرکت اسکاتلندی کار میکرده است.

در ناحیهٔ سنگین تپّه (حسن‌آباد) نیز معدن آهن وجود دارد که ارتفاع آن چهل و عرض آن بیست و پنج متر میباشد و بهترین قسمت آن دوازده متر عرض دارد که دارای رگه های خوب آهن و مس ومنگنز نیز میباشد. این معدن بهترین معادن این نواحی و بطور حتم قابل استخراج است.

ناحیهٔ کانتال درجنوب ارس که کوهستانی ودارای دوهزار و پانصدمتر ارتفاع است سنگهای آهن دارد که با آهك مخلوط و در مغرب کانتال معدن آقا علی واقع شده که از پیریت (۱) ممزوج و با مس کلوخه ترتیب گردیده. در مقابل آن در دره آهکی دامنهٔ کوهستانی کانتال معدن دیگری است که قدری بالا تر قرار گرفته. وصول باین معادن بواسطهٔ سختی راه آنها بسیار مشکل وباوجود دارا بودن موادّ طلا و نقره استفادهٔ از آنها منوط بنزدیك بودن خطّ راه آهن باین نقطه است.

مابین سلطانیّه وقزوین اراضی وسیعی است که دارای سنگهای آهن زیاد میباشد و بنظر میآید که تمام این اراضی یك تخته سنگ آهن باشد و در یك مسافت دوساعتی راه همه جا سنگهای آهنی تا وسط زمین آمده است.

(۱) - *Pyrite*

۲ـ ناحیه جنوبی البرز در هفت کیلومتری شمال شرقی سمنان بین صحرای شن زار و جبال البرز اراضی واقع است که از تپّه‌های آتش فشانی قدیمی تشکیل شده، دروسط این اراضی بفاصلهٔ سه الی چهار کیلومتر سه تپه سیاه موجود است که از سنگ آهن خالص میباشد. چند رشته برآمدگی سنگ آهن هم بآن تپه ها پیوسته است. تپهٔ جنوبی که در نزدیك صحرای شن زار واقع است سطح فوقانی آن ۲۵ الي ۳۵ متر و در شمال غربی آن مقدار زیادی رگه های آهن نمایان و در زیر ماسه بهم اتّصال دارد. تپهٔ آهن دوم تقریباً یك کیلومتر و نیم در شمال غربی تپهٔ آهن اوّلی قرار گرفته و پنجاه متر ازسطح زمین ارتفاع دارد. از شمال بجنوب بطول ۵۲ و عرض ۱۰ الی ۹ متر کشیده شده و در این نقطه هم در مسافت ۱۲۰ الی ۱۵۰ متر دورشته برآمدگی دیگر بمسافت ۶۰ الی ۱۸۰ متر ازقسمت شرقی بر آمدگی فوق از زیر ماسه هویداست. سه عدد از بر آمدگی ها از جنس آهن پست وچهارمی سنگی است لعلی رنگ، تپهٔ مزبور ازچندین صفحه آهن تشکیل شده که از نیم الي هفده متر عرض دارد و بیش از سیصد متر در دامنهٔ کوه بسمت مغرب ادامه یافته وارتفاع آن تاسه متر متمایل بجنوب میباشد. آهن مزبور بی‌اندازه پاك و سایر موادّ معدنی آن کمتر است و تقریباً شصت در صد آن آهن خالص میباشد.

تپهٔ آهن توهه تقریباً درقسمت شمالی قصبه‌ای که بهمین اسم موسوم است واقع وطول قصبهٔ مزبور سه کیلومتر میباشد واز دور این تپه مرئی و سنگ آهن توهه سیاه مایل برنگ آبی و بواسطهٔ مخلوط بودن با گچ و غیره بخوبی آهن سمنان نیست ولی باوجود این پنجاه درصد آهن خالص دارد. مقدار صحیح آنرا هنوز نمیتوان معیّن نمود شاید تا میزان دویست هزار تن در این نقطه بتوان آهن بدست آورد زیرا رگهٔ آن تقریباً دارای پنجاه‌متر عمق واگر تفتیشات بیشتری شود ازاین‌مقدار هم ممکن است تجاوز نماید. درقسمت شرقی قصبهٔ (دردار) رگه های آهن سیاهی دیده میشود که دردور کوه بفاصلهٔ کمی ممتد ویك متر و ده الی یك‌متر و نیم عرض رگه‌های مزبور است و ۲۵ الی ۳۵ در صد آهن‌خالص دارد، این رگه ها تا ده الی پانزده

متر عمق پیدا میکند ، استخراج این معدن به تنهائی باصرفه نیست ولی اگر با معدن توهه تواماً در آن کار شود قابل استفاده خواهد بود .

درقصبه کلانه نزدیك قهوه خانه ناحیهٔ سیصد متری است که ازسنگهای کلوخه تشکیل شده و در قسمت پائین رشته های زیادی از سنگهای آهنی یافت میشود که همجنس با کلوخه هائی میباشد که در درّه‌های مازندران دیده میشود . این کلوخه‌های آهن دار معمولاً نیم الی سه ربع متر عرض و یك الی دو متر طول دارد ودرفاصلهٔ یك الی یك مترو نیم واقع شده ولی رشته های ممتد تا پانزده متر نیز امتداد یافته . جنس خالص آهن مزبور باید همان باشد که درمازندران موجود است ، آهن دراین نقطه زیاد هرگاه جنس خالص آن نیز فراوان باشد استخراج آن برای کوره های مرتفعه قابل اهمیّت وچون منگنز داخل دارد و این فلزّ هم برای ساختن فولاد لازم است از این جهة استفادهٔ کلّی میتوان از آن نمود .

نتیجهٔ مطالعات متخصّصین راجع به آهن ناحیهٔ سمنان این است که چون برطبق تحقیقات سطحی معدن آهن این ناحیه ده الی پانزده سال میتواند برای مصرف کوره‌ای که روزانه پنجاه تن آهن بدهد کافی باشد این شهر را (سمنان) باید برای تأسیس کوره های ذوب آهن درنظر گرفت وقبلاً نقشه برداری و مساحی صحیحی نمود . سنگهای آهن را ممکن است بوسیلهٔ سیم نقّاله یا خطوط آهن فرعی به کورهٔ ذوب آهن رسانید . اهمیّت این نقطه بیشتر بواسطهٔ مجاورت با معادن زغال سنگ آستانه میباشد که سهولت حمل زغال را آسان کرده است وبعلاوه در نتیجهٔ تفتیشات سطحی علائم وجود نفت و مس و طلا نیز در این ناحیه بدست آمده و ممکن است در آتیه این محل یکی از مراکز بزرگ صنعتی ایران شود .

۳ ـ ناحیهٔ شمالی البرز آهن و زغال سنك درحاشیهٔ شمالی کوه های البرز (مازندران) درطبقات لیاس(۱) یافت می شود ودر اطراف معادن مزبور بشرح ذیل قرار گرفته است :

آهنی که دراین نقاط وجود دارد عبارت از کلوخه های کوچك و بزرگی است

(۱) - *Lias*

که بعضی از آنها تقریباً یك تن وزن دارد ، کلوخه های مزبور پشت سر هم مانند اینکه در یك رشته کشیده شده باشد در کوه جای گرفته ، بعضی از آن ها در دامنهٔ رود خانه در نقاط مختلف دیده شده و از اینقرار تا مسافت بعیدی امتداد دارد . این رگه های کلوخه در بعضی جا ها بعرض پنج الی پانزده سانتیمتر و جنس آن نسبةً خوب وتقریباً سی الی چهل درصد آهن خالص دارد . بهترین نقطه دراین ناحیه ازحیث وجود معادن آهن وزغال سنك لاریج است که در این محل بواسطهٔ نبودن درخت رگه های آهن وزغال سنك خوب نمایان و رگه های سنك آهن دارای سی سانتیمتر عرض میباشد . در قسمتی که رود خانه آبشاری تشکیل میدهد در پنج نقطه رگه های سنك آهن پیداست که هریك چهل سانتیمتر عرض و یك متر ونیم طول دارد . چون ترکیبات مزبور درحاشیهٔ شمالی البرز درمسافت زیادی ممتد است میتوان حدس زد که در سایر دره ها رگه های سنك آهن بحد وفور یافت می شود . در این ناحیه از قدیم استفاده از کلوخه های آهن آنجام میگرفته و اکنون هم کم وبیش تا میزان ده تن در سال استخراج مینمایند .

ترتیب استفاده ازسنك های آهنی باین شکل است که در کوره های کوچك تنگهٔ لاریج سنك آهنی را که بواسطهٔ جریان آب ازکوه جدا شده جمع نموده ذوب مینمایند . بعقیدهٔ متخصصین فعلاً ایجاد مؤسسهٔ بزرك صنعتی آهن را در این نقاط نمیتوان در نظر گرفت لیکن میتوان کوره های طرز قدیم را کم کم وسعت داده بطرز جدید ترتیب داد و بدو طریق ممکن است از استخراج آهن مزبوراستفاده نمود :

۱ ــ بواسطهٔ مجاورت رگه های زغال سنك وکلوخه های آهن هردو را باهم استخراج کرد که از عایدات زغال سنك مصارف استخراج آهن تامین گردد و بدین وسیله یك کارخانهٔ کوچك آهن ذوب کنی در نزدیکی زرکه دائر کرد .

۲ ــ راه سهل تر عبارت است از نگاهداری کورهٔ فعلی که با چوب گرم میشود ولی با مختصر تغییراتی بطرز جدید .

مس

معادن مس در ایران بحدی زیاد است که میتوان گفت در تمام نقاط مملکت موجود میباشد. ایالت آذربایجان دارای معادن مس زیاد و مخصوصاً در کوه‌های سهند رگه های مس پاك وصافی دیده شده است. درقراجه داغ معادن مس بسیار مهمّی موجود که امتیاز و استخراج آن سابقاً بروسها واگذار شده بود ولی مدت آن منقضی و کار زیادی درآن معادن نکردند. آنچه معلوم است معادن مس کلوخه عباس آباد قراجه داغ دردره‌ای واقع شده وعرض رگهٔ آن یك الی سه متراست.

درخراسان درنیم فرسخی میان دشت درتنکه شوردار معادن مس متعدّد میباشد و چنین معلوم میشود که سابقاً کوره هائی برای ذوب مس بوده‌است. درکوههای خانه دودی بین میان دشت و دشت بی‌ارجمند معادن مس موجود که فقط اهالی استفادهٔ خوبی ازآن مینمایند. مس این ناحیه باگوگرد مخلوط وسی درصد مقدار خالص آن است.

در تپهٔ گورخان دستگرد در درّه بسیار حاصل خیزی معادن متعدّد مس قرار گرفته که سابقاً در آنها کار نکرده‌اند و فعلاً بایر میباشد.

درکوه‌های جغتای (جوین) چندین معدن مس وجود دارد که دارای مقدار مهمّی مس است و دامنهٔ آنها تا سبزوار ادامه دارد.

درجنوب زیاران رگه‌های مختلف مس کشف شده که دوانگشت عرض وتقریباً شصت درصد مس خالص دارد و هر گاه این رگه ها دروسعت زیادی امتداد یابد چون سوخت نزدیك و ارزان است ممکن است قابل استفادهٔ کلّی گردد.

درکاشان وانارك و بهر آسمان کرمان معادن مس زیاد یافت شده که دراغلب آنها سابقاً کار نکرده‌اند و فعلاً مورد استفاده اهالی است.

اساساً راجع بمعادن مس متخصّصین خارجی که از طرف دولت استخدام شده ومطالعات نموده‌اند راپرتهای جامعی نداده‌اند ونتوانسته‌اند کاملاً ازکیفیّات معادن مس و مقدار آنها اطّلاعاتی بدست بیاورند.

سرب

در ناحیهٔ سونگین (قراجه داغ) معدن سربی مخلوط با کوکرد که در منتهی الیه درّه واقع است دیده شده این معدن با پیریت(۱) ممزوج و رگهٔ آن بضخامت یك الی هو متر ولی فقط در قسمت شرقی قابل استخراج میباشد.

در دهفرسخی شرقی انارك رگه های سرب موجود و در تمام اطراف کوه چاههائی حفر نمودهاند که برگه های سرب برمیخورد. این رگهها باریك وفقط یك الی چهار انگشت ضخامت دارد و در بعضی نقاط تانیم متر هم عرض پیدا میکنند که متدرّجاً کوچك شده از بین میرود.

از عمق چاه هائی که برای استخراج سرب حفر نمودهاند و بقیّهٔ کوره های موجوده میتوان حدس زد این معادن مهمّ میباشد، بزرگترین معدنی که در این محل استخراج شده معدن سادات است، درقسمتهائی که سابقاً کار کردهاند چاههائی بعمق ۸۵ متر حفر نمودهاند و بنظر میرسد که رگهٔ سرب بطور عمودی پائین رفته و ضخامت سرب در این معدن در بالا نیم الی یك متر در صورتیکه در پنجاه متر عمق به دو یاسه متر میرسد و دربعضی نقاط به شش متر هم رسیده است، دور نیست که بعد از عملیّات جدیدی ذخائر مهمّ سرب کشف گردد.

عملیّات استخراجی این معادن بطور ساده میباشد باین معنی که رگه های سرب را بوسیلهٔ نقبهای تنگ وچاه های متّصل بهم استخراج میکنند وچون جنس سرب سفید ونرم است کندن آن با کلنك آسان و تقریباً بیست کورهٔ کوچك در اطراف این معادن یافت میشود که فقط در یکی از آنها سرب را بوسیلهٔ چوب گز ذوب میکنند. بواسطهٔ کوتاهی دیوار کوره ونداشتن دودکش اغلب عملجات مریض ومبتلا بمرض معروف سرب شده گاهی هم نابینا میگردند. استخراج این معدن با وجود اهمیّت آن دوچار اشکال است زیرا اطراف آن بیابان لم‌یزرع ومخصوصاً بواسطهٔ گرمای کویر و فقدان آب عملجات دوچار سختی و اشکال و از آنجا که در سیزده فرسخی انارك و بیست و شش فرسخی نائین واقع شده با ساختن راه میتوان و سایل حمل

(۱) - *Pyrite*

و نقل را سهل نمود ونظر باینکه بعد از تمام شدن جنگل گز تهیهٔ سوخت مشکل است باید زغال سنگ سیاه کوه که در پانزده فرسخی انارك میباشد استخراج و باین محل حمل گردد و هر گاه بطور علمی اقدام شود نه تنها معدن نخلك (معادن فوق) بلکه سایر معادن مس وسرب انارك را نیز میتوان بااستفادهٔ کلّی استخراج کرد . در اطراف بافق نیز معادن سرب مهمّی کشف شده است .

پنبهٔ کوهی

رگه های پنبهٔ کوهی دریك فرسخی شمال کوچار (اطراف کوه بنان) که مخلوط با توده های آهکی وگچی است دیده شده واز نقطه ای که کار کرده‌اند بقطر بیست و پنج سانتیمتر رگه دیده میشود . عظمت تمام این معدن شاید ازدویست متر تجاوز ننماید ، در دو فرسخی معدن فوق رگه های دیگری که باریکتر است کشف گردیده و قطر آنها در اغلب نقاط یك سانتیمتر میباشد ولی این معادن بواسطهٔ قلّت وکمی ثروت قابل استفاده نیست .

فیروزه

بهترین فیروزهٔ دنیا فیروزهٔ ایران است . معادن عمدهٔ آن در شمال شرقی در دهکده‌ای موسوم بمعدن در دامنهٔ کوه علی میرزائی هفت فرسخی نیشابور واقع و از ۸۰۰ سال قبل باینطرف در معادن مزبوره کار زیاد کرده اند . این اواخر در کرمان نیز معدن فیروزه کشف گردیده ، در نواحی ساوه هم آثار وجود معدن فیروزه دیده شده است .

رنگ فیروزه مختلف واز همه آنها بهتر آبی سیر است ، فیروزه را بیشتر اعراب میخرند و صادرات مهم فیروزهٔ ایران مخصوصاً ببغداد و مصر است ، سابقاً باورپا هم صادر میشده ولی فعلاً بواسطهٔ ساختن فیروزه مصنوعی فیروزهٔ ایران رواجی ندارد ، تنها معدنی که امروزه ازآن فیروزه استخراج میشود معدن نیشابور است وبهترین فیروزه درعمق یك الی دو ذرع یافت میشود و درعمق شش ذرع فیروزه بدست نمیاید .

صنایع دستی

تاریخ صنعت ایران بسیار قدیم ودر تمام ازمنهٔ تاریخی صنعت ایرانی کامل ترین

و طبیعی ترین نشانهٔ روح انسانی است . ایرانیان در ادوار مختلفه که این مملکت دوچار هجوم قبایل و تسلّط بیگانگان بوده روح صنعتی خودرا درهرحال محفوظ داشته‌اند ، فقط دراثر اختلاط وآمیزش بااقوام مهاجم ودرنتیجهٔ فتوحات سلاطین ایران از صنایع خارجی نیز اقتباس کرده و روح تازه مطابق ذوق آن روز بصنعت خود میدادند . اغلب سلاطین ایران مروّج صنایع خصوصاً حجّاری و معماری بوده‌اند وکارگران ایرانی نیز همیشه خواسته‌اند که عظمت سلاطین وتجمّل پادشاهان را با مهارت خود جلوه‌گر سازند واین معنی بخوبی از آثار ابنیهٔ قدیمه هویداست .

تاریخ صنعتی ایران را به سه دوره مختلف میتوان تقسیم نمود :

۱ ــ هخامنشی ۲ ــ ساسانیان ۳ ــ صفویه

(دوره های مابین این سه قسمت مخصوصاً زمان مغول را واسطهٔ انتقال ادوار ثلاثه به یکدیگر باید دانست) .

از دورهٔ هخامنشی آثاری که از صنایع ایران باقی مانده فقط راجع بحجّاری و معماری است ولی دراین صنعت نیز اقتباساتی از یونان و مصر و کلده کرده اند و جز سرستونهای پرس پلیس که از ابداعات خود حجّاران ایرانی و نفیس ترین آثار قدیمه است در سایر قسمتها ابنیه قدیمهٔ ایران شباهت تامی بمعماری ملل مجاور دارد .

دورهٔ ساسانیان درخشان ترین ادوار صنعتی ایران وصنایع ایران که درنتیجهٔ تسلّط بیگانگان (یونانی‌ها وسلوکی ها) درحال وقفه و یا ازبین رفتن بود ساسانیان آن را تکمیل نموده و نظیر بناهای پرس پلیس وشوش‌را در فیروزآباد وطاق بستان و تیسفون جلوه‌گر ساختند .

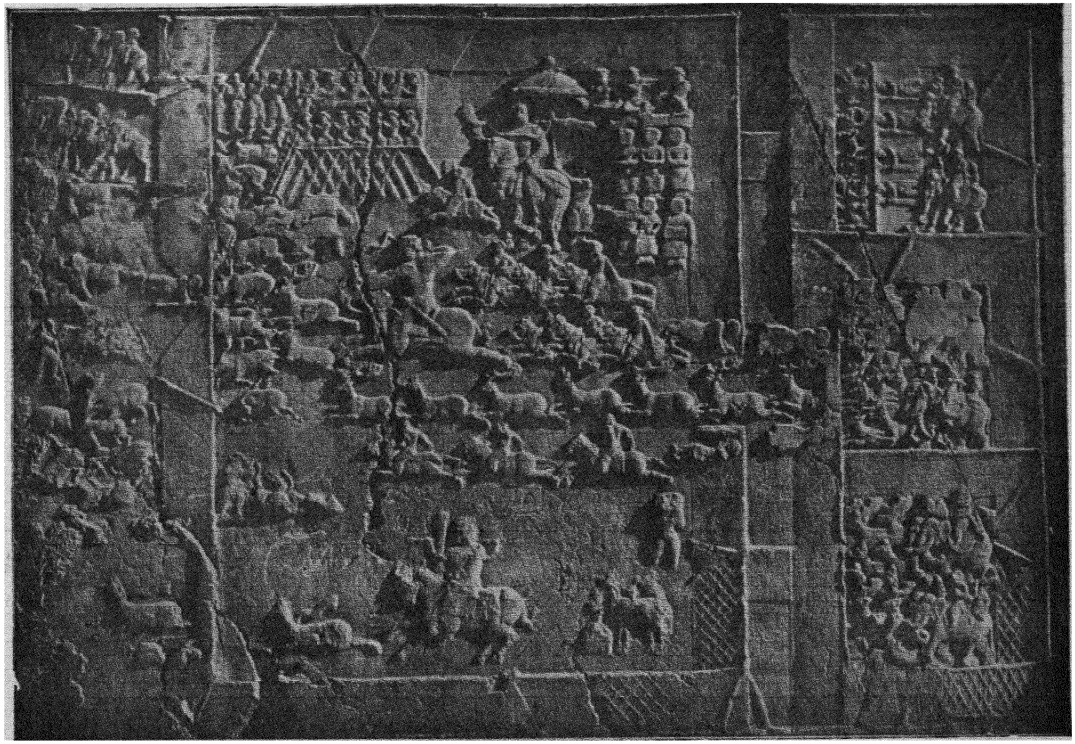
صنعت عهد ساسانی‌را میتوان موجد صنایع دورهٔ اسلام دانست باین معنی‌که ایرانیها در زمان خلفای عبّاسی شاهکارهای صنعتی ایران را در دستگاه خلفا رواج دادند ، سبك معماری مساجد و کاشی‌کاری و تزیینات با گچ از صنایع مخصوصهٔ ایران و حتی بوسیلهٔ اعراب این صنایع باقصی بلاد غرب نیز سرایت کرده نمونهٔ آن قصر الحمراء در اسپانیا میباشد .



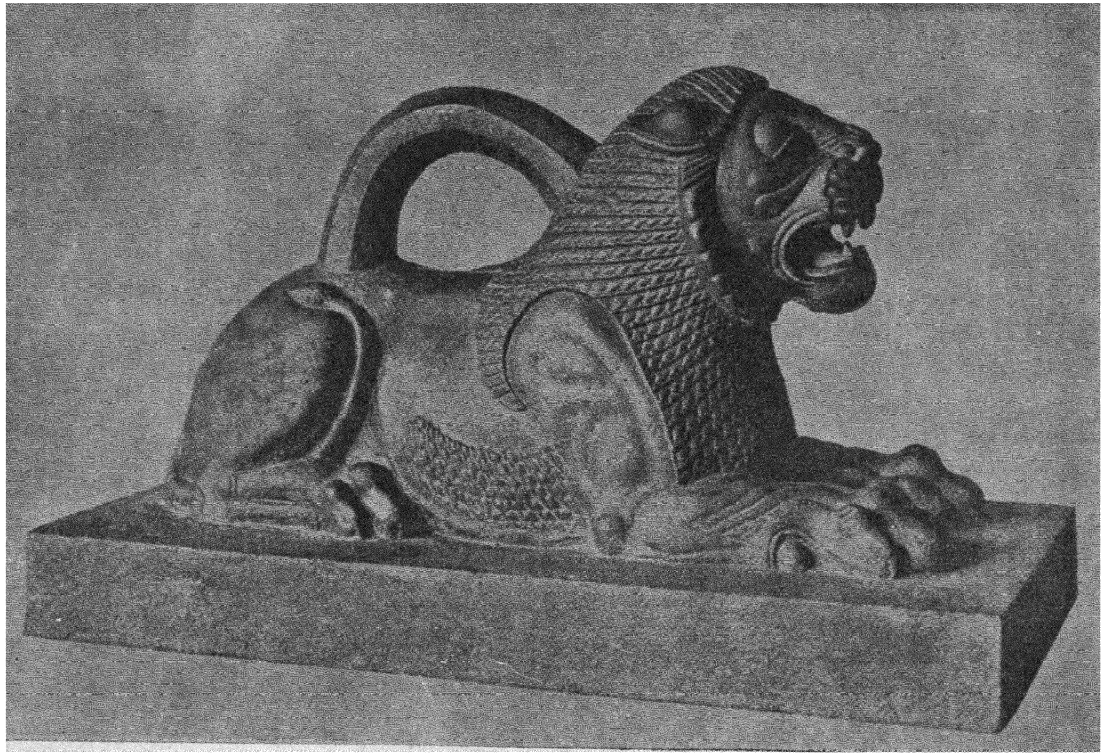
نقش برجستهٔ دیوار طالار صد ستون (در پرس پلیس)



کوزه دسته دار که بسبك ایران و یونان قدیم ساخته شده



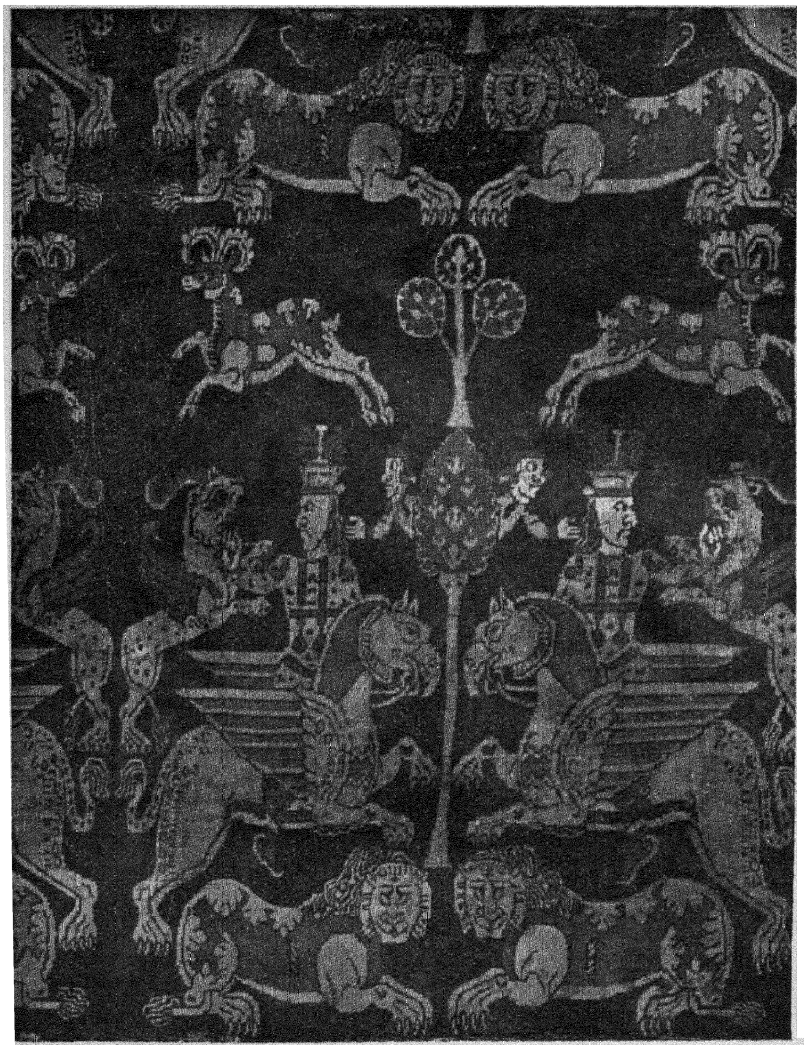
شکارگاه خسرو دوّم در طاق بستان(۶۲۰ میلادی)



شیر مفرغی که در حالت خواب است (درشوش)



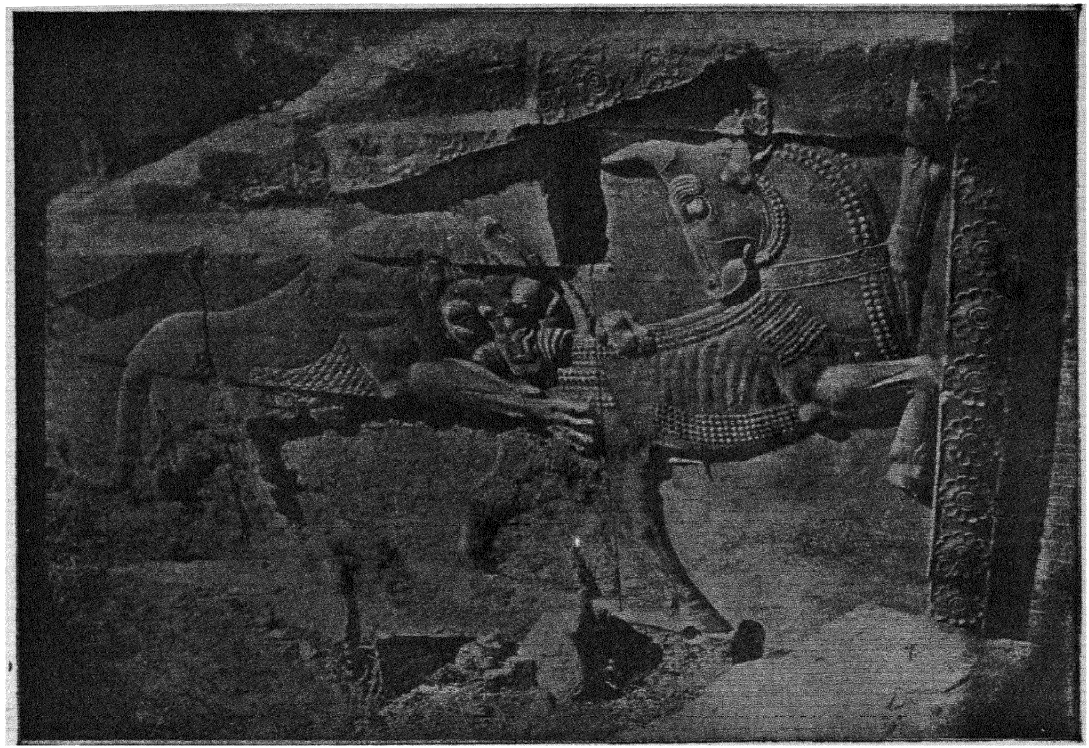
نقش بر جسته پلّه کان طالار خشایارشا(درپرس پلیس)



نمونهٔ پارچهٔ ابریشمی زمان ساسانیان (نیمه اوّل قرن هفتم میلادی)



شیر بالدار که از کاشی برجسته ساخته شده (در شوش)



نقش برجسته پلکان طالار خشایارشا (در پرس پلیس)

ناخت و تاز مغول ها در ایران مجدداً صنایع این مملکت را مدتی از اهمیّت سابق انداخت تا اینکه دورهٔ صفویه شروع گردیده و در این دوره با اینکه اثراتی ازدورهٔ تسلّط اعراب وتسلّط مغول که نمونه صنایع چینی‌را آورده بودند درصنایع ایرانی باقی بود و از طرفی هم عقاید مذهبی تغییرات کلی در افکار واذهان وروح صنعتی ایران داده بود معهذا تا حدّی که ممکن بود صنعت ایران در زمان صفویه از قید تقلید ملل غالبه بیرون آمده خود مستقلاً بصورت زیبا و کامل تری ظاهر گردید. روی‌هم‌رفته ایرانی‌هادرهمان حینی که ازاقوام دیگر اقتباس صنایع مینمودند همیشه روح ابداع آنان را مقید میداشته که درهمان صنعت مطابق ذوق و سلیقه خود تغییراتی بدهند واین فکر همیشه ودر هرعصری وجود داشته است.

صنایع مختلفهٔ ایران

صنعت معماری و حجاری

اگر ابنیه و آثاری که از ده قرن باینطرف در ایران بنا شده مورد مطالعه قرار دهیم ملاحظه میشود که از دورهٔ اسلام تا امروز صنعت معماری درایران ترقی وتنزّل محسوسی داشته و تابع تحوّلات و و انقلابات پی در پی مملکت بوده باستثنای چند مسجد و مقبرهٔ مهم و مناره‌هائی کهاززمان تسلّط مغول‌ها درایران باقی‌مانده وامروزه‌غالب آنها درشرف انهدام است اغلب بنا های با عظمت و زیبا که امروزه نمونه روح صنعتی ایران است از زمان صفویه میباشد که دورهٔ آنها نسبةً ممتد و مملکت قرین آرامش و سکونت بوده واگرچه بعد از ظهوراسلام در ایران بواسطهٔ تغییرات فکری ساختن‌مساجد مهم جانشین قصور و عمارات دوره های قبل از اسلام گردید ولی سلاطین صفویه نه فقط در ساختن مساجد با شکوه جدّ و جهد میکرده اند بلکه عمارات عالیه و سدّهای بزرگ و حتّی کاروانسراها وآب انبارهای زیاد برای رفاهیّت مسافرین در تمام‌نقاط مملکت ازخود بیادگار گذارده‌اند: میدان شاه‌اسپاهان، مسجدمادرشاه، مسجد شاه اسپاهان، مدرسه چهارباغ ومدارس یا مساجد متعدّده دیگری ازقبیل مسجد شیخ لطف الله وغیره در این شهر بنا شده که امروزه باعث حیرت ناظرین و تقلیداز آنها ممتنع است. در قزوین و مازندران و کاشان و اردبیل آثار ابنیه

صفویه موجود است . طرز معماری این بناها غالباً متشابه وکاشی کاری های مساجد و مدارس اسپاهان طوری است که از حیث رنگ آمیزی و زینت و نقوش مختلفه جالب توجه عموم گردیده است .

ازآثار زمان صفویه پلهای معروف اسپاهان میباشد که یکی بنام پل اللّه‌وردیخانی و دیگری بنام پل خواجو در روی زاینده رود ساخته شده ، عظمت و استحکام این دو پل طوری است که بعد از این مدّت هنوز شکستی بآنها وارد نشده .

سدّ های معروفی که در ایران ساخته شده ونمونهٔ فکر معماری ایران است سدّ هیرمند (بند رستم) وسدّ ساوه که درزمان شمس الدین جوینی ساخته شده وبه‌اسم بند عباسی معروف میباشد ، سدّ رام گرد که قدیمی و سدّ بند امیر که در زمان عضد الدوله دیلمی بنا شده است .

بعد از دورهٔ صفویه تقریباً صنعت معماری رو بانحطاط گذارده واز دوره‌های بعد دیگر آثار مهّم وبنای با عظمتی موجود نیست ، اگر چه درسنوات اخیره صنعت معماری مطابق اصول علمی قدری ترقی کرده است ولی متأسفانه باید گفت آن‌حس ابداع که سابقاً درصنعتگران ایران وجود داشته بکلی از بین رفته وتقلید ناقص معماری اروپا کم کم جای صنعت وطرز ساختمان قدیم ایران رامیگیرد ، درعمارات سابقاً ملاحظهٔ استحکام نمیشده است حالیه بواسطه فراهم بودن وسائل و مواد لازمه اگرچه بیشتردقت میشود ولي بناهای فعلی ایران نیز براساس محکمی نیست وامروزه طوری این‌صنعت در ایران رو بانحطاط گذارده که میتوان‌گفت ایران روح صنعت معماری قدیم را از دست داده و در تقلید هم بحد اکمال نرسیده است .

قسمتی از امکنهٔ تاریخی ایران که فعلا باقی است با ذکر محل وقوع آنها در نقاط مختلفه ایران ذیلاً درج میگردد :

اشرف : ۱ ــ باغات و قصور شاه عباس کبیر (بنا های باغ شمال ــ باغ تپه ــ صاحب الزمان چشمهٔ عمارت ، آب انبار) . ۲ ــ عمارت صفی‌آباد .

بنائیکه نادرشاه بجای عمارت محروقهٔ شاه عباس درداخل باغ شاه ساخته است جزء ابنیه تاریخی نمیشود .

آمل : ۱ ـ مشهد میر بزرگ . ۲ ـ گنبد ناصرالحق . ۳ ـ بقعهٔ سه سید . ٤ ـ بقعهٔ شمس تبریزی . ٥ ـ امام زاده ابراهیم .

اردبیل : ۱ ـ بقعهٔ شیخ صفی وابنیه متعلق بآن (مسجد ـ مدرسهٔ چینی خانه ـ مقبرهٔ شیخ جبرائیل) .

استراباد : ۱ ـ تورانك تپه .

اسپاهان : ۱ ـ مسجدجمعه که ازسنهٔ ۱٤۳ تا۱٥۳ درزمان خلافت المنصور عباسی بنا شده‌است وملکشاه سلجوقی و شاه‌عباس هریك بنوبهٔ خود آنجارا توسعه داده یا تعمیر کرده اند . ۲ ـ مسجد علی . ۳ ـ دروازهٔ درب کوخ . ٤ ـ منارهٔ خواجه‌علم . ٥ ـ مقبرهٔ‌سلطان سنجروملکشاه وخواجه نظام الملك (این سه مقبره دریك بقعه است) . ٦ ـ مقبرهٔ باباقاسم . ۷ ـ ایوان ومقبرهٔ پیر بکرام واقع در پنج فرسخی اسپاهان که از ۷۰۳ تا ۷۱۰ ساخته شده است . ۸ ـ میدان‌شاه . ۹ ـ نقاره‌خانه و بازارهای زمان‌صفویه . ۱۰ ـ عالی‌قاپو . ۱۱ ـ طالار اشرف . ۱۲ ـ مسجد شیخ لطف الله . ۱۳ ـ مسجد شاه . ۱٤ ـ عمارت چهل ستون . ۱٥ ـ چهارباغ . ۱٦ ـ پل الله وردیخان . ۱۷ ـ پل‌بابا رکنی‌الدین . ۱۸ ـ مسجد شایا . ۱۹ ـ مسجد سلتاخی . ۲۰ ـ مدرسهٔ امامیه . ۲۱ ـ مناره در دشت . ۲۲ ـ مدرسهٔ مادر شاه . ۲۳ ـ منارجنبان که در قریه کلادان دربلوك ماربین واقع شده است .

بارفروش : ۱ ـ امامزاده محمّدطاهر درنیم فرسخی بارفروش کنارجادهٔ ساری .

بسطام : ۱ ـ مسجد شیخ بسطامی که‌درسنهٔ۵۱۳ بناشده‌است . ۲ ـ مقبره‌ای که بشکل برج ساخته شده و نزدیك مسجد جامی است (از آثار قرن هشتم) .

بیستون : ۱ ـ حجّاری وکتیبه ها .

تبریز : ۱ ـ خرابه های مسجد کبود که در سنهٔ ۸۷۰ باتمام رسیده است . ۲ ـ خرابه های مسجد وزیر علیشاه . ۳ ـ مسجد جمعه .

پل دختر : ۱ ـ پلیکه شاه صفی بر روی رودخانهٔ قزل اوزن درسنهٔ ۱۰٤۲ میان میانج و زنجان ساخته است .

تربت شیخ جام : ۱ ـ مقبرهٔ شیخ جام و بناهائیکه متعلّق بآن هستند .

تربت حیدری : ۱ ـ مقبره ای که خواجه نظام الملك در گرگان نزدیك تربت حیدری ساخته است .

جلفای اسپاهان : ۱ ـ کلیسای (سن سوور) (کنیسهٔ بزرگ) .

خارکرد (خراسان) : ۱ ـ مسجدجمعه که خواجه نظام‌الملك درحدود سنهٔ ۸۵۰ ساخته است . ۲ ـ مدرسه که درقرن نهم بنا شده است .

خسروگرد : ۱ ـ میل خسروگرد که یکی از امرای سلجوقی در سنهٔ ۵۰۵ ساخته است .

دامغان : ۱ ـ مقبرهٔ پیرعلمدار که در ٤۱۷ بنا شده است . ۲ ـ مسجد و منارهٔ چهل‌ستون (قرن پنجم) . ۳ ـ منارهٔ مسجدبزرگ دامغان که درحدود سنهٔ ۵۰۰ بنا شده‌است . ٤ ـ امام زاده جعفر . ۵ ـ مقبرهٔ چهل دختران که در ٤٤٦ بناه شده است .

دزفول : ۱ ـ پل معروف زمان ساسانیان .

رادکان (درنزدیکی بندرجز) : ۱ ـ برجی که ازسنهٔ ٤۰۷ تا ٤۱۱ بنا شده است .

رادکان (درنزدیکی قوچان) : ۱ ـ برج‌مقبره‌ای که‌در ۶۸۰ ساخته شده‌است .

ری : ۱ ـ برج معروف بطغرل . ۲ ـ برج نقار خانه .

ساوه : ۱ ـ مناره مسجدمیدان که در ٤۵۳ بناشده‌است . ۲ ـ مسجدجمعه . ۳ ـ مناره که درنزدیك مسجد جمعه است و درسنهٔ ۵۰٤ بنا شده است .

سبزوار (خراسان) : ۱ ـ مناره که در کنار راه نزدیك شهر سبزوار واقع گردیده ودرسنهٔ ۶۰۰ بنا شده است .

سلماس : ۱ ـ در شهر حجاری های اردشیر بابکان و شاپوراوّل .

سرپل : ۱ ـ دو حجاری روی کوه که تاریخ آنها ۲۸۰۰ سال قبل ازمیلاد مسیح است . ۲ ـ حجاری دیگری که مربوط بزمان پارت ها است .

سرخس : ۱ ـ مقبره که تقریباً در نیم فرسخی مشرق شهر واقع و در قرن هشتم بنا شده است .

سلطانیه : ۱ ـ مقبرهٔ سلطان محمد خدا بنده . ۲ ـ مقبرهٔ ملاّ چلبی اوغلو .

۳ ـ مقبرهٔ ملاّ حسن شیرازی .

سمنان : ۱ ـ منارهٔ عهد سلجوقیان . ۲ ـ مسجدی که در زمان سلطان شاهرخ بنا شده است .

سنگ‌بست : ۱ ـ مقبره و منارهٔ عهد غزنوی .

شاپور : ۱ ـ حجاری‌زمان ساسانیان . ۲ ـ مجسّمهٔ‌شاپور که درمقّارهٔ کوهی واقع شده است .

شوشتر : ۱ ـ پل معروف زمان ساسانیان .

شیراز : ۱ ـ حجاری‌های عهدساسانیان که درمجاورت تخت مادر سلیمان میباشد نزدیك شهر شیراز . ۲ ـ خرابه های مسجدالعتیق که درزمان سلطنت عمربن‌لیث صفّاری درقرن سیّم‌ساخته شده‌است . ۳ ـ مسجدنو که اتابك‌سعد بن زنگی دراواخرقرن ششم ویااوائل قرن‌هفتم ساخته‌است . ٤ ـ باغ وعمارت هفت‌تن که درزمان سلطنت کریم خان ساخته شده است . ٥ ـ مدرسهٔ‌خان‌که اللّه‌وردی خان فرمانده قشون شاه عباس آنرا ساخته است . ٦ ـ مقبرهٔ معروف بمقبرهٔ دختر اتابك .

صحنه : ۱ ـ مقبره‌ای که درکوه وبین بیستون و کنکاور واقع واززمان سلاطین ماد است .

طاق‌کسرا : ۱ ـ بنائی که متعلق بزمان اشکانیان است

طاق‌بستان : ۱ ـ طاقها و حجاریهای زمان ساسانیان .

طوس : ۱ ـ مقبرهٔ معروف بگنبد هارونیّه .

فراش آباد : ۱ ـ بنای گنبدی معروف بعهد اشکانیان .

فیروز آباد فارس : ۱ ـ قصری که اردشیربابکان ساخته است . ۲ ـ پلی که اردشیر بابکان بنا کرده است .

فیروزآباد خراسان : ۱ ـ منارهٔ عهد سلجوقیان .

قزوین : ۱ ـ مسجد جمعه . ۲ ـ مسجد شاه .

قم : ۱ ـ بقعهٔ حضرت معصومه سلام‌الله علیها وبقعهٔ شاه صفی اول وشاه‌عباس ثانی . ۲ ـ مقبرهٔ قرب دروازه کاشان که در ۵۱۹ بنا شده است .

قمشه (شهرضا) : ۱ـ مقبره شاه رضا که ازبناهای شاه اسمعیل است.

کاشان : ۱ ـ مسجد میدان. ۲ ـ مناره که در قرن هفتم بنا شده است (واقع درشهر).

کاظم آبادسیستان : ۱ ـ مناره که در عهد سلجوقیان بنا شده است.

کرکرسیستان : ۱ ـ خرابهٔ های معبدی که مربوط بعهد ساسانی است.

گرات : ۱ ـ برجی است مربوط بقرن پنجم یاششم.

کرمان : ۱ ـ گنبد سبز (قرن نهم).

کیشمار (خراسان) : ۱ مقبره که درقرن هفتم بنا شده است.

جرجان : ۱ ـ گنبد قابوس (قرن چهارم).

ماهان : ۱ ـ مقبره شاه نعمت‌الله واقع درچهار فرسخی جنوب شرقی کرمان.

محلات : ۱ ـ در شمال خمین خرابه های معبدی که در زمان اشکانیان بنا شده است.

مراغه : ۱ ـ قرمز گنبد که درسنه ۵۴۲ بناشده است. ۲ ـ مقبرهٔ دختر هلاکوخان. ۳ ـ مقبرهٔ مستدیری که در مجاورت مقبرهٔ دختر هلاکوخان واقع ودرسنهٔ ۵۶۰ بنا شده است. ٤ ـ مقبره جعفریه که درعهد سلطان ابوسعید بهادرخان ساخته شده است. ۵ ـ کوی برج «برج کبود».

مرند : ۱ ـ محرابی که ابوسعیدبهادرخان درسنهٔ ۷۳۱ درمسجدمرندساخته‌است.

مشهد : ۱ ـ کلیّه بناهای حرم وصحن مقدّس حضرت رضا علیه السلام.
۲ ـ مصلی. ۳ ـ مقبره خواجه ربیع.

مالمیر : ۱ ـ حجّاریها و کتیبه ها.

نرماشیر کرمان : ۱ ـ میل معروف بنادری که در عهد سلجوقیان ساخته شده است.

نائین : ۱ ـ مسجدی که در قرن سیم بنا شده است.

ورامین : ۱ ـ مسجد جمعه قدیم وکهنه که درقرن هشتم بناشده است (واقع در شهر). ۲ ـ برجی که مقبره علاء الدین است و در حدود سنهٔ ۶۸۰ بنا شده است (واقع درشهر).

برای آنکه اهمیّت معماری سابق ایران بیشتر مبرهن شود عین نطق پروفسور پوپ را که درمدرسهٔ انگلیسی اسپاهان ایراد نموده‌است درج مینمائیم ، مشارالیه ازعلمای درجه اوّل صنایع مستظرفه و در یکی از دارالفنونهای بزرگ ممالك متّحده امریکا در این رشته تخصّص یافته است .

« من باسپاهان نه برای صحبت بلکه برای تحصیل آمده‌ام ، زائرین بسیار بزیارت اماکن مقدّسه مانند روم و مکّه و کربلا و اورشلیم و جاهای دیگر میروند ولی من برای زیارت اسپاهان آمده‌ام ، زیرا بنظرمن هرکس که علاقمند بصنایع مستظرفه باشد میتواند این شهر را محلّ زیارتگاه خود قرار دهد چه بقدری در این شهر بناهای دیدنی‌است که شاید یکسال وقت برای تماشای آنها کافی نباشد .

اگر چه حاضرین مجلس من از پیر و جوان تشکیل و دارای عقاید و افکار مختلف میباشند و مشکل است که در این خصوص سخن گفته شود ولی صنایع مستظرفه بقدری نفیس است که هر کس میتواند از آن تمتّع روحی حاصل نماید . منتظر نطق مفصّلی ازمن نباید بود چه کار من بسیار ومدّت توقّفم چند روزی بیش نیست ولی دوستانه بعضی قسمتها را گوشزد مینمایم :

ایران مملکت مشهوری است ویکی ازدلائل شهرت آن همان صنایع مستظرفه آن میباشد ، ایران تاریخی مشعشع وپر از اتّفاقات وحوادث گوناگون داشته است ، مملکت مصر بعظمت و بزرگی رسید امّا چیزی نگذشت که از اهمیّت افتاد ، یونان سرآمد ممالك عصر خود بود ولی چندی بعد جز نام ازاو چیزی باقی نماند درصورتیکه اثرات علمی‌نیز دردنیا بیادگار گذارده است ، روم یگانه مملکت قدیم جنگجوی اروپا بود لکن پس از چند قرن امپراطوری معظم خودرا ازدست داد ولی ایران با وجود مصائب تاریخی بسیار باقی مانده است ؛ ایران‌اغلب روم را مغلوب نموده و در مقابل امپراطور های بزرگ آن مقاومت بخرج داده و اکثر اوقات پیشرفت حاصل کرده است .

اوّلین کوزهٔ سفالی زیبا در دو یا سه هزار سال قبل در ایران ساخته شده و مطابق کشفیّاتی که بعمل آمده‌است درپنج یاده هزار سال پیش ایران دارای تمدّن درخشان و مهمّ بوده و اقسام ظروف و کوزه های سفالی را با نقش آمیزی حیرت‌

انگیزی تهیّه نموده است .

اتّفاق بزرگ تاریخی ایران ظهور زرتشت بود که از مذاهب بزرگ دنیا بشمار میرود ، نفوذ این پیغمبر و عقایدش در عالم منتشر گردید از این گذشته در قرون سابق ایران در علم طبّ و حقوق و علوم دیگر نیز برای دنیا یك رشته اکتشافات مهمّ نموده است و از تمام آنها جالب توجّه تر صنایع مستظرفه آنست .

اگر چه امروز دیگر صدای سمّ اسب هزاران هزار لشکریان کوروش و داریوش و خشیاریا شنیده نمیشود ولی ساختمانهای آنها از قبیل سر ستونها و غیره بیادگار باقی و آثار ذیقیمتی ازقبیل طاق بستان ونقش رستم باعث تعجّب دنیا گردیده‌است. در عالم عدّه معدودی میتوانند از ادبیّات لذّت ببرند ولی از صنایع مستظرفه همه بهره‌ور میگردند ، چه هر که یك نظر بزیبائی کاشی کاری گنبد شاه کند ازهر ملّت وقومی که باشد محظوظ میگردد و از آنجا که صنایع مستظرفه ایران این مملکت را دردنیا مشهور ومعروف نموده لازمست ایرانیان تاریخ آنرا دانسته وتکلیف خودرا نسبت بدان بعمل آورند .

تاریخ صنایع مستظرفه را در ایران بچندین دوره مختلف میتوان تقسیم کرد :

۱ ــ دورهٔ قبل از تاریخ که ایرانیان انواع واقسام ظروف وکوزه‌های سفالین بسیار زیبا از خود بیادگار گذارده و حتّی امروز دنیا را بحیرت افکنده است .

۲ ــ از ۱۵۰۰ سال قبل ازمیلاد مسیح که در این دوره ایرانیان بر روی صخره ها و مجسّمه‌ها نقشهای بسیار عالی از خود باقی گذارده‌اند .

۳ ــ موقع تاریخی یعنی موقع سلطنت مادیها وهنگام فرمانفرمائی کوروش و داریوش و خشایارشا که ابتدای صنایع مستظرفه حقیقی ایران از آنها شروع میگردد وازاین قبیل است مجسّمه هائی که درتخت جمشید موجود وچنان بامهارت ساخته شده که ناظرین را بحیرت و تعجّب می افکند و درهمین دوره‌است که صنعت باوج ترقّی رسیده است ، ولی هر زمان که ایرانیان تن پروری و تنبلی وغرور را پیشه خود میساختند مغلوب و منکوب دیگران گردیده و درنتیجه صنایع خودرا نیز از دست میدادند وبهمین دلیل پس از سلسله هخامنشی چهارصد سال در تحت تسلّط پارتی ها که نیمه تمدّنی بیش نداشتند اسیر گردیده و در زمان ظهور اردشیر

بابکان باز روح صنعتی تازه در ایران درخشیدن گرفت .

٤ ــ زمان ساسانی که صنایع مستظرفه نیز رونقی تازه گرفت و پادشاهان این سلسله کارهای مهمّ بانجام رساندند ، طاق کسری که یکی ازشاهکارهای آنزمان است زبردستی استادان ایرانی را در آنموقع نشان میدهد ودرهمین دوره است که پارچه و گلدوزی های بسیار ظریف و ظروف اعلی نیز ساخته شده واستعداد غریب صنعتگران ایرانی را معلوم میدارد و این اجناس زیبا بقدری نفیس بوده که در بازار های آنزمان خریدار فراوان داشته است .

بیرق اوّلین امپراطور بزرگ روم ازروی یکی ازپارچه های ساسانی طرح گردید و چون شارلمانی (۱) پادشاه فرانك فوت کرد جامهٔ مرك او نیز از پارچه های ساسانی تهیه شده بود ، زمانی بزرگان روم بقدری پول صرف خرید این امتعه مینمودند که مردم بصدا آمده گفتند چرا بزرگان ماتمامی ثروت مملکت را حمل بایران کرده ازامتعهٔ آنجا خریداری میکنند ولی سلسلهٔ ساسانیان نیز چون هخامنشیان از بین رفته و ایرانیان دو باره متکبّر و خود پسند شده و هر کس خوشحالی و کامیابی خود را طالب بود ، روح دیانت سابق نیز برطرف گردید و در این هنگام ناگهان اسلام بوسیلهٔ اعراب بایران آمد و هرگونه آثاری از صنایع مستظرفه باقی بود از میان رفت .

٥ ــ درموقع سلطنت سلاجقه صنایع مستظرفه پیشرفت تازه‌ای نموده وگلدوزی و ابنیهٔ بسیارعالی و زیبا که نمونهٔ آنها فعلاً در اسپاهان موجود وانسان را مبهوت میکند بوجود آمد . ولی زمانی نگذشت که حملهٔ مغول شروع وبا وحشیگری هرچه تمامتر این قوم خونخوار بایران هجوم آورده وهرجا رسیدند غیر از قتل وغارت چیزی باقی نگذاشته همه را کشته وهمه چیز را خراب نمودند .

٦ ــ در دورهٔ صفویه که باز صنایع مستظرفه رو بتکامل گذارده و آنچه در این زمان ساخته شده از حیث استحکام مشهور میباشد . درآثار این زمان فکر وابداع صنعتگران ایران چنان مشهود است که هنوز هم کسی بپایهٔ ایشان نرسیده ،

(۱) - *Charlemagne*

زیبا ترین قالیهای ایران در زمان صفویّه بافته شده ولی افسوس که از این قالیها باستثنای یکی که درمشهد موجود میباشد هیچ درایران نمانده وجمله بخارجه برده شده و وسیلهٔ زینت و زیور موزه های امریکا واروپا گردیده است ، کاشی هائی که در اسپاهان مشاهده کرده ام یقین دارم که در هیچ جای دنیا نظیر آنها را نمیتوان یافت لکن چه سود که ایرانیان قدر وقیمتی بدانها نمیدهند . برای آنکه بتوان ازاین قبیل صنایع لذّت روحی برد لازمست باکمال فکر وتعمّق آنها را مورد مطالعه و دقت نظر قرار داد .

اهمیّت صنایع مستظرفه از اینجاست که در عین حال دست و فکر بشر در آن سهیم وشریك بوده است ، عاملین این صنایع همواره درتکامل آن سعی و کوشش فراوان کرده اند و تکامل صنایع نیز از اهمّ کار های لازمه میباشد ، صنعتگران ایرانی برای رسیدن بتکامل حقیقی زحمت بسیار کشیده و رنج فراوان برده‌اند واین بدان علّت است که نقّاشان وعاملین حقیقی صنایع مستظرفه ابداً درفکر جمع آوری ثروت و جلال وحتّی سلامتی بدن خود نیستند وبلکه مقصودشان ازمشقت فراوانی که بخود هموار میکنند تنها رسیدن بتکامل است .

اگر قرصه نانی را بین دونفر تقسیم کنند بهریك نصفی ازآن تعلّق خواهد گرفت ولی اگر همان قرصه نان را بین صدنفر قسمت نمایند نصیب هریك بیش از ذرّه‌ای نخواهد بود ، امّا اشیاء زیبا را هرکس میتواند مورد لذّت و بهرهٔ روحی خود قرار دهد چه همیشه باقی و روز بروز بر قیمت آن افزوده میشود . صنعتگران حقیقی منتظرند که درآثار خود تکامل روحی را جلوه گر ساخته واجر ومزدی نمی‌خواهند و نتیجهٔ زحمت خود را ازدنیای دیگری میخواهند . هرگاه ملّتی دارای روح زنده و جاوید باشد صنایع مستظرفهٔ آن ملّت رو بترقی وتعالی میگذارد .

برای عاملین صنایع مستظرفه چند چیز بسیار مهم میباشد :

۱ ـ صبر وبردباری زیاد . ۲ ـ اخذ نتایج تجربیّات سایرین مثل اینکه نقاشان وصنعتگران ایرانی ازروی نقشه ها و آثار آشوری ورومی ویونان نیز کپیه برداشته وآنهارا بتکامل حقیقی رسانیده‌اند . ۳ ـ آزادی فکر . ٤ ـ عشق بتکامل یعنی همانطور

که هرکس خود را مدیون میداند نسبت به بیرق وطن خود اطاعت و احترام نماید باید نسبت بصنعت نیز احترام فوق العاده بعمل آورد چه آثار زیبا و صنایع ظریفه لازمست مهم شمرده شود.

دویست سال تمام ایران بازحمات واغتشاشهای داخلی وخارجی سر میکرده است، امراض مختلفه، فقر و فاقه، بحرانهای سیاسی و اقتصادی، جنگهای داخلی و خارجی دل ایرانیان را شکسته آنها را از کار باز داشته بود ولی حال ده سال است که ایران قدم در جادهٔ ترقی گذاشته وبهمین نسبت باید صنایع مستظرفهٔ آن ترقی نموده وسیرارتقائی خود را از دست ندهد، غیرازچین شاید ایران قدیمترین مملکت روی زمین است، ایرانیان امروزی دارای میراث بزرگی هستند، صنعتگران ونقّاشان دوهزار سال پیش امروز از شما ایرانیان کنونی درخواست میکنند که آثار آنها را نگاهداری ومحفوظ دارید، صد سال است که این آثارعتیقه ونفیسه روبخرابی نهاده، بنا های عالی قدیمی در ایران دیده ام که در ظرف دو دقیقه که مشغول مشاهدهٔ آنها بودم آجر یاخشتی ازآن برزمین میافتاد. این مثل قطرهٔ خونی است که از بدن انسان زنده برزمین میریزد، درایران بعضی اززیبا ترین ابنیهٔ تاریخی دنیا را مشاهده کردم، هرکس راجع باین ابنیه و آثار عتیقه اطّلاعات دارد و اگر این ابنیه و آثار از میان برود ننگ بزرگی در عالم ازبرای هرایرانی خواهد بود، تکلیف هر یك از افراد ایرانی است که با هر قیمتی نگذارند این آثار رو بانهدام گذارده واز بین برود، ساختمانهای ایرانیان گذشته امانتی است که بدست شما سپرده شده و نگاهداری ومواظبت کامل آنها بعهدهٔ نسلهای آتیه محوّل میباشد، فرزندان ونوادگان شما شما را لعنت خواهند نمود، ایران مملکتی ایست قابل ترقی ویکی ازاموریکه باعث جاویدانی او گردیده همان صنایع مستظرفه میباشد وتکلیف شماست که با کمال دلسوزی آنچه مانده نگاهداری کنید ومردمی را که دراین حرفهٔ مهم روزگار بسر میبرند تشویق و ترغیب نمائید، هیچ فردی از افراد بشر و هیچ مملکتی از ممالك دنیا و هیچ شهری از شهرهای عالم بدون صنعت کامل باقی نخواهد ماند و تنها صنایع مستظرفه است که روح و حیات مملکت را تازه نگاهداشته و ملّت را

بطرف تکامل و خدمت بخدا و انسان ارتقاء میدهد . »

صنعت منسوجات ابریشمی و غیره

بافتن پارچه هـای ابریشمی از دیر زمانی در ایران متداول ولی امروز روبنقصان گذارده است وعلل اصلی آن یکی ناخوشی کرم ابریشم میباشد که درسال ۱۲۷۷ هجری محصولات ابریشم را تنزل بسیار داد ، دیگر صادر نمودن روزافزون پیله از ایران وواردات منسوجات ابریشمی خارجه است که عدّهٔ زیادی از دستگاه های نسّاجی ابریشم ایران را ازبین برد ، چنانکه دراوایل قرن سیزدهم هجری در مشهد هزار و دویست دستگاه ابریشم بافی بود و فعلا بیش از ۱۵۰ الی ۲۰۰ دستگاه باقی نمانده و یزد دارای ۱۸۰۰ دستگاه و ۹ هزار کارگر بود ، ذریزد عمل آوردن پیله رواجی ندارد وابریشمی که دردستگاههای نسّاجی آنجا بکار میرود ازشمال ایران برده میشود ، این صنعت از چند سال باینطرف درخراسان وایالات مرکزی تا درجه ای مجدّداً ترقی نموده ولی چون پارچه های خارجه ارزانتر تمام میشود نمی توانند با آن رقابت نمایند . مخمل های ایران هم در قدیم دارای شهرت زیاد بوده و بخارجه صادر میگردیده ومخصوصاً بهترین مخملهای ایران درکاشان ویزد بافته میشده است ، در این دو شهر سابقاً یك نوع پارچهٔ دیگری میبافته اند موسوم به دارائی که بمناسبت نقش های مختلفه دارای مرغوبیت زیاد بوده وبعلاوه شالهای مختلفه نیز تهیه میکرده اند که دارای نقش های کوچك وظریف وازشش تاهفت رنگ مختلف ترکیب یافته وبنظر بسیار زیبا میآید . شالهای کاشان مشهور به شالهای حسینقلی خانی ومعروفترین شالهای ایران بوده وبر تمام منسوجاتی که درایران بافته میشده ازحیث صنعت برتری داشته وقناویز خراسان نیز مشهور بوده است ، صوف بوشهر و قُطن یزد که برای لباس بافته میشد ازپارچه های اعلای دنیا بشمار است ولی این منسوجات فعلاً بکلی از بین رفته و اگر در بعضی نقاط نمونه ای ازآنها یافت شود ناقص و بخوبی زمان سابق نیست .

صنعت گلدوزی

درایران چندین قسم گلدوزی معمول است که تادرجه ای مرغوب میباشد . دررشت گلدوزی زری ماهوت سیاه یا ملوّن اعم از آنکه گلها رنگارنگ یا یك رنگ وطلائی باشد معمول وازهرحیث این نوع گلدوزی

شایان تمجید است واین نوع پارچه های گلدوزی شده را سوزنی مینامند ، گلدوزی دیگری که مشهور به خاتمی و سابقاً معمول بوده عبارت است از مقداری قطعات وپارچه های مختلف اللون ومختلف الشکل که با استادی و مهارت نزدیك یکدیگر دوخته شده و شباهت کاملی به شالهای کشمیر پیدا میکرده و بخیه دوزیها را با گلدوزی ابریشمین رنگارنگ میپوشانیده‌اند ویکقطعه پنج ذرعی آنرا بقیمت گزافی می فروختند .

در اسپاهان انواع گلدوزی و نقره دوزی وگلابتون دوزی و اقسام پارچه ها برای روی میز وتوی سینی که بخارج هم صادر میشود میبافند . سابقاً معروف‌ترین صنعت ایران بافتن پارچه های زری بوده که با ابریشم و نخهای نازك طلا و نقره پارچه را تهیه میکردند ، این زری ها با بهترین پارچه های اروپا برابری میکرد ، امروز اگر تکه های کوچکی ازاین زریها که در اسپاهان وکاشان تهیه میشد بدست آید بقیمتهای گزاف خرید وفروش میشود ، قلمکاریکی ازصنایع مخصوص اسپاهان است که اگر بهمان ترتیب سابق بعمل میآوردند رو بانحطاط نمیرفت ، متأسفانه فعلاً استادان قدیم قلمکار ساز از بین رفته ودر قلمکارهای جدید اشکال انسان ووحوش بجای نقش‌ونگار وگل وبوته متناسب قدیم رسم گردیده وبهمین جهت جلوهٔ سابق را ازدست داده است .

صنعت قالی بافی

مهم ترین صنایع ایران که از حیث صادرات ارقام مهمّی را تشکیل میدهد و بعلاوه همیشه اسباب شهرت ایران بوده قالی و قالیچه است ، اغلب خانه داران ممالك خارجه مخصوصاً انگلستان و امریکا وحود چند پارچه فرش ایران را در منازل خود لازم و ضروری میدانند (کرزن درباب قالی ایران مینویسد که هر کس یك نظر فرشهای کهنهٔ اصلی ایران را ببیند در تمام عمر خود آن رنك های جاودانی و تغییر ناپذیری را که دست زمان نتوانسته بر آن مستولی گردد و آن نقش بندی های استادانه و دلربا را فراموش نخواهد کرد ، وهر کس اندك معرفتی بفرشهای ایرانی داشته‌باشد بسهولت فرشهای اصلی را از فرشهائی که اسم ایرانی را غصب کرده است تشخیص میدهد .)

فرشهای ایرانی تماماً با دست بافته می شود و یکفرش زیبا در هر قدم مربع ده هزار تکمه و فرشهای اعلی تا چهل هزار تکمه دارد، اقسام فرش ایران خیلی زیاد و هرفرش در نقشه و زمینه و حاشیه وخرده‌کاریهای دیگر دارای علامات ممیّزه و مخصوصه است بطوریکه فرش هرشهر و قصبه را میتوان از فرشهای دیگر تمیز داد.

فرش های عهد صفویّه شهرت و مرغوبیت تامه دارد و بهترین آنها قالی های بزرك ابریشمی است (کرزن در بارهٔ آنها مینویسد که نظیف تر و ظریفتر از آنها منسوجی ازدست انسان بیرون نیامده‌است)، طرز بافت زمان صفویه طوری بوده که بکلی متروك گردیده است.

بطور کلّی میتوان گفت که تقریباً دراغلب نقاط ایران صنعت قالی بافی شیوع دارد و در نقاطی هم که ایّام سابق معمول نبود کم کم شروع میشود.

نقاط مهمهٔ قالی بافی ایران از قرار ذیل است

۱ ــ آذربایجان: تبریز ــ قراداغ ــ سراب ــ خوی ــ افشار.

۲ ــ خراسان: مشهد ــ سمنان ــ شاهرود ــ بجنورد ــ قاین ــ ایلات ترکمن ــ

۳ ــ استراباد.

٤ ــ تهران: شهر تهران ــ ورامین.

٥ ــ خمسه: گروس ــ بیجار.

٦ ــ عراق: فراهان، ساروق، میقان، مشك‌آباد، جوزان، تفرش، مهاجران.

۷ ــ همدان: همدان و اطراف آن.

۸ ــ کرمانشاهان.

۹ ــ کردستان: ساوجبلاغ و سنندج.

۱۰ ــ اسپاهان و اطراف آن.

۱۱ ــ ایل بختیاری.

۱۲ ــ قشقائی و شیرازی.

۱۳ ــ کرمان.

۱۴ ـ کاشان.

۱۵ ـ ایلات عرب فارس.

۱۶ ـ یزد.

در بعضی نقاط قالی بافی جدیداً تاسیس گردیده است از قبیل شاهرود، سمنان، ملایر، تهران، قزوین و غیره.

موادّ اوّلیّهٔ قالی عبارت است از: ابریشم، نخ، پشم، موادّ رنگی، نقشه و دستگاه.

۱ ـ ابریشم: قالی ابریشمی بواسطهٔ آنکه سرمایهٔ زیادی لازم دارد وبعلاوه بافتن آن وقت زیاد میخواهد لهذا چندان متداول نگردیده و در چند نقطه فقط باین صنعت مبادرت نموده‌اند، محلّی که در آنجا بیشتر قالی و قالیچهٔ ابریشمین بافته میشود کاشان است، این قسمت قالی بافی اخیراً رونقی یافته ولی این نکته را باید دانست که قالی ابریشمی کاملاً جزء اشیاء تجمّلی محسوب وآنرا صنعت مخصوص میتوان نامید، ابریشمی که در قالیهای ایران بکار میرود از ابریشم خود مملکت و بر دو قسم است: اوّل ابریشم تابیده که برای تار و پود است، دوّم ابریشم کم تاب که بمصرف ریشه‌زدن میرسد، مسلّم است ابریشم قالی باید بی‌عیب و یکدست و مخلوط نباشد.

۲ ـ پشم: مهمترین عامل فرش پشم است و پشمی که بکار قالی میخورد باید صفات ذیل را دارا باشد:

استحکام، شفافی، نرمی، نداشتن مو، بلندی الیاف، کمی جعد و پیچیدگی و ظرافت الیاف.

نژادهای گوسفندی که این قسم پشم از آنها بدست میاید تقریباً منحصر بایران ولی نبایستی تصوّر نمود که پشم گوسفندان این مملکت بهترین پشم میباشد چه اقسام مختلفهٔ دیگر پشم در دنیا یافت میشود که فوق‌العاده از پشم‌های ایران بهتر و مرغوب‌تر است، مثلاً پشم گوسفند مرینوس(۱) اسپانیولی و استرالی و کاپ و غیره مسلّم است که بر پشم های ایران رجحان دارد ولی این قسم پشم‌ها برای مصرف قالی بافی خوب نیست زیرا جعد آنها زیاد تر و بهمین جهة مناسب با این صنعت نمیباشد و یکی

(۱) - *Mérinos*

از جهات برتری ورجحان فرشهای ایران بواسطهٔ پشم های گوسفند ایران است . بهترین اقسام آنها پشم ورامین ، کرمانشاهان ، خوی ، قاین و کرمان میباشد و باید دانست که محصول عمدهٔ پشم ازایالت خراسان بدست میآید و اگر دقتی درپرورش و نگاهداری گوسفند های این ناحیه بشود مسلّماً بهترین پشم ها را دارا خواهد شد ، پشمی که در قالی بکار برده میشود باید مطابق قسمتهای مختلفهٔ بدن گوسفند تجزیه و قسمت شود ، مثل پشم پشت و پهلو ، پشم بالای ران ، پشم گردن و زیر سینه ، پشم زیر شکم ، پشم ساق پا ها و بالای سر و پشم اطراف دنبه . این اقسام مختلفه را نباید باهم مخلوط نمود زیرا هر کدام برای مصرف مخصوصی باید بکاربرده شود مثلاً پشم پشت و پهلو برای مصرف قالی ، بالای ران برای پارچه های ضخیم پشم گردن وزیرشکم برای جوال و کیسه ، پشم ساق پا و بالای سر و اطراف دنبه برای طناب وغیره .

اگر این اقسام مختلفه مخلوط شود باعث خرابی جنس فرش میگردد ، بعلاوه پشمی که بمصرف فرش میرسد باید حتماً قبل از ذبح از گوسفند چیده شده باشد و پشم دبّاغی را که بواسطهٔ موادّ شیمیائی از روی پوست گوسفند مذبوح بدست میاورند نباید درقالی بکاربرد زیرا که دشمن قالی پشم دبّاغی است ، چه پشم دبّاغی بکلّی خواص اصلی خودرا ازدست داده و استحکام آن از بین رفته رنگ را خوب بخود جذب نمینماید بهمین دلیل این قسم پشم را پشم مرده مینامند .

۳ ـ نخ و پنبه : تار و پود قالی پشمی اغلب نخ است ومسلّم است هرقدر نخ تابیده تر باشد قالی آن محکم تر وظریف تر میشود همیشه مطابق نقشه‌ای که درنظر دارند نخ آنرا تهیّه مینمایند .

٤ ـ رنگ : بهترین اقسام رنگ برای قالی رنگ های طبیعی حیوانی ونباتی میباشد ، مهمترین آنها عبارت است از :

روناس ، قرمزدانه ، اسپرك ، کندل ، نیل ، برگ مو ، پوست بادام ، کاه های مختلفه ، پوست گردو ، پوست انار ، پوست پسته و غیره . این موادّ ملوّنه دارای رنگی است که قابل تقلید نمیباشد وطول مدّت زمان و شستشو جلای مخصوص بآنها میدهد و علّت شهرت قالی های قدیم ایران نیز بهمین جهت بوده است .

رنگهای ثابت مصنوعی را نیز میتوان در قالی بکار برد مشروط برآنکه مطابق دستور رنگرزی باشد وچنانچه تصرّفاتی در آن نمایند باعث خرابی و بی ثباتی رنگ خواهد شد.

رنگهای جوهری غیر ثابت بزرگترین دشمن قالی و باعث تنزّل آن در بازارهای دنیا میگردد.

۵ ـ نقشه: بزرگترین عامل مؤثر قالی ایران نقشه است که دارای اهمیّت بسیار وخریداررا جلب مینماید، علّت بزرگ شهرت قالیهای قدیمی ایران مخصوصاً قالیهای زمان صفویّه بواسطهٔ نقشه های مخصوص آن است که اثر فکر و ذوق استادان ماهر و زبردست ایرانی بوده و اخیراً که نقشه های اروپا و امریکا متداول گردیده هرچند در جنس قالی و لطافت آن دقّت شود باز بواسطهٔ عدم تناسب نقشه مانند قالی های سابق مطلوب نیست.

٦ ـ دستگاه: بطور کلّی میتوان بافت قالی را بدوقسمت منقسم نمود: بافت فارسی، بافت ترکی. بافت فارسی عبارت از این است که ریشه قالی یکدفعه بدور دو تار از چلّه پیچیده شده و گره میخورد، بافت ترکی آنست که ریشهٔ قالی بدور یك تار از چلّه پیچیده شده وبعد بدور تار دیگر پیچیده گشته و تواماً گره میخورد و بهمین مناسبت دستگاه های آنها نیز مختلف و بقرار ذیل میباشد:

دستگاه کرمانی، دستگاه کاشی، دستگاه ترکی و دستگاه زمینی. در دستگاه کرمانی هرقدر که کار بافته شود بدور نورد پائین پیچیده میشود. در دستگاه کاشی هر قدر که از کار بافته شود کارگر مجبور است بهمان اندازه بالا برود. در دستگاه ترکی هرقدر کار بافته شود ازجلو دستگاه بعقب میرود ودرموقع خاتمه کار، فرش دور نورد بالا و پائین پیچیده شده است. در دستگاه زمینی تقریباً مثل دستگاه حصیربافی و چلّه را روی زمین پهن میکنند و این ترتیب بین ایلات وچادرنشینها معمول میباشد.

درسنوات اخیره نکث تجارت قالی ایران صرف نظر ازاستعمال رنگهای جوهری بواسطهٔ رقابت ممالك صادر کنندهٔ قالی است مثلاً مملکت چین که در ۱۹۰۷ فقط

۱۳۲۹ یارد مربع (۱) قالی بامریکا فروخته بود در ۱۹۲۵ یعنی درکمتر از بیست سال ۶۸۱,۰۰۰ یارد مربع فروخته است در صورتیکه ایران که در ۱۹۰۷ قریب ۵۵,۰۰۰ یارد مربع قالی بامریکا فرستاده بود در ۱۹۲۵ فقط توانسته است ۶۵۱,۰۰۰ یارد مربع بامریکا بفروشد یعنی سی هزار یارد کمتر از چین .

احصائیهٔ ذیل صادرات قالی ایران و سایر ممالك را (به یارد مربع) در هر پنجسال یکمرتبه ازبیست سال باینطرف نشان میدهد .

سال	چین	ایران	ترکیه	هندوستان
۱۹۰۷	۱,۳۲۹	۵۴,۸۳۰	۶۷۰,۴۹۷	۳۹,۶۹۵
۱۹۱۲	۲,۸۰۴	۲۵۲,۸۱۷	۳۲۷,۲۷۸	۸۲,۳۳۷
۱۹۱۷	۱۳۰,۵۸۱	۲۶۱,۵۱۶	«	۸۳,۳۴۸
۱۹۲۲	۴۶۸,۷۳۲	۵۴۱,۲۱۳	۲۵۶,۲۹۲	۱۰۲,۶۳۰
۱۹۲۵	۶۸۱,۰۰۸	۶۵۱,۷۷۶	۱۱۲,۲۸۵	۱۱۸,۸۳۲

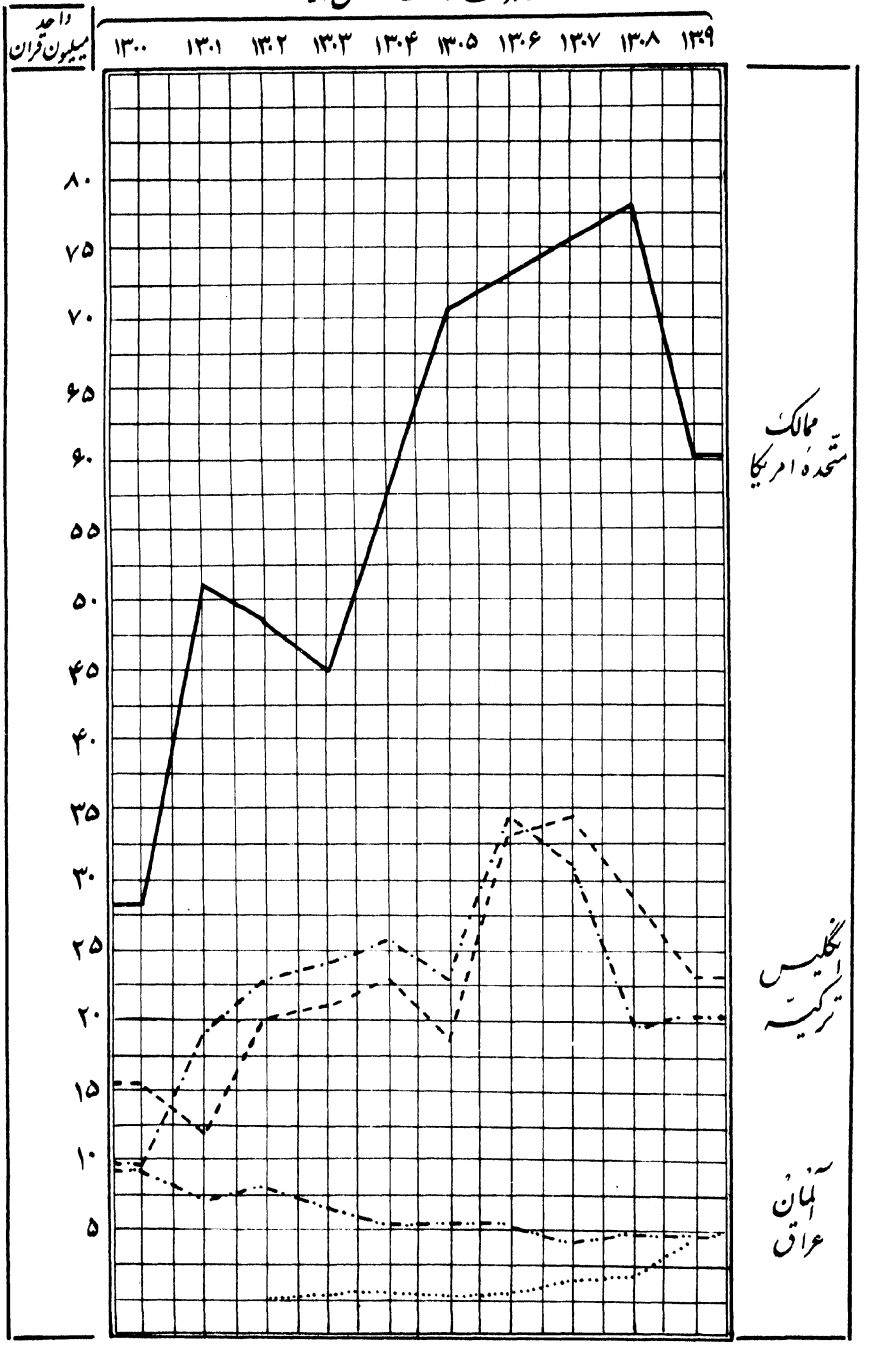
از روی احصائیهٔ فوق بخوبی معلوم میشود که دولت ترکیه که رتبهٔ اوّل را در ۱۹۰۷ حائز بوده شش برابر تنزّل کرده و هندوستان که مرتبهٔ چهارم را داشته ترقی نموده و برتبهٔ سوّم رسیده ، ایران که مرتبهٔ دوّم را دارا بوده با وجود اینکه یازده مرتبه هم ترقی کرده باز در مقابل تجارت قالی چین بهمان مرتبهٔ دوّم باقی مانده ومملکت چین که مرتبه چهارم را دارا بوده پانصد ودوازده مرتبه ترقی کرده ورتبهٔ اوّل را حائزگردیده است . بنا براین اگر توجّهٔ مخصوصی راجع باساس این صنعت نشود صنعت قالی ایران هم مانند سایر صنایع از بین خواهد رفت ، برای جلوگیری از این پیش آمد اصلاحات فوری ذیل را باید شروع نمود :

تربیت جنس گوسفند برای بهبودی پشم ، تغذیهٔ کافی گلّه های گوسفند ، بنای آغل های جدید و تمیز ، توجّه کامل در حفظ الصحهٔ گوسفندها بوسیله تأسیس بیطاریهای متعدّد درمراکز گلّه داری ، شستشوی پشم وتمیز نمودن قبل از انبار کردن ، دقّت در تابیدن ریسمان ، دقّت در ترتیب رنگ آمیزی پشم مطابق اصول

(۱) ـ هریارد معادل با ۱۴ گره است .

قالی و قالیچه های پشمی از هر قبیل

صادرات در مدت ده سال اخیر



علمی، ترویج رنگ های ثابت اعم از نباتی یا غیر نباتی، تبدیل دکاکین رنگ رزی بکارخانه و استفاده از اطلاع استادان قدیمی ایران راجع بعمل آوردن رنگهای ثابت نباتی، دقت و توجه در رفع نواقص کار نواحی قالی بافی نسوان و ترتیب تشکیلات منظمی برای عموم کارگران قالی، تأسیس مدارس قالی بافی در مراکز مهمهٔ مملکت و بکار انداختن شاگردانی که ازاین مدارس خارج میشوند، تشویق صنعتگران ازطرف دولت بوسائل مختلفه، تحدید حدود کارفرما و کارگر بموجب نظامات مخصوصه، درنظرداشتن مواد قرارداد سفارش دهندگان وکارگران بطوری که معاملات آنها از صورت یکطرفی خارج شده و باعث اطمینان کارگر باشد، از همه مهمتر تغییرطرزساختمان وکارخانه‌های قالی بافی وترتیب کارکردن کارگران است چه اغلب کارگران بواسطهٔ عدم حفظ الصحه رطوبت و تاریکی کارخانه مبتلا به رماتیسم وامراض دیگرگشته بعدازمدّت قلیلی ازکارمیافتند، جمع آوری نقشه های قدیمی ایران از موزه های اروپا وترویج و احیای نقشه های قالی قدیم، ترتیب و تدوین لوایح مخصوص برای توسعه و تسهیل تجارت قالی با مطالعهٔ وضعیّات محلّی مراکز قالی بافی، عرضه قالی خوب ایران در بازارهای خارجه برای پیدا کردن مشتری، تشخیص بازارهای مختلفه که برای انواع قالی ازحیث قطع ونقشه ورنگ دراروپا وامریکا وجود دارد واعلان آن درمراکزمهمّه قالی بافی، تأسیس شرکتهای تجارتی برای رقابت ومبارزه باممالك خارجه که قالی صادرمیکنند و ایجاد تسهیلات برای اجرای مرام فوق.

جدوال ذیل صادرات قالیهای پشمی رنگ ثابت وغیر ثابت را بحسب قیمت نشان میدهد:

صادرات قالیهای پشمی رنك ثابت بحسب قیمت

اسامی ممالك	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	هزارقران	هزارقران	هزار قران	هزارقران	هزارقران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزارقران
افغانستان	۲۱	۱۱	—	۲	—	۱۷	۱۰	۱	۷	۷	۵/۹۰۰
آلمان	—	۳۲	۸	۲۰	۱۴۹	۱۸۵	۶۳	۴۲۸	۱۲۱۸	۱۴۲۰	۴۱۶۹/۳۸۹
اطریش	—	—	—	—	۱۸۳	۲۶۱	۱۲۴	۴۰۱	۱۵۲۷	۲۷۹۶	۳۴۰۳/۳۲۰
بلژیك	۱۴	۶۲	۱	۴	۷	۱۱۸	۶۳	۱۴	۷۰	۱۴۲	۱۰۹/۹۴۲
مصر	۹۵	۱۱۴۳	۱۵۳۱	۲۱۷۳	۳۱۶۲	۲۵۷۸	۲۱۳۳	۱۷۰۱	۳۳۶۳	۴۱۵۶	۲۴۴۳/۴۲۸
انگلیس وتوابع	۴۷۹۸	۳۰۵۱	۲۴۸۵	۳۶۲۱	۳۹۱۸	۱۱۲۳۳	۱۰۵۰۵	۱۴۲۳۶	۲۱۱۰۷	۲۰۹۰۶	۱۷۳۶۲/۸۹۶
هندوستان	۳۳۵۶	۸۴۸۲	۷۱۴۵	۱۳۴۷۷	۱۳۹۲۳	۷۳۸۴	۴۷۴۳	۹۳۷۷	۷۲۵۶	۲۹۶۵	۲۳۶۱/۵۱۲
دول متحده آمریکا	۱۷۱۴۵	۲۵۱۶۵	۴۷۷۶۳	۴۴۲۴۹	۳۹۸۶۵	۵۱۰۴۱	۶۲۶۰۲	۶۱۷۶۱	۶۱۳۱۵	۶۴۴۹۲	۵۲۳۳۴/۲۵۹
فرانسه	۶۲۴	۲۰۵	۱۳۰	۱۰۷۰	۶۲۲	۱۲۷۳	۶۲۲	۱۴۰۶	۳۱۵۷	۲۵۰۷	۱۶۵۴/۷۹۹
یونان	—	—	—	—	—	—	۸	—	۲۱	۱۶۱	۲۰۷/۷۳۵
عراق	۲۱۳۰	۷۵۸۳	۶۱۷۷	۵۸۸۳	۳۹۵۱	۳۵۴۸	۳۹۵۰	۳۴۴۱	۲۴۰۵	۲۶۹۷	۳۴۵۲/۶۴۲
ایطالیا	۱۸	—	۱	۲۵۰	۲۹	۹۸	۱۵۶	۳۶۹	۲۶۱	۱۷۸	۵۰۶/۷۱۲

صادرات قالیهای پشمی رنك ثابت بحسب قیمت (بقیه)

اسامی ممالك	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	هزارقران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزارقران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزارقران
ژاپن	۱۰	۵	۵	۲	—	—	—	۹	۱۰	۲۴	—
مسقط	۳	۱۳	۷	۵	۸	—	—	۱	۷	—	—
عمان	۱۰۰	۱۰۱	۵۷	۴۲	۴۳	۱۴	۷	۸۸	۱۸۹	۲۲۹	۱۰۸/۳۷۰
هلند	—	۳۱	۱۱	—	۱۶	—	—	۳	۱	۲	۷۹/۶۵۳
لهستان	—	—	—	—	—	—	۳	۵	۳	۲۲	۱۱/۶۰۱
سوئد	—	۱	—	۲	—	۷	--	—	۶	۱۱	۲/۱۲۶
سویس	۵۵۴	۱۰۹	۶۳	۵۳	۴۲	۱۵	۹۷	۴۵	۱۵۶	۴۸۷	۳۲۱/۰۱۸
ترکیه	۳۶۰۸	۵۱۸۴	۱۰۵۳۱	۱۶۳۰۸	۱۶۴۹۱	۱۹۴۳۴	۱۸۴۴۲	۲۸۳۴۵	۲۷۹۲۰	۱۶۴۷۷	۱۷۶۷۶/۲۵۱
چك اسلواکی	—	—	—	—	--	—	—	—	۲	۱۰	۹/۵۰۵
جماهیر شوروی	۶۱	۵	۲	۶۲	۱۲۷	۱۱۶	۱۶۳	۴۲۲	۲۳	۵۵	۳۷/۹۷۰
چین	—	—	—	۷	—	۱	—	۲۲	—	۱۶	۰/۲۶۰
سایر ممالك	۷	۱۲۰	۵۰	۵۴	۱	۴۶	۱۳۹	۵۹۵	۳۶۲	۶۳۹	۱۵۵۰/۷۵۸
جمع	۳۳۵۴۴	۵۱۲۰۳	۷۵۹۶۷	۸۷۲۷۴	۸۲۵۲۷	۹۷۲۶۹	۱۰۳۸۳۰	۱۲۲۶۷۰	۱۳۰۳۸۶	۱۱۹۳۹۹	۱۰۸۳۰۹/۹۴۶

صادرات قالی و قالیچه‌های پشمی جوهری بحسب قیمت

اسامی ممالک	۱۲۹۶	۱۲۹۷	۱۲۹۸	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران
آلمان	—	—	—	۰-	—	۱	٤	٤٥	٤٥	۳	٥٥	۲۷۱	۲۱۲	٦۹۹,۱۱۳
اطریش	—	—	—	—	۲	—	—	۷٥	۲۳۲	۱٦۳	۲٥۱	٤۳۸	٥٥٥	٥۲۹,۳۲۰
بلژیك	—	—	—	۰-	۲	٦	—	—	٥۹	٥٥	۱٦	٤٥	٥۷	٥۲,۲۱۷
مصر	٥۲	—	۹۳	۷۸	۹۷۰	۱۰۹۰	٥۹۲	۹۱٤	۸۹۹	۸۷٦	۱٤۲۷	۱۱۸۹	۱۷۹٦	۸٥۸,۹۰۰
انگلیس	٤٦	۱۱	۱۱٤۰	۳۱۰۱	۱۳۸۲	۱۰۲۱	۱٤٦۱	۱٦۳۲	۳۱٦٥	۲۸٤۰	٦٤۸۱	٤۹٤٦	٤٤٤۱	۲۹۱۹,۸۲۸
هندوستان	۲٤٥	۳۱۸	۱۹۷٥	۱٥۳۰	۲٦۹۲	۱٥۲۰	۱٤۳٥	۱٤۷٦	۹۲۱	۷٦۷	۳۰۲٦	۱۱۲٥	٥٤۲	٤۹۹,٤۷٦
امریکا	۱٦٥۱	۸۸۲	٤۸٥۲	٤۸٦۸	۳۰۰۲	۳٤٦٥	٤٦۸٤	٥۰۱٥	٦۰۷۲	۸۱۲۹	۱۱۲۲۰	۱٤۱۰۷	۱٤۱٤۷	٦٦۷۲,۹۹۰
فرانسه	—	—	۳۸۳	٦۰۱	۲٤۰	۱۰۱	۷٦۰	۲٦۰	٦۰٤	۲۳۹	٥۲۱	۱۰۰٤	۳۲۳	۲۲۰,٦۷٤
عراق	۱۱۲	—	—	۱۷٥٥	۱٦۰۸	۱۲۲۰	۲۰۸۱	۲٥۰۰	۱٤۷٥	۱۱۹۱	۱٦۱٤	۱٥۱۸	۱۷۹۳	۱۰۳٥,۰۸٥
ایطالیا	—	—	۱۹	—	—	—	۳	۱۰	۲۰	٤۳	۱٦۲	۸۳	٥٤	۱۸,٤۷۲
ژاپن	—	—	—	۱	٦	٤	۱۲	—	—	—	۱۸	۱٦	۷	۱,۲۰۰
مسقط	۹	—	۳	۳	۷	۸	۱	۱	—	—	—	٤	—	—
عمان	—	۳۱	٤۲	٥۸	۱۳۳	٥٤	۱۹	۳٤	۱	—	۱۹	۲۱	۳۲	۱۲,۱۸۰

صادرات قالی و قالیچه های پشمی جوهری بحسب قیمت (بقیه)

اسامی ممالك	۱۲۹۶ هزار قران	۱۲۹۷ هزار قران	۱۲۹۸ هزار قران	۱۲۹۹ هزار قران	۱۳۰۰ هزار قران	۱۳۰۱ هزار قران	۱۳۰۲ هزار قران	۱۳۰۳ هزار قران	۱۳۰۴ هزار قران	۱۳۰۵ هزار قران	۱۳۰۶ هزار قران	۱۳۰۷ هزار قران	۱۳۰۸ هزار قران	۱۳۰۹ هزار قران
لهستان	—	—	—	—	—	—	—	—	—	٤	۱	۳	۱	۵,۲۲۰
سوئد	—	—	—	—	—	—	—	—	۹	—	—	٤	۹	۱,۹۱۵
سویس	—	—	۵	۱۸۰	۲۸	۳٤	—	۵	۹	۱	۱۳	٦	۳۰	۳٤,۳٤۵
چك اسلواكي	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۱	—	۰,٤۰۰
ترکیه	۷۷	٤۲۷	۲۵۲٦	٤۰۸۲	٤٤۷۸	۸۲۷۸	٦۳۵۲	۷۳۱۹	٦۵۲۹	٤۱۸۳	۵۹۷۷	۳۷۸٤	۲۷۵۹	۲٤۸۵,۹۲٤
جماهیر شوروی	۸۲	۲۹	۸۵۲	۵۷	۲۸	۱۵	٤۸	۵۹	٤۵	۱۷	۱۵	۵	۸	۹,٦۵۰
چین	—	—	—	—	—	—	—	۱	۱	—	۲٦	—	٤	۵
هلاند	—	—	—	—	۱۵	۹	—	۵	—	—	۱	—	—	۱,٦۰۰
افغانستان	۲	۱۰	۲	۱۰۲	۳	—	۲	۱	۹	—	—	—	۱	۱,٦۳۰
عربستان	—	—	—	—	۱۹٤	۷۱	۲۰	—	—	—	—	—	—	—
یونان	—	—	٦۹	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	٤,۵۰۰
سایر ممالك	—	—	—	٦	۵	۱	۷	۱	—	۲۲۲	۵۲۹	۳۹۵	۲٦۲	۳۲۵,٤۹۳
جمع	۲۲٦۷	۱۷۱۸	۱۱۹٦۱	۱٦٤۲	۱٤۷۹۷	۱٦۸۹۸	۱۷٤۸۲	۱۹۳۵۳	۲۰۲۱۱	۱۸۷۳۲	۳۱۳۹۲	۲۸۹٦۵	۲۷۰۳۳	۱٦٤۰۵,۱۲۲

مصنوعات متفرقه اغلب شهرها وقصبات ایران دارای صنایع مخصوصی است : دررشت گلدوزی ، قلاب دوزی، منسوجات ابریشمی وپشمی وگونی و چادرهای زنانه اهمیّتی بسزا دارد ، در استراباد کارخانه های الیجه بافی ، نمدمالی ، صابون پزی ودرشوشتر فرشهای مخصوص شوشتری ودردزفول حصیرهای ممتاز خوب می بافند .

در محمّره هنوز صنعت کشتی سازی متروك نگردیده و در بندر دیلم کشتی های شراعی خوب ساخته میشود ، در بروجرد کار های زرگری و مخصوصاً ورشوسازی معروف است ، در شیراز زرگری ، خاتم سازی ، منبّت کاری روی چوب و یك نوع گیوهٔ مخصوص هم باسم ملکی میبافند ، نقره های قلم زده فارس معروف و اخیراً اسبابهای ظریفی ازآن تهیّه مینمایند ، شراب خلّر وآب لیموی آنجا نیز معروف است ، خاتم سازی قریب یکصد و پنجاه سال قبل از ایران بهندوستان رفته است ، آباده منبّت کاری روی چوب باقسام مختلفه وگیوه بافی . اسپاهان ، نقره های قلم زده ، ورشو سازی از قبیل سماور وظروف وغیره ، کاشی سازی ، اشیاء خرّازی ، ازقبیل چاقو ، قفل وتیغ رواج دارد (چون تجارت خارجی اسپاهان بواسطهٔ بعد مسافت زیاد نفوذ نکرده و اهالی هم اساساً مردمان صنعتی و با ذوق هستند لهذا تقریباً کلیّهٔ حوائج خودشان را تهیّه مینمایند) . درزنجان مشروبات ، ملیله سازی ، چاقو سازی ، اسباب نقره آلات . درهمدان دبّاغی ، نمد مالی . قم حلویات وکوزه گری ، صابون پزی و شیشه گری . درسلطان آباد عراق منبّت کاری ، قاشق سازی . خونسار وگلپایگان درقسمت قاشق سازی و منبّت کاری معروف هستند . درکاشان کاشی پزی ، زرگری ، مسگری ، خاتم سازی ، رنگ رزی ، زری بافی ، مخمل و حریر بافی . دریزد کار خانه های متعدّد نخ ریسی و شعر بافی ، پارچه های حریر و قماشهای متنوعه مخصوصاً دستمال گردن و دستمال وجورابهای اعلای ابریشمی میبافند و حقیقةً بابهترین اجناس اروپا رقابت مینماید، حلویات ومخصوصاً پشمك وباقلوا ، قندسازی هم داشته که اخیراً متروك شده است . تفت دارای کار خانجات نمد مالی می باشد ونائین دارای عباهای خوب بوده که اینك ازبین رفته وظروف آنجا نیز مشهوراست .

در کرمان سلسله دوزی و پارچه بافی متداول و اغلب شال آنجا درامتیاز تالی شال کشمیری است . در مشهد کارخانجات حریر بافی و پارچه های ابریشمی آغری که حالا معمول نیست و برك های ممتاز مانند برك های سجستان و هزاره دایر و اقسام تسبیح ، سنگ علی مرادی وشاه مقصودی وروغن چراغ وغیره موجوداست ، سجستان کارخانجات حدّادی وشعربافی دارد ، اهالی کرند درحدّادی مهارت تام دارند وبادست تفنگهائی میسازند که شبیه به تفنگهای جدید اروپا است . درحوالی کاشان (فین) وخصوصاً درمیمه گلاب فراوان تهیّه مینمایند ومقدار زیادی بهند وجاوه فرستاده میشود واقداماتی بعمل آمده که باسرمایهٔ مهمّی کارخانه گلاب گیری بسازند ولی تا کنون موّفق نشده‌اند. در تبریز الیجه و پارچهای قطنی و عبا و جاجمهای ابریشمی خوب میبافند ، اخیراً صنعت سیاه قلم روی نقره در تبریز ترّقی شایانی کرده است ، در ارومیّه نجّاری و منبّت کاریهای زیبا میکنند ، جعبه وشطرنج و نرد ارومیّه معروف است بعلاوه گلاب ومشروبات ممتاز نیز بعمل میآورند . در ساوجبلاغ منسوجات ابریشمی کردی وقناویز اعلی میبافند. شهر خوی منسوجات پشمی خوب دارد . در کردستان منبّت کاری ظریف واعلی عمل میآورند .

صنعت فولادسازی قدیم ایران معروف وازفولاد آلات وادوات مختلفه ظریف میساخته‌اند ومعلوم نیست فولادرا بچه ترتیب اینطور عمل میآورده‌اند ، حالا هم دراسپاهان فولادسازی مختصری هست ولی بخوبی وظرافت سابق نمیباشد.

صنعت نقاشی

این صنعت ازقدیم درایران رواج کامل داشته ونقّاشان معروف در این مملکت بوجود آمده اند . مهارت عمدهٔ نقاشان ایران در رنگ آمیزی و تجسّم افکار شعرا بوده است ، نمونهٔ نقاشیهای بی نظیر ایران در کتبی یافت میشود که در موزه های اروپا موجود و اغلب صفحات این کتب را فقط برای فروش نقاشی پاره کرده اند . بیشتر نقاشیهای ایران در کتب مختلفه و پرده سازی کمترمتداول بوده است ، سبك نقاشی ایران تا قبل ازهجوم مغول ترقی فوق العاده داشته و بعد از تاخت و تاز این جماعت اغلب استادان معروف ایران باماکن مختلفه پرا کنده وصنعت نقاشی نیز مانند سایرصنایع از بین رفت ، درزمان

تیموریان مجدّداً نقاشی ایران با اقتباساتی از سبك نقاشی چینی و اویغوری و هندی دوباره رونق گرفت و درعهد صفویه باعلی درجهٔ ترقی رسید و بواسطهٔ تشویق سلاطین صفوی نقاشان ماهری درایران پیدا شدند که نمونهٔ کارهای آنها دربعضی عمارات آن عهد نیز موجود میباشد، نکتهٔ مهمّی که در نقاشی ایران قابل ملاحظه است آنکه بعد از ظهور اسلام صنعت تذهیب درایران رواج وباعلی درجهٔ ترقی رسید. در اسپاهان مخصوصاً مذهب کاران ماهر بودند، اغلب حواشی قرآن وسرسوره ها و کتب خطّی دیگر طوری تذهیب شده است که آن رنگ آمیزی وطرز خطوط کوچك متوازی امروزه باعث زیبائی است.

بین نقاشهای ایران ازهمه معروفتر مانی، بهزاد، رضای عباسی و شفیع که در هندوستان بوده و اغلب نقاشیهای آن مملکت کار او است، میر یوسف و غیره و از نقاشهای معاصر معروف ایران کمال الملك میباشد.

صنعتگران وکارگران ایرانی اساساً قانع وکم خرج وصبور وبردبار هستند، دررشته های مختلفهٔ صنعت کارگر بااسباب وآلات مختصر ومزد نسبةً قلیلی کار خود را انجام میدهد و بواسطهٔ عدم تشویق قوّهٔ ابداع که مخصوص ایرانی است ترقّی نکرده و رفته رفته از بین میرود.

صنایع کارخانه درایران تقریباً ازپنجاه سال باینطرف چه دولت وچه اشخاص متفرقه بفکر تأسیس و ایجاد کارخانه افتاده واقداماتی کرده‌اند ولی هیچوقت این اقدامات موفقیّت مطلوبه را حاصل ننموده ودلیل آن این است که اوّلاً ترتیب حقوق گمرکی طوری نبوده که از امتعهٔ داخلی حمایت نماید و از رقابت امتعه خارجی جلوگیری کند. ثانیاً عدم بصیرت اقدام کنندگان که بدون مراجعه بمتخصصین از روی میل شخصی اقدام بعملیاتی کرده اند. ثالثاً فقدان اشخاص کارآگاه برای اداره کردن کارخانجات. رابعاً عدم شرکت‌های مهمّه که بتواند مخارج عمدهٔ سالهای اوّلیه را تحمّل نماید و اغلب اشخاص به تنهائی با سرمایه های کم یك کارخانه وارد کرده اند و پس از اندك مدّتی متحمّل خسارت شده ومجبوراً آنرا تعطیل نموده اند. خامساً عدم مطالعه درکیفیّت ووضعیّت محلّ

مناسب برای کارخانه از حیث نزدیك بودن بمواد لازمه و سوخت وبازار فروش محصول کارخانه وبالاخره چون تمام ترقیات مملکت باید توأماً پیشرفت نماید فقط تأسیس کارخانه بدون داشتن سرمایهٔ علمی کافی نیست و بهمین جهة این خیال در ایران تا کنون پیشرفت نکرده است.

کارخانه هائی که در ایران تأسیس شده بقرار ذیل میباشد:

کارخانهٔ ریسمان بافی در سال ۱۲۷۵ هجری با تمام لوازم بمبلغ نود و پنج هزار تومان وارد و در شمال تهران بکار انداخته شد و پس از چندی تعطیل و متروك ماند و اخیراً بکار افتاده است.

کارخانهٔ تفنگ سازی در سال ۱۲۷۶ هجری تأسیس وبعد تعطیل شد.

کارخانهٔ کاغذ سازی، کارخانهٔ شکر ریزی در مازندران، کارخانهٔ چلوار بافی در تهران، کارخانهٔ بلور سازی درحدود ۱۲۸۵ بتهران وارد شد ودیگر دو کارخانهٔ بلور سازی در سنوات ۱۳۰۵ هجری و ۱۳۰۹ هجری تأسیس شد و بواسطهٔ نداشتن مواد اوّلیه تعطیل گردید.

کارخانهٔ چینی‌سازی در تهران و دو کارخانهٔ دیگر چینی سازی در تبریز که پس ازچندی متروك شد.

کارخانه شماعی در تهران، کارخانه کاغذ سازی در تهران و اسپاهان، کارخانه مهمات‌جنگی در تهران واسپاهان، کارخانه نساجی کتان که برای قشون در اسپاهان تأسیس شده بود.

کارخانهٔ ابریشم بافی در رشت وفعلاً دائر است. کارخانهٔ باروط کوبی، کارخانهٔ چاشنی سازی، کارخانهٔ گاز که در سال ۱۲۹۷ باسی هزار لیره مخارج در تهران تأسیس گردید، کارخانهٔ قندسازی کهریزك که آنهم بسعی دولت حاضره دائر گردید، کارخانهٔ کبریت سازی در الهیّه، کارخانهٔ ریسمان بافی قزوین، کارخانهٔ روغن گیری قزوین، کارخانهٔ ریسمان بافی که در سال ۱۳۱۲ بتوسط صنیع‌الدوله تأسیس وپس از آنکه مدّتی متروك بود مجدداً بکار افتاده، کارخانهٔ ریسمان بافی تبریز که در سنهٔ ۱۳۲۶ تأسیس وفعلاً هم دائر است، کارخانهٔ پنبه پاك کنی درسبزوار ونیشابور،

کارخانهٔ چراغ برق در تهران که فعلاً دائر و برعدّهٔ شعبات آن در نواحی مختلفه شهر افزوده شده است ، کارخانهٔ چراق برق مشهد ، کارخانه های چراق برق درعراق ، قم ، تبریز ، کرمانشاهان ، بوشهر و اسپاهان و در اغلب شهرهای ایران ، کار خانهٔ آجر پزی و کارخانهٔ صابون پزی در تهران وکارخانه آجرپزی در ارومیه، کارخانهٔ آبجوسازی در تهران ، کارخانه کبریت سازی تبریز ، کارخانهٔ کبریت سازی همدان ، کارخانهٔ تهیه خشکه بار در تبریز و مشهد ، کارخانهٔ پنبه پاك کنی درفیلستان ورامین تهران و در سواحل بحر خزر (مازندران گیلان) بالاخره مهم ترین کارخانه های فعلی ایران یکی کارخانه نساجی بزرگی است که در اسپاهان تأسیس گردیده و پارچه های خوب از هر رقم تهیّه مینماید . دیگر مؤسسات دولتی است در ضرابخانه و قورخانه .

علاوه برکارخانه های فوق کار خانه های دیگری هم بایران وارد نموده اند که امروزه اثری از آنها باقی نیست و اگر درست دقّت شود برای خرید و حمل‌ونقل و بکار انداختن این کارخانه ها میلیونها ثروت مصرف شده و اغلب آنها یا بکار نیفتاده یا پس از مدّت قلیلی تعطیل گردیده و علل آن هم علاوه بر آنچه در فوق ذکرشد این است که صرف نظر ازاینکه ایران نمیتواند باصنایع کارخانهٔ اروپارقابت نماید اساساً کار گری که آشنا بکار خانه و کار کردن باین طرز باشد هنوز تربیت نشده واگرچندنفر کارفرما یامهندس تربیت شده‌اند به‌تنهائی برای دائرنگاهداشتن کارخانه کافی نیستند ، از این نکته هم که بگذریم مسئله‌مهم تر این است که خود کار خانه کارخانجات دیگری لازم دارد که‌آلات و ادوات آن را در صورتیکه‌عیب کند یا از بین برود تهیه نماید ، در ایران کارخانه هائی از این قبیل وجود ندارد واگریکی ازادوات هریك ازکارخانه‌ها معیوب یاناقص‌باشد طبعاً ازکارخواهدافتاد .

بنا بر ملاحظات فوق تا وقتی که ایران بتواند کار خانه های صحیحی بمعنای حقیقی آن ایجاد نماید باید صنایع یدی داخلی خود را با مختصر تغییراتی تشویق و ترغیب نموده باب بازار های خارخه نماید ، زیرا صنایع دستی ایران در خارجه رقیب کمتر و یا ابداً ندارد و باین واسطه از رقابت تجارتی محفوظ مانده و فوائد

حاصله ازآنها بیشتر ازکارخانه خواهد بود . کارخانجاتی که فعلاً درایران دائراست از اینقرارند :

کارخانجاتی که فعلا در ایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسین
تهران	قورخانه	دولت
«	باروت سازی پارچین	«
«	باروت سازی شمیران	«
«	ضرابخانه	«
«	مطبعهٔ مجلس	«
«	رنگرزی	«
«	کارخانهٔ تعمیرات	شرکت تراموای و راه آهن
«	نخ تابی	مرحوم صنیع الدوله وشرکاء
«	چراغ برق	حاج امین الضرب (مهدوی)
«	آجرپزی	« « «
«	آجرپزی	شیبانی
«	چرم سازی باغ شاه	امیر منظّم و شرکاء
«	چرم سازی	مستر کنت جنس
«	« «	ارباب شهریار جمشیدی
«	کفش دوزی	راغبیان و کازرونی و شرکاء
«	پارچه بافی دستی	حاج محتشم السلطنه
«	« «	آقا محمد کاشی
«	جوراب بافی	شرکت قدس جورابچی
«	«	مشکوة جورابچی
«	«	میرزا علی اکبر امیدوار
«	«	سهیلی

کارخانجاتی که فعلا در ایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسین
تهران	صابون پزی	حاج ربیع آقا
»	»	غلامرضا داروگر
»	»	شرکت دلی
»	شیشه گری	حاج مهدی زجاجی
»	شیشه گری چاله حصار	حاج محمد علی عرب
»	مکانیکی وفلز تراشی	میرزا علی خان
»	تراش فلز	محمد آقا خرّم
»	آسیای گچ و گندم	کریمخان امیر خسروی ونه نفر دیگر
»	آسیای دودی	اسمعیل خان
تبریز	کبریت سازی	حاج محمد رحیم آقاوحاج محمد باقرخوئی
»	چراغ برق	حاج محمد رحیم آقا و حاج محمد باقرخوئی
»	ریسمان ریسی	حاج یوسف آقا قزوینی
»	پشم ریسی	حاج تقی جورابچی
»	»	حاج علی محمد وحاج محمد باقر
»	»	حاج عباسقلی حنیفه زاده
»	حلاجی و آسیای بخار	عبدالله زاده
»	»	مشهدی علی آقا جورابچی
»	پارچه بافی	کربلائی حسین آقا تبریزی
»	زه تابی	حاج رضا طوبی
»	جوراب بافی	میرزا عبدالرحیم ورحیم آقا
»	جوراب بافی شمس	علی آقا ماشین چی شمس وبرادران
»	چرم سازی ایران	رمضانی وقلی پور و شرکاء
»	آسیای بخاری	حاج حسین غاجی

کارخانجاتی که فعلا در ایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسین
تبریز	صابون وسیگارمیر	شاهکلدیان ولیون ومهران
»	کاغذ سیگار	حاج علی اصغر
»	روغن بادام و کرچك	جبرئیل سهاکیان سلماسی
رشت	فیلاتور ابریشم	حاج معین التجار بشرکت روسها
»	» »	روسها
»	چراغ برق	معین الممالك وشرکاء
»	برنج پاك کنی	مشهدی محمد حسین میخ چی
»	جوراب بافی	حسین آقا استقامت
»	»	عباس جورابچی ومحمد ابراهیم
»	صابون پزی	علی بنده قلی پور
»	»	ابراهیم غفار زاده وشرکاء
»	یخ سازی	حاج رستم بادکوبه ای وسید حسن حمزوی
»	»	یوسف گوش فیل
رشت	»	موسیو دارکوپیك یس
»	لیموناد سازی	حسن آقا وشرکاء
لاهیجان	کارخانه چای	دولت
»	۵ کارخانهٔ چای دیگر	»
»	برنج پاك کنی	دراکوب بیلیریس
»	۹کارخانهٔ پیله خشك کنی	—
»	چراغ برق	ارباب کیخسرو
پهلوی	» »	—
»	یخ سازی	طاطاوس و شرکاء
»	آسیای گندم	شرکت ابریشمی

کارخانجاتی که فعلا در ایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسین
پهلوی	تخته بری	طاطاوس و شرکاء
لنگرود	۸ کارخانهٔ پنبه خشك کنی	—
بابل	چراغ برق	قناد و بلدیه
»	»	» »
»	٦ کارخانهٔ پنبه پاك کنی	—
»	روغن کشی از پنبه دانه	قناد و میرزا غلامحسین چیت ساز و شرکاء
»	صابون پزی	» » »
اشرف	پنبه پاك کنی	برادران رستم کلائی
مشهد سر	پنبه پاك کنی	آقای قناد
»	چراغ برق	کمپانی شیلات
علی آباد	کارخانهٔ پیله	قناد و بلدیه
ساری	چراغ برق	»
استراباد	پنبه پاك کنی ابی	حاج سید کاظم قیسی
»	چراغ برق	باگراد مارتاینانس
بندرجز	تمیز کردن و تاچه بندی پنبه	کربلائی محمد حسین
»	صابون پزی و روغن تخم پنبه و تخته بری	اخوین
»	تمیز کردن پنبه و تاچه بندی	دولت شوروی
»	تمیز کردن پنبه و برق	عبدالله قاسمیان
»	کارخانهٔ تخته بری	سیمون
گمش تپه	٤ آسیای موتوری	—
مشهد	چراغ برق	آستانهٔ مقدّسهٔ حضرت رضا ع
»	سیگار پیچی	کوزه کنانی
نیشابور	پنبه پاك کنی	علی اف

کارخانجاتی که فعلا در ایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسین
نیشابور	پنبه پاك کنی	هامبارسوم و شرکاء
»	»	حق نظریان
»	»	حاج عبدالله برادران
»	الکتریك	بلدیه
»	کارخانهٔ الکتریك	ملك قاسم میرزائی
تربت	کارخانهٔ برق وپنبه پاك کنی	آقای فرشی
قوچان	چراغ برق	بلدیه ومسیوهارطونیان
»	الکل کشی	حسن آقا کاشانسکی وشرکاء
شاهرود	پنبه پاك کنی	آقایان اخیانی
»	پنبه پاك کنی دربلوك جاجرم	»
»	ماشین برق برای آسیاوسینماولیموناد سازی	حاج علی اکبر صدیق وشرکاء
اسپاهان	ریسندگی و بافندگی	حاج محمد حسین کازرونی
»	چراغ برق	میرزا فضل الله خان دهدشتی
»	ماشین توتون برای سیگار پیچی	میرزا حسن خطیبی
»	ماشین سیگار پر کنی موتوری	آقا محمد قاسم راستی
»	سیگار پیچی	شرکت شمس
»	»	سید محمد جواد کسائی وشرکاء
»	»	خاجیك
قزوین	نخ تابی و جوراب بافی وقالی بافی وصباغی	شرکت اعتماد ـ کورس وشرکاء
»	چراغ برق و آهن سازی	حاج رحیم آقا قزوینی
»	آسیای موتوری	طاسو اندریونی یونانی
»	روغن کشی	برادران غفاری
»	پشم شوئی وپشم ریسی	

کارخانجاتیکه فعلا در ایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسین
قم	چراغ برق	آستانه
»	چراغ برق بزرگ	دولت
»	پنبه پاك کنی	شرکت پنبهٔ شوروی
کاشان	کارخانهٔ برق	کیخسرو جم پور پارس و شرکاء
»	پنبه پاك کنی	حاج تقی آقا تقوی
یزد	جوراب والبسه کش باف	اخوان گرجی
»	نساجی پشمی	استاد غلام صنعتی
»	جوراب و مچ پیچ بافی	حاج ابوالقاسم گرجی وعلی اکبر رسولی
»	برنج کوبی	—
سلطان آباد	رنگرزی وریشتن پشم وصباغی	طاوتانجیان
»	چراغ برق	سهام السلطان بیات وشرکاء
همدان	کبریت سازی	حاج حسن پرتوی (تعطیل)
»	چراغ برق	حاج ناصر الممالك شریفی وشرکاء
شیراز	آهنگری	دولت
»	نجاری	»
»	رنگرزی	»
»	چراغ برق	شرکت سهامی
بوشهر	برق و یخ سازی	»
»	یخ سازی	هایکی مکزاد
»	گندم خرد کنی	آقا حسن
»	» »	حاج غلامرضا
»	» »	حسین و حبیب دهدشتی
»	» »	سید علی

کارخانجاتی که فعلا در ایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسین
بوشهر	گندم خردکنی	کربلائی احمد
«	«	کربلائی علی
«	«	کربلائی ابول خباز
«	«	سید کاظم دهدشتی
محمره	یخ سازی	حاج جاسم بحرانی
«	«	داود مارك واسدالله بدیع
«	آسیای موتوری	حاج جاسم بحرانی
«	«	میرزا جلال الدین موقروشرکاء
«	«	عبود ملااحمد وحاج‌سعد معمار
«	برق	حاج رستم بحرانی
بندرعباس	کارخانهٔ برق و یخ	حاج شیخ احمد کلّه داری
بندر جاسك	برق	تلگراف بی سیم
«	کارخانهٔ برق	تلگرافخانه
بندر لنگه	ارد سازی بخاری	استاد محمد کازرونی
«	« «	حاج عباسقلی مقیم لنگه
«	لیموناد سازی	سینا آذری
«	« «	حاج محمد عبدالله بلوکی
«	آب کشی بخاری	آقا سید محمد کامل
ناصری	روغن کشی وصابون پزی	حاج آقا ماشاء الله دزفولی
«	کارخانهٔ برق	میرزا حسینخان موقر
«	پنج کارخانهٔ یخ سازی	آقااحمدحجیم‌کیانی‌اسپرس‌حاج‌سیدمحمد میرزا مجید موقر - یوسف
«	دوازده آسیای بخاری	

کارخانجاتیکه فعلا در ایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسین
دزفول	شلتوك و برنج پاك کنی	سید محمّدخان وصال وشرکاء
آبادان	چراغ برق	میرزا حسین خان موقر
»	یخ سازی	استاد داود وبدیع
»	آسیای بخاری	حاج حسن وخلف
»	»	حاج مصطفی
»	»	حاج ابول
فلاحیه	»	حاج مهجد
لرستان	کارخانهٔ تراش آهن	سید مجتبی
»	کارخانهٔ برق	حاج عبدالکریم امینی
»	برق	سلطان حسام الدین راغبیان

مبادلات

تجارت واصول علمی آن

عوامل جغرافیائی که در تجارت مؤثر است عبارتند از: موقعیّت جغرافیائی، آب و هوا، پستی و بلندی زمین حاصل خیزی زمین، تشکیلات طبقات‌الارضی وبالاخره وسائل ارتباطیه.

هیچ مملکتی هرقدر هم حاصل خیز باشد به تنهائی نمیتواند تمام احتیاجات خود را رفع نماید بنابراین اصول مبادلات تجارتی ازاحتیاجات مختلفهٔ ممالك تولید گردیده واین‌قاعده درتمام ازمنهٔ تاریخی تواماً با تمدّن اقوام مختلفه وجود داشته است. هرقدر دائرهٔ تجارت و مبادلات وسیع‌تر گردد همان اندازه احتیاجات ممالك مختلفه به یکدیگر بیشتر میشود، تاجائیکه هیچ مملکتی به تنهائی بدون مبادلات تجارتی نمیتواندزندگانی نماید واگر احیاناً چنین‌مملکتی دریکی ازپنج قطعهٔ زمین وجود داشته باشد بالاخره محکوم بزوال خواهد بود.

تجارت بر دو قسم است: تجارت داخلی و تجارت خارجی.

تجارت داخلی عبارت از مبادله و فروش اجناس داخلهٔ مملکت است که در شهرهای مختلفهٔ همان مملکت رواج دارد، مانند فروش و حمل برنج و مرکبات و ماهی وغیرهٔ گیلان ومازندران بولایات مرکزی وحمل اجناس ازولایات مرکزی بولایات ساحلی. در تجارت داخلی دوعامل مؤثر عبارتند از وسائل حمل و نقل و کرایه وطرز فروش وقیمت اجناس، بدین معنی که محصول خراسان با کرایهٔ حمل و نقل و قیمت اصلی آن طوری بتهران وارد شودکه یا در مبادله با اجناس تهران و یا در فروش صاحبان آنها متضرّر نشوند.

تجارت خارجی عبارت ازصادر نمودن اجناس داخلی بخارج و وارد نمودن اجناس خارجی بمملکت است. این شعبه تجارت مهمتر از اوّلی و میتوان گفت امروزه اساس سیاست دنیااست دراین‌شعبه ازتجارت عوامل مؤثره عبارتست از:

اوّلاً طرز عمل آوردن محصول و مقدار آن ـ ثانیاً طریقهٔ حمل و نقل کرایه ثالثاً پیدا کردن بازارفروش ـ رابعاً مبادلهٔ پول ـ خامساً سیاست گمرکی مملکت.

ازنقطهٔ‌نظر تجارت مملکت ایران ازقدیم موردتوجه وبواسطهٔ‌موقعیّت‌جغرافیائی در ازمنهٔ گذشته همیشه واسطهٔ تجارت بین ممالك شرق و غرب بوده، شاید قبل از آنکه ایران مملکت زراعتی گردد حقیقةً مملکت تجارتی بوده است منتها بواسطهٔ پیش آمد های مختلفهٔ تجارت متروك و بعد ها در اثر فقدان راه های آهن و شوسه تجارت سابق طبعاً براه های آهن شمالی که در روسیّه ایجاد شده و راه های دریای جنوب منتقل گردیده است زیرا مبادلات تجارتی از این طرق سهلتر و ارزان تر وسریع تر انجام میگردد و درنتیجه مراکز تجارتی دردوناحیهٔ شمال غربی وشرقی بواسطه مجاورت باراه آهن ترکستان وقفقاز تشکیل و ناحیهٔ دیگر درجنوب یعنی در بنادر خلیج فارس (محمره، بوشهر، عباسی) دائر وبالاخره محصول نفت خوزستان اهمیّت مخصوصی ازحیث تجارت به آبادان داده درصورتیکه این‌نقطه قبل‌ازاستخراج نفت بهیچوجه قابل توجه نبوده است.

تجارت خارجی‌ایران بامماليك‌خارجه درظرف مدّت سه‌سال برطبق‌احصائیه های

دقیقی که ازطرف ادارهٔ احصائیه و اطلاعات تجارتی تنظیم گردیده بقراریست که ذیلاً درج میگردد و از روی این احصائیه میتوان درجهٔ اهمیّت معاملات مملکت را با هریك ازممالك خارجه تحت سنجش ومعاینه قرار داده بعلاوه تفاوت واردات و صادرات هر مملکت را ملاحظه نمود.

در ارقام ستون تفاوت (−) علامت کسر صادرات (+) علامت افزایش و اضافه صادرات مملکتی است ولی درظرف سه سال مزبور با هیچ مملکتی اضافه صادرات نداشته ایم.

واردات کل ٪ ۱۰۰
صادرات کل ٪ ۱۰۰

خلاصه معاملات ایران باممالك خارجه در سنوات ۱۳۰۷ـ۱۳۰۸ـ۱۳۰۹
و پورسانتاژ نسبت بواردات و صادرات کل

اسامی ممالك	سال	واردات به ریال	پورسانتاژ	صادرات به ریال	پورسانتاژ	تفاوت
اتحاد جماهیر شوروی	۱۳۰۷	۲۹۱,۰۶۱,۳۴۰	۳۴٫۸	۱۶۶,۲۸۸,۴۳۰	۴۱٫۳	— ۱۲۴,۷۷۲,۹۱۰
«	۱۳۰۸	۲۷۴,۷۱۶,۰۰۰	۲۹٫۸	۱۳۵,۸۸۳,۶۰۰	۲۶٫۶	— ۱۳۸,۸۳۲,۴۰۰
«	۱۳۰۹	۲۳۴,۲۴۲,۵۸۰	۲۸٫۶	۱۵۰,۴۳۲,۰۷۰	۳۳٫۹	— ۸۳,۸۱۰,۵۱۰
جمع		۸۰۰,۰۱۹,۹۲۰		۴۵۲,۶۰۴,۱۰۰		— ۳۴۷,۴۱۰,۸۲۰
معدل سه ساله		۲۶۶,۶۷۳,۳۱۰		۱۵۰,۸۶۸,۰۳۰		— ۱۱۵,۸۰۵,۲۷۰
اسپانی	۱۳۰۷	۵۴,۱۲۰	۰٫۰۰۷	—	—	— ۵۴,۱۲۰
«	۱۳۰۸	۲۳۰,۱۰۰	۰٫۰۴	—	—	— ۲۳۰,۱۰۰
«	۱۳۰۹	۱۲۳,۵۹۰	۰٫۰۳	—	—	— ۱۲۳,۵۹۰
جمع		۴۰۷,۸۲۰		—	—	— ۴۰۷,۸۲۰
معدل سه ساله		۱۳۵,۹۴۰		—		— ۱۳۵,۹۴۰

(بقیه)

اسامی ممالک	سال	واردات به ریال	پورسانتاژ	صادرات به ریال	پورسانتاژ	تفاوت
اطریش	۱۳۰۷	۱۴,۵۴۰,۵۵۰	۱ر۸	۲۴,۹۸۹,۳۳۰	۴ر۶	+ ۹,۴۴۸,۷۸۰
«	۱۳۰۸	۱,۱۸۵,۱۳۰	۰ر۱	۳,۹۲۶,۷۸۰	۰ر۸	+ ۲,۷۴۱,۶۵۰
«	۱۳۰۹	۸۱۷,۱۲۰	۰ر۰۹	۴,۷۲۷,۵۲۰	۱ر۰۵	+ ۳,۹۱۰,۴۰۰
جمع		۱۶,۵۴۲,۸۰۰		۳۲,۶۴۳,۶۳۰		+ ۱۶,۱۰۰,۸۳۰
معدل سه ساله		۵,۵۱۴,۲۶۰		۱۰,۸۸۱,۲۱۰		+ ۵,۳۶۶,۹۴۰
افغانستان	۱۳۰۷	۳۷۹,۸۶۰	۰ر۵	۳۲۸,۶۱۰	۰ر۰۸	— ۳,۴۶۸,۲۵۰
«	۱۳۰۸	۶,۸۸۴,۲۱۰	۰ر۷	۵,۳۲۸,۵۰۰	۱ر۰۵	— ۱,۵۵۵,۷۱۰
«	۱۳۰۹	۳,۴۳۶,۲۲۰	۰ر۵	۳,۱۷۷,۰۶۰	۰ر۷	— ۲۵۹,۱۶۰
جمع		۱۴,۱۱۷,۲۹۰		۸,۸۳۴,۱۷۰		— ۵,۲۸۳,۱۲۰
معدل سه ساله		۴,۷۰۵,۷۶۰		۲,۹۴۴,۷۲۰		— ۱,۷۵۷,۷۰۰
آلمان	۱۳۰۷	۴۷,۲۴۶,۱۹۰	۶ر۵	۴۱,۶۲۸,۴۴۰	۷ر۹	— ۵,۶۰۷,۷۵۰
«	۱۳۰۸	۶۰,۰۸۶,۶۷۰	۶ر۵	۶۰,۱۸۱,۴۱۰	۱۱ر۸	+ ۹۴,۷۴۰
«	۱۳۰۹	۵۶,۷۸۲,۰۶۰	۷ر۱	۳۰,۰۹۶,۲۵۰	۶ر۸	— ۲۶,۶۸۵,۸۱۰
جمع		۱۶۴,۱۰۴,۹۲۰		۱۳۱,۹۰۶,۱۰۰		— ۳۲,۱۹۸,۸۲۰
معدل سه ساله		۵۴,۷۰۱,۶۴۰		۴۳,۹۶۸,۷۰۰		— ۱۰,۷۳۲,۹۴۰

۳ بقیه

اسامی ممالک	سال	واردات به ریال	پورسانتاژ	صادرات به ریال	پورسانتاژ	تفاوت	
آمریکا	۱۳۰۷	۳۹,۲۱۲,۶۹۰	۴ر۷	۸۰,۶۸۶,۶۰۰	۱۵ر۳	۴۱,۴۷۳,۹۱۰	+
«	۱۳۰۸	۷۲,۶۹۲,۷۵۰	۷ر۹	۸۶,۵۳۴,۲۱۰	۱۶ر۹	۱۳,۸۴۱,۴۶۰	+
«	۱۳۰۹	۲۵,۰۷۲,۴۸۰	۳ر۰۵	۶۶,۲۶۵,۵۱۰	۱۴ر۹	۴۱,۱۹۳,۰۳۰	+
جمع		۱۳۶,۹۷۷,۹۲۰		۲۳۳,۴۸۶,۳۲۰		۹۶,۵۰۸,۴۰۰	+
معدل سه ساله		۴۵,۶۵۹,۳۱۰		۷۷,۸۲۸,۷۷۰		۳۲,۱۶۹,۴۷۰	+
انگلستان	۱۳۰۷	۱۵۷,۰۵۵,۹۲۰	۱۸ر۸	۶۱,۶۷۹,۴۸۰	۱۱ر۶	۹۵,۳۷۶,۴۴۰	—
«	۱۳۰۸	۲۰۸,۴۷۵,۲۲۰	۲۲ر۸	۶۲,۴۴۳,۲۶۰	۱۲ر۲	۱۴۶,۰۳۱,۹۶۰	—
«	۱۳۰۹	۲۴۶,۴۰۴,۴۸۰	۳۰	۴۴,۷۶۰,۱۵۰	۱۰ر۹	۲۰۱,۶۴۴,۳۳۰	—
جمع		۶۱۱,۹۳۵,۶۲۰		۱۶۸,۸۸۲,۸۹۰		۴۴۳,۰۵۲,۷۳۰	—
معدل سه ساله		۲۰۳,۹۷۸,۰۴۰		۵۶,۲۹۴,۲۹۰		۱۴۷,۶۸۴,۲۴۰	—
ایطالیا	۱۳۰۷	۲۰,۸۴۳,۵۹۰	۲ر۴	۷,۲۹۳,۳۹۰	۱ر۴	۱۳,۵۵۰,۲۰۰	—
«	۱۳۰۸	۲۱,۱۲۹,۴۶۰	۲ر۳	۱۰,۴۷۸,۴۵۰	۲ر۰۷	۱۰,۶۶۱,۰۱۰	—
«	۱۳۰۹	۲۲,۴۱۰,۴۵۰	۲ر۸	۴,۰۴۲,۰۰۰	۰ر۹	۱۸,۳۶۸,۴۵۰	—
جمع		۶۴,۳۹۳,۵۰۰		۲۱,۸۱۳,۸۴۰		۴۲,۰۷۹,۶۶۰	—
معدل سه ساله		۲۱,۴۶۴,۵۰۰		۷,۲۷۱,۲۸۰		۱۴,۱۹۳,۲۲۰	—

اسامی ممالک	سال	واردات به ریال	پورسانتاژ	صادرات به ریال	پورسانتاژ	تفاوت
بلژیك	۱۳۰۷	۲۸,۹۳۸,۲۰۰	۳ر٤	۳,٤۰۰,۰۰۰	۰ر۹	۲۵,۵۳۸,۲۰۰ —
«	۱۳۰۸	۳۱,۰۹۹,۷۷۰	۳ر۵	۲٤۲,۳۲۰	۰ر۰٦	۳۰,۸۵۷,٤۵۰ —
«	۱۳۰۹	۳۳,۳۱۷,۸۵۰	۳ر۲	۳۵۸,۹٤۰	۰ر۰۷	۳۲,۹۵۸,۹۱۰ —
جمع		۹۳,۳۵۵,۸۲۰		٤,۰۰۱,۲٦۰		۸۹,۳۵٤,۵٦۰ —
معدل سه ساله		۳۱,۱۱۸,٦۷۰		۱,۳۳۳,۷۵۰		۲۹,۷۸٤,۸۵۰ —
ترکیه	۱۳۰۷	۷۰۲,۹۳۰	۱ر۰	۳۹,۳۰۰,۵٦۰	۷ر٤	۳۸,۵۹۷,٦۳۰ +
«	۱۳۰۸	۵۲۷,۳٦۰	۰ر۰۷	۲۸,۲۷۸,۸۹۰	۵ر۵	۲۷,۷۵۱,۵۲۰ +
«	۱۳۰۹	۱,۳۹۳,۲٤۰	۰ر۲	۲۲,٤٦۵,۸۲۰	۵ر۰۷	۲۱,۰۷۲,۵۸۰ +
جمع		۲,٦۲۳,۵۲۰		۹۰,۰٤۵,۲۷۰		۸۷,٤۲۱,۷٤۰ +
معدل سه ساله		۸۷٤,۵۱۰		۳۰,۰۱۵,۰۹۰		۲۹,۱٤۰,۵۸۰ +
جاوه	۱۳۰۷	٦,۲۸٤,۹٦۰	۸ر۰	--	—	٦,۲۸٤,۹٦۰ —
«	۱۳۰۸	۷,۲۰۷,٤۵۰	۸ر۰	—	—	۷,۲۰۷,٤۵۰ —
«	۱۳۰۹	۱۷,۳۱۹,۲۱۰	۲ر۲	—	—	۱۷,۳۱۹,۲۱۰ —
جمع		۳۰,۸۱۱,٦۲۰		—	—	۳۰,۸۱۱,٦۲۰ —
معدل سه ساله		۱۰,۲۷۰,۵٤۰		—		۱۰,۲۷۰,۵٤۰ —

۵ بقیه

اسامی ممالک	سال	واردات به ریال	پورسانتار	صادرات به ریال	پورسانتار	تفاوت
چکواسلوکی	۱۳۰۷	۳,۳۳۲,۷۹۰	۰ر۴	۱۲,۹۱۰	۰ر۰۰۴	۳,۳۱۹,۸۸۰ —
»	۱۳۰۸	۳,۰۰۲,۷۷۰	۰ر۳	۲۹,۰۸۰	۰ر۰۰۵	۲,۴۷۳,۶۹۰ —
»	۱۳۰۹	۶,۵۴۱,۸۶۰	۰ر۸	۱۵,۸۷۰	۰ر۰۰۲	۶,۵۲۵,۹۹۰ —
جمع		۱۳,۳۷۷,۴۲۰		۵۷,۸۶۰		۱۳,۲۱۹,۵۶۰ —
معدل سه ساله		۴,۴۵۹,۱۴۰		۱۹,۲۸۰		۴,۴۳۹,۸۵۰ —
چین	۱۳۰۷	۲۲۶,۰۰۰	۰ر۱	۱۱,۱۳۲,۹۸۰	۲ر۱	۱۰,۹۰۶,۹۸۰ +
»	۱۳۰۸	۹۵۹,۹۵۰	۰ر۱	۲۵,۲۳۲,۴۸۰	۴ر۹	۲۴,۲۷۲,۵۳۰ +
»	۱۳۰۹	۹۳۹,۷۶۰	۰ر۲	۷,۸۴۱,۰۶۰	۱ر۷	۶,۹۰۱,۳۰۰ +
جمع		۲,۱۲۵,۷۱۰		۴۴,۲۰۶,۵۲۰		۴۲,۰۸۰,۸۱۰ +
معدل سه ساله		۷۰۸,۵۷۰		۱۴,۷۳۵,۵۰۰		۱۴,۰۲۶,۹۳۰ +
ژاپن	۱۳۰۷	۴,۰۰۱,۴۵۰	۰ر۵	۱۷,۹۷۳,۳۵۰	۳ر۳	۱۳,۹۷۱,۹۰۰ +
»	۱۳۰۸	۶,۶۹۹,۳۱۰	۰ر۷	۴,۸۶۱,۹۵۰	۰ر۹	۱,۸۳۷,۳۶۰ —
»	۱۳۰۹	۹,۲۶۲,۳۴۰	۱ر۲	۳۱,۷۳۵,۸۲۰	۷ر۱	۲۲,۴۷۳,۴۹۰ +
جمع		۱۹,۹۶۳,۰۹۰		۵۴,۵۷۱,۱۲۰		۳۴,۶۰۸,۰۳۰ +
معدل سه ساله		۶۶۵,۳۶۰		۱۸,۱۹۰,۳۷۰		۱۱,۵۳۶,۰۱۰ +

اسامی ممالک	سال	واردات به ریال	پورسانتاژ	صادرات به ریال	پورسانتاژ	تفاوت	
سوئد	۱۳۰۷	۱,۵۹۸,۰۹۰	۰ر۲	۱۰,۱۳۰	۰ر۰۰۳	۱,۵۸۷,۹۶۰	—
»	۱۳۰۸	۱,۱۸۱,۴۸۰	۰ر۱	۱۹,۸۵۰	۰ر۰۰۳	۱,۱۶۱,۶۳۰	—
»	۱۳۰۹	۱,۱۵۲,۴۰۰	۰ر۲	۵,۲۶۰	۰ر۰۰۱	۱,۱۴۷,۱۴۰	—
جمع		۳,۹۳۱,۹۷۰		۳۵,۲۴۰		۳,۸۹۶,۷۳۰	—
معدل سه ساله		۱,۳۱۰,۶۵۰		۱۱,۷۴۰		۱,۲۹۸,۹۱۰	—
سویس	۱۳۰۷	۱,۸۸۰,۳۹۰	۰ر۳	۲۱۱,۱۰۰	۰ر۰۶	۱,۶۶۹,۲۹۰	—
»	۱۳۰۸	۱,۶۳۹,۲۲۰	۰ر۱	۵۴۶,۸۴۰	۰ر۲	۱,۰۹۲,۳۸۰	—
»	۱۳۰۹	۱,۴۰۳,۴۹۰	۰ر۲	۴۲۸,۲۲۰	۰ر۰۹	۹۷۵,۲۷۰	—
جمع		۴,۹۲۲,۱۰۰		۱,۱۸۶,۱۶۰		۳,۷۳۶,۹۴۰	—
معدل سه ساله		۱,۶۴۰,۷۰۰		۳۹۵,۳۹۰		۱,۲۴۵,۶۵۰	—
عراق	۱۳۰۷	۶,۷۸۸,۱۹۰	۰ر۹	۱۹,۶۵۹,۷۲۰	۳ر۰	۱۲,۸۷۱,۵۳۰	+
»	۱۳۰۸	۶,۵۱۷,۰۸۰	۰ر۷	۲۱,۱۴۳,۱۱۰	۴ر۲	۱۴,۶۲۶,۰۳۰	+
»	۱۳۰۹	۳,۸۸۵,۲۸۰	۰ر۴	۲۱,۸۴۰,۳۳۰	۴ر۸	۱۷,۹۵۵,۰۵۰	+
جمع		۱۷,۱۹۰,۵۵۰		۶۲,۶۴۳,۱۶۰		۴۵,۴۵۲,۶۶۰	+
معدل سه ساله		۵,۷۳۰,۱۸۰		۲۰,۸۸۱,۰۵۰		۱۵,۱۵۰,۸۷۰	+

۷ بقیه

اسامی ممالک	سال	واردات به ریال	پورسانتار	صادرات به ریال	پورسانتار	تفاوت
عمان	۱۳۰۷	۳۲۱,۸۶۰	۰ر۰۴	۲,۰۸۵,۶۳۰	۰ر۳	+ ۱,۷۶۳,۷۷۰
«	۱۳۰۸	۴۱۴,۶۴۰	۰ر۰۶	۴,۴۸۵,۲۳۰	۰ر۸	+ ۴,۰۷۰,۵۹۰
«	۱۳۰۹	۴۱۱,۴۲۰	۰ر۰۵	۲,۵۳۰,۵۲۰	۰ر۴	+ ۲,۱۱۹,۱۰۰
جمع		۱,۱۴۷,۹۲۰		۹,۱۰۱,۳۸۰		+ ۷,۹۵۳,۴۶۰
معدل سه ساله		۳۸۲,۶۴۰		۳,۰۳۳,۷۹۰		+ ۲,۶۵۱,۱۵۰
فرانسه	۱۳۰۷	۳۹,۸۵۶,۰۹۰	۴ر۷	۵,۸۲۲,۹۳۰	۱ر۱	— ۳۴,۰۳۳,۱۶۰
«	۱۳۰۸	۶۱,۳۵۹,۶۱۰	۶ر۷	۱۳,۴۹۰,۰۷۰	۲ر۶	— ۴۷,۸۶۹,۵۴۰
«	۱۳۰۹	۲۷,۱۸۵,۸۷۰	۳ر۴	۶,۷۸۲,۰۴۰	۱ر۵	— ۲۰,۴۰۳,۳۳۰
جمع		۱۲۸,۴۰۱,۵۷۰		۲۶,۰۹۵,۵۴۰		— ۱۰۲,۳۰۶,۰۳۰
معدل سه ساله		۴۲,۸۰۰,۵۲۰		۸,۶۹۸,۵۱۰		— ۳۴,۱۰۲,۰۱۰
لهستان	۱۳۰۷	۱,۹۶۶,۹۳۰	۰ر۲	۹۱,۰۰۰	۰ر۰۳	— ۱,۸۷۵,۹۳۰
«	۱۳۰۸	۱,۴۸۷,۲۹۰	۰ر۲	۴۸,۶۲۰	۰ر۰۰۹	— ۱,۴۳۸,۶۷۰
«	۱۳۰۹	۲,۵۴۵,۷۰۰	۰ر۴	۳۸,۹۵۰	۰ر۰۰۵	— ۲,۵۰۶,۷۵۰
جمع		۵,۹۹۹,۹۲۰		۱۷۸,۵۷۰		— ۵,۸۲۱,۳۵۰
معدل سه ساله		۱,۹۹۹,۹۷۰		۵۹,۵۲۰		— ۱,۹۴۰,۴۵۰

اسامی ممالک	سال	واردات به ریال	پورسانتاژ	صادرات به ریال	پورسانتاژ	تفاوت
مسقط	۱۳۰۷	۱۶,۷۷۰	۰ر۰۰۲	۴۵,۰۶۰	۰ر۰۰۹	+ ۲۸,۲۹۰
»	۱۳۰۸	۷۵۰	—	۱۸,۵۳۰	۰ر۰۰۳	+ ۱۷,۷۸۰
»	۱۳۰۹	۱۰۳,۶۲۰	۰ر۰۱	۲۳,۸۴۰	۰ر۰۰۲	— ۷۹,۸۷۰
جمع		۱۲۱,۱۴۰		۸۷,۴۳۰		— ۳۳,۷۱۰
معدل سه ساله		۴۰,۳۸۰		۲۹,۱۴۰		— ۱۱,۲۴۰
مصر	۱۳۰۷	۹,۱۳۰	۰ر۰۰۱	۶,۹۷۲,۵۸۰	۱ر۲	+ ۶,۹۶۴,۴۵۰
»	۱۳۰۸	۴۴,۵۸۰	۰ر۰۲	۷,۷۹۵,۹۵۰	۱ر۵	+ ۷,۷۵۱,۲۷۰
»	۱۳۰۹	۹۳,۰۶۰	۰ر۰۱	۵,۷۳۲,۱۷۰	۱ر۳	+ ۵,۶۳۹,۱۱۰
جمع		۱۴۶,۷۷۰		۲۰,۵۰۱,۷۰۰		+ ۲۰,۳۵۴,۹۳۰
معدل سه ساله		۴۸,۹۲۰		۶,۸۳۴,۹۰۰		+ ۶,۷۸۴,۹۷۰
هندوستان	۱۳۰۷	۱۵۸,۱۴۰,۹۲۰	۱۸ر۹	۴۲,۱۸۰,۰۸۰	۷ر۹	— ۱۱۵,۹۶۰,۸۴۰
»	۱۳۰۸	۱۴۷,۹۵۴,۹۵۰	۱۶ر۲	۳۹,۸۷۷,۵۶۰	۷ر۸	— ۱۰۸,۰۷۷,۳۹۰
»	۱۳۰۹	۱۲۲,۲۱۷,۱۶۰	۱۴ر۹	۳۸,۵۷۹,۱۴۰	۸ر۷	— ۸۳,۶۳۸,۰۲۰
جمع		۴۲۸,۲۱۳,۰۳۰		۱۲۰,۶۳۶,۷۸۰		— ۳۰۷,۶۷۶,۲۵۰
معدل سه ساله		۱۴۲,۷۷۱,۰۱۰		۴۰,۲۱۲,۲۶۰		— ۱۰۲,۵۵۸,۷۵۰

اسامی ممالک	سال	واردات به ریال	پورسانتاژ	صادرات به ریال	پورسانتاژ	تفاوت
هلاند	۱۳۰۷	۷,۱۴۹,۹۶۰	۰ر۸	۴۶,۰۰۰	۰ر۰۰۹	۷,۱۰۳,۹۶۰ —
»	۱۳۰۸	۱,۹۸۲,۹۱۰	۰ر۳	۱۰۱,۳۶۰	۰ر۰۴	۱,۸۸۱,۵۵۰ —
»	۱۳۰۹	۱,۸۷۳,۹۶۰	۰ر۳	۳۵۶,۲۶۰	۰ر۰۷	۱,۵۱۷,۷۰۰ —
جمع		۱۱,۰۰۶,۸۳۰		۵۰۳,۶۲۰		۱۰,۵۰۳,۲۱۰ —
معدل سه ساله		۳,۶۶۸,۹۴۰		۱۶۷,۸۷۰		۳,۵۰۱,۰۷۰ —
یونان	۱۳۰۷	۳۴۳,۷۹۰	۰ر۰۵	۲۱,۱۴۰	۰ر۰۰۵	۳۲۲,۶۵۰ —
»	۱۳۰۸	۳۱۲,۷۱۰	۰ر۰۱	۱۷۱,۷۷۰	۰ر۰۶	۱۴۰,۹۴۰ —
»	۱۳۰۹	۵۴۵,۵۱۰	۰ر۰۶	۲۱۷,۸۴۰	۰ر۰۶	۳۲۷,۶۷۰ —
جمع		۱,۲۰۲,۰۱۰		۴۱۰,۷۵۰		۷۹۱,۲۶۰ —
معدل سه ساله		۴۰۰,۶۷۰		۱۳۶,۹۱۰		۲۶۳,۷۶۰ —
جمع کل	۱۳۰۷	۸۳۵,۳۵۹,۷۲۰	۱۰۰٪	۵۳۰,۸۶۰,۴۵۰	۱۰۰٪	۳۰۴,۴۹۹,۲۷۰ —
»	۱۳۰۸	۹۱۸,۳۰۱,۴۷۰	۱۰۰٪	۵۱۱,۱۱۹,۸۲۰	۱۰۰٪	۴۰۷,۱۸۱,۶۵۰ —
»	۱۳۰۹	۸۱۹,۴۸۰,۷۰۰	۱۰۰٪	۴۴۲,۴۵۳,۱۴۰	۱۰۰٪	۳۷۷,۰۲۷,۵۶۰ —

اخیراً دولت برای موازنهٔ صادرات و واردات بموجب قانون مخصوصی تجارت خارجی را بخود انحصار داده وما عین نظریهٔ اداره کل تجارت را بااحصائیهٔ مقایسهٔ صادرات وواردات ۱۰ ماهه و ۱۱ ماههٔ ۱۳۰۹ را نسبت بسال ۱۳۱۰ ذیلاً درج مینمائیم.

بیلان تجارتی یا فوائد حاصله از اجرای قانون انحصار تجارت

برای اینکه خرابی اوضاع تجارتی قبل از وضع قانون انحصار تجارت خارجی مصوبهٔ ٦ اسفند ۱۳۰۹ را بتوان بطور محسوس مجسّم و ضمناً نیز فوائدیکه از اجرای آن درظرف این ده ماهه بدست آمده وبهبودی که دراوضاع تجارتی حاصل شده است مبرهن و مدلّل نمود لازم است که بشرح مختصر ذیل مبادرت شود.

هرگاه یك نظر اجمالی بوضعیّت تجارت خارجی ایران قبل از جنگ بین‌المللی الی ابتدای اجرای قانون انذاخته شود بطور وضوح روشن خواهد شدکه ملّت ایران مدّتهای مدیدی دوچار یك وضعیّت اسفناك تجارتی بوده یابعبارت دیگر واردات بیش از صادرات بوده است و بدین طریق هر ساله مبلغ هنگفتی از سرمایه ملی از این سرزمین خارج شده و در نتیجه حیات اقتصادی مملکت متزلزل شده بود.

این وضعیّت که در سنهٔ ۱۳۰۸ بمنتها اوج خود رسیده یعنی تجارت ایران قریب ٤۳۲ میلیون قران کسر صادرات داشته است تا ده ماه قبل ادامه داشت و دراین دوسالهٔ اخیر علاوه برعدم تعادل تجارت جنسی وضعیّت ناگوار دیگری پیش آمدکه بیش از پیش باعث تزلزل افکار عمومی شده و آن تزلزل وسقوط فاحش پول ایران بود.

از یکطرف وضعیّت منفی صادرات و از طرف دیگر شدّت بحران پول که در اثر تنزل قیمت نقره که واحد پول ایران را تشکیل میدهد و عوامل استثنائی دیگر از قبیل احتیاجات روز افزون باسعار خارجه و غیره دولت ایران با جدّیت هرچه تمامتر برای مبارزه با اوضاع متزلزل اقتصادی کمر همت بسته اقدامات مؤثری نمود.

اوّلین اقدامی که بعمل آمد و در درجه اوّل اهمیّت قرار داشت نگاهداری و حفظ پول مملکت از سقوط قطعی بود؟ برای اینکه تعیین مظنّهٔ اسعار در داخله

تحت تنظم درآید و ازنفوذ بازار بورس وصرّافی خارج شود. درتاریخ ۱۵ اسفند ۱۳۰۸ بنا به پیشنهاد دولت قانونی از مجلس گذشت که بموجب آن معاملهٔ خرید و فروش اسعارخارجی بدولت اختصاص یافت و کمیسیونی بعنوان کمیسیون تفتیش اسعارخارجي دربانك ملی تشکیل گردید که خریداران اسعارمجبور بودند بآن کمیسیون مراجعه نموده و برای کسب اسعار اجازه تحصیل کنند.

بعد از آنکه مدّتی از اجرای قانون مزبور گذشت دولت در تجربه و عمل قانون مزبور را کافی برای انجام مقاصد و منویات خود ندانسته لایحه دیگری به مجلس تقدیم نمود و در نتیجه در تاریخ ۳۱ تیر ۱۳۰۹ قانون متمّم قانون اسعار خارجی وضع گردید. بموجب این قانون ورود قسمتی از اجناس تجملی محتاج بداشتن اجازهٔ مخصوص گردید و ضمناً نیز کلیهٔ صادر کنندکان محصولات واجناس داخلی برای آنکه اسعار حاصله از فروش اجناس خود را در خارجه نگاه ندارند موظف باشند که ۹۰٪ از اسعار حاصله از فروش اجناس خود را بهمان نرخی که دولت برای اسعار خارجه درداخله تعیین مینماید بفروش برسانند ولی هرگاه تعهّد کنندکه ۵۰٪ اسعار حاصله از فروش اجناس خود را مال التجاره ای که ورود آن محتاج بکسب اجازهٔ قبلی از کمیسیون تفتیش اسعار نبوده وارد کنند از فروش ۵۰٪ اسعار مزبور معاف باشند.

به این ترتیب تا این اواخرموازنهٔ پول تااندازه‌ای محفوظ مانده وازسقوط کلی آن وایجاد انفلواسیون جلوگیری بعمل آمد ولی برای اینکه با بودن قانون انحصار تجارت که شرح آن ذیلاً نیز داده می‌شود و نتایجی که از اجرای آن حاصل گردیده دیگرمانعی برای آزاد بودن اسعار دیده نمیشد وازطرف دیگربرای اینکه بجریانات و معاملات غیر رسمی محرمانه که در بازار تحت عنوان بورس سیاه بعمل میآمد خاتمه داده شود در تاریخ ۱۰ر۱۲ر۵ لایحهٔ جدیدی بتصویب مجلس شورای ملی رسیده که از تاریخ اجرای آن معامله و نرخ اسعار خارجی آزاد گردیده است ولی درعین حال دولت این حق رابرای خود محفوظ داشته که درصورت لزوم مقررات لازمه راجع به‌تفتیش وکنترل نرخ اسعار را بمجلس پیشنهادنماید. پس از تصویب لایحهٔ

مزبور بازار مختصر زمانی بحالت عادی خود برگشته و بانکها هم روی همان جریان معاملات بازار نرخ داده ومطابق آن خرید وفروش می‌نمودند تا آنکه دوباره چند روزی است که جریان عادی بازار تغییرنموده و تفاوتی بین نرخ معاملات بازار و نرخ ابلاغی بانك دیده میشود که بر طبق اطلاعات موثق ترقّی فوق‌العادهٔ اسعار در این چند روزه بیشتر مربوط به افزایش تقاضا وعدم کفایت اسعار در بانکها است زیرا بهیچوجه دراین چند روزه درقیمت نقود خارجه تغییری حاصل نشده است که باعث ایجاد بحران اسعار گردد وشك نیست که پس از رفع احتیاجات مزبور دوباره اسعار بقیمت عادی خود عودت خواهد کرد.

در ظرف این یکی دو سال که انقلاب وبحران اقتصادی شدیدی در عالم پیداشد برای اینکه از این حیث لطمهٔ بیشتری باوضاع تجارتی ما وارد نیاید و قانون متمم اسعار برای این منظور کاملاکافی نبود قدم برجستهٔ دیگری برداشته شد که عبارت از وضع قانون انحصار تجارت خارجی‌در تاریخ ۶ اسفند ۱۳۰۹ باشد.

مقصود از وضع این قانون انست که بیش از این اجازه ندهند که برهمخوردگی وعدم تعادل واردات و صادرات مملکت ادامه یافته و گریبان مملکت را ازوضعیت نامساعد صادرات رهائی داده وضمناً نیز ازورود امتعهٔ تجمّلی واشیاء غیرضروری جلوگیری بعمل آید که بیش از این سرمایهٔ ملی بیهوده خارج نشود.

قانون انحصار تجارت ازیکطرف واردات را محدود ساخته و با تشکیل سهمیّه هریك ازاقلام اجناسی را که ورود آن مجاز مانده تحت تنظیم در آورده وازطرف دیگر باتسهیلات وآزادی که‌نسبت بقسمت‌صادرات منظورشده باعث تشویق‌صادرات محصولات و مصنوعات ایران گردیده است.

اینك با آنکه بیش‌از ۱۰ ماه ازسال اقتصادی حقیقی نمیگذرد میتوان باچهره گشاده نتایجی که دراین مدّت مختصر حاصل شده است برطبق صورت بیلان تجارتی ذیل ارائه داد.

بیلان تجارتی

برطبق تقسیمات پنجگانه که در ۹ سپتامبر ۱۹۱۰ از طرف مجمع بین‌المللی احصائیهٔ تجارتی بروکسل تنظیم یافته است

کلیهٔ ارقام این جدول به میلیون فران خوانده شود	واردات						صادرات						نسبت صادرات به واردات
	نوع جنس						نوع جنس						
	حیوانات زنده	مشروبات و ماکولات	مواد خام یا عمل آمده	مواد ساخته شده	فلزات قیمتی و مسکوکات	معدل ماهیانه واردات	حیوانات زنده	مشروبات و ماکولات	مواد خام یا عمل آمده	مواد ساخته شده	فلزات قیمتی و مسکوکات	معدل ماهیانه صادرات	جمع کل صادرات
معدل ماهیانه قبل													
از جنك۱۲۹۲	۱,۵	۲۱	٤	۲۷	۱	٥۳	۱	۱۰	۱۸	۷	۱	۳۷	٤٥٥
بعداز «۱۲۹۹	۱	۱۷	۳	۱۹	۱,۲	٤۰	۱,۲۰	۲	٤	٥	۱,۳	۱۱	۱۳۷
۱۳۰۰	۱,۲	۱۸	٤	۲۷	۱	٥۰	۱,٥	۳	٤	۷	۱,۲	۱٤	۱۷۹
۱۳۰۱	۱,۲	۱۷	٤	۲۹	۱	٥۱	۱,۱۰	٥	۹	۱۰	۱	۲٥	۳۰٥
۱۳۰۲	۱,۲	۱۹	٦	۳۱	۱	٥۷	۱,٥۰	٦	۱٤	۱۱	۱	۳۲	۳۸٥
۱۳۰۳	۱,۳	۲۱	٤	۳۷	۲	٦٤	۱,۲۰	۱۰	۱۸	۱۱	۱	٤۰	٤۸٥
۱۳۰٤	۱,۳	۲٤	٥	٤۰	٤	۷۲	۱,۲۰	۱۱	۱۸	۱۲	۱	٤۲	٥۱٤
۱۳۰٥	۱,۳	۱۹	٦	۳۹	۱	٦٤	۱,۱۰	٥	۲۰	۱۱	۱	۳۷	٤٤۹
۱۳۰٦	۱,٥	۱٥	٦	٤۳	۳	٦۷	۱,٥	۸	۱٥	۱٥	۱,۱۰	۳۸	٤٦۳
۱۳۰۷	۱,٥	۱٦	٦	٤۱	٥	٦۸	۱,۱۰	۷	۱۸	۱٥	۱,٥	٤۰	٤۸۰
۱۳۰۸	۱,۱۰	۱۸	۹	٤٦	۳	۷٦	۱,٥	۸	۱۸	۱٤	۱,۳	٤۰	٤۸۷
۱۳۰۹	۱,٥	۱٦	۹	٤۲	۱,٥۰	٦۷	۱,۲	۹	۱٦	۱۲	۱	۳۸	٤٥۸
۱۰ماهه۱۳۱۰	—	—	—	—	—	٤۱	—	—	—	—	—	٤۹	٤۹٤
						٤۱٥							+ ۷۹

۱ ـ توضیح آنکه صادرات نفت مشمول ارقام صادراتی فوق نیست

۲ ـ اجناس معافی واردات در ۱۳۰۹ و ۱۳۱۰ منظور نشده

۳ ـ صادرات شیلات در سنوات ۱۳۰۹ و ۱۳۱۰ منظور نشده است

از ملاحظات بیلان تجارتی مزبور بطور محسوس مشاهده میشود که صادرات ایران ازسنوات قبل ازجنگ بین‌المللی الی بدو اجرای قانون انحصار تجارت همواره کمتر از واردات بوده است و فقط در این ۱۰ ماهی که ازعمر این قانون میگذرد نه‌فقط تعادل تجارتی حاصل شده بلکه صادرات‌ما رو بازدیاد گذارده و معادل ۷۹ میلیون فران نسبت بواردات اضافه‌است . بهترازاین دیگردلیلی نمیتوان برای فوائد وحسن نتیجهٔ این قانون قائل‌شد . برای اینکه وضعیّت صادرات ۱۰ ماهه‌اجرای این قانون را بیش از آنچه که از بیلان فوق ملاحظه میشود روشن تر سازیم بهتر آنست بصورت مقایسه ای که از واردات و صادرات ۱۰ ماهه ۱۳۱۰ نسبت به ۱۰ ماههٔ ۱۳۰۹ تنظیم یافته است مراجعه شود .

صورت مقایسهٔ

صادرات و واردات ۱۱ ماههٔ ۱۳۱۰ نسبت به ۱۱ ماههٔ ۱۳۰۹

ماهها	صادرات		اضافه و کسر صادرات نسبت ۱۳۰۹		واردات		اضافه و کسر واردات نسبت ۱۳۰۹	
	۱۳۱۰	۱۳۰۹	اضافه	کسر	۱۳۱۰	۱۳۰۹	اضافه	کسر
	تومان	تومان	تومان	تومان	تومان	تومان	تومان	تومان
فروردین	۱,۹۱۱,۴۸۳	۲,۴۴۸,۰۵۵		۵۳۶,۵۷۲	۲,۶۶۵,۴۸۰	۶,۲۴۴,۵۱۶		۳,۵۷۹,۰۳۶
اردیبهشت	۲,۰۴۳,۳۸۵	۵,۲۱۵,۴۶۰		۲,۶۷۲,۰۷۵	۲,۵۳۱,۸۹۴	۵,۷۲۰,۵۱۲		۲,۱۸۸,۶۱۸
خرداد	۴,۳۹۴,۶۸۵	۲,۷۴۴,۵۸۴	۱,۶۵۰,۱۰۱		۳,۳۶۹,۷۵۴	۴,۶۴۲,۱۹۰		۱,۲۷۲,۴۳۷
تیر	۵,۴۰۷,۱۰۱	۲,۲۷۸,۶۹۹	۳,۱۲۸,۴۵۲		۳,۷۰۴,۹۵۳	۴,۵۹۷,۷۱۵		۸۹۲,۷۶۲
مرداد	۵,۹۲۷,۳۵۱	۱,۲۷۵,۳۷۵	۴,۶۵۱,۹۷۶		۴,۲۳۳,۱۹۱	۴,۲۱۱,۹۴۵	۲۱,۲۴۶	
شهریور	۵,۵۸۴,۴۷۴	۳,۵۹۷,۴۴۱	۱,۹۸۷,۰۳۳		۴,۵۸۰,۹۴۸	۴,۲۱۶,۵۵۸	۳۶۴,۳۹۰	
مهر	۴,۷۰۳,۵۶۷	۳,۷۱۰,۰۸۱	۹۹۲,۴۸۶		۵,۴۳۶,۰۰۶	۴,۶۶۳,۸۹۳	۷۷۲,۱۱۳	
ابان	۶,۶۷۳,۰۸۲	۴,۴۹۶,۲۰۷	۲,۱۷۶,۷۷۵		۴,۹۰۲,۰۵۹	۵,۰۰۶,۳۲۵		۱۰۴,۲۶۶
آذر	۶,۷۹۱,۴۲۲	۵,۷۷۷,۲۲۴	۱,۰۱۴,۱۹۸		۴,۲۲۴,۶۸۹	۵,۴۷۴,۷۰۱		۱,۲۵۰,۰۱۲
دی	۵,۴۸۲,۸۸۷	۵,۱۶۵,۶۰۸	۳۱۷,۲۷۹		۵,۸۵۱,۴۲۰	۶,۱۱۷,۰۲۲		۲۶۵,۱۰۲
بهمن	۴,۱۴۵,۰۳۴	۴,۸۴۹,۵۸۵		۷۰۴,۵۵۱	۴,۳۲۴,۸۹۵	۴,۷۳۱,۳۳۴		۴۰۶,۴۳۹
جمع ۱۱ ماهه	۵۳,۵۶۴,۵۲۱	۴۱,۵۵۸,۴۱۹	۱۲,۰۰۶,۱۰۲		۴۵,۸۲۵,۲۸۸	۵۵,۶۲۶,۷۱۱		۹۸۰۱,۴۲۳

جمع صادرات ۱۱ ماههٔ ۱۳۱۰ — ۵۳,۵۶۴,۵۲۱

« **واردات** « « — ۴۵,۸۲۵,۲۸۸

اضافهٔ صادرات در ۱۱ ماههٔ ۱۳۱۰ — ۷,۷۳۹,۲۳۳

از جدول فوق مشاهده میشود که بعد از اجرای قانون انحصار از ماه سوّم صادرات روبترقی رفته وتا آخر بهمن نسبت بواردات مبلغ ۷,۷۳۹,۲۳۳ قران اضافه شده است ، ازاین لحاظ تاآخرماه دوازدهم مبلغ دیگری نسبت بواردات اضافه خواهیم داشت و ازطرف دیگر واردات ۱۱ ماههٔ هذه السنه مبلغ ۹٬۸۰۱٬٤۲۳ قران نسبت بواردات ۱۱ ماههٔ سنه ماضیه کسر بوده درحالتیکه صادرات ۱۱ ماههٔ هذه السنه نسبت به ۱۱ ماههٔ سال گذشته مبلغ ۱۲,۰۰٦,۱۰۲ قران اضافه بوده است .

برای مزید استحضار احصائیه هائیکه مربوط به اداره جواز واردات است نیز ذیلاً درج میگردد .

در سه ماهه اول سال ۱۳۱۰

صورت جوازهای صادره و میزان اعتبار و موازنهٔ تجارت سه ماهه

تعرفه گمرکی	شـــــرح	تعداد جواز	اصل اعتبار	مبلغ جواز صادر شده	موجودی فعلی
۳	الکل خالص	۳	۴۰۰۰	۳۲۵۸	۷۴۲
۴۵,۴۶	شرابهای طبی و آب معدنی	۶	۱۶۵۰۰	۱۲۹۴۰	۳۵۶۰
۵۰	شمع	۱۸	۵۰۰۰۰	۴۰۰۰۰	—
۶۵,۵۲	کائوچو و مواد رزینی	۴۱	۲۸۹۹۹۰	۲۴۷۳۶	۲۶۵۲۵۴
۶۱,۶۰	سمنت	۳۸	۲۰۷۰۰۰	۲۰۶۸۱۴	۱۸۶
۷۰۶۹	قهوه	۴۵	۴۰۰۰۰	۴۰۰۰۰	—
۱۲۰,۱۲۱	قند و شکر	۲۵۳	۸۲۵۰۰۰۰	۸۲۳۲۵۰۸	۱۷۴۹۲
۱۲۳,۱۲۴	چای	۳۶۴	۵۷۵۰۰۰۰	۵۶۴۹۸۴۴	۱۰۰۱۵۶
۱۳۰,۱۳۱	دواجات معمولی	۲۰۸	۵۰۰۰۰۰	۴۶۴۳۱	۳۴۵۶۹
۱۴۲,۱۴۴	ادویه‌جات	۱۸۶	۳۲۵۰۰۰	۳۱۲۷۸۹	۲۲۱۱
۱۴۷	اقسام کلاه	۲۳	۸۲۵۰	۸۲۵۰	—
۱۵۲	اقسام چتر	۱۳	۱۶۴۶۰	۱۶۱۷۰	۲۹۰
۱۷۱,۱۵۶	دهنیات معدنی و نباتی	۴۵	۳۳۲۵۰۰۰	۹۹۲۹۷	۳۲۲۵۷۰۳
۱۷۴,۱۷۲	آلات موسیقی	۱۰	۲۵۰۰۰	۱۱۵۳۰	۱۳۴۷۰
۱۸۴,۱۷۵	آلات وادوات علمی ماشین آلات	۲۹۱	۱۴۰۰۰۰۰	۱۰۶۶۳۶۱	۳۳۳۶۳۹
۱۸۵	تخم نوغان	—	۶۵۰۰۰	—	۶۵۰۰۰
۱۹۰,۱۹۱	مواد معدنی	۱	۴۰۰۰	۱۲۰	۳۸۸۰
۲۰۲	نخ خیاطی	۴۳	۱۹۰۰۰۰	۱۶۱۷۶۶	۲۸۲۳۴
۲۰۳	نخ پنبه کلاف	۲۱۰	۱۴۱۵۲۲۰	۱۳۹۷۳۵۲	۱۷۸۶۸
۲۰۴	نخ پشمی	۱۶	۱۲۴۹۷۰	۶۳۱۲۸	۶۱۸۴۲
۲۰۷	نخ ابریشم طبیعی	۴	۳۲۵۰	۲۱۷۰	۱۰۸۰
۲۱۴	طناب و ریسمان نخ بافته	۲۵	۶۵۰۰۰	۵۹۶۷۰	۵۳۳۰
۲۳۶	چلوار	۹۷	۱۲۵۰۰۰۰	۱۲۱۰۵۲۵	۳۹۴۷۵

تعرفه گمرکی	شـــــرح	تعداد جواز	اصل اعتبار	مبلغ جواز صادر شده	موجودی فعلی
۲۳۷	چیت ملون باسمه	۳۳۳	۸۳۲۶۰۰۰	۸۲۸۴۰۷۰	۴۱۹۳۰
۲۳۸	پارچه پنبه	۱۲۲	۱۴۹۹۰۰۰	۱۳۸۸۳۶۹	۱۱۰۶۳۱
۲۵۳	پارچه لفاف و کیسه	۴۵	۲۰۷۵۰۰	۱۷۹۵۸۲	۲۷۹۱۸
۲۶۲	نخ و پشم مخلوط	۴۷	۳۲۵۰۰۰	۳۲۴۶۸۰	۳۲۰
۲۷۶	انواع مشمع	۲۰	۴۰۰۰۰	۳۶۰۰۰	۴۰۰۰
۲۷۷	دستگاه وابزار تلفن وتلگراف	۱۳	۸۲۵۰۰	۶۶۴۴۴	۱۶۰۵۶
۲۷۸	ماشین تحریر وقطعات آنها	۷	۳۲۵۰۰	۱۲۵۵۴	۱۹۹۴۶
۲۷۹	دوربین‌عکاسی وسینماتوگراف	۳۵	۶۵۰۰۰	۶۴۵۷۰	۴۳۰
۲۸۰	لاك	۶	۲۵۰۰	۱۷۸۱	۷۱۹
۲۸۱	عینك و دوربین	۱۸	۲۰۰۰۰	۱۴۶۸۹	۵۳۱۱
۲۸۲	چوب پنبه	۸	۳۹۰۰	۳۹۰۰	—
۲۸۳	لامپ الکتریك	۲۹	۲۵۰۰۰	۲۵۰۰۰	—
۲۸۴	قرن‌قفلی ـ سوزن ، سنجاق	۶۳	۶۵۰۰۰	۶۴۹۶۰	۴۰
۲۸۵	اسباب بازی برای تعلیم	۸	۳۹۹۰	۳۹۹۰	—
۲۸۶	صندوق و جعبه چوبی فلزی	۱۳	۱۱۰۰۰	۱۱۰۰۰	—
۲۸۷	واکس	۱۰	۱۲۵۰۰	۱۱۴۸۵	۱۰۱۵
۲۸۸	لوازم دفتر	۵۳	۸۲۴۰۰	۵۴۰۹۳	۲۸۳۰۷
۲۸۹	لوازم توالت	۴۴	۴۰۰۰۰	۳۱۰۰	۸۹۹۹
۲۹۰	لوازم سفر	۸	۱۲۴۸۵	۳۷۹۶	۸۶۸۹
۲۹۱	انواع فانوس و لانترن .	۱۸	۳۹۱۶۰	۲۲۰۰۰	۱۷۱۶۰
۲۹۲	فونوگراف و گرامافون	۴۲	۱۲۴۸۶۵	۹۴۵۵۴	۳۰۳۱۱
۲۹۳	اشیاء فلزی و لعابی و غیره	۱۳۰	۲۰۵۴۷۵	۱۸۶۵۷۴	۱۸۹۰۱
۳۰۳	لامپهای متعارفی وشیشه	۳۶	۵۴۰۰۰	۴۹۵۷۵	۴۴۲۵
۳۰۵	آهن و چدن و فولاد	۱۲	۸۱۵۶۱	۴۶۳۹۱	۳۵۱۷۰
۳۰۶	لوازم فولاد بشکل صفحه	۵۲	۳۹۹۴۰۰	۳۸۴۴۵۶	۱۴۹۴۴
۳۰۷	جهت ساختمان	۱	۶۴۹۸۰	۱۶۲	۶۴۸۱۸
۳۰۸	ورقه آهن سفید	۵	۱۲۲۷۵۰	۱۲۲۱۷۵	۱۵۷۵
۳۰۹	ورقه حلبی سفید	۱	۱۴۹۰۰	۲۰۰۰	۱۲۹۰۰

(۳ بقیه)

تعرفه گمرکی	شـــــرح	تعداد جواز	اصل اعتبار	مبلغ جواز صادر شده	موجودی فعلی
۳۱۱,۳۱۱	میخ و پیچ و مهره خارهای آهنی	۱۰۰	۲۵۰۰۰۰	۲۱۶۷۳۱	۳۳۲۷۹
۳۱۲	پیت و چلیکهای آهنی		۷۵۰۰	—	۷۵۰۰
۳۱۳	قلع و سرب و روی	۴۱	۸۲۵۰۰	۷۹۸۶۰	۲۶۴۰
۳۱۹	حروف و کلیشه طبع	۸	۱۲۵۰۰	۱۰۵۰۰	۲۰۰۰
۳۴۰,۳۴۶	ساعت قاب و کارخانه ساعت	۶۱	۸۲۵۴۰	۶۵۴۱۹	۱۷۱۲۲
۳۵۵	کاغذهای تحریر پاکتهای متعارفی	۶۵	۲۵۰۰۰۰	۲۴۲۶۵۰	۷۳۵۰
۳۵۷	سیگار ورق بزرگ	۳	۱۲۵۰۰۰	۲۸۲۲۲	۹۶۷۷۸
۳۵۶,۳۶۵	کاغذ دیوار مقوا و اشیاء	۷۴	۱۶۵۰۰۰	۱۵۲۱۵۹	۱۲۸۴۱
۳۸۱,۳۷۵	چرمهای ساخته شده و اشیاء چرمی	۹۲	۴۰۰۰۰۰	۳۶۹۴۹۵	۲۹۵۰۵
۳۹۰	چینی آلات	۴۹	۱۲۵۴۳۲	۱۲۱۷۵۸	۳۶۷۴
۳۹۴,۳۹۱	باروت و فشنك شکاری	۲	۴۴۰۰۰	۶۶۹	۳۹۲۳۱
۴۰۱,۴۰۰	محصولات شیمیائی	۱۰۵	۱۲۵۰۰۰	۱۲۴۷۰۳	۲۹۷
۴۰۳,۴۰۲	مطبوعات باسمهٔ و چاپ سنگی	۲۹	۶۵۰۰۰	۱۲۲۶۷	۵۲۷۳۳
۴۰۶	سقز و قیر خام	—	۸۲۵۰	--	۸۲۵۰
۴۰۷	صابونهای عطری	۱۴	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰	—
۴۱۶	سیگارهای برگی	۱	۲۰۰۰	۴۰۰	۱۶۰۰
۴۱۸	قرمزدانه صنعتی	۲۰	۸۰۰۰۰	۶۹۴۷۹	۱۰۵۲۱
۴۱۹	مازوج	۲	۸۰۰۰۰	۲۲۹۳	۷۷۷۰۷
۴۲۱	نیل طبیعی	۵	۲۰۰۰۰	۱۴۰۰۰	۶۰۰۰
۴۲۲	نیل ترکیبی	۲۱	۱۲۰۰۰۰	۱۲۹۹۰۴	۹۶
۴۲۳	اقسام رنگهای معدنی	۲۵	۸۰۰۰۰	۷۹۳۴۴	۶۵۶
۴۲۵,۴۲۳	رنگهای روغنی	۱۳	۳۲۵۰۰	۳۲۵۰۰	—
۴۳۱,۴۲۷	تخم پنبه و کتان	۴	۲۴۵۰۰	۱۶۵۶۰	۲۲۸۴۴
۴۳۸,۴۳۲	جامهای شیشه	۱۱۱	۲۵۰۰۰۰	۲۵۰۰۰۰	—
۴۳۶,۴۳۷	بطری - غرابه - شیشه	۵	۶۶۷۰	۶۰۶۳	۶۰۷
۴۴۴,۴۴۵	اتومبیلهای متعارفی	۳	۸۲۵۰۰	۱۹۶۲۸	۶۲۸۷۲
۴۵۱,۴۴۶	اتومبیلهای باری کامیون	۴۱۲	۳۳۲۵۰۰۰	۳۳۱۴۳۲۰	۱۰۶۸۰
	جمع کل مورخه ۱۰/۸/۲۵	۴۲۷۴	۴۱۱۴۰۸۹۸	۳۵۹۳۸۵۲۹	۵۲۰۲۳۶۹

صورت درخواستها و جوازهای صادره در دوششماهه سال اقتصادی تا تاریخ ۱۰ اسفند ماه ۱۳۱۰ برطبق دفاتر گمرکی ایالات

تعرفه گمرکی	نوع جنس	آذربایجان	بنادر شمال	خراسان	بنادر جنوب	خوزستان	تهران	جمع کل
		ریال	ریال	ریال	ریال	ریال	ریال	ریال
۳	الکل خالص	—	—	۹۳۴	—	—	—	۹۳۴
۴۶،۴۵	شرابها و آبهای معدنی	۹،۱۰۰	۱۶،۰۳۷	—	۲،۹۳۰	۵،۲۵۰	—	۳۳،۳۱۷
۵۰	شمع گچی	۱،۵۵۷	۳۸،۰۸۸	۱،۲۰۰	۲،۵۱۶	۲۷،۴۰۱	—	۷۰،۷۶۱
۵۲تا۵۶	کائوچو و مواد رزینی	۸۸،۰۵۹	۱۹۶،۲۸۷	۴،۲۴۵	۳۰،۴۷۹	۳۲،۸۴۹	۳۰،۱۹۹	۳۸۱،۱۱۸
۵۳	گالش	۶۵،۰۰۰	۴۸۸،۶۳۹	۴۰،۸۶۱	۴،۰۰۰	—	۱،۵۰۰	۶۰۰،۰۰۰
۶۱،۶۰	سیمان و مصالح سیمانی	۵۳،۵۷۸	۳۹۱،۶۱۷	۱۱،۷۰۷	۳۱،۱۱۴	۱۶،۲۷۶	—	۵۰۴،۲۹۲
۷۰،۶۹	قهوه	۳،۲۶۰	—	۱۴،۵۶۰	۵۲،۷۴۵	۴۳،۷۸۴	—	۱۱۴،۴۴۹
۱۳۱،۱۳۰،۷۸	دواجات	۱۷۱،۱۴۰	۱۵۶،۰۴۵	۹۰،۳۰۰	۲۳۲،۹۶۶	۲۷۳،۳۰۰	۷۱،۵۰۴	۹۹۵،۲۵۵
۱۴۴،۱۴۲	ادویه‌جات	۲۷،۲۶۹	—	۲۲۶،۰۶۹	۵۱۱،۱۳۷	۳۶۴،۱۶۲	—	۱،۱۲۸،۶۳۷
۱۴۶	زیر پیراهنی پشمی	۶،۳۴۵	۲۰۱	۱،۲۴۰	۱۰۰	۱،۸۷۷	۱۰۱	۹،۸۶۴
۱۴۷	اقسام کلاه اروپائی	۱،۷۲۵	۲،۷۱۸	۵۲۰	۵،۷۷۵	۱۰،۲۱۲	۱۰،۱۷۲	۳۱،۱۲۲
۱۴۸	بند جوراب و شلوار	۴،۲۷۹	۶۴۴	۱۱۰	۲،۸۱۷	۱۶،۸۸۳	۳،۲۸۰	۲۸،۰۱۳
۱۵۲	اقسام چترهای معمولی	۸،۰۶۶	۵۷۶	—	۱،۷۴۳	۲،۶۹۳	—	۱۳،۰۶۸
۱۵۶تا۱۷۱	دهنیات نباتی و معدنی	۴۲،۵۲۵	۲،۵۰۱،۶۳۱	۵۵۴،۶۴۲	۳۸،۷۰۵	۱۴۷،۲۷۱	—	۳،۲۷۴،۷۷۴
۱۷۲تا۱۷۴	الات موسیقی	۵،۷۰۰	۱۵،۴۱۷	—	۱،۰۰۰	۲،۶۴۸	۱،۸۲۰	۲۶،۴۸۵
۱۷۵تا۱۸۴	الات وادوات وماشین‌آلات	۱۴۶،۰۶۹	۹۸۰،۵۵۵	۱۱۹،۵۱۴	۹۲،۳۸۵	۲۷۷،۲۰۲	۵،۹۴۰	۱،۶۲۱،۶۶۵
۱۹۱،۱۹۰	مواد معدنی	۸۰	—	—	۳۱۵	۴،۴۱۹	—	۴،۸۱۴

(بقیه)

تعرفه گمرکی	نوع جنس	آذربایجان	بنادر شمال	خراسان	بنادر جنوب	خوزستان	تهران	جمع کل
۲۰۲	انواع نخ خرده فروشی	۷۴,۷۶۱	۷۸,۴۶۶	۳۷,۲۸۳	۱۸۲,۹۷۱	۱۰۵,۳۳۸	۶.۴۹۱	۴۸۵,۳۱۰
۲۰۳	نخ پنبه کلاف	۱۰۳,۵۵۵	۱,۹۴۵	۱,۱۱۵,۴۰۵	۴.۲۵۲,۶۳۹	۱,۴۵۶,۶۳۱	۳,۲۵۰	۶,۹۳۳,۰۲۵
۲۰۴	« پشمی	۳,۰۲۶	—	۶۰۰	۴۶,۱۲۸	۳,۳۲۴	۱.۳۵۷	۵۴,۴۴۵
۲۰۷	« ابریشم طبیعی	—	—	—	۳۲۳	۱۵۰	—	۴۷۳
۲۱۴	طناب و نخ قند	۱۶,۳۰۶	۱,۵۱۱	۱.۰۰۰	۴۳,۲۷۰	۱۹,۶۸۵	—	۸۱,۷۸۲
۲۴۰,۲۳۶	چلوار و ململ	۳۲۶,۷۲۷	۵۶۴,۹۰۵	۹۱۵,۸۳۲	۲,۴۴۱,۱۳۴	۱,۰۶۷,۷۴۱	۵۰۰	۵,۳۱۶,۸۳۹
۲۳۷	چیت ملون و باسمهٔ	۴,۰۷۰,۰۸۲	۵,۹۳۲,۱۲۹	۲,۶۴۶,۹۱۸	۴,۶۸۶,۴۷۹	۹,۱۵۶,۳۵۴	—	۲۶,۴۹۱,۹۶۲
۲۳۸	پارچه پنبه بافته بنخ الوان	۱,۴۹۰,۹۵۶	۴۶۱.۴۵۲	۱,۲۵۰,۳۴۷	۲,۹۳۴,۹۴۳	۲,۷۲۶,۶۶۴	—	۸,۸۶۴,۳۶۲
۲۵۳	« لفاف و کیسه	۳۰,۱۷۶	۲۶.۰۳۴	۲۲۹.۱۷۵	۱۸۰,۸۰۷	۱۹۲,۰۹۱	۵۱	۶۵۸,۳۲۴
۲۴۴ تا ۲۶۲	پارچه نخ و پشم مخلوط	۱,۲۰۵,۵۴۵	۴۹,۷۹۴	۱۰۵,۱۶۸	۶۵۷,۷۲۳	۱,۴۴۴,۳۹۱	۲۱,۳۱۴	۳,۴۸۳,۹۳۵
۲۷۶	انواع مشمع	۹,۳۳۰	۱۷,۱۴۸	۱۲.۸۶۳	۱۹.۰۹۰	۵۱,۷۵۹	—	۱۱۰,۱۸۰
۲۷۷	دستگاه تلفن و تلگراف	۲۰,۱۴۵	۶۵,۳۹۹	۵,۲۰۰	۳,۵۶۴	۲۲۸	۷۴.۶۹۴	۱۶۹,۲۲۵
۲۷۸	ماشین تحریر و قطعات	۲۶۷	—	—	۶۷	۹۰۹	۱۲۰	۱,۳۶۳
۲۷۹	دوربین عکاسی و سینما	۲۹,۹۳۶	۳۹.۲۷۰	۳.۵۱۹	۴۴.۴۳۱	۳۲,۹۶۰	۲۷,۲۵۷	۱۷۷,۴۷۳
۲۸۰	لاك	—	—	۵.۳۷۲	۲.۰۸۹	۱,۷۱۰	—	۹,۱۷۱
۲۸۱	عینك و دوربین	۸.۸۸۹	۶۰۰	۱.۱۰۰	۲۵۰	۶,۰۵۹	۶,۲۳۵	۲۳,۱۳۳
۲۸۲	چوب پنبه	۴,۶۰۸	۹,۶۰۳	۱,۰۸۳	۴,۵۷۷	۷,۱۸۶	—	۲۷,۰۵۷
۲۸۳	لامپ الکتریك	۲۳,۹۵۸	۵۲,۸۱۱	۳,۶۹۷	۱۶,۲۲۷	۱۲۴,۲۹۵	۴.۰۲۴	۲۲۵,۰۲۲
۲۸۴	قرن قفلی و خرازی	۷۱,۳۷۷	۷,۶۸۵	۱۰,۳۲۶	۲۵,۱۷۵	۳۸,۹۴۲	۶,۲۲۷	۱۵۹,۷۳۲
۲۸۵	اسباب بازی برای تعلیم	—	۵۴	۶۰۴	۶۰۵	۶,۳۵۹	۳۲۵	۷,۹۴۷

(بقیه)

تعرفه گمرکی	نوع جنس	آذربایجان	بنادرشمال	خراسان	بنادر جنوب	خوزستان	تهران	جمع کل
۲۸۶	جعبه و صندوق فلزي	—	۴۸۰	۲۳۷	۱,۶۵۰	۶,۳۴۰	—	۸,۵۰۷
۲۸۷	واکس	۱۸,۸۰۴	۲,۰۰۰	۸,۶۹۴	۱۲,۷۳۲	۳۸,۷۰۴	—	۸۰,۹۳۴
۲۸۸	لوازم دفتر و زنك اخبار	۵۴,۱۷۷	۳۸,۴۸۲	۹,۵۰۹	۵۷,۷۴۸	۴۶,۹۰۷	۴,۹۱۰	۲۱۱,۷۳۳
۲۸۹	« توالت	۵۳,۰۴۴	۷,۳۱۷	۲,۹۰۴	۱۸,۸۹۳	۴۰,۰۷۳	۵۶,۲۶۰	۱۷۸,۴۹۱
۲۹۱	انواع فانوس ولانترن	۲,۳۶۸	—	۳۱,۱۶۴	۱۸,۳۵۶	۳۰,۶۵۹	۲,۳۵۰	۸۴,۸۹۷
۲۹۲	فونوگراف وگرامافون وصفحه	۵۲۸	۴,۰۰۰	۲,۰۰۰	۶,۷۰۶	۶۸,۲۳۲	۱,۴۴۲	۸۲,۹۰۸
۲۹۴,۲۹۳	اشیاء فلزی و لوازم خانه	۶۰,۵۶۱	۱۲۸,۴۴۸	۴۹,۱۳۵	۲۲,۹۴۵	۱۴۵,۷۵۷	۱,۵۰۵	۴۱۸,۳۵۱
۳۰۲	لامپهای فلزی و شیشه	۱۳,۸۷۶	—	۲۲,۸۲۸	۵,۸۳۲	۵۰,۸۶۲	—	۹۳,۳۹۸
۳۰۵	آهن ـ چدن ـ فولاد شمش	۲۱,۵۰۰	۱۹,۳۶۲	۱۵,۸۸۹	۶,۰۷۳	۱,۸۹۱	—	۶۴,۷۱۵
۳۰۶	« و فولاد بشکل میله	۳۰,۳۹۹	۶۶۱,۷۲۴	۳۵,۶۴۸	۲۸,۹۴۴	۸۲,۰۲۴	—	۸۲۸,۷۳۹
۳۰۷	« « ساختمانی	—	۲,۵۰۰	۸۱۵	۷۸۷	۱۰,۸۹۹	—	۱۵,۰۰۱
۳۰۸	ورقه آهن سفید	۹۸,۲۲۶	۱۹۴,۷۱۰	۳,۴۲۰	۲۲,۲۵۰	—	—	۳۱۸,۶۰۶
۳۰۹	« حلبی «	—	۶,۰۰۰	۳۶۰	۸,۸۲۷	—	—	۱۵,۱۸۷
۳۱۱,۳۱۰	میخ ـ پیچ ـ مهره ـ خار	۳۰,۰۲۴	۱۰۷,۴۷۹	۲۳,۹۹۹	۳۲,۲۸۲	۱۰۲,۵۳۸	—	۲۹۷,۳۲۲
۳۱۲	بیت و چلیك آهنی	—	—	—	۳۰۰	—	—	۳۰۰
۳۱۵,۳۱۳	قلع ونیکل وبرنج والومینیوم	۱۹,۳۹۷	۱۱,۶۳۰	۳۶,۴۷۸	۲۴۵,۰۷۰	۱۰۳,۱۵۴	—	۴۱۵,۷۳۸
۳۱۹	حروف و کلیشه طبع	۱۱,۰۰۰	۳,۳۰۰	۱,۴۲۰	۱,۲۲۲	۶,۸۷۵	۵۰	۲۳,۸۶۷
۳۳۵	یراق ـ قفل ـ ولولای درب	۸۳,۰۸۰	۱۴,۰۳۵	۱۸,۴۲۱	۳۲,۵۵۴	۱۲۷,۷۱۳	۲۴۴	۲۷۶,۰۴۷
۳۴۰تا۳۴۶	ساعت قاب وکارخانه ساعت	۱۲,۳۸۶	۲,۲۰۴	۵۰۰	۵۵۰	۶,۸۲۸	۵۷,۱۴۴	۷۹,۶۱۲
۳۵۵	کاغذ تحریر و پاکت	۱۷۳,۶۸۵	۲۷۶,۰۲۰	۵۱,۴۶۹	۱۸۵,۹۱۸	۵۶,۲۹۲	۲۳۶	۷۴۳,۶۲۰

(بقیه)

تعرفه گمرکی	نوع جنس	آذربایجان	بنادر شمال	خراسان	بنادر جنوب	خوزستان	تهران	جمع کل
۳۵۷	کاغذ سیگار	۱,۷۷۸	—	—	—	۷,۳۰۰	—	۹,۰۷۸
۳۵۶ تا ۳۶۰	کاغذ دیوار و مقوا	۵۸,۵۳۱	۲۲۱,۴۰۷	۱۲,۶۴۵	۳۵,۲۹۸	۶۴,۴۲۱	۱۱۴	۳۹۲,۴۱۶
۲۷۰ تا ۳۸۱	چرم‌ساخته شده واشیاء چرمی	۱۲۴,۱۵۰	۹۸,۳۶۷	۱۹۹,۱۹۰	۱۰۳,۰۶۵	۴۹۰,۸۹۵	۴۹,۹۳۰	۱,۰۷۵,۰۹۷
۳۹۰	چینی الات	۵۶,۰۳۷	۱۵۸,۰۰۷	۲۲,۸۲۸	۱۶,۸۵۲	۵۳,۸۲۰	۲,۴۱۱	۳۰۹,۹۰۵
۳۹۱ تا ۳۹۴	باروت و فشنك شكاري	—	—	—	۳۰۰	۳,۰۸۴	—	۳,۳۸۴
۴۰۰ تا ۴۰۱	مواد شیمیائی	۶۵,۸۲۰	۱۴۱,۴۰۳	۳۷,۳۷۵	۷۸,۹۲۶	۱۷۱,۱۵۵	۱,۳۸۳	۴۹۶,۰۶۲
۴۰۲,۴۰۳	مطبوعات و چاپ سنگي	—	۹۱۰	۲,۱۶۰	۸,۳۸۶	۱۶,۱۶۱	۲,۳۳۳	۲۹,۹۴۹
۴۰۶	سقز و قیر خام	—	—	۲۶۰	۶۰	۴,۳۲۶	—	۴,۶۴۶
۴۰۷	صابون عطری	۵,۴۷۳	۲۶,۳۴۹	۱,۷۹۹	۱,۳۴۶	۲,۷۹۰	۳۰	۳۷,۷۸۷
۴۱۶	میکارهای برگی	—	—	—	—	۴۵۰	—	۴۵۰
۴۱۸	قرمز دانه صنعتی	۱۵,۱۶۰	—	۶۱,۴۴۳	۱۰,۴۴۰	۲۲,۰۵۶	—	۱۰۹,۰۹۹
۴۱۹	مازوج	۳۰,۵۲۰	—	۵۴۱	۹۰۰	۹,۴۳۶	—	۴۱,۳۹۷
۴۲۱	نیل طبیعي	—	—	۳,۴۵۹	۹,۲۸۸	۶,۹۶۱	—	۱۹,۷۰۸
۴۲۲	« ترکیبی	۲۲۷,۳۰۱	—	۳۲۳,۴۳۰	۲۵۶,۰۴۰	۴۱۹,۶۷۵	—	۱,۲۱۶,۴۴۶
۴۲۳	سایر اقسام رنگهای معدنی	۶۶,۵۹۳	۳۷,۲۰۴	۴,۵۰۰	۵۲,۳۳۱	۱۳۵,۳۷۱	—	۲۹۵,۹۹۹
۴۲۵,۴۲۴	رنگهای روغنی	۹,۹۶۳	۲۹,۴۷۳	۱۶,۲۰۳	۲۶,۵۹۶	۲۱۴,۴۴۴	۱۰۰	۱۰۳,۷۷۹
۴۲۷ تا ۴۳۱	نباتات و مواد نباتی	—	—	۵,۱۸۴	۶۴۲	۲,۱۶۷	۱,۱۰۰	۹,۰۹۳

(بقیه)

ردیف گمرکی	نوع جنس	آذربایجان	بنادر شمال	خراسان	بنادر جنوب	خوزستان	تهران	جمع کل
۴۳۸,۴۳	شیشه آلات و شیشه رنگین	۱۵۴,۰۷۷	۵۲۸,۴۲۱	۵۵,۰۶۵	۹۳,۶۸۲	۱۲۳,۹۶۰	۳۳۰	۹۰۶,۰۳۵
۴۴۵,۴۴	اتومبیل سواری	۹,۵۰۰	۱۸,۴۰۰	۹,۰۰۰	۳۴,۰۵۳	۲۷۹,۷۱۹	۱۷,۱۴۰	۳۶۷,۸۱۲
۴۵۱,۴۴	سایر وسائط نقلیه	۲۲,۷۳۶	۲۱۱,۰۷۱	۳۰۴,۸۲۰	۸۵۶,۰۶۵	۵,۳۷۱,۶۰۶	۱۰,۲۳۳	۶,۷۷۷,۰۳۱
۱۲۴,۱۲	چای	۱,۳۸۳,۹۲۷	۸۴,۶۶۷	۷۷۷,۶۲۱	۷۴۴,۰۲۳	۲,۶۱۲,۲۰۱	—	۵,۶۰۲,۹۴۹
۱۸	تخم نوغان	—	۵۷۸,۸۶۴	—	—	—	—	۵۷۸,۸۶۴
								۸۴,۸۰۶,۰۴۸

صورت خلاصه جوازهای صادره مشمول بند (الف) و (ه) از ماده (٤) قانون متمم انحصار تجارت خارجی و ماده (۱۸) نظامنامه

از بدو تأسیس ادارهٔ جواز واردات (۱۰/۱/۱۶) الی ۱۵ بهمن ماه ۱۳۱۰ :

بابت احتیاجات دولتی	۲۶۷۲۴۳۵,۰	ریال
بابت ماشین آلات	۵۵۲۴۴۲۳	
بابت ماده ۱۸ نظامنامه	۱۷۰۰۰۳	
جمع کل	۸۲۶۶۸۶۱,۰	ریال
صادرات دولتی بابت صدی هشتاد تریاك	۳۷۶۹۷۰۰	»
تفاوت	۴۵۹۷۱۶۱,۰	ریال

تفاوت بالغ چهار میلیون و پانصد و نود هفت هزار و یکصد و شصت و یك ریال و نیم میباشد

قانون انحصار تجارت نه فقط ازنظر محدود ساختن اجناس واردانی بیهوده مفید بوده بلکه ازطرف دیگر مشوق صدور محصولاتی شده است که تابحال سابقه نداشته واینك بانظر باتیکه دولت ازلحاظ طبقه‌بندی اجناس ومحصولات ایران مطابق اجناس سایر ممالك راقیه دارد و ترقیاتی که خیال دارد جهت جلوگیری از خرابی محصول صادراتی و تقلباتی که تا بحال در اجناس صادراتی بعمل میآمده و باعث بی رونقی اجناس ایران درخارجه میشده اتخاذ کند امید میرود که روز بروز دائرهٔ صادرات توسعه یافته محصول ومصنوع ساخت ایران درکلیهٔ اقطار عالم بخوبی و ممتازی جنس معروف شده وبتواند باسایرین رقابت نماید وضمناً باترتیبات خاصی که اتخاذ شده تسهیلات و معافیت هائی که نسبت بورود بعضی ماشین آلات عام المنفعه بعمل آمده است طوری ازطرف تجار حساس وطن پرست ایرانی حسن استقبال شده است که بزودی ملت ایران از حیث بعضی از مصنوعات خارجه بی نیاز خواهد شد و بلا تردید با این قدمهای سریعی که برای صنعتی کردن ایران برداشته میشود درآتیهٔ نزدیکی مملکت ایران قادر خواهد بود که قسمت اعظم احتیاجات خودرا درداخله مرتفع سازد و در این موقع بحرانی که سرتاسر عالم را فرا گرفته بزرگترین ملل عالم برای اصلاح وضعیت نامساعد اقتصادی خود مجاهدت می کنند وبر خلاف بدبینی های عده ای که نسبت باین قانون داشته اند بعضی از دول دیگر چون پی بمحسنات این قانون برده رویه ما را سرمشق خود قرار داده و قوانین شبیه قوانین کنترل اسعار ومحدودیت واردات برای خود وضع نموده اند.

بر طبق تصویب هیئت دولت صورت مفصل کنتنژان واردات سال اقتصادی ۱۳۱۱ باتقسیم آنها بدفاتر گمرکی وهمچنین صورت مفصل اجناسی که درکنتنژان مزبور مذکور نشده و ورود آنها ممنوع است ذیلاً درج مینمائیم.

صورت مفصّل کنتنرّان درسال اقتصادی ۱۳۱۱

نمره کنتنرّان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۱	**آب معدنی و شراب طبی.**	تبریز ، جلفا ، آستارا	۳۰۰۰۰	۱۳۲۰۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندر شاه ، بندر جز	۱۴۰۰۰۰	۶۱۶۰۰
		مشهد ، زاهدان	۵۰۰۰	۲۲۰۰
		بوشهر ، بندر عباس	۱۳۰۰۰	۵۷۲۰
		محمره . اهواز . بندر شهپور . آبادان	۷۰۰۰	۳۰۸۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۵۰۰۰	۲۲۰۰
		جمع	۲۰۰۰۰۰	۸۸۰۰۰
۲	**اتومبیلهای باری :** کامیون‌های موتور دار بزرك و کوچك ـ اتوبوسهای بزرك و کوچك ، اتومبیلهای اطفائیه وآب‌پاش . برف پاك کن و جاده کوب ، عرابه‌های بیموتور ، اسباب یدکی و قطعات منفصله وسائط نقلیه مذکور غیراز لاستیك ورزین .	تبریز . جلفا . آستارا	۶۰۰۰۰۰	۶۰۰۰۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه	۱۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰
		مشهد . باجگیران . زاهدان	۲۰۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه	۶۰۰۰۰۰۰	۶۰۰۰۰۰۰
		محمره . اهواز . آبادان . بندر شاهپور	۱۵۲۴۰۰۰۰	۱۵۲۴۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۱۵۰۰۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰۰
		تهران	۶۰۰۰۰	۶۰۰۰۰
			۴۰۰۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰۰۰

نمره کنتران	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	میلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۳	**اتومبیلهای سواری و اسباب یدکی و قطعات منفصلهٔ اتومبیلهای مزبور (غیراز رزین ولاستیك) بانضمام اشیاء یدکی و قطعات منفصله درشگه و کالسگه.**	تبریز . جلفا . آستارا	۶۰۰۰۰	۶۰۰۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
		مشهد . باجگیران . زاهدان	۲۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه	۳۶۰۰۰۰	۲۶۰۰۰۰
		محمره . بندر شاهپور . اهواز . آبادان	۱۲۰۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۵۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰
		تهران	۸۰۰۰۰	۸۰۰۰۰
		جمع	۲۵۰۰۰۰۰۰	۲۵۰۰۰۰۰
۴	**ادویه جات :** تمرهندی خشك ، خردل نساخته ، دارچین ، ریشه جوز ، زردچوبه نکوبیده ، زنجبیل ، فلفل سیاه نکوبیده ، لیمو عمانی خشك ، میخك ، هل ، وانیل .	تبریز جلفا . خوی . آستارا	۴۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰
		پهلوی مشهد سر . بندر جز . بندر شاه	۳۰۰۰۰	۳۰۰۰۰
		مشهد . زاهدان	۱۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه . چاه بهار	۱۳۷۰۰۰۰	۱۳۷۰۰۰۰
		محمره . اهواز . بندر شاپور . آبادان	۱۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۳۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰
		جمع	۴۰۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰۰

نمره کنتنوان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۵	**آلات موسیقی :** پیانو ، ارك ، آرمونیوم ، ویلون و قطعات مجزای آن ، فلوت ،طبل ، دائرهٔ زنگی ، ماندولین ، طنبور ، عود ، قانون ، چنك . آلات موسیقی بچگانه .	تبریز . جلفا	۳۷۰۰۰	۱۶۶۵۰
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه	۷۷۰۰۰	۳۴۶۵۰
		مشهد . باجگیران . زاهدان	۱۸۰۰۰	۸۱۰۰
		بوشهر . بندر عباس	۱۰۰۰۰	۴۵۰۰
		محمره . بندر شاهپور . اهواز . آبادان	۱۰۰۰۰	۴۵۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۸۰۰۰	۳۶۰۰
		تهران	۱۲۰۰۰	۵۴۰۰
		جمع	۱۷۲۰۰۰	۷۷۴۰۰
۶	**آهن و فولاد و چدن :** بشکل شمش ، صفحه ، تنکه ، ورق ، میله ، ترکه ، تسمه ، کنده ، تیر - حلبی سفید وبیت و چلیك .	تبریز . جلفا . آستارا	۸۰۰۰۰۰	۲۸۰۰۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه	۵۰۰۰۰۰۰	۱۷۵۰۰۰۰
		مشهد . باجگیران . لطف آباد . زاهدان	۴۰۰۰۰۰	۱۴۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه . چاه بهار	۴۰۰۰۰۰	۱۴۰۰۰۰
		محمره . شاهپور . اهواز - آبادان	۵۰۰۰۰۰	۱۷۵۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۴۰۰۰۰۰	۱۴۰۰۰۰
		جمع	۷۵۰۰۰۰۰	۲۶۲۵۰۰۰

نمره کنتنوان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۷	**باروت و مواد قابل احتراق و تفنگ شکاری** (بااجازه مخصوص دولت): باروت برای شکار وفشنك خالی وچاشنی شکاری. دینامیت و موشك برای انفجار معادن. تفنك شکاری.	بوشهر، بندر عباس.	۱۰۰۰۰	۱۰۰۰۰
		محمره، بندر شاهپور	۷۰۰۰۰	۷۰۰۰۰
		کرمانشاه، قصر شیرین	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰
		جمع	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
۸	**بند جوراب وبندشلوار وقطعات منفصله ونوارهای کشدار آنها و بند کفش وکش مخصوص کفش یقه - پاپیون - عرق گیر زیر بغل.**	تبریز، جلفا، خوی، آستارا.	۲۵۰۰۰	۲۵۰۰۰
		پهلوی، مشهدسر، بندرجز، بندر شاه	۵۰۰۰	۵۰۰۰
		مشهد، باجگیران، لطف آباد، زاهدان	۷۵۰۰	۷۵۰۰
		بوشهر. بندر عباس، بندر لنگه.	۱۵۰۰۰	۱۵۰۰۰
		محمره. اهواز. شاهپور. آبادان.	۱۵۰۰۰	۱۵۰۰۰
		کرمانشاه. قصر شیرین.	۱۲۵۰۰	۱۲۵۰۰
		تهران.	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰
		جمع	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
۹	**بنزین.**	تبریز. جلفا. آستارا.	۱۹۲۰۰۰۰	—
		پهلوی. چمخاله. مشهد سر. بندر جز. بندرشاه.	۲۰۹۳۸۸۵۰	—
		مشهد. باجگیران. لطف آباد	۳۷۵۱۱۵۰	—
		بوشهر. بندر عباس.	۱۷۴۰۰۰۰	—
		جمع	۲۸۳۵۰۰۰۰	—

نمره کنتنژان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۱۰	پارچه های پنبه بافته شده بانخ رنگین اعم از مرسریزه یا فاسونه ویا کرك دار وغیره و پارچه‌های معروف به «برزنت».	تبریز . جلفا . خوی . آستارا .	۲۵۰۰۰۰۰	۱۱۲۵۰۰۰
		پهلوی . مشهدسر . بندرجز . بندر شاه	۲۵۰۰۰۰۰	۱۱۲۵۰۰۰
		مشهد . باجگیران . لطف آباد . زاهدان	۳۰۰۰۰۰۰	۱۳۵۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه . چاه بهار	۶۵۰۰۰۰۰	۲۹۲۵۰۰۰
		محمره . اهواز . آبادان . شاهپور .	۳۵۰۰۰۰۰	۱۵۷۵۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۲۰۰۰۰۰۰	۹۰۰۰۰۰
		جمع	۲۰۰۰۰۰۰۰	۹۰۰۰۰۰۰
۱۱	پارچه‌های پشم خالص ونخ و پشم که کمتر از پنجاه در صد پشم نداشته باشد و پارچه های موئی معروف به «آلپاکا» و پارچه‌های موئی برای لائی لباس.	جلفا . تبریز . خوی .	۲۶۰۰۰۰۰	۲۶۰۰۰۰۰
		پهلوی .	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
		مشهد . زاهدان .	۵۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه .	۱۷۵۰۰۰۰	۱۷۵۰۰۰۰
		محمره . شاهپور . آبادان . اهواز .	۱۵۰۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰
		قصر شیرین . کرمانشاه .	۱۵۰۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰
		تهران .	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰
		جمع	۸۰۰۰۰۰۰	۸۰۰۰۰۰۰

نمره کنتوان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۱۲	**پارچه های پنبه پیراهنی اعم از مرسریزه یافاسونه ازقبیل پوپلین ، زفیر ، کنتواری ، پیکه ـ حوله و قطیفه و پارچه های آن ها .**	تبریز . جلفا . خوی . آستارا	۱۰۰۰۰۰۰	۶۸۰۰۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندرشاه	۵۰۰۰۰۰	۳۴۰۰۰۰
		مشهد . باجگیران . لطف‌آباد . زاهدان	۱۰۰۰۰۰۰	۶۸۰۰۰۰
		بوشهر . بندرعباس . بندر لنگه . چاه بهار	۳۰۰۰۰۰۰	۲۰۴۰۰۰۰
		محمره . اهواز . بندر شاهپور . آبادان	۲۵۰۰۰۰۰	۱۷۰۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۲۰۰۰۰۰۰	۱۳۶۰۰۰۰
		جمع	۱۰۰۰۰۰۰۰	۶۸۰۰۰۰۰
۱۳	**تخم نوغان** (بارعایت نظامات مربوطه به آن) .	پهلوی	۳۰۰۰۰۰۰	۱۸۰۰۰۰۰
۱۴	**تلفن و رادیو و اشیاء یدکی و متعلقات آنها :**	تبریز ، جلفا ، آستارا	۹۰۰۰۰	۹۰۰۰۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه	۳۵۰۰۰۰	۳۵۰۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ، زاهدان	۶۰۰۰۰	۶۰۰۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس	۵۵۰۰۰	۵۵۰۰۰۰
		محمره ، بندر شاهپور ، اهواز ، آبادان	۳۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰
		تهران	۳۹۵۰۰۰	۳۹۵۰۰۰
		جمع	۱۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰

نمره کنتنوان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۱۵	تزیب و وال نخی و کمرك و پارچهٔ نخی آهار دار موسوم به کانوا برای گلدوزی اعم از بی نقشه یانقشه دار .	جلفا ، تبریز ، آستارا ،	۷۰۰۰۰۰	۶۹۷۲۰۰
		پهلوی، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه	۱۰۰۰۰۰	۹۹۶۰۰
		مشهد ، باجگیران، زاهدان	۳۰۰۰۰۰	۲۹۸۸۰۰
		بوشهر ، بندرعباس ، بندر لنگه	۸۵۰۰۰۰	۸۴۶۶۰۰
		محمره ، شاهپور ، اهواز ، آبادان	۸۰۰۰۰۰	۷۹۶۸۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین	۷۵۰۰۰۰	۷۴۷۰۰۰
		جمع	۳۵۰۰۰۰۰۰	۳۴۸۶۰۰۰
۱۶	چای .	تبریز ، جلفا ، آستارا	۱۰۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندرجز ، بندر شاه	۱۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ، زاهدان	۶۰۰۰۰۰۰	۶۰۰۰۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه ، چاه بهار	۸۰۰۰۰۰۰	۸۰۰۰۰۰۰
		محمره ، بندر شاهپور ، اهواز ، آبادان	۲۰۰۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰۰۰
		جمع	۴۵۰۰۰۰۰۰	۴۵۰۰۰۰۰۰

نمره کنتوان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۱۷	**چتر و پالتو و شنل بارانی و پارچه وچسب مخصوص آن.**	تبریز ، جلفا ، خوی ، آستارا ،	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندرجز ، بندرشاه	۶۰۰۰	۶۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ، لطف آباد ، زاهدان	۹۰۰۰	۹۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه	۱۸۰۰۰	۱۸۰۰۰
		محمره ، اهواز ، بندر شاهپور ، آبادان	۱۸۰۰۰	۱۸۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین	۱۵۰۰۰	۱۵۰۰۰
		تهران .	۲۴۰۰۰	۲۴۰۰۰
		جمع	۱۲۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰
۱۸	**چراغ و متعلقات آن :** چراغهای متعارفی چینی یا شیشهٔ ،چراغهاي متعارفی فلزی یا بلوری روی میز بدون زینت ، فانوس دریائی متعارفي ، لاله ، چراغهای تلمبهٔ وبدون فتیله ، لنترهای ساده گردسوز . فتیله و توری چراغ و بخاري و اجاق نفتی . سرپیچ و سایر متعلقات چراغهای فوق بغیر ازلوله وحباب .	تبریز ، جلفا ، آستارا	۱۵۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰
		پهلوي ، مشهدسر ، بندرجز ، بندر شاه	۲۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ، زاهدان	۳۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰
		بوشهر ، بندرعباس ، بندر لنگه ، چاه بهار	۱۸۰۰۰۰	۱۸۰۰۰۰
		محمره ، شاهپور ، اهواز ، آبادان	۴۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین	۲۶۰۰۰۰	۲۶۰۰۰۰
		تهران	۱۰۰۰۰	۱۰۰۰۰
		جمع	۱۵۰۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰

نمره کنتنوان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی		مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۱۹	**چرم واشیاء چرمی ومتعلقات آن:** چرمهای طبیعی متعارفی یا برقی، کفش و پوتین و چکمه. پاشنه وتخت لاستیکی برای کفش. کیف پول وکیف های بغلی و دستی و کیفهای دستی زنانه. چمدان. تسمه برای کارخانجات. جیر براي پاك کردن اتومبیل و درشکه و غیره. زین و برك. کمربند.	پهلوی، مشهدسر، بندر جز، بندرشاه		۵۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰
		بوشهر، بندر عباس، بندرلنگه		۵۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰
		محمره، اهواز، بندر شاهپور		۱۰۰۰۰۰۰	۸۰۰۰۰۰
		کرمانشاه، قصر شیرین		۱۰۰۰۰۰۰	۸۰۰۰۰۰
			جمع	۳۰۰۰۰۰۰	۲۴۰۰۰۰۰
۲۰	**چلوار وململ و پارچه‌های پنبهٔ سفید معروف به کتانی.**	تبریز، جلفا، خوی، آستارا		۱۰۰۰۰۰۰	۴۵۰۰۰۰۰
		پهلوي، مشهدسر، بندرجز، بندرشاه		۲۸۰۰۰۰۰	۱۲۶۰۰۰۰
		مشهد، باجگیران، لطف آباد، زاهدان		۳۰۰۰۰۰۰	۱۳۵۰۰۰۰
		بوشهر، بندر عباس، لنگه، چاه بهار		۵۸۵۰۰۰۰	۲۶۳۲۵۰۰
		محمره، اهواز، آبادان، بندر شاهپور		۲۰۰۰۰۰۰	۹۰۰۰۰۰
		کرمانشاه، قصر شیرین		۱۸۵۰۰۰۰	۸۳۲۵۰۰
			جمع	۱۶۵۰۰۰۰۰	۷۴۲۵۰۰۰

نمره کنتنژان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۲۱	چوب پنبه .	تبریز ، جلفا ، آستارا	۲۴۰۰۰	۲۴۰۰۰
		پهلوی ، مشهد سر	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ، لطف آباد ، زاهدان	۱۰۰۰۰	۱۰۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه	۲۶۰۰۰	۲۶۰۰۰
		محمره ، اهواز ، بندر شاهپور ، آبادان	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰
		کرمانشاه ، قصرشیرین ،	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰
		جمع	۱۵۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰
۲۲	چیت های باسمهٔ و ملون .	تبریز . جلفا ، خوی . آستارا .	۱۵۰۰۰۰۰۰	۶۷۵۰۰۰۰
		پهلوی . مشهدسر . بندر جز ، بندر شاه	۳۵۰۰۰۰۰۰	۱۰۷۵۰۰۰۰
		مشهد . باجگیران . لطف آباد . زاهدان	۱۲۰۰۰۰۰۰	۵۴۰۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس ، لنگه ، چاه بهار	۲۱۰۰۰۰۰۰	۹۴۵۰۰۰۰
		محمره ، اهواز ، شاهپور ، آبادان	۲۰۰۰۰۰۰۰	۹۰۰۰۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین	۱۷۰۰۰۰۰۰	۷۶۵۰۰۰۰
		جمع	۱۲۰۰۰۰۰۰۰	۵۴۰۰۰۰۰۰

نمره کنتنوان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۲۳	**چینی آلات :** ظروف چینی وبدل‌چینی برای غذاخوری از هرقبیل . فنجان ، نعلبکی و آبخوری و شیرخوری و قوری وقنددان وحقه چینی.	تبریز ، جلفا ، آستارا ،	۴۵۰۰۰۰	۱۰۸۰۰۰
		پهلوی ، مشهدسر ، بندرجز ، بندرشاه	۱۰۰۰۰۰۰	۲۴۰۰۰۰
		مشهد ، باجگیران، لطف‌آباد ، زاهدان	۱۵۰۰۰۰	۳۶۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس . بندر لنگه ، چاه بهار	۱۰۰۰۰۰	۲۴۰۰۰
		محمره ، شاهپور ، آبادان ، اهواز	۱۸۰۰۰۰	۴۳۲۰۰
		کرمانشاه ، قصرشیرین	۱۲۰۰۰۰	۲۸۸۰۰
		جمع	۲۰۰۰۰۰۰	۴۸۰۰۰۰
۲۴	**حروف وکلیشه طبع وآنتیمون.**	تبریز ، جلفا ، آستارا .	۵۵۰۰۰۰	۱۹۲۵۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندرجز ، بندرشاه	۴۰۰۰۰۰	۱۴۰۰۰
		مشهد ، زاهدان	۱۵۰۰۰۰	۵۲۵۰
		بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه	۱۰۰۰۰۰	۳۵۰۰
		محمره ، بندر شاهپور ، اهواز	۵۰۰۰۰۰	۱۷۵۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین	۲۰۰۰۰۰	۷۰۰۰
		تهران .	۱۰۰۰۰۰	۳۵۰۰
		جمع	۲۰۰۰۰۰۰	۷۰۰۰۰

نمره گمرکخانه	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۲۵	**خرازی و لوازم خانه :** انو. ادوات ورزش . اجاق و بخاری های نفتی و بخاریهای چدنی و آهنی . اکلیل و زرورق و ورقه های نازك فلزی و گردهای مخصوص برای مطلا و مفضض کردن و پاك کردن الك موئی و پارچه آن . پاشنه کش . فلزات . پیچ برای باز کردن در بطری ، تختخواب سفری . اقسام تکمه ، سگك قزنقفلی و حلقه . یراق کیف و چمدان ازهر قبیل ، ترمس . تکمه سر دست و یقه ، تلق بشکل صفحه و ورق ، پنبه نسوز توپ بازی لاستیکی . توپ وچوب بیلیارد ، توپ و چوب تنیس . توپ فوتبال ، ترازو از هر قبیل بانضمام ترازوی کاغذ کشی . جاروب فرنگی . چاقو و کارد . چپق (پیپ) ، چرخ بستنی سازی . چرخ گوشت زنی کوچك . چرخ گوشت وسبزی خرد کنی . چوب هوکی . چوگان . حمام چدنی و سماور حمام فرنگی . دوش و لوازم آن . زه چوگان . سوزن . سنجاق . انگشتانه و قیچی . شلاق . شیر روشوئی و شیر حمام فرنگی ، صندوق و صندوقچه آهنی . ظروف لعابی . ظروف آلومینیوم ، عینك ، دوربین ، ذره بین ولوازم آنها . فشنك سیفون ، فشنك وموادضدحریق وادوات آنها . فندك و اشیاء یدکی وفتیله و سنك آن . قبله نما . قلاب جالباس ، قاشق و کارد چنگال فلزی ازهر قبیل . قلاب سادهٔ کمربند . قلاب ماهیگیری . قوطی سیگار فلزی وچرمی . قهوه جوش الکلی و برقی . قیطان و سنبله ازهر قبیل . چشم و دندان و ناخن مصنوعی حیوانات . کارتهای بازی ، کف کفش . کفش پاککن علفی یاموئی (گالشگیر) . کفشهای بازی ، مکانو و اسباب سینمای اطفال ، لوازم جلب شکار ، گیرهٔ کراوات . مهمیز و رکاب و هویزه و دهنه نمك دان و نمکپاش . پیش بند چرمی و لاستیکی.	تبریز . جلفا . آستارا . پهلوی . مشهدسر . بندرجز . بندر شاه . مشهد . باجگیران . لطف آباد . زاهدان . بوشهر . بندرعباس . بندرلنگه . چاه بهار محمره . شاهپور . اهواز . آبادان . قصرشیرین . کرمانشاه تهران .	۸۰۰۰۰۰ ۱۳۰۰۰۰۰ ۴۰۰۰۰۰ ۴۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰	۸۰۰۰۰۰ ۱۳۰۰۰۰۰ ۴۰۰۰۰۰ ۴۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰
		جمع	۴۰۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰۰

نمره کنتنوان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۲۶	دواجات معمولی و اختصاصی (اسپسیالیته) و مایحتاج پانسمان.	تبریز . جلفا . خوی . آستارا .	۱۲۰۰۰۰۰	۹۶۰۰۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه .	۱۵۰۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰۰
		مشهد . باجگیریان . لطف آباد . زاهدان .	۱۲۰۰۰۰۰	۹۶۰۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه . چاه بهار .	۲۲۵۰۰۰۰	۱۸۰۰۰۰۰
		محمره . شاهپور . اهواز . آبادان .	۱۰۰۰۰۰۰	۸۰۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۱۱۰۰۰۰۰	۸۸۰۰۰۰
		تهران ،	۷۵۰۰۰۰	۶۰۰۰۰۰
		جمع	۹۰۰۰۰۰۰	۷۲۰۰۰۰۰
۲۷	دو چرخه و سه چرخهٔ پائی و موتوسیکلت و درشگه بچگانه واشیاء یدکی آنها.	تبریز . جلفا	۱۲۰۰۰	۱۲۰۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰
		مشهد . باجگیران . زاهدان .	۴۰۰۰۰	۴۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه	۷۲۰۰۰	۷۲۰۰۰
		محمره . بندر شاهپور . اهواز . آبادان .	۲۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۱۴۰۰۰۰	۱۴۰۰۰۰
		تهران	۱۶۰۰۰	۱۶۰۰۰
		جمع	۵۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰

نمره کنتراتن	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۲۸	رزین و لاستیك اتومبیل.	تبریز . جلفا . آستارا .	۴۰۰۰۰۰۰	۳۰۸۰۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه .	۳۵۰۰۰۰۰	۲۶۹۵۰۰
		مشهد . باجگیران . زاهدان .	۶۸۰۰۰۰۰	۵۲۳۶۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه .	۲۸۰۰۰۰۰۰	۲۱۵۶۰۰۰
		محمره . بندر شاهپور . اهواز .	۷۰۰۰۰۰۰۰	۵۳۹۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۳۷۷۰۰۰۰۰	۲۹۰۲۹۰۰
		جمع	۱۵۰۰۰۰۰۰۰	۱۱۵۵۰۰۰۰
۲۹	رنگهای ترکیبی باستثنای نیل ترکیبی (مطابق مقررات مخصوص ورود رنگها) .	تبریز . جلفا ، آستارا	۳۰۰۰۰۰۰	۲۶۴۰۰۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه	۱۲۰۰۰۰۰	۱۰۵۶۰۰
		مشهد . باجگیران ، زاهدان .	۶۰۰۰۰۰	۵۲۸۰۰
		بوشهر . بندر عباس ، بندر لنگه	۳۲۰۰۰۰۰	۲۸۱۶۰۰
		محمره ، بندر شاهپور . اهواز .	۴۰۰۰۰۰۰	۳۵۲۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین .	۳۰۰۰۰۰۰	۲۶۴۰۰۰
		جمع	۱۵۰۰۰۰۰۰	۱۳۲۰۰۰۰

نمره کنتوان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۳۰	**رنگهای روغنی ورنك مایع بدون الکل ورنك لاك و روغن سیکاتیف و آلیف وجلا برای نقاشی .**	تبریز . جلفا . آستارا .	۳۰۰۰۰	۲۶۴۰۰
		پهلوی . مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه .	۱۲۰۰۰۰	۱۰۵۶۰۰
		مشهد . باجگیران . زاهدان	۵۰۰۰۰	۴۴۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه .	۸۰۰۰۰	۷۰۴۰۰
		محمره ، بندر شاهپور . اهواز . آبادان .	۷۰۰۰۰	۶۱۶۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین .	۵۰۰۰۰	۴۴۰۰۰
		جمع	۴۰۰۰۰۰	۳۵۲۰۰۰
۳۱	**روغنهای نباتی و حیوانی غیر مأکول :** روغنهای نباتی برای روان کردن و چرب کردن موتور و ماشین . روغن نارگیل برای صابون . روغن معروف به سالاماس برای صابون سازی . روغن کاج (کلوفونیوم) ، کلوفان . پیه مخصوص بدنهٔ کشتی .	تبریز ، جلفا . آستارا .	۱۵۰۰۰	۱۵۰۰۰
		پهلوی ، مشهد سر . بندر جز ، بندر شاه .	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ، زاهدان .	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه . قشم .	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰
		محمره ، شاهپور . اهواز ، آبادان .	۱۵۰۰۰	۱۵۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۱۰۰۰۰	۱۰۰۰۰
		جمع	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰

نمره کنتنژان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۳۲	**زیرپیراهن و زیر شلوار پشمی .**	تبریز . جلفا . خوی . آستارا .	۲۲۵۰۰۰	۲۲۵۰۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز . بندرشاه .	۴۵۰۰۰	۴۵۰۰
		مشهد . باجگیران . لطف آباد ، زاهدان .	۶۸۰۰۰	۶۸۰۰
		بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه .	۱۳۵۰۰۰	۱۳۵۰۰
		محمره ، اهواز ، بندر شاهپور ، آبادان	۱۴۰۰۰۰	۱۴۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۱۰۷۰۰۰	۱۰۷۰۰
		تهران .	۱۸۰۰۰۰	۱۸۰۰۰
		جمع	۹۰۰۰۰۰	۹۰۰۰۰
۳۳	**ساعت :** ساعتهای جیبی یامچی طلا یانقره یاطلای سفید یاسایر فلزات . ساعتهای شماته دار متعارفی فلزی و ساعتهای دیواری و اشیاء یدکی و کارخانه و متعلقات وقطعات مجزای ساعتهای فوق.	تبریز ، جلفا .	۸۰۰۰۰۰	۷۷۶۰۰
		پهلوی .	۱۰۰۰۰۰	۹۷۰۰
		مشهد . زاهدان	۵۰۰۰۰	۴۸۵۰
		بوشهر ، بندر عباس .	۵۰۰۰۰	۴۸۵۰
		محمره . بندر شاهپور ، اهواز	۲۰۰۰۰۰	۱۹۴۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۳۰۰۰۰۰	۲۹۱۰۰
		تهران .	۳۵۰۰۰۰۰	۳۳۹۵۰۰
		جمع	۵۰۰۰۰۰۰	۴۸۵۰۰۰

نمره کنتوان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۳۴	سقز و قیر خام.	مشهد . زاهدان .	۸۰۰۰	۸۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس ،	۲۰۰۰	۲۰۰۰
		محمره ، شاهپور ، اهواز ، آبادان ،	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین ،	۴۰۰۰۰	۴۰۰۰۰
		جمع	۱۵۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰
۳۵	سمنت .	تبریز ، جلفا ، آستارا ،	۳۲۰۰۰۰	۸۸۶۴۰
		پهلوی . لنگرود ، مشهد سر ، بندرجز . بندر شاه	۲۰۰۰۰۰۰	۵۵۴۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ،	۳۰۰۰۰۰	۸۳۱۰۰
		بوشهر ، بندرعباس ،	۱۵۰۰۰۰	۴۱۵۵۰
		محمره ، اهواز ، شاهپور ، آبادان ،	۵۰۰۰۰۰	۱۳۸۵۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین ،	۲۱۰۰۰۰	۵۸۱۷۰
		جمع	۳۴۸۰۰۰۰	۹۶۳۹۶۰

نمره کنتون	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبالغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۳۶	**سینماتوگرافی و لوازم عکاسی :** دوربین و آلات سینما توگرافی و فیلم و متعلقات آن . دوربین و آلات عکاسی و متعلقات آن . انواع اشیاء و ادوات و مواد مربوطه به‌سینماتوگرافی و عکاسی.	تبریز ، جلفا .	۱۶۰۰۰۰	۱۳۶۰۰۰
		پهلوی ، مشهدسر ، بندرجز ، بندرشاه .	۲۰۰۰۰۰	۱۷۰۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ، زاهدان .	۴۰۰۰۰	۳۴۰۰۰
		بوشهر ، بندرعباس .	۲۰۰۰۰۰	۱۷۰۰۰۰
		محمره ، اهواز ، شاهپور ، آبادان .	۷۵۰۰۰	۶۳۷۵۰
		کرمانشاه ، قصرشیرین .	۱۲۵۰۰۰	۱۰۶۲۵۰
		تهران .	۲۰۰۰۰۰	۱۷۰۰۰۰
		جمع	۱۰۰۰۰۰۰	۸۵۰۰۰۰
۳۷	**شکر** (بیستهزارتن متری) .	تبریز ، جلفا ،	۲۸۱۷۵۰۰	—
		پهلوی ، بندر جز ، بندر شاه ،	۵۶۹۲۵۰۰	—
		باجگیران .	۴۱۶۲۵۰۰	—
		بوشهر ، بندر عباس ،	۶۲۶۷۵۰۰	—
		محمره ، شاهپور ،	۵۰۶۰۰۰۰	—
		جمع	۲۳۰۰۰۰۰۰	—

نمره کنتنوان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۲۸	**شمع گچی وکافوری .**	تبریز . جلفا . آستارا .	۳۰۰۰۰	۲۴۰۰۰
		پهلوی، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه .	۲۰۰۰۰	۱۶۰۰۰
		مشهد ، زاهدان .	۹۰۰۰۰	۷۲۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس .	۱۲۰۰۰۰	۹۶۰۰۰
		محمره ، بندر شاهپور .	۹۰۰۰۰	۷۲۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین .	۵۰۰۰۰	۴۰۰۰۰
		جمع	۴۰۰۰۰۰	۳۲۰۰۰۰
۲۹	**شیشه آلات :** شیشهٔ جام ساده یا رنگین . شیشهٔ اتومبیل ، استکان ولیوان آبخوری ، لولهٔ لامپا و لولهٔ فانوس و حباب ، تنك وگیلاس ساده ، کوزهٔ قلیان بلور ، یالوده خوری و بستنی خوری ساده ، اقسام بطریها و شیشه های لیمونادی و غیره سفید یارنگین ، آئینه‌های بی‌قاب تا ۵۰ سیمتر مربع ، شیرینی خوری و میوه خوری ساده بدون ضمائم فلزی .	تبریز . جلفا . آستارا .	۸۰۰۰۰۰	۱۹۲۰۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندرشاه .	۲۵۰۰۰۰۰	۶۰۰۰۰۰
		مشهد . باجگیران . لطف آباد . زاهدان .	۵۰۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندرلنگه . چاه‌بهار .	۵۰۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰
		محمره . اهواز . آبادان . شاهپور .	۴۰۰۰۰۰	۹۶۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۳۰۰۰۰۰	۷۲۰۰۰
		جمع	۵۰۰۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰۰

نمره کنتراد	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۴۰	طناب و ریسمان و نخ قند و ریسمان صیادی.	تبریز . جلفا . خوی . عرب . خدا آفرین . آستارا .	۳۴۰۰۰	۱۴۲۸۰
		پهلوی . لنگرود . مشهدسر . شهسوار . بندرجز ، بندرشاه .	۵۰۰۰۰	۲۱۰۰۰
		مشهد . باجگیران . لطف آباد . کاریز . میرجاوه . زاهدان .	۸۴۰۰۰	۳۵۲۸۰
		بوشهر . بندر عباس . لنگه . جاسك . قشم . چاهبهار .	۸۲۰۰۰	۳۴۴۴۰
		محمره . شاهپور . اهواز . آبادان .	۲۰۰۰۰۰	۸۴۰۰۰
		کرمانشاه . قصرشیرین .	۵۰۰۰۰	۲۱۰۰۰
		جمع	۵۰۰۰۰۰	۲۱۰۰۰۰
۴۱	قالب کفش و چکمه .	تبریز . جلفا .	۵۰۰۰	۵۰۰۰
		پهلوی .	۵۰۰۰	۵۰۰۰
		مشهد . زاهدان .	۸۰۰۰	۸۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس .	۱۲۰۰۰	۱۲۰۰۰
		محمره . بندر شاهپور .	۱۲۰۰۰	۱۲۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۸۰۰۰	۸۰۰۰
		جمع	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰

تعرفه گمرکی	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۴۲	قرمزدانهٔ صنعتی و حیوانی و اقسام رنگهای طبیعی بجز نیل طبیعی.	تبریز . جلفا . آستارا .	۱۱۰۰۰۰	۹۶۸۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندرجز . بندرشاه .	۲۰۰۰۰	۱۷۶۰۰
		مشهد . باجگیران . زاهدان .	۱۷۰۰۰۰	۱۴۹۶۰۰
		بوشهر . بندرعباس . بندر لنگه .	۱۴۰۰۰۰	۱۲۳۲۰۰
		محمره . بندرشاهپور . اهواز .	۸۰۰۰۰	۷۰۴۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۸۰۰۰۰	۷۰۴۰۰
		جمع	۶۰۰۰۰۰	۵۲۸۰۰۰
۴۳	قطران و سایر مشتقات و فضلات نفت.	تبریز . جلفا . آستارا	۲۲۰۰۰	—
		پهلوی . چمخاله . مشهد سر . بندرجز . بندرشاه	۱۱۶۶۰۰۰	—
		مشهد . باجگیران . لطف آباد	۲۲۲۰۰۰	—
		جمع	۱۴۱۰۰۰۰	—

نمره گمرکخانه	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۴۴	قلع و برنج. وروی و نیکل و آلومینیوم بشکل صفحه . ورق وسیم .	تبریز . جلفا . آستارا	۱۰۰۰۰۰	۲۴۵۰۰
		پهلوی . مشهدسر . بندر جز . بندر شاه	۵۰۰۰۰۰	۱۷۵۰۰
		مشهد . زاهدان	۱۸۰۰۰۰	۶۳۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . لنگه . چاه بهار	۱۰۰۰۰۰۰	۳۵۰۰۰۰
		محمره . شاهپور . اهواز . آبادان	۳۰۰۰۰۰	۱۰۵۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۲۰۰۰۰۰	۷۰۰۰۰
		جمع	۱۸۰۰۰۰۰۰	۶۳۰۰۰۰
۴۵	قند (پنجاه وپنجهزار تن متری).	تبریز . جلفا	۱۰۳۵۰۰۰۰۰	—
		پهلوی . بندر جز . بندر شاه	۲۵۸۰۶۰۰۰	—
		باجگیران	۹۲۴۶۰۰۰	—
		بوشهر . بندر عباس	۱۷۱۱۲۰۰۰	—
		محمره . بندر شاهپور	۱۳۳۸۶۰۰۰	—
		جمع	۷۵۹۰۰۰۰۰	—

نمره کنتنزان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
٤٦	قهوهٔ بونداده .	جلفا . تبریز	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰
		مشهد . زاهدان	۸۰۰۰۰	۸۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . لنکه . جاسك . چاه بهار	۲۵۰۰۰۰	۲۵۰۰۰۰
		محمره . شاهپور . اهواز . آبادان	۲۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰
		جمع	٦۰۰۰۰۰	٦۰۰۰۰۰
٤۷	کائوچو و مواد رزینی خام یا ساخته‌بشکل‌صفحه، لوله ، ورق ـ رزین درشکه ورزین دوچرخه ورزین موتو سیکات ـ لینولئوم ازهرقبیل .	تبریز ، جلفا ، آستارا	۲۲۰۰۰۰	۱٦۹٤۰۰
		پهلوی . مشهد سر ، بندرجز ، بندرشاه	۵۰۰۰۰۰	۳۸۵۰۰۰
		مشهد ، باجگیران . زاهدان	۳۰۰۰۰	۲۳۱۰۰
		بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنکه	۷۰۰۰۰	۵۳۹۰۰
		محمره ، بندر شاهپور ، اهواز	۸۰۰۰۰	٦۱٦۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین	۵۰۰۰۰	۳۸۵۰۰
		تهران	۵۰۰۰۰	۳۸۵۰۰
		جمع	۱۰۰۰۰۰۰	۷۷۰۰۰۰

نمره کتابوان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۴۸	**کاغذ طبع و کاغذ تحریر و کاغذ و پاکت متعارفی و آستردار .**	تبریز ، جلفا ، آستارا .	۱۰۰۰۰۰۰	۳۳۷۰۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندرجز . بندر شاه	۲۴۲۰۰۰۰	۸۱۵۵۴۰
		مشهد . باجگیران . لطف آباد . زاهدان	۴۰۰۰۰۰	۱۳۴۸۰۰
		بوشهر . بندرعباس ، بندرلنگه . چاه بهار	۹۵۰۰۰۰	۳۲۰۱۵۰
		محمره . بندر شاهپور . اهواز . آبادان	۴۵۰۰۰۰	۱۵۱۶۵۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۲۳۰۰۰۰	۷۷۵۱۰
		تهران	۵۰۰۰۰	۱۶۸۵۰
		جمع	۵۵۰۰۰۰۰	۱۸۵۳۵۰۰
۴۹	**کاغذهای دیواری ومقواو سایر اقسام کاغذ :** اقسام مقواهای سفید و الوان . کاغذ خط‌دار برای محاسبه وغیره . کاغذ خشک کن . کاغذ نقاشی و گرافیک . کاغذ ورق بزرگ پارشمینه برای اسناد . کاغذ نازک کیبه ، اقسام کاغذهای الوان بدون نقش . کاغذ کاربن ، کاغذ صافی ، کاغذهای دیواری ، کاغذهای نازک برای لفاف اعم از ساده یا گل دار ، کاغذ و مقواهای لفاف و باریبیچ کاغذ کهنه مطبوعه برای لفاف ، قوطی‌های مقوائی . کاغذ ابری برای جلد کتاب .	تبریز . جلفا . آستارا	۱۲۰۰۰۰	۴۳۸۱۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه	۸۷۰۰۰۰	۲۹۳۱۹۰
		مشهد . باجگیران . لطف آباد . زاهدان	۸۰۰۰۰	۲۶۹۶۰
		بوشهر . بندر عباس . لنگه . چاه بهار	۱۴۰۰۰۰	۴۷۱۸۰
		محمره . بندر شاپور . اهواز . آبادان	۲۰۰۰۰۰	۶۷۴۰۰
		کرمانشاه . قصرشیرین	۸۰۰۰۰	۲۶۹۶۰
		جمع	۱۵۰۰۰۰۰	۵۰۵۵۰۰

نمره کنتوان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۵۰	**کاغذ سیگار و گلز و مشتوك .** (با اجازه کتبی مؤسسهٔ دخانیات) .	تبریز	۱۵۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰
		اهواز ، محمره ، شاهپور	۲۰۹۰۰۰۰	۲۰۹۰۰۰۰
		کرمانشاه	۱۰۰۰۰	۱۰۰۰۰
		جمع	۲۲۵۰۰۰۰	۲۲۵۰۰۰۰
۵۱	**کبریت** (صدو بیست ملیون قوطی)	بندر	۹۴۱۸۵۰	—
		بندرخمیر ، بندرجز ، بندر شاه .	۱۷۱۹۹۹۸	—
		بوشهر ، بندر عباس .	۹۷۱۰۰۲	—
		محمره ، بندر شاهپور	۱۰۲۷۰۶۵	—
		جمع	۶۷۲۷۵۰	—
			۴۴۸۵۰۰۰	—
۵۲	**کتاب وسایر مطبوعات :** کتب و نقشجات ، تصاویر و گراورهای علمی مورد احتیاج مدارس نوت موزیك ، تقویم و اعلانات و اقسام کاتالوك ، کارت پستالهای مناظر طبیعی و ابنیهٔ تاریخی و رجال معروف و نباتات و حیوانات و کیسه تنباکوهای معروف ، دفاتر محاسبه تجارتی که تهیهٔ آن در ایران میسر نباشد.	تبریز ، جلفا ،	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ، زاهدان	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس	۷۰۰۰۰	۷۰۰۰۰
		محمره ، بندر شاهپور ، اهواز	۷۰۰۰۰	۷۰۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین .	۸۰۰۰۰	۸۰۰۰۰
		تهران	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
		جمع	۴۱۰۰۰۰	۴۱۰۰۰۰

نمره کنتوان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۵۳	کشتی وقایق اعم از موتوردار یا بی موتور . و قطعات آنها .	پهلوی، مشهد سر ، بندرجز ، بندر شاه	۵۷۵۰۰۰	۵۷۵۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه .	۴۲۵۰۰۰	۳۲۵۰۰۰
		محمره . بندرشاهپور . اهواز	۲۵۰۰۰۰	۲۵۰۰۰۰
		جمع	۱۱۵۰۰۰۰	۱۱۵۰۰۰۰
۵۴	کلاههای اروپائی و پارچه موئی و حصیری که برای ساختن آنها بکار میرود .	تبریز ، جلفا .	۱۸۵۰۰	۱۸۵۰۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه	۴۵۰۰	۴۵۰۰
		مشهد ، زاهدان .	۶۸۰۰	۶۸۰۰
		بوشهر ، بندر عباس .	۱۳۵۰۰	۱۳۵۰۰
		محمره . بندر شاهپور ، اهواز ، آبادان	۱۳۵۰۰	۱۳۵۰۰
		کرمانشاه ، قصرشیرین ،	۱۱۲۰۰	۱۱۲۰۰
		تهران ،	۲۲۰۰۰	۲۲۰۰۰
		جمع	۹۰۰۰۰	۹۰۰۰۰

نمره کنتنران	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۵۵	گالوش .	تبریز ، جلفا ، آستارا .	۳۰۰۰۰۰	۲۴۰۰۰
		پهلوی ، مشهد سهر ، بندر جز ، بندرشاه	۲۲۰۰۰۰۰	۱۷۶۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ،	۲۰۰۰۰۰	۱۶۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه	۲۰۰۰۰	۱۶۰۰
		محمره ، اهواز ، بندر شاهپور ، آبادان ،	۱۲۰۰۰	۹۶۰
		کرمانشاهان ، قصر شیرین .	۸۰۰۰	۶۴۰
		تهران .	۱۰۰۰۰	۸۰۰
		جمع	۲۷۵۰۰۰۰	۲۲۰۰۰۰
۵۶	گرامافون و صفحه و سایر متعلقات آن .	تبریز . جلفا	۱۱۰۰۰۰	۱۱۰۰۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه	۱۱۰۰۰۰	۱۱۰۰۰۰
		مشهد . باجگیران . زاهدان .	۲۵۰۰۰	۲۵۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس .	۱۱۰۰۰۰	۱۱۰۰۰۰
		محمره . بندر شاهپور . اهواز . آبادان ،	۵۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۱۲۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰
		تهران ،	۲۵۰۰۰	۲۵۰۰۰
		جمع	۱۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰

نمره کنتوان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۵۷	**گریس ، موبیل اویل وسایر روغنهای ماشین و موتور .**	تبریز . جلفا . آستارا . عرب . خدا آفرین	۶۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰
		پهلوي . مشهد سر . بندرجز . بندر شاه	۱۲۰۰۰۰۰	۶۰۰۰۰۰
		مشهد . باجگیران . لطف آباد . زاهدان	۶۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . لنگه . چاه بهار .	۱۰۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰
		محمره ، اهواز ، شاهپور . آبادان	۸۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۳۰۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰
		جمع	۴۵۰۰۰۰۰	۲۲۵۰۰۰۰
۵۸	**گیاه و نهال و تخم نباتات :** تخم پنبه . تخم‌کتان . تخم گل ، پیاز گل و نهال و قلمهٔ درخت . الیاف کنف برای تهیه اوازم صیادی و غیره	پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه	۲۸۰۰۰	۹۸۰۰
		مشهد . باجگیران .	۳۰۰۰۰	۱۰۵۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه	۱۰۰۰۰	۳۵۰۰
		محمره ، اهواز .	۱۸۰۰۰	۶۳۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین .	۸۰۰۰	۲۸۰۰
		تهران .	۶۰۰۰	۲۱۰۰
		جمع	۱۰۰۰۰۰	۳۵۰۰۰

شماره کنتوار	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۵۹	**لحاف ولوازم بافتنی :** چراغ و کلیه لوازم گاز و نفت و لوازم یدکی آن . علفی . قالیچه و پتو و پادری و پادری و پارچه های علفی مخصوص لحاف .	تبریز . جلفا . آستارا . خوی، عرب. خدا آفرین پهلوی. انگرود- شهسوار، مشهدسر، بندرجز- بندرشاه مشهد. باجگیران، لطف آباد. کاریز. زاهدان. میرجاوه بوشهر . بندرعباس . لنگه . جاسك ، چاه بهار محمره . اهواز . آبادان، شاهپور . کرمانشاه . قصرشیرین . جمع	۳۵۰۰۰۰ ۵۷۵۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰ ۹۷۵۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰ ۶۰۰۰۰۰ ۵۵۰۰۰۰۰	۳۵۰۰۰۰ ۵۷۵۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰ ۹۷۵۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰ ۶۰۰۰۰۰ ۵۵۰۰۰۰۰
۶۰	**لوازم آرایش :** تیغ ستاره وخودتراش و تیغ و متعلقات آن . ماشین اصلاح موباسر و متعلقات آن . کرم شوینده و کرم ضدچروک انسام شانه و مقوت پاك کن . و انواع آلات آلیه کوچك نیمداری سر عطری و شیشه وسنك وچرم تیغ آلتی و لوازم یدکی مسواك وخلال خمیر و کرم ضدرن دندان، فر و سنجاق سر . کرلر آرایش و هنگیر و اشیاء مربوطه بن (لوازم مانکور)	تبریز . جلفا پهلوی . مشهد سر . بندرجز. بندرشاه مشهد - باجگیران . زاهدان . بوشهر . بندرعباس . بندرلنگه . محمره . اهواز . بندرشاهپور . آبادان . کرمانشاه . قصرشیرین تهران . جمع	۲۳۰۰۰۰ ۵۵۰۰۰ ۱۷۰۰۰ ۸۳۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰ ۸۰۰۰۰ ۲۳۵۰۰۰ ۸۰۰۰۰۰	۲۳۰۰۰۰ ۵۵۰۰۰ ۱۷۰۰۰ ۸۳۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰ ۸۰۰۰۰ ۲۳۵۰۰۰ ۸۰۰۰۰۰

نمره کنتنوان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
٦١	**لوازم الکتریك:** لامپ متعارفی الکتریك اعم از سفید یا رنگین و جباب وسرپوش آن . چراغ جیبی ودستی الکتریك و قوه ولامپ آن . زنك اخباروقوه وسایرمتعلقات آن ، اتو ،جاروب و منقل و بخاری و بادبزن الکتریکی و متعلقات آنها . مقره . کلید ، سر پیچ . کنتور ، آکومولاتور و سایر ادوات و متعلقات سیم کشی الکتریك ـ پایه رومیزی متعارفی و بدون تزیین برای چراغهای الکتریك . جارهای الکتریکی که بیش از ده لامپ نداشته باشد ، انواع دیوار کوب الکتریکی. نور افکن (پروژکتور) .	تبریز ـ جلفا . آستارا . پهلوی ـ مشهد سر . بندرجز . بندرشاه مشهد . باجگیران ، زاهدان . بوشهر . بندرعباس . محمره ، اهواز . شاهپور ـ آبادان . کرمانشاه . قصرشیرین تهران	۲۰۰۰۰۰ ۷۰۰۰۰۰ ۱۵۰۰۰۰ ۱۵۰۰۰۰ ۳۵۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰ ۱۵۰۰۰۰	۹۲۸۰۰ ۳۲۴۸۰۰ ٦۹٦۰۰ ٦۹٦۰۰ ۱٦۲۴۰۰ ۱۳۹۲۰۰ ٦۹٦۰۰
		جمع	۲۰۰۰۰۰۰	۹۲۸۰۰۰

نمره کنتنوان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۶۲	**لوازم تحریر و دفتر :** قلم . سرقلم . قلم خود نویس واشیاء یدکی آن . دواتهای فلزی‌وشیشه وبلوری‌وچینی ساده ، اقسام مداد . مرکب تحریر الوان وژلاتین و چاپ ، دواتهای جیبی خط‌کش ، تامپن فلزی ، استامپ ، مهرتاریخ . منگنهٔ کیپه برای تجار . ماشین تحریر و ماشین حساب و نوار و قطعات یدکی و متعلقات آنها ، ماشین نمره زنی ، زنك روی میز و زنك اخبار . لاك ، چسب ، اقسام گیرهٔ کاغذ وپونز . مداد تراش و منگنهٔ کاغذ ، چاقوی روی‌میز ، دوسیهٔ گیره دار وکارتن فنردار . مداد و مرکب پاك‌کن ، قلم موی نقاشی دقیق . جعبه رنك و پرکار و لوحهٔ سنگی برای مدارس .	تبریز ـ جلفا ـ خوی . آستارا . پهلوی ـ مشهد سر . بندرجز . بندرشاه مشهد . باجگیران . زاهدان . بوشهر ، بندرعباس ، بندر لنگه محمره ، اهواز ، آبادان . شاهپور کرمانشاه ، قصرشیرین . تهران	۳۴۰۰۰۰ ۲۳۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰ ۳۴۰۰۰۰ ۱۲۵۰۰۰ ۱۲۵۰۰۰ ۷۰۰۰۰	۲۷۲۰۰۰ ۱۸۴۰۰۰ ۸۰۰۰۰ ۲۷۲۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰ ۵۶۰۰۰
		جمع	۱۲۳۰۰۰۰	۱۰۶۴۰۰۰

نمره کنتوان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۶۳	**مازوت .**	تبریز ، جلفا ، آستارا ،	۱۶۴۰۰۰۰	—
		پهلوی . چمخاله . مشهد سر ، بندر جز ـ بندرشاه	۳۲۷۵۰۰	—
		مشهد ـ باجگیران ـ لطف آباد ،	۵۷۵۰۰	—
		جمع	۲۰۲۵۰۰۰	—
۶۴	**ماشین آلات و ادوات علمی و ابزار کار :** انواع مختلفه ماشین‌آلات فلاحتی ، صنعتی ، طبی وغیره . اقسام موتور (دیزل وغیره) و دیگ بخار ، قطعات مجزا و اشیاء یدکی ومتعلقات ماشینهای فوق ، انواع آلات و ادوات وابزارکار اعم ازیدي ومکانیکی ، آلات وادوات‌علمی وطبی ازهرقبیل‌بانضمام اشیاء یدکی وقطعات منفصله ومتعلقات آنها ، ماشین توتون بری و سیگار پیچی (بااجازه کتبی مؤسسه انحصار دخانیات) .	تبریز ، جلفا آستارا ،	۲۰۰۰۰۰۰	۹۲۸۰۰۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه	۷۰۰۰۰۰۰	۳۲۴۸۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ، لطف آباد ، زاهدان	۲۰۰۰۰۰۰	۹۲۸۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس ، لنکه ، چاه بهار .	۱۰۰۰۰۰۰	۴۶۴۰۰۰
		محمره ، شاهپور . اهواز ، آبادان ،	۴۰۰۰۰۰۰	۱۸۵۶۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین ،	۱۰۰۰۰۰۰	۴۶۴۰۰۰
		تهران ،	۵۰۰۰۰۰	۲۳۲۰۰۰
		جمع	۱۷۵۰۰۰۰۰	۸۱۲۰۰۰۰

شماره کنتنوان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۶۵	مشمع .	تبریز ، جلفا ، آستارا ، خوی	۶۵۰۰۰۰	۴۵۵۰۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندرجز . بندر شاه .	۱۰۵۰۰۰	۷۳۵۰۰
		مشهد ، باجگیران ، زاهدان	۴۵۰۶۰	۳۱۵۰۰
		بوشهر ، بندرعباس ،	۱۰۰۰۰۰	۷۰۰۰۰
		محمره ، شاهپور ، اهواز . آبادان ،	۱۰۰۰۰۰	۷۰۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین ،	۸۵۰۰۰	۵۹۵۰۰
		جمع	۵۰۰۰۰۰	۳۵۰۰۰۰
۶۶	مواد شیمیائی : مواد شیمیائی از هر قبیل باستثنای آنچه که در قسمت ممنوعات مذکور شده است ، اسانسهای مخصوص صابون سازی	تبریز . جلفا . آستارا ،	۴۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز ، بندر شاه ،	۹۰۰۰۰۰	۴۵۰۰۰۰
		مشهد . باجگیران . لطف آباد . زاهدان	۲۴۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس • بندر لنگه .	۴۵۰۰۰۰	۲۲۵۰۰۰
		محمره . بندر شاهپور . اهواز . آبادان	۶۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۴۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰
		تهران	۱۰۰۰۰	۵۰۰۰
		جمع	۳۰۰۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰

نمره کنتنوان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
		تبریز . جلفا . آستارا	۴۰۰۰	۴۰۰۰
		پهلوی . مشهد سر ، بندر جز . بندر شاه	۱۵۰۰۰	۱۵۰۰۰
		مشهد . باجگیران . زاهدان	۵۰۰۰	۵۰۰۰
۶۷	نخ ابریشم طبیعی و گلابتون های اصل .	بوشهر . بندر عباس	۱۵۰۰۰	۱۵۰۰۰
		محمره . شاهپور . اهواز	۴۰۰۰	۴۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۴۰۰۰	۴۰۰۰
		تهران	۳۰۰۰	۳۰۰۰
		جمع	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰
		تبریز . خوی	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰
		مشهد . زاهدان	۱۰۰۰۰	۱۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . لنگه	۶۴۰۰۰۰	۶۴۰۰۰۰
۶۸	نخ پشم و کرک ازنمرهٔ ۴۰ بیالا .	محمره . شاهپور . اهواز	۸۰۰۰۰	۸۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۴۴۰۰۰	۴۴۰۰۰
		تهران	۶۰۰۰	۶۰۰۰
		جمع	۸۰۰۰۰۰	۸۰۰۰۰۰

نمره کنتنوان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۶۹	نخ پنبهٔ کلاف .	تبریز ـ جلفا ـ خوی	۵۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰
		مشهد ـ زاهدان	۶۰۰۰۰۰۰	۶۰۰۰۰۰۰
		بوشهر ـ بندر عباس . لنگه ـ چاه بهار . جاسك	۱۸۵۰۰۰۰۰	۱۸۵۰۰۰۰۰
		محمره ـ اهواز ـ شاهپور . آبادان	۳۰۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰۰
		کرمانشاه. قصر شیرین	۲۰۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰۰
		جمع	۳۰۰۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰۰۰
۷۰	نخ خیاطی ازهر قبیل بشکل قرقره. گلوله. کلاف ـ روی مقواوغیره نخ موسوم به کانوابرای گلدوزی و کارهای دستی .	تبریز . جلفا . خوی . آستارا	۵۶۰۰۰۰	۲۴۶۴۰۰
		پهلوی . مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه	۹۰۰۰۰۰	۳۹۶۰۰۰
		مشهد ، باجگیران . لطف آباد ، زاهدان	۳۰۰۰۰۰	۱۳۲۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس ، لنگه ، چاه بهار ، جاسك	۹۰۰۰۰۰	۳۹۶۰۰۰
		محمره . اهواز . شاهپور . آبادان	۵۰۰۰۰۰	۲۲۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۳۰۰۰۰۰	۱۳۲۰۰۰
		تهران	۴۰۰۰۰	۱۷۶۰۰
		جمع	۳۵۰۰۰۰۰	۱۵۴۰۰۰۰

نمره کنتنوان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
		تبریز . جلفا . آستارا	۶۱۸۷۵۰۰	—
		پهلوی. چمخاله . مشهدسر ، بندرجز . بندر شاه	۱۵۹۱۱۰۰۰	—
۷۱	**نفت سفید** (کروزین)	مشهد . باجگیران . لطف آباد	۴۳۳۹۰۰۰	—
		بوشهر . بندر عباس	۸۴۰۰۰۰	—
		جمع	۲۷۲۷۷۵۰۰	—
		تبریز . جلفا . آستارا	۱۷۸۵۰۰	—
		پهلوی ، چمخاله ، بندرجز ، بندر شاه	۶۳۱۵۰۰	—
۷۲	**نفت سیاه .**	مشهد ، باجگیران ، لطف آباد	۲۰۲۵۰۰	—
		جمع	۱۰۱۲۵۰۰	—
		تبریز . جلفا . آستارا	۸۰۰۰۰۰	۷۰۴۰۰۰
		مشهد . زاهدان	۱۲۰۰۰۰۰	۱۰۵۶۰۰۰
۷۳	**نیل ترکیبی .**	بوشهر . بندر عباس . لنگه	۱۰۰۰۰۰۰	۸۸۰۰۰۰
		محمره . بندر شاهپور ، اهواز	۸۰۰۰۰۰	۷۰۴۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین	۷۰۰۰۰۰	۶۱۶۰۰۰
		جمع	۴۵۰۰۰۰۰	۳۹۶۰۰۰۰

نمره کنتنوان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۷۴	نیل طبیعی .	تبریز . جلفا . آستارا	۲۰۰۰۰	۱۷۶۰۰
		مشهد ، زاهدان	۲۰۰۰۰	۱۷۶۰۰
		بوشهر ، بندرعباس . بندر لنگه	۷۰۰۰۰	۶۱۶۰۰
		محمره ، شاهپور ، اهواز	۵۰۰۰۰	۴۴۰۰۰
		کرمانشاه ، قصرشیرین	۴۰۰۰۰	۳۵۲۰۰
		جمع	۲۰۰۰۰۰	۱۷۶۰۰۰
۷۵	واکس ولاك وموم کفاشی.	تبریز ، جلفا . آستارا	۷۰۰۰۰	۷۰۰۰۰
		پهلوي ، مشهدسر ، بندرجز ، بندرشاه	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ، زاهدان	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰
		بوشهر ، بندرعباس	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰
		محمره ـ شاهپور ـ اهواز ـ آبادان	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰
		کرمانشاه ، قصرشیرین	۳۰۰۰۰	۳۰۰۰۰
			۳۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰

نمره کنتوان	نوع جنس	گمرکخانهٔ ورودی	مبلغ ریال	سهمیهٔ آزاد ریال
۷۶	یراق و لولا واقسام قفل و لوله و انواع سیم ساده ، خاردار یا غلافدار وتورسیمی وپیچ ومهره واقسام فنر وانواع میخ ومیخ پیچ.	تبریز . جلفا . آستارا	۷۰۰۰۰۰	۲۴۵۰۰۰
		پهلوی . هشهدسر ، بندرجز ، بندرشاه	۱۰۰۰۰۰۰	۳۵۰۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ، زاهدان	۱۵۰۰۰۰	۵۲۵۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه ، چاه بهار	۲۵۰۰۰۰	۸۷۵۰۰
		محمره . شاهپور ، اهواز . آبادان	۵۰۰۰۰۰	۱۷۵۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین	۴۰۰۰۰۰	۱۴۰۰۰۰
		جمع	۳۰۰۰۰۰۰	۱۰۵۰۰۰۰
		جمع کل	۵۸۹۹۰۲۰۰۰	۲۸۸۴۶۸۳۶۰

طلا ـ بشکل شمش ومسکوك (بدون جواز) .
جواهرات اصل .
نقره بشکل شمش .

صورت اجناسیکه در گمرکات ایران واردات سال اقتصادی ۱۳۱۱ منظور نشده و ورود آنها ممنوع است

ادویه جات

جوز ـ خردل ساخته ـ دنبلان ـ زعفران و گلرنگ ـ زیره سیاه دانه ـ فلفل فرنگی ـ فلفل سیاه کوبیده ـ زنجبیل پرورده

اسلحه و مواد محترقه

اسلحهٔ گرم و سرد و مهمّات جنگی از هر قبیل ـ آتش‌بازی فشنگ و مهمّات برای توپ و تفنگ و نارنجك و رولور و و طپانچه و غیره.

اشیاء دوخته و مهیا

یقه وسردستهای زنانه اعم ازپوستی ویا اجناس شبیه به پوست یاغیرآن ـ کیفهای دستی زنانه غیرچرمی ازقبیل کیفهای منجوقی پارچهٔ، پولکی، مشمعی، فیبری وغیره ـ کیف پول، کیف بغلی، کیف کاغذ واشیاء شبیه بآنها که ازچرم ساخته نشده باشد ـ گلهای مصنوعی ـ کراوات ـ آستر وزقره کلاه، انواع پرده، پیراهن، زیر شلوار، شب کلاه و کلیهٔ البسه و اشیاء دوخته و مهیّا اعم از کش باب، پارچهٔ متعارفی، چرمی، مشمعی و غیره، اقسام جوراب و دستکش، رومیزی و روپوش تخت خواب وسفره وملافه وچادرشب و نظایر آنها بشکل توپ یاقطعه، کفش راحتی (پانتوفل) و کفش های پارچهٔ کتانی وغیره، کلاه بهلوی انواع شال وعبا وشنل غیربارانی، رختخواب پیچ وکیسه سفری وننوی تاب وپشه بند، نمد و زیلو و قالی وقالیچه و گلیم وحصیر از هر قبیل، لحاف وتوشك وبالش ونظایرآنها، دستمال ازهرقبیل، شال گردن ازهرقبیل، لنگ وسرخشك کن از هر قبیل ـ گتر و مچ پیچ، پتوهای نخی، پشمی و ابریشمی از هر قبیل بشکل قطعه یا توپ، کرست، پردهٔ بیرق، نردبان طنابی، عرقگیراسب، پالان، چادر وتجیر و متعلقات آنها.

آلات موسیقی

تار، کمانچه، سنطور، ضرب، دایره معمولی، تنبك، نی، نقاره، ادوات موزیك نظامی.

چراغ و متعلقات آن نورپخش کن (آباژور) اعم ازپارچه یا کاغذی وغیرآن، انواع فانوسهای کاغذی یاپارچهٔ، چراغهای درشکه‌وکالسکه، شمعدان از هر قبیل، اقسام چراغهای پایه بلند یا مجسّمه دار و هر قسم چراغی که مبل محسوب میشود.

چرم آلات میشن وتیماج، چرمهای مصنوعی وفیبر واشیاء ساخته شده از آنها، زنگال.

چوب آلات هیزم وزغال چوب، چوب برای عصا، چوب برای ساختمان، چوبهای صنعتی وتخته های سه لا، اقسام چوبهای رنده شده یا غیر آن، اقسام مبلهای چوبی ار قبیل میز و صندلی و نیمکت و کمد و تخت خواب وقطعات مجزّای آنها، سبد واشیاء سبدی، چوب آلات تزیین شده ازقبیل خاتم‌کاری و منبّت کاری و امثال آن، تراورس چوبی، خاك ارّه و خردهٔ نجّاری، قو (آتش گیرانه)، اقسام نی و اشیاء ساخته شده از آن، جاروب و پاروب، درب و پنجرهٔ چوبی از هر قبیل، نردبان چوبی وپاروان وآلاچیق و سایر اشیاء ساخته شده از چوب که جزء اجناس مجاز منظور نشده باشد.

چینی و بدل‌چینی اقسام گلدان و مبلهای بارفتن و چینی یا بدل چینی یا گچی ویا ساخته‌شده ازسنگهای مصنوعی وطبیعی ویا مواد دیگر، شیرینی خوری وآجیل خوری و میوه خوری، روشوئی، سرقلیان، کوزه قلیان، کوزه و خمره و تغار و تمبوشه و سایر اجناس سفالین و گلی، مبال چینی، سایر اقسام اشیاء چینی یا بارفتن یا بدل چینی و یا گلی وسفالین که درکنتنژان مذکور نشده باشد.

حیوانات گاونر و ماده، گاو و گوساله، گاومیش، گوسفند وبره و میش، بز وبزغاله، شتر، اسب، مادیان، الاغ، قاطر، میمون سك، خوك، وسایر حیوانات اهلی و وحشی، مرغ، خروس، بوقلمون، اردك، غاز، قو، طوطی، طاوس، قناری، بلبل و سایر انواع طیور اهلی و وحشی.

خرازی و اسباب بازی و لوازم خانه

اسباب روی بخاری و اقسام مبلهای فلزّی و یا سنگی و یا غیر آن، اقسام النگو و انگشتری و گوشواره و دستبند و زنجیر و مدال و مدبر، جواهر آلات و زینت آلات بدل از هر قبیل بادزنها و گرد گیر های پری و کاغذ و کائو چوئی و غیر آن از هر قبیل، تخته نرد وشطرنج و سایر آلات قمار، اسباب بازی ازهر قبیل بانضمام اقسام عروسك باستثنای آنچه که در قسمت مجاز ذکر شده است، چوب سیگار، چوب پرده و گل میخ پرده چمدانها و کیفهای غیر چرمی از هر قبیل، دوربین جهان نما، کلاه گیس و سبیل و ریش مصنوعی و ماسك، عکس برگردان، اقسام مجسّمه اعم ازفلزّی گچی، سلولوئید گلی کاغذی، چوبی، مومی وغیره و قطعات منفصلهٔ آنها، منجوق و پولك و شب نما ومروارید بدل ومنجوق بلند معروف به منجوق ملیله، جای سیگار وجای خاکستر سیگار، نقده و گلابتون بدل، سینی و ظروف مقوائی وغیره ازهرقبیل، تابلو های نقّاشی قابدار یا بی قاب، شمشه های گچی یا چوبی مطلاّ یا اکلیل زده برای قاب، اشیاء عتیقه وکلکسیون ازهرقبیل، اقسام چوب رخت، هر نوع اشیاء ساخته شده ازپرطبیعی یا مصنوعی، انواع مهره ها وتسبیح های شیشه، سنگی، چینی، سلولوئید وغیره، اشیاء و پایه های بلوری وغیره برای نمایش کفش وسایر اجناس درمغازه ها اقسام کمربند های غیرچرمی اعم ازفلزّی ومشمعی وکائوچوئی وغیره، نشان وستارهٔ فلزّی و یراق، تکمه شیروخورشید، اقسام قوطی سیگارغیر ازچرمی وفلزی، قاب عکس و غیره، قندگیر و چای صاف کن، قفس و تله، اجناس ساخته شده ازصدف واشیاء شبیه بآنها، رنده های آشپزخانه وهاون سنگی وفلزی، انواع عصا وتعلیمی از هر قبیل، قاشق و چنگال چوبی، غربال.

دواجات

اقسام الکل، اتر، روغنهای نباتی مانند روغن کرچك، خشخاش بزرك، زیتون، بادام تلخ وشیرین، تخم پنبه، کنجد، روغن پسته زمینی، روغن تخم آفتاب گردان، روغن منداب.

تعفین های (تنطور) ذیل: افسنتین، انیسون، انقوزه ارنیکا، بادیان، بنژوئن(۱)

(۱) - *Benioin*

بلدو(۱) کاشو(۲) دارچین، کاپسیکوم،(۳) هل(٤) قرمزدانه(٥) کلمبو، کندورانگو(٦) کوکا، کلا، اکالیپتوس، کایاك، جنتیانا، زنجبیل، میخك، گرین دلیا(۷) اپیکا، ید، مارس تاتاریزه، مشك، میر، (۸) تریاك، پوست نارنج، پولیکالا، پیرتر(۹) کاسیا، پوست کنه‌کنه، ریوند، زعفران، صابون، تلو، (۱۰) سنبل الطیب، وانیل.

عصاره مایع (۱۱) ادویهٔ مذکوره فوق، لودانم، اودوکلنی، صابونهای طبّی از هر قبیل، کربنات دومنیزی، نمك میوه.

رادیو وتلگراف دستگاه تلگراف با سیم و بی سیم و متعلّقات آن.

رنگها حنا، رنك، روناس؛ اسپرك، کندل، پوست انار، دوده، ترشك جفت، پوست گردو، رنگهای ورنی الکلی، مازوج، رنگهای ترکیبی که ورود آنها بر طبق نظامات مربوطه بورود رنگ ممنوع است.

ساعت ساعتهای رو بخاری و رومیزی و مبلی از هرقبیل.

شمع وصابون شمع‌پیهی‌وفتیله‌های پیه اندود وکبریت‌شمعچه، اقسام‌صابونهای حمّام و رخت شوئی وعطری و غیره.

شیشه آلات آئینه های بی قاب یا قاب دار بزرگتر از ۵۰ دسیمتر مربع، جاروچلچراغ، اقسام‌شیرینی‌خوری، آجیلخوری، میوه‌خوری، فالوده خوری وسرویسهای بلورتجمّلی‌وظروف بلورکه دارای پایه‌ها ودستگیره ها یا تزئینات فلزّی است، اقسام شیشه های جام گلدار یا منقوش، کپ سبددار یا بدون سبد، تخته های شیشهٔ برای فرش زمین، گلدان های بلوری و شیشهٔ ازهر قبیل، مجسّمه های بلوری و شیشه از هر قبیل.

غلات وحبوبات گندم، جو، دوسر، چاودار، زرّت، برنج، ارزن و آرد آنها عدس، ماش، لوبیا، نخود، باقلا، لپه، سنگنك، کفشك، منداب خلر، نخودچی، سایر اقسام حبوبات، بلغور و جو و گندم مقشر و اقسام آرد و

(۱) - *Boldo* (۲) - *Cachou* (۳) - *Capsicum*
(٤) - *Cardamome* (٥) - *Cochenille* (٦) - *Condurango*
(۷) - *Grindelia* (۸) - *Myrrhe* (۹) - *Pyrethre*
(۱۰) - *Tolu* (۱۱) - *Extrait fluide*

نشاسته های ماکول و رشته فرنگی .

فلزات ومصنوعات فلزی اقسام آهن وفلزات قراضهٔ و مستعمل ، مصنوعات طلا و نقره اعم ازظروف و اشیاء زرگری شده و غیره سرب بشکل شمش ، صفحه ، ورق وغیره ، مس بشکل شمش ، صفحه ، ورق وظروف مس ، سینی وظروف ساخته شده از سرب و قلع و نیکل و روی و آهن و برنج و غیر آن ، ورشو و فلز مغز سفید بشکل شمش ، صفحه ، ورق وظروف و اشیاء ساخته شده ازآن ، سفیداب شیخ ، سبد سیمی و اشیاء سیمی نظیر آن سطل و ظروف فلزی نظیر آن ، مجسّمه ، مبل ، تخت خواب و گهواره فلزی از هر قبیل سوار شده یا قطعات مجزّای آنها ، ریل وتراورس فلزی ـ دروپنجره فلزی ازهرقبیل اعم ازسوار شده یاقطعات مجزای آنها ، قمقمه ، سایر فلزات واشیاء فلزی که جزء اجناس مجاز منظور نشده باشد .

کائوچو و مصنوعات آن بازیچه‌ها وانواع مصنوعات کائوچوئی که جزء اجناس منظور مجاز نشده باشد .

کاغذ و مصنوعات آن کاغذ و پاکت گلدار ، دسته های یاد داشت سفید یا چاپدار ، دفتر ودفتر چه‌های سفید اقسام البوم کارت پستال وتمبر و غیره ، فانوسهای کاغذی و بادزن و هر قبیل بازیچهٔ کاغذی و کاغذ خرده برای هتل ها کاغذ و پاکت های با ارقام ، حروف یا علامت ، کاغذ های تحریر چیتی ومشبك و منگنه دار یا منقش .

لوازم آرایش ماتیك لب وابرو ، پودر و پر مخصوص وجای پودر ، قوطیهای پودر جیبی وپرآن ، سرخاب وسفیداب ، آینه‌های توالت جیبی انواع کرمها وروغنهای معطّر ، ادوکلنی ، عطریات واسانس های طبیعی یا مصنوعی با الکل یا بی الکل ، لوسیون ، موبند ، ماشین ماساژصورت ، روغنها واقسام مایعات و گردهای مو و صورت .

لوازم الکتریك اقسام چراغ های آویز و جار الکتریك که بیش از ده لامپ داشته باشد اعم از برنز یا غیر آن و همچنین قطعات منفصلهٔ آنها ، ظروف الکتریك ، تکمه و سنجاق و سر عصا های الکتریك .

لوازم تحریر و دفتر جا قلم و دوات وسرویس‌های تحریر رومیزی ، تامپون های چوبی وشاخی وسلولوئید ونظایر آن ، زیردستیهای روی‌میز تحریر ، مهره های بلوری و غیره برای روی میز ، جا پاکت و جا کاغذ چوبی و فلزی و مقوائی وغیره ، قلمهای پر و قلمهای شیشهٔ ، چرتکه .

ماکولات حیوانی تخم مرغ و تخم طیور اهلی و وحشی اعم از تازه یا خشك ، اقسام گوشت اعم از تازه ، خشك یا منجمد وعصارهٔ گوشت ماهی و میگو ونظایر آنها اعم ازتازه ، نمك زده ، دودزده ، خشك یا منجمد ، تخم ماهی «خاویار» کنسروهای گوشتی ، پیه واقسام روغنهای‌حیوانی‌طبیعی یا مصنوعی تازه یا نمك‌زده ، عسل، لبنیات ازقبیل شیر « تازه یاخشك » ، سرشیر، کره ، ماست دوغ ، کشك ، قره قروت ، پنیر .

ماکولات نباتی میوه جات : سیب ، گلابی ، انار، زردالو، گوجه ، هلو ، آلو ، قیصی، به ، انگور ، هندوانه ، خربزه ، گرمك ، طالبی ، انجیر ازگیل ، زالزالك ، آلوبالو ،گیلاس، توت ، شاه توت ، توت فرنگی، تمشك ، زرشك ، سماق ، موز ، اناناس ، زیتون ، انبه ، رطب ، نارگیل ، زغال اخته ، خرمالو ، و سایر میوه جات .

مرکّبات : پرتغال ، نارنگی ، نارنج ، لیموی شیرین و ترش ، توسرخ ، توسبز ، بالنگ ، بادرنج ، دارابی ، بتاوی و سایر اقسام مرکّبات .

سبزیجات ، و بقولات : تره ، جعفری ، شبت ، نعناع ، پونه ، ترخون ، پیازچه ، ترتیزك ، گشنیز ، شنبلیله ، کرفس، بابونه ، اسفناج ، مارچوبه ، مرزه ، کاسنی شیرین وتلخ ، هویج ، چغندر ، شلغم ، ترب ، تربچه ،کدو ، گوجه فرنگی ، خیار ، بادنجان ، سیب زمینی معمولی وترشی ، پیاز وسیر و موسیر ، کلم وگل کلم ، کاهو ، گل پر چانلانقوش ، گل کبر ، کنگر ، ریواس ، قارچ ، دنبلان ، والك ، سبزیجات دوائی که در ایران یافت میشود وسایر اقسام سبزیجات وبقولات بوستانی یا صحرائی‌اعم از تازه یا خشك ، بقولات تازه از قبیل نخود ، لوبیا ، باقلا، خلر و غیره .

اقسام خشکبار ازقبیل کشمش ، مویز ، خرما ، آلوبالو ، قیصی ، گوجه ، انجیر ،

آلو ، هلو ، زرد آلو و اقسام برگه و لواشهٔ میوه جات .

شیرینی جات و دهنیات : اقسام نانها و نانهای قندی و کلوچه و بیسکوئیت شکولا و اقسام شیرینی‌های ساخته‌شده ازکاکائو ، اقسام شیرینی‌های مختلفه ، لاکتوز گلوکوز ، ساخارین و سایر مواد قندی ، نبات و آب نبات قرص پونه و نعناع ازهر قبیل اقسام مرباجات وترشیجات وخوشابها وربها واقسام کنسروهای میوه جات وسبزیجات ، شیرهٔ ، اقسام روغنهای نباتی یا مصنوعی ماکول .

آجیل : فندق ، پسته ، بادام و مغز بادام و هستهٔ زرد آلو ، بلوط ، گردو و مغز گردو ، تخمهٔ هندوانه ، تخمهٔ کدو ، تخمهٔ خربزه و آفتابگردان ، شاهدانه ، کنجد سنجد ، خشخاش ودانهٔ خشخاش ، پستهٔ کوهی اعم ازتازه ، خشك خام یا بو داده .

کاکائو ، قهوهٔ نکوبیده .

مسکوکات اقسام‌مسکوکات‌نقره باستثنای روپیه ، مسکوکات نیکلی، مسی، برنزی و سایر فلزات باستثنای مسکوکات طلا.

مشروبات اقسام مشروبات‌الکلی یا غیر آن از قبیل ، آب جو ، برندی ، بندیکتین، بورژون، پرتو، جین، رم، ساماس‌شامپانی، شرابهای تخمیری ، شرابهای دسر، شرابهای کف‌دار یا بی کف ، شراب سیب وسایرمیوه‌جات شری ، شیدان ، اقسام عرق ، کنیاك ،کوردیو ، کیرش ، اقسام‌لیکور ، مادر ، مالاگا مالورس ، ودکا ، ورموت ، ویتل ، ویسکی ، هیدرومل ، و غیره ، لیموناد ، سودا ، آب نارنج ، اقسام سرکه ، آب غوره ، آب لیمو ، ونظایرآنها اقسام مشروبات ، منجمد ویخ ، اقسام شربتها و خوشابها .

مصالح ساختمان آجر سمنت ، هرنوع اشیاء ساخته شده از سمنت ، اقسام آجر اعم ازلعاب دار یا بی لعاب ، آهك ،گچ ، خاك احجار مختلفه ، سنگ کچ ، سنگ آهك ، ماسه و شن ، گل سفید .

مطبوعات و تصاویر باسمهٔ و نقاشی تمبرهای پستی ، کارت پستال و تابلوهای منافی اخلاق اعم از باسمهٔ یا غیر آن ، کارت پستال های معمولی ساده ، اتیکت .

منسوجات پارچه های پردهٔ ومبلی از هرقبیل اعم از اینکه ازنوع چیت باسمهٔ یا پارچه های بافته‌شده بانخ‌الوان و یاسایرانواع پارچه‌های مجاز یا غیر مجاز باشند ، پارچه های نمدی و لائیهای پنبهٔ یا غیر پنبهٔ آلوده بصمغ یا غیر آن و پارچه های لائی دار پارچه هائی که برای فرش یا رومیزی و نظایر آن بکارمیرود بشکل‌قطعه یا توپ انواع تور وتوری و پارچه های توری بافت وگارس (گاز) ، پارچه های پنبه معروف بفاسونی نخی برای لباس رو اعم ازساده یا غیر آن ، پارچه های پشم و نخ که کمتر از پنجاه در صد پشم داشته باشد ، پارچه های قلابدوزی یاگلدوزی‌شده یا بردری‌دوزی ویا زردوزی شده ، پارچه های پولکدار وشبنما یادارای سایرتزئینات‌تجمّلی ، پارچه های کش‌باف (بافت جوراب ، تریکو(۱)) از هر قبیل ، پارچه هائی که از مو بافته شده باشد باستثنای پارچهٔ موئی معروف به آلپاکا ، متقال وناشور و پارچه های بافته شده بانخ خام ، قاصکار ، پارچه معروف به کرکر و هر نوع پارچه مبلی ، مخمل از هر قبیل ، اعم از پنبهٔ ، پشمی یا ابریشمی ساده یا گلدارو منگنه شده ، پارچه های کرکدار شبیه به خز و پوست (پلوش) از هر قبیل ، اقسام شالها ، منسوجات کتان یا سایر الیاف نباتی خالص یا مخلوط با سایر مواد نسجی ، منسوجات ابریشم مصنوعی خالص یامخلوط با سایر مواد نسجی از هر قبیل ، حریر ، اطلس ، فاق ، تافته ، کرپدوشین ، فای دوشین ، کرپساتین ، کرپ ژرژه ، وال ابریشمی چوچونچه وسایر انواع پارچه‌های ابریشم طبیعی یا مصنوعی خالص یا مخلوط با سایر مواد نسجی ، کهنه و کهنه های کاغذسازی ازهر قبیل .

مواد حیوانی روده و کپون ، پوست حیوانات ازهرقبیل اعم ازدباغی شده ، نمك زده یا غیرآن ، شاخ ، پر ، استخوان وسایر مواد حیوانی که درگنتئران مذکور نشده باشد ، پوستهای نرم مانند خزوسنجاب و روباه وغیره پوستهای آماده برای لباس ، کودهای حیوانی از هر قبیل ، موم ، سریشم .

مواد شیمیائی اسید سولفوریك ، اسید ازوتیك ، الکل ، کودهای شیمیائی ، اسانسهای میوه جات و هر نوع اسانسهای مصنوعی الکل دار

(۱) - *Tricot*

و بی الکل ، اسانس لیموناد سازی ، اسانس برای مشروبات سازی .

مواد معدنی (غیراز فلزات) زغال سنگ ، تورب ، کوك ، انتراسیت ، گوگرد ، باشکال مختلفه زاج سفید وسیاه ، زرنیخ ، گل سرخ (اکسید دوفر) ، نمك اعم ازمعدنی ، دریائی تصفیه شده یا نشده ، شوره ، پنبه کوهی خام ، اقسام فیروزه ، سنك مرمر و سماق وسایر احجار ، سنگهای طبیعی ، یا مصنوعی ساخته شده برای پایه چراغ و غیره .

مواد نسجی ابریشم خام ولاس و کج و فضلات ابریشم ، پیلهٔ ابریشم ، پشم و کرك ، پنبه ، اقسام مو ، الیاف کتان ، ابریشم مصنوعی ، گلابتون هان بدل ونخهای پوشیده ازگلابتون های بدل ، نخ پشمی تا نمرهٔ (۴۰)

نباتات ومواد نباتی غیر ماکول تخم کرچك ، تخم یونجه ، گنجیده ، بهدانه ، انقوزه ، کتیرا زدو و اقسام صمغ ، مومهای نباتی از هر قبیل سریش ، تریاك بشکل لوله ، چونه ، شیره وغیره ، حشیش و چرس وبنك ، تنباکو وتوتون وانفیه و سیگار و سیگارت از هر قبیل ، زرغرچه ، اقسام نشاسته های غیر ماکول علوفه ازقبیل یونجه و قصیل اعم از تازه و خشك ، کاه ، اقسام گل درگلدان یاغیر آن .

وسایط نقلیه انواع درشکه وکالسکه و دلیجان و عرابه و گاری و نظایرآن لکموتیف و واگون راه آهن و تراموای ، اقسام طیارات .

میزان محصولات مملکتی

اقسام و انواع محصولات ایران در فصل سابق یعنی در قسمت فلاحتی ذکر شد ولی راجع بمیزان محصولات مزبوره احصائیه دقیق وصحیحی در دست نیست فقط اخیراً ادارهٔ فلاحت احصائیه تهیّه نموده است که درمبحث راجع بفلاحت بدرج آن مبادرت رفت (*) .

عایدات مملکتی

عایدات مملکتی بر دوقسم است : مالیاتهای مستقیم ، مالیاتهای غیر مستقیم .

(*) ـ رجوع شود بصفحهٔ ۱۵۰ تا صفحهٔ ۲۰۸ ازهمین کتاب .

مالیاتهای مستقیم عبارتست از مالیات اراضی که دولت از عوائد دهات نقداً و جنساً دریافت میدارد.

مالیاتهای غیرمستقیم عبارتست ازمالیاتهائیکه مستقیماً ازاهالی دریافت نمیشود ولی عوارضی براجناس وضع مینماید که بطورغیر مستقیم تحمیل برافراد میگردد مانند گمرك، دخانیات، قند و شکر وغیره.

درسنهٔ ۱۳۰۹ نیزلوایحی برای وضع مالیاتهای جدید ازقبیل اضافه حقّ الثبت اتومبیل و سایر وسائل نقلیّه و مالیات بر شرکت ما بمجلس شورای ملّی پیشنهاد و بتصویب رسیده است و برای نمونهٔ عایدات سال ۱۳۰۵ و ۱۳۱۱ را ذیلاً درج مینمائیم:

عایدات سال ۱۳۰۵

شرح	قران
مالیات مستقیم	
نقد	۲۳,۵۰۰,۰۰۰
جنس از قراری خرواری هفت تومان	۱۲,۲۰۰,۰۰۰
خالصجات نقدی	۷,۰۰۰,۰۰۰
» جنسی	۵,۳۰۰,۰۰۰
صدی نیم معارف	۱,۶۰۰,۰۰۰
مالیات غیر مستقیم	
تریاك	۱۴,۰۰۰,۰۰۰
دخانیات	۱۱,۵۰۰,۰۰۰
رسومات	۴,۵۰۰,۰۰۰
سایر مالیاتهای غیر مستقیم	۸۰۰,۰۰۰
باج راه و گمرکات	۹۵,۲۰۰,۰۰۰
جمع عایدات داخلی و گمرکات	۱۸۵,۶۰۰,۰۰۰
نفط جنوب	۴۴,۰۰۰,۰۰۰
بانك شاهنشاهی	۲۰۰,۰۰۰

شرح	قران
خاك سرخ	۲۰۰,۰۰۰
تلفن	۲۰,۰۰۰
جمع امتیازات	٤٤,٤۲۰,۰۰۰
مطبعهٔ مجلس	٤٦۰,۰۰۰
ضرابخانه	۲,۰۰۰,۰۰۰
متفرّقه	۱۰۰,۰۰۰
جمع	۲,٥٦۰,۰۰۰
تذکره و شانسلری	۲,۰۰۰,۰۰۰
نظمیّه	۱۲۰,۰۰۰
محاکمات و ثبت اسناد	۱,۰۰۰,۰۰۰
پست	٦,٦۰۰,۰۰۰
حمل و نقل	٥۰۰,۰۰۰
تلگراف	۸,۹۰۰,۰۰۰
جمع	۱٦,۰۰۰,۰۰۰

شرح	قران
وزارت معارف	۱,۳۰۰,۰۰۰
مؤسسات رهنی	۲٥,۰۰۰
راه آهن و کشتی رانی آذربایجان	٤,۱۱۳,۸۷۰
معادن	۸۰۰,۰۰۰
جنگل ها	۳۰۰,۰۰۰
شیلات	۳۰۰,۰۰۰
مدرسهٔ رنگرزی	٥,۰۰۰
متفرّقه	٥,۰۰۰
جمع	٥,٥٤۸,۸۷۰

شرح	قران
انحصار قند و شکر	۶۰,۰۰۰,۰۰۰
عایدات طرق	۳۴,۱۵۷,۲۴۶
جمع کل	۳۵۲,۷۰۶,۱۱۶

عایدات سال ۱۳۱۱ (*)

شرح	قران	لیره
مالیات مستقیم		
مالیات املاك مزروعی	۵۰,۰۰۰,۰۰۰	
بقایای مالیات فوق	۵,۰۰۰,۰۰۰	
بازخرید منال خالصجات انتقالی	۵۰۰,۰۰۰	
مالیات برشرکتها وتجارت و غیره	۱۰,۰۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰
حقّ الثبت اتومبیل و غیره	۶,۰۰۰,۰۰۰	
متفرّقه مستقیم	۵۰۰,۰۰۰	
جمع	۷۲,۰۰۰,۰۰۰	۲۰۰٬۰۰۰
مالیات غیر مستقیم		
ذبایح	۶,۰۰۰٬۰۰۰	
رسومات	۱۰,۰۰۰,۰۰۰	
متفرّقهٔ غیر مستقیم	۳۵۰,۰۰۰	
جمع	۱۶,۳۵۰٬۰۰۰	
حقوق گمرکی		
عوائد انحصاری		
عوائد تجارتی قند و شکر	۷۴,۷۱۳,۵۳۰	

(*) باستثنای عواید حق‌الامتیاز نفت جنوب از بابت سال ۱۹۳۱ میلادی که در سال ۱۳۱۱ وصول وپس ازوضع معادل هفت هزاریهلوی ازآن بقیه بحساب ذخیرهٔ مملکتی منظورخواهد شد

شرح	قران	لیره
عوائد تجارتی کبریت	۲٬۵٤۰٬۰٤۰	
انحصار تریاك	۳۰٬۰۰۰,۰۰۰	۵۰۰٬۰۰۰
انحصار دخانیات	٤۱٬٤۰۰٬۰۰۰	
عوائد تنباکوی اسپاهان (بابت صادرات)		٦۰٬۰۰۰
جمع	۱٤۸٬٦۵۳٬۵۷۰	۵٦۰٬۰۰۰
عوائد امتیازات		
حق الامتیاز تلفن	۱۰۰٬۰۰۰	
» » خاك سرخ	٤۰۰,۰۰۰	
» » وعایدات دولت ازکمپانی شیلات	٤,۵۰۰,۰۰۰	
منافع سهام دولتی ازنفط جنوب		۱۵,۰۰۰
حقوق کمیسر نفت جنوب		۲,۰۰۰
قسمتی ازعوائد حقّ الامتیاز نفت جنوب		
که بعایدات عمومی منتقل میشود		۷٬۰۰۰
جمع	۵٬۰۰۰٬۰۰۰	۲٤٬۰۰۰
سهام و منافع دولتی		
منافع سهام دولتی از بانك ملّی	٦۰۰,۰۰۰	
منافع وجوه دولتی درحساب ها	۳۰,۰۰۰	
عایدات قند کرج	٤٬۰۰۰٬۰۰۰	
جمع	٤٬٦۳۰٬۰۰۰	
خالصجات و معادن و غیره		
خالصجات	۱۹٬۰۰۰٬۰۰۰	
معادن	۱٬۷۰۰٬۰۰۰	
جنگلها	٦۵۰٬۰۰۰	

شرح	قران	لیره
شیلات داخلی	۴۰۰٬۰۰۰	
عایدات شمشك	۵۰۰٬۰۰۰	
عایدات تذکره	۱٬۵۸۵٬۰۰۰	
جمع	۲۳٬۸۳۵٬۰۰۰	
عوائد انتقالي از وجوه مخصوصه		
صدی سه مخارج وصول مالیات		
راه و انحصار قند و چای	۲٬۸۰۰٬۰۰۰	
سهم معارف از مالیات راه	۲٬۶۰۶٬۶۰۰	
سهم صحیه از مالیات راه	۷۲۴٬۱۳۰	
سهم صحیه از عایدات بندری	۱۵۰٬۰۰۰	
عایدات پوست برّه	۸۰۰٬۰۰۰	
جمع	۷٬۰۸۰٬۷۳۰	
مطالبات دولت		
کارخانهٔ پارچه بافی اسپاهان	۳۵۹٬۳۰۰	
کارخانهٔ نخ ریسی مرحوم صنیع الدوله	۳۰٬۰۰۰	
بدهی ارزاق	۲٬۵۰۰٬۰۰۰	
مطالبات متفرّقهٔ دولت	۳۰۰٬۰۰۰	
جمع	۳٬۱۸۹٬۳۰۰	
مجلس شورای ملّی		
عوائد مطبعه و باغ نگارستان	۵۰۰,۰۰۰	
وزارت عدلیه		
عوائد محاکم	۴,۰۰۰,۰۰۰	
عوائدمأمورین صلح ونمایندگی پارکه‌ها	۹۰,۰۰۰	
عوائد ثبت اسناد و املاك	۱۱٬۰۰۰,۰۰۰	

شرح	قران	لیره
عوائد متفرّقه	۱٬۰۰۰	
جمع	۱۵٬۰۹۱٬۰۰۰	
وزارت مالیه		
عوائد شانسلری گمرك	۱٬٤۰۰٬۰۰۰	
عوائد سرب و مهر گمرك	۸۰۰٬۰۰۰	
عوائد انبار داری گمرك	۳٬۹۰۰٬۰۰۰	
عوائد متفرّقه گمرك	۲٬۰۰۰٬۰۰۰	
عوائد متفرّقهٔ وزارت مالیه	۱٬۰۰۰	
جمع	۸٬۱۰۱٬۰۰۰	
وزارت داخله		
عوائد متفرّقهٔ نظمیه	۳۰٬۰۰۰	
عایدات تذکرهٔ اقامت اتباع خارجه	۱۰۰٬۰۰۰	
صحیّه	۸۰٬۰۰۰	
سجل احوال	۲۰٬۰۰۰	
متفرقهٔ وزارت داخله	۵۰۰	
جمع	۲۳۰٬۵۰۰	
وزارت امور خارجه		
عوائد متفرّقه	۵۰۰	
وزارت پست وتلگراف		
پست	٦٬۳۳۰٬۰۰۰	
تلگراف وتلگراف [illegible]	۸٬۵۹۰٬۰۰۰	

شرح	قران	ليره
وزارت معارف		
عوائد مدارس	٢٠٠,٠٠٠	
عوائد متفرّقه	١,٠٠٠	
جمع	٢٠١,٠٠٠	
وزارت طرق		
عوائد متفرّقه	٢٥٠	
ادارهٔ كلّ تجارت		
عوائد تمبر	٢,٥٠٠	
عوائد حاصله ازاجراء قانون اوزان ومقادير	١,٠٠٠,٠٠٠	
عوائد متفرّقه	٢٠٠	
اطاق تجارت (صدى يك وغيره)	١٠٠,٠٠٠	
جمع	١,١٠٢,٧٠٠	
اداره كل فلاحت		
عوائد مؤسسات	٢٣,٢٠٠	
ادارهٔ كل صناعت		
عايدات مدارس صنعتى	٢٥٠,٠٠٠	
عايدات مؤسسات صنعتى كه ازطرف ادارهٔ كل صناعت اداره ميشوند	٢٤٠,٠٠٠	
عايدات متفرّقه	٢٥٠	
جمع	٤٩٠,٢٥٠	
جمع كل عايدات سال ١٣١١	٤٢١,٤٠٠,٠٠٠	٧٨٤,٠٠٠

اوزان و مقادیر

اوزان ومقادیر تا کنون درایران تحت قاعده واصول مرتبی نبوده ومیتوان گفت در هرشهر یاولایت بلکه کوچکترین قصبه‌ای یك قسم وزن مخصوص‌داشته و دارند. مضار این رسم واضح و اخیراً دولت در صدد توحید اوزان و مقادیر برآمده وبموجب قانون اوزان ومقیاس‌ها مصوبه دهم خرداد۱۳۰۷ درتمام‌مملکت اوزان و مقادیر ومقایسه آنها بترتیب جداول ذیل خواهد بود :

مقایسهٔ مقیاسهای وزن

مقیاس مصوبه	مقیاس متداوله	سیستم متریك	اوزان انگلیسی	اوزان روسی
یك درم	۰٫۲۱۵۵ مثقال	**یك گرم**	۱۵٫۴۳۲۳ گرن	۰٫۲۳۴۴ زلتن
یك نخود	۰٫۰۲۱۵ مثقال	۰٫۰۱ گرم	۱٫۵۴۳ گرن	۰٫۰۲۳۴ زلتن
یك ارزن	۰٫۰۰۲۱ مثقال	۰٫۰۰۱ گرم	۰٫۱۵۴۳ گرن	۰٫۰۰۲۳ زلتن
یك خردل	۰٫۰۰۰۲ مثقال	۰٫۰۰۰۱ گرم	۰٫۰۱۵۴ گرن	۰٫۰۰۰۲ زلتن
یك مثقال	۲٫۱۵۵ مثقال	۱۰ گرم	**۱۵۴٫۳۲ گرن**	۲۳٫۳۴۴ زلتن
یك سیر	۲۱٫۵۵ مثقال	۱۰۰ گرم	۱۵۴۳٫۰ گرن	۲۳٫۴۴ زلتن
یك سنك	۲۱۵٫۰ مثقال	۱۰۰۰ گرم	۱۵۴۳۲٫۰ گرن	۲۳۴٫۴ زلتن
۲٫۹۷۰۰ سنك	**یك من**	۲٫۹۷۰ کیلو	۶٫۵۴۷۷ پوند	۷٫۲۵۲۲ فونت
۰٫۷۴۲۵ سنك	**یك چهاریك**	۰٫۷۴۲۵ کیلو	۱٫۶۳۶۹ پوند	۱٫۸۱۳۰ فونت
۴٫۶۴۰۰ درم	**یك مثقال**	۴٫۶۴۰۰ گرم	۷۱٫۶۰۵۹ گرن	۱٫۰۸۷۶ زلتن
۲۹۷ سنك	**یك خروار**	۲۹۷ کیلو	۶۵۴٫۷۷ پوند	۱۸٫۱۳۰۵ پود
یك سنك	۰٫۳۳۶۷ من	**یك کیلوگرم**	۲٫۲۰۴۶ پوند	۲٫۴۴۱۸ فونت
۰٫۴۰۹۵ سنك	۰٫۱۳۷۹ من	۰٫۴۰۹۵ کیلو	۰٫۹۰۲۸ پوند	**یك فونت**
۴٫۲۶۵۹ درم	۰٫۹۱۹۴ مثقال	۴٫۲۶۵۹ گرم	۶۵٫۸۳۲ گرن	**یك زلتنیك**
۰٫۴۵۳۶ درم	۰٫۱۵۲۷ من	۰٫۴۵۳۶ کیلو	**یك پوند**	۱٫۱۰۷۶ فونت
۱٫۷۷۱۹ درم	۰٫۳۰۱۷ مثقال	۱٫۷۷۱۹ گرم	**یك درم**	۰٫۴۱۵۲ زلتن
۱۶٫۸۳ سنك	۵٫۵۱۵۵ من	۱۶٫۳۸ کیلو	۳۶٫۱۱۳۷ پوند	**یك پود**
۹۰۷٫۱۸۸ سنك	۳٫۰۵۴۵ خروار	۹۰۷٫۱۸ کیلو	**یك شورت تن**	۵۵٫۳۸ پود
۱۰۱۶ سنك	۳٫۴۲۱۰ خروار	۱۰۱۶ کیلو	**یك لونگ تون**	۶۲٫۰۲ پود

مقایسهٔ مقیاسهای طول

مقیاس مصوبه قانونی	مقیاس متداوله فعلی	سیستم متریك	انگلیسی	روسی
یك گز	۰٫۹۶۱۵ ذرع	**یك متر**	۱٫۰۹۳۶ یارد	۰٫۴۶۸۷ ساژن
۱٫۰۴۰۰ گز	**یك ذرع**	۱٫۱۴۰۰ متر	۱٫۱۳۷۳ یارد	۰٫۴۸۷۴ ساژن
۰٫۹۱۴۴ گز	۰٫۸۷۹۲ ذرع	۰٫۹۱۴۴ متر	**یك یارد**	۰٫۴۲۸۶ ساژن
۲٫۱۳۳۶ گز	۲٫۰۵۱۶ ذرع	۲٫۱۳۳۶ متر	۲٫۳۳۳۳ یارد	**یك ساژن**
یك گره	۰٫۰۹۶۱ ذرع	**یك دسیمتر**	۰٫۱۰۹۳ یارد	۰٫۰۴۶۸ ساژن
یك بهر	۰٫۰۰۹۶ ذرع	**یك سانتیمتر**	۰٫۰۱۰۹ یارد	۰٫۰۰۴۲ ساژن
یك مو	۰٫۰۰۰۹ ذرع	**یك میلیمتر**	۰٫۰۰۱ یارد	۰٫۰۰۰۴ ساژن
یك میل	۹۶۱٫۵ ذرع	**یك کیلومتر**	۱۰۹۳ یارد	۴۶۸٫۷۰ ساژن
یك فرسنك	۹۶۱۵٫۰ ذرع	**یك میریامتر**	۱۰۹۳۰ یارد	۴۶۸۷ ساژن
۰٫۳۰۴۸ گز	۰٫۲۹۳۰ ذرع	۰٫۳۰۴۸ متر	**یك فوت**	**یك فوت**
۰٫۰۲۵۴ گز	۰٫۰۲۴۴ ذرع	۰٫۰۲۵۴ متر	**یك اینچ**	**یك دویم**
۱٫۶۰۹۳ میل	۰٫۲۵۸۰ فرسنك	۱٫۶۰۹۳ کیلومتر	**یك میل**	۱٫۵۰۸۶ ورست
۰٫۷۱۱۲ گز	۰٫۶۸۳۸ ذرع	۰٫۷۱۱۲ متر	۰٫۷۷۷۸ یارد	**یك ارشین**
۱٫۰۶۶۸ میل	۰٫۱۷۱۰ فرسنك	۱٫۰۶۶۸ کیلومتر	۰٫۶۶۲۹ میل	**یك ورست**

ملاحظات

گره مساویست به ده یك گز — فرسنك مساویست به ده‌هزار گز

میل مساویست به هزار گز — یك یارد مساویست به سه فوت

یك ذرع مساویست به‌شانزده گره — یك‌میل مساویست به ۵۲۸۰ فوت

یك‌فوت‌روسی مساویست به دوازده دویم . مومساویست بهزار یك گز

یك‌ورست‌مساویست‌به ۵۰۰ ساژن — یك ساژن مساویست به سه آرشین

بهر مساویست به صدیك گز

اجزاء سطح	اضعاف سطح
گره مربع مساوی یك دسی‌متر مربع	قفیز صدگز مربع یك دکامتر مربع
بهر مربع « « سانتی‌متر مربع	جریب ده هزار گز مربع یك هکتار
موی‌مربع « « میلی متر مربع	میل‌مربع یك میلیون گز مربع یك کیلومتر مربع

اجزاء حجم	اضعاف حجم
گره مکعب مساوی یك دسی‌متر مربع	
بهر مکعب « « سانتی‌متر مکعب	پیمانه مساوی یك لیتر
موی‌مکعب « « میلی‌متر مکعب	

فعلاً دولت درصدد تهیه وسائل اجرای قانون مزبور است وهروقت وزنه‌های لازم برای این عمل حاضر شد بموقع اجراء میگذارد .

ضرابخانه و مسکوکات

تاریخ ایجاد ورواج پول مسکوك بسیارقدیم ودرازمنهٔتاریخی متداول‌بوده‌است ، علّت آنهم اینستکه چون اصولاً در مبادلات غالباً قیمت اجناس متفاوت است و نمیشود یك مقدار جنس را با همان مقدار جنس دیگر مبادله نمود لهذا برای رفع این اشکال پول مسکوك ایجاد گردیده که واسطهٔ مبادلات اجناس میباشد و برای تسهیل بیشتری انواع پول مانند نقره و طلاو مس یا نیکل درست کرده اند . درقدیم ضرب سکّه معمول نبوده و با دست انواع پولها را تهیه وتدارك میکردند وقیمت پول و عکس سلاطین را روی آنها نقش مینمودند ، در ایران هم تازمانی که ضرابخانهٔ دولتی تأسیس نشده بود همین ترتیب معمول و در ولایات مختلفه پول نقره متداول و درهمان نقاط بدرست کردن آن میپرداختند ، اکنون‌هم قران کهنه همدان یا مشهد و تبریز وغیره کم و بیش یافت میشود .

پس از تأسیس ضرابخانهٔ دولتی ضرب سکّه بترتیب اروپا معمول وکم کم قران های کهنه سابق منسوخ گردید .

اصولاً پول رایج هرمملکتی مخصوص همان مملکت و رواج آن در خارج بسته باعتبار مملکت‌رایج دهنده آنست : مثلاً لیره انگلیسی یا دولارامریکائی درتمام ممالك

دنیا رایج میباشد، زیرا اعتبار دولت انگلیس یا امریکا دردنیا بواسطه ذخیره های طلا و داشتن اسعار زیاد خارجی وداخلی زیاد است. پول فرانسه در یونان وبعکس پول یونان در فرانسه رواج دارد زیرا اتحاد پولی دارند.

واحد پول درتمام دنیا معمولاً طلا ومطابق اصول علم ثروت ممکنست دوترتیب اتخاذ شود:

یکی بی متالیسم(۱) و دیگری مونومتالیسم(۲).

درطرز اوّلی دوفلز را دولت برای رواج معین و نسبتی بین هردو قائل شده. رواج آنرا برای مردم اجباری مینماید: مثل نقره و طلا ومیگوید بیست عدد سکّهٔ یك قرانی معادل یك اشرفی دو تومانی طلااست.

درترتیب دوّمی فقط یك فلزّ رایج و فلزّات دیگر ازقبیل نقره ومس یانیکل برای اجزاء آن پول وضع میشود.

درایران تاکنون هیچ یك ازاین اصول عملاً وجود نداشته است، واحد پول این مملکت نقره ودرمقابل آن ازمس یا نیکل اجزائی قائل شده بودند، پول طلا اگر وجود داشته وکم وبیش دیده شده رواج قانونی پیدا نکرده و بهمین واسطه اعتبار پول ایران بسیار کم و از نقطهٔ نظر تجارت از این حیث ضرر های عمده متوجه مملکت گردیده است تا اینکه اخیراً مطابق قانون مصوبه اسفند ماه ۱۳۱۰ واحد پول ایران طلا و بترتیب ذیل خواهد بود:

مسکوك طلا

سکّه طلای صدریالی بنام پهلوی دارای ۷,۳۲۲,۳۸۲ گرم طلای خالص

سکه طلای پنجاه ریالی بنام نیم پهلوی « ۳,٦٦۱,۱۹۱ « « « «

(هر ریال معادل است با ۳,۳۷۳۲۲۳۸۲ گرم طلای خالص)

مسکوك نقره

نیم ریالی نقره (نمایندهٔ نیم ریال طلا) دارای ۲,۷ گرم نقره خالص

یك ریالی نقره (نمایندهٔ یك ریال طلا) « ٤,۱٤ گرم « «

(۱) - *Bimétallisme* (۲) - *Monométallisme*

دو ریالی نقره (نمایندهٔ دو ریال طلا) دارای ۸,۲۸ گرم نقره خالص
پنج ریالی نقره (نمایندهٔ ۵ ریال طلا) « ۲۰,۷۰ گرم « «

(میزان عیار مسکوکات طلاعبارتست از ۹۰۰ در هزار طلای خالص ویکصد درهزار مس و میزان عیار مسکوکات نقره عبارت از ۸۲۸ در هزار نقره خالص و ۱۷۲ در هزار مس میباشد) .

مسکوك نیکل

۵ دیناری ، ۱۰ دیناری ، ۲۵ دیناری.

اسکناس

پنج ریالی ، ده ریالی ، ۲۰ ریالی ، ۵۰ ریالی ، ۱۰۰ ریالی و ۵۰۰ ریالی (بتوسط کمپانی اسکناس امریکائی درنیویورك بطبع رسیده و انتشار انحصاری آن ببانك ملی اعطا شده است) .

تعداد اسکناس های مزبوره بقرار ذیل است :

۵ ریالی	٤ میلیون ورقه
ده ریالی	۲ « «
۲۰ ریالی	یك « «
۵۰ ریالی	۲۰۰ هزار ورقه
۱۰۰ ریالی	۱۰۰ « «
۵۰۰ ریالی	۲۰ « «
جمع	۷,۳۲۰,۰۰۰ ورقه

یکی از لوازم کار تغییر پول در ایران تجدید ماشینهای ضرابخانه وتوسعه آن بود که قسمتی در سال ۱۲۹۳ قمری یعنی ۵۷ سال قبل و قسمتی دیگر در بیست وشش سال قبل از این تدارك شده ودر اینمدت متمادی دررفع نواقص آنها اقدام مؤثری بعمل نیامده بود وقطع نظر ازقدیمی بودن سیستم ونداشتن سرعت مطلوبه بواسطه کهنگی و مندرس شدن و احتیاج بتعمیرات پی در پی مطلقاً برای تجدید

ضرب پول رایج مملکت کفایت نمی نمود و بعلاوه بواسطه سائیدگی بعضی آلات و ادوات ماشین های ضرب برای وزن سکه ها میبایستی دقت بسیار مرعی شود تا سکه ها دروزن متفاوت نباشد و این نقص‌ها موجب شده بود که ضرب پول رایج مملکت بممالك خارجه سفارش داده میشد بالاخره درنتیجه مطالعاتی که بعمل آمد معلوم شد که صرف هرگونه مخارج و بذل اهتمام برای تعمیر ماشین های مذکور بی حاصل وصلاح در آن خواهد بود که اساساً ماشین‌های جدیدی تهیه شود تاضرب پول در مملکت از حیث صحت وزن وسرعت در ضرب مسکوك کاملاً تامین گردد. بنابراین تمام ماشین‌هائی که برای این منظور ضرورت داشت بتوسط کارخانه زیس جدیداً تهیّه گردید و بنا برآنچه مهندسین ضرابخانه تشخیص داده اند از بهترین وآخرین سیستمی است که برای ضرب مسکوك تعبیه شده، قطع نظر از تمام‌مزایا حدّاکثرسرعت‌کاراین ماشین‌ها چنانست که یکصدوده سکّه درهر دقیقه ضرب مینماید (حدّ اکثر سرعت ماشین های سابق بیش از ۶۰ سکه دردقیقه نبوده است).

ترتیب ساختمان ضرابخانه فعلی بقرار ذیل است.

اطاق تجزیه خانه، خزانه، گداز خانه، منگنه (بینوار) دوره کردن و میزان کردن، سکه خانه، سر سکّه سازی، اطاق شماره و کیسه بندی، ساعت کنترل قراول، آهنگرخانه، دیزل. ماشین آلات وارده ازاروپا نیز از اینقرارند:

۱ ـ ضرابخانه جدید تماماً توسط قوه برق میگردد وهرماشین آن موتور برق مخصوصی دارد. کارخانه بزرك تولید برق آن دارای یك موتور دیزل (۱۵۰) تا (۱۸۰) قوه اسب است. موتور مزبور سه سیلندری و تولید (۳۸۰) ولت الکتریسیته میکند.

۲ ـ درگداز خانه سه کوره ذوب نقره از جدید ترین سیستم موجود است که جمعاً ظرفیت ۶۰۰ کیلوگرم را داشته و روزانه دوهزار الی دو هزار و پانصد کیلوگرم نقره و غیره را ذوب میکند.

۳ ـ دو کوره نقره تابی که جمعاً چهار متر مربع سطح آنها میباشد اختصاص بتاباندن شمشها دارد ودرهشت ساعت (۲,۵۰۰ تا ۵,۰۰۰) کیلو شمش می تابد.

٤ ــ پنج عدد منگنه موجود است که نوردهای آنها بقطر ۱۸,۲۰,۲۸,۲۸,۳۰ سانتیمتر میباشد . نوردهای آن بواسطه فشار زیاد توسط آب دائماً خنك میشوند . شمش نقره در دو کوره مخصوص تابیده میشود و حرارت این کوره توسط یك آلت برق همیشه بیك درجه معین نگاهداشته میشود .

٥ ــ سه دستگاه ماشین قطاعی و سه دستگاه قیچی برای بریدن شمشها اختصاص یافته است .

ماشین قطاعی هر دفعه که کار میکند از پولکهای کوچك ٤ عدد و از پولکهای بزرك دو عدد میبرد ، بعد از بریدن این پولکها در کار خانه پرداخت سفید شده و بماشین تفریق گذاشته و بدین وسیله پولکها از حیث وزن امتحان و تمیز داده میشود ، این ماشین های تفریق میتواند روزانه ۲۰۰ هزار پولك را تفریق نماید . در اینجا پولکهای سبك ذوب شده و پولکهای سنگین در یك ماشین مخصوص رنده میشوند . پولکهائی که وزن معین و صحیح دارند از ماشین دوره گذشته بماشین سکه میرسند .

٦ ــ چهار دستگاه ترازو جهت تجزیه اوزان با دو دستگاه ماشین دوره جهت صاف کردن دور پول و یکدستگاه رنده پول موجود است .

۷ ــ یك کوره جهت پول تابی و چهار دستگاه دیگر جهت پول و یکدستگاه جهت خشکاندن آن موجود است .

۸ ــ از ماشین سکه ٥ عدد موجود است : یك دستگاه ماشین سکه پنج ریالی ، یکدستگاه دو ریالی ، سه دستگاه یك ریالی که با آنها کسور پول و پولهای طلا را میتوان سکّه زد . بزرگترین این ماشین ها ۲٥۰ هزار کیلوگرم و کوچکترین آنها صد هزار کیلوگرم قوّت ضرب سکّه دارد .

۹ ــ یکدستگاه ماشین فشار و درست کردن سر سکّه که ۲۲۰ هزار کیلوگرم فشار دارد ، یك کوره جهت سرسکّه آب دادن باتمام لوازم آن .

۱۰ ــ یکدستگاه آسیا بجهت نرم کردن خاك نقره های مخلوط بامواد خارجی .

۱۱ ـ سه دستگاه ماشین تراش سکّه ویك دستگاه ماشین تراش ودو دستگاه ماشین صفحه تراش بزرگ و کوچك .

۱۲ ـ یکدستگاه تلمبه جهت تهیّه آب کارخانه و یکدستگاه دیك آب گرم کن بجهت احتیاجات کارخانجات .

۱۳ ـ یکدستگاه ساعت تفتیش جهت ثبت و تصدیق ساعت گشت و کشیك امنیه‌ها .

۱٤ ـ یکدستگاه موتور کوچك بقوه ۸ اسب برای تهیّه روشنائی و کمك بماشین آلات درمواقع مقتضیه . کلیه ماشین آلات فوق توسط موتور الکتریك بحرکت درآمده مشغول کار میشوند .

درتمام کارخانه لوله کشیده شده که تلمبه آن اتوماتیك وبدون منبع کار میکند ونیزدیگ برق بزرگی موجود است که توسّط قوّه برق آب را همیشه بوسیله اتوماتیك بحرارت معین نگاه میدارد ، تمام ماشین آلات فوق ازجدید ترین سیستم میباشد .

ضرابخانه جدید روزی صدو چهل هزار عدد پول از دو ریالی و نیم ریالی و پهلوی و نیم پهلوی سکّه میزند .

بانك

بطوریکه درقسمت مسکوکات اشاره شدمبادله اجناس مختلفه باعث ایجادورواج پول مسکوك گردید و واسطه مبادلات ابتدا فقط تجار بودندولی هرقدر برتوسعه تجارت وروابط بین ملل وتولید وازدیاد ثروت های مختلفه وسرمایه افزوده میشد وجود عامل دیگری برای بکار انداختن این سرمایه ها وتسهیل عمل مبادلات و نقل و انتقال وجوه لازم میگردید در نتیجه این احتیاج مؤسساتی ایجاد شد که موسوم ببانك گردید . عملیات آن بطور کلّی عبارت است از نقل وانتقال وجوه ، صدور بروات ، نگاهداری سرمایه اشخاص و بکار انداختن سرمایه های مزبوره برای توسعه تجارت بوسائل مختلفه .

درایران تاسنه ۱۲٦۷ شمسی موسسه‌ای بنام بانك وجود نداشت . درسال مزبور (بانك جدید شرقی) که مؤسسه انگلیسی بود و در سایر ممالك آسیا بانك داری میکرد شعبی در تهران و مشهد و اسپاهان و رشت و شیراز و بوشهر و تبریز باز کرد و چون حقوق و مزایای مخصوصی نداشت لهذا احتیاج بتحصیل امتیاز پیدا

نکرد ، درمدّت کمی بانك مزبور موفق شد که نرخ ربح را بدوازده در صد پائین آورد و در مقابل و دایعی که بآن سپرده میشد برای حساب جاری دو و نیم در صد و برای امانات ثابت شش ماهه چهار در صد و یکساله شش در صد ربح میپرداخت ، محل بانك در همان محل فعلی بانك شاهنشاهی بود ، شعبه بانك تهران حواله های پنجقرانی و بیشتر بعهده خزانه دار خود صادر کرده و درمیان مردم رواج داد که هروقت به بانك میبردند فوراً مسکوك نقره در مقابل آن تأدیه میکردید ، بانك شاهنشاهی پس از تحصیل امتیاز خود از دولت وجه قابلی به (بانك جدید شرقی) داد وشعب آنرا در ایران خرید .

بانك شاهنشاهی ایران : در اسفند ۱۲۶۷ شمسی ناصر الدین شاه امتیاز ایجادبانك شاهنشاهی را بمدّت شصت سال به بارون ژولیوس دُرویتر(۱) داد . در ابان ماه ۱۲۶۸ شمسی سهام بانك درلندن بمعرض فروش گذاشته شد ، سرمایه بانك یك میلیون لیره تعیین شده بود واعتماد مردم باندازه‌ای زیادبود که درظرف چند ساعت درخواستهای داخله برای خرید سهام سرمایه بانك به پانزده برابر رسید . درسال اوّل تأسیس بانك شعبي چند در داخله و خارجه باز کرد و منافع خالص آن پس از پرداخت کلیّهٔ مخارج به ۶۸,۰۰۰ لیره رسید وهشت درصد نفع باصحبان سهام خود پرداخت ، دردیماه ۱۲۷۳ بانك سرمایه خود را به ۶۵۰,۰۰۰ لیره تقلیل داد .

بانك شاهنشاهی در مدّتی که درایران کار کرده است توسعه فوق العاده درکارش پیدا شده واسکناسهای رایج آن که درسال اوّل تأسیس ۲۸,۳۳۴ لیره (۹۰,۸۶۶ تومان آنوقت) بود امروز به ۲,۷۲۴,۴۰۷ لیره (۱۶,۳۴۶,۴۴۸ تومان) رسیده است ، ودایع مردم نزد بانك که در سال اوّل تأسیس ۲۰۹٬۰۶۰ لیره (۶۶۸٬۹۹۲ تومان) بود امروز به ۴٬۲۱۲٬۰۵۶ لیره (۲۵٬۲۷۲٬۳۳۶ تومان) بالغ گردیده است ، منافع خالص سالیانه بانك پس از وضع کلیّهٔ مخارج از بدو تأسیس تا اوّل فروردین ۱۳۰۹ قریب ۲٬۸۰۰,۰۰۰ لیره بود که ۶۵۰٬۰۰۰ لیره آن بحساب ذخیره برده شده است .

مطابق مفاد امتیاز نامه بانك شاهنشاهی گذشته از اعمال صرافي میتواند بخرج

(۱) - *Baron Julius de Reuter*

خود یا بخرج ثالثی اقدام در تمام کارهای محاسبه و صنعتی و تجارتی بنماید بشرط آنکه قبلاً بدولت ایران اطلاع داده باشد. بانك حق ندارد در ایران اموال غیرمنقوله از قبیل املاك و اراضی و دهات و غیره خریداری نماید مگر برای یك بنادر تهران و شعبات در ایالات، بانك حقّ انحصاری نشر اسکناس بی اسمی را داراست که هرگز مقدار آن متجاوز از ۸۰۰٬۰۰۰ لیره انگلیسی نباید باشد مگر بااطلاع دولت. در ابتدا بانك حق نداشت اسکناس کمتر از دو تومانی انتشار دهد ولی درسال ۱۲۶۶ شمسی از دولت اجازه نشر اسکناس یك تومانی را هم بدست آورد.

در دوسال اول شروع به کار اقلاً نصف قیمت اسکناس ها را و پس از انقضای دوسال اقلاً ثلث قیمت آنها را بانك باید نقداً موجود داشته باشد، تفاوت بین وجه نقد موجودی وجمع اسکناسهای منتشره بتوسط اسناد منقولات و غیر منقولات متعلق به بانك که آنها را در ایران موجود خواهد داشت ضمانت میشود. امتیاز نامهٔ بانك مقرر میداشت که تمام عمال ومأمورین دولت اسکناسهای بانك را قبول کرده و در تمام معاملات بکار برند و هروقت بانك نتواند قیمة یکی از آنها را ادا نماید نشر بلیط های بانك در تمام مملکت ممنوع خواهد شد.

بانك و زمینهای شعبات آن از هر نوع مالیات معاف است ولی اگر در ایران مالیات تمبر برقرار شود بانك حق ندارد هیچ سند وبراتی را بدون تمبر قبول نماید.

بانك باید شش در صد منافع خالص سالیانه خود را بدولت ایران بدهد وحدّ اقلی که بانك از این بابت باید بدولت ایران بدهد ۴٬۰۰۰ لیره انگلیسی است، پس از تشکیل بانك باید ۴۰٬۰۰۰ لیره انگلیسی بمدّت ده سال از قرار تنزیل شش درصد بشاه قرض بدهد واصل وفرع این تنخواه بموجب میل شاه ازبابت شش در صدی که ازمنافع خالص بانك باید بدهد محسوب خواهد گردید. علاوه برمبلغ مذکور بانك بایستی تمام وجوه مساعده واستقراضاتی را که دولت ایران لازم داشته باشد بدهد و در خصوص هر فقره وجه قرارداد های لازمه بین دولت و بانك داده خواهد شد و دولت نیز باید وجوهات مذکوره را درسر وعده مقرره ادا نماید و مجموع تنزیل ها منظماً در آخر هرسال مالیاتی ایران باید پرداخته شود.

اوّلین وجوه مساعده که غیر از ٤٠،٠٠٠ لیرهٔ انگلیسی باشد تدریجاً تا ٢٠٠،٠٠٠ لیرهٔ انگلیسی باتنزیل هشت درصد خواهد بود، بانك در شصت‌سال مدّت امتیاز نامهٔ امتیاز انحصاری دارد که درتمام وسعت مملکت ایران معادن آهن و سرب ومس وزیبق وزغال سنك ونفت وغیره باستثنای فلزّات قیمتی و جواهرات را که متعلّق بدولت باشد وقبل از وقت بدیگران واگذار نشده باشد دائر نماید و هرگاه از تاریخ امتیاز تا مدّت نه ماه بانك دائر نشود ٤٠،٠٠٠ لیرهٔ انگلیسی که بابت وجه الضمانه بدولت ایران تسلیم شده بآن دولت منتقل خواهد گردید و خود امتیاز نامه هم ازدرجهٔ اعتبار ساقط است وچنانچه بانك در مدّت معیّن دائر گردید دولت ایران همان ٤٠،٠٠٠ لیره وجه الضمانه را از بابت قرض اوّلی که بانك باید بدولت ایران بدهد حساب خواهد نمود.

بعد ها بتدریج بعضی قرار دادهای دیگر نیز ضمیمهٔ امتیازنامه گردید ازجمله نشر اسکناسهای یك‌تومانی وغیره وغیره. چون مقدار اسکناس منتشره بانك کلیدی برای تعیین میزان مبادلات است ذیلاً صورتی از آن نوشته میشود.

سال میلادی از ٢١ سپتامبر تا ٢٠ سپتامبر	مقدار اسکناسهای منتشره به‌لیره
١٨٩١	٢٨،٣٣٤
١٨٩٢	٥٥،٤٥٠
١٨٩٣	٥٩،١٠٦
١٨٩٤	٩٥،٥١٤
١٨٩٥	٧٢،٦٦٨
١٨٩٦	٨٢،٢٠٣
١٨٩٨	٧٢،٧٦٣
١٨٩٩	١١٧،٤٩١
١٩٠٠	٢٠٦،٤٢٢
١٩٠١	٢٦٤،٣٣٣
١٩٠٢	٣٣٠،٤٩٣

١٩٠٣		٣٤٦،٨٠٨
١٩٠٤		٤٨٠،٧٢١
١٩٠٥		٥٢٦،٤٧٩
١٩٠٦		٤٦٠،٩١١
١٩٠٧		٣٩٥،٠١١
١٩٠٨		٤٣٠،٤٣٥
١٩٠٩		٦٣٤،٦٤٩
١٩١٠		٤٨٣،٩٤٥
١٩١١		٨٠٥،١٣٣
١٩١٢		٨٥٩،٠٦٤
١٩١٣		٩٦٢،٤١٩
١٩١٤		٨٣٢،٠١١
١٩١٥		٢٠٧،٩٦٠
١٩١٧		٥٦٢،٠٠٨
١٩١٨		٦٦٧،١٥٣
١٩١٩		١،١٠٩،٢٠١
١٩٢٠		٦٧٠،٢٠٤
١٩٢١		٧٣٣،٣٢٧
١٩٢٢		٨١٥،٨٢٢
١٩٢٣		٩٣٠،٤٩٨
١٩٢٤	(از ٢١ مارس تا ٢٠ مارس)	١،٠٦٠،١٠٨
١٩٢٥		١،٣٠١،١٤٦
١٩٢٦		١،٨٤١،٤٢٠
١٩٢٧		٢،١٥٤،٩٠٢
١٩٢٨		٢،٥٢٧،٤٧١

۱۹۲۹	۴،۰۲۱،۸۸۴
۱۹۳۰	۲،۷۲٤،٤۰۷

این صورت مقدار اسکناسهای منتشره را به‌لیره میرساند والبته نباید فراموش کرد که در بعضی سالها نرخ لیره بقران بالا و پائین رفته و اسکناسهای منتشره برحسب نرخ روز باید تبدیل بقران شود.

در اردی بهشت ۱۳۰۹ بموجب قرار دادی که بین دولت وبانك منعقد گردید حقّ صدور اسکناس از طرف بانك ملغی و قرار شد وجه کلیّهٔ اسکناسهای صادره تا آخر خرداد ۱۳۱۰ از طرف بانك تأدیه شود، دولت ایران بموجب قرارداد مزبور بانك را از پرداخت حق الامتیاز معاف نمود و دویست هزار لیره هم برای جبران الغای حقّ صدور اسکناس بآن عطا کرد و اجازه داد در آتیه در معاملات خود املاك و اموال غیر منقول را بوثیقه قبول کند این قرار داد در آتیه بانك شاهنشاهی را بشکل یك بانك تجارتی خارجی که در ایران کار میکند در آورده و حقّ صدور اسکناس را از آن سلب میکند.

نظر باینکه قسمت اعظم مواد امتیازنامهٔ بانك تغییر یافته ومانند حقّ استخراج معادن و صدور اسکناس و غیره ملغی شده است بانك مزبور از صورت سابق خود خارج ومانند سایر مؤسسات تجارتی دیگر میباشد. آخرین بیلان بانك شاهنشاهی ایران مورخهٔ ۲۹ اسفند ۱۳۰۸ که اینك نقل میشود روش معاملات وعملیّات بانك مزبور را روشن میکند.

دارائی	پنس	شلینك	لیره
موجودی نقد ووجوهیکه نزد بانکها است وپولی که در ترانزیت است و پولیکه در مدّت مختصر وصول خواهد شد و شمش	۳	۱۲	۵،۰۰۵،۹۳۷
وجوهیکه بمصرف خرید اسناد قرضهٔ دولت انگلیس و سایر سهام رسیده	۱۰	۱۰	۲،۳٤۷،۰۱۸

	پنس	شلینگ	لیره
براتهای تنزیل شده وقروض ومساعده ها وبراتهائی که موعدش گذشته و تفاوت فرع ووجوهیکه از			
سایر بانکها طلب کاریم	٥	١٥	١٬٦٠٦٬٧٩٤
براتهای وصولی	٥	١٦	١,١٤٢٬٨٢٩
ذمهٔ مشتریها که قبولی نوشته اند وغیره	٥	١	١٢٧٬٨٨٩
ابنیه و اثاثیه و ملزومات	١١	٣	١٤٬٣٧٤
	٣	٠	١٠٬٢٤٤٬٨٤٤

قروض

سرمایه :

٩٩٬٨٠٠ سهم معمولی از قرار شش لیره وده شلینگ

و ٢٠٠ سهم مؤسس از قرار شش لیره وده شلینگ — — — ٦٥٠٬٠٠٠

حساب ذخیره	—	—	٦٥٠٬٠٠٠
اسکناسهائی که در جریان است	٢	١٨	٢٬٧٢٤٬٤٠٧
ودایع	٥	٥	٤٬٢١٢٬٠٥٦
براتهائیکه باید پرداخته شود وبراتهائیکه ظهرنویسی شده وتفاوت فرع ومبلغی که بسایر بانکها باید			
پرداخته شود	١١	٢	١,٧٩٠,٦١٠
براتهائیکه ازطرف مشتریها قبولی نوشته شده وغیره	٥	١	١٢٧,٨٨٩
حساب نفع وضرر	٤	١٢	٨٩,٨٨٠
	٣	٠	١٠,٢٤٤,٨٤٤

اگر این بیلان را تجزیه کنیم خواهیم دید که درقسمت قروض بانك اضافه بر سرمایه و حساب ذخیره اش که دین بصاحبان سهام است قریب هفت میلیون لیره ودایع دارد که دومیلیون و هفتصد هزار و کسری لیرهٔ آن پول مردم است که داده و درعوض اسکناس گرفته اند و بقیه اماناتی است که نزد بانك دارند ، بعلاوه بانك تقریباً یك میلیون و هفتصد هزارو کسری لیره هم بابت براتهائی که معامله

کرده بده کار است .

اکنون ببینیم مجموع این پول را بچه کار انداخته و بچه نحو عایدی از آن برده است :

قلم اوّل دارائی نا مفهوم و گنگ است زیرا معلوم نیست چه مقدار از این پنج میلیون نقد است و چه مقدار آن وجوهی است که نزد بانکها میباشد و درمدّت مختصری وصول خواهد شد ، عبارت (وجوهی که در مدّت مختصر وصول خواهد شد) اصطلاحی است که در بیلان بانکهای انگلستان معمول میباشد و مقصود از آن قرضهای کم مدّتی است که داده شده و عایدی میدهد ، وجوهی هم که نزد بانکها است ممکن است عایدی آور باشد ، روی همرفته میتوان گفت که قلم اوّل حال وجه نقد را دارد و بانك در مقابل اسکناسهای خود وجه کافی و حتّی بیشتر هم دارد وقسمتی ازآن هم عایدی آور است . وجوهی که درمدّت مختصر وصول خواهد شد البته در انگلستان بکار افتاده زیرا در ایران وسائلی برای بکار انداختن وجه باین ترتیب موجود نیست وباید فرض کرد که قسمت نقد وشمش آن درایران وبقیّه در انگلستان میباشد .

قلم دوّم هم واضح است که درانگلستان بکار افتاده وبرای بانك عایدی میآورد .

قلم سوّمی قروضی است که بانك بمردم داده وشاید قسمت مهمّ آن درایران باشد .

قلم چهارم برات هائی است که باید وصول کنند .

نظر باینکه بیلان مذکور عملیّات بانك را در ایران و خارجه تفکیك نمیکند نمیتوان گفت چه مقدار از ده میلیون لیره ای که جمع طرفین حساب میباشد در ایران و چه مقدار در خارج بکار افتاده است . آنچه واضح میباشد این است که ایرانیان قریب هفت میلیون لیره نزد بانك دارند که یك قسمتش در خارج و یك قسمت درایران بکار افتاده است .

مسئلهٔ دیگری که قدری مهم بنظر میآید آنست که مقداری از اسکناسها از ابتدای صدور تا کنون از بین رفته و معلوم نیست که منافع حاصله در بابت قیمة آن متوجه دولت یا بانك شده است . در هر حال حلّ این نوع حسابها مستلزم

وجود اشخاص متخصّص و بصیری است که بمحاسبهٔ بانك رسیدگی نموده و ازحقوق دولت دفاع نمایند.

بانك استقراضی روس : در ۱۲۶۸ شمسی روسها برای اینکه از انگلیسها عقب نمانند امتیازی برای تأسیس بانك استقراضی از ناصر الدّین شاه گرفتند. امتیاز مزبور به یکنفرازاتباع روس موسوم به ژاك دوپولیا کف داده شدکه بانك استقراضی تأسیس کند و حقّ انحصار برای حراج عمومی داشته باشد. شرکتی برای اینکار ایجادگردید و چند سال هم درایران اشیاء ذیقیمت را از مردم برهن میگرفت ودرمقابل قرض میداد، وقتی که دولت ایران بنای قرض نمودن ازروسها را گذارد روسها داشتن بانکی را در ایران لازم دیدند و بانك دولتی روس بانك استقراضی مذکور را در حمایت خود قرار داد و بقصد توسعهٔ نفوذ سیاسی اداره کردن امورآنرا بعهده گرفت، درسنوات اوّل بانك استقراضی‌وجوه زیادی صرف کرد ومبالغ کلی بدرباریان واعیان وعلما ومتنفّذین قرض‌داد، اغلب اتفاق میافتاد که مبلغ قرض چند برابر از اعتبار قرض کننده زیاد تر بود.

در ۱۲۸۳ شمسی کـه وزارت مالیهٔ روس اعتبارات سیاسی بانك مزبوررا محدودکرد معلوم گردیدکه ازسی‌میلیون منات سرمایهٔ اوّلی بانك فقط سه میلیون منات‌درصندوق موجوداست وبقیه درمحل‌های بی‌اعتبار بمردم قرض‌داده‌شده‌است. در شهر تهران تنها طلب بانك از مردم شانزده میلیون منات بود، چندی بعد که شعب‌بانك استقراضی دراغلب نقاط شمالی ایران باز شد وامور بانك توسعه یافت، از طرف وزارت مالیهٔ روسیه مأموری بایران آمدکه مدیر کل بانك استقراضی‌در تهران و مدیر شعب آن در ولایات و ایالات در تحت امر او بودند.

بانك استقراضی روس یك مؤسسهٔ بانکی نبود بلکه اداره ای بود که مرام و مقصودش سلطه بامورمالی ایران بوده است.

بر طبق عهد نامهٔ ایران وروس مورّخهٔ بهمن ۱۲۹۹ بانك استقراضی روس بدولت ایران واگذار گردید وفعلاً چند سال است که وزارت مالیه مشغول تصفیه امور آن است، بموجب آخرین صورت محاسبه منتشره در اوّل فروردین ۱۳۰۸

جمع دارائی بانك مزبور که حالا موسوم به بانك ایران است (٤٢،٦١٠،٨٨٧ قران و بدهی آن ٥،٩٠٥،٥٥٦ قران بوده است .

بانك عثمانی: قریب هشت سال است که بانك عثمانی شعبی درتهران و همدان و کرمانشاه بازکرده وبیشتر کار این شعب کمك مالی بتجارت بین ایران وعراق است ومساعدتهائی ازاین راه میکنند ، کارهای عمومی بانکی را شعب مزبور انجام میدهند و وجوه پس اندازی مردم را نیز قبول میکنند .

بانك ایران وروس : یکی از مؤسسات دولت شوروی روسیه میباشد که شعبی درشهرهای مهمّ شمال ایران دارد و قریب پنجسال است که درایران کارهای مالی مربوط بمؤسسات شوروی و تجارت بین ایران و روسیه را عهده دار است .

بانك ملّی : در چهارم اردیبهشت ١٣٠٦ مجلس شورای ملّی قانون اجازهٔ تأسیس بانك ملی ایران را تصویب کرد و درسال بعد بانك مزبور تأسیس گردید .

سرمایهٔ اوّلیّه بانك دومیلیون تومان است که به ٢٠،٠٠٠ سهم یکصدتومانی تقسیم گردید و ١٣،٥٠٠ قطعه آن با اسم و ٦،٥٠٠ بقیه بی اسم میباشد ، دولت پرداخت تمام سهام را تعهّدکرده وصدی چهل قیمة اسمی هرسهم را نقداً پرداخته بنحویکه سرمایهٔ پرداخته شده بانك فعلاً ٨٠٠،٠٠٠ تومان است .

مادهٔ ششم اساسنامهٔ بانك وظائف بانك را مفصّلاً بیان میکند و ضمناً مقرّر میدارد که برای توسعهٔ فلاحت وصناعت بانك میتواند در حدود شرایط مخصوصی که مقرّرخواهد شد اعتباری که حتماً باید بواسطهٔ وثائق معتبری تضمین شود بمدّت معین اعطا نماید .

چنانکه سابقاً گذشت حق صدور اسکناسهای جدید ببانك ملّی واگذارشده است ، بانك ملّی ایران اوّلین بانکی است که بطرز امروز تشکیل شده و درحقیقت پایه و اساسی است که با آن وبوسیلهٔ آن باید بانکداری درایران رواج گیرد ومساعدتهای بزرگی باقتصادیات مملکت نماید ، جا دارد که عموم مردم با این مؤسسهٔ نوزاد مساعدت کنند وآنرا قادر سازند که در آتیه بخودشان کمك نماید ، برای نمونه عملیّات بانك ببیلان سال ١٣٠٩ آن ذیلاً درج میگردد :

بیلان مورخهٔ ۳۰ اسفند ماه ۱۳۰۹ (مطابق ۲۱ مارس ۱۹۳۱)

	قران	قران
سرمایه تأدیه نشده		۱۲۰۰۰۰۰۰_۰۰
موجودی صندوق وفلزّات قیمتی		
و اسکناسهای خارجه		۱۲۱٤٥۲۲۲۲_۰٥
برات تجارتی تنزیل شده		۸٥٦۱۲۱۲۰_٦٥
موجودی در بانکها		۹٤۹۳٦۳٦۷_۰٤
مدیونین		۱۰٥۹۹۸۹٤٦_۷٥
بدون وثیقه ۰٥_٥۱٤۱۲٤۸		
شرکت (شعبه فلاحتی)		٥۰۰۰۰۰۰۰_۰۰
غیرمنقول	۱۰۱۱٤٦۳_۲۰	
استهلاك ۱٥ ٪	۱٥۱۷۱۹_٥۰	۸٥۹۷٤۳_۷٥
اثاثه	٦٥۰۱۸۳_۸٥	
استهلاك	٦٥۰۱۸۲_۸٥	۱_۱۰۰
مخارج تأسیس	۱۲٦۳۷۰_٦٥	
استهلاك	۱۲٦۳۷۰_٦٥	_۰_
سرمایه		۲۰۰۰۰۰۰۰_۰۰
ودایع صندوق صرفه جوئی و امانات ثابت		۱۱۳۲۷۰۹۱۲_۰٥
امانات ثابت دولتی بابت شعبهٔ فلاحتی		٥۰۰۰۰۰۰۰_۰۰
دائنین		٦۸٦۷٦٥۲٤٤-۷٥
منافع خالص		۸۲۳۲٤٤_۸۰
		٤۲٥۸٥۹٤۰۱-٦۰

	قران	قران
استهلاك غير منقول		١٥١٧١٩_٥٠
استهلاك اثاثه		٦٥٠١٨٢_٨٥
استهلاك مخارج تأسيس		١٢٦٣٧٠_٦٥
منافع خالص كه بطريق ذيل توزيع ميگردد		٨٢٣٢٤٤_٨٠
شش درصد منافع سرمايه تأديه‌شده		
بمبلغ ٨٠٠٠٠٠ قران	٤٨٠٠٠٠_٠٠	
١٠٪ منافع خالص كه بوجوه ذخيره نقل ميشود	٨٢٣٢٤_٥٠	
نقل بسنهٔ ١٣١٠	٢٦٠٩٢٠_٣٠	
	٨٢٣٢٤٤_٨٠	
		١٧٥١٥١٧_٨٠

قران	
نقل منافع سنهٔ ١٣٠٨	٥٧٥١٥١٧_٢٠
منافع پس از وضع كل	١٥٧٣٩٧٨_٦٠
	٥٧٥١٥١٧_٨٠

مؤسسهٔ رهنی: بموجب قانون مصّوبه دهم آبان ۱۳۰۵ مؤسسهٔ رهنی تأسیس شده که فعلاً مربوط به بانك ملّی ایران است وسرمایهٔ آنرا ازوجوه تقاعد مستخدمین کشوری قرض کرده اند، مؤسسهٔ مزبور قرض هائی که حدّ اکثر آن از چهارصد تومان تجاوز نمی کنند بوثیقهٔ اشیاء منقول قابل فروش قرض میدهد ومبلغ قرضه هم از دو ثلث قیمة حقیقی آن اشیاء تجاوز نمیکند، فرع قرض های مزبور هم صدی نه در سال معیّن شده است، علاوه بر این مؤسسهٔ رهنی امانات نقدی که مدّت آنها کمتر از یکسال نیست قبول میکنند و دو ثلث حقّ الحفاظه که مؤسسه از بابت مراهنهٔ مذکور میگیرد بصاحب امانت میدهد.

مقصود ازتأسیس این مؤسسه این بود که دولت ازاجحافات مؤسسات خصوصی شبیه آن جلوگیری کند و در ضمن وجوه تقاعد را بکار اندازد و وسیله ای برای مردم فراهم کند و در ضمن وجوه خود را در چنین مؤسسه ای امانت گذارند و عایدی از آن ببرند.

بانك فلاحتی: بموجب قانون مصوّبه ۹ شهریور ۱۳۰۹ وزارت مالیه از سال جاری تا ده سال هر سال مبلغی که کمتر از پانصد هزارتومان نخواهد بود برای تشکیل سرمایهٔ بانك فلاحتی به بانك ملّی خواهد داد، اهمیّت بانك فلاحتی شاید ازایجاد بانك ملّی کمتر نباشد وبرای یك مملکت فلاحتی جزء واجبات شمرده میشود، در مادهٔ سوّم قانون مزبور پیش بینی شده است که هر گاه دامنهٔ معاملات بانك فلاحتی توسعه یابد مؤسسهٔ مزبور تبدیل ببانك مستقلی خواهد شد؛ مادهٔ چهارم قانون مزبور اعتبارات فلاحتی را فقط برای مقاصد معیّنی مقرّر داشته است.

بانك پهلوی: مؤسسه ایست که سرمایهٔ آنرا ازوجوه تقاعد مستخدمین لشکری قرض کرده اند و در نظر است که او را تبدیل به یك شرکت سهامی نمایند که افراد هم بتوانند در سرمایه آن شرکت کنند، بموجب موازنه اخیر بانك سرمایهٔ فعلی آن متجاوز ازیك میلیون تومان وعوائد خالص سال گذشته آن ۱۴۸،۸۴۳ تومان و کسری بوده است که تقریباً ۱۴ درصد میباشد.

بانك های رهنی: قریب پانزده سال است که مؤسساتی چند دربعضی ولایات

و مخصوصاً در تهران تأسیس شده که در مقابل اموال منقول پول بمردم قرض میدهند. این مؤسسات بیشتربرای استفادهٔ مؤسسین آن است وقبل ازآنکه دولت خود بتأسیس مؤسسه ای نظیر آن بپردازد و بدین وسیله نرخ ربح را پائین آورد مؤسسات رهنی ربح زیادی از مردم میگرفتند و گاهی هم شرایط سختی بمردم تحمیل میکردند، بنابرتخمینی که شده سرمایه بانکهای رهنی درتهران قریب یك کرور تومان است.

سایر بانك‌ها و تجارتخانه ها: در پنجاه سال اخیر مؤسسات دیگری از قبیل: تومانیانس و جمشیدیان و جهانیان و غیره در ایران تأسیس گردید.

تومانیانس بواسطهٔ اینکه یك قسمت مهمّ ازاموال او را درروسیه ضبط کردند در ایران کار آنها دوچار وقفه شد.

جمشیدیان و جهانیان هم بواسطهٔ سوء اداره و توسّل بمعاملاتی که متناسب با سرمایه های آنها نبود متوقف گردیدند.

نظیر این مؤسسات در شهرهای دیگر هم تأسیس شد و دائرهٔ عملیّات بعضی از آنها محدود بهمان شهر بود: از قبیل شرکت اتحادیه در تبریز، کمپانی منصوریه در یزد، کمپانی فارس در شیراز، شرکت مسعودیه واسلامیه در اسپاهان، شرکت عمومی ایران که هر کدام مدّتی دوام کردند و بعضی با موفقیّت و بعضی دیگر با عدم موفقیت کار خود را تعطیل نمودند. غفلت در مراعات اصول بانك داری و نداشتن مآل اندیشی وسوء اداره قسمتی ازمؤسسات مزبوره را دوچار ورشکستگی نمود و گذشته از ضررهای عادی که برای مردم داشت اعتماد و اطمینان مردم را هم بمؤسسات داخلی از میان برد.

گمرك

کلمهٔ گمرك از کمرسیوم (۱) لاتینی است. بنظر میآید که استعمال کلمهٔ گمرك در ایران اززمان صفویه بوده است و درضمن معاهدات نادرشاه باسلطان محمود خان اوّل پادشاه عثمانی (۱۱۵۹) کلمهٔ گمرك ذکر گردیده است. قبل از این تاریخ در

(۱) - *Commercium.*

بنادر خلیج فارس از کشتی ها حقوقی بعنوان فضه گرفته میشده .

تعرفهٔ گمرکی عبارت ازصورتی است که درآن انواع واجناس مال‌التجاره تعیین و حقوق گمرکی هریك ازآنها درمقابل ذکرشده است ، حقوق معیّنه دراین تعرفه بشکل واحد نبوده و نسبت باشیاء و اجناس فرق میکند ، بطوریکه بعضی از امتعه حقوق را ازروی واحد اوزان میپردازند وبرخی ازروی قیمت ویابرطبق اندازه و غیره .

تعرفهٔ گمرکی بچند نوع تقسیم میشود :

اوّلاً تعرفهٔ مستقل یا آزادکه عبارت از تعرفه ایست که بطورحدّ اقل و اکثر ترتیب داده شده ، دولی که عهد نامهٔ تجارتی دارند برطبق شرایطی‌که درعهد نامه ذکر میشود ازحدّ اقل حقوق‌گمرکی استفاده مینمایند و امتعهٔ دولی که عهد نامهٔ تجارتی ندارند تابع حدّ اکثر حقوق گمرکی خواهد بود .

ثانیاً تعرفهٔ مختلف : این تعرفه عبارت ازتعرفه‌های‌مختلفی‌است که درسرحدّات مملکت اجرا میشود .

چنانکه ازسال ۱۳۰۰ شمسی تا اوّل ۱۳۰۷ درتمام حدود شمالی ایران تعرفهٔ ۱۹۰۳ مجری بود و در سایر سرحدّات تعرفه‌ای موسوم به ۱۹۰۲ .

ثالثاً تعرفه قراردادی : عبارت از تعرفه ایست که برطبق‌قرار داد منعقده بین دودولت معیّن میشود مثل تعرفه های گمرکی ایران و روس در ۱۹۰۲ و ایران و انگلیس در ۱۹۰۳ .

حقوق گمرکی‌عبارت از وجوهی‌است که از اجناس و اشیاء تجارتی در حین ورود و خروج از طرف عمّال دولت اخذ میگردد و دارای دو جنبه است : یکی حمایت از صنایع و تجارت ومحصولات داخلی مملکت و دیگری فقط ازلحاظ مالی و تزیید عوائد مملکت میباشد .

درقرن اخیر سیاست گمرکی دول مخصوصاً بر اساس حمایت ازصنایع وامتعهٔ داخلی و جلوگیری از رقابت محصولات خارجی در مقابل محصولات داخلی است و اگر از حیث عایدات برای تعقیب این سیاست ضررهائی بآنان وارد شده معهذا جبران این خسارت را بواسطهٔ ازدیاد صادرات مملکتی و پیشرفت و ترقی صنایع

داخلی نموده اند. بعضی از ممالك دیگر سیاست گمرکی آزاد دارند وعلّت آن این است که تهیّهٔ اجناس ومحصولات درآن ممالك بقدری ارزان است که مال التجاره یامحصولات خارجی نمیتواند با آن محصولات رقابت نماید، دربرخی ازممالك هم‌هر دوجنبه وجود دارد یعنی دریك قسمتهائی گمرك آزاد ودرقسمت های دیگرسیاست حمایت امتعهٔ داخلی را تعقیب میکنند.

درایران از زمان قدیم اخذعوارض از مال التجاره ها معمول ولی اخذ این عوارض بیشتر بعنوان خراج بوده ونمیتوان گفت که سیاست گمرکی بمعنای امروزه وجود داشته است. گمرك را از قدیم الایّام دراروپا بمزایده اجاره میدادند ولی در ایران همیشه ادارهٔ اموران در دست مأمورین شاه بوده تا اینکه در هفت سال اوّل سلطنت شاه سلیمان صفوی عایدات گمرك روی به نقصان گذارده وبالاخره در سال ۱۰۸۵ هجری پیشنهاد اجارهٔ گمرکات ازطرف پادشاه قبول و این رسم اجاره دادن از آن تاریخ در ایران معمول گردید و متجاوز از دوقرن باقی بود، درسنهٔ ۱۳۱۵ اجارهٔ گمرك منسوخ شد وعلّت اصلی الغاء اجاره این بودکه دولت ایران درزمان سلطنت مظفرالدّین‌شاه دوچارتنگدستی وچون نمیتوانست مالیات جدیدی وضع و بر مردم تحمیل نماید تنها منبعی که بنظررسید عوائد گمرکی بود باین جهة در سال ۱۳۱۵ هجری در زمان صدارت امین الدوله سه نفر مستشار بلژیکی برای ترتیب ادارهٔ گمرك و پست و اصلاح ادارهٔ ضرابخانه استخدام نمودند و از آن تاریخ رسم اجاره منسوخ وعایدات گمرك در تحت ترتیب منظّمی بخزانهٔ دولت واصل گردید وامروز یکی ازمنابع مهمّ عایدات مملکتی را تشکیل میدهد، بعد از نسخ اجارهٔ گمرکات اساس تعرفهٔ گمرکی ایران بر روی قرار داد ۱۹۰۲ باروس و۱۹۰۳ با انگلیسی قرار گرفت، روح این دوتعرفه ازدیاد عایدات دولت وترویج امتعهٔ خارجی درمملکت بود و درحقیقت آزادی و استقلال گمرکی از ایران سلب شده بود.

بعد از جنگ بین المللی و تغییر اوضاع روسیه قرار داد ۱۹۰۲ نیز با سایر قرار داد های با روسیه از بین رفت ولی در قرار داد های جدید و تعرفه هائی که

بعداً منظّم شده باز استقلال تام برای ایران قائل نشده اند و اگرچه در تعرفه های جدید دولت ایران ترتیب حدّ اقل و اکثری برای اخذحقوق گمرکی قائل شده است امّا برای پیشرفت سیاست حمایت امتعه و محصولات داخلی لازم است دولت در این مسئله دقت نموده و وسائلی فراهم نمایندکه ایران دارای استقلال گمرکی بمعنای حقیقی آن بشود زیرا این مسئله ازحیث استقلال سیاسی واستقلال اقتصادی هر دو مهمّ و هر دولتی که از این حق محروم باشد استقلال سیاسی او ناقص و از استقلال اقتصادی هم بالطبع محروم میگردد و بدیهی است محرومیّت از استقلال اقتصادی باعث زوال مملکت خواهد بود.

ایران درنتیجهٔ فقدان استقلال گمرکی سابق صنایع داخلی را ازدست داده وصنایع جدیده هم بوجود نیامده، دائره تولید ثروت تقلیل یافته و بالنتیجه بر تکثیر عدّهٔ بیکاران افزوده و بسا مسائل اقتصادی دیگر که در نتیجه آنها مملکت فقیر و افراد اهالی دوچار پریشانی گردیده اند. ولی چنانکه سابقاً ذکرشد دولت درصدد گذراندن قانون انحصار تجارت ازمجلس شورای ملی برآمده وبدانوسیله ازورود اشیاء تجملی که بحال مملکت ایران مضر بود جلوگیری کرده وبالنتیجه حمایت کاملی هم از امتعه داخلی نموده است.

صورت ادارات ودفاترعمدهٔ پستها و شعبات گمرکی فعلی ایران از اینقرار است

۱ــ تشکیلات ادارهٔ گمرکات عبارت است از ادارهٔ مرکزی ــ هشت ایالت ــ دو ولایت ــ دفتر گمرك کلی پست تهران و دو دفتر مخصوص گمرك نمودن قالیهای صادره در کرمان و سلطان آباد.

۲ــ ادارهٔ گمرکات درتهران دارای دارالتجزیه ایست که بتوسط یکنفرمهندس شیمیست اداره میشود ومشار الیه مخصوصاً مأمور امتحان انواع رنك است برای اینکه مجاز یا غیر مجاز بودن آنها را در ورود بمملکت مشخّص و تعیین نماید و تربیت و تعلیم مقوّمین برای فرش.

۳ ـ بعلاوه اخذ حقوق گمرکی ادارهٔ گمرکات عهده دار دریافت عواید دیگری است که عمدهٔ آنها ارقرار ذیل میباشند :

عوارض انحضار قند و شکر و چای ، تاکس راه ، عوارض انحصار دخانیات وارده ، تاکس صدور تذکرهٔ سرحدّی وتفتیش تذکره ، تاکس بندر ، عوارض صحیّه ، عوارض جنگل ها و غیره .

فقط دفاتریکه در فهرست ذیل علامت ستاره (*) در مقابل آنها است مطابق صورت سهمیّه که دراجرای قانون انحصار تجارت خارجی تنظیم وتعیین شده برای وارد کردن مال التجاره مجاز اند .

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیّت دفاتر گمرکی
۱		تهران	تهران☆ برای واردکردن امانت پستی و نمونه‌جات تجارتی		دفتر داخلی
۲	آذربایجان ادارهٔ ایالتی	ایستگاه تبریز	ایستگاه تبریز☆		»
۳			شهر تبریز☆		»
٤		ساوجبلاغ	ساوجبلاغ		»
٥			بکان		»
٦			سردشت		»
۷			لاهیجان		سرحدّ عراق
۸		رضائیه (ارومیه)	رضائیه		دفتر داخلی
۹			اشنو		سرحدّ عراق
۱۰				مرگور	سرحدّ ترکیه
۱۱				برادوست	»
۱۲		خوی	خوی☆		دفتر داخلی
۱۳			شاهپور (سلماس)		»
۱٤			قتور		سرحدّ ترکیه
۱٥			قرائینی		»
۱٦			صوفی علی		»
۱۷			ماکو		سرحد اتحاد جماهیر شوروی
۱۸				قراقولوق	»
۱۹		جلفا	شاتلو		»
۲۰			قزل‌قشلاق		»
۲۱				قنبر کندی	»
۲۲			عرب☆		»

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیّت دفاتر گمرکی
٢٣	آذربایجان ادارهٔ ایالتی	جلفا	جلفا ☆		سرحدّ اتحاد جماهیر شوروی
٢٤			احمد آباد		»
٢٥			سیاه رود		»
٢٦				دوزل	»
٢٧			هراس		»
٢٨			عاشقلو		»
٢٩			خدا آفرین *		»
٣٠			لاریجان		»
٣١	پهلوی ادارهٔ ایالتی	پیله سوار	حسن خانلو		»
٣٢			پیله سوار		»
٣٣				باباش کندی	»
٣٤				عادل لو	»
٣٥			هادی بیگلو		»
٣٦			آزادلو		»
٣٧				گرمی	»
٣٨				وان	»
٣٩		اردبیل	کلوز		»
٤٠			مینور		»
٤١				نمین	»
٤٢			اردبیل		دفتر داخلی
٤٣		آستارا	آستارا ☆		سرحد جماهیر شوروی و بحر خزر
٤٤		کرکانرود	هویق		بحر خزر
٤٥			لیسار		»
٤٦			کرکانرود		»

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیّت دفاتر گمرکی
٤٧	پهلوی ادارهٔ ایالتی		طوله رود		بحر خزر
٤٨			آلالان		«
٤٩			شفا رود		«
٥٠		پهلوی	پهلوی خروجی		«
٥١			پهلوی ورودی*		«
٥٢			چونچنان		«
٥٣				موسی چای	«
٥٤				دهگا	«
٥٥			لنگرود☆		«
٥٦				لاله رود	«
٥٧			رود سر		«
٥٨				چایجان	«
٥٩				چابك سر	«
٦٠	مازندران دفتر ولایتی	شاهسوار		شیرود	«
٦١	«		شاهسوار		«
٦٢	«			نشتارود	«
٦٣	«			حبیب آباد	«
٦٤	«			صلاح الدین کلاه	«
٦٥	«	مشهد سر	سولده		«
٦٦	«			محمود آباد	«
٦٧	«		فریکنار		«
٦٨	«		مشهد سر☆		«
٦٩	«		فرح آباد		«
٧٠	بندر جز دفتر ولایتی		قره تپه		«

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیّت دفاتر گمرکی
٧١	بندر جز دفتر ولایتی	مشهد سر	شاه کیله	محمود آباد	بحر خزر
٧٢		بندر جز	بندر جز ☆		»
٧٣			باغو		»
٧٤				قره سو	»
٧٥			بندر شاه ☆		»
٧٦			خواجه نفس		»
٧٧			گمش تپه		»
٧٨				داش برون	سرحدّ روس وایران
٧٩			گنبد قابوس		دفتر داخلی
٨٠			استراباد		»
٨١	ادارهٔ ایالتی خراسان	مشهد	مشهد ☆		»
٨٢		حصارچه	داتلی غزمین		سرحد اتحاد جماهیر شوروی
٨٣			حصارچه		»
٨٤			اشرف در		»
٨٥		کیفان	راستقان		»
٨٦				میان زو	»
٨٧			کیفان		»
٨٨				جعفرآباد	»
٨٩			رباط		»
٩٠			خیرآباد		»
٩١			سرانی		»
٩٢			بجنورد		»
٩٣					»
٩٤		باجگیران	جیرستان	شیروان	»

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیّت دفاتر گمرکی
۹۵	ادارهٔ ایالتی خراسان	باجگیران	بردر		سرحد اتحاد جماهیر شوروی
۹۶			باجگیران ☆		»
۹۷				دربندان	»
۹۸				قوچان	دفتر داخلی
۹۹		لطف آباد	کلته چنار		سرحد اتحاد جماهیر شوروی
۱۰۰			سنگ سوراخ		»
۱۰۱			لطف آباد ☆		»
۱۰۲			حصار		»
۱۰۳				محمد آباد	»
۱۰۴		خاکستر	گرماوه		»
۱۰۵			سنك دیوار		»
۱۰۶			ارچنگان		»
۱۰۷			خاکستر		»
۱۰۸		بلان	نفطه		»
۱۰۹			بلان ☆		»
۱۱۰			قره تکان		»
۱۱۱			چهچهه		»
۱۱۲		سرخس	سرخس		»
۱۱۳			نوروز آباد		»
۱۱۴			پل خاتون		»
۱۱۵			زورآباد		سرحد افغانستان
۱۱۶		کاریز	کاریز ☆		»
۱۱۷			طیبات		»
۱۱۸			ریزه (کرات)		»

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای کمرکی	وضعیّت دفاتر گمرکی
۱۱۹	ادارهٔ ایالتی خراسان	کاریز	سنگان		سرحد افغانستان
۱۲۰			تربت جام		دفتر داخلی
۱۲۱		آواز	آهنگران		سرحد افغانستان
۱۲۲			آواز		»
۱۲۳			دروح		»
۱۲۴	زاهدان ادارهٔ ایالتی	زابل	زابل		»
۱۲۵			لب برنك		»
۱۲۶			خامك		»
۱۲۷		.	ده‌دوست محمدخان		»
۱۲۸			میلك		»
۱۲۹			خواجه احمد		»
۱۳۰			لوتك		»
۱۳۱			ناور چاه		»
۱۳۲				کوه ملك سیاه	»
۱۳۳		زاهدان	زاهدان ☆		دفتر داخلی
۱۳۴			میرجاوه ☆		سرحد بلوچستان
۱۳۵			خاش		»
۱۳۶		داورپناه‌سراوان	داورپناه		»
۱۳۷			چالك		»
۱۳۸			کوهك		»
۱۳۹	بندر عباس ادارهٔ ایالتی	چاه بهار	باهوکلات		بحر عمان
۱۴۰			ربـ ـن		»
۱۴۱				دشت یاری	»

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیّت دفاتر گمرکی
١٤٢	بندرعباس ادارهٔ ایالتی	چاه بهار	گواتر	دشت یاری	بحر عمان
١٤٣			چاه بهار ☆		»
١٤٤				گردین	»
١٤٥			تنك		»
١٤٦			كلاك		»
١٤٧		جاسك	سدیش		»
١٤٨			جاسك		»
١٤٩				جاسك كهنه	»
١٥٠				بهمدی	»
١٥١				قنان	»
١٥٢				كوه مبارك	»
١٥٣			بنجی		»
١٥٤			،	بریسك	»
١٥٥				قرطان	»
١٥٦		تی آب	سریك		خلیج فارس
١٥٧			كوهستك		»
١٥٨			كركان		»
١٥٩			تی آب		»
١٦٠			هرمز		»
١٦١		بندر عباس	بندرعباس *		»
١٦٢				خانه سرخ	»
١٦٣		خمیر	بستانو		»
١٦٤			پل		»
١٦٥			خمیر		»

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیّت دفاتر گمرکی
١٦٦	بندرعباس ادارهٔ ایالتی	قشم	لارك	خانه سرخ	خلیج فارس
١٦٧			قشم		«
١٦٨			سوزا		«
١٦٩			دیرستان		«
١٧٠			هنجام نو		«
١٧١				هنجام کهنه	«
١٧٢			سلاخ		«
١٧٣			لافت		«
١٧٤			درکهان		«
١٧٥	بوشهر ادارهٔ ایالتی	لنگه	نمکدان		«
١٧٦			با سعیدو		«
١٧٧			مهتابی		«
١٧٨				برکه سفلین	«
١٧٩			بند معلم		«
١٨٠			کنك		«
١٨١			لنگه ☆		«
١٨٢				جزیرهٔ فورور	«
١٨٣				جزیرهٔ سوری	«
١٨٤				شناس	«
١٨٥				گچه	«
١٨٦			بستانه		«
١٨٧			مقو		«
١٨٨				کافرخون	«
١٨٩			حسینه		«

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیّت دفاتر گمرکی
۱۹۰	بوشهر ادارهٔ ایالتی	لنگه	چارك	کافرخون	خلیج فارس
۱۹۱				طاحونه	»
۱۹۲			قیس		»
۱۹۳				سفیل	»
۱۹۴			کلات		»
۱۹۵				گزبه	»
۱۹۶			چیرو		»
۱۹۷			مغان		»
۱۹۸				شیخ شعیب	»
۱۹۹				جزه	»
۲۰۰				مچیل	»
۲۰۱			شیو		»
۲۰۲				بستانو	»
۲۰۳		دشتی کنگون		توبن	»
۲۰۴			حله		»
۲۰۵			عسلو		»
۲۰۶				نخل تقی	»
۲۰۷			طاهری		»
۲۰۸				پرك	»
۲۰۹			تمبك		»
۲۱۰				میانلو	»
۲۱۱				اختر	»
۲۱۲			کنکان		»
۲۱۳			دیر		»

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیّت دفاتر گمرکی
٢١٤	بوشهر ادارهٔ ایالتی	دشتی کنگون	دیر	الی	خلیج فارس
٢١٥				بطونه	»
٢١٦				دمی کنز	»
٢١٧		تنگستان لاور	لاور		»
٢١٨				خورخان	»
٢١٩				خورزیارت	»
٢٢٠				هدکو	»
٢٢١			کاری		»
٢٢٢				کلات	»
٢٢٣			بوالخیر		»
٢٢٤				عامری	»
٢٢٥				خورشهابی	»
٢٢٦				رستمی	»
٢٢٧			دلوار		»
٢٢٨		بوشهر	بوشهر ☆		»
٢٢٩				برج مغان	پست داخلی
٢٣٠				براز جان	»
٢٣١				تنگه ترکان	»
٢٣٢				کازرون	»
٢٣٣				چنار رهدار	»
٢٣٤				شیراز	»
٢٣٥				جعفرآباد	»
٢٣٦				حلیله	خلیج فارس
٢٣٧				شیف	»

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	بستهای کمرکی	وضعیّت دفاتر گمرکی
۲۳۸	بوشهر ادارهٔ ایالتی	بوشهر	رود حله	شیف	خلیج فارس
۲۳۹			بندر ریك		»
۲۴۰			خارك		»
۲۴۱			کناوه		»
۲۴۲			دیلم		»
۲۴۳				بانك حصار	»
۲۴۴	محمره ادارهٔ ایالتی			شاه عبدالله	»
۲۴۵			کبپرها ☆		»
۲۴۶			معشور		»
۲۴۷		بندر شاهپور	بندرشاهپور☆		»
۲۴۸			بوزی ☆		»
۲۴۹			بهمن شیر		»
۲۵۰				نهر ابتر	سرحدّ عراق
۲۵۱				سعدونی	کنار شط العرب
۲۵۲			کسبه		»
۲۵۳			خزعل آباد		»
۲۵۴				شالحه حاجی‌حسین	»
۲۵۵				شطیط	»
۲۵۶				باوارده	»
۲۵۷				علوه	»
۲۵۸		آبادان	آبادان ☆		»
۲۵۹				مرغابی‌جتی	»
۲۶۰				بریم	»
۲۱۶				بدشنال	»

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	بستهای کمرکی	وضعیّت دفاتر کمرکی
٢٦٢	محمره ادارهٔ ایالتی	آبادان	آبادان ☆	جزیرهٔ نمرهٔ ١	کنار شط العرب
٢٦٣				جزیرهٔ نمرهٔ ٢	»
٢٦٤				حارته	»
٢٦٥				چوئمل	»
٢٦٦		محمره	محمره *		»
٢٦٧				کوت شیخ	»
٢٦٨				محمره بازار	»
٢٦٩				شاسبیه	»
٢٧٠			فیلیه		»
٢٧١			پل نو		سرحد عراق
٢٧٢				قصر شیخ	»
٢٧٣		اهواز	اهواز ☆		دفتر داخلی
٢٧٤			خفاجیه		»
٢٧٥				جفیر	سرحد عراق
٢٧٦			هویزه		»
٢٧٧				شوایب	»
٢٧٨				رفائیه	»
٢٧٩				مچریه	»
٢٨٠				خرابه	»
٢٨١			بساتین		»
٢٨٢				رشیده	»
٢٨٣				بجیله رابوت	»
٢٨٤			دویرج		»
٢٨٥				موسیان	»

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیت دفاتر گمرکی
۲۸٦	کرمانشاه ادارهٔ ایالتی		چنگوله	موسیان	سرحد عراق
۲۸۷		منصور آباد	منصور آباد		»
۲۸۸			حسینیه		»
۲۸۹			سرنی		»
۲۹۰			تلخاب		»
۲۹۱				میان تنك	»
۲۹۲			سومار		»
۲۹۳			کنگاوکش		»
۲۹٤				تنگاب کهنه	»
۲۹۵			تنکاب		»
۲۹٦			خسروی		»
۲۹۷		قصرشیرین	قصرشیرین ☆		»
۲۹۸				شاه کدار	»
۲۹۹				قورتو	»
۳۰۰			بیشکان		»
۳۰۱				تیله کوه	»
۳۰۲				چشمه سفید	پست داخلی
۳۰۳				سراب	»
۳۰٤		کرمانشاه	کرمانشاه ☆		دفتر داخلی
۳۰۵				قره سو	پست داخلی
۳۰٦				روان سر	»
۳۰۷			اورامان		سرحد عراق
۳۰۸				دزاور	»
۳۰۹				سرپل سیروان	»

نمرهٔ ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیّت دفاتر گمرکی
۳۱۰	کرمانشاه ادارهٔ ایالتی	کرمانشاه	سنندج ☆	سرپل‌سیروان	دفتر داخلی
۳۱۱			مریوان ☆		سرحدّعراق
۳۱۲				ویسه	»
۳۱۳			سقز		»
۳۱۴			بانه		»
۳۱۵		کرمان (برای خروج فرش تأسیس شده)			دفتر داخلی
۳۱۶		سلطان آباد (برای خروج فرش تأسیس شده)			دفتر داخلی

مراکز تجارت

مقصود از مراکز تجارت مناطقی است که اجناس و محصولات داخلی برای صدور بخارجه و همچنین ورود وتوزیع مال التجارهٔ خارجی بداخلهٔ مملکت درآن نقاط تمرکز می یابد و چنین نقاطی اگر برای جمع آوری محصول داخلی باشد طبعاً باید در مرکز و نزدیك بمحل هائی ایجاد گردد که در دسترس حاصل کنندگان محصولات داخلی باشد تا بواسطهٔ بعد مسافت یا صعب العبور بودن راهها دوچار زحمت برای حمل مال التجارهٔ خود نباشند واگر برای وصول وتوزیع مال التجارهٔ خارجی است در محل هائی ایجاد میشودکه بندر مهمی موجود و یا نقاطی است که بوسیلهٔ جادهٔ شوسه بممالك خارجه مربوط میباشد.

مراکز مهم تجارتی ایران از اینقرار اند:

اسم محل	واردات		صادرات	
مشهد	١٨,٩٤٥,٠٩٢	قران	٢٩,٣٩٣,٩٨٨	قران
مشهدسر	١٠,٦٨٤,١٢٢	»	١٦,٥٥٧,٣٣٦	»
پهلوي	١١٩,٩٤٠,٢٤٧	»	٦٨,٢٨٢,٧٥٢	»
آستارا	٧,١١٨,٢٧٩	»	٥,٢٨٣,٧٦٩	»
جلفا	١٢,٩٢٦,١٤٦	»	١٩,٥٢٤,٩٤٣	»
تبريز	٧٣,٤٠٠,٣٤١	»	٣٨,٤٧٦,٠٧٢	»
قصرشيرين	٩,٩٨٠,٦٦٣	»	٢٤١,١١٠	»
كرمانشاهان	٢٩٤,٢١٠,١٤٩	»	٦١,٤٤٥,٣٧٢	»
اهواز	٢٧,٨٩٥,٩١٢	»	٣٥٤,٣١٠	»
محمره	٥١,١٣٤,٥٥٢	»	١٦,٠٦٣,١٠٦	»
آبادان	٥٢,٠٩٣,٨٨٧	»	٥٤٥,٥٦٥,٩٩٦	» (١)
بوشهر	٩٩,٥٠٤,٨٨٣	»	٩٠,٠٤٥,٤٣٤	»
لنگه	٨,٠٧٧,٧٣١	»	٣,١٣٦,٢١٣	»
بندر عباس	٤٨,٥٣٢,٩٠٥	»	١٦,٠١٨,٧٧٨	»
دزداب	٥٩,٨٠٧,٣٠٢	»	٣٠,٥١٤,٠٩٢	»

(١) ـ محصول نفت كمپانی ايران و انگليس نيز جزء صادرات محسوب شده است

مقدار محمولاتیکه وارد بنادر ایران گردیده در سنهٔ ۱۳۰۵ - ۱۳۰٤ عبارت است از :

اسم بندر	واردات	صادارت	جمع
بحر خزر	(تن)	(تن)	(تن)
پهلوی	۷۹,۰۰۰	۵۵,۰۰۰	۱۳٤,۰۰۰
مشهد سر	۱۰,۰۰۰	۹,۰۰۰	۱۹,۰۰۰
آستارا	۷,۰۰۰	۹,۰۰۰	۱٦,۰۰۰
بندرگز	۹,۰۰۰	۷,۰۰۰	۱٦,۰۰۰
سایر بنادر	۸,۰۰۰	۲۸,۰۰۰	۳٦,۰۰۰
جمع	۱۱۳,۰۰۰	۱۰۸,۰۰۰	۲۲۱,۰۰۰
خلیج فارس			
آبادان	٦٤,۰۰۰	۳,۷۷۰,۰۰۰	۳,۸۳٤,۰۰۰
محمره	٤٤,۰۰۰	۲۲,۰۰۰	٦٦,۰۰۰
بوشهر	٤٤,۰۰۰	۸,۰۰۰	۵۲,۰۰۰
بندر عباس	۱٤,۰۰۰	۵,۰۰۰	۱۹,۰۰۰
لنگه	۱۰,۰۰۰	۵,۰۰۰	۱۵,۰۰۰
سایر بنادر	۱۰,۰۰۰	۲٤,۰۰۰	۳٤,۰۰۰
جمع	۱۸٦,۰۰۰	۳,۸۳٤,۰۰۰	٤,۰۲۰,۰۰۰
جمع کل	۲۹۹,۰۰۰	۳,۹٤۲,۰۰۰	٤,۲٤۱,۰۰۰

راهها

بطوریکه میدانیم انسان ابتدا در حالت انفراد زیست مینموده و بعد تدریجاً تشکیل خانواده و طایفه و قبیله و شهر و مملکت را داده و بهر اندازه که دائرهٔ اجتماعات انسانی زیاد شده بهمان میزان نیز احتیاجات وی بیشتر گشته وچون رفع احتیاجات جمعیّت راخود آنها به تنهائی نمیتوانستند بکنند باب مراودات را باسایر همسایه ها باز واز این راه ارتباطات تجارتی ایجاد و متدرجاً توسعه یافته و بجائی رسیده است که امروز کرهٔ زمین با اینکه بقطعات مختلفه تقسیم وهر قطعه دارای چندین مملکت است معهذا تمام این قطعات از حیث ارتباط بمنزلهٔ یك قطعه و هراتفاقی که دریکی از آنها روی دهد در قطعات دیگر نیز مؤثر واقع میگردد.

پس تمدّن از موقعی شروع میشود که ملل مختلفه شروع بمبادله محصولات با یکدیگر نموده و این مبادله چون مستلزم ایجاد راه است تاریخ شروع بتأسیس راههای طبیعی و شوسه از این موقع است.

روابط اقتصادی بین ملل مختلفه عالم بوسائل مختلفه که متواتریاً با تمدّن دنیا پیشرفت و ترقی نموده انجام میگیرد.

۱ ـ راه های طبیعی و شوسه.

۲ ـ طرق دریائی و رود خانه ها و دریاچه ها یا بعبارهٔ اخری کشتی رانی.

۳ ـ راه آهن و کامیون و اتومبیل.

٤ ـ خطوط تلگرافی.

٥ ـ خطوط هوا پیمائی.

۱ ـ جاده وراهها همیشه در هرجا تابع اوضاع جغرافیائی واقتصادی است بهمین دلیل اغلب جاده ها در طول دره های سهل العبور و نزدیك جریان آبها بالاخره مراکز اجتماع انسان واقع و طبعاً ازصحرا ها و مرداب ها و جنگل نقاط بی‌سکنه دور میباشد.

جاده یا طبیعی است یعنی بر اثر عبور و مرور کاروان ایجاد شده و این قسم ده ها را کاروان رو میگویند و یا مصنوعی است که برای حمل و نقل مال التجاره

وتسهیل عبور ومرور ساخته شده وبنام جاده های شاهی یا شوسه معروف است .

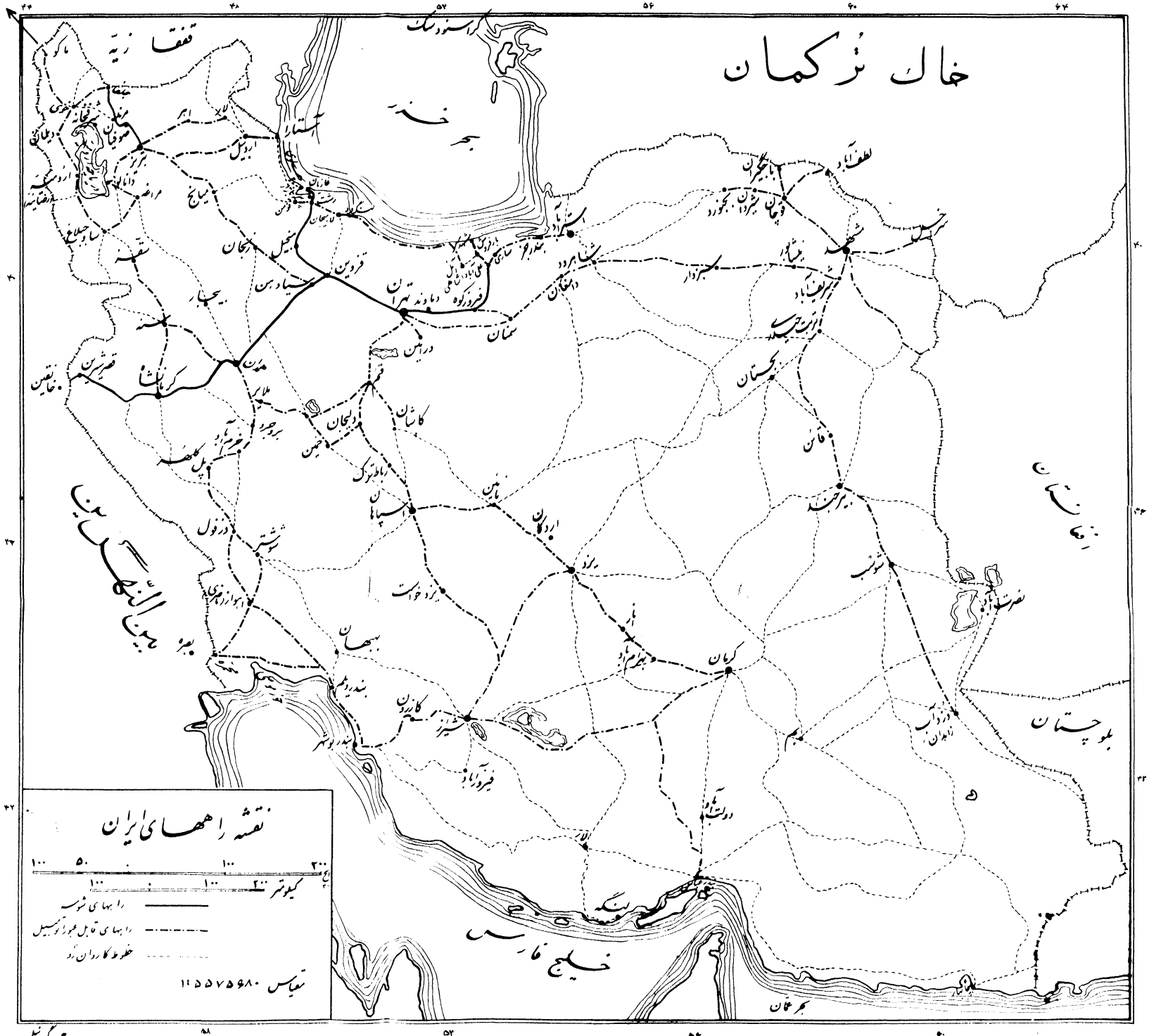
قدیمترین راهها جاده هائی است که مهاجرتهای تاریخی بوسیله آنها صورت گرفته ، پس از آن راههائیستکه فاتحین بزرگ دنیا برای احتیاجات نظامی تأسیس نموده اند وبطوریکه در تاریخ خوانده ایم اوّلین پادشاهی که باهمیّت راه و وسائل ارتباطیه پی برده و اقدام دربسط جاده های شوسه نمود داریوش کبیر پادشاه ایران بوده و راه معروف سارد به شوش را که ۲۴۰۰ کیلومتر طول آن میشد احداث کرد و در فواصل معیّن مسافرخانه ها بنا نمود ودر گردنه ها و مواقع مرتفعه قلاع نظامی برای حفاظت کاروانان ساخت .

درفلات ایران بواسطهٔ کوه های مرتفعه که اطراف آنرا احاطه نموده جاده های طبیعی نسبةً کم یافت میشود وتنها راه هائی که ازوسط این کوه ها عبور مینماید جاده های مهمّ ایران را تشکیل میدهد : مثلاً درشمال شرقی مجرای تجن درسلسلهٔ جبال شرقی راه بین سمرقند و افغانستان را احداث نموده ، همین راه جاده حرکت مهاجمین شرق بفلات ایران بوده وبعد هاهم جادهٔ معروف بابریشم ازچین به هرات و آذربایجان امتداد می یافته است .

درشمال درسلسلهٔ جبال البرزمجرای سفیدرود راه فلات را به بحرخزر ایجاد کرده ، در مغرب تنها راهی که از سلسلهٔ جبال زاگرس عبور مینماید و ایران را به عراق مربوط میسازد تنگهٔ پاطاق است که همان راه شاهی داریوش کبیر وهمیشه مهمترین راه ارتباط ایران با ممالك همسایه بوده است ، راههای دیگری که ازجنوب بمرکز امتداد یافته اغلب از کوههای صعب العبور میگذرد .

ازدورهٔ هخامنشی واشکانیان وساسانیان و دوره های بعد ازاسلام که بگذریم درتاریخ معاصر ایران تنها پادشاهی که براه های شوسه و ایجاد طرق برای تسهیل مسافرت و حمل و نقل مال التجاوه اهمیّت داده شاه عباس کبیر بوده که در تحت اوامراین پادشاه دراغلب نقاط ایران طرق متعدّده احداث شد مثل راه فیروزکوه به علی آباد در مازندران و راه ساوه بقزوین و غیره که هنوز هم آثار این راهها و کاروانسرا ها وآب انبارهائی که درکنارجاده ساخته شده کم وبیش موجود است .

از زمان شاه عباس تا سنهٔ ۱۲۷۰ شمسی هیچ اقدامی برای احداث طرق جدید


خاك تركمان
قفقازیه
بحر خزر
خلیج فارس
بحر عمان
بلوچستان
نقشه راههای ایران
کیلومتر
راههای شوسه
راههای قابل عبور توسیل
خطوط کاروان رو
مقیاس ۱:۵۵۷۵۶۸۰
ع. گوتیلی

بعمل نیامد تا اینکه در سنهٔ مزبوره امتیاز ساختمان راه شوسهٔ تهران بعراق (۲۸٤) کیلومتر ازطرف دولت ایران بکمپانی لنج اعطا گردید و چندی بعد امتیاز احداث خطوط شوسه از بندرپهلوی بقزوین (۲۳۸) کیلومتر و ازقزوین بهمدان (۲۱۰) کیلومتر واز جلفا به تبریز (۱۲۰) کیلومتر به روسها داده شد، ساختمان طرق مزبوره بطوریستکه برای عبور و مرور اتومبیل مناسب باشد و علاوه بر امتیازات فوق امتیاز ساختمان راه مشهد بقوچان و باجگیران (۲۱۰) کیلومتر و راه آستارا باردبیل (٦۰) کیلومتر وسایر طرق فرعیه باتباع داخله داده شد.

درموقع جنگ بین‌المللی چندین رشته ازراههای ایران توسط قشونهای داخلی و خارجی ساخته شد: چنانکه قسمت عمدهٔ خطّ همدان به قصر شیرین که طول آن (٤۱۰) کیلومتر است توسط قشون روس وعثمانی و ایران ساخته شد و بعد قشون انگلیس ساختمان این راه را باتمام رسانید ونیز انگلیس‌ها دراین موقع راه شیراز بیوشهر (۲٦۸) کیلومتر وراه مشهد به بیرجند، دزداب (زاهدان) (۹۵۱) کیلومتر را تسطیح وعرابه رو نمودند ودرایالت آذربایجان قبل ازجنگ و درجنگ بین المللی طرق ذیل را روسها احداث کردند:

راه آهن جلفا، تبریز به شرفخانه (۱٦۸) کیلومتر، عرب لو بماکو (٦۰) کیلومتر و راه شوسهٔ جلفا بخوی (۷۰) کیلومتر و بعضی طرق فرعیه.

بعد از جنگ بین‌المللی در سنهٔ ۱۳۰۰ شمسی بموجب معاهده با دولت روس و قرار داد با انگلیس ها کلیهٔ خطوطی کـه دولتین مذکوره در ایران دائر کرده بودند بدولت ایران واگذارنمودند ونظربااینکه چند سال بود درنتیجهٔ غفلت وعدم مواظبت طرق مزبوره رو بخرابی گذارده وضمناً دولت دراین موقع از نقطه نظر اقتصادی اهمیّت زیادی بطرق و شوارع میداد در سنهٔ ۱۳۰۲ اقدام جدّی برای تعمیر و مرمت راه ها نموده ومتدرجاً سایر خطوط را که بموجب امتیاز توسط کمپانی‌ها و اشخاص متفرقه اداره میشد و یا باجاره داده شده بود تحت سر پرستی خود گرفت.

صورت طرق عمدهٔ مخصوص حمل و نقل مال التجاره ومسافرین با تعیین میزان

کرایه و مدّت مسافرت از اینقرار میباشد .

۱ ـ جاده طرابوزان به تبریز

تقریباً بطول ۹۶۰ کیلومتر که ۲۵ کیلومتر آن از شهر تبریز تاسرحدّ است و اژوقتیکه راه خوی ـ ماکو وبازرگان شوسه شده این جاده درتمام طول کالسکه رو میباشد . ولی چون ورود مال‌التجاره ازطرف دولت ترکیه ازاین راه قدغن است کاروانها مجبورند ازدیادین تاخوی ازراه منحرف شده وازجاده طبیعی قدیم که در ترکیه از قزل دیزه ودر خاك ایران از صوفی علی (آواجیق) وقرائینی و خوی میگذرد عبور و در آن نقطه بجاده اولیه ملحق شوند .

معذلك این جاده طبیعی بین کلیسا کندی ومحلی که قریب ۵ فرسخ اینطرف خوی است تبدیل به راه صحیحی گردیده و اما جادهٔ خوی ـ ماکو و بازرگان فقط مورد استفاده محلی است .

در ایران دفاتر سرحدی که تشریفات گمرکی مال‌التجاره و مسافرین در آنجا صورت میگیرد صوفی علی (آواجیق) و بازرگان است ، دفتر اولی از کنار جاده کاروان رو و ثانی در سرراه کالسکه رو واقع است .

در خاك ترکیه ادارات گمرکی مقابل دفاتر فوق الذکر یکی در قزل دیزه و دیگری درگرجی بلاغ است .

مدت مسافت باکاروان از تبریز به طرابوزان از راه قرائینی ـ آواجیق و قزل دیزه در زمستان تقریباً ۳۵ روز ودرتابستان ۶۵ روز است .

مدت حمل و نقل توسط عرابه ودرشکه از ۱۸ الی ۲۰ روز است ودرصورتیکه خط بین ارز روم و طرابوزان با اتومبیل طی شود مدت فوق بچهار الی پنج روز تقلیل میابد لیکن باید درنظر گرفت که عبور و مرور مسافرین از جاده طرابوزان بیش ازپیش متروك گردیده زیرا ازطریق روسیه و یا از راه کرمانشاهان ـ بغداد و بیروت ایاب و ذهاب میشود .

خط سیر کاروان از تبریز بطرابوزان ذیلاً تعیین میشود.

تبزیز (پ ـ ت ـ ك ـ ا)		صوفیان	٦ فرسخ
کوشك سرای	٦ فرسخ	خوی (پ ـ ت ـ ك ـ ا)	٨ »
پیره	٣ »	ظهر آباد	٥ »
قرائینی	٦ »	شاه بندلی	٤ »
صوفی‌علی (آواجیق) (ك ـ ا)	٤ »	قازلی کول	١ »
قزل دیزه (ك ـ ت)	٣ »	دیادین	٥ »
داشلی چای	٤ »	قره کلیسا	٦ »
چالی	٣ »	زدیخان	٥ »
طاهر	٦ »	دلال	٤ »
بالی کی	٥ »	حسن قلعه	٤ »
ارز روم (ك ـ ت ـ پ ـ ت)	٦ »	ایلیجا	٣ »
ینی خان	٤ »	آش قلعه	٤ »
پیرینه کبان	٤ »	مشاورك	٥ »
بایبورت	٥ »	بالاخور	٥ »
کچی قلعه	٦ »	گوموش خانه	٧ »
زیگانه	٦ »	پل کرپی	٦ »
ماتراتچی	٧ »	طرابوزان (ك ت ـ پ ـ ت)	٤ »

جمع کل ١٦٠ فرسخ

توضیح

پ ـ ت در مقابل اسم هرشهری علامت دفترپست و تلگراف است
ك ـ ا دفاتر گمرکی ایران است، ك ـ ت دفاتر گمرکی ترکیه است

کرایه حمل‌ونقل

الف ـ حمل و نقل مال التجاره بوسیله شتر .
ب ـ مسافر . . . . . .

از طرابوزان به تبریز : خرواری ٤٠٠ الی ٤٢٠ قران .
از تبریز به طرابوزان : خرواری ١٢٠ الی ١٤٠ قران .

بادرشکه سه نفره : ۱۱۰۰ الی ۱۲۰۰ قران.

با کالسکه چهار نفره : ۱۲۰۰ الی ۱۳۰۰ قران.

مسافر بطرف طرابوزان با کالسکه رفت و آمد نمینماید.

بدیهی است ارقام فوق مطابق فصول و بر حسب قیمت علوفه و زیاد و کمی مال‌التجاره و مسافر قابل تغییرات محسوس است، چون مال التجاره صادره کمتر از وارده است مخارج حمل و نقل از تبریز بطرابوزان عموماً کمتر از طرابوزان به تبریز است.

۲ ـ جادهٔ جلفا به تبریز

این جاده بطول ۱۳۲ کیلو متر فقط مورد استفادهٔ اتومبیل هائی است که مسافر بمقصد روسیه و خوی حمل مینمایند. مدّت مسافرت تقریباً پنج ساعت و کرایه هر اتومبیل دویست قران است.

۳ ـ جادهٔ جلفا به خوی

طول جاده ۶۰ کیلومتر وکاملاً کالسکه رواست. مال التجاره هائیکه درجلفا گمرك شده و راجع بخوی میباشد ازاینطریق حمل میگردد، مسافرین نیز ازتبریز بخوی با اتومبیل از این راه عبور میکنند. مدّت مسافرت هفت ساعت تقریباً و کرایه یك اتومبیل برای مسافرت یکسره تقریباً ۲۸۰ قران و برای مسافرت دو سره ۴۵۰ قران است، کرایهٔ حمل مال‌التجاره ازجلفا به خوی بوسیلهٔ اتومبیلهای بارکش و از هر پنج من نیم بار یکقران اخذ میشود.

۴ ـ جادهٔ جلفا برضائیه (ارومیه) از طریق خوی (راه کالسکه رو است)

الف ـ از جلفا بخوی : مدّت متوسط با کاروان دو روز.

ب ـ از جلفا بسلماس : مدّت متوسط با کاروان پنج روز.

ج ـ از جلفا برضائیه از راه صوفیان.

حمل ونقل با گاری بمقصد رضائیه از راه شوسه بین تبریز وصوفیان که بیك

راه کالسکه رو بشرفخانه منتهی میشود صورت میگیرد.

٥ ـ جادهٔ کلمانخانه برضائیه

کلمانخانه بندر بارانداز مال التجاره و مسافرینی است که از شرفخانه که انتهای خط آهن تبریز بدریاچه شاهی است حمل میشود و یك جاده کالسکه رو کلمانخانه را برضائیه متّصل میکند، مسافرین تبریز برضائیه میتوانند با اتومبیل ازراه جلفا خوی، سلماس بروند و یا از طریق دریاچهٔ شاهی و خطّ آهن از تبریز بشرفخانه عزیمت نموده و از آنجا با کشتی تا کلمانخانه و از نقطهٔ اخیر هم با کالسکه در یك ساعت و نیم بمقصد میرسند. کرایه یك اتومبیل از تبریز برضائیه یکسره ٤٠٠ قران و دوسره ٦٥٠ قران است. مدّت مسافرت ١٣ الی ١٤ ساعت ومعمولاً در موقع رفتن و برگشتن مسافرین شب را در خوی توقف مینمایند.

٦ ـ جادهٔ حیدرآباد به رواندوز ـ موصل

این راه که فعلاً در حال ساختمان است از حیدر آباد (بندر ساحل جنوبی دریاچه رضائیه) از طریق خانه که دهکده ایست در ناحیهٔ سرحدّی لاهیجان بسمت رواندوز عبور مینماید و قسمتی که بطول ١٢ فرسنگ در خاك ایران واقع شده ساختمان آن عملاً خاتمه یافته وعجالتاً مال التجاره های کمی که ازخاك عراق وارد ویا بدانجا صادرمیشود بوسیلهٔ راه آهن بغداد و کرکوك حمل وپس ازکرکوك بوسیلهٔ اتومبیلهای باری وازآنجا بتوسط مکاری ازطریق رواندوزورایت (عراق) و خانه (لاهیجان) و ساوجبلاغ به تبریز ارسال میشود.

٧ ـ جادهٔ آستارا ـ اردبیل ـ تبریز

آستارا دارای بندر داخلی نیست باینجهت کشتی ها و حتی جهازات شراعی ترکمنها مجبورند بفاصله ٢٠٠ الی ٣٠٠ متر از ساحل دور تر لنگر بیندازند، بارگیری و بار اندازی بتوسط کرجی هائیکه تا ساحل نزدیك گمرك ایاب و ذهاب مینماید صورت میگیرد.

آستارا دفتر ورودی مخصوصی است برای مال التجاره‌هائیکه بمقصد اردبیل

و یکقسمت عمده ناحیهٔ طالش، سراب، مشکین، خلخال، میانج و تبریز وارد میشود.

جادهٔ آستارا باردبیل بطول ۱۱ فرسخ و کاملاً کالسکه رو است معذلك در زمستان این راه چندان قابل عبور و مرور اتومبیل نیست.

الف ـ مسافر

۱ ـ با اتومبیل دربست مدت مسافرت ۳ الی ٤ ساعت، کرایه ۱۵۰ الی ۲۰۰ قران.

۲ با درشکه دربست مدت مسافرت ۱۰ الی ۱۲ ساعت، کرایه ۱۲۰ قران.

۳ ـ با اسب مدت مسافرت ۲ روز، کرایه ۲۰ الی ۲۵ قران.

ب ـ مال التجاره

با عرّابه یا کاروان دوروز، مخارج حمل و نقل خرواری ۲۰ الی ٤۰ قران.

جادهٔ اردبیل بتبریز نیز بطول تقریباً ۳۰ فرسخ کالسکه رو است ولی در زمستان اتومبیل بصعوبت حرکت مینماید.

الف ـ مسافر

۱ ـ با اتومبیل در یك روز کرایه ۲۵۰ الی ۳۰۰ قران

۲ ـ با درشکه ۳ الی ٤ روز « ۲۰۰ الی ۲۵۰ »

۳ ـ با اسب ۵ الی ٦ روز « ٤۰ الی ٤۵ »

ب ـ مال التجاره

با عرابه یا کاروان شش یا هفت روز، کرایه خرواری ۷۰ الی ۸۰ قران.

۸ ـ جادهٔ اردبیل به پیله سوار

راه کالسکه رو از طریق برزان بطول تقریباً ۲۳ فرسخ ولی اتومبیل بسختی عبور میکند.

الف ـ مسافر

۱ ـ با اتومبیل دریکروز کرایه ۲۰۰ الی ۲۵۰ قران.

۲ ـ با درشکه ۳ روز « ۲۰۰ قران.

۳ ـ با عرابه ۳ یا ٤ روز « ۱۲۰ قران.

٤ ـ با اسب ۳ یا ٤ روز « ٤۰ الی ۵۰ قران.

ب ـ مال التجاره

با عرابه یا کاروان ۳ الی ۵ روز مخارج حمل و نقل خرواری ٦۵ الی ۷۵ قران.

٩ ـ جادهٔ پیله سوار به حسن خانلو

(راه طبیعی هفت فرسخ قابل عبور و مرور اتومبیل و درشکه)

کرایهٔ مسافر با اتومبیل پنجاه الی ٨٠ قران ، با اسب پنج الی ده قران ، مال التجاره خرواری ٣٠ قران .

١٠ ـ جادهٔ پیله سوار به تبریز

(از مشکین ـ خیلو ـ اهر)

تمام طول این راه ٣٨ فرسخ و کالسکه رو است .

١١ ـ جادهٔ اردبیل به خلخال

راه طبیعی بطول تقریباً ٩ فرسخ ، مسافت دویا سه‌روز ، کرایه خرواری ٥٠ الی ٦٠ قران .

١٢ ـ جادهٔ اردبیل به میانج

راه طبیعی کالسکه رو بطول ٣٠ فرسخ که ازسراب میگذرد ، مدّت مسافرت ٥ یا ٦ روز ، کرایه حمل و نقل خرواری ١٠٠ الی ١٢٠ قران .

١٣ ـ جادهٔ آستارا به پهلوی از طالش

راه طبیعی غیرکالسکه رو تقریباً بطول ٢٤ فرسخ که از هویق ، لیسار ، کرکان رود ، آلالان ، شفا رود و کپورچال میگذرد ، مدت مسافرت با اسب ٤ یا ٥ روز ، کرایهٔ یك اسب ٤٠ الی ٤٥ قران .

١٤ ـ جادهٔ پهلوی به تهران

پست بوسیلهٔ اتومبیل های بارکش حمل میشود .

جهت حمل و نقل مسافرین سرویس منظم بین پهلوی ، رشت وتهران موجود نیست ولی در هر موقع در رشت و پهلوی اتومبیل های زیادی متعلّق باشخاص مختلف برای مسافرت حاضر است .

کرایهٔ هر مسافر ٥٠ الی ١٠٠ قران است .

عجالةً « بیور و پرس » تنها مؤسسه ایست که مرتباً متصدّی حمل و نقل مال التجاره است .

کرایه حمل و نقل مال التجاره

از پهلوی	به قزوین	خرواری (صد من)	۸۰ قران .
از پهلوی	به همدان	خرواری (صد من)	۱۱۵ قران .
« «	به قم	«	۱۳۵ «
« «	به تهران	«	۱۳۰ «
« «	به کرمانشاه	«	۱۴۵ «
« «	به اسپاهان	«	۱۹۵ «

نظر بارزانی کرایهٔ اتومبیل های باری حمل و نقل مال التجاره باگاری ومکاری عملاً موقوف گردیده است .

۱۵ ـ جادهٔ پهلوی ـ مازندران

اخیراً یك جادهٔ اتومبیل روجدیدی توسط دولت بین رشت ، لاهیجان ، لنگرود ، رودسر ، شهسوار ، مشهد سر و بندر جز ساخته شده و طول این راه تا مشهد سر ۳۷۰ کیلومتر است . کرایهٔ هرمسافر با اتومبیل تا مشهدسر ۸۰ الی ۱۰۰ قران وطیّ مسافت ۱۰ الی ۱۲ ساعت طول میکشد ، ساختمان پل سفیدرود باتمام رسیده و اتومبیل ها حالیه از روی پل مزبور عبور مینمایند .

۱۶ ـ جادهٔ مشهد سر به تهران

نظر بفقدان بندر داخلی در مشهد سر کشتی ها مجبورند بفاصلهٔ ۱۵۰۰ متر از ساحل لنگر انداخته و محمولات خود را بوسیلهٔ کرجیهای کوچك باسکلهٔ گمرك برسانند . جادهٔ شوسه بین مازندران وتهران باتمام رسیده است ، فاصله بین مشهدسر و تهران از طریق علی آباد ، فیروز کوه چهل و شش فرسخ است ، مدّت مسافرت با اتومبیل از مشهدسر ببار فروش نیم ساعت و کرایه هرمسافری ۵ قران است ، مدّت مسافرت با اتومبیل از بار فروش به تهران ۸ الی ۱۰ ساعت و کرایه هرمسافری ۷۰ الی ۹۰ قران است ، کرایهٔ حمل مال التجاره با کامیون

خرواری ۷۰ الی ۹۰ قران از بارفروش الی تهران و خرواری ٤ الی ٦ قران از مشهد تا بار فروش میباشد ولی ادارهٔ حمل ونقل منظّمی بین مازندران وتهران موجود نیست و با وجودیکه کامیونهای متعدّدی در اینراه آمد و رفت مینمایند معذلك قسمت عمدهٔ حمل و نقل هنوز بوسیلهٔ چهار پایان انجام میگیرد.

۱۷ ـ جادهٔ بندر جز به تهران

الف ـ بندرجز در منتهای خلیج استراباد واقع ونظر بمرمّت و تنقیه‌ای که اخیراً در آن بعمل‌آمده است قایقها میتوانند باسهولت به پل گمرك نزدیك شوند.

سندیکای راه آهن ساختمان پرت بندر شاه را که در ۲۲ کیلومتری شمال بندر جز واقع و منتهای راه آهن شاهپور، اهواز، همدان، تهران و بندر شاه خواهد بود باتمام رسانیده وسرویس راه آهن منظّماً کار میکند و مسافر و مال التجاره بقیمت های موقتی ذیل قبول مینماید:

از بندر جز	مسافر			مال التجاره	
بنقاط ذیل	درجهٔ اوّل	درجهٔ دوّم	درجهٔ سوّم	از قرار خرواری	از قرار هر واگون تمام
بندر شاه	۸ قران	٥	۳	۲,٥٠ قران	۱۲٥ قران
تیر تاش	۸,٤٠ »	٥,۲٥	۳,۱٥	۲,٦٥ »	۱۳۱,۲٥ »
اشرف	۱٥,۲۰ »	۹,٥۰	٥,۷٥	٤,۷٥ »	۲۳۷,٥۰ »
نیکا	۲٤,۸۰ »	۱٥,٥۰	۹,۳۰	۷,۷٥ »	۳۸۷,٥۰ »
ساری	۳٤,۸۰ »	۲۱,۷٥	۱۳,۰٥	۱۰,۸۸ »	٥٤۳,۷٥ »

ب ـ کاروانان میتوانند از ساری ببعد یا از راه قاطر رو قدیمی بار فروش به آمل یا از راه شوسهٔ جدید ساری، علی آباد و فیروز کوه عازم تهران گردند، در فصول مساعد اتومبیلها از تهران به بندر جز آمد ورفت مینمایند و مسافت مذکور را در ۹ یا ۱۰ ساعت طی میکنند و کرایهٔ هر مسافری صد قران است.

ج ـ کاروانها نیز میتوانند در شاهرود و یا دامغان بخطّ بزرك مشهد به‌تهران ملحق گردند، مدّت مسافرت ازشاهرود ۱٤ روز واز دامغان ۱۲ روز است.

١٨ ـ جادهٔ مشهد به عشق آباد از قوچان و باجگیران

(طول این راه ٤٢ فرسخ و کالسکه رو است)

مسافرت بوسیلهٔ اتومبیل صورت گرفته و کرایه نفری ٦٠ الی ٧٠ قران است و کرایهٔ یك اتومبیل دربست ٤٥٠ الی ٥٥٠ قران و مدّت مسافرت یك الی یکروز و نیم است ، حمل و نقل مال التجاره از مشهد بباجگیران توسط کامیون خرواری صد قران ، مدّت مسافرت ٢ الی ٣ روز است و توسط گاری یا شتر خرواری ٤٠ قران و مدّت مسافت ٦ الی ٨ روز است و بوسیلهٔ قاطر خرواری ٥٠ قران ، مدّت مسافرت ٦ روز است .

(بواسطهٔ زیادی تاکس ویزا ندرتاً درشکه یا اتومبیل مستقیماً تا عشق آباد طیّ مسافت میکنند لدی الاقتضا کرایهٔ یك درشکه ٨٠٠ قران و یك اتومبیل ١٢٠٠ قران میباشد) .

١٩ ـ جادهٔ مشهد به قوچان

ساختمان راه جدیدی بین چناران (واقعه در ده فرسخی مشهد) و قوچان باتمام رسیده است ، این راه جدید درمغرب جادهٔ قدیم که اتومبیل و درشکه همیشه عبور و مرور مینمایند واقع است .

٢٠ ـ جادهٔ مشهد به گناباد

تعمیرات لازمه و پلهای کوچك متعدّدی در این راه ساخته شده و عبور از گردنه ها سهل گردیده است ، این راه اتومبیل رو و طول آن ٤٠ فرسخ است .

٢١ ـ جادهٔ گناباد به بیرجند و کلاته مود

اینراه حالیه قابل عبور و مرور درشکه و اتومبیل است .

٢٢ ـ جادهٔ مشهد به دوشاخ

راه طبیعی غیر کالسکه رو بطول ٢٨ فرسخ ، مدّت متوسّط مسافرت با شتر هشت الی ده روز ، با قاطر و اسب ٦ الی ١٠ روز و کرایهٔ هرخرواری پنجاه الی شصت قران است .

۲۳ ـ جادهٔ مشهد به خاکستر

راه طبیعی غیرکالسکه رو ، مدّت متوسط مسافرت ۳ یا ٤ روز ، کرایه خرواری ٦۰ الی ۷۰ قران است .

۲٤ ـ جادهٔ مشهد به آرتق و دره جز از طریق قوچان و لطف آباد

راه طبیعی غیرکالسکه رو ازقوچان بآرتق .

الف ـ جادهٔ مشهد به قوچان (رجوع شود به راه مشهد به عشق آباد) .

ب ـ قوچان بدره‌جز ۱۵ فرسخ و نیم است .

مدت متوسط مسافرت از مشهدبدره جز ٦ روز ، کرایه خرواری صد قران است .

۲۵ ـ جادهٔ مشهد به قهقهه

راه غیرکالسکه رو بطول ۲۹ فرسخ ، مدت‌حمل ونقل ٦ الی ۸ روز است .

۲٦ ـ جادهٔ مشهد به سرخس

راه طبیعی کالسکه رو بطول ۹ فرسخ ، حمل ونقل مال‌التجاره توسط کاروان خرواری ۷۰ قران و کرایهٔ مسافر توسط چهار پایان ۳۰ قران ، درشکه دو نفره ۳۰۰ قران ، مدت مسافرت باکاروان ٦ الی ۸ روز و با درشکه ٤ روز است . کرایهٔ مسافر با اتومبیل ۱۵۰ قران ومدت مسافرت دو تاسه روز است .

۲۷ ـ جادهٔ قوچان به سبزوار

راه طبیعی کالسکه‌رو بطول ۲۲ فرسخ ، مسافت بادرشکه ۳ روز و باکاروان ٤ روز است ، حمل مال التجاره با عرابه وکالسکه چهار یا پنج روز و باکاروان ٦ روز است .

۲۸ ـ جادهٔ قوچان به بجنورد

این راه بطول تقریباً ۲۰ فرسخ ، مدت مسافرت با اسب یاعرّابه ٤ الی ٦ روز بادرشکه ۲ یا ۳ روز و با اتومبیل ۸ الی ۱۰ ساعت ، کرایه مسافر بادرشکه ۳ یا ٤ نفره ۳۰۰ قران وبااتومبیل ۵۰۰ قران و مخارج حمل مال‌التجاره باکامیون

خرواری ۷۰ قران وباکاروان تقریباً خرواری ٤٥ الی ٥٠ قران است ، ساختمان یك راه شوسه بین قوچان وبجنورد درجریان وعملیات مقدّماتی آن ختم شده است .

۲۹ ـ جادهٔ هرات (افغانستان) به مشهد از طریق کاریز و تربت شیخ جام

راه طبیعی کالسکه رو تا سرحد بطول ۳۸ فرسخ ، مدت متوسط مسافرت از سرحد ایران تامشهد باکاروان برحسب فصول ۸ الی ۲۰ روزاست و با اتومبیل دو یاسه روز ، با کامیون ٤ الی ٦ روز است ، مسافرت از مشهد به کاریز بوسیلهٔ اتومبیل یا کامیون در یك یا دو روز انجام میگیرد و کرایهٔ حمل مال التجاره در تابستان خرواری شصت قران و در زمستان صد قران است .

۳۰ ـ جادهٔ مشهد به تهران

(راه طبیعی کالسکه رو تقریباً ۱٤۸ فرسخ)

حمل ونقل مال التجاره یامسافر دراین راه بوسیلهٔ پست و یا اشخاص مختلف بعمل میآید .

راه جدید شوسه بین تهران وشاهرود ، شاهرود به نیشابور چندین سال است باتمام رسیده و درطول راه از مشهد به تهران اتومبیل ایاب وذهاب مینماید .

۳۱ ـ جادهٔ بجنورد ـ گنبد قابوس ببندر شاه

راه بجنورد به گنبد قابوس درسال ۱۳۰۹ تسطیح گردید ودرفصل تابستان قابل عبور و مرور اتومبیل میباشد ، این راه جدید مشهد را از طریق قوچان ، بجنورد ، گنبد قابوس ، بندر شاه ، بندرجز ، ساری و فیروزکوه به تهران متصل مینماید وطول آن ۱۷٤ فرسخ است .

۳۲ ـ جادهٔ زاهدان (دزداب) منتها الیه خطّ آهن هندوستان به نصیرآباد (سیستان) بیرجند و مشهد

فعلاً زاهدان (دزداب) منتها نقطهٔ راه آهن نوشکی بطرف سیستان است .

الف ـ راه زاهدان به میر جاوه کالسکه رو و طول آن ١٤ فرسخ است که جدیداً ساخته شده و در طول راه کویتا به میرجاوه از طریق نوشکی، احمدوال، دال بندین، نك کندی واقع است.

ب ـ راه میرجاوه به خاش ـ کالسکه رو ١٩ فرسخ است.

ج ـ راه خاش به بخشان (دیزك) طول آن ٢٥ فرسخ و کالسکه رو است.

د ـ راه خاش به بمپور، راه طبیعی کالسکه رو و طول آن ٤٨ فرسخ است ولی غالباً بواسطهٔ کثرت شن و ریك غیر قابل عبور میباشد.

هـ ـ راه زاهدان به نصیر آباد (سیستان) از طریق کوه ملك سیاه، هرمك، کردی، لوتك راه طبیعی کالسکه رو تقریباً ٣٥ فرسخ است، در فصول بارانی از راه کوه ملك سیاه، هرمك، سفیدآبه، لب برنك نصیر آباد عبور ومرور می شود، مدت مسافرت با کاروان پنج روز است.

و ـ راه زابل (نصیر آباد) به بیرجند قریب شصت فرسخ کالسکه رو است، طول مسافرت با کاروان ١٤ الی ١٥ روز است.

ز ـ جادهٔ زاهدان به بیرجند (ازراه هرمك، سفیدابه و شوسب قریب ٧٦ فرسخ است) نظر بفقدان آب وبیابان لم یزرعی که بین هرمك وسفیدآبه موجود است نقاطی برای تدارك آب احداث شده وحالیه گاری های ٤ اسبه و درشکه واتومبیل وکامیون دراین راه سیرمیکنند، این جاده امن واقصر راه هندوستان به بیرجند ومشهد است، کلیه مال التجاره هائیکه بقصد این دومحل حمل میشود ازاینراه عبور مینمایند، مدت مسافرت با کاروان از زاهدان به بیرجند ١٤ الی ١٦ روز است، قسمتی ازمال التجاره های محموله از زاهدان بمشهد بوسیلهٔ کامیون انجام میگیرد، کرایه خرواری ١٨٠ قران است.

ح ـ راه بیرجند بمشهد (از تربت حیدری) طبیعی وکالسکه رو وقریب ٧٦ فرسخ است، مدّت مسافرت با کاروان ١٤ الی ١٦ روز است.

مدّت مسافرت اززاهدان بمشهد باعرابه و درشکه قریب ٢٠ روز، بااتومبیل سواری ٣ یا ٤ روز، با کامیون ٥ یا ٦ روز است.

پست حالیه زاهدان بمشهد بوسیلهٔ اتومبیل حمل میشود .

۳۳ ـ جادهٔ زاهدان به کرمان

اینراه که ازصحرا میگذرد بطول ۱۰۹ فرسخ کالسکه رو وطبیعی است ولی اتومبیل یا کالسکه باصعوبت عبور مینماید ، بطور متوسط کاروان این جاده را در ۲۵ الی ۳۰ روز طی مینماید ، صدور قسمتی از قالیهای کرمان از اینراه است .

یك پست هفتگی برای حمل نوشتجات و بسته های پستی بین زاهدان و کرمان دائر است .

مسافرینیکه بااتومبیل ازراه زاهدان بکرمان میروند باید قبل ازحرکت مقدار کافی آب وبنزین همراه بردارند زیرا جاده ازبیابانهای بی آب وبدون سکنه میگذرد .

۳٤ ـ جادهٔ بندر عباس بکرمان ویزد

چهار جاده بندر عباس را بکرمان متصل مینماید ، اوّلی از راه تنگهٔ زندان ، دوّمی ازتنگهٔ نوردان ، سوّمی از تنگهٔ رودان وچهارمی ازتنگه زاغ .

جادهٔ اوّلی یعنی جادهٔ تنگهٔ زندان از باغو ، و کاله قاضی ، کشکوه ، احمدی ، دولت آباد عبور نموده به کرمان منتهی میشود ، دوّمی یعنی جادهٔ تنگه نوردان از باغو چلبی ، شمیل ، مظفر آباد ، خاله خان و ده بکری ناحیه بم میگذرد ، سوّمی یعنی راه تنگه رودان که نزدیکی زندان است ابتداء از تنگهٔ نوردان عبورو از باغو چلبی ، شمیل و تنگه رودان بطرف کولاسکرد واز آنجا بسمت دولت آباد منحرف شده داخل جادهٔ تنگه زندان میگردد ، جاده چهارمی (تنگه زاغ) از ایسین عبور ودورهٔ کوه گنو را طی نموده بطرف سعادت آباد قاقم (نزدیك طارم) حاجی آباد و سعید آباد جلو آمده و از آنجا بکرمان میرسد .

اینراه تقریباً بطول ۷۵ فرسخ و برای عبور اتومبیل مرمّت شده است .

مدّت متوسّط مسافرت برای مسافر دوروز ، برای مال التجاره چهار روزاست .

کرایهٔ حمل ونقل مال التجاره بوسیلهٔ اتومبیل : ازبندرعبّاس به کرمان خرواری ۲۳۰ قران ، از بندرعبّاس به سیرجان ۱۸۰ قران .

از بندر عبّاس بـه رفسنجان ۲۲۰ قران، از بندر عبّاس به یزد ۲۷۰ قران، ازسیرجان به کرمان ٦۰ قران، از رفسنجان به کرمان ۳۰ قران، از رفسنجان به یزد ۵۵ قران.

کرایه مسافر با اتومبیل از بندرعبّاس به سیرجان ۷۰ قران، به کرمان ۱۰۰ قران، به رفسنجان ۹۰ قران، به یزد ۱٤۰ قران، به اسپاهان ۲۰۰ قران وبه تهران ۲۸۰ قران.

کرایهٔ حمل مال التجاره با کاروان

از بندر عباس برفسنجان	۱٦۰	قران	هرصدمن	باشتر	٤۵	روز	بالاغ ۳۰ روز
« « بهسیرجان	۱۱۰	«	«	«	۳۰	«	« ۲۱ «
« « به کرمان	۱۵۵	«	«	«	٤۵	«	« ۳۰ «
« « به یزد	۱۷۵	«	«	«	۵۵/٦۰	«	« ۴۵ «
از سیرجان بکرمان	٤۰	«	«	«	۱۲	«	« ۸ «
از رفسنجان به یزد	٦۰	«	«	«	۱۵/۲۱	«	« ۱۰/۱۵ «
سیرجان به یزد	٦۵	«	«	«	۱۵/۲۱	«	« ۱۰/۱۵ «
رفسنجان بکرمان	۷۰	«	«	«	٦	«	« ٤ «
بندر عباس به لارستان	۹۰	«	«	«	۱۸	«	« ۱۰/۱۲ «

کرایهٔ مسافرت با الاغ تا یزد ۹۰ قران، تا کرمان ۹۰ قران، تا رفسنجان ٦۵ قران، تا سیرجان ٦۰ قران، تا لارستان ۳٦ قران است.

۳۵ ـ جادهٔ یزد به تربت حیدری

راه طبیعی غیر کالسکه رو بطول ۱۳۲ فرسخ، مدّت متوسط مسافرت با شتر یا الاغ اقلاً یکماه است.

۳٦ ـ جادهٔ لنگه به لار از بستك

این راه را فقط با شتر و الاغ میتوان طی نمود و طول آن ۳۸ فرسخ است. مدّت مسافرت با الاغ ۱۱ الی ۱۸ روز، باشتر ۱۵ الی ۳۲ روز، کرایهٔ حمل ونقل باالاغ خرواری صد الی صد و بیست قران، باشتر ۸۰ الی صدقران، مسافرت باالاغ تا لار ٤۰ قران است.

۳۷ ـ جادهٔ لنگه به بوستانه ـ مغو ـ حسینه و چارك

با وجود خرابی راه اتومبیل باین نقاط آمد و رفت میکند ومسافت بین آنها بقرار ذیل است : از لنگه به بوستانه چهار فرسخ و نیم، بوستانه به مغو ۳ فرسخ، مغو به حسینه ۳ فرسخ، حسینه به چارك یك و سه ربع فرسخ .

۳۸ ـ لنگه ـ کنك و بند معلم

جادهٔ اتومبیل رو بطول ۳ فرسخ و مدّت مسافرت ۲ ساعت و نیم .

۳۹ ـ جادهٔ بندر عباس به لار

راه نسبتاً خوب است، مسافرت وحمل ونقل مال التجاره بوسیلهٔ شتر و الاغ صورت میگیرد، کرایه خرواری ۷۰ قران، مدّت مسافرت باشتر ده روز وباالاغ ۱۰ الی ۱۲ روز، کرایهٔ یك الاغ چهل قران است .

٤۰ ـ جادهٔ بندر عباس به سیستان وبندرعباس بمشهد

ازبندرعباس بسیستان ومشهدکاروان مستقیماً نمیرود، سابقاً کاروان مال التجاره بمقصد خارجه را از این دو نقطه به بندر عباس حمل مینمود ولی فعلاً این قبیل مال التجاره ها از راه سیستان و نوشکی حمل میشود .

٤۱ ـ جادهٔ بوشهر به شیراز ـ اسپاهان و تهران

در بوشهر دو لنگر گاه موجود است : یکی لنگر گاه خارجی که در آنجا چراغ بحری سفید نصب و دریك فرسخ و ربع شهر واقع و دیگری تقریباً در نیم فرسخی گمرك در داخل بندر واقع و دارای چراغ بحری قرمز میباشد .

لنگر گاه اخیر بواسطه بر آمدگی طبیعی از خلیج کوچك بوشهر جدا شده و فقط کشتیهائیکه آبخور آنها هفت پا است ازآن عبور میکنند لیکن خود خلیج خیلی عمیق است، کلیهٔ کشتیهای شراعی که میتوانند ازآن بر آمدگی عبور کنند در لنگر گاه ثانی بارگیری و بار اندازی میکنند .

برای ارسال مال التجاره بین بوشهر و شیراز فرستنده میتواند یکی از طرق ذیل را انتخاب نماید.

الف ـ بوشهر ـ احمدی ـ برازجان ـ کازرون وشیراز این راه عرّابه‌رو و بیشترقابل استفاده است ب ـ بوشهر ازدریا بشیف ـ برازجان کازرون و شیراز ج ـ بوشهر از تنگستان بفیروز آباد وشیراز د ـ بوشهر ـ براز جان ـ جراح و شیراز ه ـ بوشهر ـ شیف ـ شبان کاره ـ دالکی ـ کازرون وشیراز .

نرخ کرایه دائماً درتغییر واز بوشهر بشیراز بطورمتوسط کرایه حمل بوسیلهٔ مال خرواری ۱۰۰ الی ۱۲۰ قران است ، مدّت مسافرت بوشهر بشیراز بوسیله کاروان ۱۰ الی ۱۸ روز برحسب فصول سال حمل ونقل ازشیراز باسپاهان باکاروان خرواری ۱۶۰ الی ۱۷۰ قران است ، درصورتیکه بین اسپاهان وشیراز ۵۰ الی ۸۰ قران ومدت مسافرت ۱۶ روز میباشد ، ازاسپاهان به‌تهران خرواری صد و بیست الی ۱۳۰ قران ، مدّت مسافرت ۱۲ روز .

مدّت مسافرت با اتومبیل از بوشهر بشیراز در تابستان یکروز و در زمستان دوروز است ، ازشیراز باسپاهان یك یا دو روز واز نقطه اخیر به‌تهران یك روز .

مسافرینیکه مشترکاً بااتومبیل یاکامیون مسافرت میکنند با پنج من اسباب سفر ازبوشهربشیراز نفری ۶۰ قران ، ازبوشهر باسپاهان ۱۱۰ قران وازبوشهر به تهران ۱۵۰ قران میپردازند .

کرایه مسافر با اتومبیل متفرقه و برای هرمسافری از بوشهر بشیراز ۱۰۰ الی ۱۲۰ قران ، از بوشهر باسپاهان ۲۰۰ الي ۲۴۰ قران واز بوشهر به‌تهران ۲۵۰ الي ۳۰۰ قران است .

کرایه حمل مال التجاره باکامیون ازبوشهر بشیراز خرواری ۱۴۰ الی ۱۷۰ قران ، از بوشهر باسپاهان ۳۰۰ قران ، از بوشهر به تهران ۴۰۰ قران میباشد .

بین بوشهر ـ شیراز و اسپاهان حمل و نقل با اتومبیل باری بتوسط شرکت متحدهٔ عراق وایران انجام میگیرد وهمچنین عدّهٔ زیادی اتومبیل های باری متعلق باشخاص متفرقه مشغول حمل و نقل میباشند ، تجارتخانهٔ کازرونی نیز سرویس مرتب یومیّه بین بوشهر و شیراز و بالا تر را عهده دار است .

۴۲ ـ جادهٔ محمره به آبادان

مسافت این راه دو فرسخ و مسافرت بوسیله اتومبیلهائی انجام میگیرد که

باشخاص متفرقه تعلق دارد ، کرایه هرنفر ۲ یا ۳ قران است ، کرایهٔ اتومبیل دربست ۸ قران ، مدّت مسافرت ۲۰ دقیقه .

٤٣ ـ جادهٔ آبادان به قصبه از خزعل آباد

جاده عبارت از یك ردی است درصحرا بطول تقریباً ده فرسخ واتومبیلهای اشخاص متفرّقه دراین راه کار میکنند ، مدت مسافرت یکساعت ونیم وکرایه یك اتومبیل چهل قران است .

٤٤ ـ جادهٔ آبادان به بندر شاهپور

یك راه کاروان رو مستقیمی بین این دو نقطه موجود است که میتوان آنرا دریکساعت ونیم الی دوساعت با اتومبیل طی نمود .

٤٥ ـ جادهٔ محمره به بصره

یك سرویس اتومبیل رانی مرتبی متعلق باشخاص متفرقه موجود است که از محمره به بصره از روی پل نو وبالعکس با دریافت ده قران از هر مسافر حرکت مینمایند ، کرایهٔ یك اتومبیل چهل قران است .

٤٦ ـ جادهٔ محمره به اهواز (با اتومبیل)

اتومبیلهای کرایه ای منظماً راه بین محمره (حفار) واهواز را در ٤ ساعت طی مینمایند ، کرایه اتومبیل (فرد) هرمسافری ۱۵ قران ، شورلت ۲۰ قران واتومبیل دربست ٦۰ الی ۸۰ قران است ، راه خوبی درطرفین رودخانهٔ کارون برای ایاب و ذهاب موجود است .

٤٧ ـ جادهٔ اهواز به خلف آباد

با انشعابات معشور و بندرشاهپور ورامهرمز و هندیجان وبوشهر

این راه نسبتاً خوب ومسافرت بااتومبیل دوساعت و نیم طول میکشد ، برای رفتن از خلف آباد به معشور و هندیجان باید از رود خانه از روی پل متحرك عبور نمود ، مسافرت با اتومبیل از خلف آباد بمعشور و از آنجا به بندر شاهپور یکساعت و نیم وراه صعب العبور است ، از خلف آباد به هندیجان دوساعت و نیم

طول میکشد و راه خوب است ، از خلف آباد به رامهرمز مسافرت با اتومبیل قریب دوساعت .

٤٨ ـ جادهٔ اهواز به هویزه

راه اتومبیل رو خوبی موجود است ، مدت مسافرت سه ساعت ، کرایه با فرد ٨ الی ١٤ قران هر مسافر ، کرایه یك اتومبیل دربست ٦٠ قران است .

٤٩ ـ از هندیجان به بوشهر یا تهران

راه طبیعی عرابه رو ، رود خانه های هندیجان ورود حله را با قایق گذشته و از هندیجان که در یك فرسخی شمال دیلم (عامری) واقع است عبور وبکناوه میرسند و از رود حله گذشته بعد بجاده بزرك تهران و بوشهر در احمدی (٥ فرسخی بوشهر) ملحق میشوند .

مسافرت ازبوشهر بهندیجان ممکن است در ده الی دوازده ساعت انجام گیرد واز بوشهر باهواز هم ١٥ الي ١٦ ساعت ، این راه قابل عبور اتومبیلهای شخصی وکامیونهای کوچك است .

٥٠ ـ جادهٔ اهواز به تهران (ازخلف آباد ـ دیلم ـ براز جان)

اتومبیل هائی که عازم تهران هستند ازخلف آباد ، هندیجان ، دیلم ، گناوه ، برازجان ، شیراز و اسپاهان عبور نموده به تهران میرسند ، مسافرت از این راه ٤ الی ٦ روز طول میکشد ولی درفصل بارندگی قابل عبور نیست .

٥١ ـ جادهٔ مستقیم اهواز باسپاهان (ازراه بختیاری)

کرایه حمل و نقل بطور متوسط ازهرمن تبریز با قاطر ٢ قران ٥٠ ر ٢ ، باشتر ٢ قران ، وزن هرصندوق از ٢٥ من وحجم آن از ٢ × ٢ × ٣ پا نباید تجاوز نماید ولی وزن عدل ممکن است سی من باشد .

کرایه مسافرت از اهواز باسپاهان باقاطر ١٣٠ قران و ازاسپاهان باهواز صدقران ، مدّت مسافرت ١٦ روز درتابستان و ٢٤ روز در زمستان است .

کمپانی محدودهٔ عراق و ایران که متصدّی حمل و نقل است مال التجاره ها را

از هر خطری بیمه میکنند .

٥٢ ـ جادهٔ مستقیم محمره به‌تهران

(از اهواز ـ دزفول ـ خرّم آباد ـ بروجرد ـ ملایر ـ سلطان آباد و قم)

مسافت بین تهران ومحمره ازاین راه ١١٤٥ کیلومتر (تقریباً ١٨٣فرسخ) وبشرح ذیل است : تهران بقم ١٤٩ کیلو متر ، قم بسلطان آباد ١٣٥ ، سلطان آباد بملایر ٨٣ ، ملایر ببروجرد ٨٧ ، بروجرد بخرم آباد ١١٨ ، خرم آباد ـ دزفول ٢٦٥ ـ دزفول‌باهواز ١٨٠ ، اهواز ـ محمره ١٢٨ ، جمع ١١٤٥ کیلومتر .

کامیونهای‌سنگین‌میتوانند بدون اشکال ازاین‌جاده که حقیقتاً اقصروسریعترین راه بین پایتخت و خلیج فارس است آمد و شد نمایند .

باضافه این راه کم خرج تروسهلتر ازجاده بصره ببغداد ـ خانقین ـ کرمانشاه و همدان بتهران است بدلیل آنکه کلیه عملیات گمرکی درمحمره و اهواز صورت میگیرد بدون تأدیه عوارض ترانزیتی وحقّ السعی هائی که در عراق بوسائل‌مختلفه از مال التجاره اخذ میشود .

کرایه مسافرت از اهواز به‌تهران نفری ١٠٠ الی ٢٠٠ قران و کرایهٔ حمل و نقل مال التجاره خرواری ٣٠٠ الی ٤٠٠ قران ، از تهران باهواز خرواری ٢٠٠ الی ٣٠٠ قران .

٥٣ ـ جادهٔ اهواز بخفاجیه ـ بساتین ـ دویرج ـ عماره ـ بغداد

یك سرویس مرتب اتومبیل رانی بین اهواز بخفاجیه موجود است . کرایه هرمسافری از ٧ الی ١٢ قران است ، مدّت مسافرت دوساعت ونیم طول میکشد ، چون پل‌روی رودکارخانهٔ کارون ساخته شده حالیه ممکن است مستقیماً ازاهواز به بغداد دو روز مسافرت نمود .

قبل ازایجاد طرق عرابه روتنها وسائل‌حمل و نقل در ایران دواب بوده است مانند : قاطر ، شتر ، اسب ، گاو ، الاغ . بعد در بعضی از راهها عرابه وگاری وکالسکه ودلیجان حمل ونقل مسافر ومال التجاره وپست را انجام میداد وهنوز

هم دربعضی قسمتهای فرعی وسائل مزبوره را بکار میبرند. پس ازاحداث راه‌های شوسهٔ جدید بیشتر ارتباطات وحمل ونقل‌مال التجاره بوسیلهٔ اتومبیل وکامیونهای بزرگ وکوچك انجام میگیرد وباینواسطه مسافرت وحمل ونقل مال‌التجاره تقریباً در کلیهٔ نقاط ایران خیلی سهل و سریع شده است.

باید دانست که ایجاد راه های شوسه اگر از طرفی وسائل تسهیل و تسریع مسافرت و حمل ونقل مال التجاره را فراهم ساخته از طرف دیگر بواسطهٔ ورود روز افزون اتومبیل وکامیون بمملکت ضرر های دیگری متوجه نموده است:

اوّلا هر قدر برعدهٔ اتومبیل افزوده شده ازعدّهٔ کاروانهائی‌که سابقاً درداخلهٔ مملکت کار میکردند کاسته شده و طبعاً آبادی هائی که در بین شهر ها برای منازل مسافرین یا تهیه آذوقه دواب دائر بود براثر عدم مراوده و فروش نرفتن علوفه و جو وسایر محصولات کم‌کم بایرشده و ازبین میرود والبته چون درمقابل مصرف نشدن کاه و جوفکردیگری برای رعایا نشده لهذا خسارت زیادی بآنها وارد شده.

ثانیاً احصائیه واردات اتومبیل وسایر وسائل نقلیه و اسبابهای فرعی آن از قبیل‌لاستیك‌وغیره درشش‌سال آخر ازسال ۱۳۰۱ الی ۱۳۰۶ از ۲،۲۶۶،۰۰۰ قران در ۱۳۰۱ به ۳۵،۷۸۷،۰۰۰ قران در ۱۳۰۶ رسیده و درواقع پانزده برابر ترقی نموده وبه تناسب سایر اقلام عمده واردات ایران از سی و یکمین قلم واردات‌عمده به چهارمین قلم رسیده‌است ازمجموع واردات اتومبیل ایرانی‌نصف کلیه واردات از امریکا و بقیه از سایر دول وارد شده است علّت کثرت واردات اتومبیل چند چیز است.

۱ــ اشخاصی بدون احتیاج زیاد وسرمایهٔ مکفی اتومبیل‌میخرند وهمه روزه در صدد تبدیل و تعویض آن میباشند.

۲ــ اتومبیلهای وارده چون غالباً از سیستم های مختلف است بزودی ازکار میافتد و بواسطهٔ عدم استحکام پس ازمدّت کمی معیوب میشود وکارخانجاتی هم برای تعمیر آنها خصوصاً در ولایات وجود ندارد که درموقع لزوم اصلاح شود.

۳ــ ناشی گری شوفرها و خرابی راه اتومبیل‌ها را درایران زودتر ازموقع

مقرره خراب نموده و موجب عوض شدن آنها میگردد .

٤ ـ کمی کار وحرف آزاد موجب شده است که افراد بقرض یا بطورنسیه یك اتومبیل خریده بواسطهٔ رقابت شدیدی که دراین رشته وجود دارد پس ازچندی با تحمّل خسارت در مقابل سرمایهٔ اوّلیه فقط یك ماشین شکسته دردست اوباقی میماند و اگر بدین منوال پیش رود طولی نخواهد کشید کـه قسمت عمدهٔ ثروت مملکت تبدیل به‌اتومبیلهای معیوب وازکار افتاده‌شده وبحران اقتصادی را شدیدتر خواهدکرد مخصوصاً با اقدامات اخیری که دولت امریکا برای ازدیاد گمرك قالی ایران نموده بیم آن میرود که بکلی تعادل تجارت خارجه ما ازدست رفته و بر کسر صادرات بیفزاید .

فعلاً قدغن ورود اتومبیل بکلی غیرمقدور و در حقیقت برای مملکت یك سیر قهقرائی است ولی جلوگیری ازضررهای وارده تااندازه‌ای ممکن است : مثلاً اگر دولت بایکی از کمپانیهای معتبر و مهمّ اتومبیل سازی داخل مذاکره شده واتومبیلهائی که مورد احتیاج مملکت است منحصراً ازآن کمپانی خریداری نماید اولاً ممکن است باشرایط مساعدی قضیه بنفع مملکت تمام شده وقیمت آنرا فوق‌العاده تنزل دهد .

ثانیاً آلات و ادوات یك سیستم اتومبیل که در مملکت رواج است در همه جا یافت میشود .

ثالثاً یك قسمت کارخانجاتی درمملکت تأسیس نمایند که بعضی ازاشیاء اتومبیل را که در داخله تهیه کرده و برای هر جزئی اسباب احتیاج بخارج نداشته باشیم وچه بسا ممکن است همان کمپانی اتومبیل‌سازی که منحصراً بایران اتومبیل میفروشد حاضرشوند این نوع کارخانه‌ها راهم واردنموده وازاین‌حیث مملکت‌را بی‌نیازنمایند .

۲ ـ کشتی رانی مملکت ایران از طریق دریا ازسمت شمال وجنوب وسائل ارتباطیه را با خارج داراست .

در سمت جنوب بوسیلهٔ خلیج فارس بدریای ازاد مربوط است و در قسمت شمال بوسیلهٔ بحر خزر . اهمیّت راه اخیر بواسطهٔ عدم ارتباط با دریای آزاد نسبت باولی خیلی کمتر و فقط از اینطریق با سواحل روسیه تجارت میشود .

صورت سرویس کشتیهای بخار که به بنادر ایران در بحرخزر و خلیج فارس رفت و آمد مینمایند

الف ـ بحرخزر

کشتیهای شوروی بحرخزر توسط کمپانی (کاسپار) یا شرکت بحرخزر اداره میشوند و دو خط منظم جهة حمل و نقل پست ومسافر و مال‌التجاره دائر است.

خط اوّلی بین بادکوبه و بندر پهلوی و دوّمی بین بادکوبه، آستارا، پهلوی، شهسوار، مشهد سر، بندرجز و بالعکس برقرار است ساعات حرکت:

الف ـ بادکوبه به پهلوی و بالعکس (خط مستقیم پستی هفته دومرتبه).

۱ ـ حرکت از بادکوبه چهار شنبه چهار بعد ازظهر، ـ ورود به بندر پهلوی ٥ شنبه سه ساعت قبل ازظهر.

حرکت از بندر پهلوی ٥ شنبه چهارساعت بعد ازظهر، ورود به‌بادکوبه جمعه سه ساعت قبل ازظهر.

۲ ـ حرکت از بادکوبه شنبه چهار ساعت بعد از ظهر، ورود به بندر پهلوی یکشنبه ۳ ساعت قبل از ظهر.

حرکت از بندر پهلوی دوشنبه چهارساعت بعد ازظهر، ورود به‌بادکوبه ۳ شنبه چهار ساعت قبل از ظهر.

ب ـ بادکوبه به استارا، پهلوی، شهسوار، مشهد سر، بندر جز و بالعکس.

حرکت از باد کوبه پنجشنبه چهار ساعت بعد از ظهر، ورود به آستارا جمعه دو ساعت قبل ازظهر.

حرکت از آستارا جمعه ده ساعت بعد ازظهر، ورود به بندرپهلوی شنبه شش ساعت قبل از ظهر.

حرکت ازبندر پهلوی یك شنبه ٤ ساعت بعد ازظهر، ورود بچمخاله دوشنبه شش ساعت قبل از ظهر.

حرکت از چمخاله دو شنبه یکساعت قبل از ظهر، ورود به شهسوار دوشنبه چهار ساعت بعد از ظهر.

حرکت از شهسوار دوشنبه هشت ساعت بعد ازظهر ، ورود بمشهد سر ۳ شنبه شش ساعت قبل ازظهر .

حرکت ازمشهدسر ۳ شنبه ساعت یازده بعد ازظهر ، ورود به بندرجز ٤ شنبه چهار ساعت قبل از ظهر .

حرکت از بندر جز پنجشنبه شش ساعت بعد ازظهر ، ورود به مشهدسر جمعه پنج ساعت قبل از ظهر .

حرکت از مشهد سر جمعه هشت ساعت بعد از ظهر ، ورود به شهسوار شنبه شش ساعت قبل از ظهر .

حرکت از شهسوار شنبه یکساعت قبل از ظهر ، ورود بچمخاله شنبه ٤ ساعت بعد از ظهر .

حرکت ازچمخاله شنبه هشت ساعت بعد از ظهر ، ورود ببندر پهلوی یکشنبه هفت ساعت قبل از ظهر .

حرکت ازبندر پهلوی یکشنبه پنجساعت بعد ازظهر ، ورود به آستارا دوشنبه شش ساعت قبل از ظهر .

حرکت ازآستارا دوشنبه ٤ ساعت بعد ازظهر ، ورود ببادکوبه ۳ شنبه ۳ ساعت قبل از ظهر .

کرایه مسافرت بقرار ذیل است

۱ ـ از آستارا بیادکوبه وبالعکس	درجه اوّل ٦۰ ـ ۱۸۰ قران درجه دوّم ٤۵ ـ ۱٤٤ » درجه سوّم ۹۵ ـ ۹۳ » سطحه ۲۵ ـ ۷۲ »	کرایه باگاژ (اسباب سفر برای هر ده کیلو: ٤ قران و دوازده شاهی
۲ ـ از پهلوی بیادکوبه وبالعکس	درجهٔ اوّل ۳۰ ـ ۳٤۳ قران درجهٔ دوّم ۳۵ ـ ۲۷٤ » درجهٔ سوّم ٦۰ ـ ۱۷۸ » درجهٔ چهارم ۱۰ ـ ۱۳۷ »	ایضاً : ٦ قران ۳ شاهی

۳ - ازپهلوی به آستارا و بالعکس	درجهٔ اوّل ۸۵ ـ ۱۰۲ قران درجهٔ دوّم ۲۵ ـ ۸۲ « سطحه ۱۵ ـ ۴۱ «	ایضاً : ٤ قران ۱۲ شاهی
۴ - ازپهلوی به شهسوار و بالعکس	درجهٔ اوّل ۸۵ ـ ۱۲٤ قران درجهٔ دوّم ۹۵ ـ ۹۹ « سطحه ۲۵ ـ ۵۸ «	ایضاً : ٤ قران ۱٤ شاهی
۵ - ازپهلوی به مشهدسر و بالعکس	درجهٔ اوّل ۷۵ ـ ۲۱٤ قران درجهٔ دوّم ۲۵ ـ ۱۷۲ « سطحه ۱۰ ـ ۸٦ «	ایضاً : ۵ قران ۱۷ شاهی
٦ - ازپهلوی به بندرجز و بالعکس	درجهٔ اوّل ۲۵ ـ ۲۹۱ قران درجهٔ دوّم ۹۰ ـ ۲۳۲ « درجهٔ سوّم ۷۰ ـ ۱۱٦ «	ایضاً : ٦ قران ۱۲ شاهی

۱ ـ قیمتهای فوق در ایران بقران تأدیه میشود ، برای هرمسافر یك تخفیفی منظور شده که تا میزان ۳۳ کیلو گرام (۲ پوط) اسباب سفر بدون اخذ کرایهٔ فوق العاده قبول میشود .

۲ ـ یك سرویس مخصوص برای غذای مسافرین در کشتیها دائر است ، سرویس مزبور متعلق به‌کمپانی بحرپیمائی نیست ، قیمت غذا دوخوراك ۱۰ قران ۳ خوراك ۱۲ قران .

۳ ـ چنانچه مسافر تقاضا نماید رختخواب نیز داده میشود و ۲۵ قران کرایهٔ آن اخذ میگردد .

ب ـ خلیج فارس

جهازات کمپانی هائیکه درخلیج فارس به بنادر ایران آمد و رفت مینمایند :

۱ ـ شرکت محدودهٔ کشتیرانی بخاری انگلیس وهند(۱) دارای بیرق انگلیس ، سرویس مرتب هفتگی کشتیهای بطی‌السیر که در موقع ذهاب متناوباً از بنادرذیل

(۱) - *British India Stéam Navigation Co Ltd.*

عبور مینمایند.

الف ـ هند، چاه بهار، مسقط، بندر عباس، هنگام، لنگه، بحرین، بوشهر، کویت، محمّره و بصره.

ب ـ هند، گوادر، مسقط، جاسك، بندرعباس، هنگام، لنگه، دوبی، بحرین، بوشهر، کویت، محمره، بصره متناوباً درموقع مراجعت الف ـ بصره، محمره، بوشهر، دوبی، هنگام، بندرعباس، جاسك، مسقط، چاه بهار، گوادر وهند.

ب ـ بصره، محمره، کویت، بوشهر، بحرین، لنگه، هنگام، بندر عباس، مسقط و هند.

کشتی‌های پستی سریع‌السیر به بنادر بوشهر، محمره وبصره آمد ورفت مینمایند.

عامل کمپانی مزبور در بنادر ایران شرکت محدودهٔ عراق و ایران است(۱).

کشتیهای سریع‌السیر که حامل پست‌هند میباشند مخصوصاً بین خلیج‌فارس وخارجه مسافر میبرند ومرتباً روزهای جمعه هرهفته ازبمبئی حرکت و پس‌از مختصرتوقف درکراچی چهارشنبه بعد ببوشهر وارد واز آنجا به محمره وبصره میروند، روزهای یکشنبه صبح زود بطرف بوشهر حرکت کرده وجمعه بعد به بمبئی وارد میشوند تا با کشتیهای کمپانی (۲) که همان روز بطرف اروپا میروند مبادله پستی نمایند.

کشتیهای سریع السیر فوق چه درموقع رفتن و چه درمراجعت درخارج بندر بوشهر لنگر انداخته وعموماً بیش ازمدّتی که برای تحویل گرفتن وتحویل‌دادن پست و پیاده کردن مسافر لازم است توقف نمی نمایند.

یك کشتی کوچك بخاری متعلّق به کمپانی بحر پیمائی مسافرین را از گرپی گمرك به کشتی و بالعکس میبرد، قیمت این حمل و نقل درموقع ورود و خروج از بوشهر جزو کرایه های ذیل منظور است:

---

(۱) - *Mesopotamia Persia Corporation Ltd* (۲) - *P. A. O. S. N. C.*

کشتیهای پستی سریع السیر

بنادر	با غذا			بدون غذا	
	درجه اوّل	درجه دوّم	سطحه کشتی	درجه اوّل	درجه دوّم	سطحه کشتی
بمبئی	۲۸۳روپیه	۱۸۹روپیه	۴۱ روپیه	۲۱۹روپیه	۱۵۷روپیه	۴۴ روپیه
کراچی	۲۵۵ »	۱۶۸ »	۳۳ »	۲۰۱ »	۱۴۱ »	۲۸ »
محمّره	۴۸ »	۳۲ »	۱۵ »	۲۶ »	۲۱ »	۱۲ »
بصره	۴۸ »	۳۲ »	۱۵ »	۲۶ »	۲۱ »	۱۲ »

کشتیهای پستی بطی السیر

بنادر	با غذا			بدون غذا	
	درجه اوّل روپیه	درجه دوّم روپیه	سطحه کشتی روپیه	درجه اوّل روپیه	درجه دوّم روپیه	سطحه کشتی روپیه
بحرین	۶۰	۴۰	۸٫۸	۴۸	۳۴	۶٫۸
دوبی	۹۰	۶۰	۱۹	۶۶	۴۸	۱۳
لنکه	۹۰	۶۰	۱۹	۶۶	۴۸	۱۳
هنگام	۹۰	۶۰	۱۹	۶۶	۴۸	۱۳
بندرعباس	۱۰۶	۷۰	۲۲	۸۰	۵۷	۱۴
جاسك	۱۳۵	۹۰	۲۴	۱۰۷	۷۶	۱۵
مسقط	۱۵۰	۱۰۰	۲۶	۱۲۲	۸۶	۱۵
چاه بهار	۱۹۵	۱۳۰	۳۰	۱۶۳	۱۱۴	۱۸
گوادر	۱۹۵	۱۳۰	۳۰	۱۶۳	۱۱۴	۱۸
پاسنی	۱۹۵	۱۳۰	۳۰	۱۶۳	۱۱۴	۱۸
کراچی	۲۵۵	۱۶۸	۴۱	۲۰۱	۱۴۱	۲۸
بمبئی	۲۸۳	۱۸۹	۵۳	۲۱۹	۱۵۷	۳۳
کویت	۴۲	۲۸	۱۰٫۸	۲۵	۲۰	۸٫۸
فائو	۴۵	۳۰	۱۵	۲۵	۲۰	۱۱
محمّره	۴۸	۳۲	۱۵	۲۶	۲۱	۱۲
بصره	۴۸	۳۲	۱۵	۲۶	۲۱	۱۲

یك کشتی بطی السیر که هفته یکمرتبه از بمبئی و کراچی میآید از بندرلنگه عبور مینماید .
یك کشتی بطي السیر که هر پانزده روز یکمرتبه از بصره می آید از بندرلنگه عبور میکند .

کرایه مسافرت با کشتیهای سریع السیر از محمره به بنادر مختلفه بقرار ذیل است :

بنادر	باغذا			بدون غذا		
	درجه اوّل روپیه	درجه دوم روپیه	درجه سوّم روپیه	درجه اوّل روپیه	درجه دوّم روپیه	درجه سوّم روپیه
بصره	۲۷	۱۸	۷,۸	۱۷	۱۳	۵
بوشهر	٤۸	۳۲	۱۵	۲٦	۲۱	۱۱
کراچی	۲۸٤	۱۸۹	۳۹	۲۲۰	۱۵۷	۳۲
بمبئی	۳۱۵	۲۱۰	٤۹	۲۳۹	۱۷۲	۳۷

کرایه با کشتی های بطی السیر از محمّره به بنادر مختلفه :

بنادر	باغذا			بدون غذا		
	درجه اوّل	درجه دوّم	درجه سوّم	درجه اوّل	درجه دوّم	درجه سوّم
بصره	۲۷	۱۸	۷,۸	۱۷	۱۳	۵,۸
فائو	٤٤	۳۰	۸,۸	۲٦	۲۱	٦,۸
کویت	٤٤	۳۰	۱۰,۸	۲٦	۲۱	٦,۸
بوشهر	٤۸	۳۲	۱۵	۲٦	۲۱	۱۲
بحرین	۹۰	٦۰	۲۲	٦٦	٤۸	۱٦
دوبی	۱۲۰	۸۰	۲۸	۹۰	٦۵	۱۸
لنگه	۱۲۰	۸۰	۲۸	۹۰	٦۵	۱۸
هنگام	۱۲۰	۸۰	۲۸	۹۰	٦۵	۱۸
بندرعباس	۱۳۵	۱۰۱	۳۲	۱۰۱	۷۳	۲۱
جاسك	۱۵۰	۱۰۰	۳٦	۱۱٤	۸۲	۲۳
مسقط	۱۸۱	۱۲۰	۳٦	۱٤۵	۱۰۲	۲۳
چاه بهار	۲۲۵	۱۵۰	٤۰	۱۸۵	۱۳۰	۲۸
گوادر	۲۲۵	۱۵۰	٤۰	۱۸۵	۱۳۰	۲۸
پاسنی	۲۲۵	۱۵۰	٤۰	۱۸۵	۱۳۰	۲۸
کراچی	۲۸٤	۱۸۹	۵۰	۲۲۰	۱۵۷	۳۳
بمبئی	۳۱۵	۲۱۰	٦۲	۲۳۹	۱۷۲	۳۹

(کرایه های فوق به روپیه تعیین ولی بمظنهٔ روز بقران تأدیه میشوند) .

سوای موتور کوچك کمپانی متّحدهٔ عراق و ایران چهار لنکای موتوردار دیگر که متعلّق به اشخاص متفرقه است در بوشهر موجود و مسافر را بساحل کشتی ها میرسانند ، میزان کرایهٔ آنها منوط به رضایت طرفین است .

۲ ــ سرویس کشتی رانی آلمان هانسالاین (۱) بیرق آلمانی ، در هر ماه یك سفر عزیمت از برم ، بطرف هامبورك و آنورس ، پرت سعید ، عدن ، کراچی یا بمبئی ، بندرعباس ، لنگه ، دوبی ، بحرین ، بوشهر ، کویت ، محمره و بصره . این کشتیها هرموقع محمولاتی برای دولت داشته باشند ببندر شاهپور رفته و پیاده مینمایند ، غالباً نیز ازپرت سعید مستقیماً به خلیج فارس بدون عبور ازعدن یا کراچی میآیند ، این کشتیها عموماً دارای دو یا سه اطاق درجهٔ اوّل میباشندکه کرایه آنها ازقرار ذیل است : ازبوشهر به هامبورك ٦٠ لیره ، به آنورس ٥٥ لیره ، به پرت سعید ٣٦ لیره ، سوئز ٣٦ ، جدّه ٢٨ ، عدن ٢٠ ، بمبئی ١٠ ، کراچی ٨ وبرم ٦٠ لیره .

عامل یا نماینده : در بوشهر حاجی سید رضا کازرونی و پسران ، در محمره و بصره : شرکت محدود افریقا و شرق (۲) .

درلنگه حاجي عباس بن حاجي علی اکبر حاجي رضا ، در بندرعباس حاجی‌شیخ احمد گله داری ، در آنورس دفتر بحر پیمائی (۳) .

۳ ــ شرکت محدود کشتی های بخار اللرمن بوکنال (٤) .

بیرق انگلیسی که بطور غیرمرتب بین لندن ، مارسی ، بوشهر وبصره سیرمیکند .

نماینده در بوشهر : لنگه و بندر عباس شرکت محدود عراق و ایران (٥) .

نماینده درمحمره : فرانك . س . استریك وکمپانی محدود (٦) این کشتیها مسافر قبول نمی کنند .

٤ ــ خط مرتب و مستقیم کشتیهای بخار ببحر احمر و خلیج فارس (۷) .

(۱) - *Deutshe Dampsfschiffaharts-Gesellschaft, Hansaline*
(۲) - *African and Eastern Trade Corporation, Ltd.*
(۳) - *Bureau maritime H. D. Ahlers Marché au lin 16.*
(٤) - *Ellerman-Buchnal Steam Ship Co Ltd.*
(٥) - *Mesopotamia Persia Corporation Ltd.*
(٦) - *Mrs. Franck C. Strik et Co. Ltd.*
(۷) - *Regular and direct Line of steamers to the Red Sea and Persian Gulf.*

بیرق انگلیسی ، خط سیر بین لندن ، آنورس ، بندرعباس ، بوشهر ، محمره و بصره است . بعضی از این کشتیها مسافر درجهٔ اوّل قبول مینمایند .

نمایندگان در بندر عباس : کمپانی س . دارابجی (۱)

در محمره و دراندن : فرانك . س . استریك وکمپانی محدود ـ ۱۱۷ ـ ۱۲۱ لیدن هال استریت لندن ا ـ س . ۳ (۲) .

در آنورس : وست کت و کمپانی ـ کانال دبراسر (۳) .

۵ ـ شرکت محدوده کشتی رانی بخاری ماوراء اقیانوس اطلس (٤)

بیرق نروژی که بطور غیرمنظم بین کوتامبرك ، لندن ، محمره ، بصره و بالعکس آمد و رفت مینمایند و مسافر قبول نمیکنند ، عامل در بوشهر : آقا سید محمد رضا کازرونی وپسران (کشتیهای کمپانی فوق در ۱۳۰۹ هیچ مسافرتی به خلیج فارس نکرده اند) .

٦ ـ فرانك . س . استریك وکمپانی محدود (۵) .

کشتیهای این کمپانی بطور مرتب تقریباً درهرسال ۳۰ مرتبه مسافرت مینمایند .

عامل ـ در بندرعباس : شرکت س . دارابجی ودر بوشهر مالکلم (٦) .

در آبادان ، محمره ، اهواز و بصره ، فرانك استریك کمپانی .

۷ ـ کشتیهای تجارتی اتحاد جماهیر شوروی .

بیرق جماهیرشوروی ، سرویس غیرمرتب و نمایندگی آن با « شرکت شرق » است که در بندرعباس ، بوشهر ، آبادان ، محمره و اهواز آژانس دارد ، کشتیهای مزبور عموماً ماهی یکمرتبه مسافرت میکنند .

کرایه میزان ثابتی ندارد ولی نرخ آن همیشه کمتر ازسایر کمپانیها است ، برای مسافرین فقط یك درجه موجود است .

۸ ـ سیلورلین لیمتد (۷) .

---

(۱) - *S. Dorabjee.* (۲) - *Messre Frank C. Strick and Co. 117-121. Leaden Hall Street London E. C. 3.*

(۳) - *Messrs Westcott et Co. Canal des Brasseurs.*

(٤) - *Transatlantic Steanship Co. Ltd.* (۵) - *Frank. C. Strick. Co. Ltd.*

(٦) - *Nessrs Malcolom.* (۷) - *Silver line Ltd.*

خط جدید بحر پیمائی که درآتیه بین امریکا و خلیج فارس تأسیس خواهد شد .

• نماینده در بوشهر ـ آ . ت . ژ ـ مالکلم .

۹ ـ شرکت کشتی رانی حاجي محمد حسن نمازی در هونگ کنگ بین شرق اقصی ، بمبئی ، لنگه ، بوشهر ، محمره و بصره .

تبصره : ۱ ـ نرخ کرایه حمل ونقل مال التجاره برای تمام شرکت های بحری یکی است و برای عموم مال التجاره هائیکه بین بوشهر و یکی از بنادر ذیل حمل میشوند کرایه هر تن متریك به لیرهٔ انگلیس بقرار ذیل است .

لندن ـ مارسیّ و پرت سعید : برای فرش ۵ لیره (یك تن فرش ۱۷ هند رویت یا تقریباً ۲۵۹ من محسوب میشود) برای کتیرا در کیسه ۳ لیره و ۲ شیلینگ و ٦ پنس ، درصندوق ـ ۳ لیره ۵ شیلینگ ، اسباب شخصی مسافر وسایر مال التجاره ها عموماً ٤ لیره و ۵ شیلینگ ، روده ٦ لیره و ۷ شیلنیگ و ٦ پنس ، ازبوشهر به نیویورك برای فرش ـ ۳ لیره و ١٤ شیلینگ ، برای کتیرا درکسیه ـ ۳ لیره و ۵ شیلینگ .

۲ ـ کرایه حمل مال التجاره بطور عموم بین محمره و یکی از بنادر ذیل : نیوُیرك ، لندن ، مارسیّ ، پرت سعید و آنورس بدون تمایز برای هر تن متریك بطور متوسط ۳ لیره و ۵ شیلینگ انگلیسی است و ٦ پنس ، درصندوق ـ ۳ لیره و ۵ شیلینگ انگلیسی است ، برای فرش وپوست روباه و پوست بره پنج لیره و ٤ شیلینگ است ، برای پوست بز کرایه کشتی مثل عموم مال التجاره ها است .

۳ ـ حمل و نقل مسافر و مال التجاره بین بوشهر و جزایر عمدهٔ ایران در خلیج فارس بوسیله کشتی‌های بادی داخله صورت میگیرد که مسافرین باید ماهیانه تقریباً به سیصد قران بدون مخارج غذای عمله جات کشتی کرایه و یا برای هریك دفعه مسافرت اجاره نمایند ، مدّت مسافرت بسته بهوای دریا است .

کرایه تخمینی کشتیها از بوشهر بجزایر عمدهٔ خلیج فارس بقرار ذیل است :

خارك ۱۰۰ قران ، بحرین ۲۵۰ قران ، شیخ شعیب ۳۰۰ قران ، هند رابی ٤۰۰ قران ، قیس ٤۰۰ قران ، هنگام ۵۰۰ قران ، قشم ۷۰۰ قران ، هرمز ۷۰۰ قران ، لارك ۷۰۰ قران .

٤ ـ مسافرت بین محمره وبصره بوسیلهٔ قایق های موتوردار ویا بوسیلهٔ کشتی کوچك شرکت متّحدهٔ ایران وعراق(۱) صورت میگیرد، قیمت بلیط یکسره یك روپیه چهار الی پنج قران و مدّت مسافرت سه ساعت است، کرایه یك قایق موتور دار از محمره ببصره و بالعکس ده روپیه و از محمره به آبادان پنج روپیه است.

کشتی رانی دریاچهٔ شاهی (رضائیه)

کشتی رانی این دریاچه وسیلهٔ ارتباط حمل و نقل و اتصال آباد ترین نقاط آذربایجان است، صرف نظر از منافع نظامی وسیاسی ازلحاظ تجارتی وثروت داخلی و خارجی بی نهایت مهم میباشد زیرا محصول آباد ترین نقاط آذربایجان (رضائیه، مراغه، ساوجبلاغ، سلماس و کردستان) بوسیلهٔ دریاچه بشرفخانه و از آنجا با راه آهن تبریز بداخلهٔ ایران وجلفا حمل میگردد وهمچنین احتیاجات این نقاط از خارجه و تبریز بوسیلهٔ دریاچه رفع میشود وبعلاوه بواسطهٔ اتصال با راه رواندوز موصل، طرابوزان اهمیّت بین المللی را هم داراست.

سابقاً امتیاز کشتی رانی دریاچه بموجب فرمانی بشاهزاده امامقلی میرزا واگذار شده بود ولی صاحب امتیاز مزبور برای دائر کردن کشتی رانی مرتبی نتوانست اقدام اساسی نماید تادر سنهٔ ۱۳۲۰ با یکنفر ازاتباع روس شرکت نموده دو کشتی موتوری و دو کشتی چوبی بارکش بدون موتور که در کنار دریاچه ساخته شده بود بآب انداختند وتا سنهٔ ۱۳۰۳ ادارهٔ کشتی رانی بدست بوداغیانس بود، درسنهٔ مزبور بموجب قانون مصوبه مجلس کلیه دارائی بوداغیانس را دولت بمبلغ ۳۲۰ هزار تومان خریداری کرد و کشتیهای دریاچه را تحویل گرفته ادارهٔ کشتی رانی درتحت اختیار وزارت فوائد عامه در آمد. فعلاً کشتی رانی دریاچه شاهی بعهدهٔ ادارهٔ راه آهن تبریز وجلفا است. این سرویس کلیةً دارای هفت جهاز موتوردار با قوهٔ ۲۰ الی ۱۶۰ اسب است و فقط چهار فروند از این جهازات برای کشیدن پانزده قایق باری (بارج) کار میکنند.

---

(۱) - *Mespers.*

اوقات حرکت جهازات

اولاً ـ خطّ شرفخانه ، گلمانخانه ، حیدر آباد ، دانالو و بالعکس .

در عزیمت : حرکت ازشرفخانه چهارساعت قبل از ظهر شنبه ، ورود بگلمانخانه دوساعت بعد ازظهرهمان روز ، حرکت ازگلمانخانه ظهر یکشنبه ، ورود به حیدرآباد شش ساعت بعد ازظهرهمان روز ، حرکت ازحیدرآباد دوساعت قبل ازظهر دوشنبه ، ورود بدانالو پنج ساعت بعد از ظهر همان روز .

در مراجعت : حرکت ازدانالو ظهر سه‌شنبه ، ورود به حیدر آباد هفت ساعت بعد از ظهر همان روز ، حرکت از حیدر آباد دو ساعت قبل از ظهر چهارشنبه ، ورود بگلمانخانه چهار ساعت بعد ازظهر همان روز ، حرکت ازگلمانخانه دو ساعت بعد از ظهر پنجشنبه ، ورود بشرفخانه هشت ساعت بعد از ظهرهمان روز .

ثانیاً ـ خط شرفخانه ، آق گنبد ، گلمانخانه ، دانالو و بالعکس .

در عزیمت : حرکت از شرفخانه چهار ساعت قبل از ظهر سه‌شنبه ، ورود به آق گنبد یك ساعت بعد ازظهر همان روز ، حرکت از آق گنبد دو ساعت بعد از ظهر همان روز ، ورود بگلمانخانه چهار ساعت بعد از ظهر همان روز ، حرکت از گلمانخانه چهار ساعت قبل از ظهر چهارشنبه ورود بدانالو ظهرهمان روز .

در مراجعت : حرکت از دانالو شش ساعت قبل از ظهر پنج شنبه ، ورود بگلمانخانه دوساعت قبل ازظهر همان روز ، حرکت ازگلمانخانه دو ساعت بعد از ظهر همان روز ، ورود بشرفخانه هشت ساعت بعد از ظهر همان روز .

ثالثاً ـ خطّ گلمانخانه ، آق گنبد ، شرفخانه .

حرکت ازگلمانخانه سه‌ساعت قبل ازظهریکشنبه ، ورود به آق گنبد یکساعت قبل از ظهر همان روز ، حرکت از آق گنبد ظهر همان روز ، ورود بشرفخانه پنجساعت بعد از ظهر همان روز .

کشتی رانی کارون سفلی

محمره دارای لنگرگاه آرام و مطمئنی است و کلیه کشتیها میتوانند بدانجا آمد ورفت نمایند ، طول رودخانه کارون بین محمره واهواز تقریباً ۱۸۰ کیلومتر

وعمق متوسط آب چهار پا است بطوری که عبور کشتیهای تهصاف همیشه ممکن است .

یك سرویس هفتگی بین محمره و اهواز بتوسط کمپانی محدود عراق و ایران دائر است .

چندین نفر از تجار محمره دارای بلمهای بزرگ موتور دار هستند و همه روزه بین محمره و اهواز سیر و مال التجاره ومسافر حمل و نقل مینمایند .

۳ ـ راه آهن توسعهٔ روابط تجارتی بین المللی همیشه مستلزم پیدا کردن وسائلی بوده است که روابط تجارتی را سهلتر و مراکز آنرا بهم نزدیکتر نماید .

ایجاد راه آهن برای حصول این مقصود بوده است که در مدّت کم مال التجاره زیاد تر با کرایه ارزان تر از محلّی بمحل دیگر منتقل شود .

اوّلین راه‌آهنی که دردنیا تأسیس و دائر گشته درسنهٔ ۱۸۲۵ مسیحی بوده است ، در تأسیس راه آهن نکات ذیل باید در نظر گرفته شود :

اوّلاً ـ مسائل اقتصادی مملکتی قبلاً معلوم و تخمیناً معیّن شود که ایجاد راه آهن بچه ترتیب و در چه نقاطی برای ازدیاد صادرات و واردات و مسافرت با صرفه و مفید است .

ثانیاً ـ احتراز از رودخانه و کوه ها واراضی پست و بلند برای اینکه مخارج ساختمان زیاد تر از منظور اقتصادی نباشد و بنا بر این انتخاب اقصر فاصله و مطالعات فنی و غیره لازم است .

ثالثاً ـ آبادی نقاطی که حاصلخیز و معبر راه آهن است ، برای اینکه محصول آن محل ها را بمحل های دیگر انتقال دهد .

رابعاً ـ ملاحظات نظامی وسوق الجیشی.

خامساً ـ مسافرت و مراودات بین محل هائی که باید معبر راه آهن باشد .

قدیمی ترین راه آهن ایران خطی است بطول ۸۷۰۰ متر بین تهران و حضرت عبدالعظیم که بتوسط شرکت بلژیکی راه‌آهن وتراموای احداث شده است و هنوز هم بهمان سیستم دائر میباشد .

راه آهن جلفا ، تبریز با خط فرعی از صوفیان بشرفخانه (بندر بارگیری در

در کنار دریاچهٔ شاهی) که درسنهٔ ۱۳۳۱ هجری امتیاز آن بروسها داده شد و تا موقع انقلاب روسیه در دست آنها بود. بعد از انقلاب روسیه در نتیجه قرارداد با دولت ایران این راه آهن بدولت ایران واگذار شد و اکنون بوسیلهٔ وزارت طرق و شوارع اداره میشود ولی قسمت عمدهٔ واگونها ولوکوموتیو و اثاثه ای که درحین جنگ برای تعمیر بروسیه برده بودند بعد ازقرارداد دیگربایران نفرستادند و دولت برای دائر نگاهداشتن وقابل استفاده بودن این خط مبالغی صرف نمود.

این راه آهن بآبادی آذربایجان و توسعهٔ تجارت ان ناحیه کمك بسیار کرده و و ابتدای خطی است که بعد ها باید بقزوین و تهران امتداد یابد، فعلا حرکت ترنهای مسافری و باری و میزان کرایهٔ آنها بقرار ذیل است:

۱ ـ خط تبریز بجلفا

الف ـ ترن های مسافری

حرکت از تبریز روز های شنبه و پنجشنبه سه ساعت قبل ازظهر است.

ورود بجلفا پنج ساعت بعد از ظهر همانروز.

ب ـ ترنهای مختلط (باری ومسافری).

حرکت ازتبریز روز های سه شنبه چهارساعت ونیم قبل از ظهر، ورود بجلفا هشت‌ساعت و پنجاه دقیقه بعد ازظهر همانروز.

در مراجعت: الف ـ ترنهای مسافری.

حرکت ازجلفا یکشنبه ها وجمعه ها یك ساعت قبل ازظهر، ورود به تبریز ۷ ساعت بعد از ظهر همانروز.

ب ـ ترنهای مختلط.

حرکت ازجلفا جمعه ها چهارساعت بظهر، ورود به‌تبریز ده ساعت و نیم بعد از ظهر همانروز.

کرایه

الف ـ مسافر درجه دوّم ۲۵ قران ودرجه سوّم ۱۶ قران.

ب ـ باکاژ مسافرتا ۱۵ کیلوگرم معاف است ولی برای مقدار علاوه بر ۱۵ کیلو از قرار هر کیلو ۱۴۴ دینار اخذ میشود.

۲ ـ خط تبریز ، صوفیان و شرفخانه

درعزیمت : حرکت از تبریز روزهای دوشنبه و جمعه سه‌ساعت و نیم قبل از ظهر ، ورود به شرفخانه ظهر همانروز .

در مراجعت : حرکت از شرفخانه روز های دوشنبه و جمعه دو ساعت و نیم بعد ازظهر ، ورود به تبریز در ساعت شش بعد از ظهر همانروز .

کرایه ـ مسافر درجه دوّم ۱٦ قران ، درجه‌سوّم ۱ قران .

راه آهن ماکو ـ این‌راه آهن فعلاً متروك وغیرقابل استفاده است‌وراهی است که روسها در موقع جنك بین المللی ساخته‌و بعد بموجب عهد نامه بدولت ایران واگذار گردید . این خط از ایستگاه شاه تختی (قفقاز) منشعب شده برود ارس رسیده و از پل چوبی عبور نموده داخل خاك ایران میشود و پس از آن از حدود خاك ماکو وشهر ماکو گذشته از سرحد ایران خارج و به‌بایزید میرود ، از بایزید مجدداً برگشته و در جهة دریاچه از قسمتی از خاك ایران میگذرد ، طول راه آهن مزبور درخاك ایران قریب ۱٤۰ ورست است (۷ ورست یك فرسخ) . این راه فقط جنبهٔ نظامی داشته واز نقطه نظر سوق الجیشی احداث شده است .

راه آهن سیاه وزان ـ خطی است که ازکنار مرداب درخاك وزان شروع شده وپس ازطی دوفرسخ ازجنکل بخاك طالش دولاب میرسد ، فقط استفاده‌ای که ازاین راه میشده حمل سنك ازکوه به‌بندر پهلوی وگاهی هم حمل زغال سنك و هیزم وبرنج بوده ، فعلاً این راه متروك ودائر کردن آن مستلزم مخارج زیادی است .

راه آهن رشت ، پیره بازار ـ راهی است بطول ۹ کیلومتر وبعرض ۷۵ سانتیمتر که درسنه ۱۹۱۵ مسیحی ایجاد گشته و فعلا دراجاره و دائراست .

راه آهن دزداب (زاهدان) ـ درسرحد بلوچستان وسیستان که درخاك ایران تقریباً پانزده فرسخ ممتد است ، این رشته محتمل است در آتیه از بیرجند به مشهد امتداد یابد .

راه آهن سرتاسر ایران که بحرخزر را بخلیج فارس وصل مینماید ـ

تاسیس راه آهن در سراسر ایران از دیر زمانی مطمح نظر دولت ایران وموضوع آمال مردم درادوار مختلفه بوده است واولین قدمی که مستقیماً ازطرف اولیاء دولت برای عملی نمودن این مقصود برداشته شده عبارت از وضع قانون انحصار قند و شکر بود که در تاریخ نهم خرداد ١٣٠٤ از تصویب مجلس گذشت و بموجب آن عوائد انحصار مزبور منحصراً برای ساختن راه آهن در موقع حوائج مربوطه بآن اختصاص داده شد، قدم دوّم تصویب قانون ٢٠ بهمن ١٣٠٤ بود که بموجب آن مجلس شورای ملی ساختن خطوط آهن اصلی و مهمّهٔ مملکت را بدولت اجازه داد ومقرر گشت یکنفر متخصص امریکائی برای تهیّهٔ نقشهٔ مقدّماتی راه ویکنفر متخصص آلمانی برای ترتیب استخراج آهن و تأسیس کارخانهٔ ذوب آهن استخدام شود.

دراثر قانون اخیر مستر و. ب. پولند تبعه امریکا برای امور راه آهن استخدام شده و در تاریخ ٢٠ آذر ١٣٠٥ شروع بتشکیل ادارهٔ راه آهن نمود، یازده نفر مهندس ویکنفر منشی امریکائی دیگر هم که استخدام آنها بموجب قانون ٢٤ آبان ١٣٠٤ تصویب شده بود پس از دو سه ماه وارد ایران شدند، ضمناً در تاریخ چهارم اسفند ماه ١٣٠٥ قانون اجازه ساختمان راه آهن خورموسی به بندرجز بتصویب مجلس رسیده و بنا بر آن خط اصلی معیّنی را دولت در نظر گرفته بود که مهندسین مشغول مطالعهٔ آن شده و نقشه های لازمه را تهیه نمایند.

ادارهٔ راه آهن ازبدو تأسیس تاموقع انحلال آن درتاریخ ٢٣ خرداد ١٣٠٧ درتحت ریاست مستر پولند قسمت عمده ازعملیات نقشه برداری وجزئی ازکارهای ساختمانی را (تسطیح راه) انجام داده و در تاریخ ٢٣ مهرماه ١٣٠٦ مراسم افتتاح ساختمان راه آهن بعمل آمده وبلافاصله ازسه نقطه شروع به تسطیح راه شد:

یکدسته ساختمانی از بندرجز بسمت جنوب.

یکدسته ساختمانی از مرکز بسمت شمال.

یکدسته ساختمانی از اهواز بسمت شمال.

دسته های ساختمانی فوق تا تاریخ ٢٣ خرداد ١٣٠٧ که ادارهٔ راه آهن

منحل و عملیات نقشه برداری و غیره واگذار بسندیکای راه آهن شد معادل ۱۵۱,۲۵ کیلومتر را کاملاً و ۱۳۰ کیلومتر را جزاً تسطیح نمودند. مجموع مقدار خاکریزی و خاك برداری معادل ۱,۱۲۱,۰۶۰ متر مکعب بوده است.

اعلانهای مناقصه که در ادارهٔ مرکزی راه آهن تهیه میشد بالاخره در تاریخ ۲۱ مرداد ۱۳۰۶ طبع و منتشر و بین کمپانیهای خارجه هم توسط نمایندگان مقیم خارجه توزیع گشت، عدّهٔ زیادی از مؤسسات و تجارت خانه های خارجه پیشنهادهای مختلفه راجع بفروش اشیاء ولوازم راه آهن ارسال داشته چند تجارتخانه مهم هم نمایندگانی اعزام داشتند که در خصوص فروش اشیاء و کنترات کردن عملیات مربوط براه آهن داخل مذاکره شوند، هیئت دولت پس از مطالعات لازمه اینطور تصمیم گرفت که نقشه برداری راه آهن واگذار به کمپانیهای خارجه شود.

مجلس شورای ملی در تاریخ ۳۰ فروردین ۱۳۰۷ قانونی تصویب نمود و بموجب آن بدولت اجازه داد که بقیه نقشه برداری راه آهن و ساختمان قسمتی از راه را بعنوان خطوط امتحانی بسندیکای متشکله از کمپانی یولن امریکائی و کمپانیهای فیلیپ هولتزمن دیولیوس برگر و سیمنس باونیون بطور مقاطعه واگذار نمایند، بنا براین پس از عقد کنتراتی که در تاریخ ۱۶ اردیبهشت ۱۳۰۷ بین دولت ایران و سندیکای مذکور در فوق بسته شده و بموجب آن تکمیل مطالعهٔ راه و ساختمان ۳۰۰ کیلومتر خطوط امتحانی بسندیکا واگذار شده و قرار داد های دیگری در تاریخ ۱۸ تیرماه ۱۳۰۷ راجع بمطالعه بنادر و سدو پل اهواز و احداث بنادر موقتی باهمان سندیکا منعقد گردید، بنابراین وجود اداره راه آهن لازم نبوده و علیهذا اداره مزبوره در تاریخ ۲۳ خرداد ۱۳۰۷ رسماً منحل گشت.

برای اعمال نظارت در عملیات سندیکا هیئتی مرکب از اعضاء فنی و دفتری تشکیل اداره نظارت و تفتیش را داد که کلیّه عملیات سندیکا را تفتیش نموده و نظارت فنی داشته باشند، اگرچه شرکت هائی که تشکیل سندیکای راه آهن میدهند جمعاً متعهد و مشترکاً مسئول صحت اجرای عملیات مطالعه و ساختمان میباشند معهذا قسمت شمال از حدود همدان تا بندرجز را آلمانها و قسمت جنوب یعنی از حدود همدان

تاخور موسی (بندر شاهپور) را امریکائی ها بعهده گرفته مطالعه و نقشه برداری خطوط راه آهن بطور مقاطعه مقطوع از قرار کیلومتری ۳٦۸ تومان به سندیکا واگذار شده وسندیکا ملزم بود درظرف هیجده ماه از تاریخ ٦ اردیبهشت ۱۳۰۷ نقشه های کامل و نتیجه مطالعات خود را تسلیم دولت نماید ، اگر چه ساختمان خط آهن بطور کلی بسندیکا واگذار نشده بود ولی امتحاناً برای اینکه مأخذ مقایسه برای مناقصه درآتیه بدست آید دولت باتصویب مجلس بسندیکا اجازهٔ ساختمان سیصد کیلومتر خط آزمایشی وتکمیل ساختمان ۱٤۳ کیلومتر را که اداره راه آهن سابق شروع کرده داده بود که در تحت نظارت دولت عین مخارج آن باضافه صدی ده ازبابت حق الزحمه بسندیکا پرداخته شود ، بنابراین بطور خلاصه مطالعات و ساختمان قسمتهای ذیل بسندیکا واگذار شد :

۱ ــ مطالعه و نقشه برداری کامل خط راه آهن باستثنای قسمتهائی که اداره راه آهن سابق انجام داده است بطور مقاطعهٔ مقطوع از قرار کیلو متری ۳٦۸ تومان .

۲ ــ تکمیل ساختمان ۱٤۳ کیلومتر که خاك ریزی انرا اداره راه آهن سابق شروع و تقریباً تمام نموده بود که عین مخارج بعلاوه صدی ده حق العمل باید بسندیکا تأدیه گردد .

۳ ــ ساختمان ۳۰۰ کیلومتر خط راه آهن برای آزمایشی که عین مخارج آن بعلاوه صدی ده از بابت حق العمل باید بسندیکا تأدیه گردد .

٤ ــ مطالعه وتهیه نقشه برای ساختمان بندرشاه وبندرشاهپور و سدّ اهواز .

۵ ــ ساختمان اسکله های موقتی در بندر شاه و بندر شاهپور و پل موقتی در اهواز .

سندیکا بر حسب قرار داد موظف بود تا اوایل سال ۱۹۳۰ میلادی عملیات فوق را انجام داده باشد .

برطبق قرار داد های منعقده با سندیکا از تاریخ دوّم ابان ۱۳۰۷ اجازهٔ ساختمان ۱۳۱ کیلو متر راه آهن در شمال (از بندر شاه الی علی آباد) و ۲۵۱

کیلومتر در جنوب (از بندر شاهپور الی دزفول) وساختمان یك پل دائمی بطول ۱۰۵۰ متر در روی رود خانه کارون و دو بندر موقتی دربنادر شاه و شاهپوراز طرف دولت بسندیکا داده شده و مطابق صورتهای برآوردی مخارج ساختمان های فوق بالغ ۱۱۱٫۱۶۶۰ تومان که تقریباً مخارج یك کیلومتر راه‌آهن ۴۲٫۱۷۷ تومان میشود، بدیهی است مخارج حقیقی یك کیلومتر راه آهن در این‌خط وقتی معین خواهد شد که میزان مخارج قسمتهای کوهستانی نیز معلوم گردد زیرا قسمت هائی که فعلاً در تحت ساختمان است عموماً مجاور دریا و مسطح میباشد.

تاریخ اتمام امور محوله بسندیکا:

۱ ـ نقشه برداری ۱۳۰۰ کیلومتر، مهرماه ۱۳۰۸.

۲ ـ ساختمان ۵۱ کیلومتر راه آهن شمال، خرداد ماه ۱۳۰۸.

۳ ـ ساختمان ۱۶۰ کیلومتر راه‌آهن جنوب، مهرماه ۱۳۰۸.

٤ ـ ساختمان ۸۰ کیلومتر راه آهن شمال، بهمن ماه ۱۳۰۸.

۵ ـ ساختمان ۹۱ کیلومتر راه‌آهن جنوب، آذرماه ۱۳۰۸.

٦ ـ ساختمان پل دائمی روی رود خانه کارون، آذر ماه ۱۳۰۸.

۷ ـ مطالعات برای ساختن بنادر شاه و شاهپور، مرداد ۱۳۰۸.

۸ ـ مطالعات برای ساختن‌سد اهواز، مرداد ماه ۱۳۰۸.

این بود معاملات دولت با سندیکا ولی بعد اختلافاتی بین دولت و سندیکا ایجاد گردید و دولت قرارداد هائی را که باسندیکا منعقد کرده بود نظر باینکه سندیکا مطابق آنها رفتار ننمود فسخ کرد و دولت مستقیماً امور راه آهن این خط را آنچه ایجاد شده تحت تنظیم آورده و برای بقیه خط مطالعات کاملتری کرده است.

۴ ـ خطوط پستی و تلگرافی

۱ ـ پست خطوط پستی تقریباً عبارتست از ۲۱۸۰۰ کیلومتر مسافت و مشتمل است بر:

الف ـ راههای شوسه و درشکه‌رو .

ب ـ جاده های قابل عبور درشکه و عرابه های فنردار و بی فنر .

ج ـ راههای قاطر رو و جاده های پیاده رو ومعبر های کوچك .

د ـ رود خانه ها .

ه ـ خطوط هوائی .

کیسه های پستی بوسائل ذیل حمل میشود :

اولاً ـ بوسیله اتومبیل .

ثانیاً ـ با قاطر و اسب وشتر در جاده های غیرکالسکه رو .

ثالثاً ـ با قاصد بین نقاط غیر مهم .

رابعاً ـ بوسیله طیاره های کمپانی یونکرس(۱) که علیحده مفصلاً شرح داده خواهد شد .

طرقی که حمل ونقل در آنها منظماً با اتومبیل انجام میگیرد بمسافت ۸٤٤ فرسخ است ، طریقه قاصدرو ۸٦٥ فرسخ .

طرقی که باقایق های موتوردار وزورقها حمل ونقل انجام میگیرد ۳۹ فرسخ میباشد .

اداره پست ایران در اسفند ماه ۱۳۰۹ (۲۱ مارس ۱۹۳۱) دارای ۲۳۸ دفتر و ٤٥ شعبه و ۱۲۰ صندوق مراسلات و ۱۱۱ چاپار و ٥۰ سوار و ۹۸ قاصد بوده است وحال آنکه در ۱۲٦٥ (۱۸۸٦ میلادی) بیش از ۷۳ دفتر پست در این مملکت وجود نداشته است .

۲ ـ تلگراف اداره تلگراف ایران دارای ۲٤۳۷ فرسخ یا تقریباً ۱٥۲۰۰ کیلومتر خطوط تلگرافی است که نزدیك ٤۱٤۱ فرسخ یا ۲٥۸٤۱ کیلومتر رشته سیم است و همچنین دولت ایران در تهران ، پهلوی ، تبریز ، مشهد ، کرمانشاه ، شیراز ، محمره وکرمان دارای دستگاه های تلگراف بی سیم میباشد .

چون امتیاز کمپانی تلگراف هند واروپا و نیز اداره تلگراف هند و اروپا خاتمه یافته خطوطی را که موسسات مزبوره اداره میکردند در تاریخ دهم اسفند ۱۳۰۹ تسلیم اداره تلگراف ایران گردید .

(۱) - بصفحهٔ ٤۹۰ رجوع شود .

اسامی مراکز ونقاط پستی و تلگرافی ایران یاتعیین درجات بقرارذیل است :

درجات پنج گانه

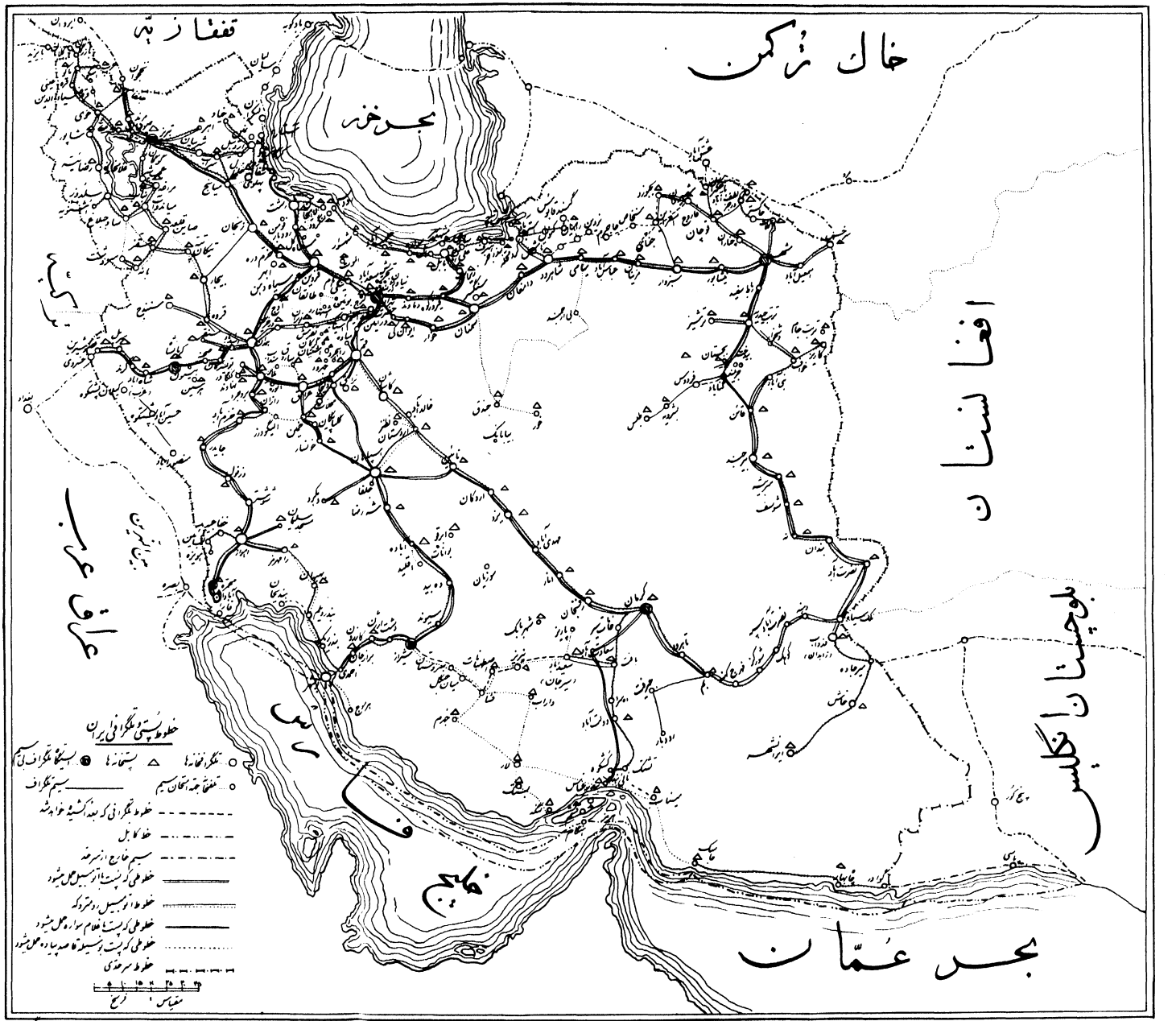
درجه اوّل : تهران ، آذربایجان ، خراسان ، بنادر جنوب . خوزستان ، گیلان ، فارس .

درجه دوّم : اسپاهان ، همدان ، کرمانشاهان ، کرمان ، مازندران .

درجه سوّم : قم ، عراق ، قزوین ، دزداب .

درجه چهارم : استراباد ، تربت حیدری ، شاهرود ، یزد ، اردبیل . سبزوار ، بیرجند ، کردستان ، زنجان ، ملایر .

درجه پنجم : سمنان ، کاشان ، بروجرد .


قفقاز به
خاك تركمن
بحر خزر
افغانستان
بلوچستان انگلیس
عراق عرب
خلیج فارس
بحر عمان
خطوط پستی تلگرافی ایران
تلگرافخانه‌ها
پستخانه‌ها
اسکله تلگراف لی سیم
تقسیمات تلگرافی سیم
سیم تلگراف
خطوط تلگرافی که بعد اکشیده خواهد شد
خط کابل
سیم خارج از شهر
خطوط طی که پست با اتومبیل حمل میشود
خطوط اتومبیل رو ترکه
خطوط طی که پست با قاطر حمل میشود
خطوط طی که پست بوسیله قاصد پیاده حمل میشود
خطوط سرحدی
مقیاس
فرسخ

ع. ک

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگرافی باتعیین درجات

درجه اوّل	دفتر تلگراف	دفتر پست	درجه اوّل	دفتر تلگراف	دفتر پست
تهران			کرج		پست
تهران	تلگراف	پست‌وکلی‌پستال	طالقان		»
مجلس	»	پست	اشتهارد		»
قصر سلطنتي	»	»	ورامین		»
ارکانحرب	»	»	**آذربایجان**		
بازار	»	»	تبریز	تلگراف	پست
سنگلج		»	بازار تبریز		»
امین حضور		»	مهاد مهین		»
چالمیدان		»	جلفا	»	»
حسن آباد		»	رضائیه	»	»
محمدیه		»	خوی	»	»
شهرنو		»	بازرگان	»	»
حضرتعبدالعظیم		»	مراغه	»	»
خار	»	»	ساوجبلاغ	»	»
دماوند	»	»	سلماس	»	»
ایوانکی	»	»	مرند	»	»
ینگي امام	»	»	بناب	»	»
فیروزکوه	»	»			
آسیابك	»	»			

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگرافی با تعیین درجات

درجه اوّل	دفتر تلگراف	دفتر پست
دهخوارقان		پست
میاندواب	تلگراف	»
شربیان	»	»
اهر	»	»
شرفخانه	»	»
صاین قلعه	»	»
ماکو	»	»
شبستر	»	»
کوکان	»	
عجب شیر	»	
اشنویه	»	
سولدوز	»	
غلمانخانه	»	
قره عینی	»	
عرب	»	

درجه اوّل	دفتر تلگراف	دفتر پست
خـــــــــــــــراسان		
مشهد	تلگراف	پست
بالاخیابان		»
باجگیران	»	»
قوچان ☆	»	»
درجز	»	»
کاریز		»
سرخس	»	»
بجنورد	»	»
شیروان	»	»
تربت جام		»
اسفراین		»
چناران	»	»
لطف آباد	»	»
کلات	»	
خاکستر	»	

* قوچان موقتاً جزو حوزه خراسان است تا بعد قرار قطعی آن داده شود

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگراف با تعیین درجات

درجه اوّل	دفتر تلگراف	دفتر پست	درجه اوّل	دفتر تلگراف	دفتر پست
بنـــــــــادر جنوب			**خـــــــــوزستان**		
بوشهر	تلگراف	پست	محمّره	تلگراف	پست
بندرعباس	»	»	اهواز	»	»
بهبهان	»	»	آبادان	»	»
برازجان	»	»	مسجد سلیمان		»
بندر لنگه		»	دزفول	»	»
جاسك		»	شوشتر	»	»
چاه بهار		»	رامهرمز	»	»
هنگام		»	**گیـــــــــلان**		
بندر ریك	»		رشت	تلگراف	پست
بندر دیلم	»		بازار رشت		»
کناوه		»	بندر پهلوی	»	»
قشم		»	لاهیجان	»	»
کنارتخته		»	لنگرود	»	»
بستك		»	شهسوار	»	»
میناب		»	شفا رود	»	»
دالکی		»	رودبار	»	»
			رودسر	»	»

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگرافی با تعیین درجات

درجه اوّل	دفتر تلگراف	دفتر پست	درجه دوّم	دفتر تلگراف	دفتر پست
کرکانرود	تلگراف	پست	**اسپاهان**		
حبیب آباد	»	»	اسپاهان	تلگراف	پست
فومن		»	بازاراسپاهان		»
فارس			شهرضا (قشه)	»	»
شیراز	تلگراف	پست	جلفا		»
آباده	»	»	نجف آباد		»
لار		»	دهکرد		»
کازرون	»	»	دنبنه		»
سروستان		»	**همدان**		
اصطهبانات		»	همدان	تلگراف	پست
فسا		»	اسد آباد	»	»
جهرم		»	سنقر	»	»
نیریز		»	نوبران	»	»
داراب		»	زرقان	»	»
ابرقو		»	خنداب		»
			درجزین		»

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگرافی باتعیین درجات

درجه دوّم	دفتر تلگراف	دفتر پست
کرمانشاه		
کرمانشاه	تلگراف	پست
کنگاور	»	»
شاه‌آبادغرب	»	»
کرند	»	»
سرپل	»	»
قصرشیرین	»	»
خانقین		»
صحنه	»	»
هرسین		»
کرمان		
کرمان	تلگراف	پست
رفسنجان	»	»
سیرجان	»	»
بم	»	»
بافت	»	»
دولت آباد		

درجه دوّم	دفتر تلگراف	دفتر پست
مازندران		
بارفروش	تلگراف	پست
ساری	»	»
مشهدسر	»	»
آمل	»	»
اشرف	»	»
زیرآب	»	»

اسامي مراکز و نقاط پستی و تلگرافی با تعیین درجات

درجه سوّم	دفتر تلگراف	دفتر پست
قم		
قم	تلگراف	پست
بازار قم		»
ساوه		»
گرگان		»
تفرش		»
آشتیان		»
جهرود		»
نراق	»	»
دلیجان	»	»
محلات	»	»
گلپایگان	»	»
خمین	»	»
خونسار	»	»

درجه سوّم	دفتر تلگراف	دفتر پست
عراق		
عراق	تلگراف	پست
بازار عراق		»
ساروق		»
قزوین		
قزوین	تلگراف	پست
خرم دره	»	»
منجیل		»
خرقان		»
ابهر		»
بوئین (بلوك زهرا)		»
آوج	»	
دزداب		
دزداب	تلگراف	پست
سیستان	»	»
میر جاوه	»	

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگرافی با تعیین درجات

درجه چهارم	دفتر تلگراف	دفتر پست
استراباد		
استراباد	تلگراف	پست
بندرجز	»	»
گمش تپه	»	
کردمحله	»	
تربت حیدری		
تربت حیدری	تلگراف	پست
گن آباد	»	»
رشخوار	»	
خواف	»	»
ترشیز		»
طبس		»
فردوسی (تون)		»
بجستان		»
بشرویه		»

درجه چهارم	دفتر تلگراف	دفتر پست
شاهرود		
شاهرود	تلگراف	پست
میامی	»	»
عباس آباد	»	
یزد		
یزد	تلگراف	پست
انار	»	»
نائین	»	»
اردکان	»	»
شهر بابك		»
تفت		»
اردبیل		
اردبیل	تلگراف	پست
سراب	»	»
استارا	»	»
خلخال	»	»
نمین		»
خیاو	»	»

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگرافی با تعیین درجات

درجهٔ چهارم	دفتر تلگراف	دفتر پست
سبزوار		
سبزوار	تلگراف	پست
نیشابور	»	»
مزینان	»	»
بیرجند		
بیرجند	تلگراف	پست
قاین	»	»
سربیشه	»	»
کردستان		
کردستان	تلگراف	پست
بیجار گروس	»	»
قروه	»	»
سقز	»	»
تیکان تپه	»	
زنجان		
زنجان	تلگراف	پست
میانج	»	»

درجه چهارم	دفتر تلگراف	دفتر پست
ملایر		
ملایر	تلگراف	پست
تویسرکان	»	»
نهاوند	»	»

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگرافی با تعیین درجات

درجه پنجم	دفتر تلگراف	دفتر پست	درجه پنجم	دفتر تلگراف	دفتر پست
سمنان					
سمنان	تلگراف	پست			
دامغان	»	»			
سنگسر	»	»			
جندق	»	»			
بیابانك		»			
کاشان					
کاشان	تلگراف	پست			
نطنز		»			
اردستان	»	»			
میمه		»			
بروجرد					
بروجرد	تلگراف	پست			
خرم آباد	»	»			
الیگودرز		»			

۳ ـ تلفن تأسیس ادارهٔ تلفن تقریباً در تمام نقاط ایران بشرکت «کل تلفن ایران» واگذار گردیده و یك سرویس در شهرهای ذیل دائر است

شهرها	تعداد مشترکین	شهرها	تعداد مشترکین	شهرها	تعداد مشترکین	شهرها	تعداد مشترکین
آبادان	٤	جویبار	١	شوشتر	٤	کرمانشاه	٢٣٢
آرادان	٣	خرم آباد	١١	شیراز	٣٧٣	کرند	٣
اردبیل	٢	خرمن	٨	صحنه	١	گلپایگان	٢
اردکان	٥	خونسار	١	تهران وحومه	٢١٤٦	گلوگاه	١
استراباد	٤٥	خوی	٤	علی آباد	١	لار (شیراز)	١
اشرف	٨	دامغان	٩	علی کودرز	١	مأمونیه	١
اسپاهان	٣٩٨	دزفول	١٢	فریکنار	٣	محمره	٣٩
آمل	٦	زنجان	٦٦	فسا	١	مشهد سر	٨
امامزاده جعفر	١	ساوجبلاغ	١	قزوین	٦٧	مراغه	١
اهواز	٧٣	ساری	٤٥	قشلاق	٣	ملایر	٢١
بارفروش	٨٩	سبزوار	٣٣	قصرشیرین	٢٥	نهاوند	١
بروجرد	٥٨	سقز	١	قم	٤٨	نیشابور	٨
بندرجز	٤٦	سمنان	١١	قوچان	٤	ورامین	١
بندرعباس	٣٢	سنندج	٣٨	کازرون	١٢	همدان	٢٨٣
بوشهر	١٠٦	سلطان آباد	١٧٢	کاشان	١٣	یزد	٧١
تویسرکان	٦	سولده	١	کرمان	٧٩		
جهرم	١١	شاهرود	١٠			جمع	٤٧٨٩

صورت سیمهای «شرکت کل تلفن ایران» بین شهرها و قصبات مختلفه

از آبادان به محمّره	۳ فرسخ	از آباده ـ ابرقو	۱۳ فرسخ
« آباده ـ اقلید	۶ «	« آباده ـ ده بید	۱۷ «
« ابرقو ـ نیر	۲۲ «	« اشرف ـ گلوگاه	۴ «
« اردبیل ـ آستارا	۱۱½ «	« اسد آباد ـ کنگاور	۵ «
« استرآباد ـ شاهرود	۱۸ «	« استرآباد ـ بندر جز	۷ «
« « ـ غنچه علی	۵ «	« اصطهبانات ـ نیریز	۶ «
« اصغرآباد ـ ساوه	۸ «	« اسپاهان ـ خونسار کلپایگان و عراق	۴۷½ «
« اسپاهان ـ قمشه (شه‌رضا)	۱۵ «	« اسپاهان ـ دهکرد	۱۹½ «
« آمل ـ محمودآباد	۴ «	« ایوانکی ـ امامزاده جعفر	۶ «
« بارفروش ـ علی‌آباد ساری ـ جویبار	۸½ «	« بار فروش ـ مشهد سر ـ آمل	۹½ «
« بندر جز ـ قره سو	۲½ «	« بندر عبّاس ـ میناب	۲۰ «
« برازجان ـ کنارتخته	۱۰ «	« بوشهر ـ برازجان	۱۳ «
« بیجار ـ تبریز	۶۳ «	« بیجار ـ زنجان	۲۰ «
« بیستون ـ هرسین	۳ «	« پل زال ـ پل اختر	۱۱ «
« پل دختر ـ مأمولان	۱۰ «	« تازه کند ـ میانج	۱۰ «
« تبریز ـ شبستر	۱۲ «	« تیگان تپه ـ سقّز	۱۴ «
« تویسرکان ـ ملایر و عراق	۲۰ «	« جابن ـ فیروز کوه	۹ «
« جویم ـ لار	۱۳ «	« جهرم ـ جویم	۹ «
حاج آقا ـ دزدوزان	۶ «	حاج آقا ـ تبریز	۱۰ «
خرّم آباد ـ بروجرد	۱۷ «	خرّم درّه ـ ابهر	۱ «
خرّم درّه ـ قزوین	۱۳ «	خمین ـ الیگودرز	۸ «
خوی ـ سلماس	۷ «	دامغان ـ سمنان	۱۸ «
دامغان ـ دملا	۶ «	دزدوزان ـ سراب	۶ «

دزفول ـ شوشتر	١٢	فرسخ	
» ـ پل زال	١١	»	
دهخوارقان ـ گوکان	١	»	
رفسنجان ـ یزد	٥١	»	
زنجان ـ نیك پی	٦	»	
ساری ـ اشرف	٨	»	
سراب ـ نیر (تبریز)	٧	»	
سمنان ـ قشلاق	٢٠	»	
سیوند ـ ده بید	١٩	»	
شبستر ـ مرند	٦	»	
شوشتر ـ ناصری	١٧	»	
شیراز ـ فسا	٢٤ ١/٢	»	
تهران ـ دماوندوجابن	١٤	»	
» تجریش	٢	»	
» علیشاه‌عوض	٦ ١/٢	»	
» قم	٢٥	»	
» ورامین‌وامامزاده جعفر	٨	»	
علی‌آباد ـ رامیان	٦	»	
غنچه‌علی ـ گمش تپّه	٢	»	
فسا ـ جهرم	١١	»	
فیروز کوه ـ علی‌آباد	١٢	»	
قزوین ـ همدان	٣٦	»	
قروه ـ سنندج	١٣	»	
قره چمن ـ حاج آقا	٨	»	
قمشه (شه رضا) ـ آباده	٢٣	»	
دزفول ـ صالح آباد	٣	فرسخ	
دهانه ـ نیشابور	٩	»	
رامیان ـ گنبد قابوس	٤	»	
زنجان ـ خرّم درّه	١٤	»	
زیراب ـ علی‌آباد وسه راه	٨	»	
سبزوار ـ دهنه	٩	»	
سلماس ـ رضائیه	١٤	»	
سنقر ـ قروه	٦	»	
شاهرود ـ دملا	٥	»	
شریف آباد ـ مشهد	٦	»	
شیراز ـ سیوند	١٥	»	
طرق ـ مورچه خورت	٤	»	
تهران ـ سعد آباد ـ قصر اعلیحضرت شاهنشاهی	٢ ١/٢	»	
تهران ـ قلهك	١ ١/٢	»	
» ـ عراق	٤٣	»	
» ـ قزوین	٢٤	»	
علی‌آباد ـ بارفروش	٤	»	
» ـ ساری	٣	»	
فسا ـ اصطهبانات	١٢	»	
» ـ داراب	١٢	»	
فریکنار ـ آمل	٤	»	
قزوین ـ منجیل	١٧ ١/٢	»	
قروه ـ بیجار گرّوس	١٣	»	
قشلاق ـ ایوانکی	٤	»	
قم ـ عراق	٢٤	»	

قوچان ـ باجگیران	۱۲ «	کازرون ـ شیراز	۲۰ ۱/۳ «
کاشان ـ قم	۱۶ «	کاشان ـ نطنز	۱۲ «
کرمانشاه ـ قصرخسروی	۳۲ «	کرمان ـ رفسنجان وسیرجان	۴۳ ۱/۲ «
کنارتخته ـ کازرون	۱۰ ۱/۲ «	گل تپه ـ بیجار	۱۱ «
گلوگاه ـ بندر جز	۲ ۱/۲ «	مامولان ـ خرّم آباد	۱۱ «
مبارکه (خط دهکرد) ـ بروجن	۱۹ ۱/۲ «	محمود آباد ـ سولده	۵ «
محمود آباد ـ تبرآباد	۱/۲ «	مشهد سر ـ فریکنار	۲ «
مشهد ـ قوچان	۲۲ «	مراغه ـ بناب	۲ «
مرند ـ خوی	۱۳ «	ملایر ـ بروجرد	۷ «
ملایر ـ نهاوند	۷ ۱/۲ «	میناب ـ تیاب	۳ «
میانج ـ قره چمن	۱۳ «	میاندواب ـ ساوجبلاغ	۸ «
مورچه خورت ـ اسپاهان	۲۲ «	ناصری ـ آبادان	۱۸ «
نقاب ـ سبزوار	۱۱ «	نیشابور ـ شریف آباد	۱۲ «
نطنز ـ طرق	۵ «	نیر ـ اردبیل	۷ «
همدان ـ گل تپه و اسدآباد	۷ «	همدان ـ سنقر ـ کرمانشاه	۲۸ «
همدان ـ کرمانشاه	۲۳ «	یزد ـ اردکان	۹ ۱/۲ «
یزد ـ مهدی آباد ومنشاد	۱۱ ۱/۲ «		

بعلاوه سرویسهای تلفن مستقل که متعلّق بشرکت کل تلفن نیست درشهرهای ذیل دایر و موجود است :

پهلوی و رشت ۷۰۰ مشترك ، وجه اشتراك ماهی ۲۰ الی ۵۰ قران ، تبریز ۲۷۵ مشترك ، وجه اشتراك ماهی ۳۵ قران که ده قران آن مربوط بکرایهٔ دستگاه است ، رضائیه ۱۵ ، آبونه ماهی ۳۵ قران ، مشهد شصت مشترك ، وجه اشتراك سالی پانصد قران .

« شرکت ایران و روس » (برای استفاده از جنگلها) دارای یك خطّ تلفن خصوصی است در طول ساحل دریا بین پهلوی و گرگان رود ، درگیلان سیمهای

خصوصی دیگر رشت را بحسن‌کیاده ، پیره‌بازار ، خمام ، پهلوی ، چمخاله ، لاهیجان ، لنگرود و رود سر متّصل میسازد ، نرخ مکالمات برای هر ده دقیقه چهار قران و قیمت مخابرات تلفن هر ۵۰ کلمه چهار قران است .

یك‌رشته سیم خصوصی بطول ۲۴۰ کیلومتر توسّط (کمپانی نفت ایران و انگلیس) بین مسجد سلیمان (محلّ استخراج نفط) و ابادان در ساحل شطّ العرب (محلّ کارخانجات تصفیهٔ نفط) دائر است .

یك‌سیم خصوصی که رضائیه‌را بساحل دریاچه شاهی مرتبط مینماید جدیداً تأسیس و تحت اختیار عامّه قرار داده شده ، حق‌المکالمه هر نوبت دوقران است .

« شرکت مختلط شیلات » نیز دارای یك‌رشته سیم تلفن است که در طول ساحل بین آستارا و پهلوی واقع و از یسار گرگان رود و آلالان و شفا رود (طالش) عبور مینماید .

۵ـ خطوط هوا پیمائی امتیاز خطوط هوا پیمائی مطابق کنسرات مخصوص و امتیاز پارلمانی بمسافت ۲۷۶۷ کیلومتر هوائی که ۵۷۸ کیلومتر بین تهران ، همدان ، کرمانشاه و قصرشیرین و ۳۰۹ کیلومتر بین تهران ، بندرپهلوی و ۱۰۰۰ کیلومتر بین تهران ، اسیاهان ، شیراز و بوشهر و ۸۸۰ کیلومتر بین تهران میامی و مشهد بکمپانی یونکرس آلمانی برای مدّت پنج سال داده شده بود که پستهای دولتی را حمل نماید و سابقاً سرویس مزبور در خطوط ذیل دائر گشته مسافر و مقدار معیّن مال‌التّجاره حمل مینمود ولی اکنون این سرویس متروك گردیده است .

صورت خطوط هواپیمائی

کمپانی « یونکرس » منظّماً هواپیمائی خطوط ذیل را عهده دار بوده است :

الف ـ تهران ، پهلوی ، باکو .

ب ـ تهران ، همدان ، کرمانشاه ، بغداد .

ج ـ تهران اسپاهان ، شیراز ، بوشهر .

د ـ تهران ، مشهد .

طیاره های کمپانی مزبور نیز پروازهای غیرمنظّمی بین (تهران ، کرمان) (تهران ، تبریز) (تهران ، بندرشاه) (بوشهر ، اهواز ، محمره) (بوشهر ، لنگه ، بندرعباس) و غیره مینموده اند .

الف ـ خط تهران ، پهلوی ، باکو .

طیاره های مذکور در پهلوی با طیاره های خط باکو ، پهلوی مرتبط میشده وخط اخیر نیزباستثنای فصل زمستان باخط هوائی باکو ، مسکو متّصل میگردیده‌است بطوری که مسافت بین تهران و برلن در پنج روز طی میشده ، بعلاوه در باکو با خطوط آهن مستقیم به مسکو ، برلن ، پاریس ، لندن ، و غیره و با طیاره های کمپانی (۱) ارتباط داشته اند .

ب ـ خط تهران ، همدان ، کرمانشاه ، بغداد .

این خط دربغداد با سرویس خطوط هوائی امپراطوری کمپانی هوائی شرق(۲) و اتومبیل های (کمپانی نیرن) ونیز باترن(۳) ارتباط داشته است .

ج ـ خط تهران ، اسپاهان ، شیراز ، بوشهر .

این خط دربوشهر با کشتیهای سریع السیری که به بصره ، کراچی و بمبئی میروند وهمچنین با سرویس (خطوط هوائی امپراطوری) و کمپانی (هوائی شرق) و (ك . ل . م .) مربوط میگشته است .

د ـ تهران ، مشهد .

---

(۱) - *W. O. G. W. F.* (۲) - *K. L. M. Air orient Imperial Airways.*
(۳) - *Taurus orient express.*

طیاره های خطوط هوائی امپراطوری(۱) خطّ لندن به کراچی را طی مینمایند و در ایران منظماً در فرودگاههای بوشهر ، لنگه و جاسك پائین میآیند ،

خطّ سیر طیاره‌های مذکور

وقیمت مسافرت بقرارذیل است

اوقات حرکت	فرودگاه	کرایه			
		مسافر		مال التجاره	
لندن					
کلنی		۶،۰	لیرهٔ انگلیسی	۱،۰	روپیهٔ هر کیلو
نورمبرك		۱۰،۰		۱،۶	
وینه		۱۵،۱۰		۲،۱	
بوداپست		۱۹،۰		۲،۵	
بلگراد		۲۳،۰		۲،۱۰	
اسکپ		۲۷،۰		۳،۰	
سالونیك		۳۰،۱۰		۳،۰	
آتن		۳۵،۰		۳،۴	
هبرابلا		۳۹،۰		۳،۹	
اسکندریه		۴۹،۰		۴،۹	
کازا		۵۵،۰		۵،۴	
بغداد		۸۱،۰		۷،۹	
بصره		۸۳،۰		۸،۴	
بوشهر		۹۴،۰		۸،۱۱	
لنگه		۱۰۱،۰		۹،۷	
جاسك		۱۰۷،۰		۱۰،۱	
گوادر		۱۱۴،۰		۱۰،۹	
کراچی		۱۲۱،۰		۱۱،۵	

(۱) - *Imperial Airways.*

طیارات هلندی کمپانی سلطنتی (۱) که درخطّ امستردام ، هند شرقی آمد و رفت دارند درمیدان های بوشهر وجاسك نیز فرود میآیند

تبصره ـ وزن مسافرین را نیز مانند مال التجاره تعیین میکنند ، زیرا قیمت بلیط مسافر منوط بوزن آنها است ، خط سیر و کرایه از قرار ذیل است

فرودگاه	اوقات حرکت	کرایه به فلورن (پول هلند)	
		مسافر	مال التجاره
آمستردام			
بوداپست			
آتن		۳۹۶،۰۰	۳،۰
میرزاموترك		۵۱۶،۰۰	۳،۷۵
قاهره		۵۴۰،۰۰	۴،۵۸
بغداد		۷۸۰،۰۰	۴،۶۵
بوشهر		۹۰۰،	۵،۳۵
جاسك		۱۰۴۴،	۶،۰۵
کراچی		۱۱۷۶،	۶،۸۵
جودهپور		۱۲۴۸،	۷،۶۵
الله آباد		۱۳۳۲،	۸،۸۰
کلکته		۱۴۱۶،	۹،۸۰
اکیاب		۱۴۷۶،	۱۰،۵۵
رنگون		۱۵۳۶،	۱۱،۲۰
بانلك		۱۷۷۶،	۱۳،۱۰
آلور استار		۱۸۹۶،	۱۴،۳۰
مدان		۱۹۴۱،۵۰	۱۵،۵۰
پالمبانك		۲۱۰۶،۵۰	۱۷،
باطاویا		۲۲۰۰،	۱۷،۵۰
باندوئینك		۲۲۱۷،۵۰	۱۷،۵۰

(۱) - *The Royal Deutch aire service.*

خط پستی هوائی بغداد ـ دمشق

یك سرویس پستی هوائی هفتگی بین بغداد و دمشق تأسیس شده است

	اوقات حرکت پست سفارشی		پست غیر سفارشی
بغداد	٦ ساعت بعد از ظهر	سه شنبه	٧ ساعت بعد از ظهر
بصره	ظهر	یکشنبه	٧ ساعت بعد از ظهر
موصل	٣ ساعت ونیم قبل ازظهر	یکشنبه	٣ ساعت ویك ربع قبل ازظهر

☆☆☆

کمپانی هوائی شرق(١) فرانسه، شام، عراق، ایران، هندوستان وهندوچین. یك خط هوائی هفتگی فرانسوی پاریس را (از راه مارسی، ناپل، کرفو، آتن، کاستل رس، بیروت، بغداد، بوشهر، جاسك، کراچی، بانگکوك) به سائیکون مرتبط میسازد.

کرایه مسافرت برای دمشق مثل کرایه بیروت است و کرایه عزیمت از دمشق یا از بیروت یکی است و بین این دو شهر مسافرین مجاناً با اتومبیل کمپانی حمل و نقل میشوند.

کرایهٔ مارسی الی بغداد ٩,٧٥ فرانك فرانسه است، برای سایر کرایه‌ها رجوع شود بنمایندگان کمپانی.

قسمت بغداد ـ سائیکون

مسافرین دراین قسمت فقط بین بغداد، بوشهر، جاسك، کراچی از یکطرف و بین بانگکوك، سائیکون از طرف دیگر قبول و کرایه بقرار ذیل است:

		بغداد		
بوشهر	لیره	١٣	بوشهر	
جاسك	»	٢٦	١٣	جاسك
کراچی	»	٤٠	٢٧	١٤

(١) - *Air Orient C.*

بانگکوك ، سائیکون : ۲۵۰۰ فرانك فرانسه یا ۲۰ لیره .

خط بین کراچی و بانگکوك مخصوص حمل پست و مال‌التّجاره است و مسافر قبول نمیشود مگر بطور استثناء و یا موافقت اداره مرکزی کمپانی هوائی شرق . *Air Orient C. 2 Rue Mrbeuf Paris 8* نمره (۲) کوچه ماربوف پاریس (۸).

پست دولت ایران از طیّارات کمپانی مزبور برای ارسال پست بتمام نقاط استفاده و علاوه بر نرخ معمولی سور تاکس پست هوائی را نیز دریافت میدارد .

مراسلات بمقصد چین و ژاپون و غیره را از سائیکون ببعد از راه معمولی ارسال میدارند .

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

این علامت = بمعنی رجوع شود است.

آئین محله) ۸.
آبادان) ۱۰۷، ۱۶۴، ۲۵۱، ۲۵۳، ۳۰۸، ۳۰۹، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۶۴، ۴۸۷، ۴۹۰.
آذربایجان) ۸۰۶، ۱۲۰، ۲۰۰، ۴۰۰، ۴۱۰، ۴۲۰، ۴۳۰، ۴۴۰، ۸۴۰، ۸۶۰، ۹۲۰، ۹۳۰، ۱۰۶۰، ۱۱۰۰، ۱۱۹۰، ۱۵۰۰، ۱۵۲۰، ۱۵۳۰، ۱۵۴۰، ۱۵۶۰، ۱۵۷۰، ۲۱۲۰، ۲۲۹۰، ۲۳۸۰، ۲۴۱۰، ۲۶۱۰، ۲۸۶۰، ۴۳۴۰، ۴۳۵۰، ۴۶۶۰، ۴۶۹۰، ۴۷۶۰.
آرتق) ۶۴۵.
آستارا) ۳۲۰، ۳۵۰، ۴۰۰، ۱۵۶۰، ۱۵۷۰، ۲۲۹۰، ۴۳۱۰، ۴۳۲۰، ۴۳۵۰، ۴۳۹۰، ۴۴۰۰، ۴۴۱۰، ۴۵۷۰، ۴۵۸۰، ۴۵۹۰، ۴۹۰۰.
آستارا : رود) ۳۳.
آستانه : قریه) ۲۳۵.
آقا علی : معدن) ۲۵۷.
آلالان) ۴۱۱، ۴۹۰.
آلالان : رود) ۳۲،
آلمان) ۴۹۰، ۹۵۰، ۹۷۰، ۱۰۴۰، ۱۰۵۰، ۱۱۷۰، ۱۱۸۰، ۱۲۱۰، ۱۲۲۰، ۱۲۳۰، ۱۲۴۰، ۱۲۷۰، ۱۲۹۰، ۱۳۹۰، ۱۴۱۰، ۱۴۵۰، ۱۴۶۰، ۲۲۰۰، ۲۲۱۰، ۲۲۳۰، ۲۲۴۰، ۲۹۲۰، ۲۹۴۰، ۳۱۲۰، ۴۶۳۰، ۴۷۷۰.
آلوراستار) ۴۹۳.
آمالفیها *Amalfis*) ۳.
آمستردام) ۵۷۰، ۷۲۰، ۴۹۳.
آمل) ۷۹۰۸، ۱۸۵۰، ۱۹۸۰، ۲۷۵۰، ۴۴۳.
آنورس) ۴۶۲، ۴۶۴، ۴۶۵.
ابراهیم شاهزادهٔ شروان) ۲۱۲.
ابرقو) ۱۸۵، ۲۰۶.
ابهر) ۴۰.
اتابك سعدبن زنگی) ۲۷۷.
اترك : رود) ۳۳، ۳۵.
آتن) ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴.
احمد وال) ۴۴۷.
احمدی) ۴۴۸، ۴۵۰۱، ۴۵۳.
احمر [دریا - بحر]) ۴۶۳.
ارامنه) ۱۰۶، ۱۰۸.
اردبیل) ۴۰۸، ۴۲۰، ۴۳۸، ۲۷۳۰، ۲۷۵۰، ۴۳۵، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۷۶.
اردستان) ۸.
اردشیر بابکان) ۲۷۶، ۲۸۰.
اردکان) ۱۸۵، ۲۰۵.
ارزروم) ۳۶۰۳، ۴۳۷.
ارزویه) ۱۰۷.
ارس : رود) ۳۲، ۶۴۰، ۲۵۷۰، ۴۷۰.
اروپا) ۳۰، ۴۰، ۵۰، ۲۰۰، ۲۶۰، ۲۷۰، ۳۸۰، ۱۱۹۰، ۱۲۵۰، ۱۲۶، ۱۳۵۰، ۲۱۱۰، ۲۱۳۰، ۲۱۸۰، ۲۸۲۰، ۲۸۹۰، ۲۹۱، ۲۹۶۰، ۲۹۷۰، ۳۹۶۰، ۴۱۲۰، ۴۶۰.
ارومیه = رضائیه.
اسپانی) ۱۲۶، ۲۶۴، ۳۱۱.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

اسپاهان) ٨، ١٩، ٢٣، ٢٤، ٤٠، ٤٢، ٤٣، ٤٨،
٥٠، ٥٨، ٦٤، ٨٤، ٨٩، ٩٢، ٩٣، ٩٩، ١٠٦،
١١٩، ١٢٠، ١٢٥، ١٣٢، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢،
١٥٣، ١٥٤، ١٧٣، ٢١٨، ٢٢٩، ٢٣٥، ٢٧٣،
٢٧٤، ٢٧٥، ٢٧٩، ٢٨١، ٢٨٢، ٢٨٥، ٢٨٦،
٢٩٦، ٢٩٧، ٢٩٨، ٢٩٩، ٣٠٠، ٣٠٥، ٣٩٨،
٤١١، ٤٤٢، ٤٤٩، ٤٥٠، ٤٥١، ٤٥٣، ٤٧٦،
٤٩٠، ٤٩١.

اسپند : رود) ٣٢.

استخری) ٢١٢.

استراباد) ٨، ١٢، ١٩، ٣٣، ٣٤، ٤١، ٤٢، ٤٨،
٨٦، ٩٣، ١٢٥، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣،
١٥٤، ١٧٨، ١٨٥، ١٩٦، ٢١٢، ٢٢٩، ٢٣٨،
٢٤١، ٢٧٥، ٢٨٦، ٢٩٦، ٣٠٤، ٣٠٣، ٤٤٣، ٤٧٦،

استرالیا) ٦٣، ٢٢٦، ٢٨٧.

اسفندقه) ٤٠، ٤٢.

اسکب) ٤٩٢.

اسکنان) ٢٣١، ٢٣٢، ٢٣٣.

اسکندر مقدونی) ٣.

اسکندریّه) ٤٩٢.

اسلام) ٥٢، ٢٧٣، ٢٨١، ٢٩٨.

اسماری) ٢٤١.

اسود [بحر ـ دریای سیاه ـ دریای] ٣، ٤٠، ٦٠.

آسیا) ٣، ٤٠، ٦، ٢١٢، ٣٩٨.

آشتیان) ٢١٨.

اشرف) ٨، ١٧٩، ١٨٥، ١٩٩، ٢٧٤، ٣٠٤،
٤٤٣.

آش قلعه) ٤٣٧.

اشکانیان) ٢٧٧، ٤٣٤.

اشنو) ١١٩.

آشور بانیپال) ٦٥.

آشوری) ٢٨٢.

اطریش) ١٠٤، ١٠٥، ٢٢٠، ٢٢١، ٢٩٢،
٢٩٤، ٣١٢.

اعراب) ٢٦٤، ٢٧٣، ٢٨١.

افریقا) ٦٠٥، ١٢٦، ٢٢٦.

افریقا : صحرای) ٦٢، ٦٣.

افشار) ١٥٦، ١٥٧، ١٨٤، ٢٨٦.

افشاریه) ١٦٥، ١٦٦.

افغانستان) ١٩، ٢١، ٩٥، ٩٦، ٩٧، ٩٨، ١١٧،
١١٨، ١٢٧، ١٢٨، ١٢٩، ١٣٠، ١٤٥، ١٤٦،
٢١٦، ٢٢٣، ٢٢٤، ٢٩٢، ٢٩٥، ٣١٢، ٤٣٤،
٤٤٦.

اقبال و بشاریات) ١٦٥، ١٦٦.

اقطاع) ١٦٠، ١٦١.

آق گنبد) ٤٦٧.

اقیانوس اطلس) ٤، ٤٦٤.

اکباب) ٤٩٣.

آلاف) ٢٣٩.

البرز : کوه) ٢٢، ٢٨، ٢٩، ٤٨، ٥١، ١٠٨،
٢٢٩، ٢٣٦، ٢٥٨، ٢٥٩، ٢٦٠، ٤٣٤.

الشتر) ٨.

الکام : رود) ٣٢،

الله آباد) ٤٩٣.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص وطوایف

المنصور) ۲۷۵.
الموت) ۱۶۵،۱۶۶.
الوند) ۲۲۹،۲۳۵.
الهوردی خان) ۲۷۷.
امامزاده ابراهیم : در آمل) ۲۷۵.
امامزاده جعفر : در دامغان) ۲۷۶.
امامزاده محمد طاهر : در بارفروش) ۲۷۵.
امامقلی میرزا) ٤٦٦.
امریکا) ۲۶،۲۷،۱۰٤،۱۰۵،۱۱۷،۱۱۸،
۱۱۹،۱۲۱،۱۲۲،۱۲۳،۱۲۴،۱۲۵،۱۲۶،
۱۳۵،۱۳۸،۱۳۹،۱٤۰،۱٤۱،۲۲۰،۲۲۱،
۲۷۹،۲۸۲،۲۸۵،۲۸۹،۲۹۰،۲۹۲،۲۹٤،
۳۱۲،۳۹٤،٤۵۵،٤۵۶،٤۷۱.
امید : دماغه) ۵.
امین الدوله) ٤۱۳.
انارك) ٤۱،٤۲،۵۰،۵۱،۵۲،۵۳،۲۶۱،
۲۶۲،۲۶۳،
انجیر کوه) ۵۰.
انزلی = پهلوی .
انگلیس) ۳،۶۰،۶۳،۹۵،۹۶،۹۷،۹۸،
۱۰٤،۱۰۵،۱۱۷،۱۱۸،۱۲۱،۱۲۲،۱۲۳،
۱۲٤۰،۱۲۷،۱۲۸،۱۲۹،۱۳۰،۱۳۵،۱۳۸،
۱۳۹،۱٤۰،۱٤۱،۱٤۵،۱٤۶،۲۲۰،۲۲۱،
۲۲۳،۲۲٤،۲۵۳،۲۸۵،۲۹۲،۲۹٤،۳۱۳،
۳۹٤،٤۰۳،٤۰۵،٤۰۶،٤۱۲،٤۳۱،٤۳۵،
٤۵۹،٤۹۰.
اورشلیم) ۲۷۹.
اهر) ٤۰،۲۵۷،٤٤۱.
اهواز) ۵۷،۵۹،۶۰،۶۱،۶۷،۶۸،۶۹،۷۰،
۷۱،۷۲،۷٤،۷۶،۷۶،٤۳۱،٤۳۳،٤۵۲،٤۵۳،
٤۵٤،٤۶۷،٤۶۸،٤۷۱،٤۷۲،٤۷۳،٤۷٤،
٤۹۱.
ایجرود) ۲۲.
ایسین) ٤٤۸.
ایطالیا) ۱۲۱،۱۲۲،۱۲۳:۱۲٤،۲۱۶،
۲۱۷،۲۲۰،۲۲۱،۲۹۲،۲۹٤،۳۱۳.
ایطالیائیها) ۳.
ایلالان آستارا) ۸
ایلیجا) ٤۳۷.

ب

بابل : [بارفروش]) ۱۷۹،۱۸۵،۱۸۷،
۲۳۸،۲۷۵،۳۰٤،٤٤۲.
باجگیران) ٤۳۵،٤٤٤.
باخرز) ۱۵۸،۱۵۹.
بادامان : کوه) ٤۰.
بادکوبه) ٤۸،٤۵۷،٤۵۸:٤۹۱.
بارفروش = بابل .
بارون ژولیوس دُرویتر
Baron Julius de Reuter ۳۹۹.
بازرگان) ٤۰،۲۲۷،٤۲۶.
باطاویا) ٤۹۳.
باطوم : بندر) ۶.
باغ شوران) ٤۰.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

باغو) ٤٤٨.
بافق) ٤٠،٤٩،١٨٥،٢٠٧،٢٣٦،٢٦٣.
بالاخور) ٤٣٧.
بالكان) ١٣٥.
بام وصفی آباد) ١٥٨،١٥٩.
بالي كي) ٤٣٧.
بانت : قریه) ٤١.
باندوئینك) ٤٩٣.
بانگكوك) ٤٩٤،٤٩٥.
بانلك) ٤٩٣.
بانه) ٨،١١٩،١٨٤.
بایهورت) ٤٣٧.
بجنورد) ٢٧،١٥٨،٢٥٩،٢٨٦،٤٤٥،
٤٤٦.
بحرین : جزیره) ٢٧،٣٨،٤٦٠،٤٦١،٤٦٢،
٤٦٣،٤٦٥.
بختیاري : ایل) ٥٩،٢٨٦.
بختیاری : كوه) ٥٨،٦٠.
بختیاری : ناحیه) ٨٤،١٨٣،١٩٣،٢٤٠،
٢٤٩،٤٥٣.
بخشان [دیزك]) ٤٤٧.
برازجان) ٤٥١،٤٥٣.
بردسیر) ١٦٠،١٦١.
برلن) ٤٩١.
برم) ٤٦٣.
بروجرد) ٢٣،٨٦،١٣٢،١٦٨،١٨٥،١٩٣
٢٠٩،٢٣٦،٢٩٦،٤٥٤،٤٧٦.
بروكسل) ٣٢٣.
بساتین) ٤٥٤.
بستانو : بندر) ٣٧.
بستانه) ٣٧،٤٥٠.
بستك) ٢٣٠،٤٤٩.
بصره) ٤٥٢،٤٥٤،٤٦٠،٤٦١،٤٦٢،
٤٦٣،٤٦٤،٤٦٥،٤٦٦،٤٩١،٤٩٢،
بغداد) ٣،٤٣٦،٤٣٩،٤٥٤،٤٩١،٤٩٢،
٤٩٣،٤٩٤.
بقعهٔ حضرت معصومه سلام الله علیها ٢٧٧.
بقعهٔ سه سید) ٢٧٥.
بقعهٔ شمس تبریزی) ٢٧٥.
بلاكوه) ٥٣.
بلژیك) ٤،١٠٥،١٣٨،١٤٠،٢٩٢،
٢٩٤،٣١٤.
بلكور : رودخانه) ٣٢.
بلگراد) ٤٩٢.
بلوچستان) ٢٣،٢٥،٤٠،٤٢،٤٣،٤٤،٨٤،
٩٣،١٠٧،١٢٦،١٤٧،٢٠٩،٢٢٩،٢٣٦،
٤٧٠.
بُلیثه : قصبه) ٦٧.
بم) ١٩،٤٢،١٠٧،١٢٦،٤٤٨،
بمبئی) ٤٦٠،٤٦١،٤٦٢،٤٦٣،٤٦٥،٤٩١.
بمپور) ٤٤٧.
بم و نرماشیر) ١٦٠،١٦١.
بنان : كوه) ٤٠،٥١،٢٢٧،٢٦٣.
بند امیر) ٦١،٦٧،٢٤١،٢٧٤.
بندر شاه) ٤٤٣،٤٤٦،٤٧٣،٤٧٤،٤٩١.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

بندرکز) ۱۸۵،۱۸۶،۲۳۸،۲۷۶،۳۰۴،
۴۳۲،۴۴۲،۴۴۳،۴۴۶،۴۵۷،۴۵۸،۴۵۹،
۴۷۱،۴۷۲.

بند قیر = بند امیر.

بند معلم) ۴۵۰.

بنگاله) ۲۷.

بُنهٔ) ۴۸.

بوداپست) ۴۹۲،۴۹۳.

بوداغیانس) ۴۶۶.

بورق) ۲۲۹.

بوشهر) ۴۸،۱۸۵،۱۸۹،۲۰۹،۲۴۶،۲۸۴،
۳۰۰،۳۰۶،۳۰۷،۳۰۹،۳۹۸،۴۲۱،۴۳۲،
۴۳۵،۴۵۰،۴۵۱،۴۵۲،۴۵۳،۴۶۰،۴۶۳،
۴۶۴،۴۶۵،۴۹۰،۴۹۱،۴۹۲،۴۹۳،۴۹۴،
بهبهان) ۱۰۷،۱۶۴.

بهر آسمان) ۵۰،۲۶۱.

بهزاد) ۲۹۸.

بهیر : رود) ۳۲.

بیارجمند) ۱۷۷،۲۶۱.

بی بی شهربانو : کوه) ۴۱.

بیجار) ۲۸۶.

بیجار خاله : رود) ۳۲.

بیرجند) ۲۳،۴۱،۴۲،۴۳،۴۳۵،۴۴۴،۴۴۷،
۴۷۰،۴۷۶.

بیروت) ۴۳۶،۴۹۴.

بیستون) ۶۶،۲۷۵،۲۷۷.

بین النهرین) ۵،۱۹.

بیورویرس) ۴۴۲.

بیدهند) ۴۲.

پ

پارتها) ۲۷۶،۲۸۰.

پاریزه : دکتر *Pariset*) ۲۱۲.

پاریس) ۴۹۱،۴۹۴.

پازارگاد) ۶۶.

پازی تیگریس) ۵۸.

پاسنی) ۴۶۱،۴۶۲.

پاطاق : تنگه) ۴۳۴.

پالمپانك) ۴۹۳.

پای پل) ۵۹،۷۲.

پراچینه) ۴۱.

پرت سعید) ۴۶۳،۴۶۵.

پرتقالیها) ۵.

پرس پلیس) ۲۶۴.

پرسخان) ۴۰.

پروان) ۴۱.

پروفسور یوپ) ۲۷۹.

پریشان : دریاچه) ۳۱،۳۷.

پس قلعه) ۴۱،۵۱.

پشت بسطام) ۱۷۷.

پشتکوه) ۲۳،۴۰،۴۲،۵۸،۵۹،۲۴۰.

پطر کبیر) ۵.

پل الهوردیخان) ۲۷۴،۲۷۵.

پل خواجو) ۲۷۴.

فهرست اسامی امکنه اشخاص و طوایف

پل دختر) ۲۷۵.
پل رود) ۳۲.
پل کرپی) ۴۳۷.
پونه زار) ۳۹، ۲۳۰.
پهلوی [انزلی] : بندر) ۸، ۳۲، ۱۰۸، ۲۳۸،
۳۰۳، ۳۰۴، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۵، ۴۴۱، ۴۴۲،
۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۷۰، ۴۷۰، ۴۸۹، ۴۹۰،
۴۹۱.
پیره) ۴۳۷.
پیره بازار) ۴۷۰، ۴۹۰.
پیربازار : رودخانه) ۳۲.
پیرینه کبان) ۴۳۷.
پیش کدکان) ۴۱.
پیغمبران : کوه) ۴۲، ۲۳۴.
پیله سوار) ۴۴۰، ۴۴۱.

ت

تاشی) ۴۰.
تاونه) ۲۷.
تبریز) ۱۱۱، ۱۲۵، ۲۱۸، ۲۷۵، ۲۸۶،
۲۹۷، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۹۳، ۳۹۸،
۴۱۱، ۴۳۱، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹،
۴۴۰، ۴۴۱، ۴۶۶، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۰، ۴۷۵،
۴۸۹، ۴۹۱.
تجن) ۴۲۴.
تخت جمشید) ۲۸۰.
تخت سلیمان) ۴۴.
تخت مادر سلیمان) ۲۷۷.
تخت مغان) ۴۲.
تربت) ۳۰۵.
تربت حیدری) ۴۰۸، ۴۱۰۸، ۱۵۸، ۱۵۹، ۲۷۶،
۴۴۷، ۴۴۹، ۴۷۶.
تربت شیخ جام) ۲۷۵، ۴۴۶.
توشك چال) ۳۹.
ترشیز) ۱۲۵، ۱۵۸، ۱۵۹.
ترکستان) ۲۱۲، ۳۰۹.
ترکمانچای) ۵.
ترکمن : خاك) ۱۸۴.
ترکیه) ۲۱، ۹۵، ۹۶، ۹۷، ۹۸، ۱۰۴، ۱۰۵۱،
۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۲۴،
۱۲۷، ۱۲۸، ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۵، ۱۳۸، ۱۳۹،
۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۵، ۱۴۶، ۲۱۶، ۲۲۰، ۲۲۱،
۲۲۳، ۲۲۴، ۲۹۰، ۲۹۳، ۲۹۵، ۳۱۴، ۴۳۵،
۴۳۶، ۴۳۷.
ترهان) ۸.
تفت) ۲۹۶.
تفرش) ۲۸۶،
تنکابن) ۸، ۱۳۰، ۱۴۲، ۱۴۷.
تنگ تیر) ۲۲۶.
تنگستان) ۴۵۱.
توداران) ۴۱.
توران : جزایر) ۲۲۹.
تورانك تپه) ۲۷۵.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

تورنیگ *Thurnige*) ۴۹.
تولول) ۴۱.
توله رود) ۳۲.
تون = فردوس.
توهه) ۴۰، ۴۲، ۵۳، ۲۵۸، ۲۵۹.
تویسرکان) ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۳۲.
تهران) ۳۴، ۳۵، ۳۷، ۳۹، ۴۱، ۴۳، ۵۰، ۵۱، ۵۲، ۶۲، ۸۴، ۸۶، ۹۲، ۱۰۶، ۱۲۰، ۱۲۵، ۱۳۲، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۸۵، ۱۸۶، ۲۱۱، ۲۱۸، ۲۱۹، ۲۲۸، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۳۴، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۸، ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۹، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۷، ۴۱۱، ۴۳۵، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۶، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۹۰، ۴۹۱.
تیرتاش) ۴۴۳.
تیز رود) ۳۲.
تیسفون) ۲۶۴.
تیمورلنگ) ۲۱۲.
تیموریان) ۲۹۸.

ج

جادرکه) ۴۲.
جاسك) ۳۰۷، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴.
جاموس : مرداب) ۶۵.
جاوه) ۲۹۷، ۳۱۴.
جراح) ۴۵۱.
جراحی) ۵۸.
جغتای) ۲۶۱.
جکیر ویر : رود) ۳۲.
جلال آباد) ۲۳۷.
جلفا : در آذربایجان) ۴۳۱، ۴۳۵، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۶۶، ۴۶۸، ۴۶۹.
جلفا : در اسپاهان) ۲۷۶.
جندق) ۲۳۹.
جو دهپور) ۴۹۳.
جودی : خاك) ۸.
جوزان) ۲۸۶.
جوزانك) ۳۹.
جوشقان) ۴۰.
جهرم) ۱۰۷.
جهرود) ۴۰.
جیرفت) ۴۴، ۱۰۷.

چ

چاپلق) ۱۶۸، ۱۹۳.
چارك) ۳۷، ۴۵۰.
چالوس : رود) ۳۲.
چالی) ۴۳۷.
چاه بهار) ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

چك واسلواکی) ۱۰۱، ۱۰۴، ۱۰۵، ۲۹۳، ۲۹۵، ۳۱۵.
چکور : رودخانه) ۳۲.
چگینی) ۸.
چمخاله) ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۹۰.
چمنستان) ۸.
چناران) ۲۳۵، ۴۴۴.
چنی جان : رودخانه) ۳۲.
چوبار : رودخانه) ۳۲.
چوب سرخ) ۲۴۰.
چومثقال : رودخانه) ۳۲.
چهارباغ) ۲۷۵.
چهل ستون) ۲۷۵.
چهارمحال) ۴۰، ۴۲.
چیرو : بندر) ۳۷.
چین) ۴، ۹۶، ۱۲۷، ۱۲۹، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷، ۲۱۲، ۲۸۴، ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۳، ۲۹۵، ۳۱۵، ۴۳۴، ۴۹۵.

ح

حاجی آباد : در سمنان) ۴۲، ۲۳۹، ۲۴۰.
حاجی آباد) ۴۴۸.
حاجی داغ) ۴۰، ۲۲۹.
حاجی شیخ احمد) ۴۶۳.
حاجی طرخان) ۳۴.
حاجی عباس بن حاجی علی اکبرحاجی رضا) ۴۶۳.
حاجی محمد حسن غازی) ۴۶۵.
حاجی میرزاحسینخان مشیرالدوله سپهسالار) ۳۳، ۲۴۹.
حجیران بستکه) ۴۳.
حریق : رودخانه) ۳۲.
حسن آباد : در گیلان) ۸.
حسن رود) ۳۲.
حسن کیاده) ۳۲، ۴۹۰.
حسنیه : بندر) ۳۷، ۴۵۰.
حشمت رود) ۷۶، ۷۷.
حضرت عبدالعظیم) ۴۶۸.
حلب) ۳.
حسن خانلو) ۴۴۱.
حسن قلعه) ۴۳۷.
حیدرآباد) ۴۳۹، ۴۶۷.

خ

خاتون بارگاه) ۳۹، ۲۳۰، ۲۳۳.
خارك) ۳۷، ۴۶۵.
خارکرد) ۲۷۶.
خاکستر) ۴۴۵.
خاش) ۴۴۷.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

خالاسرا : رود) ۳۲.
خالکانی ، رود) ۳۲.
خاله خان) ٤٤٨.
خان سالار) ٤١.
خانقین) ٤٥٤.
خانه دودی) ٢٦١.
خاوه) ٨.
خبیص) ٢٠.
خراسان) ٨، ٢٢، ٢٧، ٤٠، ٤١، ٤٢، ٤٣، ٤٤، ٨٤، ٨٦، ٩٢، ٩٩، ١٠٦، ١٠٧، ١١٩، ١٣٢، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٤، ١٥٨، ١٥٩، ١٨٤، ٢٠٩، ٢١٣، ٢٢٩، ٢٣٥، ٢٤١، ٢٦١، ٢٧٦، ٢٨٤، ٢٨٦، ٢٨٨، ٣٠٩، ٤٧٦.
خرقان) ١٦٥، ١٦٦.
خرم آباد) ٨، ٢٣، ١٦٨، ١٨٥، ١٩٤، ٤٥٤.
خزر [بحر : دریای]) ٦، ٨، ٢٥، ٢٨، ٢٩، ٣١، ٣٢، ٣٣، ٣٥، ٣٦، ٦٥، ٧٢، ٨٧، ١٠٨، ١٠٩، ١٢١، ١٤٢، ١٤٧، ١٨٤، ٢١١، ٢١٤، ٢٢٩، ٢٣٨، ٢٤٠، ٤٣٢، ٤٣٤، ٤٥٦، ٤٥٧، ٤٧٠.
خزعل آباد) ٤٥٢.
خسروگرد) ٢٧٦.
خشایارشا) ٢٨٠.
خطبه سرا ، رود) ۳۲.
خفاجیه) ١٦٤، ٤٥٤.
خلجستان) ٤٢.
خلخال) ٤٠، ٤١، ٤٢، ١٥٦، ١٥٧، ٢٢٩، ٤٤٠، ٤٤١.
خلف آباد) ٤٥٢، ٤٥٣.
خلیج استراباد) ۳۲.
خلیج حسینقلی) ٢٢٨.
خلیج فارس) ٣، ٦، ٢٥، ٢٨، ٣١، ٣٧، ٤٣، ٥٧، ٥٨، ٦٠، ٧٢، ٨٧، ٢٠٩، ٢٤٣، ٣٠٩، ٤٥٦، ٤٥٩، ٤٦٠، ٤٦٣، ٤٦٤، ٤٦٥، ٤٧٠.
خلیج فارس، بنادر) ١٥٠، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٤، ١٨١، ٢٠٩، ٤١٢، ٤٣٢، ٤٥٧.
خمار) ٤١.
خمام) ٧٦، ١٨٠، ٤٩٠.
خمسه) ٤٠، ٤٢، ٤٣، ٨٦، ٩٢، ١٨٣، ٢٨٦.
خوار) ١٢٥، ١٥٥.
خواجه نفس) ۳۲.
خور) ٢٣١، ٢٣٢.
خورموسی) ٤٧١، ٤٧٣.
خورنمو) ٤١.
خوریان) ٢٢٨، ٢٣٩، ٢٤٠.
خوزستان) ١٩، ٢٢، ٢٥، ٤٣، ٥٧، ٥٨، ٦٠، ٦١، ٦٢، ٦٣، ٦٤، ٦٥، ٦٩، ٧١، ٧٢، ٧٣، ٧٤، ٨٤، ٨٦، ٨٧، ٨٩، ٩٣، ١٠٧، ١٢٦، ١٣٢، ١٤٧، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٤، ١٦٤، ١٨٤، ٢١٢، ٢٤٠، ٢٤١، ٣٠٩، ٤٧٦.
خونسار) ٢٢، ١١٩، ١٧٢، ٢٩٦،
خوی) ٤٣، ٥٦، ١٥٧، ٢٨٨، ٢٩٧، ٤٣٥، ٤٣٦، ٤٣٧، ٤٣٨، ٤٣٩.
خیلو) ٤٤١.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

د

داراب) ۱۰۷.
دارابچی) ٤٦٤.
داروان) ٦٦.
داریوش) ۵۷، ٦٥، ٦٧، ۲۸۰، ٤۳٤.
داشلی چای) ٤۳۷.
داغلان) ٤۳.
دالاهو) ۲۲.
دال بندین) ٤٤۷.
دالکی) ٤۳، ۲٤٦، ٤٥۱.
دامغان) ٤۳، ۵۰، ۵۳، ۱۲۵، ۱۵۰، ۱۵۱،
۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵٤، ۱۷٦، ۲۳٤، ۲۳۵، ۲۷٦،
٤٤۳.
دامنه زهرا) ۱٦۵، ۱٦٦.
دانالو) ٤٦۷.
دانقه) ٤۱.
دجله) ۵۸.
دراق دربند) ۲۳۵.
دربار) ٤۰، ٤۲.
در بند سر) ۳۹، ۲۲۰، ۲۳۳.
دردار : قریه) ۲۳۵، ۲۵۸.
در دیزمار) ٤۱.
درکن : قریه) ٤۲.
دروازهٔ درب کوخ) ۲۷۵.
دره گز) ۸، ٤٤۵.
دزداب = زاهدان .
دزفول) ۱۹، ۵۹، ٦۲، ٦۵، ٦٦، ٦۷، ٦۸، ٦۹،
۷۲، ۱٦٤، ۲۷٦، ۲۹٦، ۳۰۸، ٤۵٤، ٤۷٤.
دشتابی) ۱٦۵، ۱٦٦.
دشتستان) ۱۰۷، ۱۸۱.
دشت هزار) ۳۹.
دشتی) ۱۰۷، ۱۸۱.
دلال) ٤۳۷.
دلفین) ٤۳.
دلیجان) ۱۲۵،
دماوند) ۳۹، ٤۳، ۱۵۵.
دمشق) ٤۹٤.
دنا : کوه) ۲۳٦.
دنبلی : قریه) ٤۱.
دوان) ۳۷.
دوانرود) ۸.
دوبی) ٤٦۰، ٤٦۱، ٤٦۲، ٤٦۳.
دورمانو) ۲۳٦.
دوشاخ) ٤٤٤.
دوشان تپه) ٤۱.
دولت آباد) ٤٤۸.
دویرج) ٤۵٤.
ده اعظم) ۲۲۸.
ده بکری) ٤٤۸.
دهخوارقان) ۱۱۹، ۱۵٦، ۱۵۷.
ده نمک) ۲۳۹.
دیادین) ۴۳٦، ٤۳۷.

فهرست اسامی امکنه واشخاص وطوایف

دیار بکر) ۳.
دیلم : بندر) ۲۹٦،۳۰٤٥.
دیناچال : رود) ۳۲.
دیو آسما) ۳۹،۲۳۰.
دیه کری : رود) ۳۲.

ذ

ذهاب) ۲۳،۹۳

ر

راجا : رودخانه) ۳۲.
رادکان) ۲۷٦.
رازیان) ۸.
راست خاله : رودخانه) ۳۲.
رام کرد : سد) ۲۷٤
رامهرمز) ۵۸،۱٦٤،۲٤۰،۲٤۹،۲۵۲،
٤۵۳.
رشت) ۸،۳۲،۱۰۸،۲۸٤،۲۹٦،۲۹۹،
۳۰۲،۳۹۸،٤٤۱،٤٤۲،٤۷۰،٤۸۹،٤۹۰.
رضائیه : دریاچه) ۹۳،٤٦٦،٤۹۰.
رضائیه : شهر) ۱۵٦،۱۵۷،۲۹۷،٤۳۸،
٤۳۹.
رضای عباسی) ۲۹۸.
رفسنجان) ٤۱،۱۲۵،۱۲٦،۱٦۰،۱٦۱،
٤٤۹.
رنگون) ٤۹۳.
رواندوز) ۴۳۹،٤٦٦.
روانسر) ۸.
روته) ۳۹،۲۳۰،۲۳۲.
رودان : تنگه) ٤٤۸.
رودبار) ۱۰۷،۱۰۸،۲۳۰.
رودبار قزوین) ٤۰،۱٦۵،۱٦٦.
رودبار قصران) ۳۹.
رودسر) ۸،۳۲،۱٤۲،٤٤۲،٤۹۰.
روس) ٦۰۵،٤۱۲،٤۱۳،٤۳۵،٤۸۹.
روسیه) ٤،۵۰،٦،۲۱۰،۳۳،۳٤۰،۳۵،۳٦،۳۷،
۹۵،۹٦،۹۷،۹۸،۱۰٤،۱۰۵،۱۱۰،۱۱۲،
۱۱۳،۱۱٤،۱۱۷،۱۲۱،۱۲۲،۱۲۳،۱۲٤،
۱۲٦،۱۲۷،۱۲۸،۱۲۹،۱۳۰،۱۳۱،۱۳۸،
۱۳۹،۱٤۰،۱٤۱،۱٤۵،۱٤٦،۲۱۱،۲۱٦،
۲۲۰،۲۲۱،۲۲۳،۲۲٤،۲۹۳،۲۹۵،۳۱۱،
۴۰۷،٤۱۱،٤۱۳،٤۳٦،٤۳۸،٤۵٦،٤٦۹
روم) ۳۰۲،۱۵۰،۲۷۹،۲۸۱.
رومنها *Romains*) ۶۷۰۳.
رومی) ۲۸۲.
ری) ۲۷٦.

ز

زات خاله : رودخانه) ۳۲.
زاغ : تنگه) ۴۴۸.
زاگرس) ۲۲۹،۲۳۶،۲۳۹،۴۲۴.
زاهدان) ۴۳۱،۴۳۵،۴۴۶،۴۴۷،۴۴۸،
۴۷۰،۴۷۶.
زاینده رود) ۶۴،۲۷۴.
زدیخان) ۴۳۷.
زرتشت) ۲۸۰.
زر : کوه) ۴۳.
زرکه) ۲۳۰،۲۶۰.
زرند) ۱۲۵،۱۶۰،۱۶۱.
زلوی : دره) ۲۴۰.
زنجان) ۲۲،۲۷۵،۲۹۶،۴۷۶.
زنجان رود) ۴۰.
زندان) ۴۱.
زندان : تنگه) ۴۴۸.
زنور) ۴۰،۲۲۹.
زیاران) ۴۱،۲۳۱،۲۶۱.
زیرکوه) ۴۱.
زیس : کارخانه) ۳۹۶.
زیگانه) ۴۳۷.

ژ

ژاك دوپولیا) ۴۰۶.
ژاپن) ۱۰۴،۱۰۵،۱۳۹،۱۴۰،۱۴۱،۱۴۵
۱۴۶،۲۹۳،۲۹۴،۳۱۵،۴۹۵.
ژن *Gène* : بندر) ۴.
ژنوا *Genois*) ۳.
ژیوزا فاباربار *Giosafat Barbaro*) ۲۱۳.

س

سائیکون) ۴۹۴،۴۹۵.
سادات : چاه) ۵۲.
سادات : معدن) ۲۶۲.
سارد) ۴۳۴.
سارو) ۴۰،۲۳۴.
ساروق) ۲۸۶.
ساري) ۲۰۸،۴۲۰،۱۸۵،۱۹۹،۲۲۸،۲۷۵،
۳۰۴،۴۴۳،۴۴۶.
ساری داغ) ۴۰،۲۲۹.
ساسانی) ۲۸۱.
ساسانیان) ۶۶،۶۹،۲۶۴،۲۷۶،۲۷۷،۲۷۸
۴۳۴.

فهرست اسامی امکنه واشخاص و طوایف

ساوجبلاغ) ۳۹،۴۱،۴۲،۱۵۵.
ساوجبلاغ : در آذربایجان) ۸،۱۱۹،۱۵۶،
۱۵۷،۲۸۶،۲۹۷،۴۳۹،۴۶۶.
ساوه) ۱۲۵،۱۵۵،۲۶۳،۲۷۶،۴۳۴.
ساوه : سد) ۲۷۴.
سبزوار) ۸،۴۱،۵۰،۱۲۵،۱۵۹،۲۶۱،
۲۷۶،۲۹۹،۴۴۵،۴۷۶.
سجستان) ۲۹۷.
سخت سر) ۲۳۸.
سراب) ۱۵۶،۱۵۷،۲۸۶،۴۴۰،۴۴۱.
سراندیب) ۱۴۷.
سریل) ۲۴۶،۲۷۶.
سرخس) ۸،۱۵۸،۱۵۹،۲۷۶،۴۴۵.
سرخك) ۳۹.
سرخك آباد) ۴۱.
سرخه) ۴۱،۱۷۶.
سرخه دیزه) ۸.
سردام) ۸.
سعادت آباد) ۴۴۸.
سعید آباد) ۲۳۷،۴۴۸.
سعید خان مؤتمن الملك) ۳۴.
سفیدابه) ۴۴۷.
سفیدرك) ۲۳۰،۲۳۲.
سفید رود) ۳۲،۷۶،۱۰۸،۴۳۴،۴۴۲.
سقز) ۸،۱۱۹،۱۶۸،۱۸۴.
سلاجقه) ۲۸۱.
سلجوقیان) ۲۷۷،۲۷۸.
سلطان آباد) ۱۸۵،۱۹۲،۲۹۶،۳۰۶،۴۱۴.
۴۵۴.
سلطان ابوسعید بهادرخان) ۲۷۸.
سلطان شاهرخ) ۲۷۷.
سلطان عبدالمجید میرزا عین‌الدوله) ۳۴.
سلطان محمود خان اول عثمانی) ۴۱۱.
سلطانیه) ۲۵۷،۲۷۶.
سلماس = شاهپور .
سلوانه) ۱۱۹.
سلوکیها) ۲۶۴.
سمرقند) ۴۳۴.
سمنان) ۱۱۹،۱۲۰،۱۲۵،۱۵۰،۱۵۱،۱۵۲
۱۵۳،۱۵۴،۱۷۶،۲۳۰،۲۴۴،۲۳۸،۲۳۹،
۲۵۸،۲۵۹،۲۷۷،۲۸۶،۲۸۷،۴۷۶.
سمنان و دامغان) ۸۶.
سن سوور : کلیسا) ۲۷۶.
سنگ بست) ۲۷۷.
سنگ زغالك) ۳۹.
سنگسر) ۱۷۶،۱۸۳،۲۳۹.
سنگین تپه) ۴۰،۲۵۷.
سنندج) ۱۱۹،۱۶۸،۲۸۶.
سو : قصبه) ۴۰،۲۳۶.
سوئد) ۲۹۳،۲۹۵،۳۱۶.
سوئز) ۴۶۳،۴.
سواد کوه) ۸،۴۲.
سونجین) ۵۰.
سوریه) ۳.
سونگین) ۲۶۲.
سویس) ۱۲۵،۱۳۸،۱۴۰،۲۱۶،۲۲۰،
۲۲۱،۲۹۳،۲۹۴،۳۱۶.

سهند) ٤٤،٢٦١.
سياري : رودخانه) ٣٢.
سياه بلاغي) ٣٩.
سياه چال) ٤٠.
سياه درويشان : رودخانه) ٣٢.
سياه رود) ٤٢.
سياه كوه) ٤١،٢٦٣.
سياه وزان) ٤٧٠.
سيبري) ٢٦.
سيد محمد رضا كازرونى) ٤٦٤.
سيرجان) ٢٤،١٦٠،١٦١،٤٤٨،٤٤٩.
سيستان) ٨،١٩،٤٣،٨٤،٨٦،٨٩،٩٢،١٥٠،
١٥١،١٥٢،١٥٣،١٥٤،١٦٢،١٨٤،٢٠٩،
٢١١،٤٤٦،٤٤٧،٤٥٠،٤٧٠.
سيمره: رود) ٨.

ش

شبانكاره) ٤٥١.
شبستر) ٤٤.
شرف‌الدين مورخ) ٢١٢.
شرفخانه) ٤٣٥،٤٣٩،٤٦٦،٤٦٧،٤٦٨،
٤٧٠.
شرور : رودخانه) ٣٢.
شط‌العرب) ٥٨،٦٠،٦٩،٧١،١٠٢٥،٤٩٠،
شفارود) ٣٢،٤٤١،٤٩٠.
شفيع) ٢٩٨.
شلمان‌رود) ٣٢.
شمس‌آباد) ٢٣٧.
شمس‌الدين جوين) ٢٧٤.
شمشك) ٣٩،٢٣٠،٢٣٢،٢٣٣،٢٣٤.
شميل) ٤٤٨.
شوراب : رودخانه) ٣٢.
شوردار) ٢٦١.
شوردره) ٢٣٨.
شوش) ٥٧،٦٩،٧٤،٢٦٤،٤٣٤.
شوشتر) ٤٣،٤٨،٥٩،٦٠،٦٣،٦٥،٦٦،
٦٧،٦٨،٦٩،٧٢،١٠٧،١٨٥،٢٠٢،٢٤١،
٢٤٦،٢٧٧،٢٩٦.
شهر بابك) ٤٢.
شهرستانك) ٤١.
شهرضا [قمشه])١٧٣،٢٧٨.
شهرود : رودخانه) ٤٠.
شهسوار) ١٨٥،٢٠١،٢٣٠،٤٤٢،٤٥٧،
٤٥٨.
شهندان) ٤٢.
شيبكويه) ٣٨.
شيخ شعيب) ٢٧،٤٦٥.
شيرآباد) ٣٢،
شيراز) ٢٤،١٨٥،١٨٧،٢٢٦،٢٧٧،٣٠٦،
٣٩٨،٤٣٥،٤٥٠،٤٥١،٤٥٣،٤٧٥،٤٩٠،
٤٩١.
شيروان) ١٥٨،١٥٩.
شيف) ٤٥١.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

شیوه) ۳۷.
شاپور اول) ۶۶،۲۷۶،۲۷۷.
شاپور : رود) ۳۷.
شاردن (*Chardin*) ۲۱۳.
شارلمانی) ۲۸۱.
شام) ۴۹۴.
شاه اسمعیل) ۲۷۸.
شاه بلاغی) ۳۹.
شاه بندلی) ۴۳۷.
شاهپور : بندر) ۴۴۳،۴۵۲،۴۷۳،۴۷۴.
شاهپور [سلماس]) ۱۵۶،۱۵۷،۲۷۶،۴۳۸،۴۳۹،۴۶۶.
شاه تختی) ۴۷۰.
شاهرك) ۲۳۳.
شاهرود) ۴۰،۴۱،۴۳،۴۸،۵۰،۸۶،۱۲۵،۱۵۰،۱۵۱،۱۵۲،۱۵۳،۱۵۴،۱۷۷،۱۸۵،۱۹۵،۲۳۴،۲۸۶،۲۸۶،۳۰۵،۴۳۳،۴۴۳،۴۴۶،۴۷۶.
شاه سید علی اکبر) ۴۰.
شاه سلیمان صفوی) ۴۱۳.
شاه صفی) ۲۷۵.
شاه عباس کبیر) ۲۱۱،۲۱۳،۲۷۴،۲۷۵،۴۳۴.
شاه علی : قریه) ۴۲.
شاه کوه) ۴۱،۴۲،۲۲۹،۲۳۰،۲۳۸.
شاه کوه [نزدیك قصر شیرین]) ۲۴۰.
شاه نگاه : مزرعه) ۴۲.
شاهی : دریاچه) ۴۲۹،۴۶۹،۴۹۰.

ص

صحرا) ۱۷۸.
صحنه) ۲۷۷.
صفویه) ۵۸،۲۶۴،۲۷۳،۲۷۴،۲۸۱،۲۸۶،۲۸۹،۲۹۸،۴۱۱.
صنیع‌الدوله) ۲۹۹.
صور) ۳.
صوفیان) ۴۲۷،۴۳۸،۴۶۸،۴۷۰.
صوفی علی) ۴۳۶،۴۳۷.
صیدا) ۳.

ط

طارم) ۲۷،۴۲،۵۳،۲۳۰.
طارم سفلی) ۱۶۵.
طاق بستان) ۲۶۴،۲۷۷،۲۸۰.
طاق کسرا) ۲۷۷،۲۸۱.
طالش) ۱۲،۴۴۰،۴۴۱.
طالش : رود) ۳۲.
طالش دولاب) ۸،۲۳۸،۴۷۰.
طالقان) ۳۹،۴۱۰.
طاهر) ۴۳۷.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

طاهري : بندر) ٣٧.
طبس = گلشن .
طرابوزان) ٤٣٦،٤٣٧،٤٣٨،٤٦٦.
طرقه) ٤٠.
طوس) ٢٧٧،
طومانیانس) ٣٥.

ظ

ظهر آباد) ٤٣٧ .

ع

عباس : بندر) ١٨١،٣٠٧،٤٣١،٤٣٢،٤٤٨،٤٤٩،٤٥٠،٤٦٠،٤٦١،٤٦٢،٤٦٣،٤٦٤،٤٩١.
عباس آباد) ٥٠.
عباس آباد : قراجه داغ) ٢٦١.
عباسی) ٣٠٩.
عدن) ٤٦٣.
عراق) ٤٣،٤٤،٨٤،٩٢،١٥٠،١٥١،١٥٢،١٥٣،١٥٤،١٧١،٢٨٦،٣٠٠،٤٣٥،٤٧٦.
عراق عرب) ٢١،٧٣،٩٦،٩٨،١١٠،١١٢،١١٧،١١٨،١٢٢،١٢٤،١٢٨،١٣٠،١٣٩،١٤١،١٤٥،١٤٦،٢١٦،٢٢٠،٢١١،٢٢٣،٢٢٤،٢٩٢،٢٩٤،٣١٦،٤٠٧،٤٣٤،٤٣٩،٤٥١،٤٥٣،٤٦٠،٤٦٣،٤٦٦،٤٦٧،٤٩٤.
عربستان) ٥٩،٦٢،٨٤،١٢٢،١٢٨،١٣٠،
عربلو) ٤٣٥.
عسلویه : بندر) ٣٧ .
عشق آباد) ٤٤٤،٤٤٥.
عضدالدوله دیلمی) ٢٧٤ .
علی آباد : درخمسه) ٤٠،٤١،٤٢.
علی آباد : مازندران) ٣٠٤،٤٣٤،٤٤٢،٤٤٣،٤٧٣.
علی اصغر خان اتابك اعظم) ٢٤٩.
علی اعظم) ٢٣٣.
علی میرزائی ، کوه) ٢٦٣.
عمان) ٢١،٩٥،٩٦،٩٧،٩٨،١١٢،١١٧،١١٨،١٢١،١٢٢،١٢٣،١٢٤،١٢٧،١٢٨،١٢٩،١٣٠،١٤٥،١٤٦،٢٢٣،٢٢٤،٢٩٣،٢٩٤،٣١٧.
عمان [بحر : دریای]) ٣٨.
عماره) ٤٥٤.
عمر بن لیث صفاری) ٢٧٧.
عین‌لو) ٥٠.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

غ

غار و پشاپویه) ۱۵۵.
غرنوی) ۲۷۷.
غش) ۴۱.

ف

فائو) ۴۶۱، ۴۶۲.
فارس) ۸، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۸۴، ۸۶، ۹۲، ۹۳، ۹۹، ۱۰۷، ۱۰۹، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۳۲، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۶۳، ۲۸۷، ۲۹۶، ۴۷۶.
فرات) ۳، ۵۸.
فراش‌آباد) ۲۷۷.
فراعنه) ۶۴.
فرانسه) ۱۴، ۲۱، ۳۴، ۹۵، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۱۷، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۲۴، ۱۳۵، ۲۰۹، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۴۱، ۲۴۹، ۲۹۲، ۲۹۴، ۳۱۷، ۳۹۴، ۴۹۴، ۴۹۵.
فراهان) ۲۸۶.
فردوس) ۱۵۸، ۱۵۹.
فرور : جزیره) ۳۷.
فریدن) ۲۲، ۱۷۳.
فسا) ۴۱، ۴۲، ۱۰۷، ۱۸۸.
فشند) ۳۹.
فلات ایران ۴، ۴۸، ۵۸، ۶۳، ۸۸، ۲۲۹، ۲۳۸، ۴۳۴.
فلاحیه) ۹۳، ۱۰۷، ۱۶۴، ۳۰۸.
فیلستان) ۳۰۰.
فندرسك) ۸.
فولاد محله) ۴۰.
فومنات) ۱۸۰.
فیروز آباد) ۲۶۴، ۴۵۱.
فیروزآباد خراسان) ۲۷۷.
فیروزکوه) ۲۳۹، ۴۲۴، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۶.
فین) ۲۹۷.
فلیقیها) ۳، ۴۰۵.

ق

قاروج) ۱۵۸، ۱۵۹.
قازلی کول) ۴۳۷.
قاسم آباد) ۴۲.
قافزان) ۱۶۵.
قاقم) ۴۴۸.
قاهره) ۴۹۳.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

قاین) ۲۸۸.
قاینات) ۸،۱۹،۴۱،۴۲،۴۳.
قرائینی) ۴۳۶،۴۳۷.
قراچه داغ) ۸،۴۱،۵۰،۵۶،۱۵۷،۲۶۱،۲۶۲.
قراداغ) ۲۲۹،۲۵۷،۲۸۶.
قره سو: در استرآباد) ۸،۳۲.
قره کلیسا) ۴۳۷.
قریه بورق) ۴۰.
قریه حصار) ۴۱.
قریهٔ ملا) ۴۲.
قزل اوزن) ۲۷۵.
قزل دیزه) ۴۳۶،۴۴۷.
قزوین) ۲۲،۴۰،۴۱،۴۲،۴۳،۴۸،۸۶،۹۲،۱۰۶،۱۰۸،۱۲۵،۱۵۰،۱۵۱،۱۵۲،۱۵۳،۱۵۴،۱۶۵،۱۶۶،۱۸۵،۱۹۰،۲۳۲،۲۵۷،۲۷۳،۲۷۷،۲۸۷،۲۹۹،۳۰۵،۴۳۴،۴۳۵،۴۴۲،۴۶۹.
قشقائی) ۲۸۶.
قشم: جزیره) ۳۷،۴۶۵.
قصر الحمراء) ۲۶۴
قصر شیرین) ۴۳،۲۴۰،۲۴۶،۲۴۹،۴۳۱،۴۳۵،۴۹۰.
قفقازیه) ۴،۳۰۹،۴۷۰.
قل مکلو) ۴۰.
قم) ۴۱،۴۲،۴۳،۸۶،۱۲۵،۱۵۰،۱۵۱،۱۵۲،۱۵۳،۱۵۴،۱۷۴،۲۱۸،۲۷۷،۲۹۶،۳۰۰،۳۰۶،۴۴۲،۴۵۴،۴۷۶.
قمشه = شهرضا
قوچان) ۵۸،۱۵۹،۲۳۵،۲۷۶،۳۰۵،۴۳۵،۴۴۴،۴۴۵،۴۴۶،
قهپایه) ۱۶۵.
قهقهه) ۴۴۵.
قیس) ۴۶۵.

ك

کاپ) ۲۸۷.
کاجره) ۳۹،۲۳۰.
کارون) ۵۷،۵۸،۵۹،۶۰،۶۱،۶۳،۶۴،۶۵،۶۶،۶۷،۶۸،۶۹،۷۰،۷۱،۷۴،۷۶،۱۰۷،۲۵۱،۲۵۲،۴۵۴،۴۵۷،۴۶۷،۴۷۴.
کاریز) ۴۴۶.
کازا) ۴۹۲.
کازرون) ۲۲،۱۸۵،۱۸۸،۴۵۱.
کاسیار) ۴۵۷.
کاستل رس) ۴۹۴.
کاشان) ۴۰،۴۱،۴۲،۴۴،۵۰۰،۸۰،۸۶،۱۱۹،۱۲۵،۱۵۰،۱۵۱،۱۵۲،۱۵۳،۱۵۴،۱۷۵،۲۱۲،۲۲۹،۲۳۵،۲۳۶،۲۶۱،۲۷۳،۲۷۸،۲۸۵،۲۸۷،۲۹۶،۲۹۷،۳۰۶،۴۷۶.
کاشانك) ۳۹،۲۳۰.
کاظم آباد سیستان) ۲۷۸.
کاله قاضی) ۴۴۸.
کالیفرنی) ۷۱،۱۱۱.
کامران میرزا) ۳۴،
کانادا) ۲۶.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

کانتال) ۲۵۷.
کبود : کوه) ۴۲.
کبیر کوه) ۲۴۸.
کپورچال) ۴۴۱.
کته ده) ۴۰۹، ۴۱.
کجور) ۸.
کچلك : رود) ۳۲.
کچی قلعه) ۴۳۷،
کچین) ۴۳.
کرات) ۲۷۸.
کراجال) ۴۰،
کراچی) ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۳، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵.
کربلا) ۲۷۹.
کرج) ۱۰۱، ۱۰۲.
کرخه) ۵۷، ۵۸، ۵۹، ۶۵، ۶۶.
کردستان) ۸، ۱۰، ۲۲، ۲۳، ۸۴، ۹۲، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۶۸، ۱۸۳، ۱۸۴، ۲۸۶، ۲۹۷، ۴۶۶، ۴۷۶.
کرد محله) ۲۳۸.
کرزن) ۲۸۵، ۲۸۶.
کرفو) ۴۹۴.
کرکرسیستان) ۲۷۸.
کرکوك) ۴۳۹.
کرگان‌رود) ۳۲، ۴۴۱.
کرمان) ۸، ۱۹، ۲۰۰، ۲۳، ۴۰، ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۴۸، ۵۰، ۱۰۵، ۸۴، ۸۶، ۹۲، ۹۳، ۱۰۷، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۳۲، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۶۰، ۱۶۱، ۲۰۹، ۲۲۹، ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۶۱، ۲۶۳، ۲۷۸، ۲۸۶، ۲۸۸، ۲۹۷، ۴۱۴، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۹۱.
کرمانشاه) ۸۴، ۴۴۲، ۴۵۴، ۴۷۵، ۴۹۰.
کرمانشاهان) ۸، ۲۳، ۸۶، ۹۲، ۹۳، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۳۲، ۱۲۹، ۲۳۵، ۲۸۶، ۲۸۸، ۳۰۰، ۴۰۷، ۴۳۱، ۴۳۶، ۴۷۶.
کرند) ۲۹۷.
کریم خان) ۲۷۷.
کشکان) ۸.
کشکوه) ۴۴۸.
کشمیر) ۲۸۵،
کلات) ۸.
کلات عبدل) ۴۰.
کلاته : قصبه) ۲۵۹، ۴۴۴.
کلادان) ۲۷۵.
کلایه سرگل) ۴۱.
کلده) ۲۶۴.
کلرم) ۳۹.
کلکته) ۴۹۳.
کلمانخانه) ۴۳۹.
کلنی) ۴۹۲.
کلمه‌دار : رود) ۳۲.
کلهر رود) ۴۰.
کلهر : کوه) ۲۳۶.
کمال الملك) ۲۹۸.
کمرود) ۳۹.
کمره) ۱۲۵، ۱۷۲.
کنار رودخانه) ۱۷۴.
کنت رانی *Contrani*) ۲۱۳.
کندزار) ۴۳.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

کنك) ۴۵۰.
کنگاور) ۲۷۷.
کوتیا) ۴۴۷.
کوچار) ۲۶۳.
کورش) ۲۸۰.
کوسار) ۴۰.
کوشك) ۵۱.
کوشك سرای) ۴۳۷.
کوه ارومیه) ۴۰.
کوه برج) ۴۲.
کوه دشت) ۸.
کوه سیدی) ۴۰.
کوه شاه) ۴۳.
کوه گنو) ۴۴۸.
کوه گیلویه) ۲۵،۸.
کوه ملك سیاه) ۴۴۷،۴۳.
کوه منال) ۴۱.
کوه نمال) ۴۰.
کویت) ۴۶۰،۴۶۱،۴۶۲.
کویر) ۲۳۶،۲۲۶،۴۸.
کلیسا کندی) ۴۳۶.
که رود) ۳۹.
کهریزك) ۲۹۹،۱۰۰.
کهو ، مزرعه) ۴۱.
کهنوبالا) ۴۲.
کیاجوی) ۷۷،۷۶.
کیارود) ۳۲.
کیش : جزیره) ۳۸.
کیشمار) ۲۷۸.
کیکا) ۴۱.
کیلاخاله) ۳۲.

گ

گرات وُن رُژن
(D. L. Gratt von Reggen)
۵۷،۶۷،۶۹،۷۰،۷۶.
گرتهف A. Groothof) ۵۷،۷۲.
گرجی بلاغ) ۴۳۶.
گرگان) ۲۷۶.
گرگان رود) ۴۸۹،۴۹۰.
گرمابدر) ۴۹،۲۳۰،۲۳۳.
گرمرود) ۱۵۶،۱۵۷،۱۸۵،۲۰۸.
گروس) ۱۵۰،۱۵۱،۱۵۲،۱۵۳،۱۵۴،
۱۶۹،۱۸۳،۲۸۶.
گریگور پطرویچ و انیتسف
(Grigor Petrovitch vanitsoff).۳۵
گزاف رود) ۳۲.
گل یارود) ۳۲.
گلپایگان) ۱۱۹،۱۲۰،۱۵۰،۱۵۱،۱۵۲،
۱۵۳،۱۵۴،۱۷۲،۲۹۶.
گل زرد) ۳۹.
گلستان) ۵.
گلستان کوه) ۲۲.
گلشن [طبس]) ۲۳،۴۱،۴۲۰.

گل فشاه) ۸.
گلمانخانه) ٤٦٧.
گلوگاه) ۲۲۹،٤۰.
گلوگچ) ۳۹.
گمش تپه) ۳۰٤،۳۲.
گناباد) ٤٤٤،۱٥۹،۱٥۸.
گناوه) ٤٥۳.
گنبد خدابنده) ٤۲،٤۱.
گنبد سبز کرمان) ۲۷۸.
گنبد قابوس) ٤٤٦.
گنبدکوه) ۲۲۹،٤۰.
گنبد ناصرالحق) ۲۷٥.
گنبد هارونیه) ۲۷۷.
گوادر) ٤٦۰،٤٦۱،٤٦۲،٤۹۲.
گورخان دستگرد : تپه) ۲٦۱.
گوموش خانه) ٤۳۷.
گیلارود) ۲۳٦،٤۰.
گیلان) ۸،۱۲،۲۷،۳۲،۳٤،٤۱،٤۳،٤٤،
۷٦،۸٤،۸٦،۱۰۸،۱۰۹،۱۱۹،۱۲۰،۱٤۲
۱٤۳،۱٤۷،۱٥۰،۱٥۱،۱٥۲،۱٥۳،۱٥٤،
۱۸۰،۲۱۱،۲۱۲،۲۱۳،۲۱٤،۲۱۷،۲۲۹،
۲۳۸،۲٤۱،۳۰۰،٤۷٦،٤۸۹.

ل

لار) ۲۳۹،۲۳۳.
لار : در فارس) ٤٤۹،٤٥۰.
لارستان) ۸،۳۰٤،۱۸٥،۱۸۸،٤٤۹.
لارك ٤۳،٤٦٥.
لاکار : رودخانه) ۳۲.
لالون) ۳۹،۲۳۰،۲۳۳.
لار مرغان) ٤۱.
لاهیجان) ٤۳۹.
لاهیجان : در گیلان) ۸،۳۲،۳٤،۹٤،۱٤۲،
۱۸۰،۲۲۸،۳۰۳،٤٤۲،٤۹۰.
لاریج) ۲٦۰.
لاریجان) ٤٤.
لپار : رود) ۳۲.
لرستان) ۸،۱۱،۱۹،۲۲،۲۳،۲٤،۲٥،۲۷،
٤۳،٤٤،۷۹،۱٥۰،۱٥۱،۱٥۲،۱٥۳،۱٥٤،
۱٦۸،۱۸۳،۲۲٦،۳۰۸.
لطف‌آباد) ٥۸،۱٥۹،٤٤٥.
لله‌کا : رودخانه) ۳۲.
لنجان) ٤۲،۹۳.
لندل : کوه) ٤۰.
لندن) ۱۳،۲۱۳،۲٤۲،۳۹۹،٤٦۳،٤٦٤،
٤٦٥،٤۹۱،٤۹۲.
لنگرود) ۱٤۲،۱۸۰،۳۰٤،٤٤۲،٤۹۰.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

لنگرود : زودخانه) ۴۲.
لنکه) ۲۷،۳۸،۱۸۱،۳۰۷،۴۳۱،۴۳۲،
۴۴۹،۴۵۰،۴۶۰،۴۶۱،۴۶۲،۴۶۳،۴۶۵،
۴۹۱،۴۹۲.
لواسان) ۲۹،۲۳۲.
لوئی ۱۴) ۲۰۹.
لوت : صحراي : دشت) ۲۳۹،۴.
لوتک) ۴۴۷،
لومین زرده) ۴۱.
لهستان) ۹۶،۹۸،۲۹۳،۲۹۵،۳۱۷.
لیانازوف *Lianozoff*) ۳۳،۳۴،۳۵،۳۶.
لیسار) ۴۴۱.

م

مابلغ‌نور) ۴۰.
ماتراتچی) ۴۳۷.
ماربوف پاریس : کوچه) ۴۹۵.
ماربین) ۲۷۵.
مارسی) ۴۶۳،۴۶۵،۴۹۴.
مارکوپولو) ۲۱۲.
مازندران) ۸،۱۲،۱۷،۱۹،۲۷،۳۲،۳۴،
۴۰،۴۱،۴۲،۴۳،۴۴،۵۲،۵۳،۸۴،۸۶،۹۳،
۱۰۸،۱۰۹،۱۲۰،۱۲۵،۱۴۲،۱۴۷،۱۵۰،
۱۵۱،۱۵۲،۱۵۳،۱۵۴،۱۷۹،۱۸۳،۲۱۱،
۲۱۲،۲۲۹،۲۳۸،۲۴۱،۲۵۹،۲۷۳،۲۹۹،
۳۰۰،۳۴۳،۴۴۲،۴۴۴،۴۷۶.
ماسوله) ۴۱.
ماکو) ۱۵۶،۱۵۷،۴۳۵،۴۳۶،۴۷۰.
مالکلم) ۴۶۴،۴۶۵.
مال‌میر) ۲۷۸.
مانی) ۲۹۸.
ماهان) ۲۳۰،۲۷۸.
مبارك‌آباد : رود) ۳۲.
مبرابلا) ۴۹۲.
مجارستان) ۴.
مجهن : قریه) ۴۳.
محلات) ۸۶،۱۲۵،۱۷۴،۲۷۸.
محل زمین) ۳۹.
محمدآباد) ۴۰.
محمره) ۵۷،۵۸،۵۹،۶۰،۷۱،۱۶۴،۲۹۶،
۳۰۹،۴۳۱،۴۳۲،۴۵۱،۴۵۲،۴۶۰،۴۶۱،
۴۶۳،۴۶۴،۴۶۵،۴۶۶،۴۶۷،۴۶۸،۴۷۰،
۴۸۷،۴۹۱.
محولات) ۹۹.
مدرسه امامیه اسپاهان) ۲۷۵.
مدرسه امریکائی) ۶۲.
مدرسه چینی خانه) ۲۷۵.
مدرسه خان) ۲۷۷.
مدرسه فلاحت کرج) ۹۰،۱۰۱.
مدیترانه) ۶.
مرادبیك : دره) ۴۰.
مراغه) ۴۰،۱۵۶،۱۵۷،۲۷۸.
مرجانه) ۴۱.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

مرتم پیازك) ۳۹.
مرغسر) ۳۹.
مرنجان) ۴۱.
مرند) ۱۵۶،۱۵۷،۲۷۸،۴۵۴.
مرینوس *Mérinos*) ۲۸۷.
مریوان) ۸،۱۸۴.
مسجدالعتیق) ۲۷۷.
مسجد جمعه اسپاهان) ۲۷۵.
مسجد جامی) ۲۷۵.
مسجد چهار باغ اسپاهان) ۲۷۳.
مسجد سلتاخی) ۲۷۵.
مسجد سلیمان) ۴۳،۲۴۰،۲۴۹،۲۵۰،
۲۵۳،۴۹۰،
مسجد شاه اسپاهان) ۲۷۳،۲۷۵.
مسجد شایا) ۲۷۵.
مسجد شیخ بسطامی) ۲۷۵.
مسجد شیخ لطف‌الله) ۲۷۳،۲۷۵.
مسجد علی : در اسپاهان) ۲۷۵.
مسجد کبود) ۲۷۵.
مسجد مادرشاه اسپاهان) ۲۷۳،۲۷۵.
مسجد وزیر علیشاه) ۲۷۵.
مسقط) ۹۵،۱۱۷،۱۱۸،۱۲۲،۱۲۷،۱۲۹
۲۹۳،۲۹۴،۳۱۸،۴۶۰،۴۶۱،۴۶۲.
مسگران ، کوه) ۴۱.
مسیودُپاریس) ۷۴.
مسیو مارتین) ۲۵۳،۲۵۴،۲۵۵.
مشاورك) ۴۳۷.
مشك‌آباد) ۲۸۶.
مشکین) ۴۱،۹۳،۴۴۰،۴۴۱.
مشهد) ۸،۴۲،۱۲۵،۱۵۸.۱۵۹،۲۳۵،
۲۷۸،۲۸۲،۲۸۴،۲۸۶،۲۹۷،۳۰۰،۳۹۳،
۳۹۸،۴۳۱،۴۳۵،۴۴۳،۴۴۴،۴۴۵،۴۴۶،
۴۴۷،۴۴۸،۴۵۰،۴۷۰،۴۹۰،۴۹۱.
مشهدسر) ۳۲،۱۷۹،۱۸۵،۲۰۰،۲۰۴.
۴۳۱،۴۳۲،۴۴۲،۴۵۷،۴۵۸،۴۵۹،۴۷۵.
مشهدمیر بزرگ) ۲۷۵.
مصر) ۵۹،۱۰۴،۱۰۵،۱۱۷،۱۱۹،۱۲۱،
۱۲۲،۱۲۳،۱۲۴،۱۲۶،۱۳۱،۱۳۸،۱۳۹،
۱۴۰،۱۴۱،۲۲۰،۲۲۱،۲۶۴،۲۷۹،۲۹۲،
۲۹۴،۳۱۸.
مصلی) ۲۷۸.
مظفرآباد) ۴۴۸،
مظفرالدین شاه) ۴۱۳.
معشور) ۴۵۲.
مغول) ۴،۲۶۴،۲۷۳،۲۸۱،۲۹۷.
مغو : بندر) ۳۷،۴۵۰.
مقام ، بندر) ۳۷.
مقبره بابا قاسم) ۲۷۵.
مقبره پیر بکرام) ۲۷۵.
مقبره پیر علمدار) ۲۷۶.
مقبره جعفریه) ۲۷۸.
مقبره چهل دختران) ۲۷۶.
مقبره خواجه نظام‌الملك) ۲۷۶.
مقبره دختر اتابك) ۲۷۷.
مقبره سلطان سنجر) ۲۷۵.
مقبره سلطان محمد خدابنده) ۲۷۶.

فهرست اسامی امکنه واشخاص وطوایف

مقبره شاه نعمت‌الله) ۲۷۸.
مقبره شیخ جام) ۲۷۵.
مقبره شیخ جبرائیل) ۲۷۵.
مقبره علاءالدین) ۲۷۸.
مقبره ملا چلبی اوغلو) ۲۷۶.
مقبره ملا حسن شیرازی) ۲۷۷.
مکه) ۲۷۹.
ملاآباد) ۲۳۹.
ملارود) ۳۲.
ملان) ۴۶۳.
ملایر) ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۳۲، ۲۸۷، ۴۵۴،
۴۷۶.
ملکشاه سلجوقی) ۲۷۵.
ملیك‌آزاریانس *Melik Azariants*) ۳۳.
ملیك بیلکف *Melik Bilkoff*) ۳۳.
ممقان) ۴۰.
منارهٔ خواجه علم) ۲۷۵.
منارجنبان) ۲۷۵.
مناره در دشت) ۲۷۵.
منجیل) ۴۲.
موصل) ۲۴۰، ۴۳۹، ۴۶۶.
مومج) ۳۹.
مهاجران) ۲۸۶.
مهرك) ۳۹.
میامی) ۴۱، ۱۷۷، ۴۹۰.
میانج) ۲۷۵، ۴۴۰، ۴۴۱.
میان دشت) ۲۶۱.
میرجاوه) ۴۴۷.
میرزا عباسخان قوام‌الدوله) ۳۴.
میرزا علی‌اصغر خان صدر اعظم) ۳۴.
میرزا موترك) ۴۹۳.
میدان شاه) ۲۷۵.
میر یوسف) ۲۹۸.
میقان) ۲۸۶.
میلیسپو) ۱۳۶.
میلو) ۳۹.
میمه) ۴۲، ۲۹۷.
میناب) ۱۰۷، ۱۸۱.

ن

نائین) ۴۳، ۱۸۵، ۲۰۴، ۲۶۲، ۲۷۸، ۲۹۶.
نایل) ۴۹۴.
نادرشاه افشار) ۸۵، ۲۷۴، ۴۱۱.
نارمندان ؛ رود) ۳۲.
ناریگان) ۴۰، ۵۱.
ناصر الدین شاه) ۳۹۹، ۴۰۶.
ناصری) ۳۰۷.
ناورود) ۳۲.
نخلك) ۵۲، ۵۳، ۲۶۴.
نرماشیر) ۲۷۸.
نصیرآباد) ۴۴۶، ۴۴۷.
نطنز) ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۱۷۵، ۲۲۹، ۲۳۵، ۲۳۶
نظام آباد) ۴۰، ۲۳۶.

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

نظام الدین) ۲۴۹.
نقتون) ۴۳، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱.
نقش رستم) ۸۰؟.
نقندر) ۴۰.
نور) ۸.
نورجان : رود) ۳۲.
نوردان : تنگه) ۴۴۸.
نورمبرك) ۴۹۲.
نورود) ۷۶، ۷۷.
نوشکی) ۴۴۷، ۴۵۰.
نوکند : رود) ۳۲.
نهاوند) ۲۳، ۸۶، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۷۰.
نهبندان) ۴۳.
نیشابور) ۴۲، ۱۲۵، ۱۵۸، ۱۵۹، ۲۶۳، ۲۹۹، ۳۰۴، ۳۰۵، ۴۴۶.
نیکا) ۴۴۳.
نیل : درهٔ) ۶۴، ۶۵.
نیل : رود) ۷۳.
نمك کوثر) ۳۹.
نیویورك) ۳۹۵، ۴۶۵.

واسکودگاما (*Vasco de Gama*) ۵.
والرین) ۶۶.
ورامین) ۱۹، ۱۵۵، ۱۷۸، ۲۸۶.
وزنه : رود) ۳۲.
وکر : رودخانه) ۳۲.
ونیزیها *Venise*) ۵۰۲.
ویلیام دارسی (*William Knox D'arcy*) ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۹.
وینه) ۴۹۲.

هارون الرشید) ۷۴.
هامبورك) ۴۶۳.
هخامنشی) ۶۰، ۲۶۴.
هخامنشیان) ۲۸۱.
هرات) ۴۳۴.
هرمز : جزیره) ۴۳، ۴۶۵.
هرمك) ۴۴۷.
هزارجریب) ۴۰، ۴۱، ۲۲۹.
هزار : کوه) ۴۳.
هزاره) ۲۹۷.
هسیو) ۳۹، ۲۲۰.
هشترود) ۱۵۶، ۱۵۷.
هفت تن : باغ) ۲۷۷.
هفت گل) ۲۵۰، ۲۵۱.
هلند) ۷۲، ۹۵، ۹۷، ۴۰۹، ۵۰۱، ۱۰۰، ۳۸۰۱، ۱۳۹۰۱، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۵، ۱۴۶، ۲۹۳، ۲۹۵، ۳۱۹.
هلهلان) ۴۱.
همایونك افشاری) ۴۰، ۴۱.

همدان) ۴۰، ۴۳، ۱۰۶، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۵۰،
۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۴، ۱۵۴، ۱۶۷، ۱۸۵، ۱۹۱،
۲۱۹، ۲۲۹، ۲۳۵، ۲۸۶، ۲۹۶، ۳۰۰، ۳۹۳،
۴۰۷، ۴۳۵، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۵۴، ۴۷۲، ۴۷۶،
هندرابی : جزیره) ۳۷، ۴۶۵.
هند و اروپا : کمپانی) ۴۷۵.
هندوچین) ۱۲۶، ۴۹۴.
هندو خاله : رود) ۳۲.
هندوستان) ۴، ۵، ۱۹، ۲۱، ۲۳، ۳۸، ۸۴، ۹۵،
۹۶، ۹۷، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۷، ۱۱۸،
۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۲۴، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۲۹.
۱۳۰، ۱۳۱، ۱۳۵، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۱،
۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷، ۲۱۲، ۲۲۳، ۲۲۴، ۲۹۰.
۲۹۲، ۲۹۴، ۲۹۶، ۲۹۷، ۳۱۸، ۴۴۶، ۴۵۹،
۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۹۴.
هنده کران : رود) ۳۲.
هندوکش) ۴.
هندیجان) ۴۵۲، ۴۵۳.
هنگام : جزیره) ۳۷، ۴۶۰.
هوفمان) ۲۳۹.
هونگ کنگ) ۴۶۵.
هویزه) ۱۰۷، ۴۵۳.
هویق) ۴۴۱.
هیرمند : سد) ۲۷۴.

ی

یارگانرود) ۸.
یخ آباد : کوه) ۴۱.
یزد) ۲۰، ۲۳، ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۶۳،
۸۰، ۸۶، ۱۲۵، ۱۸۵، ۲۰۳، ۲۱۲، ۲۲۹،
۲۳۵، ۲۸۴، ۲۸۷، ۲۹۶، ۴۱۱، ۴۴۸، ۴۴۹،
۴۷۶.
یمنی خان) ۴۳۷.
یونان) ۲، ۱۲۱، ۱۲۳، ۱۳۵، ۲۶۴، ۲۷۹،
۲۸۲، ۲۹۲، ۲۹۵، ۳۱۹، ۳۹۴.
یونکرس : کمپانی) ۴۷۵، ۴۹۰، ۴۹۱.
یهودیها) ۱۰۶.

اسامی شهرها وقراء وکنتنژان واردات و شعبات گمرکی و مراکز پستی و تلگرافی وتلفنی که بصورت جداول درمتن کتاب آمده از ذکر آنها درفهرست صرف نظر شده است.

مصحح طبع کتاب ـ مهدی اِکْباتانی

غلطنامه

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۳	۲۳	از روم	ارزروم	۲۳۰	۱۱	یونه زار	یونه زار
۸	٦	یارکارود	یارکانرود	۲۳۸	۱۵	گود محله	گرد محله
۳۲	۱۰	کلیرویر	جکیر ویر	۲٤۰	۱	ممتدد	ممتد
۳٤	۱٦	صد اعظم	صدراعظم	۲۷٤	۱۱	صفریه	صفویه
۱۳٤	۱۰	فراون	فراوان	۲۸۰	۷	خشیاریا	خشایارشا
۱٤۸	۱۰	روغن وماست	زیادی است	۲۹۱	۱۹	جدوال	جداول
۱۸۵	۱۸	نافق	بافق	۳۸۳	۷	شرکت ما	شرکتها

م - ج 9111900

آخری درج شدہ تاریخ پر یہ کتاب مستعار
لی گئی تھی مقررہ مدت سے زیادہ رکھنے کی
صورت میں ایک آنہ یومیہ دیرانہ لیا جائیگا۔

کتب خانہ

جامعہ عثمانیہ

۱۔ اراکین مجلس "مجلس" مجلس منتظمہ مجلس انتظامی

۲۔ ساتھ جانے والے شیخ کتابیں ایک وقت میں

۳۔ طلبا اور اساتذہ کتابیں ایک وقت میں

۴۔ مدت تک کتابیں واپس نہ ہوں تو طلب جواب

۵۔ شرائط قواعد کتابیں

۶۔ کتابیں گم یا خراب ہو جائیں تو

۷۔ کتابوں کی قسم کا نقصان

۸۔ قلمی نسخے

۹۔ جلد بندی